

Міністерство освіти і науки України
Інститут модернізації змісту освіти
Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania)
Fil. Dr. Jan-U. Sandal Institute (Norway)
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

**IV Міжнародна науково-практична конференція
молодих учених**

**СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ**

20 березня 2025 року

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

IV International scientific and practical conference of young scientists

**STRATEGIC ORIENTATIONS OF SUSTAINABLE
DEVELOPMENT IN UKRAINE AND WORLD**

March 20, 2025

CONFERENCE PROCEEDINGS

Чернігів – 2025

УДК 330.34(477)
С83

Друкується за рішенням вченої ради Національного університету «Чернігівська політехніка» (протокол № 4 від 31 березня 2025 р.).

Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі: збірник тез доповідей
С83 IV Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (м. Чернігів, 20 березня 2025 р.). – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2025. – 375 с.

ISBN 978-617-7932-77-1

Збірник містить тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених «Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі». Висвітлені питання, присвячені еколого-економічним аспектам сталого розвитку та його фінансовому забезпеченню в умовах економічної нестабільності і цифрових трансформацій, розвитку обліку, оподаткування та аудиту в умовах цифровізації, правовим викликам і реформам у правоохоронній діяльності, вдосконаленню менеджменту, публічного управління та підприємництва через впровадження інноваційних підходів, а також мультидисциплінарним підходам у соціальній роботі, психології та реабілітації, які сприяють сталому розвитку суспільства та покращенню якості життя.

Організаційний комітет:

Голова:

Новомлинець О. О., д-р техн. наук, доцент, заслужений працівник освіти України, ректор Національного університету «Чернігівська політехніка».

Заступники голови:

Пристапа А.Л., канд. техн. наук, доцент, проректор з наукової роботи Національного університету «Чернігівська політехніка».

Дерій Ж.В., д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри економіки, обліку і оподаткування Національного університету «Чернігівська політехніка».

Члени організаційного комітету:

Cristina Gabriela Cosmulese, PhD, Department of Accounting, Audit and Finance, Ștefan cel Mare University of Suceava;

Rafal Dymczyk, Dr. hab., Prof., Head of the Center for Philippine Studies, Head of Laboratory of Humanistic Interdisciplinary Studies, Program Council of Inter-Area Individual Studies in the Humanities (MISH), Adam Mickiewicz University, Poznan;

Nadiia Reznik, Dr. Prof. UNIWERSYTET JUTRA II - zintegrowany program rozwoju Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska;

Jan-Urban Sandal, Dr. Prof., founder and owner of Fil. Dr. Jan-U. Sandal Institute;

Акименко О.Ю., д-р екон. наук, доцент, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування;

Гливенко В.В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування;

Гнедіна К.В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування;

Клименко Т.В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування;

Мініна О.В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування;

Перетятко Ю.М., канд. екон. наук, доцент, заступник директора ННІ бізнесу, економіки та адміністрування;

Самко О.О., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування;

Сидоренко О.О., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування;

Шадюра-Никипорець Н.Т., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування.

Матеріали збірника представлено в авторській редакції. Відповідальність за зміст несуть автори, наукові керівники.

УДК 330.34(477)

ISBN 978-617-7932-77-1

© НУ «Чернігівська політехніка», 2025

ЗМІСТ

Секція 1. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ	
<i>Section 1. ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT: CHALLENGES AND PROSPECTS</i>	
Бараненко Ю.В. ЛІСОВІ РЕСУРСИ ДЕРЕВНОГО ПОХОДЖЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ У СИСТЕМІ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	15
Баранова А.С. ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АГРОПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ	17
Барчук П.Л., Саміленко І.І. ЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	18
Беляков С.В. ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ОЦІНКА ВПЛИВУ ВІЙНИ	19
Бригіна С.І. ЕКОСИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ ЯК ІМПЕРАТИВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	22
Василець М.О. МЕХАНІЗМИ ІНТЕГРАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ В ПРОЦЕС ВІДНОВЛЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	24
Гусаренко-Барський П.В., Гусаренко-Барська Є.В., Гусаренко-Барська Р.В. АГРОЛІСНИЦТВО: ГАРМОНІЙНЕ ПОЄДНАННЯ ПРИРОДИ ТА АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА	26
Данилевський Р.В. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦУКРОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	28
Дерій Ж.В. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРІОРИТЕТНОСТІ У ВІДБУДОВІ ГРОМАД	30
Іваницький М.І. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ М'ЯСОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	32
Коваленко О.В. СТАЛІЙ РОЗВИТОК У КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО БАЛАНСУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	34
Корявець М.А. РОЛЬ ДОКУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ У ПРОЦЕСАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	36
Лиса А.О. ЗЕЛЕНА КНИГА УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ	38
Мекшун П.В. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СФЕРИ БЕЗПРОВОДОВОГО ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ В УКРАЇНІ	41

Миронов Ю.Б. РОЛЬ СТАЛОГО ТУРИЗМУ У РОЗВИТКУ ЛОКАЛЬНИХ ЕКОНОМІК	43
Мініна О.В. ПРОМИСЛОВИЙ РОЗВИТОК І ЗАБРУДНЕННЯ ПОВІТРЯ	44
Мустеца І.В. ПРОВЕДЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЯК ВЕКТОР НА ШЛЯХУ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	46
Муштай В.А. СТРАТЕГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ ТА ЗАПИТІВ СПОЖИВАЧІВ	48
Нижник Я.В., Журахов О.В., Захарченко Д.С. АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОЦЕСУ НЕТЕХНІЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК ЕКОНОМІЧНОГО АСПЕКТУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	50
Нужна О.А. ОЦІНКА ДИНАМІКИ РІВНЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗА КРИТЕРІЄМ ДОСТУПУ ПРАЦІВНИКІВ ДО МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ	53
Овчарова А.В. ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В ВОЄННИХ УМОВАХ	55
Песоцький Д.А. ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНЬОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ В ФОРМУВАННІ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА	57
Полянський М.Ю. ЕТИМОЛОГІЯ ПОНЯТТЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ	59
Савків А.С. ІНФРАСТРУКТУРНІ ПРОЄКТИ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	60
Сорока А.В. СТАЛИЙ РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ, ІННОВАЦІЙ ТА ПРОМИСЛОВОСТІ: НАЦІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛІ 9 СТАЛОГО РОЗВИТКУ ООН	62
Сорока А.В. ІШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СИСТЕМАХ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ	64
Стецик Я.В. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	66
Тарчинець О.С. СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ	68
Шадура-Никипорець Н.Т. ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ НА ОСНОВІ ФАКТОРНОГО АНАЛІЗУ	70
Шокодько Д.А., Хоменко М.А. МЕТОДИКА РОЗРАХУНКУ ПОТУЖНОСТІ СОНЯЧНОГО МАСИВУ ДЛЯ АВТОНОМНИХ СИСТЕМ ЖИВЛЕННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ	72

Секція 2. РОЗВИТОК ОБЛІКУ, ОПОДАТКУВАННЯ ТА АУДИТУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	
<i>Section 2. THE DEVELOPMENT OF ACCOUNTING, TAXATION AND AUDIT IN THE INFORMATION SOCIETY</i>	
Авраменко А.Ю. ОСОБЛИВОСТІ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ	74
Андросенко О.О. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ ЛОГІСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ	76
Батехіна О.С. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ЗАПОРУКА МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ПРОЗОРОСТІ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	78
Білоус А.В. ОПТИМІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	80
Варуха А.В. ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ОБЛІК ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ	82
Дмитриченко І.Л. ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ	84
Задорожний С. В. СКЛАД І ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТІВ ОБЛІКУ В АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	86
Зінкевич О.В., Дячук О.О., Павлюк В.В. ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	88
Ісаєнко Р.В. ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ БУХГАЛТЕРІВ І ПОДАТКІВЦІВ	90
Карпенко В.С., Потягайло А.Є. АВТОМАТИЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА	91
Любасенко К.О., Коновалова А.В. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ І ЇХ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОЗОРОСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ КОМПАНІЙ	93
Маніца В.В., Коновалова А.В. АНАЛІЗ ЗМІН У МСБО: ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКІ КОМПАНІЇ ТА ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ	95
Мудрик С.О. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ПОСТАЧАННЯ ДИСТРИБ'ЮТОРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ІЗ УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ	97
Оганян А.Т. ВПЛИВ ТІНЬОВОГО СЕКТОРУ НА РОЗВИТОК УКРАЇНИ	99
Паламарчук М.В. ОПОДАТКУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРИБУТКІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: АКТУАЛЬНІ АКЦЕНТИ	100
Перетяцько Ю.М. ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ	101

Савосіна Ю.О. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК НА ПІДПРИЄМСТВІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	103
Сидоренко О.О. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ВИЗНАННЯ ДОХОДУ ВІД ЦІЛЬОВОГО ФІНАНСУВАННЯ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ	105
Строцький А.І. УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ВИТРАТ НА ПІДГОТОВКУ ТА ВИДАННЯ ДРУКОВАНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	108
Ступницький Є.Р. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ЗАБЕЗПЕЧЕНЬ ПІДПРИЄМСТВ	110
Талах Т.А. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА	112
Тлучкевич Н.В. ФОРМУВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПОСЛУГ НА ГАЗОРОЗПОДІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	114
Тлучкевич Ю.Ю. ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ВНЕСКІВ	116
Хвостецька А.С. ПОРЯДОК І ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ОФОРМЛЕННЯ СЛУЖБОВИХ ВІДРЯДЖЕНЬ У БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ	118
Chyipesh N., Lytvyn S., Savchenok V. DIGITALIZATION OF TAX ADMINISTRATION BY STATE TAX AUTHORITIES	120
Штефуник С.Р. ОБЛІК ПРОЦЕСУ ПОСТАЧАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ	122
Ярош А.О. ЦИФРОВІ ДОКУМЕНТИ: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ	124
Яцишин С.Р. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КОНСОЛІДАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ	127
Секція 3. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ	
<i>Section 3. THE FINANCIAL SUPPORT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF INSTABILITY AND DIGITALIZATION</i>	
Abdrazakov I.V., Lytvyn S.V. IMPLEMENTATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES FOR ENHANCING BUSINESS PROCESSES	129
Бибик В.В. ФІНАНСОВІ РИЗИКИ В ПЕРІОД ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	130
Бондарук В.В. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ	132
Борисенко Р.С. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	134

Васильченко С.О., Пчела А.В. ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	136
Ннедіна К. INVESTMENT SOURCES FOR SUSTAINABLE RESTORATION AND DEVELOPMENT OF UKRAINE'S LOGISTICS INFRASTRUCTURE	138
Горобчук В.О. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОБЛІКУ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ	140
Журко Р.В. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ НА РИНКУ FINTECH В УКРАЇНІ	141
Застьола Є.О. КРИПТОВАЛЮТНІ РИНКИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	143
Заточня А. В. ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ ШЕРІНГОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	145
Зякун О. ВПРОВАДЖЕННЯ ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ БАНКАМИ УКРАЇНИ	147
Карженков Я.І. РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ БІЗНЕСУ	149
Кішка І.О. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	150
Кравченко В.С. ФІНАНСУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ	152
Кулікова Є.О. ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	154
Луценко В.В. РОЛЬ ЦИФРОВИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ У ПРОСУВАННІ СТАЛОГО СПОЖИВАННЯ ТА ФІНАНСОВОЇ ПРОЗОРОСТІ В УКРАЇНІ	156
Марченко Н.А., Підлипняк Р.Ю. ВПЛИВ КРИПТОВАЛЮТ НА НАЦІОНАЛЬНУ ВАЛЮТУ УКРАЇНИ	157
Мірошниченко Е.М. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	160
Падалка В.О. ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ МАЛОГО БІЗНЕСУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	162
Папроцька В. В. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	164
Плавкова Д.Д. ЦИФРОВІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ: ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	165
Popelo O. ORGANIZATIONAL FEATURES ON IMPLEMENTING TECHNOLOGIES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTO ACTIVITIES OF FINANCIAL INSTITUTIONS	168

Пугач Ю.В. ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	170
Решітко Н.І. ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ	172
Самошкіна І.Д., Логвінов С.В. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ	174
Сенів Л.О. ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: АДАПТАЦІЯ ДО НЕСТАБІЛЬНОСТІ	176
Столярчук В.А. ЦИФРОВІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК ДРАЙВЕР СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	178
Struk A.V. DIRECTIONS OF FINANCIAL SUPPORT FOR DIGITAL TRANSFORMATIONS IN TOURISM	180
Талах В.І. ФІНАНСОВІ ВАЖЕЛІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	182
Тарасенко А.В., Пентелейчук М.Г., Колотило Л.Л. СУТНІСТЬ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ: ФОРМИ, ФУНКЦІЇ, ОСОБЛИВОСТІ	184
Titenko Z.M. THEORETICAL BASIS OF FINANCIAL SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	186
Ustymenko Y.D. THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF THE BANKING SECTOR	187
Федишин М.П., Гречка В.В., Островський В.П. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	189
Фролов А.Ю. ІМПЕРАТИВИ МОБІЛІЗАЦІЇ ЗЕЛЕНОГО ФІНАНСУВАННЯ	191
Секція 4. ПРАВО ТА ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
<i>Section 4. LAW AND LAW ENFORCEMENT: MODERN CHALLENGES AND DEVELOPMENT PROSPECTS</i>	
Барабаш А.Г., Попович А.С. НАДЗВИЧАЙНІ ЕКОЛОГІЧНІ СИТУАЦІЇ, ЇХ ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ТА КЛАСИФІКАЦІЇ	194
Барабаш А.Г., Москаленко А.О. ПРАВОВА ОХОРОНА ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ В МЕЖАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ	197
Бровко А.В. КОНСТИТУЦІЇ УСРР 1919 р. та УСРР 1929 р.: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	199
Бровко А.В. РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	201
Гаврик Д.С. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ	203

Гоцман К.П. ІТАЛІЙСЬКИЙ ФАШИЗМ ТА НІМЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМ: ЗАГАЛЬНЕ ТА ОСОБЛИВЕ	205
Жарікова А.Л. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ	207
Ivanova R. Yu. EUROPEAN APPROACHES TO DIGITALIZATION OF THE ECONOMY: THE ROLE OF INTERNATIONAL ECONOMIC ORGANIZATIONS IN LAW AND LAW ENFORCEMENT	209
Керноз Н.Є., Падалка В.О. РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: УСУНЕННЯ ПРОГАЛИН ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ	211
Ковалик І.С. ТРУДОВИЙ ДОГОВІР : ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	214
Колеснікова А.С. ПОДОЛАННЯ СТЕРЕОТИПІВ: ШЛЯХИ ДО ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	215
Кочина О. С. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАСМНИЦІ В УКРАЇНИ	217
Кошева В.С. РОЛЬ АРМІЇ В ДЕРЖАВНОМУ МЕХАНІЗМІ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ В ЕПОХУ ІМПЕРІЇ	219
Лабенок А.О., Іваньков І.В. ПРАВО НА РЕПАРАЦІЇ ПОТЕРПІЛИМ ВІД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД	221
Лапитан А.А. МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ ПРИ РОЗІРВАННІ ШЛЮБУ	223
Лугина Є.Ю. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ РОЗМІРУ СУДОВОГО ЗБОРУ: ПРОБЛЕМА ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ	225
Малей В.О. ВПЛИВ РЕЛІГІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ	227
Наглюк К.О. ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ- ПРАВНИКІВ	229
Падалка В.О. НОРМАТИВНИЙ АКТ – ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО СУЧАСНОГО ПРАВА ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ	231
Пригаро В.Д. НОРМИ ПРАВА: ПОНЯТТЯ, ОСНОВНІ ОЗНАКИ. КЛАСИФІКАЦІЯ НОРМ ПРАВА	233
Ромашенко К.Ю., Керноз Н.Є. ПІДСТАВИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРОКУРОРОМ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ: ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ	234
Соседка С.В. ПЕРЕБУДОВА ДЕРЖАВНОГО АПАРАТУ В УКРАЇНІ В РОКИ НЕПУ	236
Тарасенко В.М. ТРУДОВІ СПОРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	238
Ухабова В.М. ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	240
Федоренко Д.В., Іваньков І.В. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАНЬ, АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПОЗБАВЛЕННЮ ВОЛІ, ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ У ФРН ТА В УКРАЇНІ	242

Секція 5. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА	
<i>Section 5. PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF MANAGEMENT, PUBLIC ADMINISTRATION AND ENTREPRENEURSHIP</i>	
Байрак О.С. КЛЮЧОВІ ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: УПРАВЛІНСЬКІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ	245
Біляк Я.І. ОСНОВНІ ІНСТИТУЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	247
Bohashko O.L., Bohashko I.O. STRATEGIC ENTERPRISE MANAGEMENT: APPROACHES, STAGES AND COORDINATION TO ACHIEVE GOALS	249
Боднарук А.І. ERP-СИСТЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА	251
Бойко А.Д. ГНУЧКЕ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ НА ОСНОВІ AGILE, SCRUM, KANBAN	253
Василішин С.І., Нежид Ю.С. МОДЕЛЬ АГРАРНОГО УСТРОЮ ТА ЇЇ БАЗОВІ СКЛАДОВІ	255
Гавронський А.О. РОЛЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ	257
Головко К.О. ОСМИСЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ЗАВДАНЬ У СФЕРАХ НАСІННИЦТВА ТА ОХОРОНИ ПРАВ НА СОРТИ РОСЛИН В КОНТЕКСТІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	258
Головчук Ю.О. БРЕНД ЛІКАРЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО МАРКЕТИНГУ В МЕДИЦИНІ	261
Гончарук А.В. ФОРМАЛІЗАЦІЯ ОКРЕМИХ ПОНЯТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ – 2030	263
Демещенко В.О. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	265
Дибчук Л.В. МЕНЕДЖМЕНТ І ПІДПРИЄМНИЦТВО В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН	267
Dovhopol Y.S., Lytvyn S. V. INNOVATIVE APPROACHES IN THE DEVELOPMENT OF MARKETING STRATEGIES FOR AGRICULTURAL ENTERPRISES	269
Драгунов Д.М., Ридзель Ю.М. МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ У ФІТНЕС-ІНДУСТРІЇ	270
Завацький П.С. ПІДТРИМКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК НАПРЯМ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИХ ПАЛАТ	272
Зошук І.В. ПРОБЛЕМИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	274

Kovalenko Ye.M., Lytvyn S.V. MORAL AND ETHICAL CHALLENGES OF DIGITAL TRANSFORMATION: BALANCING INNOVATION AND HUMAN VALUES	275
Коваль В.П. КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	277
Корінь С.Т. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В УПРАВЛІННІ БІЗНЕСОМ	278
Корнійчук І.П. ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ: ШЛЯХ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БІЗНЕС- ПРОЦЕСІВ	280
Кривко Д.А. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	282
Крижанівська Т.С. МАРКЕТИНГОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У МЕДИЧНОМУ ТУРИЗМІ, СТРАТЕГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПАЦІЄНТІВ	284
Куріс А.Ю. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	286
Кучерук О.В. ІННОВАЦІЇ У СФЕРІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ	288
Лисогор І.С. РОЛЬ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА	290
Лозан А.Е. АДАПТАЦІЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	291
Мекшун Л.М. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	293
Мельник Є.О. ПІДВИЩЕННЯ ТОЧНОСТІ ШЛІФУВАННЯ ТІЛ ОБЕРТАННЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ	294
Осадчий М.Л. МЕНЕДЖМЕНТ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЄКТІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ БІЗНЕСУ	296
Перерва К.А. ВПЛИВ ОСОБИСТОГО РЕБРЕНДИНГУ МАРКА ЦУКЕРБЕРГА НА КОРПОРАТИВНИЙ БРЕНД НА ПРИКЛАДІ ПЛАТФОРМИ «МЕТА»	298
Повна С.В. РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРИ АНАЛІЗІ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН	300
Поліщук О.Г. РОЛЬ АНАЛІТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ	302
Приставка О.М. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТРЕЙД-МАРКЕТИНГУ	303

Продіус Ю.І. РЕСУРСНО-ПРОЦЕСНА СТРУКТУРА ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПІДСИСТЕМ МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ЇХ ІННОВАЦІЙНА ОРІЄНТОВАНІСТЬ	305
Резніченко Н.А. КРАУДМЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЯМИ	306
Рибальченко С.В. СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНО-АКТИВНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	308
Санжара О.В. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ	310
Свириденко О.А. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	312
Семигуліна І.Б., Ярошенко І.В. ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО І ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	313
Сенецька Є., Баценко Л. РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЕФЕКТИВНІЙ АДМІНІСТРАТИВНІЙ КОМУНІКАЦІЇ	315
Сергіянська Г.П. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ СФЕРИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ПОТУЖНОСТЕЙ ОПЕРАТОРІВ РИНКУ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ	317
Сіробаба Р.І. РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ЗАХОДІВ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ХАРЧОВОЇ БЕЗПЕКИ	319
Смоляк Ю.Ю. ГІБРИДНІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ: ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	321
Стахів О.О. ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	322
Тимоха А.Д. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДОРОЖНЬОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ «ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	323
Тихонова К.К. ВПРОВАДЖЕННЯ ДИРЕКТ-МАРКЕТИНГУ ЛІКАРНЯМИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЛОЯЛЬНОСТІ ПАЦІЄНТІВ	325
Ткач О.Ю. ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	327
Тодощук Н.А. ТРАНСФОРМАЦІЯ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	329
Фірчук-Лукашева М.С. ІНТЕГРАЦІЯ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПОДАТКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ	331

Фіщук Б.Д. ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	333
Фіщук Н.Д. ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	334
Ханін С.Г. УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ	336
Tsebro Yana FEATURES OF IMPLEMENTATION OF QUALITY MANAGEMENT STANDARDS IN THE ACTIVITIES OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES	337
Шаповалова Є.В., Баценко Л.М. КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ВИРШЕННЯ КОНФЛІКТІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ УПРАВЛІННІ	338
Шило А.П. ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ	340
Секція 6. МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНІ ПІДХОДИ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ, ПСИХОЛОГІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ <i>Section 6. MULTIDISCIPLINARY APPROACHES IN SOCIAL WORK, PSYCHOLOGY AND REHABILITATION: FROM THEORY TO PRACTICE</i>	
Буковський Д.О. СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	342
Гальчич І.П. ФОРМУВАННЯ МЕДІАЦІЙНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ	344
Желізний М.М. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ БІОМЕХАНІЧНОЇ СТИМУЛЯЦІЇ М'ЯЗІВ В ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ТА СПОРТІ	345
Ковтун А.Ю. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	347
Колеватова К.О. АДАПТАЦІЯ ДО ПЕРШОГО РОКУ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	349
Колеватова К.О. ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ	351
Кудлай З.В. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ДИТИНИ НА СІМ'Ю: ПІДТРИМКА СІМЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ЧАТ-БОТА «ДИТИНА НЕ САМА»	353
Лялявська К.О. ПРОФІЛАКТИКА ПОРУШЕННЯ ПОСТАВИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	355

Нагорна Н.С. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ З РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ЕЛЕМЕНТИ КІПТ ТЕХНІК	357
Нестеренко О.О. РОЛЬ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РОЗШИРЕННІ ДОСТУПУ МОЛОДІ ДО СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	359
Панченко М.В. АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ	360
Сазонська Г. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ	362
Селівон Х.А. ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ	364
Стояцька Г.М. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ БАГАТОВИМІРНОГО АНАЛІЗУ У ПСИХОЛОГІЇ: ПОТРЕБИ СУЧАСНОСТІ	366
Фера С.В. ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ У ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ	367
Черняков В.В., Желізний М.М. ФІЗІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВТОМИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ТЕРАПЕВТИЧНИХ ВПРАВ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ	369
Шаповал А.Г. ПРОФІЛАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ СЕРЕД ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ	371
Шаповал А.Г. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФІЛАКТИКИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД МОЛОДІ	373

**Секція 1. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ:
ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ**

*Section 1. ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT:
CHALLENGES AND PROSPECTS*

УДК 657.1:630(043.3)

Бараненко Ю.В., здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Науковий керівник **Здирко Н.Г.**, д-р екон. наук, професор, директор навчально-наукового інституту економіки та управління.

Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця, Україна.

**ЛІСОВІ РЕСУРСИ ДЕРЕВНОГО ПОХОДЖЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО
ОБЛІКУ У СИСТЕМІ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

***Ключові слова:** бухгалтерський облік, лісові ресурси, лісові ресурси деревного походження, сталий розвиток.*

Лісове господарство – це унікальна господарська система людської діяльності і природи, де поєднані земельні (а часто і водні), лісові ресурси, атмосферне повітря та біологічне різноманіття [1, с. 15]. Лісові ресурси деревного походження мають вирішальне значення як для економічного зростання, так і для збереження навколишнього природного середовища.

У жовтні 2009 року в місті Буенос-Айрес відбувся XIII Всесвітній лісовий конгрес, який зібрав понад 7 тисяч учасників із 160 країн. За результатами заходу було окреслено перспективи розвитку лісового сектору на глобальному рівні, зокрема: перехід до сталого управління лісами, збереження їхнього біорізноманіття, впровадження екотехнологій для інноваційного розвитку підприємств лісового господарства, а також формування стратегії інвестиційної та фінансової політики сталого розвитку.

Замула І.В., Танасієва М.М., Шавурська О.В. [2, с. 13] переконані, що для забезпечення функціонування вітчизняних підприємств лісового господарства на принципах сталого розвитку необхідною умовою є врахування економічних, екологічних соціальних цілей в управлінні. Стійке лісокористування має базуватися на екосистемному підході до управління лісовими ресурсами. Екосистемний підхід – це стратегія комплексного управління земельними, водними та живими ресурсами, спрямована на охорону та стале використання на основі принципу справедливості. Екосистемний підхід передбачає врахування при прийнятті управлінських рішень не лише економічних наслідків, а й екологічний вплив на навколишнє середовище [2, с. 13].

У сучасних умовах забезпечення концепції сталого розвитку обов'язковим стають не лише раціональне використання, але й прозорий облік цих ресурсів. Бухгалтерський облік лісових ресурсів дозволяє здійснювати контроль за їхнім використанням, оцінювати ефективність господарювання та планувати заходи з відновлення, що в кінцевому результаті сприяє збалансованому розвитку підприємств і збереженню довкілля.

Із метою ведення бухгалтерського обліку у лісовому господарстві Дружинська Н.С. та Сторожук Т.М. [1, с. 17-18] пропонують виділяти наступні об'єкти:

- земельні ділянки, що надані у тимчасове чи постійне користування підприємствам лісового господарства, використовуючи різні моделі облікового відображення, залежно від правового статусу таких земель: у складі основних засобів, нематеріальних активів чи зобов'язань;

- деревні лісові ресурси, обліковуючи як біологічні активи;
- продукцію лісового господарства, яка надходить в результаті вирубування дерев чи збирання недеревних лісових ресурсів з відображенням у складі запасів [1, с. 17-18].

На нашу думку, лісові ресурси деревного походження як об'єкт бухгалтерського обліку – це поточні (до 1 року) або довгострокові (понад 1 рік) активи, вартість яких формується на основі початкових інвестицій, витрат на висадку, догляд та відновлення лісових насаджень, а також з урахуванням природного зростання або деградації ресурсів. Цей підхід дозволяє інтегрувати економічні, екологічні та соціальні аспекти діяльності підприємств, що здійснюють лісокористування, забезпечуючи прозорість та відповідальність при плануванні і контролі за використанням лісових активів.

Застосування сучасних методів бухгалтерського обліку лісових ресурсів деревного походження дозволяє підприємствам вести більш точний облік активів. Біологічний облік враховує зміну кількісних та якісних характеристик лісових насаджень у процесі їх росту. Окрім того, використання методики обліку за історичною вартістю допомагає фіксувати витрати на первинну закупівлю чи висадку насаджень із подальшою корекцією цієї вартості в залежності від ринкових умов [3]. Важливим аспектом є також інтеграція екологічного обліку, що дозволяє враховувати витрати на охорону природи, сертифікацію за екологічними стандартами та реалізацію заходів з відновлення лісових масивів.

Впровадження сучасних систем обліку лісових ресурсів деревного походження зустрічається з низкою викликів. Серед них – потреба у високій точності збору даних, інтеграції різних інформаційних систем, а також адаптації традиційних методів бухгалтерського обліку до особливостей природного зростання лісових насаджень. Крім того, врахування екологічних аспектів вимагає додаткових витрат на проведення аудитів, моніторинг стану лісів та реалізацію заходів щодо їхнього відновлення. Однак ці виклики стимулюють розвиток інноваційних технологій та методик, що дозволяють досягти більшої ефективності у використанні лісових ресурсів.

Отже, лісокористування за принципами сталого розвитку полягає в раціональному використанні лісових ресурсів із спрямуванням на максимальне використання їх функціональних можливостей, а не лише сировинних благ, з метою збереження екологічного потенціалу лісової екосистеми. Бухгалтерський облік лісових ресурсів деревного походження, інтегрований у систему концепції сталого розвитку, є не лише механізмом контролю та звітності, але й інструментом стратегічного управління, що забезпечує баланс між економічною вигодою та екологічною відповідальністю. Це дозволяє підприємствам ефективно управляти своїми активами, сприяти сталому розвитку лісового господарства та зберігати природні ресурси для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел: 1. Дружинська Н.С., Сторожук Т.М. Земельні ділянки як об'єкти бухгалтерського обліку та елементи звітності лісогосподарських підприємств. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* 2023. Вип. 36/2023. С. 14-22. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7600489>.
2. Замула І.В., Танасієва М.М., Шавурська О.В. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит лісових ресурсів і витрат на їх відтворення та використання: монографія. Житомир, 2021. 257 с.
3. Здирко Н.Г., Дриманова Л.М. Особливості лісових ресурсів як категорії бухгалтерського обліку. *Ефективна економіка.* 2022. № 6. DOI: 10.32702/2307-2105.2022.6.9.

УДК 657.1:658:504.03

Баранова А.С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
 Науковий керівник: **Овчарова Н.В.**, канд. екон. наук, ст. викладач кафедри
 бухгалтерського обліку та оподаткування
 Сумський державний університет, м. Суми, Україна

ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АГРОПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ

***Ключові слова:** екологічна відповідальність агропідприємств, сталий розвиток, екологічний облік аграрного сектору економіки, агропідприємства.*

На сьогоднішній день населення нашої планети за даними статті Associated Press становить 8,09 мільярда людей. Також варто зауважити, що станом на 1 грудня 2024 року населення світу збільшилося на понад 71 мільйон осіб[0]. Так склалося, що найвищий коефіцієнт народжуваності припадає на країни, які мають постійний дефіцит в забезпеченні продуктами харчування. До таких країн відносяться насамперед країни Африки та Азії. Великий попит в світі на продукцію сільськогосподарського виробництва приводить до того, що практично всі аграрні компанії в плануванні виробництва на 1,3,5 чи 10 найближчих років спрямовані на досягнення найвищих показників врожайності на одиницю площі, та відповідно досягнення найбільших валових прибутків.

Валовий збір сільськогосподарських культур з початку 80-х років при застосуванні інтенсивних методів землеробства збільшувався з року в рік. Кількість отриманого врожаю зростала в геометричній прогресії зі збільшенням внесення кількості мінеральних добрив на гектар орної землі. Але з часом кількість продукції почала не зростати, а зменшуватись і вирощування монокультур на великих площах одночасно призвело до значного виносу поживних речовин з ґрунтів, початкових стадій ерозії їх, і натомість зменшення імунітету рослин, зниження якості продукції та водночас збільшенням схильності до хвороб і ураженням шкідниками.

Так в 1992 році в Ріо-де-Жанейро в результаті переговорів Уругвайського раунду в контексті Всесвітньої торгівельної угоди була приділена велика увага екологічним безпекам світу з чого започаткувалися стандарти ISO 14000[0]. Серія стандартів ISO 14000 охоплює широкий спектр аспектів екологічного обліку, надаючи практичні вказівки для компаній, які прагнуть покращити свої екологічні показники та сприяти поліпшенню стану навколишнього середовища. Зокрема, стандарт ISO 14001:2004 встановлює основні критерії для системи екологічного обліку та аудиту, за якими може проводитися сертифікація. Це призвело до того, що великі виробники, які мають намір експортувати свою продукцію мають дотримуватись виконання стандартів ISO 14000.

Екологічна відповідальність агропідприємств передбачає раціональне використання природних ресурсів, мінімізацію шкідливого впливу на довкілля та впровадження екологічно безпечних технологій. Важливим інструментом реалізації екологічної відповідальності є належна організація бухгалтерського обліку, яка дозволяє ефективно контролювати екологічні витрати, оцінювати екологічні ризики та розробляти стратегії сталого розвитку. На сьогоднішній день підприємства ведуть облік використаних природних ресурсів, контролюють утилізацію використаної води, макулатури, металобрухту, відпрацьованих акумуляторів, шин, промасленого та забрудненого ганчір'я та піску, використаної тари з під добрив, насіння та засобів захисту рослин. Для цього укладаються договори з підприємствами, які мають ліцензії на утилізацію вище зазначених видів відходів. З метою зменшення використання пального встановлені треки, що дають змогу найбільш оптимально вибудувати траєкторію роботи техніки при обробці сільськогосподарських угідь (оранка, обробка посівів, збирання культур).

Введення бухгалтерського обліку, який відображає аспекти господарської діяльності, які мають відношення до сталого розвитку і відображають безпосередній напрямок роботи сільськогосподарських виробників щодо відновлення екосистем. Він показує, що господарства в своїй більшості намагаються йти на зустріч до виконання нормативів законодавства, яке сприяє підвищенню реалізації програми сталого розвитку в аграрному секторі. Але в цілому ці дії є практично поверхневими і не мають поглибленого впливу на відновлення родючості ґрунтів, відродження екосистем, зменшення парникового ефекту та збереження водних ресурсів.

Отже, в сучасному світі популярність сталого розвитку набуває нових витків та чинників тому сільгоспвиробники мають пристосовуватись до виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції з максимальним збереженням екосистем. Це вимагає застосування інноваційних технологій, вдосконалення систем обліку та звітності а також формування свідомості та культури екологічних стандартів. Виробники, що оберуть для себе орієнтацію на сталий розвиток і інтенсивне впровадження екологічної відповідальності надалі зможуть стабільно конкурувати на ринку якісної продукції, а також бути лідерами виробництва, що гарантує їм високі фінансові позиції.

Список використаних джерел: 1. Дем'яненко Е.А. Нормативно-правове забезпечення екологічного менеджменту. *Науковий вісник ХДУ*. 2015. №11. С.41-45. 2. Про міжнародні стандарти та системи екологічного менеджменту. 2023. URL: <https://ukraine-oss.com/promizhnarodni-standarty-ta-systemy-ekologichnogo-menedzhmentu/>. 3. ЦРУ: із майже 230 країн в Україні найменша народжуваність і найвища смертність. *Суспільне Новини: веб-сайт*. 2024. URL: <https://susplne.media/835729-cru-iz-majze-230-krain-v-ukraini-najmensa-narodzuvanist-i-najvisa-smertnist/>

УДК 336.7

Барчук П.Л., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Саміленко І.І., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна
 Науковий керівник: **Сакун О.С.**, д-р екон. наук, доцент, перший проректор
Приватний ЗВО «Університет трансформації майбутнього», м. Чернігів, Україна

ЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційний потенціал, національна економіка, розвиток.*

Інвестиційний потенціал можна визначити як ймовірний за реальних обставин обсяг залучених в національну економіку інвестицій для ефективного їх застосування з метою задоволення загального попиту.

Ефективним способом розвитку економіки країни прийнято вважати невинне зростання ВВП, яке здатне задовольнити суспільні потреби при нормальних умовах перебігу подій. Для досягнення такого ефекту необхідним є дотримання постійного темпу економічного розвитку при оптимальному залученні обмежених ресурсів, підтримці стабільних цін та нарощенні впливу на світовому ринку. В сучасних умовах воєнного часу об'єктивною необхідністю є відновлення інфраструктури на засадах інноваційності та сучасних міжнародних норм і стандартів. Прогнозовані обсяги фінансових витрат на відновлення країни постійно зростають, а

отже не можуть бути покриті виключно внутрішніми фінансовими країни. В такому разі активізація залучення інвестицій може стати ефективним інструментом фінансування повоєнної відбудови та економічного відновлення України.

Важливими чинниками подальшого нарощення інвестиційного потенціалу є чітка та постійна правова база, інституційні основи, інформаційно-аналітичне забезпечення, а також наявність висококваліфікованого персоналу, що може бути досягнуто завдяки реалізації відповідної стратегії.

Загальний підхід трактує стратегію розвитку інвестиційного потенціалу як одну зі складових загальноекономічної стратегії розвитку країни і являє собою сукупність цілей та напрямів діяльності з метою залучення інвестицій, заходів щодо їх реалізації, сформовані на довготривалу перспективу, безпосередньо пов'язані з виробництвом та фінансовою діяльністю, спрямовані на підвищення ефективності та конкурентоспроможності національної економіки, або поєднують цілі соціально-економічного та екологічного значення [1]. Подібна стратегія втілює такі управлінські аспекти, які включають фінансове обґрунтування залучення інвестиційних ресурсів в діяльність вітчизняних підприємств [2].

Ключовою метою розробки та реалізації стратегії розвитку інвестиційного потенціалу для України в сучасних умовах є підтримка та подальше відновлення економіки за рахунок залучення інвестиційних ресурсів. Формування цієї стратегії повинно базуватись не тільки на сучасних потребах і запитах, а й і на довгострокових завданнях повоєнного відновлення. В цьому контексті інвестиційні процеси повинні ґрунтуватись на аналізі, оцінці та прогнозуванні, а згодом і плануванні макроекономічних показників, інвестиційної привабливості країни, специфіки ринку інвестицій, а також інвестиційних, технологічних та ресурсних потреб подальшої відбудови.

Список використаних джерел: 1. Здреник В.С. Інвестиційний потенціал: сутність поняття та проблеми оцінки. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. Серія Економіка. Випуск 1 (47). Т.1. С. 363-367. **2.** Москаленко Б., Боровик О., Решетняк Я. Інвестиційний потенціал національної економіки: бібліографічний аналіз. *Вісник Економіки*. 2020. № 2. С. 62-75. doi: <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.02.062>.

УДК 330

Беляков С.В., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, гр. АСД051-22
Науковий керівник: **Шадура-Никипорець Н.Т.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ОЦІНКА ВПЛИВУ ВІЙНИ

Ключові слова: *зайнятість, структура зайнятості, види економічної діяльності.*

Одним із найважливіших макроекономічних аспектів розвитку національної економіки є характеристики її зайнятості. Окрім абсолютних показників кількості зайнятих та відносних характеристик рівня зайнятості, інтерес викликає і дослідження структурних характеристик. Структура зайнятості населення у розрізі видів економічної діяльності свідчить про рівень та прогресивність економічного розвитку господарської системи країни, а зрушення у цій структурі віддзеркалюють тенденції у зміні вектору економічного розвитку. Більш розвинені

країни сконцентровані на наданні високотехнологічних послуг, середньорозвинені – на розвитку своєї промисловості, а слаборозвинені – частіше зайняті розвитком сільського господарства.

За час повномасштабного вторгнення міграція населення України призвела до значної трансформації зайнятості не лише в регіональному розрізі, а і за видами економічної діяльності, що стало закономірною реакцією системи на внутрішні та зовнішні шоки [1]. З одного боку відбувся суттєвий «відтік» населення закордон, що відповідно проявилось у загальному зменшенні кількості зайнятих. З іншого – у зоні активних бойових дій опинились промисловоорієнтовані регіони, значна частина сільськогосподарських земель внаслідок забруднення вибухонебезпечними предметами була виведена із господарського обігу, відбулось ускладнення ведення бізнесу в окремих видах діяльності (наприклад будівництво), відтік значної частини населення працездатного віку до військової сфери, що спричинило суттєве скорочення і масштабів виробництва, і зайнятості у цих ключових галузях.

У 2023 р. кількість зайнятих в Україні порівняно з 2021 р. скоротилась на 16,95%, однак падіння кількості зайнятих у розрізі окремих видів економічної діяльності виявляє значну асиметрію. Темпи скорочення у добувній промисловості (-31,64%), будівництві (30,87%), переробній промисловості (-24,31%), сільському, лісовому та рибному господарстві (-20,69%), сферах адміністративного та допоміжного обслуговування (-20,77%), фінансовій та страховій діяльності (-20,24%) виявились значно суттєвішими, ніж для економіки загалом. Можна констатувати, що зайнятість суттєво змінилася у тих видах діяльності, котрі або зазнали найбільших збитків від бойових дій, або чії виробничі площі та активи наближені до місця бойового зіткнення, що істотно утруднює діяльність. Це свідчить, що саме «базові» види діяльності нашої країни відчули на собі тяжкі наслідки бойових дій, і їх подальше скорочення може виявитись критичним для соціально-економічної стабільності країни загалом (табл. 1).

Таблиця 1 – Зміна характеристик зайнятості у розрізі видів економічної діяльності в Україні*

Вид економічної діяльності	Частка виду економічної діяльності, %		Зміна частки, в.п.	Темп приросту/зниження, %
	2021 рік	2023 рік		
1	2	3	4	5
Україна	100,0	100,0	–	-16,95
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	6,447	6,156	-0,2904	-20,69
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	2,403	1,978	-0,4251	-31,64
Переробна промисловість	16,987	15,481	-1,5057	-24,31
Будівництво	3,914	3,258	-0,6562	-30,87
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	3,366	3,854	0,4882	-4,90
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1,496	1,450	-0,0455	-19,48
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	26,156	26,391	0,2342	-16,20
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	9,553	9,622	0,0690	-16,35
Тимчасове розміщування й організація харчування	2,803	2,786	-0,0175	-17,47

Кінець таблиці 1

1	2	3	4	5
Інформація та телекомунікації	4,892	5,779	0,8874	-1,88
Фінансова та страхова діяльність	0,957	0,919	-0,0380	-20,24
Операції з нерухомим майном	2,523	2,569	0,0470	-15,40
Професійна, наукова та технічна діяльність	3,768	4,193	0,4252	-7,57
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	3,379	3,223	-0,1557	-20,77
Освіта	0,479	0,631	0,1526	9,54
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	8,650	9,276	0,6257	-10,94
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,569	0,610	0,0414	-10,90
Надання інших видів послуг	1,660	1,823	0,1635	-8,76

* Розраховано авторами за даними [2]

Такі диспропорції у зміні кількості зайнятих призвели до зрушень у структурі зайнятості населення України у розрізі видів економічної діяльності: галузі сфери основного виробництва втратили свої позиції – переробна промисловість (-1,5 в.п), будівництво (-0,66 в.п.), добувна промисловість (-0,43 в.п.), сільське, лісове та рибне господарство (-0,3 в.п.), а частка зайнятих у інфраструктурних галузях зросла – інформація та телекомунікації (+0,89 в.п.), охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (+0,63 в.п.), постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (+0,49 в.п.), професійна, наукова та технічна діяльність (+0,43 в.п.). Враховуючи, що виробнича та соціальна інфраструктура орієнтовані на обслуговування основного виробництва та населення, подальше скорочення частки базових видів економічної діяльності спричинить мультиплікативне звуження і інфраструктурних видів діяльності.

Структурні трансформації зайнятості в розрізі видів економічної діяльності, що спричинені військовою агресією, уже сьогодні виявляють загрозливі для України тенденції. Беручи до уваги втрати матеріальної і технічної бази національної економіки, вже зараз потрібно замислюватись над тим, яким чином відновляти кадровий потенціал постраждалих територій, визначити пріоритетні для відновлення сфери діяльності, розробити механізми залучення інвестицій першочергово у галузі, котрі зможуть надати імпульс для комплексного гармонійного розвитку країни.

Список використаних джерел: 1. Шадура-Никипорець Н., Мініна О., Дерій Ж. Структурні трансформації економіки: вплив війни та пошук нової економічної парадигми для України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. №4 (36). С. 49-60. 2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 338

Бригіна С.І., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Пилипенко К.А.**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри економіки, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя, Україна

ЕКОСИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ ЯК ІМПЕРАТИВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: екосистемний підхід, державна екологічна політика України, сталий розвиток.

До початку війни Україна активно розвивала курс на сталий розвиток, інтегруючи екологічні ініціативи у свою політику та економіку.

У 2019 році було ухвалено Стратегію державної екологічної політики до 2030 року, яка передбачала зменшення забруднення, розвиток відновлюваних джерел енергії та поступову декарбонізацію економіки [1]. Україна також взяла на себе міжнародні зобов'язання, прописані в тексті Паризької кліматичної угоди, в яких йдеться про зменшення викидів парникових газів [2]. Однак, російське вторгнення в Україну, стало не лише масштабною гуманітарною катастрофою, а й викликало серйозні екологічні наслідки та спричинило збільшення забруднення атмосфери.

За даними дослідження, опублікованого на третю річницю війни, загальні викиди парникових газів за цей період досягли майже 230 мільйонів тонн CO₂-еквіваленту. Така цифра дорівнює річним викидам 120 мільйонів автомобілів з двигунами внутрішнього згорання. Лише за останній рік ці викиди склали 55 мільйонів тонн, значною мірою через масштабні лісові пожежі. Також були зафіксовані акти саботажу, такі як руйнування Каховського водосховища, та інші екологічні катастрофи. Ці дії не лише збільшують викиди парникових газів, але й завдають непоправної шкоди екосистемам та біорізноманіттю України. Тому питання стійкого курсу на збалансоване відновлення всіх сфер діяльності в Україні стоїть дуже гостро [3].

В існуючих проблемах державної екологічної політики України до 2030 року зазначається, що ще до війни економічний розвиток країни супроводжувався нераціональним використанням природних ресурсів і недостатньою увагою до питань охорони довкілля, що перешкоджало досягненню сталого, гармонійного розвитку.

Громадська організація Arnika за участі експертів ініціативи Чистого повітря та World from Space на основі супутникових знімків Європейського космічного агентства дослідили вплив російського вторгнення в Україну на навколишнє середовище, зокрема на якість повітря [4]. Дослідження вказує на те, що основний вплив на забруднення повітря в Україні залишається викликаним переважно застарілою важкою промисловістю яка базується на спалюванні вугілля. Це пов'язано з низкою проблем, які вже довгий час існують в Україні, зокрема підпорядкованість екологічних питань економічній доцільності, яка призводить до недостатнього врахування наслідків для довкілля. Переважання ресурсо- та енергомістких галузей негативно впливає на екологію, а зношення основних фондів у всіх секторах економіки погіршує ситуацію. Варто згадати й про неефективне управління у сфері охорони довкілля, відсутність узгоджених дій органів влади. Також підмічено низький рівень екологічної свідомості серед суспільства, що спричинено недосконалою системою екологічної освіти та просвіти. Зазначені проблеми посилюються через недостатнє фінансування природоохоронних заходів, що часто здійснюються за залишковим принципом.

Для подолання цих проблем, були впроваджені стратегічні цілі політики нашої країни. Серед них:

Ціль 1. Формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва.

Ціль 2. Забезпечення сталого розвитку природноресурсного потенціалу України.

Ціль 3. Забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України.

Ціль 4. Зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення.

Ціль 5. Удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління.

Серед основних завдань вже згаданої стратегії державної екологічної політики до 2030 року є підвищення рівня екологічної обізнаності громадян, шляхом поширення екологічних цінностей та впровадження екологічної освіти. Основними цілями екологічної стратегії до 2030 року є забезпечення сталого розвитку, який передбачає економічне зростання без шкоди для навколишнього середовища, а також раціональне і збалансоване використання природних ресурсів, щоб запобігти їх виснаженню. Крім того, одним із головних завдань є забезпечення обов'язкового дотримання екологічних стандартів у всіх сферах життєдіяльності. Важливим є також мінімізація екологічних ризиків за допомогою впровадження ефективного екологічного управління [5].

Як відзначають українські вчені Сагайдак М. і Білецький Я., екосистемний підхід розглядається як об'єктивне підґрунтя розвитку сучасної парадигми сталого розвитку, ефективного використання природноресурсних активів та формування нового управлінського мислення [6, с. 229].

Його застосування дозволить забезпечити комплексний підхід до екологічного врядування, зменшити екологічні ризики та інтегрувати природоохоронні заходи в усі сфери економічного розвитку.

Список використаних джерел: 1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лют. 2019 року № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>. 2. Про ратифікацію Паризької угоди: Закон України від 14 липня 2016 року №1469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#n3. 3. We've lost some parts of nature for ever': Ukraine war's impact on environment – photo essay. URL: theguardian.com. 4. Забруднення повітря в Україні з космосу у 2022 році. URL: <https://cleanair.org.ua/publication>. 5. Екологічна політика України врахує Цілі сталого розвитку ООН — Закон. *Головс України: веб-сайт*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/314756>. 6. Сагайдак М., Білецький Я. Управління бізнес-екосистемою в умовах трансцендентності. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ: КНЕУ, 2024. С. 226–241.

УДК 330

Василець М.О., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, гр. АСД051-23
 Науковий керівник: **Шадура-Никипорець Н.Т.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

МЕХАНІЗМИ ІНТЕГРАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ В ПРОЦЕС ВІДНОВЛЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Ключові слова: аграрний сектор, екологічні інновації, відновлення,

В умовах масштабних руйнувань інфраструктури та порушення виробничих ланцюгів у сільському господарстві України постає необхідність формування нової парадигми відновлення галузі. Сучасні виклики вимагають не просто відбудови зруйнованого, а створення якісно нової системи господарювання, яка б враховувала принципи сталого розвитку та екологічної безпеки. Особливої актуальності набуває питання впровадження інноваційних підходів у аграрному секторі України, що дозволять оптимізувати використання природних ресурсів та мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище.

Впровадження екологічних інновацій у процес відновлення аграрного сектору є ключовим фактором забезпечення довгострокової конкурентоспроможності національної сільськогосподарської продукції на світових ринках. Важливим аспектом є інтеграція «зелених» технологій у всі ланки виробничого процесу – від обробки ґрунту до зберігання та переробки продукції [1]. Такий підхід дозволяє не лише підвищити ефективність виробництва, але й забезпечити його екологічну стійкість.

Інтеграція екологічних інновацій у процес відбудови сільського господарства потребує системного підходу та координації зусиль всіх зацікавлених сторін. Необхідно забезпечити ефективну взаємодію між науково-дослідними установами, аграрними підприємствами та державними органами управління, що дозволить створити сприятливе середовище для розробки та впровадження інноваційних рішень [3].

Ефективна координація починається на рівні стратегічного планування, де ключову роль відіграє Міністерство аграрної політики та продовольства України. Воно має забезпечити розробку та реалізацію комплексної стратегії екологізації аграрного сектору, яка враховуватиме інтереси всіх учасників процесу. Важливим елементом такої стратегії є створення регіональних центрів компетенцій з питань екологічних інновацій, які виступатимуть координаційними хабами для всіх зацікавлених сторін.

На рівні науково-дослідних установ необхідно забезпечити формування міждисциплінарних дослідницьких груп, які об'єднують фахівців різних галузей – агрономів, екологів, економістів, ІТ-спеціалістів. Це дозволить розробляти комплексні інноваційні рішення, що враховують всі аспекти сталого розвитку сільського господарства. Національна академія аграрних наук України може виступати координатором цього процесу, забезпечуючи методологічну підтримку та доступ до необхідної дослідницької інфраструктури [1].

Аграрні підприємства мають стати активними учасниками інноваційного процесу через створення власних R&D підрозділів та участь у спільних дослідницьких проектах. Важливим механізмом координації на цьому рівні є формування галузевих асоціацій та кластерів, які забезпечують обмін досвідом та ресурсами між підприємствами. Такі об'єднання можуть також виступати ініціаторами пілотних проектів з впровадження екологічних інновацій та платформами для діалогу з державними органами.

Фінансові інституції відіграють важливу роль у забезпеченні ресурсної підтримки інноваційних проектів. Координація їх діяльності може здійснюватися через створення спеціалізованого фонду підтримки екологічних інновацій в аграрному секторі, який об'єднуватиме ресурси державного бюджету, міжнародних донорів та приватних інвесторів.

Важливим аспектом є розробка прозорих механізмів відбору проектів та моніторингу їх реалізації [2].

Місцеві органи влади мають забезпечити створення сприятливих умов для впровадження екологічних інновацій на регіональному рівні, розробка регіональних програм підтримки інноваційних проектів, надання адміністративної підтримки підприємствам, що впроваджують екологічні технології, та координацію діяльності місцевих освітніх закладів у підготовці відповідних фахівців.

Система моніторингу та оцінки ефективності впровадження екологічних інновацій має бути побудована на принципах прозорості та включати всіх стейкхолдерів. Координацію цього процесу доцільно покласти на спеціально створену міжвідомчу робочу групу, яка забезпечуватиме збір та аналіз даних, розробку рекомендацій щодо коригування інноваційної політики та поширення успішних практик.

Важливим аспектом є також розвиток освіти та системи підвищення кваліфікації фахівців аграрного сектору. Впровадження нових технологій вимагає відповідного рівня компетенцій від працівників галузі, тому інвестиції в людський капітал є невід'ємною частиною успішної реалізації інноваційних проектів [3]. Важливу роль у цих процесах відіграють програми академічної мобільності та стажування фахівців аграрного сектору. Можливість навчання та обміну досвідом з колегами з провідних європейських аграрних університетів та дослідницьких центрів сприяє формуванню нової генерації професіоналів, здатних ефективно впроваджувати інноваційні рішення в українському контексті.

Окрему увагу слід приділити питанням моніторингу та оцінки ефективності впровадження екологічних інновацій. Необхідно розробити систему індикаторів, які дозволять оцінювати не лише економічні результати, але й екологічні та соціальні ефекти від впровадження нових технологій [1].

Міжнародне співробітництво у сфері екологічних інновацій відкриває додаткові можливості для модернізації українського аграрного сектору. Вивчення та адаптація передового світового досвіду, участь у міжнародних дослідницьких проектах сприятимуть прискоренню інноваційних процесів [2]. Зокрема, перспективним напрямком є співпраця з провідними європейськими дослідницькими центрами в рамках програми «Горизонт Європа», яка передбачає реалізацію спільних проектів у сфері сталого сільського господарства. Така взаємодія дозволяє українським науковцям та аграріям отримати доступ до найсучасніших технологій та методик ведення екологічно безпечного землеробства, а також залучити міжнародне фінансування для впровадження інноваційних рішень.

Важливим аспектом міжнародної співпраці є формування мережі демонстраційних господарств, де відпрацьовуються інноваційні підходи до організації сільськогосподарського виробництва. Такі господарства стають майданчиками для обміну досвідом, навчання фахівців та популяризації успішних практик впровадження екологічних інновацій. Зокрема, успішним прикладом є співпраця з нідерландськими експертами у створенні демонстраційних теплиць з замкнутим циклом використання ресурсів.

Значний потенціал має також розвиток транскордонного співробітництва в рамках регіональних кластерів агроінновацій. Такі об'єднання дозволяють консолідувати ресурси та компетенції різних країн для розв'язання спільних проблем у сфері сталого сільськогосподарського розвитку. Прикладом може слугувати створення українсько-польського аграрного кластера, що спеціалізується на розробці та впровадженні технологій органічного землеробства.

Отже, інтеграція екологічних інновацій у процес відновлення аграрного сектору України є необхідною умовою забезпечення його сталого розвитку.

Список використаних джерел: 1. Гончаренко М.Ф., Пархоменко Н.М., Лучин О.М. «Зелена» економіка як напрям досягнення стійкого еколого-економічного розвитку регіону. *Актуальні проблеми економіки*. 2020. № 6(228). С. 6-15. 2. Зінчук Т., Паламарчук Т., Усюк Т.

Діалектика розвитку «зеленої економіки» в умовах глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2022. №44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-86>. 3. Мазуренко О.В., Столярчук Н.М. Інноваційне забезпечення аграрного сектору економіки: аналіз стану. *Економіка АПК*. 2019. №12. С. 37-45.

УДК 631.6

Гусаренко-Барський П.В., Гусаренко-Барська Є.В., Гусаренко-Барська Р.В., здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Солодка Т.М.,** канд. с.-г. наук, доцент кафедри агрохімії, ґрунтознавства та землеробства

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна

АГРОЛІСНИЦТВО: ГАРМОНІЙНЕ ПОЄДНАННЯ ПРИРОДИ ТА АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Ключові слова: *агролісництво, пермакультурний підхід, лісосадівництво.*

Ведення сільського господарства традиційними методами призводить до деградації навколишнього середовища внаслідок надмірного антропогенного навантаження - механічний обробіток ґрунту, внесення хімікатів, зміну ландшафту, вирубування лісів тощо. Таким чином ми руйнуємо сформовану екосистему, яка за належного підходу здатна сприяти вирощуванню екологічної продукції з мінімальним стороннім втручанням. Агролісництво є одним з екологічно стійких рішень пермакультури, яке поєднує елементи лісництва та сільського господарства і здатне не лише сприяти зниженню антропогенного навантаження, але й підвищенню ефективності аграрного виробництва. З цієї причини виникає необхідність поглибленого вивчення різних аспектів агролісництва, зважаючи на досвід зарубіжних дослідників та для подальшої їх реалізації в Україні.

Поняття «пермакультура» походить від англ. «permanent agriculture», і позначає підхід, при якому ми досягаємо гармонізації природи та людської діяльності, використовуючи при цьому силу людського розуму замість мускульної сили або сили енергії природного пального [1]. Вперше ця концепція була сформульована австралійськими дослідниками Біллом Моллісоном та Девідом Холмґреном в 70-х роках. Вони запропонували три етичних принципи, на яких базується реалізація пермакультури: 1) **турбота про природу** - розуміння природи, турботливе ставлення до інших живих істот, забезпечення комфортних умов для їхнього існування, компенсування використаних ресурсів, організація господарств за принципами екосистем; 2) **турбота про людину** - витрата 80% часу та інших ресурсів на планування та 20% на виконання проєкту та догляд за ним, виконання всіх робіт в синергії з природою, надання часу природі зробити свою роботу – принцип «нічоґонероблення»; 3) **справедливий розподіл** - обмін досвідом та розповсюдження інформації, розподіл надлишкової продукції та недоторканість 10-30% врожаю, який лишається для вільноживучих істот [2, ст. 21].

Важливою частиною пермакультурного підходу є **агролісництво** - інтегрована система землекористування, яка поєднує вирощування дерев та інших форм сільського господарства - культурних рослин, тварин, та передбачає екологічні й економічні взаємодії між різними компонентами системи. До основних функцій агролісництва є: оптимальне використання площ; захист ґрунту та води; поліпшення родючості ґрунтів; стабілізація ґрунтів; збір та утримання води; захист території від паводків та повеней; формування сприятливих кліматичних умов;

зниження ресурсних витрат; підвищення біорізноманіття; підтримка симбіотичних відносин живих організмів; запобігання парниковому ефекту [2, ст. 181-182].

Багатофункціональність агролісництва дозволяє вирішити одразу три складних питання - продовольче забезпечення екологічно чистою продукцією, розв'язання екологічних проблем навколишнього середовища, покращення демографічної ситуації в селах. Агролісництво, поділяється за наступними напрямками: лісоорні системи; лісопасовищні системи; системи сервісних культур; лісове фермерство; лісосадівництво.

Існує багато успішних прикладів впровадження цих систем в регіонах з несприятливим кліматом. Варто виділити проекти австралійського дослідника Джеффа Лоутона, в яких він акцентує свою увагу на «харчових лісах» або лісосадах, в яких додатково було застосовано лісоорні системи та системи сервісних культур. Ці лісосади є збалансованими екосистемами, в яких усі компоненти гармонійно працюють для вироблення їжі. Для імітації справжнього лісу необхідно створити багатоярусну систему: навісний ярус (великі плодові дерева), підлісок (менші горіхові та фруктові дерева), чагарники (ягідники та великі багаторічники), трав'янистий ярус (трави), ризосфера (коренеплоди), ґрунтопокривний ярус (конюшина та полуниця), виноградні лози, ярус міцелію. Для функціонування лісосаду не обов'язково мати всі яруси, але саме такий підхід дозволяє створити самопідтримувану екосистему [3].

Найбільш дивовижним втіленням цієї ідеї є проєкт зі створення лісосаду в Йорданській пустелі. Основними елементами цього лісосаду є рослинне різноманіття, системи водозбереження та додаткові захисні елементи для ґрунту та зрошувальних каналів. Верхній ярус саду сформований фініковими пальмами, які одразу виконують декілька функцій - затінення нижніх ярусів та зрошувальних каналів для збереження вологості. Наступні яруси представлені плодовими деревами: оливковими, гранатовими, цитрусовими, інжирними, банановими тощо. Усі вони є стійкими до посух та забезпечують різноманіття врожаю. Оливкові дерева та фінікові пальми слугують постійним джерелом мульчи, яка є ефективним способом створення сприятливого мікроклімату у приґрунтовому шарі. Наступний ярус представлений виноградом, який плететься на опорах і використовується для вертикального озеленення та додаткового затінення територій. Важливим елементом даної системи є бобові дерева, а саме акації, які збагачують ґрунт азотом та покращують його родючість. Функцію захисту ґрунту, утримання вологості та накопичення поживних речовин виконує ярус сукулентів та ґрунтопокривних рослин. Ще на етапі створення родючого шару було висаджено сукулент карпобротус їстівний, що містить багато гелеподібної речовини, за допомогою якої він утримує пил збагачений поживними речовинами. В міжряддях дерев висаджено овочеві культури - помідори, перець, баклажани, огірки, кабачки, морква, цибуля, часник. Трав'яний ярус представлений м'ятою, базиліком, розмарином, орегано та лавандою [4].

Ефективність агролісового господарства забезпечена системами водозбереження - каналами та резервуарами для збору дощової води. Дерева в створеній екосистемі так само є потужним джерелом води, яка утворюється в наслідок крапельного конденсату і це дозволяє на 80% збільшити кількість випадаючих на ґрунт опадів окрім дощів. В екстремальних кліматичних умовах було досягнуто високого рівня виробництва та мінімальних зусиль на обслуговування порівняно зі звичайним городом. Досвід показує, що агролісничі системи можуть бути втілені в любых кліматичних умовах, включаючи помірний, континентальний та навіть посушливий клімат, що актуально для багатьох регіонів України. В умовах глобального потепління агролісничі системи стають важливим елементом сталого сільського господарства, які сприяють підвищенню родючості ґрунтів, збереженню водних ресурсів і біорізноманіття.

Таким чином впровадження агролісових господарств допоможе покращити структуру ґрунту, підвищити біорізноманіття та забезпечити додаткові джерела їжі для місцевого населення в будь-яких складних кліматичних умовах.

- Список використаних джерел:** 1. Почтаренко Я. Пермакультура в Україні - одна із платформ громадянського суспільства. ГС Пермакультура в Україні. URL: <https://www.permaculture.in.ua/index.php/uk/navchannia-ua/articles-ua/72-pavlo-ardanov-interview>. 2. Мовчан В., Фоліс І. Агроекологія та пермакультура: продовольча безпека, повоєнне відновлення, нульове забруднення, сталий розвиток : підручник / ред. П. Фдранов. Київ : Талком, 2023. 236 с. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/naukovi_vydannia/pidruchnik_agroekologija_permakultura.pdf. 3. About Forest Gardens. Planting up. URL: <https://plantingup.co.uk/about/about-forest-gardens/>. 4. Behind the Scenes 2019 Project Summary - Greening The Desert Project. Greening The Desert Project. URL: <https://www.greeningthedesertproject.org/50522-2/>

УДК 664.1:338.432.5

Данилевський Р.В., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, гр. АСД051-23. Науковий керівник: **Селінний М.М.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри аграрних технологій та лісового господарства.

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦУКРОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Ключові слова: *цукровий буряк, меляса, біопаливо, біоетанол, переробка.*

Бурякоцукровий підкомплекс займає провідне місце в структурі аграрного сектора економіки України. Виробництво цукру потребує великих енергетичних та матеріальних ресурсів, а також генерує значну кількість відходів, ефективне використання яких залишається проблемою. За обсягом відходів цукрова промисловість перевищує інші галузі харчової промисловості, створюючи значні екологічні ризики.

Переробка цукрових буряків на цукор є найбільш енергоємним процесом в агропромисловому комплексі, який характеризується ще й нераціональним використанням паливно-енергетичних та водних ресурсів при цьому продукуючи значну кількість відходів. Найбільшим за обсягом видом відходів від цукрового виробництва є буряковий жом. Тому важливим напрямом, якому слід приділити увагу, є використання відходів цукробурякового виробництва в якості сировини для виробництва біопалива, що сприятиме вирішенню проблем утилізації відходів, покращення стану довкілля, отриманню додаткових енергоресурсів [3].

Біоетанол як моторне паливо є одним із найперспективніших екологічних трендів. Він є нейтральним щодо викидів парникових газів і здатний зменшувати викиди CO₂ щонайменше на 75% у порівнянні з традиційним мінеральним паливом. На сьогоднішній день заміщує в світі вже понад 11% бензинів.

Виробництво біоетанолу з цукрових буряків потребує на 20-30% менше енергоресурсів порівняно з виробництвом із зернової сировини. Аналіз ефективності різних сільськогосподарських культур щодо врожайності з одного гектара сільгоспугідь, в перерахунку на вміст вуглеводів, підтверджує переваги цукрових буряків. Наприклад, з жита та пшениці вихід спирту становить 120 дал/га, з картоплі – 220 дал/га, тоді як з цукрових буряків – 450 дал/га. Ефективність виробництва спирту з цукрових буряків, включаючи витрати на їх вирощування, досягає 173%. [1].

Кількість біоетанолу, яку можна виробити з 1 га цукрових буряків, залежить не лише від виходу спирту з одиниці сировини, але й від урожайності культури. Наприклад, при

урожайності 350 ц/га з 1 га можна отримати 2800-3500 л біоетанолу, при 400 ц/га – 3200-4000 л, при 450 ц/га – 3600-4500 л, при 500 ц/га – 4000-5000 л, при 550 ц/га – 4400-5500 л спирту.

В свою чергу з 1 т меляси (відходи переробки цукрових буряків на цукор-пісок за виходу 24%) можна одержати 300 л етанолу, а з 1 т цукрових буряків, перероблених на цукор, за виходу меляси 4,7% до маси перероблених буряків може бути вироблено 14,3 л біоетанолу [2].

Вартість виробництва етанолу з меляси становить половину вартості виготовлення цієї речовини з цукрових буряків. Але, оскільки меляса є побічним продуктом виробництва цукру, тому її слід розглядати як вторсировину для виробництва етанолу. Цукор залишається основним продуктом, отриманим із цукрових буряків, тоді як інші побічні продукти, такі як меляса, буряковий жом або сполуки кальцію можуть бути використані для виробництва інших продуктів [5].

При наявності біоетанольної установки, тривалість роботи цукрового заводу зростає зі 100 днів (сезон цукроваріння) до 365 днів на рік, при цьому збільшується фондвіддача та прибуток.

Однак ефективна експлуатація біоетанольного цеху неможлива без подальшої переробки мелясної барди, оскільки викидання непереробленої барди завдає значної екологічної шкоди навколишньому середовищу. Її можна використовувати для отримання «зеленої» електроенергії шляхом виробництва біогазу, що є не менш прибутковим, особливо у поєднанні з виробництвом біоетанолу. Крім того, це забезпечує безперервне виробництво біодобрив, електроенергії, пари та тепла протягом усього року. Спільна переробка меляси та жому шляхом метанізації з подальшим виробництвом «зеленої» електроенергії та біодобрив забезпечує завершення повного виробничого циклу з високими економічними та екологічними показниками. Біоетанол, який має стабільно високий попит, демонструє рентабельність не менше 30%.

В Україні, де щорічно виробляється 2 млн тонн цукру, утворюється близько 500 тисяч тонн меляси. З цього обсягу 100 тисяч тонн використовується для виробництва дріжджів, а решта спрямовується на виробництво спирту та етанолу. Крім того, із залишків меляси можна отримати до 100 тисяч тонн біоетанолу.

На біоетанольному заводі з виробничою потужністю 6 тис. дал/добу під час переробки мелясної барди витрачається 5 тонн пари на годину та 300 кВт/год електроенергії. Одночасно з цим процесом утворюється біогаз, який може генерувати 20 тонн пари на годину або комбіновано виробляти 4 МВт/год електроенергії та 2,5 тонни пари на годину.

Біогазова установка потужністю 1 МВт/год, працюючи 8760 годин на рік, здатна генерувати дохід у розмірі 1 млн євро щорічно. Зі збільшенням потужності станції зменшуються терміни окупності та зростає прибутковість. Наприклад, станція потужністю 5 МВт може окупитися всього за 2-3 роки, що робить такі проекти економічно привабливими та ефективними.

Виробництво біогазу є перспективним напрямом у сфері виробництва «зеленої» енергії, поряд із біодизелем та біоетанолом. Його виробництво може бути найбільш економічно вигідним завдяки низькій собівартості сировини та незалежності від географічних умов розташування біогазових установок. Крім того, біогаз може вироблятися безперервно, відповідно до потреб, на основі місцевої сировини. [4].

Отже, виробництво біогазу дозволить ефективно вирішувати екологічні проблеми, пов'язані з утилізацією органічних відходів, які утворюються підприємствами, перетворюючи ці відходи на джерело енергії. Експлуатація біогазових станцій значно знижує негативний вплив на навколишнє середовище, оскільки контрольована переробка органічних відходів сприяє зменшенню викидів парникових газів у атмосферу. Крім того, біодобрива, отримані після переробки, покращують родючість ґрунтів, сприяють кращому засвоєнню поживних речовин і, як наслідок, підвищенню врожайності.

Список використаних джерел: 1. Українець А., Хомічак Л., Шиян П.. Спиртова галузь України на шляху до інноваційного розвитку. *Голос України*. 2004. № 17. С. 4-6. 2. Хаєцька О.П. Економічні особливості виробництва біоетанолу з цукрових буряків в сучасних умовах. *Збірник наукових праць ВНАУ*. 2011. № 1(48). С. 15-19. URL: <http://repository.vsau.vin.ua/repository/getfile.php/12743.pdf> (дата звернення: 10.03.2025). 3. Токарчук Д. М., Пришляк Н. В., Паламаренко Ю. В. Перспективи використання відходів рослинництва для виробництва біогазу в Україні. *Агросвіт*. 2020. №22. С. 51–57. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.22.51> (дата звернення: 02.02.2025). 4. Біопаливо - майбутнє цукрової галузі України. *Національна асоціація цукровиків: веб-сайт*. URL: <http://www.ukrsugar.com/uk/post/biopaliwo-majbutne-cukrovoi-galuzi-ukraini> (дата звернення: 12.03.2025). 5. Економічні та правові аспекти прямої переробки цукрових буряків на етанол. *Національна асоціація цукровиків: веб-сайт*. URL: <http://www.ukrsugar.com/uk/post/ekonomichni-ta-pravovi-aspekti-pramoj-pererobki-cukrovih-burakiv-na-etanol> (дата звернення: 10.03.2025).

УДК 330.341.1

Дерій Ж.В., д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри економіки, обліку і оподаткування Національний університет «Чернігівська політехніка», Чернігів, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРІОРИТЕТНОСТІ У ВІДБУДОВІ ГРОМАД*

Ключові слова: методологія, параметри, індикатори, інновації, інноваційні пріоритети, відбудова, громади, сталість відбудови.

Зміст та сенси відбудови України у постконфліктний період закладено у сформульованій візії повоєнного відновлення: сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій [1]. Досягти такого майбутнього можливо використавши інноваційні підходи та продукти у процесі відбудови та відновлення країни взагалі та окремої громади зокрема. Орієнтиром відбудови повинно стати розуміння, що відновлення це не реконструкція до довоєнного стану, це інноваційна модернізація. Сучасний період для нашої країни є періодом викликів і в той же час – це період можливостей.

Процеси відбудови базуються насамперед на принципах, таких як: «build back better», енергоефективність, сталість, безпечність, інклюзивність, а дотримання цих принципів орієнтує на інноваційні практики та інструменти в механізмах відновлення з урахуванням пріоритетних секторів. Так у 2025р. зусилля спрямовуються на найбільш постраждалі сектори, які мають значні втрати і відповідно збитки: житло – 33%; транспорт 21%; енергетика та видобувна промисловість – 12%, торгівля та промисловість – 10%. За оцінками фахівців у 2025 р. потреби відновлення оцінено у понад 17 млрд дол. [2].

Інноваційність у відбудові передбачає врахування сучасних передових практик, нових підходів та організації у ланцюгу: потреба – суб'єкт – об'єкт – процеси – умови – результат.

Відновлення об'єктів житлового фонду, соціальної інфраструктури має відбуватись з використанням нових енергоощадних матеріалів, можливостей використання альтернативних джерел енергії у відновлених будівлях, використання «зелених технологій», що призведе до сталості розвитку громад, територій і відповідає концепції циркулярної економіки [3].

Так для відновлення сектору енергетики інновації насамперед проявляються через розвиток зелених енергетичних рішень, модернізацію генеруючих потужностей. Також відновлення транспортної інфраструктури, прикордонної дорожньої інфраструктури потребує інноваційних

рішень та модернізації з урахуванням того факту, що втрачено транзитний потенціал території у північно-східному напрямку.

Важливі об'єкти інфраструктури, зокрема водопостачання та водовідведення у багатьох громадах значно постраждали від обстрілів і громади зіштовхнулись з проблемами водозабезпечення які виникли через додаткове навантаження на зношену інфраструктуру. Відновлення водопостачання має відбуватись з використанням сучасних матеріалів, встановлення енергоекономних насосів, покращення системи водоочищення з використанням екологічно безпечних для населення та довкілля матеріалів.

У документах державного планування – програмах комплексного відновлення територій, планах відбудови, стратегіях варто орієнтуватись на інноваційний розвиток та відбудову, що визначальним фактором розвитку.

Процеси відбудови мають відбуватись за певними алгоритмами і основою у цих процесах є визначення важливих галузей та сфер життєдіяльності з акцентуванням дій на розвиток інноваційності, а також високотехнологічних виробництв, які можуть стати центром тяжіння інвестицій та точками зростання для громади.

Суттєвим чинником інноваційності відбудови є використання інформаційних технологій та «зелених» інструментів, що сприятиме ефективному використанню ресурсів відбудови, забезпеченню дружнього впливу на довкілля.

Для оцінки інноваційності процесу відбудови пропонується використовувати групи параметрів (рис. 1), а для кожної групи розробити індикатори оцінки.

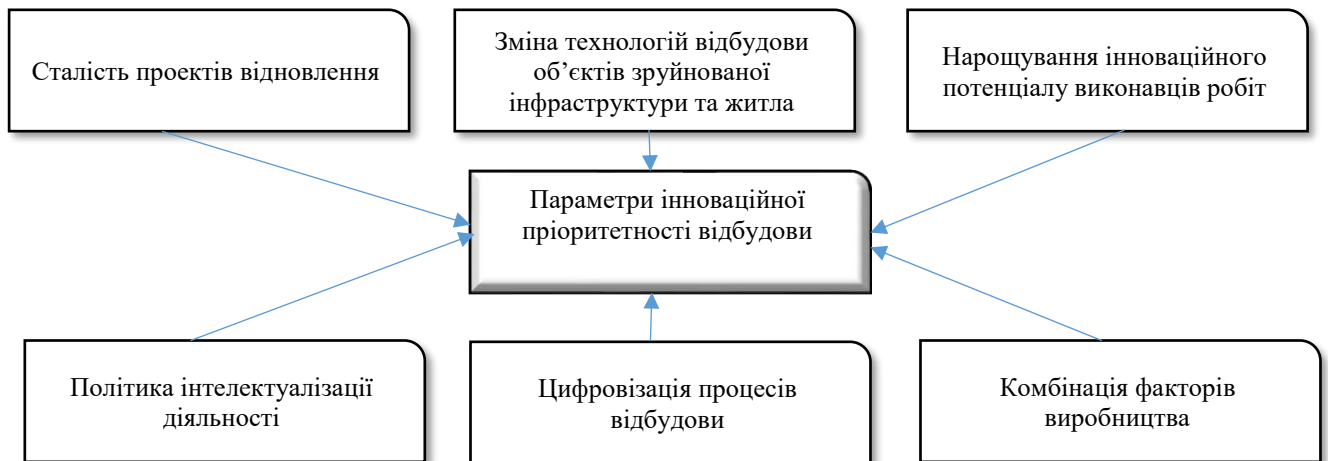

Рисунок 1 – Параметри оцінки процесів інноваційності відбудови

Результатом впровадження інноваційних підходів до відбудови має стати економічне зростання на засадах сталості, гармонійний розвиток усіх компонент: реального сектору, соціальної сфери, довкілля. Ще одним позитивним наслідком інноваційної пріоритетності відбудови громад є створення базису для залучення інвестицій, формування умов життєдіяльності які впливатимуть на привабливість громади для жителів, підвищення якості життя, створення smart середовища для проживання та підвищення стійкості громад у протидії безпековим викликам та загрозам.

Список використаних джерел: 1. План відновлення України. *UkraineInvest: веб-сайт*. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/response-to-war/ukraine-recovery-plan/> (дата звернення 06.03.2025). 2. Пріоритети відновлення України на 2025. *Конфедерація будівельників України: веб-сайт*. URL: <https://kbu.org.ua/news/prorytety-vidnovlennia-ukrainy-na-2025> (дата звернення 06.03.2025).

3. Холодницька А., Кичко І., Дерій Ж. Впровадження принципів циркулярної економіки в контексті розвитку України на засадах сталості. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. №3 (39). С. 29-38. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-3\(39\)-29-38](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-3(39)-29-38)

4. Мініна О., Дерій Ж., Шадура-Никипорець Н. Нова модель економіки України: пошук оптимального вектора після-воєнного розвитку. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. №1 (37). С. 34–44. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1\(37\)-34-44](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-34-44)

**Дослідження проводиться в рамках проекту «Розвиток науково-інноваційної екосистеми як основи сталої трансформації університету», що фінансується за рахунок зовнішнього інструменту допомоги Європейського Союзу для виконання зобов'язань України у Рамковій програмі Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій "Горизонт 2020" (наказ Міністерства освіти і науки України від 05.08.2024 №1103 «Про затвердження остаточних пропозицій щодо переліку наукових робіт, науково-технічних та інфраструктурних проектів, рекомендованих для фінансування»).*

УДК 339.1:327.5

Іваницький М.І., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Мащак Н.М.**, канд. екон. наук, доцент кафедри маркетингу і логістики
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ М'ЯСОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Ключові слова: м'ясопереробна галузь, військовий стан, ринок м'яса та субпродуктів, заготівля сировини, військовий стан, проблеми з логістикою.

Ринок свіжого м'яса та субпродуктів становить 1,2% від цілого агропродовольчого ринку України. На даний момент ринок включає такі сегменти: свинина, яловичина, м'ясо птиці та м'ясо інших тварин (баранина, м'ясо кіз, конина тощо), субпродукти. Основними видами м'яса, що найбільше виробляється, переробляється та споживається в Україні є м'ясо птиці та свинина (рис. 1).

Очевидно, що останні роки ринок м'яса та субпродуктів в Україні демонструє стагнацію та спад через вторгнення рф. Погोलів'я тварин скорочується на 5-8% кожного року. Військові дії рф на території України мають руйнівний характер та призвели до пошкодження і закриття багатьох підприємств, цехів та складів, спричинили великі проблеми з логістикою через блокування морських портів та пошкодження залізниці [2].

Спостерігається скорочення виробництва всіх видів м'яса, окрім птиці. Сумарне зростання на 5,2% спричинене обсягами виробництва курятини, яка дозволяє швидко отримати прибуток завдяки швидшому виробничому циклу. Саме з цієї причини галузь птахівництва інвестиційно більш привабливіша, аніж скотарство. Важливою сировиною для м'ясопереробної галузі виступає також свинина, обсяги якої зменшуються менше, ніж яловичина і телятина – на 1,6 та 14,4% відповідно. Свинина – це традиційний продукт у раціоні українців, що визначається досить коротким циклом виробництва [3].

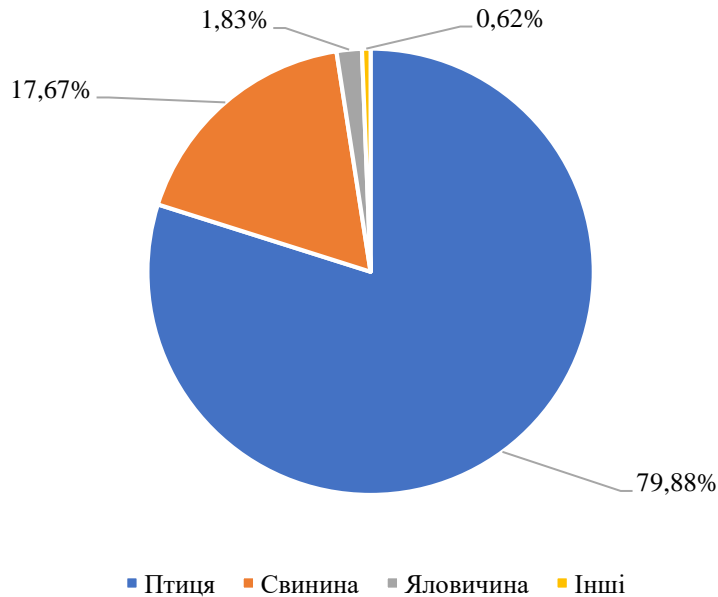

Рисунок 1 – Структура виробництва м'яса в Україні, 2022 р.*

* Джерело: [1]

Згідно даних Державної служби статистики України, обсяг виробництва м'яса за 2017-2021 роки був наступний (табл. 1) [3].

Таблиця 1 – Виробництво м'яса в Україні за 2017-2021 рр.*

№ n/n	Види м'яса	2017	2018	2019	2020	2021	2021 до 2017, %
1.	М'ясо в забійній вазі, тис. т	2318,2	2354,9	2492,4	2477,5	2438,0	105,2
	у т.ч. на 1 особу, кг	54,6	55,7	59,3	59,3	58,8	107,7
2.	Яловичина та телятина, тис. т	363,5	358,9	369,5	345,4	311,0	85,6
	у т.ч. на 1 особу, кг	8,6	8,5	8,8	8,3	7,5	87,2
3.	Свинина, тис. т	735,9	702,6	708,3	697,2	724,0	98,4
	у т.ч. на 1 особу, кг	17,3	16,6	16,9	16,7	17,5	101,2
4.	М'ясо птиці, тис. т	1184,7	1258,9	1381,4	1404,7	1374,0	116,0
	у т.ч. на 1 особу, кг	27,9	29,8	32,9	33,6	33,1	118,6

* Джерело: [3]

Згідно свідчень представників вітчизняних підприємств м'ясопереробної галузі наразі вони стикаються із трьома ключовими проблемами [4]:

– брак обігових коштів через складну ситуацію з поверненням дебіторської заборгованості (здебільшого при роботі з національними торгівельними мережами) та відсутній доступ до традиційних кредитних інструментів;

– труднощі із заготівлею сировини. При обмеженій внутрішній пропозиції свинини рівень конкуренції при закупівлі забійних тварин суттєво підвищився, а високі логістичні витрати потребують зменшення її масштабів;

– зростання курсу валют спричинило подорожчання імпортованих «витратників» (упакування, спеції та ін.) не лише для підприємств глибокої м'ясопереробки, а й для забійних, які потребують модернізації/переобладнання чи оновлення елементів окремих виробничих ліній.

Такі проблеми в м'ясопереробній галузі вимагають швидкого вирішення. Для покращення ефективності діяльності підприємств, слід покращити їх сировинну базу, розширити канали збуту продукції, оновити технологічну базу тощо. Важливим чинником економічного розвитку та впливу на виробничий сегмент є активізація інноваційних процесів. Для більшості вітчизняних підприємств процеси покращення фінансово-економічної діяльності чітко пов'язані з імплементацією нових технологій та вдосконаленням виробничих процесів, що спричинить зниження собівартості продукції. При цьому важливо отримати не лише якісний продукт, а той, який потрібен та відповідає всім вимогам споживачів [5].

Список використаних джерел: 1. Аналіз ринку м'яса в Україні. 2023 рік. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-myasa-v-ukraine-2022-god> (дата звернення: 06.03.2025). 2. Аналіз ринку м'яса в Україні. 2022 рік. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-myasa-i-produktov-myasopererabotki-v-ukraine-2022-god> (дата звернення: 06.03.2025). 3. Баль-Прилипка, Л., Николаєнко, М., Чередніченко, О., Даниленко, С., & Степасюк, Л. (2022). Актуальні проблеми мясопереробної галузі та практичні підходи до вдосконалення рецептур ковбасних виробів. *Продовольчі ресурси*, 10(19), 26–37. <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-19-03>. 4. Три ключових проблеми м'ясопереробної галузі сьогодні URL: <https://ukragroconsult.com/news/try-klyuchovyh-problemy-myasopererobnoyi-galuzi-sogodennya/> (дата звернення: 06.03.2025). 5. Cherednichenko O., Bal-Prylypko L., Paska M., & Nikolaenko M. Expediency of creation of technology of production of meat products of long term of storage of the combined structure. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 2021. 723, article number 032086.

УДК 338.2

Коваленко О.В., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Кузьмич А.В.**, д-р філософії у галузі публічного управління та адміністрування, асистент кафедри регіональної політики

Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

СТАЛИЙ РОЗВИТОК У КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО БАЛАНСУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ключові слова: сталий розвиток, екологічна безпека, економічне зростання, крива Кузнеця, екологічна політика.

У сучасних умовах глобалізації, з одного боку, створюються нові можливості для розвитку, а з іншого – зростає кількість екологічних і соціально-економічних викликів. Це зумовлює необхідність визначення параметрів, умов та механізмів сталого розвитку України, особливо в контексті поглиблення екологічної кризи та специфіки національної економіки. Комплексний підхід до реалізації цілей сталого розвитку, затверджених Указом Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», є ключовим у вирішенні екологічних проблем.

Попри значну увагу науковців до проблеми сталого розвитку, реальна імплементація їхніх досліджень у систему забезпечення екологічної безпеки значно ускладнена через повномасштабне вторгнення росії в Україну. Водночас однією з найбільш актуальних загроз для

сталого розвитку країни є стрімке зростання обсягів утворення відходів, особливо внаслідок військових дій, що потребує негайного вирішення.

Природне середовище є ключовим фактором у забезпеченні сталого розвитку, адже його стан безпосередньо впливає на економічне зростання та якість життя суспільства. Людство завжди залежало від природи: ресурси, кліматичні умови, географічні особливості та навіть рельєф території визначають характер господарської діяльності регіонів. З розвитком цивілізації люди навчилися використовувати природні ресурси для підвищення економічного добробуту, що сприяло технологічному прогресу та зростанню населення.

Проте збільшення масштабів споживання ресурсів та зростання обсягів відходів призводять до перевищення природного порогу самовідновлення екосистем. Це явище, яке дослідники називають перевищенням біоємності планети, означає, що антропогенне навантаження на довкілля перевищує здатність Землі до відновлення. Унаслідок цього зростають екологічні загрози, що викликає занепокоєння серед науковців та міжнародних організацій, які закликають до впровадження ефективних механізмів екологічної політики.

Проте всебічний економічний розвиток неможливий без використання природних ресурсів, що так чи інакше призводить до зростання викидів парникових газів та використання природних ресурсів задля розвитку економічної активності. Наслідками від цього є знищення елементів довкілля, його забруднення викидами, стоками, відходами, виснаженням природних комплексів, нераціональним використанням природних ресурсів, порушенням екологічних зв'язків у середовищі існування живих організмів, у тому числі людини. Збитки можуть проявлятися через деградацію водних комплексів, атмосфери, флори, фауни, ґрунтів, ландшафтів, погіршення здоров'я людей та скорочення тривалості їхнього життя.

Крім того одною з основних проблем, котрі досліджуються економікою, є обмеженість природних ресурсів, що виступає фундаментальною проблемою в розвитку людства. [1] Досліджуване питання піднімається на загальній доволі часто на загальнонаукових конференціях та форумах, таких як Всесвітній економічний форум в Давосі, проте стрімке регулювання на державному рівні імплементується незначною кількістю держав, необхідних для того, аби досягнути порогу самовідновлення планети. Багато економістів стверджує, що примусове екологічне регулювання з боку держави спроможне зупинити, або ж сповільнити економічний розвиток людства, що є далеко не найбільш бажаним результатом в контексті сталого розвитку.

Проте задля досягнення концепції сталого розвитку необхідно брати до уваги не лише економічні показники стабільного зростання, а і механізми збереження та підтримки в належному стані середовища буття людства. Система, котра забезпечує безпеку як економічну, політичну, соціальну так і екологічну здатна досягнути сталого розвитку в найкоротші терміни.

Безумовно, забезпечення економічної стабільності, що є невід'ємною складовою концепції економічної безпеки, практично неможливе без завдання шкоди навколишньому середовищу. Проте існує можливість зменшити рівень завдання шкоди навколишньому середовищу, адже економічний розвиток можливий без згубного впливу на екосистему. Це демонструє так звана екологічна крива Кузнеця. Екологічна крива Кузнеця (ЕКК), як правило, будується для взаємозв'язку між доходами на душу населення (ВВП на душу населення) та обсягами викидів забруднюючих речовин. Відповідно до проведених досліджень Л. А. Горошковою та Є. В. Хловистовим, за умови зростання ВВП країни, загальний об'єм викидів забруднюючих речовин в атмосферу стрімко знижується. Це пов'язано з капітальним інвестуванням коштів в сферу забезпечення екологічної безпеки, природовідновлення та реконструкцію/будівництво відходоочисних споруд. [2]

Можна сказати, що економічний розвиток не є обернено пропорційним показнику викидів забруднюючих речовин. Це і є тим бажаним результатом, котрий був би найбільш оптимальним задля досягнення системи сталого розвитку. Для комплексного досягнення даного етапу розвитку людства першочерговим є пропорційний розвиток людства за всіма напрямками

суспільного життя. За основу варто було б взяти розроблену Комісією сталого розвитку ООН систему індикаторів сталого розвитку, котра складається з 96 індикаторів (50 з них ключові) і 14 тем («Бідність», «Управління», «Здоров'я», «Освіта», «Демографія», «Природні ризики», «Атмосфера», «Земля», «Океани і моря», «Вода», «Біорізноманіття», «Економічний розвиток», «Глобальне економічне партнерство», «Споживання і виробництво»). У даній системі відсутній явний поділ на економічну, екологічну, соціальну та інституційну складові, оскільки автори вважають, що сталий розвиток є багатовимірним процесом і його аспекти постійно перетинаються. [3]

Тому, підсумовуючи, можна сказати, що економіко-екологічне спрямування дій держави стоїть у витці процесу досягнення системи сталого розвитку та передбачає комплексне та достатнє фінансування системи забезпечення екологічної безпеки на одному рівні з економічною. Відповідно до досліджень екологічної кривої Кузнеця, більшість держав досягають зменшення критичного рівня забруднення за умови досягнення певної економічної стабільності, проте найбільш важливим є зосередження сил на тому, щоб екстремуми графіку з координатними осями обсягу викидів та економічного розвитку держави (ВВП), були якнайменше розтягнуті в часі.

Список використаних джерел: 1. Конспект для підготовки до ЄФВВ з економіки та міжнародної економіки. Київ, Видавець ТОВ «Мерч Продакшнс», 2024. 200 с. 2. Горошкова Л.А., Хлобистов Є.В. Екологічна крива Кузнеця: галузеве застосування для прогнозування утворення відходів та викидів шкідливих речовин. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2020. Вип. 33. С. 109-123. 3. Екологічна економіка: методичні рекомендації до виконання самостійної роботи. Луцьк : Вид-во КП ІА «Волиньенергософт», 2023. 47 с.

УДК 338.246

Корявець М.А., здобувач третього (науково-освітнього) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Дерій Ж.В.**, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», Чернігів, Україна

РОЛЬ ДОКУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ У ПРОЦЕСАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Ключові слова: документи державного планування, повоєнне економічне відновлення, стратегія відбудови, сталість.

Процеси повоєнного відновлення громад повинні мати законодавче обґрунтування та забезпечення, що буде підставою для здійснення заходів та виконання робіт. Велика увага приділяється документам державного планування, які інституційно оформлюють наміри та пріоритети у відбудові.

Згідно з Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» документи державного планування – це стратегії, плани, схеми, містобудівна документація, загальнодержавні програми, державні цільові програми та інші програми і програмні документи, включаючи зміни до них, які розробляються та/або підлягають затвердженню органом державної влади, органом місцевого самоврядування [1].

Одним з документів державного планування, який наразі є актуальним з огляду на поточну ситуацію в країні, є Програма комплексного відновлення громад, яка сприятиме розвитку регіонів, населених пунктів. Розробка програм спрямовується на впровадження сучасних підходів і практик розвитку територій, орієнтованих на людину. Такі програми ґрунтуються на принципах соціальної справедливості, ефективного просторового планування, гармонійного поєднання житлових зон і робочих місць, сталої мобільності, інклюзивності, енергоефективності та екологічності. Особлива увага приділяється збереженню культурного розмаїття та національної пам'яті, захисту довкілля а також узгодженню із Цілями сталого розвитку України [2].

Кожна з українських територіальних громад має підготувати таку програму та план заходів до неї. Алгоритм розробки програм комплексного відновлення врегульовано Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» та Постановою КМУ № 1159 від 14.10.2022 р. «Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них».

Програма комплексного відновлення області або територіальної громади (її частини) – це документ який розроблено відповідно до обласної чи місцевої стратегії відновлення територій, що визначає ключові просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети. Вона включає комплекс заходів, спрямованих на відновлення територій, які зазнали наслідків збройної агресії проти України або стикаються з соціально-економічними, інфраструктурними, екологічними чи іншими кризовими викликами [3].

Дана програма може вважатись основним документом для відновлення територій, зокрема постраждалих внаслідок воєнних дій, допомагає розробити дієві плани щодо відбудови та відновлення.

Методологічно програми комплексного відновлення громад повинні корелювати з обласною програмою і в той же час акцентуватись на особливостях території та вирішенні локальних проблем.

Прикладом місцевих програм комплексного відновлення, які враховують специфіку регіону, окремої громади є Програма комплексного відновлення Чернігівської області [4], Програма комплексного відновлення Новобілоуської сільської територіальної громади, Програма комплексного відновлення території Ічнянської міської територіальної громади.

Аналіз даних програмних документів дозволив виділити переваги їх розробки та подальшої реалізації.

1. Завдяки роботі над програмами громади отримали інформацію щодо наявних проблем та ресурсів для їх розв'язання. Значна увага була приділена аналізу питань безпеки, обсягів руйнувань, екології, міграції населення, інфраструктурного забезпечення та культурної спадщини. Такий аналіз дозволяє виокремити першочерговість проблем громади та концентрацію ресурсів на їх вирішенні.

2. Програми комплексного відновлення є базою для розробки містобудівної документації та стратегій розвитку. Аналітична частина програми містить інформацію щодо економічного, екологічного стану, стану житлової та соціальної інфраструктури, аналіз містобудівної документації. У програмах поєднується одночасно просторове та стратегічне планування, що стає підґрунтям для формування стратегій територіального розвитку та розробки містобудівної документації.

3. Розроблені програми орієнтуються на нову візію територій, переосмислення даних про громад, так як основний принцип відбудови build back better – «краще, ніж було». У розробці програм враховано підходи щодо раціонального просторового планування, сталої міської мобільності, безбар'єрності, інклюзивності, енергоефективності та екологічності.

4. Громадські обговорення у процесі розробки програм дозволяють залучити широке коло громадськості до процесу відновлення. Ефективна комунікація з бізнесом, громадськими організаціями, місцевими активістами дозволяє отримати нові погляди на проблеми громад та можливості їх вирішення. Завдяки включеності різних груп стейкхолдерів у роботу з розробки програм враховуються потреби населення громади та думки експертів.

Таким чином можна стверджувати, що документи державного планування, зокрема програма комплексного відновлення має вирішальне значення у процесах повоєнної відбудови та відновлення територій.

Список використаних джерел: 1. Про затвердження Методичних рекомендацій із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN045244> (дата звернення 27.02.2025). 2. Програма комплексного відновлення: порядок розроблення та затвердження. *Екологія, право, людина*. URL: <https://epl.org.ua/human-posts/programa-kompleksnogo-vidnovlennya-poryadok-rozroblennya-ta-zatverdzhennya/> (дата звернення 03.03.2025). 3. Програма комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини): Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM070651> (дата звернення 03.03.2025). 4. Програма комплексного відновлення області/громади. *Управління містобудування та архітектури: веб-сайт*. URL: <https://umba.cg.gov.ua/index.php?id=38565&tp=1&pg=> (дата звернення 03.03.2025). 5. Мініна О.В., Дерій Ж.В., Шадура-Никипорець Н.Т. Нова модель економіки України: пошук оптимального вектора післявоєнного розвитку. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. №1(37). С. 34-44.

УДК 323:349.6

Лиса А. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. КЮ-231

Науковий керівник: **Барабаш А.Г.**, канд. юрид. наук, доцент кафедри публічного та приватного права

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЗЕЛЕНА КНИГА УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ

Ключові слова: зелена книга, біорізноманіття, законодавство, охорона навколишнього середовища

З огляду на стан довкілля в країні, питання його охорони та безпеки набуває все більшої актуальності. Одним із джерел, яке визначає правові засади охорони навколишнього природного середовища, є Зелена книга України. Це дослідження має на меті аналіз поняття Зеленої книги України та її значення для суспільства.

Українські ботаніки в 1987 р. вперше в історії світової природоохоронної діяльності реалізували ідею охорони раритетних угруповань. Під керівництвом Ю. Р. Шеляга-Сосонка колектив авторів розробив теоретичні основи збереження раритетних угруповань, обґрунтував показники виділення раритетних угруповань. Була запропонована структура Зеленої книги України та здійснено її видання. Це стало важливим кроком в розвитку світової синфітосозології. На той момент в цю книгу було включено 127 раритетних чагарникових, чагарничкових, лісових, лучних, болотних і водних фітоценозів різноманітного синтаксономічного рангу (від формації до асоціації), загальна чисельних яких нараховувала 612 асоціацій [1, с.338].

На думку вчених, Зелена книга України, видана в 1987 р., є унікальною розробкою не лише на території України, а й у світі взагалі, адже в ній було використано новий концептуальний підхід до збереження біорізноманіття, наголошуючи при цьому на генетичному аспекті [1, с.339].

Для кращого розуміння, слід з'ясувати, що насправді являє собою Зелена книга України. В Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Зелену книгу України» від 29 серпня 2002 р. зазначено, що «Зелена книга України є офіційним державним документом, в якому зведено відомості про сучасний стан рідкісних, таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні» [2]. Згаданий раніше документ є основою для розробки заходів з охорони, відтворення та сталого використання природних рослинних груп, занесених до нього. Охорона цих угруповань спрямована на збереження їх ценотичної структури, популяцій рідкісних видів рослин та підтримку відповідних умов для їхнього існування.

Враховуючи вищезазначену інформацію, слід сказати, що Зелена книга відіграє неабияку роль в системі заходів щодо збереження екосистем, адже вона сприяє збереженню біорізноманіття та зникаючих екосистем. Цей документ є фундаментальним для науковців та дослідників, які займаються розробкою природоохоронних заходів, вдосконаленням екологічної політики держави, а також впровадженням обґрунтованих рішень у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Варто нагадати, що у 2009 р. відбулося перше видання Зеленої книги України як державного документа. До цієї книги було включено 160 статей, в яких містилася відповідна інформація про 800 асоціацій рослинності України, в тому числі рідкісні (347), такі, що перебувають під загрозою зникнення (354), та типові (99). Статті було класифіковано та згруповано згідно з типами рослинності:

- 1) лісова (72 статті, 308 асоціацій);
- 2) чагарникова і чагарничкова рослинність Карпат і Криму (9 статей, 32 асоціації);
- 3) трав'яна і чагарникова степова рослинність (25 статей, 222 асоціації);
- 4) трав'яна та чагарникова рослинність ксеротичного типу на відслоненнях та пісках (8 статей, 32 асоціації);
- 5) лучна (6 статей, 20 асоціацій), болотна (11 статей, 39 асоціацій);
- 6) галофітна (3 статті, 10 асоціацій);
- 7) водна (26 статей, 137 асоціацій) [3, с.44].

Що стосується повноважень щодо організації охорони та відтворення рослинних угруповань, то вони покладаються на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування відповідно до законодавства. Це чітко зазначено в постанові «Про затвердження Положення про Зелену книгу України» [1].

До Зеленої книги України вносять наступну інформацію: біноміальну наукову назву рослинного угруповання, його синфітосозологічний індекс, клас, категорію, статус, поширення в Україні, фізико-географічні умови, біотип, фітоценотичну, аутфітосозологічну та ботаніко-географічну значущість, ценотичну структуру та флористичне ядро, потенціал відновлюваності, вид режиму збереження, обґрунтування необхідності здійснення охорони, біотехнічні та сохотехнічні рекомендації, джерела інформації, картосхему поширення угруповання [1].

Важливим моментом, як зазначає Н. М. Гринчишин, є те, що пропозиції щодо внесення до вищезгаданого документа чи вилучення з нього рослинних угруповань можуть подаватися науково-дослідними установами, державними та громадськими організаціями, окремими вченими, фахівцями, що займаються охороною та використанням природних рослинних ресурсів. Водночас, мають бути подані й наукові обґрунтування із зазначенням відомостей про ботаніко-географічне й історичне значення, рідкісність, кількість місць зростання та їх площу,

рівень стабільності екологічних умов та інших показників, які свідчать про крайню необхідність вжиття заходів для охорони певних угруповань [3, с.46].

Зелена книга України відіграє ключову роль в інтеграції України в європейську екологічну спільноту. Ця книга відповідає вимогам Європейського Союзу щодо політики в сфері екології та є складовим елементом процесу гармонізації українського законодавства з європейським. В першу чергу, це спрямовано на такі напрями, як зміна клімату, управління водними ресурсами, а також відновлювальна енергетика.

Необхідно зазначити, що значення Зеленої книги України є надзвичайно важливим. По-перше, тому що вона сприяє поєднанню таких аспектів, як економічний розвиток та охорона довкілля, зниження викидів парникових газів, що є небезпечним для навколишнього природного середовища, а також сприяє збереженню природних ресурсів для суспільства, в тому числі й для майбутніх поколінь. По-друге, вищезгаданий документ має велике значення для розвитку свідомості громадян та підприємств. Адже саме від них залежить подальші екологічні умови нашої країни. Важливим є те, щоб кожна людина і громадянин усвідомлювали, що екологія є надзвичайно важливим, але, водночас, складним питанням для їхнього безпечного життя в першу чергу. Необхідно проводити різні конференції, в тому числі й наукові, щодо перспектив та новітніх заходів, які будуть спрямовані на те, щоб покращити екологічний стан довкілля, включаючи рослинність, та запобігати їхньому пошкодженню чи взагалі зникненню.

Завдяки цьому документу маємо можливість шукати, розробляти та втілювати всі засоби й заходи для того, щоб зберегти зникаючі унікальні екосистеми та рідкісні рослинні угруповання. Тому можемо сказати, що Зелена книгу України широко застосовують в науковій сфері у процесі розробки природоохоронних заходів, програм збереження екосистем і територій, на яких вони розташовані. Не слід оминати й те, що інформацію, яка міститься в Зеленій книзі України, застосовують для обґрунтування, зокрема наукового, щодо створення заповідників, національних парків та інших природоохоронних зон. Насамкінець, як ми зазначали раніше, Зелена книга має вплив на формування екологічної свідомості в громадян, допомагає їм зрозуміти всю сутність та необхідність охорони природи. Перш за все, такий вплив можливо здійснювати через освітні заходи, зокрема різні лекції, круглі столи, конференції та інші заходи, тематикою яких буде екологічна безпека та охорона навколишнього природного середовища.

Таким чином, Зелена книга України займає одне із провідних місць в національному законодавстві в сфері охорони навколишнього природного середовища, маючи при цьому вплив на різноманітні сфері суспільного життя. Прийняття такого державного документу, як Зелена книга України, було важливим поштовхом для сталого розвитку, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки в державі в цілому. Вона має величезне значення не лише для охорони навколишнього природного середовища, а й сприяє євроінтеграції України в сфері екологічних норм та світової екологічної безпеки. У зв'язку з цим існує потреба в подальших дослідженнях означеної теми для забезпечення екологічної безпеки та захисту рідкісних видів рослинних угруповань від знищення.

Список використаних джерел: 1. Дубина Д.В., Устименко П.М., Ткаченко В.С., Попович С.Ю., Вакаренко Л.П. 35 років Зеленій книзі України: історія, проблеми та шляхи вирішення: наукова стаття. *Український ботанічний журнал*. Київ: НАН України, 2021. №78(5). С. 335-346. 2. Про затвердження Положення про Зелена книгу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серп. 2002 року №1286. *Офіційний вісник України*. 2002. №36. С. 1695. 3. Гринчишин Н.М. Заповідна справа: навч. посібник. Львів: ЛДУБЖД, 2024. 145 с.

УДК 330

Мекшун П.В., канд. екон. наук, докторант кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СФЕРИ БЕЗПРОВОДОВОГО ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ В УКРАЇНІ

Ключові слова: сфера безпроводового електрозв'язку, тенденції розвитку, 5-G технології, цифровізація економіки і бізнесу, цифрова грамотність населення.

Сфера безпроводового електрозв'язку відіграє критично важливу роль у розвитку України, особливо в умовах цифровізації, воєнного стану та інтеграції в глобальну економіку. У підрозділі 61.2 Класифікатора видів економічної діяльності (КВЕД) визначені основні напрями діяльності у сфері безпроводового електрозв'язку, до яких відносяться діяльність і послуги операторів мобільного зв'язку та інтернету [1]. Згідно із Законом України «Про електронні комунікації» сфера безпроводового електрозв'язку є однією із складових сфери електронних комунікацій [2].

Можна виділити наступні сучасні тенденції розвитку сфери безпроводового електрозв'язку в Україні:

- співпраця операторів мобільного зв'язку з міжнародними технологічними компаніями;
- впровадження 5G -технологій;
- високий рівень конкуренції між основними операторами мобільного зв'язку;
- зростання попиту населення на послуги мобільного зв'язку та інтернету;
- цифровізація економіки та бізнесу, зростання цифрової грамотності населення.

Співпраця з міжнародними технологічними компаніями відбувається як на рівні Міністерства цифрової трансформації України, так і на рівні операторів мобільного зв'язку. Наприклад, 30 грудня 2024 року провідний український оператор мобільного зв'язку "Київстар" уклав угоду з компанією "Starlink" для впровадження прямого супутникового зв'язку зі смартфонами за технологією Direct to Cell. Планується, що до кінця 2025 року завдяки космічним супутникам стануть доступними послуги обміну повідомленнями, а згодом додадуться голосові та інтернет-сервіси в будь-якій точці нашої країни [3]. Також завдяки співпраці з міжнародними технологічними компаніями синхронізуються телекомунікаційні стандарти з європейськими, що полегшує міжнародний роумінг.

Україна активно готується до впровадження зв'язку п'ятого покоління 5G, який обіцяє значний технологічний прорив у сфері мобільного зв'язку. Зв'язок 5G на сьогодні працює у понад 90 країнах світу і в ЄС до кінця 2025 року ним планується покрити всі міста і основні автошляхи. 5G є передостаннім із поколінь мобільного зв'язку, а 6G тільки починає розгортатися і тестується в деяких країнах світу [4]. 5G дозволяє впроваджувати технології «розумний дім» у містах, режими «device-to-device» (пряме з'єднання між абонентами), надає більші можливості застосування у безпеці дорожнього руху, медицині, військовій справі.

Україна успішно у тестовому режимі запустила зв'язок 5G наприкінці травня 2024 року, але повноцінне його застосування планується вже після закінчення повномасштабної війни. Зараз в нашій країні переважає зв'язок формату 4G, який у два рази повільніший за 5G. Під час повномасштабної війни запуск зв'язку формату 5G потребує дозволу Генерального штабу. Міністерство цифрової трансформації в нинішніх умовах працює над законодавчими змінами для впровадження 5G, розробляє стратегію розвитку сфери електронних комунікацій до 2030 року, працює спільно з мобільними операторами і НКЕК над покращенням якості послуг фіксованого і мобільного зв'язку [4].

Ринок мобільного зв'язку України характеризується високим рівнем конкуренції між основними операторами: "Київстар", "Vodafone Україна" та "lifecell". Найбільші оператори мобільного зв'язку конкурують між собою за рівень покриття, якість наданих послуг, цінові пропозиції, швидкість мобільного інтернету та додаткові сервіси. На сьогодні "Київстар" має найбільше покриття, "Vodafone Україна" лідирує за швидкістю мобільного інтернету, а "lifecell" має найнижчі цінові пропозиції по пакетам послуг. Конкуренція між ними стимулює впровадження нових технологій і покращення якості послуг.

В Україні зростає попит серед населення на послуги мобільного зв'язку та інтернету. За даними DataReportal на початок 2024 року в Україні: активне підключення до мобільного зв'язку спостерігалось у 55,64 млн осіб, що становить 148,7 % від загальної кількості населення; користувачами соціальних мереж були 24,3 млн осіб, що становило 64,9 % від загальної кількості населення. Кількість абонентів Київстар на кінець 2023 року становила 23,9 млн користувачів, абонентів Lifecell – 11,7 млн користувачів, абонентів Vodafone – 15,9 млн користувачів [5]. Зі збільшенням використання смартфонів та цифрових сервісів спостерігається підвищений попит на швидкісний мобільний інтернет. Оператори активно розширюють покриття мереж 4G та готуються до впровадження 5G, щоб задовольнити потреби користувачів у якісному та швидкому з'єднанні.

Цифровізація економіки і бізнесу сприяє розвитку онлайн-банкінгу, мобільних платежів, зростанню ІТ-сектора, розвитку інтернет-магазинів і цифровій грамотності населення. Можливість активно використовувати послуги сфери безпроводового електрозв'язку залежить від цифрової грамотності населення, яка розраховується в Україні з 2019 року згідно з методологією Європейської комісії щодо визначення індексу цифрової економіки та суспільства (DESI) за допомогою індикатора цифрових навичок (DSI). За даними Міністерства цифрової трансформації України кількість людей, які не мають цифрових навичок скоротилася з 15% у 2019 році до 7% у 2023 році, уміння створювати і редагувати цифровий контент мають 41,2 % населення, 85% респондентів вважають, що високий рівень цифрових навичок сприяє кар'єрному зростанню, а 82% зазначають, що такі вміння є ключовими для отримання престижної та перспективної роботи [6].

Таким чином, сфера безпроводового електрозв'язку в Україні продовжує розвиватися, адаптуючись до світових тенденцій та впроваджуючи новітні технології для надання якісних послуг споживачам.

Список використаних джерел: 1. ВЕД-2010. Розділ 61. URL: https://rsp.ukrstat.gov.ua/KVED2010/61/KVED10_61.html. 2. Про електронні комунікації: Закон України від 10 груд. 2020 року № 1089-IX». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>. 3. Київстар, VEON і Starlink підписали унікальну угоду для провадження революційного супутникового зв'язку Direct to Cell в Україні. *Київстар: веб-сайт*. URL: <https://kyivstar.ua/news/id301220241030>. 4. Шевченко Л. 5G в Україні: де і коли запрацює зв'язок нового покоління і чому на це впливає воєнний стан. *24 канал: веб-сайт*. URL: https://24tv.ua/5g-ukrayini-2024-koli-zapratsyuye-yakih-mistah-vplivaye-zdorovya_n2563685. 5. Стан цифрових технологій в Україні у 2024 році. *Datareportal: веб-сайт*. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2024-ukraine/> 6. Дослідження цифрової грамотності в Україні у 2023 році. *Дія. Освіта: веб-сайт*. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/8800-ua_cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2023.pdf

УДК 338.48-6 + 332.1

Мирослав Ю.Б., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи

Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

РОЛЬ СТАЛОГО ТУРИЗМУ У РОЗВИТКУ ЛОКАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

Ключові слова: туризм, сталий розвиток, локальна економіка, екологічна відповідальність, культурна спадщина, соціальна згуртованість, диверсифікація туризму, природоохоронні території

Сталий туризм відіграє ключову роль у розвитку локальних економік, забезпечуючи гармонійний баланс між економічним зростанням, соціальною стабільністю та збереженням природного середовища. Цей підхід до туризму спрямований на довгострокову перспективу, коли інтереси місцевих громад, туристів і природи поєднуються у взаємовигідній співпраці.

Сталий туризм сприяє створенню умов для сталого розвитку регіонів завдяки таким ключовим аспектам:

- підтримка місцевого бізнесу (розвиток малого та середнього підприємництва, залучення локальних постачальників товарів і послуг);
- збереження культурної спадщини (відновлення історичних пам'яток, популяризація традицій, ремесел та автентичної кухні) [3];
- екологічна відповідальність (впровадження практик екотуризму, мінімізація та сортування відходів, раціональне використання природних ресурсів) [4];
- залучення місцевих громад (створення робочих місць, освітні програми для населення, розвиток громадських ініціатив);
- диверсифікація туристичних пропозицій (розвиток нових видів туризму, таких як оздоровчий, сільський, агротуризм, екотуризм, культурний туризм тощо для зменшення сезонної залежності).

Такий комплексний підхід дозволяє не лише підвищити конкурентоспроможність туристичних дестинацій, а й забезпечити довготривале процвітання місцевих громад у гармонії з природним середовищем.

Сталий розвиток туризму стимулює створення нових робочих місць, сприяючи диверсифікації джерел доходів у регіонах, що традиційно залежать від однієї галузі економіки. Туристи, відвідуючи локальні громади, споживають місцеві продукти, користуються послугами місцевих підприємств, що сприяє зростанню малого та середнього бізнесу. Це не лише підвищує рівень життя місцевих мешканців, а й стимулює розвиток ремесел, традиційних і крафтових виробництв, місцевої культури.

Окрім суто економічної вигоди, сталий туризм сприяє соціальній згуртованості та культурному обміну. Збереження і популяризація місцевих традицій, звичаїв та історичних пам'яток стає важливою складовою туристичного продукту. Місцеві спільноти, відчуючи цінність своєї спадщини, активніше долучаються до її охорони та відновлення, що, у свою чергу, приваблює ще більше відповідальних мандрівників.

Природоохоронний аспект сталого туризму також відіграє значну роль у розвитку локальних економік. Туристи, котрі цінують екологічну чистоту та автентичність ландшафтів, готові оплачувати відвідування національних парків, заповідників й інших природоохоронних територій. Це стимулює громади впроваджувати екологічно дружні практики, розвивати «зелену» інфраструктуру та інвестувати у збереження навколишнього середовища, що, своєю чергою, допомагає знизити негативний вплив на довкілля, зберігаючи природні ландшафти, біорізноманіття та культурну спадщину для майбутніх поколінь [2]. Крім того, сталий туризм

сприяє підвищенню обізнаності туристів про важливість охорони природи та відповідальної поведінки під час подорожей [1]. Організація освітніх екскурсій, екологічних турів і волонтерських програм дозволяє мандрівникам не лише відпочити, але й долучитися до зусиль із захисту навколишнього середовища.

Таким чином, сталий туризм стає потужним інструментом для комплексного та сталого розвитку локальних економік, об'єднуючи економічну вигоду, соціальний прогрес і екологічну відповідальність. Успішні приклади з усього світу демонструють, що такий підхід здатний не лише зберігати унікальність туристичних дестинацій, а й примножувати їхній потенціал для майбутніх поколінь. Саме тому підтримка сталого туризму на рівні державної політики та громадських ініціатив є важливим кроком до гармонійного розвитку суспільства та природи.

Список використаних джерел: 1. Глух М. Інформаційно-комунікативне забезпечення як напрям уможливлення розвитку зеленого туризму. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 70. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-93>. 2. Заваріка Г., Зеленко О. Сталий туризм як інструмент збереження культурної спадщини та відновлення постраждалих територій. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-78>. 3. Миронов Ю. Б. Автентична культурна спадщина як чинник сталого розвитку туризму. *Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1 листопада 2024 р.). Харків: Державний біотехнологічний університет, 2024. 458 с. С. 141-143. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/myronov93.htm. 4. Паньків Н., Скрипник М. Екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туризму в Україні: виклики сьогодення. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 4 (229). С. 229-240. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-36>.

УДК 338.45:504.054

Мініна О.В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПРОМИСЛОВИЙ РОЗВИТОК І ЗАБРУДНЕННЯ ПОВІТРЯ

Ключові слова: промисловий розвиток, забруднення повітря, технологічний потенціал, забрудники, економічне зростання

Протягом усього свого існування людство прагне задовольняти свої потреби настільки повно, наскільки йому це доступно, використовуючи при цьому всі наявні в його розпорядженні ресурси. Основною продукуючою сферою, що забезпечує задоволення матеріальних потреб, безперечно є промисловість. Країна, яка вихолощує свій промисловий потенціал, ризикує залишитися на «задвірках» цивілізації, потрапивши в залежність від інших, втративши можливість нарощування інтелектуального, наукового, інноваційного, технологічного потенціалів. Проте не варто забувати, що будь-які успіхи чи невдачі обов'язково мають зворотний бік і не можуть сприйматися однозначно. Те саме можемо говорити і про розвиток промисловості. Відомо, що одним з найбільших забрудників атмосферного повітря в світі є промисловість, і наша країна не стала винятком. Традиційно, в Україні на промисловість припадає близько 65% забруднень. Досить показовою в такому випадку стає динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря за останні 34 роки (рис. 1). За цей період Україна поступово втрачала свій промисловий потенціал, що супроводжувалося зменшенням викидів в атмосферне повітря, а поживлення, яке намітилося в 2000-х роках і одразу «відмітилося»

зростанням забруднення атмосфери, закінчилося новими втратами промислових потужностей, які залишилися на окупованій території після 2013 року.

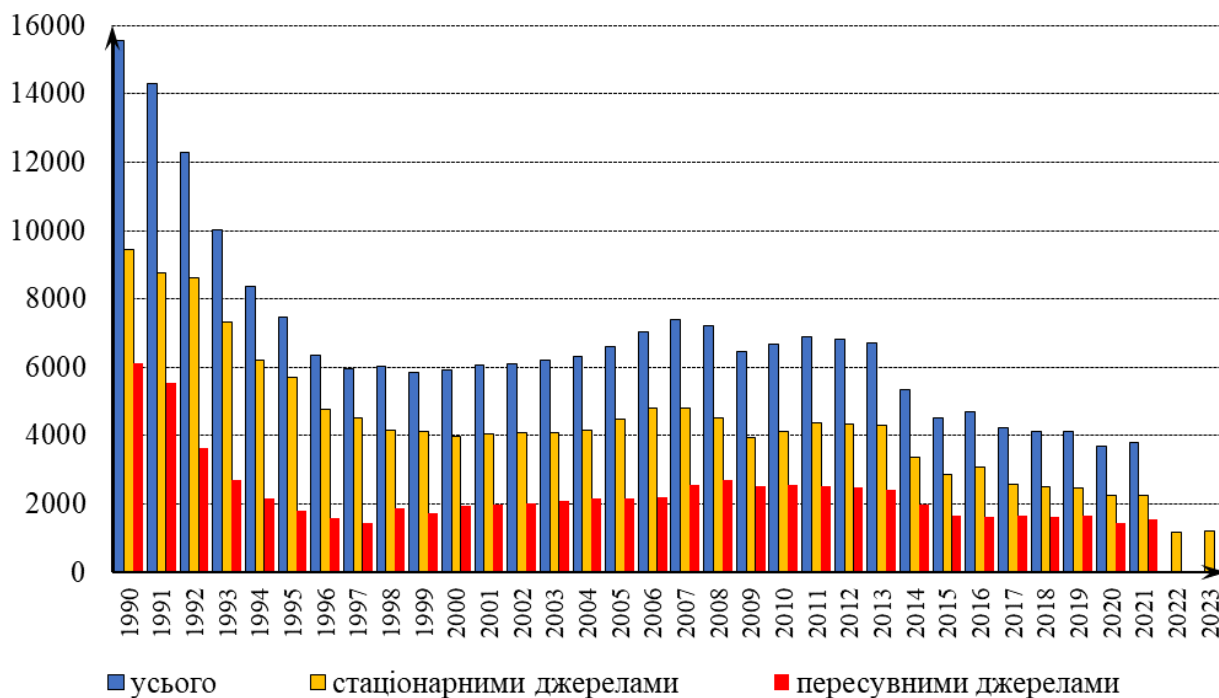

Рисунок 1 – Викиди забруднюючих речовин (без діоксиду вуглецю) в атмосферне повітря, тис. т*

*Джерело: побудовано за даними [1]

Намагаючись відновити нормальне економічне життя, диверсифікуючи свою діяльність, наша економіка нарощувала промислове виробництво, проте початок широкомасштабного вторгнення «обвалив» виробництво (рис. 2).

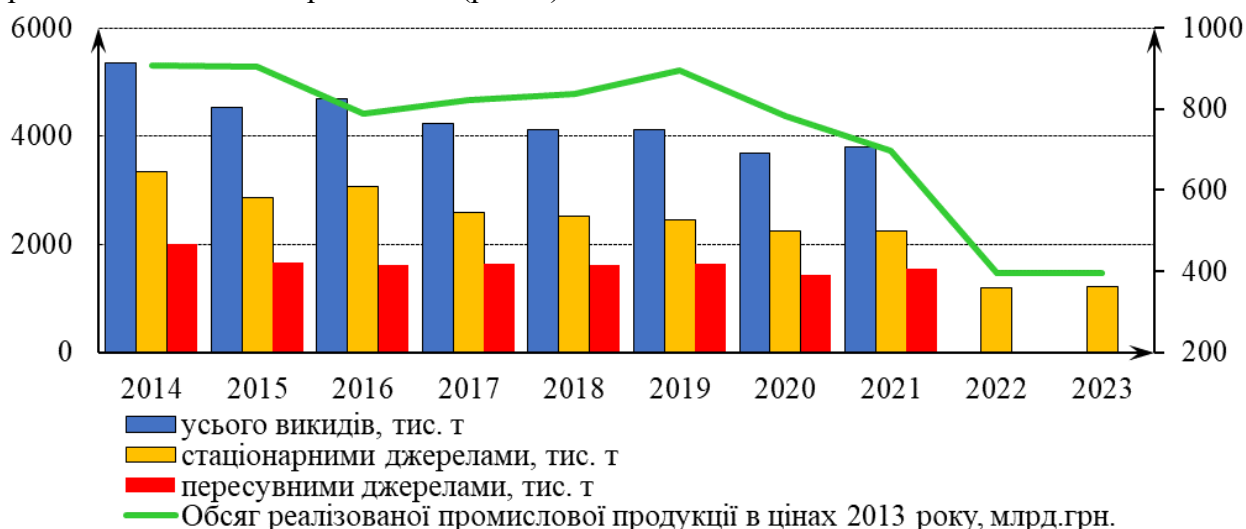

Рисунок 2 – Динаміка промислового виробництва в Україні та забруднення атмосферного повітря*

*Джерело: побудовано за даними [1]

Чи варте прискорене економічне зростання промислового виробництва подібних жертв або, зважаючи на наявну у нас динаміку, чи багато ми втратили, отримавши натомість більш чисте

повітря? Забруднене довкілля і, в першу чергу, повітря, яким ми дихаємо, має буде скомпенсоване, принаймні, прогресивною структурою промисловості. А що ж у нас? Нині атмосферне повітря на території України в основному забруднюють такі підприємства, як теплові й атомні електростанції, промислові та міські котельні, підприємства з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки (рис. 3).

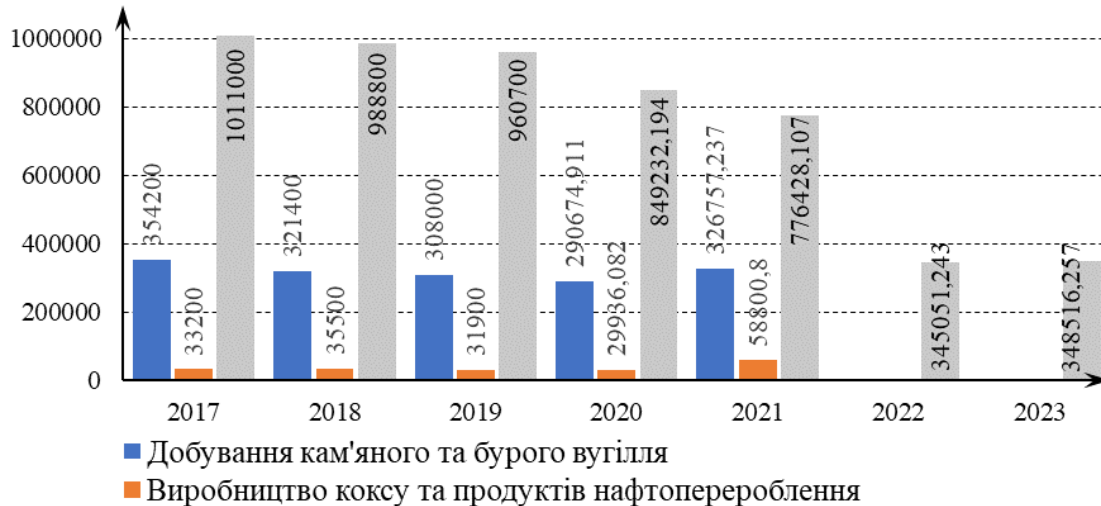

Рисунок 3 – Основні забруднювачі повітря в Україні: обсяг викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря, усього (крім діоксиду вуглецю), т

Які висновки можемо і маємо зробити з досвіду свого промислового розвитку? Головне завдання на сьогодні – зміна вектору з природомісткого виробництва на природоошадливе, структурна перебудова економіки, розробка, запозичення і запровадження енергоощадних технологій, поступовий перехід на альтернативні види енергії та сучасні виробництва, зміна загальної концепції промислового розвитку з переходом від «важких брудних» виробництв до надсучасних чистих з паралельним зміцненням і розбудовою третинного сектору економіки.

Список використаних джерел: 1. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 658

Мустеца І.В., канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування,
Чернівецький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного
університету, м. Чернівці, Україна

ПРОВЕДЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, ЯК ВЕКТОР НА ШЛЯХУ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Ключові слова: екологічний аудит, сталий розвиток, природокористування

Екологічна ситуація у світі є наслідком незбалансованого співвідношення між споживацьким підходом суспільства до природних ресурсів та здатністю біосфери підтримувати природні біохімічні процеси. В Україні актуалізується проблема раціонального природокористування, оскільки значна частина промислових підприємств не відповідає сучасним екологічним стандартам.

Особливої уваги потребує негативний вплив воєнних дій, зокрема бомбардувань, застосування різних видів озброєння, а також техногенних катастроф, зумовлених руйнуванням дамб і водосховищ. У зв'язку з цим, післявоєнна реконструкція підприємств має відповідати екологічним параметрам.

Світова спільнота розглядає шляхи подолання екологічних проблем та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку через імплементацію нової моделі взаємодії суспільства та природи. Дана концепція, відома як «сталий розвиток», була ухвалена Організацією Об'єднаних Націй у 1987 році [1] і передбачає гармонійне поєднання економічного зростання та соціального прогресу.

З метою контролю екологічних показників діяльності підприємств доцільним є впровадження екологічного аудиту. Суб'єкти господарювання, що здійснюють діяльність із негативним впливом на довкілля, зобов'язані експлуатувати основні засоби, спрямовані на реалізацію природоохоронних заходів.

Чим активніше підприємство впроваджує природоохоронні технології, тим суттєвіший вплив на його діяльність мають показники, що характеризують відповідні основні засоби. У процесі аудиту рекомендовано перевіряти достовірність обліку таких активів [2].

Міжнародний досвід засвідчує можливість оптимізації екологічних аудитів через аналіз циклів господарських операцій, зокрема закупівлі, оплати, виробництва, реалізації та отримання доходів. Даний підхід відображає рух капіталу підприємства та є релевантним для кожного окремого суб'єкта господарювання.

Екологічні аспекти діяльності підприємств безпосередньо пов'язані з виробничими процесами, що включають споживання матеріальних ресурсів, основних фондів та людських ресурсів. Ефективність екологічного аудиту значною мірою залежить від розуміння аудитором специфіки діяльності підприємства, технологічних особливостей виробництва, рівня його впливу на довкілля, а також безпосереднього ознайомлення з виробничими потужностями [3].

У межах екологічного аудиту основних засобів природоохоронного призначення необхідно оцінювати правомірність володіння такими активами, їх відповідність критеріям основних засобів, а також достатність природоохоронних споруд відносно обсягів шкідливого впливу підприємства на навколишнє середовище. У разі недостатньої кількості або низької ефективності очисних споруд аудитор може ідентифікувати потенційні ризики, пов'язані з екологічними аваріями, відмовами у видачі дозвільних документів або збільшенням фінансових санкцій за негативний вплив на довкілля.

У парламенті України розглядається законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення процедури проведення екологічного аудиту» [4] (від 25.11.2021 р. № 6349), ініційований Кабінетом Міністрів України. Даний нормативно-правовий акт передбачає усунення прогалин у законодавстві стосовно обов'язкового екологічного аудиту для підприємств, чия діяльність суттєво впливає на довкілля, а також визначає механізми здійснення аудиту у разі ліквідації або припинення діяльності таких підприємств.

Крім того, законопроект містить положення щодо формування висновків екологічного аудиту та забезпечення їхньої публічності на офіційних ресурсах замовників та Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

Таким чином, основними завданнями екологічного аудиту є:

- збирання достовірної інформації щодо екологічних аспектів виробничої діяльності суб'єктів господарювання;
- формування висновку екологічного аудиту;
- оцінка відповідності об'єктів аудиту екологічному законодавству;
- аналіз впливу діяльності підприємства на довкілля;
- оцінка ефективності заходів, що впроваджуються для охорони навколишнього природного середовища.

Список використаних джерел: 1. Тимрієнко І.Ю., Большанек Н.М., Сидорук І.М. Особливості екологічного аудиту об'єктів природоохоронного призначення підприємств на етапі виробничого циклу. *Економіка і суспільство*. 2017. №9. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/208.pdf. 2. Дроздова О.Ю. Актуальні питання впровадження та розвитку екологічного аудиту в Україні. *Екологічний менеджмент у загальній системі управління*: Шоста щорічна Всеукраїнська наукова конференція. Суми : Вид-во СумДУ, 2006. 190 с. 3. Шульгіна І.І., Гарцуева Е.В. Циклічний підхід до організації екологічного аудиту. *Молодий вчений*. 2014. № 11. С. 255–257. 4. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення процедури проведення екологічного аудиту: Проект Закону України від 25.11.2021 №6349. URL: https://ips.ligazakon.net/document/II06479I?utm_source=buh.ligazakon.net&utm_medium=news&.

УДК 339.138:316.33

Муштай В.А., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

СТРАТЕГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ ТА ЗАПИТІВ СПОЖИВАЧІВ

Ключові слова: сталий розвиток, стратегія, конкурентна перевага, потреби, задоволення споживачів.

З метою досягнення сталого розвитку та конкурентоспроможності на ринку в надзвичайно складних економічних та політичних умовах сучасні компанії, відповідно до визначеної місії та стратегічного бачення, що ґрунтується на концепції задоволення потреб клієнтів, розробляють маркетингові стратегії, які гарантують максимальну адаптацію до змін бізнес-середовища та подальший довгостроковий розвиток. Саме тому, впровадження таких стратегій в практичну діяльність сучасних підприємств має стати одним з пріоритетних завдань, що підлягає першочерговому вирішенню.

Серед важливих маркетингових тенденцій на сьогодні є зростаюча роль маркетингу в усіх галузях людської діяльності, значний вплив маркетингової діяльності на поведінку і свідомість споживачів. Такі тенденції спонукають сучасні підприємства до постійного удосконалення власних маркетингових стратегій і технологій, їх адаптації до мінливих умов ринкового середовища. Посилення конкурентної боротьби між товаровиробниками, насичення товарних ринків різноманітною продукцією, підвищення вимог і запитів споживачів як наслідок покращення їх обізнаності у результаті поліпшення власної поінформованості вимагають від виробників максимально швидко реагувати на динамічні ринкові зміни.

Поряд з цим сучасний етап розвитку ринкових відносин вимагає від виробників продукції (послуг) орієнтації їх маркетингових стратегій на задоволення фактичних та прихованих запитів і потреб споживачів. Тому підприємства мають обирати найбільш результативні маркетингові стратегії, спрямовані на задоволення потреб і запитів споживачів та на отримання конкурентних переваг порівняно з конкурентами за використання різноманітних маркетингових інструментів.

Виходячи з зазначеного, маркетингова стратегія – це сукупність рішень щодо способів задоволення потреб споживачів за рахунок зовнішніх і внутрішніх ресурсів підприємства.

Обґрунтовано визначена та належним чином сформована стратегія визнається ключовими факторами забезпечення сталого розвитку підприємств у турбулентних умовах зовнішнього

середовища. За такого розуміння стратегія має бути спрямована не лише на результативне функціонування суб'єкта бізнесу та, за необхідності, зміцнення його ринкових позицій, але й на найбільш раціональне використання наявних ресурсів, оптимізацію асортименту продукції, максимізацію ефективності інвестованого капіталу та задоволення запитів споживачів.

За визначеного підходу, стратегія повинна відображати не тільки шляхи досягнення більш високого рівня економічної активності, в такий спосіб забезпечуючи конкурентний аспект, а й способи орієнтації та організації діяльності підприємства в більш конкурентоспроможний спосіб, сприяючи отриманню функціонального аспекту. Сформована конкурентна стратегія повинна сфокусувати увагу і розуміння керівництва компанії на тому, як насправді конкурувати з іншими компаніями за увагу та прихильність реальних та потенційних споживачів, як визначити і посилити ефективні конкурентні переваги, що визнаються цільовим сегментом і як, власне, досягти їх стабілізації і стійкості. Стратегічне створення сильної та стійкої конкурентної переваги, що є важливою для цільових споживачів та визнається ними, має сприйматися як запорука майбутнього успіху підприємства, бути визначеним за ключовий елемент маркетингової стратегії будь-якого суб'єкта господарювання.

Результати проведених наукових досліджень дозволили виявити три основні підходи, які склалися в розробці бізнес – стратегій сучасних підприємств [3]. Перший підхід фокусується на різних конкурентних перевагах, таких як висока якість продукції, продуктивність, сервіс, унікальний стиль і технологічність виробничого процесу, що відображає прагнення виробників сформувати в свідомості в споживачів цільового сегменту імідж виробника, який пропонує диференційовану продукцію. Така стратегічна орієнтація дозволила компаніям завоювати увагу, а в подальшому й прихильність споживачів, як наслідок - значну частку ринку і позитивно вплинула на витрати. Другий підхід полягає у розробці стратегічних недиференційованих засобів для концентрації діяльності підприємства на досить великому споживчому сегменті. При цьому, підприємство прагне досягти вищих показників результативності, ніж у конкурентів, і концентрує виробництво на задоволенні базових потреб споживачів, пропонуючи ринку універсальні продукти. В межах третього підходу відбувається концентрації всіх дій, зусиль підприємства та стратегічних заходів на обмеженій кількості споживачів, які формують невелику частку цільового сегменту В такий спосіб відбувається концентроване зростання підприємства, зорієнтоване на досягненні першості в задоволенні потреб споживачів специфічного характеру.

Все більшої популярності набуває також стратегія збалансованого зростання. Суть цієї стратегії проявляється у формуванні та впровадженні такої системи на підприємстві, яка гарантує збалансований підхід до оцінки різних аспектів бізнесу, таких як фінанси, різні операційні процеси та співпраця з бізнес - партнерами та клієнтами (споживачами). Впровадження збалансованої стратегії розвитку сприяє підвищенню ефективності виробничих процесів, якості продукції та комунікації між окремими напрямками бізнесу, концептуальне спрямування яких полягає в більш повному задоволенні запитів та потреб цільових споживачів, ніж це роблять конкуренти.

В процесі визначення стратегічної спрямованості підприємств на задоволення запитів споживачів вкрай доцільним є максимальне використання різноманітних методологічних прийомів та методів. Серед таких методів та прийом доцільно виокремити такі [1; 2; 4, с.196]: ринкові матриці та матриці позиціонування, стратегічний аналіз, систему кількісних та якісних показників.

Отже основним вектором процесу формування маркетингової стратегії має бути дослідження потреб та запитів реальних та потенційних споживачів, враховуючи концептуальну орієнтацію сучасного ринково орієнтованого виробника. Чим багатшим буде арсенал методів і методичних прийомів, що використовуватиметься при здійсненні цього процесу, чим достовірнішою буде інформація, необхідна для формування та ефективного впровадження

стратегій у практичну діяльність суб'єкта господарювання, тим більш високими мають бути рівні задоволеності споживачів та показників господарювання самого підприємства.

Список використаних джерел: 1. Кобець Д.Л., Слободян Н.Я., Дербеньова Я.В., Зеліч В.В. Теоретико – методологічні засади розробки маркетингової стратегії підприємства (український досвід). *Академічні візії*. 2023. №15. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7542410> (дата звернення: 11.02.2025). 2. Копчак Ю.С., Лобунець Т.В. Swot-аналіз як важливий інструмент у розробці стратегії бізнесу. *Економіка і суспільство*. 2024. Вип. 61. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3868/3788> (дата звернення: 12.02.2025). 3. Могильна Л.М., Воробйов І. М. Стратегії управління інноваційно-інвестиційним розвитком підприємств у сучасних умовах. *Економіка і суспільство*. 2024. Вип. 60. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3685/3615> (дата звернення: 12.02.2025). 4. Муштай В.А. Використання матричних методів в оцінюванні організації маркетингового планування діяльності підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2021. №51. С. 195-199. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/51_2021_ukr/32.pdf (дата звернення: 12.02.2025).

УДК 332.334:631:330.322

Нижник Я.В., начальник науково-дослідного відділу наукового і науково-технічного забезпечення Центру протимінної діяльності

Журахов О.В., науковий співробітник Центру протимінної діяльності

Захарченко Д.С., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, молодший науковий співробітник Центру протимінної діяльності

Науковий керівник: **Степенко С.А.**, канд. тех. наук, доцент кафедри електричної інженерії та інформаційно-вимірювальних технологій

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОЦЕСУ НЕТЕХНІЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК ЕКОНОМІЧНОГО АСПЕКТУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: гуманітарне розмінування, сталий розвиток, очищення території, протимінна діяльність, землекористування, нормативна база у сфері ПМД

За оцінками ООН Україна є найбільш забрудненою вибухонебезпечними предметами (далі – ВВП) територією [1], і такий стан має тенденцію погіршення зважаючи на масштаби військових дій і застосування російською федерацією так званої тактики «мінної війни». Через російську агресію близько 30% території України забруднено ВВП. Загальна площа замінованих територій оцінюється за різними джерелами приблизно (170-180) тис. км² [2]. За даними секретаріату Національного органу з питань протимінної діяльності (далі – ПМД), оприлюдненими за результатами засідання Національного органу 19 грудня 2024 року, на той час площа територій України, які можуть бути потенційно забрудненими вибухонебезпечними залишками війни (далі – ВЗВ) зменшилася у 2024 році на 17 000 км² та становила 139 тис км² [3]. У порівнянні з площею окремих країн, це більше, ніж територія Хорватії, Нідерландів, Бельгії, Швейцарії та Люксембургу разом узяті.

Наслідком забруднення територій ВВП є втрати: людські, військової та цивільної техніки, обмеження або виключення можливості використання значних площ сільськогосподарських земель. Відповідно до офіційних даних [4] із початку повномасштабного в Україні (станом на

01 березня 2025 року) сталося 800 інцидентів, пов'язаних в ВВП. В результаті інцидентів загинуло 331 особа та отримали поранення 814 осіб. Також нещасні випадки трапляються серед персоналу, що безпосередньо виконує роботи гуманітарного розмінування [5].

Відповідно до Національної стратегії протимінної діяльності визначені наступні пріоритети розмінування: критичної інфраструктури, приватних будинків, громадських об'єктів, сільськогосподарських угідь. Вказані факти дозволяють зробити висновок про складність глобальної проблеми розмінування та необхідність застосування інноваційних підходів до її розв'язання [6].

Підґрунтям будь-якої діяльності є нормативно-правова основа. Правовою основою ПМД в Україні є: Конституція України; положення міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; Закон України «Про протимінну діяльність в Україні» [7] та інші закони України; постанови Верховної Ради України; укази Президента України; акти Кабінету Міністрів України; а також інші нормативно-правові акти, що приймаються на виконання законів України; накази Міністерства оборони України; розпорядження та директиви профільних служб.

З 1 квітня 2023 р. набрав чинності національний стандарт України ДСТУ 8820:2023 «Протимінна діяльність. Процеси управління. Основні положення» [8], який замінює ДСТУ-П 8820:2018 (чинний до 01.04.2022 р.). Цей стандарт установлює основні положення щодо процесів управління в сфері ПМД та розроблений на основі Міжнародних стандартів протимінної діяльності (IMAS) з метою впровадження міжнародних вимог з ПМД в Україні. Також в Україні діють національні стандарти ДСТУ 8820-1:2023 «Протимінна діяльність. Процеси управління. Частина 1. Система управління якістю» та ДСТУ 8820-3:2024 «Протимінна діяльність. Процеси управління. Частина 3. Система управління інформацією».

Основною загрозою, яку несуть у собі заміновані території, є вплив сукупності негативних наслідків, а саме економічних, соціальних та екологічних. ВВП обмежують використання земель сільськогосподарського призначення, нищать довкілля, загрожують виробничій діяльності та поверненні людського капіталу, сповільнюють розвиток регіонів, а найгірше, вбивають та калічать населення. Тому, за сукупністю наслідків, міни та інші ВВП перешкоджають загальноекономічному розвитку регіонів та країн, а проведення процесу очищення територій від ВВП є необхідним та невідкладним процесом для функціонування будь-якого регіону.

Очищення територій від мін та ВЗВ є процесом зі значними працевитратами, потребує багато ресурсів та часу, що призводить до суттєвих витрат на провадження даного процесу в розрахунку на одиницю площі розмінованої території. Розглядаючи ПМД як інвестицію стає зрозуміло, що вона є дороговартісним вкладенням, проте дає значні вигоди у вигляді можливостей для розвитку, залучення інвестицій та, найголовніше, покращення безпекової ситуації для населення.

Визначення економічної доцільності проведення процесу розмінування полягає у порівнянні одержаних критично важливих переваг та ресурсів після очищення територій з витратами на проведення процесу очищення. Процес очищення (видалення та/або знищення усіх небезпек, пов'язаних з ВВП на вказану глибину або металевими фрагментами вагою (розміром), що відповідають вазі (розміру) цільових предметів пошуку) може проводитись різними способами, які відрізняються кількістю витрачених ресурсів та часу. Попереднє визначення необхідних заходів гуманітарного розмінування залежить від наявної інформації про забруднення території та ступеня її підтверженості [9]. Національний стандарт у сфері ПМД ДСТУ 8820-5:2024 «Протимінна діяльність. Процеси управління. Частина 5. Процеси вивільнення територій «Ленд-реліз» [10] визначає, що за результатами нетехнічного обстеження (збирання та аналізування даних без процесу технічного втручання про присутність, тип, розподіл та навколишніх умов забруднення ВВП, для визначення місць забруднення ВВП та/або відсутності такого

забруднення з метою планування та організації процесів визначення пріоритетності вивільнення та прийняття рішень з використанням непрямих та прямих доказів) на рівні мінімальної адміністративно-територіальної громади можуть бути ідентифіковані окремі імовірно забруднені або забруднені території, а також їх статус може бути змінений з дотриманням окремих умов, а саме наявності достатніх доказів того, що територія, яка раніше вважалась імовірно забрудненою або забрудненою (чи її частина) не містить ВВП та не потребує технічного обстеження або очищення, на «виключені» за результатами повторного нетехнічного обстеження.

ПМД є важливим аспектом сталого економічного розвитку держави. Даний етап післявоєнної реабілітації країни сприяє зменшенню смертності, бідності, дозволяє отримати доступ до інфраструктури та ресурсів, розташованих на забруднених територіях, сприяє відновленню та розвитку туризму, сільськогосподарської та підприємницької діяльності, залученню інвестицій. Гуманітарне розмінування дає можливість покращити добробут та економічний стан населення, забезпечити доступ до води, електроенергії, доріг, освіти і охорони здоров'я а також інших необхідних забезпечень населення. Також позитивним наслідком проведення заходів гуманітарного розмінування є повернення внутрішньо переміщених осіб та вимушених мігрантів із-за кордону до місць постійного проживання.

При цьому важливу роль у контексті ПМД відіграють показники результативності (ступінь виконання або очікуваного виконання цільових завдань з урахуванням їх відносної можливості). У рамках виконання заходів ПМД суб'єкти ПМД мають визначати та надавати пріоритет використанню найбільш продуктивних методик, які також відповідають мінімальним вимогам до їх безпеки та результативності [10].

Відповідно, процес нетехнічного обстеження імовірно забруднених територій, поєднаний із застосуванням інноваційних технологій, здатен значно пришвидшити процес вивільнення та передачі землекористувачам територій, а також зменшити витрати ресурсів на проведення комплексу заходів з гуманітарного розмінування.

Список використаних джерел: 1. За оцінками ООН, Україна - найбільш замінована країна у світі! URL: <https://forest.gov.ua/news/za-otsinkamy-oon-ukraina-naibilsh-zaminovana-kraina-u-sviti> (дата звернення: 05.03.2025). 2. Замінована Україна: заборонені «пелюстки», експеримент із підривом та ідентифіковані російські сапери (розслідування). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/skhemy-zaminovana-ukrayina/32842727.html> (дата звернення: 05.03.2025). 3. Площа територій України, потенційно забруднених мінами та вибухонебезпечними предметами, зменшилась на 17 000 км² у 2024 році. URL: <https://mod.gov.ua/news/plosha-teritorij-ukrayini-potencijno-zabrudnenih-minami-ta-vibuhonebezpechnimi-predmetami-zmenshilas-na-17-000-km-u-2024-roczii> (дата звернення: 05.03.2025). 4. Центр протимінної діяльності інформує станом на* 01.03.2025. URL: <https://www.facebook.com/share/p/12Dpb2Qizjx/> (дата звернення: 05.03.2025). 5. Удосконалення методичного апарату експериментальних досліджень обладнання та засобів захисту у сфері протимінної діяльності (шифр «Основа»): звіт про НДР / Центр протимінної діяльності; наук. керівник Лаппо І.М. відп. викон. Журахов О.В. Чернігів, 2023. С. 242. 6. Уряд схвалив Національну стратегію протимінної діяльності та Операційний план її реалізації на перші 3 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhvalyv-natsionalnu-stratehiuu-protyminnoi-diiialnosti-ta-operatsiinyi-plan-ii-realizatsii-na-pershi-3-roky> (дата звернення: 05.03.2025). 7. Про протимінну діяльність в Україні: Закон України від 06.12.2018 р. № 2642-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2019, № 6, ст. 39) (із змінами, внесеними згідно із Законами № 2706-VIII від 25.04.2019, ВВР, 2019, № 22, ст. 82; № 911-IX від 17.09.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19> (дата звернення: 05.03.2025). 8. Протимінна діяльність. Процеси управління. Основні положення: ДСТУ 8820:2023 – На заміну ДСТУ-П 8820:2018; чинний з 2023-04-01. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2022. 84 с. 9. Федоренко Г., Фесенко Г., Харченко В. Аналіз методів і розроблення концепції гарантованого

виявлення та розпізнавання вибухонебезпечних предметів. *Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості*. 2023. №4(22). С. 20-31. **10.** Протимінна діяльність. Процеси управління. Частина 5. Процеси вивільнення територій «Ленд-реліз»: ДСТУ 8820-5:2024; чинний з 2025-04-01. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2025. 28 с

УДК 330:004.056

Нужна О.А., канд. екон. наук, доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ОЦІНКА ДИНАМІКИ РІВНЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗА КРИТЕРІЄМ ДОСТУПУ ПРАЦІВНИКІВ ДО МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Ключові слова: динаміка, ІКТ, Інтернет, інформація.

Стрімке збільшення обсягів інформації потребує засобів та інструментів її ефективної та своєчасної обробки для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Тому актуальною є проблема дослідження корисності інформації, вирішення якої дозволить відкинути надлишкові дані та скоротити час на обробку дійсно важливої релевантної інформації.

Як вірно зазначають Ващенко О.П. і Лозовик Я.В., «освоєння сучасних інформаційно-комунікаційних технологій суттєво розширює горизонт та якість прийняття ефективних управлінських рішень» [1]. Карпінська Г.В. розглядає інформаційно-комунікаційні технології «як складову підприємницького середовища та домінуючу адаптації бізнес-процесів підприємств» та «один із найважливіших чинників, які впливають на формування суспільства ХХІ століття» [3].

Одним з важливих інструментів реалізації визначених завдань за допомогою інформаційно-комунікаційними технології є доступ до мережі Інтернет.

Мета нашого дослідження – вивчити, яка динаміка рівня використання інформаційно-комунікаційних технологій за критерієм доступу працівників до мережі Інтернет в реальному секторі економіки України спостерігається протягом останніх років.

Проаналізуємо дані про питому вагу кількості працівників на підприємствах України, які мають доступ до мережі Інтернет (таблиця 1).

Згідно даних таблиці, протягом всього періоду дослідження найнижчими є показники питомої ваги кількості працівників на підприємствах в Україні, які мають доступ до мережі Інтернет по групі великих підприємств з кількістю працівників 250 осіб і більше (21-24%). По групах малих і середніх підприємств значення показників перевищують середні показники по економіці, причому найвищими є показники по групі малих підприємств з кількістю від 10 до 49 осіб (39-49%).

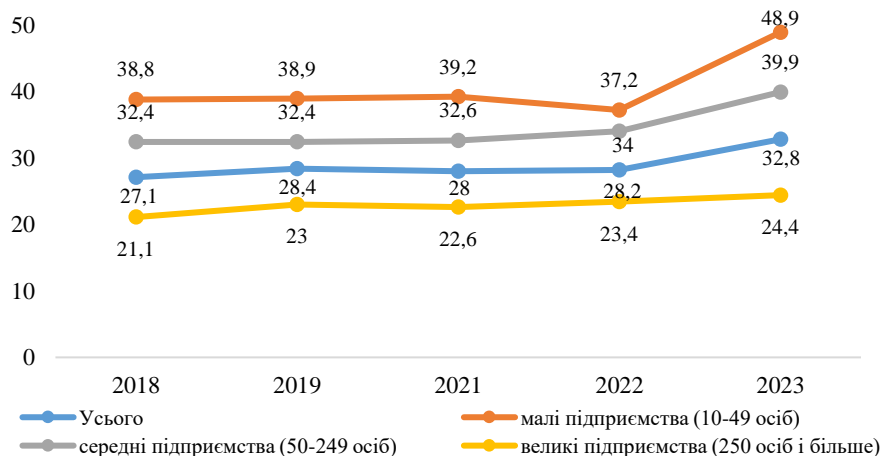
У динаміці питома вага кількості працівників на підприємствах в Україні, які мають доступ до мережі Інтернет, протягом періоду дослідження збільшувалась (за винятком незначного зменшення на 0,4 відсоткових пункти у 2021 році). Аналогічною була динаміка до зростання показника по групі великих підприємств, де також зафіксоване несуттєве зменшення на 0,4 відсоткових пункти у 2021 році. По групі малих підприємств незначне зменшення спостерігається лише у 2022 році (на 2,0 відсоткових пункти). І найбільш стабільною є динаміка до зростання показника по групі середніх підприємств.

Таблиця 1 – Аналіз питомої ваги кількості працівників на підприємствах в Україні, які мають доступ до мережі Інтернет, у 2018-2023 роках

Вид економічної діяльності	Питома вага в загальній кількості працівників, %					2023 до 2018
	2018	2019	2021	2022	2023	
Усього	27,1	28,4	28,0	28,2	32,8	5,7
У тому числі за кількістю зайнятих працівників:						
від 10 до 49 осіб	38,8	38,9	39,2	37,2	48,9	10,1
від 50 до 249 осіб	32,4	32,4	32,6	34,0	39,9	7,5
250 осіб і більше	21,1	23,0	22,6	23,4	24,4	3,3
Найвищі показники:						
Комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність; надання інформаційних послуг	86,6	88,2	85,2	63,1	71,8	-14,8
Діяльність туристичних агентств, туристичних операторів, надання інших послуг із бронювання та пов'язана з цим діяльність	82,8	85,7	91,1	75,0	80,6	-2,2
Ремонт комп'ютерів і обладнання зв'язку	78,5	76,2	73,6	50,7	84,9	6,4
Інформаційно-комунікаційні технології	73,3	78,0	86,5	61,9	67,3	-6,0
Інформація та телекомунікації	72,6	75,8	75,8	60,6	62,5	-10,1
Діяльність у сферах права та бухгалтерського обліку; діяльність головних управлінь (хед-офісів); консультування з питань керування; діяльність у сферах архітектури та інжинірингу; технічні випробування та дослідження	66,7	64,9	65,7	64,4	69,1	2,4
Найнижчі показники:						
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	10,9	12,2	13,4	15,4	20,1	9,2
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	11,9	12,5	13,2	13,5	15,5	3,6
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	15,2	18,5	17,6	16,9	14,2	-1,0

Джерело: розраховано за даними [2].

По всіх групах підприємств, як що порівнювати 2023 із 2018 роком, відбулось зростання питомої ваги кількості працівників, які мають доступ до мережі Інтернет: загалом по всіх підприємствах на 5,7 відсоткових пункти, по малих підприємствах на 10,1 відсоткових пункти, по середніх підприємствах на 7,5 відсоткових пункти, по великих підприємствах на 3,3 відсоткові пункти (рисуюнок 1).

Рисуюнок 1 – Динаміка питомої ваги кількості працівників на підприємствах в Україні, які мають доступ до мережі Інтернет, у 2018-2023 роках

Джерело: побудовано за даними [2].

У таблиці 1 також відзначено види економічної діяльності з найвищими (комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність; надання інформаційних послуг) та найнижчими (текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів) протягом періоду дослідження показниками питомої ваги кількості працівників, які мають доступ до мережі Інтернет.

Таким чином, станом на кінець 2023 року менш як третина працівників (32,8%) на підприємствах України мають доступ до мережі Інтернет. Серед малих і середніх підприємств відповідний показник становить дещо більше (відповідно 48,9% і 39,9%), а серед великих – значно менше (24,4%). Однак динаміка показника для всіх груп підприємств є позитивною.

Список використаних джерел: 1. Ващенко О.П., Лозовик Я.В. Застосування Інформаційно-комунікаційних технологій в менеджменті. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2023. №3 (42). С. 56-59. 2. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах: використання мережі Інтернет, віддаленого доступу, робототехніки, безпека ІКТ, ІКТ та навколишнє середовище (2018-2023). *Державна служба статистики України: веб-сайт*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zv/ikt/vikpt_int.xlsx (дата звернення 14.02.2025). 3. Карпінська Г.В. Інформаційно-комунікаційні технології як складова підприємницького середовища та домінанта адаптації бізнес-процесів підприємства в умовах впливу кіберфізичних систем. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2024. №1-2 (314-315). С. 92-102.

УДК 338.242.2

Овчарова А.В., здобувачка фахової передвищої освіти

Науковий керівник: **Терещенко О.М.**, викладач закладу фахової передвищої освіти
Циклової комісії землевпорядно-економічних дисциплін

Сумський фаховий коледж будівництва та архітектури, м. Суми, Україна

ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В ВОЄННИХ УМОВАХ

Ключові слова: *екологічна відповідальність, сталий розвиток, бізнес, воєнна агресія.*

З кожним роком питання екологічної відповідальності бізнесу набуває все більшої актуальності як в Україні, так і в інших країнах. Це пов'язано з процесами глобалізації, зростанням ризиків техногенних і екологічних катастроф, популяризацією здорового способу життя та змінами в соціалізації трудових відносин. Йдеться про добровільну розробку та впровадження компаніями програм, спрямованих на охорону природи. Реалізація екологічно-соціальної відповідальності стає базовою умовою забезпечення подальшої реалізації концепції сталого розвитку бізнесу, яка включає три основні аспекти: економічний, соціальний та екологічний.

Є кілька причин, чому компанії інвестують у "зелені" технології:

– регулювання стають жорсткішими. Європейське законодавство вимагає від виробників використовувати більше вторинної сировини, скорочувати викиди та впроваджувати екологічні стандарти;

– попит на екопродукти зростає. За даними глобальних досліджень, близько 70% споживачів готові платити більше за продукцію екологічно відповідальних компаній;

– це економічно вигідно. Використання перероблених матеріалів та зменшення відходів знижує виробничі витрати;

– конкурентна перевага. Бізнеси, які демонструють турботу про природу, мають кращий імідж, більшу довіру клієнтів та частіше залучають інвесторів [1].

Після повномасштабного вторгнення питання екологічної відповідальності набули більшого резонансу та актуальності зважаючи на зміни умов бізнес-середовища, появу нових викликів та відповідне загострення фінансово-економічних та соціально-екологічних ризиків.

За оцінками дослідників на квітень 2024 р. 17,53% української території було окуповано, що, безумовно, мало негативні наслідки, призвівши до згортання підприємницького сектора в прифронтових місцях, релокації частини бізнесу чи припинення господарської діяльності [4].

З початком вторгнення Російської Федерації на територію України, було зафіксовано не менше ніж двісті п'ятдесят сім випадків екоциду. Серед таких випадків були наявні зниження шляхом спалення складів горючих матеріалів, баз нафтопродуктів, що в свою чергу утворює комплексні негативні наслідки як для бізнесу так і для навколишнього природного середовища. Додатково доцільно зазначити що здійснювались авіаційні ураження стратегічних підприємств хімічної галузі, критичної інфраструктури (в тому числі споруд очищення стічних вод), відбувалось втрата плодородних властивостей ґрунту, спалення чагарників та лісів, знищення природо-заповідного фонду [3].

Зважаючи на обсяги завданої школи та глобальність негативного плаву питання щодо скорочення та відновлення втрат у навколишньому природному середовищі повинно вирішуватися комплексно та охоплювати міжнародний, національний, регіональний рівні та рівень безпосереднього бізнесу.

Суб'єкти господарювання можуть зосередити свою вагу на таких заходах як:

- формування власної корпоративної екологічної політики та її елементів;
- проведення екологічного аудиту;
- запровадження інноваційні технології та дотримання екологічних вимог;
- раціональне використання природних ресурсів, води, енергії;
- зменшення викидів парникових газів, впровадження екологічної упаковки, переробці пластикових пляшок, макулатури, скла та відходів
- залучення працівників до реалізації напрямів екологічної політики, проводити їх навчання;
- виробництво екологічної продукції та підтримка екологічного постачання;
- проведення благодійних екозаходів, залучення інвесторів для подальшої реалізації екологічних проєктів.

Отже, широкомасштабна війна в Україні значно посилила вже наявні та спричинила появу нових екологічних загроз для діяльності підприємств. Відповідальність кожного підприємства за захист і відновлення довкілля значно зростає. В таких складних умовах дотримання екологічних стандартів залишається важливим пріоритетом для українських компаній.

Список використаних джерел: 1. Екологічна відповідальність бізнесу: чому це важливо у сучасному світі. URL: https://24tv.ua/business/ekologichna-vidpovidalnist-biznesi-chomu-vazhливо-shho-peredbachaye_n2750347. 2. Макаренко О.Ю., Макаренко Н.А., Правове забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. № 82. Том 2. URL: DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.2.32>. 3. Пріоритети забезпечення екологічної безпеки України в умовах російської воєнної агресії : аналіт. доп. / [С. Іванюта, Л. Якушенко]. Київ : НІСД, 2024. 61 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.11>. 4. Собко О. М Соціальна відповідальність бізнесу та розвиток підприємництва в Україні в умовах війни. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій.* 2024. №1(13). С. 308-317. URL: <https://doi.org/10.32750/2024-0130>

УДК 339.138

Песоцький Д.А., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Муштай В.А.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та логістики

Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНЬОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ В ФОРМУВАННІ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Ключові слова: *стратегія, інструментарій, цифровий маркетинг, бенчмаркінг, бізнес.*

Ринкові умови господарювання вимагають від сучасних підприємств формування маркетингових стратегій за використання всіх наявних ресурсів. Зазначений підхід обумовлює й врахування в процесі розробки маркетингової стратегії низки різних чинників, зокрема стану конкурентного середовища, власного внутрішнього ресурсного потенціалу підприємства, фактичної залученості традиційних та сучасних інструментів до процесу формування маркетингової стратегії, методів, методик та технологій тощо.

Серед сучасних дієвих інструментів, що заслуговують на увагу суб'єктів господарювання в прагненні досягти більш високого рівня конкурентоздатності та прибутковості їх діяльності слід виокремити метод бенчмаркінгу.

Як один із сучасних інструментів ведення бізнесу, бенчмаркінг являє собою систематичну, цілеспрямовану діяльність, орієнтовану на пошук, оцінювання та використання вдалого досвіду ведення бізнесу провідними компаніями [4, с. 237]. Саме бенчмаркінг слід обирати сучасним підприємствам за невід'ємний елемент стратегічного планування. Внаслідок того, що за своєю специфікою він є одним з найбільш результативних інструментів сьогодення при формуванні результативної стратегії розвитку бізнесу.

Використання інструментарію бенчмаркінгу на практиці сприяє вирішенню підприємством вагомих задач, зокрема з'являється можливість більш швидкого досягнення бажаних результатів у сфері спеціалізації конкретного підприємства та визначається спрямованість суб'єкта господарювання на досягнення максимально можливих результатів його діяльності.

Орієнтуючись на провідні компанії та використовуючи їх передові і ефективні методи роботи, сучасні підприємства, зацікавлені у впровадженні успішного бізнес-досвіду, можуть частково або радикально змінити власні стратегії або розробити нові стратегії для підвищення ефективності бізнесу.

У сучасному бізнес-середовищі, зокрема при розробці більш ефективних стратегій для подальшого динамічного розвитку, суб'єкти бізнесових структур стикаються з проблемою надання необхідної за якістю та обсягом інформації як фактичним, так і потенційним споживачам у будь-якому місці та в будь-який час. Така необхідність сьогодення вимагає від підприємств розробки чи вдосконалення маркетингових стратегій, які б поєднували традиційні і сучасні цифрові медіа, та використання новітніх інструментів інтернет-маркетингу.

Завдяки наявності безлічі інструментів, цифровий маркетинг відкриває перед суб'єктами бізнесу широкі можливості використання інноваційних технологій для реалізації сформованих комплексних стратегій як в онлайн, так і в офлайн середовищі [5, с. 162].

Продовж останніх років спостерігається динамічне охоплення діджиталізацією всіх сфер економіки. Така ситуація призводить до усвідомлення керівниками сучасних компаній необхідності приведення власної діяльності у відповідність до сучасної тенденції використання цифрових інструментів. Дієвість ефективних маркетингових стратегій в умовах діджиталізації доведена практичним досвідом та результатами господарювання компаній, що займають лідируючі бізнес – позиції [1, с. 35].

Саме тому, маркетингово орієнтовані підприємства мають усвідомлювати важливість формування та практичної реалізації такої маркетингової стратегії, яка б передбачала

використання сучасних інструментів цифрового маркетингу, що в кінцевому підсумку сприятиме побудові прибуткового бізнесу.

В силу своєї специфіки, цифровий маркетинг може забезпечити охоплення максимальної кількості потенційних клієнтів шляхом проведення необхідних досліджень для виявлення потенційних клієнтів і вдосконалення маркетингових стратегій з плином часу. Застосовуючи інструменти цифрового маркетингу, компанії можуть підвищити ефективність власної маркетингової діяльності, покращити конкурентоспроможність бізнесу та збільшити прибутки [2].

Ефективне використання інструментарію цифрового маркетингу, зокрема пошукових систем (SEO, SEM); маркетингу у соціальних мережах (SMM); тізерної, банерної, нативної, розумної та контекстної реклами; рекламних онлайн - блоків (Pay-Per-Click (PPC), email – маркетингу; контент-маркетингу; мобільного маркетингу та інших, дозволить сучасним суб'єктам господарювання отримати значні переваги при веденні власного бізнесу за практичного втілення сформованої стратегії. Серед таких можливостей: глобальне охоплення, низька вартість виходу на ринок, вимірна рентабельність інвестицій, покращене націлювання, динамічна адаптованість тощо [3, с. 115].

При цьому слід розуміти, що обрання того чи іншого інструменту має визначитися цілями і наявними можливостями самого підприємства. У цьому випадку універсального рішення не існує, тому для забезпечення ефективного розвитку компаніям необхідно обирати найсучасніші маркетингові інструменти відповідно до обраної стратегії.

Будуючи взаємовигідні відносини з клієнтами за допомогою цифрових інструментів комунікації, фахівці матимуть змогу більше зосередитися на розробці довгострокових інтегрованих маркетингових стратегій та омніканальному обслуговуванні клієнтів.

Таким чином, сучасне ринкове середовище спонукає вітчизняні компанії до прийняття та дотримання нових правил ведення бізнесу на обраних цільових ринках. Така ситуація вимагає від компаній ефективного використання традиційних та сучасних маркетингових методів і інструментів при формуванні та подальшій реалізації ефективних маркетингових стратегій, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності, прибутковості, частки ринку та формування програм лояльності. Такі стратегії повинні включати сучасні, стратегічні та комплексні інструменти інтернет-маркетингу, спрямовані на підвищення лояльності реальних та потенційних клієнтів, побудову довгострокових відносин та надання подальшої підтримки.

Список використаних джерел: 1. Грабович І. В. Світові тенденції застосування інструментів цифрового маркетингу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2022. Вип. 42. С. 34-41. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/42_2022ua/8.pdf (дата звернення: 14.02.2025). 2. Далик В., Продеус О., Федорица З., Бабій С. Формування стратегії цифрового маркетингу в умовах висококонкурентного середовища. *Академічні візії*. 2023. Вип. 19. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/367/321> (дата звернення: 14.02.2025). 3. Кравченко Т.І., Оладокун О.С. Застосування інструментів та технік цифрового маркетингу для сталого бізнесу. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. №4(64). С. 114-119. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/460/488> (дата звернення: 13.02.2025). 4. Муштай В.А. Бенчмаркінг в системі стратегічного планування діяльності туристичного підприємства *Формування та перспективи розвитку підприємницьких структур в рамках інтеграції до європейського простору*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (заочна форма). м. Полтава, 21 березня 2023р. Полтава. 2023. С. 236-239. 5. Пономаренко І. В., Ковальов Д. А. Особливості використання основних інструментів цифрового маркетингу. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 34. С. 161-166. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2019/34_2019_ukr/25.pdf (дата звернення: 13.02.2025).

УДК 658.3

Полянський М.Ю., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна
 Науковий керівник: **Сакун О.С.**, д-р екон. наук, доцент, перший проректор
Приватний ЗВО «Університет трансформації майбутнього», м. Чернігів, Україна

ЕТИМОЛОГІЯ ПОНЯТТЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Ключові слова: інновації, інноваційно-інвестиційний розвиток, інвестиції, розвиток, підприємства.

В сучасних умовах необхідності відновлення економіки країни через наслідки війни, що триває особливої актуальності набуває питання інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняних підприємств, як ключових елементів української економічної системи.

Такий контекст передбачає поглиблене вивчення змістовного наповнення поняття інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств та його еволюції в економічній науці. На сьогодні відсутній єдиний уніфікований підхід до ідентифікації цієї категорії, а тому доцільним є аналіз наявних наукових підходів до змістовного тлумачення зазначеного терміну.

Так, Т. Дем'яненко надає визначення поняттю «інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств» як процесу досягнення технічного, соціального, економічного, організаційно-правового результату за всіма напрямками діяльності підприємства за умов прийняття ймовірного ризику щодо здійснення наукової діяльності [1].

В. Конашук і В. Ковальова вважають, що інноваційно-інвестиційний розвиток є ключовим джерелом соціально-економічного зростання соціуму загалом, чинником нарощення ефективності виробництва, зростання якості продукції, оптимального використання ресурсів та попередження негативних екологічних наслідків діяльності підприємств [2].

За твердженням В. Семенової та М. Обертайло інноваційно-інвестиційний розвиток підприємства слід розглядати як постійне підвищення техніко-економічних показників діяльності підприємств, нарощення конкурентоздатності компанії та зміцнення ринкових позицій за рахунок впровадження інноваційних рішень, які забезпечуються інвестиційними вливаннями [3].

А. Гребеннікова виокремлює декілька середовищ, які формують інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств, а саме:

- спільність виробничої, інноваційної та інвестиційної діяльності, що є ключовою умовою розвитку суб'єкту господарювання. Розвинені економіки схильні до динамічного розвитку діяльності на інноваційних засадах, а саме: технічне та технологічне оновлення, виробництво нових виробів, зростання рівня імплементації інновацій задля максимально повного покриття запитів споживачів;

- взаємозв'язок інвестиційної й інноваційної діяльності. Ключовими чинниками забезпечення прогресивного розвитку підприємств інноваційним шляхом є правове регулювання інвестиційних процесів, обсяги та структура інвестицій, направлених на розвиток інновацій та формування умов для додаткового залучення фінансування;

- інноваційна інфраструктура, яка взаємопов'язана з інноваційно-інвестиційним розвитком суб'єктів господарювання, що надає можливість реалізації діяльності інноваційної сфери та ефективно імплементувати інновації в підприємницьку діяльність. До складу такої інфраструктури входять інформаційна система та організаційна система;

- організація інноваційно-інвестиційного забезпечення підприємств. Вибір найоптимальнішого варіанту організації інноваційної діяльності відповідно до виду бізнесу, його мети, масштабів, екзогенних факторів та ринкових позицій [4].

Виходячи з проведеного теоретичного аналізу сучасних підходів до тлумачення дефініції інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств, нами було сформульоване авторське визначення, що передбачає характеристику інноваційно-інвестиційний розвитку підприємств як сукупності систематичних та цілеспрямованих дій щодо розробки, впровадження та реалізації інноваційних рішень в свою діяльність з одного боку, та залучення інвестиційних ресурсів різного походження задля фінансування зазначених інновацій – з іншого боку.

Список використаних джерел: 1. Дем'яненко Т.І. Адаптивне управління інноваційно-інвестиційним розвитком підприємств залізничного транспорту: автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.00.04. Харків, 2013. 27 с. 2. Конащук В.Л., Ковальова В.Ю. Інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств транспортного машинобудування. *Академія: щомісячна газета Запорізької державної будівельної академії*, 2013. №7. С.27-36. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_012.pdf. 3. Семенова В.Г., Обертайло М.В. Інноваційно-інвестиційний розвиток як основа конкурентоспроможності промислових підприємств. *Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: монографія* / За заг. ред. О.Г. Янкового. Одеса: Атлант, 2013. С. 211-235. 4. Гребеннікова А.А. Наукові основи інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 9.Ч.5. С. 68-72.

УДК 332

Савків А.С. здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Рунчева Н.В.**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри економіки, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя, Україна

ІНФРАСТРУКТУРНІ ПРОЄКТИ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Ключові слова: демографічний розвиток, інвестиції, соціальна інфраструктура, регіон, інфраструктурні проекти.

Для України, що проходить шлях трансформації та інтеграції до європейських структур, питання регіональної політики набуває особливої актуальності. Львівська область, як один із історично важливих регіонів Західної України, виступає важливим економічним, культурним і туристичним центром. Від 2015 до 2024 року область зазнала значних змін, що відобразилися як на економічних показниках, так і в соціальній сфері, інвестиційному кліматі та екологічних аспектах розвитку [1].

Окрім цього, розвиток соціальної інфраструктури включає створення сучасних спортивних, культурних та освітніх центрів, що позитивно впливає на якість життя населення. Інвестиції у соціальні проекти забезпечують створення нових робочих місць, стимулюють розвиток громадянського суспільства та сприяють підвищенню соціальної згуртованості [2].

За останні десять років Львівська область стала привабливим регіоном для інвесторів як з України, так і з-за кордону. Реалізація ряду державних програм, спрямованих на стимулювання

інвестиційного процесу, створила сприятливі умови для бізнесу [3]. Основними напрямками інвестицій стали:

- розвиток транспортної інфраструктури;
- модернізація енергетичного сектору;
- розширення промислових парків та створення спеціальних економічних зон.

Програми підтримки малого та середнього бізнесу, а також пільгове оподаткування, дозволили залучити значні інвестиційні потоки, що відобразилося на збільшенні кількості новостворених підприємств. Державні субсидії та грантові програми сприяли розвитку нових технологій та модернізації виробничих процесів [4].

Львівська область активно інвестувала у розвиток транспортної та комунікаційної інфраструктури. Відновлення залізничних колій, модернізація автомобільних доріг та розвиток аеропорту Львова є прикладами успішних проєктів, спрямованих на забезпечення інтеграції регіону до загальнодержавної мережі [5]. Завдяки цим заходам регіон отримав додаткові можливості для розвитку логістики, що позитивно вплинуло на економічну активність.

Реалізація вказаних проєктів суттєво покращила інфраструктурну базу регіону, сприяючи не лише економічному зростанню, а й підвищенню рівня життя населення. Окрім традиційних інфраструктурних проєктів, було реалізовано низку цифрових ініціатив, спрямованих на розвиток електронного уряду та електронних сервісів, що значно оптимізувало адміністративні процеси [6].

Таблиця 1 – Основні інфраструктурні проєкти Львівської області (2015–2024 рр.)*

<i>Проект</i>	<i>Рік початку</i>	<i>Основні цілі</i>	<i>Джерело фінансування</i>
Модернізація залізничних колій	2015	Поліпшення транспортної доступності регіону	Державний бюджет, ЄС гранти
Реконструкція автомобільних доріг	2016	Забезпечення безпеки дорожнього руху та зменшення аварійності	Муніципальні інвестиції, держфінанси
Розвиток аеропорту «Львів»	2018	Підвищення потужності та залучення міжнародних авіаперевезень	Приватно-державне партнерство
Розширення мережі комунікаційних мереж	2020	Забезпечення широкосмугового доступу до інтернету	Державні програми, міжнародні інвестиції
Реконструкція та розширення автомобільних доріг	2021	Підвищення пропускної спроможності та покращення інфраструктури	Муніципальні інвестиції, державні та приватні кошти
Розвиток інфраструктури для електричних транспортних засобів	2022	Створення мережі зарядних станцій та підтримка екологічного транспорту	Державні програми, міжнародні інвестиції
Створення "зелених" зон у містах	2023	Озеленення урбанізованих територій та покращення якості повітря	Муніципальні програми, екологічні ініціативи
Підвищення енергоефективності промислових підприємств	2024	Впровадження енергозберігаючих технологій у промисловість	Державні субсидії, міжнародні інвестиції

*Джерело: [3, 6]

У підсумку, комплексний аналіз за останнє десятиріччя свідчить про позитивну динаміку розвитку регіону. Рекомендовано посилити взаємодію між державними структурами та

приватним сектором, продовжувати модернізацію інфраструктури та впроваджувати інноваційні рішення, що дозволить забезпечити стійкий розвиток Львівської області на довгострокову перспективу.

Список використаних джерел: 1. Державна служба статистики України. Офіційні звіти за 2015–2024 роки. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>. 2. Звіт «Соціальний розвиток Львівської області», Місцеве управління соціального захисту, 2022. URL: <https://city-adm.lviv.ua/lmr/office/upravlinnia-sotsialnoho-zakhystu/>. 3. Програма підтримки інвестицій в регіонах України, Міністерство економіки, 2021. URL: <https://old.loda.gov.ua/news?id=38127>. 4. Аналіз інвестиційного клімату Львівської області, Регіональний аналітичний центр, 2023. URL: <https://mtu.gov.ua/files.docx>. 5. «Infrastructure Projects in Ukraine: The Experience of Lviv Region», Publication «Transport and Logistics», 2022. URL: <https://itdp.org/2023/07/19/mobility-in-times-of-crisis-a-view-from-lviv-ukraine/>. 6. «E-Governance and Digital Transformation of Regions», Report by the Ministry of Digital Transformation, 2023. URL: https://www.oecd.org/en/publications/2023-oecd-digital-government-index_1a89ed5e-en.html

УДК 330

Сорока А.В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. МЕДп-241

Науковий керівник: **Шадура-Никипорець Н.Т.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ, ІННОВАЦІЙ ТА ПРОМИСЛОВОСТІ: НАЦІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛІ 9 СТАЛОГО РОЗВИТКУ ООН

Ключові слова: *сталий розвиток, Цілі сталого розвитку, інновації, наукові дослідження, технологічний розвиток, інфраструктурна модернізація, економічне зростання.*

У глобальному контексті сучасного розвитку людства питання сталості стало визначальним для забезпечення балансу між економічними, соціальними та екологічними аспектами. Виклики, пов'язані зі змінами клімату, виснаженням природних ресурсів та соціально-економічними нерівностями, ставлять під загрозу довгострокову стабільність багатьох країн. Відповіддю на ці виклики став концепт сталого розвитку, який передбачає прогрес, що задовольняє потреби теперішнього покоління без загрози для можливостей майбутніх. Ціль 9 Сталого розвитку ООН, яка фокусується на розвитку інфраструктури, інновацій та промисловості, є важливим інструментом для стимулювання не тільки створення стійкої інфраструктури, але й технологічного прогресу, що сприяє сталому зростанню.

Цілі сталого розвитку (ЦСР), затверджені ООН у 2015 р., є комплексним закликком до дій, спрямованим на викорінення бідності, збереження довкілля та забезпечення миру і процвітання до 2030 р. Всього визначено 17 ЦСР, які є взаємопов'язаними та взаємозалежними, реалізація яких передбачає досягнення гармонійного балансу між соціальною, економічною та екологічною стійкістю, забезпечуючи таким чином всебічний прогрес без шкоди для майбутніх поколінь [1].

Економічне зростання та сталий розвиток значною мірою залежать від інвестицій у інфраструктуру та інновації. Ціль 9 сталого розвитку, яка фокусується на розвитку стійкої інфраструктури, індустріалізації та підтримці інновацій, є ключовою для забезпечення сталого майбутнього. Проблема цифрового розриву, яка залишає понад 4 мільярди людей без доступу до Інтернету підкреслює важливість забезпечення рівного доступу до технологій та можливостей для розвитку інноваційного підприємництва [2].

ЦСР 9 спрямована на розвиток сучасної, стійкої та інноваційної інфраструктури, підтримку промислового зростання та впровадження екологічно чистих технологій. Основні завдання включають модернізацію транспортної мережі, розширення електротранспорту, розвиток високотехнологічних секторів промисловості, збільшення інвестицій у науку та інновації, а також забезпечення широкого доступу до Інтернету, особливо у сільській місцевості [3].

Ключові індикатори розвитку ЦСР 9 відображають сучасний стан та очікувану динаміку змін в Україні до 2030 р. (табл. 1). Зокрема, планується значне зростання обсягу перевезених вантажів – з 1518,6 млн тонн у 2021 р. до 1900 млн тонн у 2030 р., а також збільшення частки працівників у високотехнологічних секторах промисловості з 19% у 2023 р. до 29%. Крім того, планується суттєве покращення доступу до інтернет-послуг – з 62 абонентів на 100 жителів у 2023 р. до 100 у 2030 р. Ці показники свідчать про стратегічне прагнення модернізувати економіку і посилити її інноваційний потенціал, що вимагатиме комплексних реформ, активного залучення інвестицій та ефективного управління ресурсами.

Ціль 9 сталого розвитку охоплює індустріалізацію, інновації та інфраструктуру, які є ключовими чинниками стійкого розвитку. Аналіз статистичних даних дозволяє оцінити рівень прогресу у цих сферах. Частка доданої вартості високотехнологічного сектору переробної промисловості в Україні зменшилася з 1,9% у 2015 р. до 1,0% у 2021-му. Незначне зростання у 2022-2023 рр. (до 1,4%) може свідчити про адаптацію бізнесу до нових умов, однак цей рівень залишається значно нижчим, ніж у розвинених країнах [5]. Частка дослідників віком до 40 років в Україні знизилася з 36,7% у 2015 р. до 27,6% у 2023-му, що вказує на старіння наукової спільноти [5]. В Україні ж низький рівень фінансування науки та відсутність кар'єрних стимулів загрожують подальшим відтоком кадрів. Частка витрат на дослідження та розробки у ВВП України знизилася з 0,7% у 2013 р. до 0,3% у 2022-му, що суттєво відстає від середнього рівня Європи (1,8-2,2%) та світу (2,6%) [6]. Це свідчить про слабку підтримку науково-технологічного розвитку, що може мати довгострокові негативні наслідки для інноваційної економіки.

Таблиця 1 – ЦСР 9: ключові індикатори розвитку України*

Індикатор	Значення на останній звітній період	Планове значення на 2030 рік
Частка сільського населення, що проживає на відстані понад 3 км від дороги з твердим покриттям, %	1,51 (2021 р.)	0,5
Обсяг перевезених вантажів, млн. тонн	1518,6 (2021 р.)	1900
Кількість перевезених пасажирів, млн. осіб	1600,6 (2022 р.)	6000
Частка електротранспорту у внутрішньому сполученні, %	63,7 (2021 р.)	75
Частка працівників, зайнятих на підприємствах високо- та середньо- високотехнологічних секторів переробної промисловості у загальній кількості зайнятих працівників у промисловості, %	19 (2023 р.)	29
Частка витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП, %	0,33 (2023 р.)	3
Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	1,9 (2020 р.)	15
Рівень охоплення населення інтернет-послугами, абонентів на 100 жителів	62 (2023 р.)	100

*Джерело: сформовано автором на основі [4]

Аналіз національних тенденцій у сфері розвитку інфраструктури, інновацій та промисловості свідчить про суттєві виклики, з якими стикається Україна на шляху досягнення

Цілі 9 сталого розвитку ООН. Зниження частки доданої вартості високотехнологічного виробництва, скорочення витрат на дослідження та розробки, а також відтік молодих науковців вказують на необхідність посилення державної підтримки інноваційної діяльності та залучення інвестицій у промисловість. Попри позитивні зрушення, такі як та зростання доступу до Інтернету та мобільного зв'язку, розрив із розвиненими країнами залишається значним. Успішне подолання цих бар'єрів потребує комплексного підходу, що включає стимулювання технологічного розвитку, створення сприятливого інвестиційного клімату та інтеграцію України у глобальні науково-промислові процеси.

Список використаних джерел: 1. The SDGs in action. *UNDP*. URL: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals> 2. The SDGs in action. *UNDP Ukraine*. URL: <https://tinyurl.com/36cwr7nj> 3. Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура. *Дія Бізнес*. URL: <https://tinyurl.com/2t3jd2mv> 4. Цілі сталого розвитку Україна. *Добровільний національний огляд*. URL: <https://tinyurl.com/4s9j7fvs> 5. Промисловість, інновації та інфраструктура. *Sustainable Development Goals*. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/9/> 6. DataBank. *World Development Indicators*. *World Bank Group*. URL: <https://tinyurl.com/3w4utc47>

УДК 502.171:004.89

Сорока А.В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Самко О.О.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СИСТЕМАХ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

Ключові слова: *штучний інтелект, природні ресурси, сталий розвиток, управління відходами, біорізноманіття, енергоефективність, цифровізація.*

Глобальні екологічні виклики, з якими стикається сучасний світ, набувають критичних масштабів, загрожуючи стабільності природних і соціально-економічних систем. Інтенсивний розвиток сільського господарства, промисловості та транспорту спричиняє значне забруднення повітря, води та ґрунтів, тоді як наслідки глобального потепління — екстремальна спека, лісові пожежі, посухи та шторми — призводять до деградації екосистем і втрати біорізноманіття. Виснаження природних ресурсів та зростаюче навантаження на довкілля ускладнюють забезпечення водою, енергією та продовольством. Традиційні методи управління ресурсами часто виявляються неефективними в умовах глобальної нестабільності та екологічних криз. У цьому контексті штучний інтелект постає як потужний інструмент, здатний забезпечити точний моніторинг екосистем, прогнозування екологічних ризиків і оптимізацію використання ресурсів. Його впровадження дозволяє не лише зменшити негативний вплив людської діяльності на природу, а й сприяти формуванню стійких стратегій управління природними ресурсами в умовах сталого розвитку.

Відповідно до визначення McKinsey & Company, штучний інтелект (ШІ) — це здатність технологічних систем виконувати певні когнітивні функції, які традиційно вважаються притаманними людському інтелекту. До таких функцій належать сприйняття, розпізнавання образів, обробка природної мови, навчання на основі досвіду, прийняття рішень та прогнозування [1].

Виснаження природних ресурсів є однією з найгостріших глобальних проблем, що загрожує основам існування людства. За оцінками, споживання ресурсів відбувається у 1,7–1,75 рази швидше, ніж екосистеми здатні їх відновлювати, що еквівалентно використанню 1,7–1,75 планети Земля [2]. Така динаміка свідчить про необхідність впровадження інноваційних підходів до управління природокористуванням. У цьому контексті технології штучного інтелекту відіграють ключову роль, сприяючи оптимізації використання водних, лісових та земельних ресурсів, збереженню біорізноманіття та підвищенню ефективності екосистемного моніторингу. Інтеграція ШІ дозволяє прогнозувати екологічні зміни, запобігати деградації природного середовища та забезпечувати сталий розвиток, що є критично важливим для збереження ресурсного потенціалу планети.

Штучний інтелект значно підвищує ефективність моніторингу навколишнього середовища, забезпечуючи швидкий аналіз даних та оперативне реагування на екологічні загрози. Наприклад, платформа SEPAL, розроблена Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН, надає в реальному часі інформацію про стан лісів у 64 країнах, дозволяючи виявляти вирубку та браконьєрство за кілька днів, а не місяців. Аналогічно, система PAWS, що використовує алгоритми машинного навчання, допомагає патрульним прогнозувати місця розташування пасток браконьєрів, аналізуючи історичні дані та супутникові знімки [3]. Також, проект Google SurfPerch демонструє здатність ШІ швидко обробляти багатогодинні підводні записи для виявлення загроз кораловим рифам, що дає змогу своєчасно реагувати на екологічні ризики [4]. Використання таких технологій дозволяє не лише отримувати точніші дані, а й оптимізувати заходи збереження довкілля, забезпечуючи своєчасне втручання та мінімізацію екологічних втрат.

Штучний інтелект значно підвищує точність прогнозування кліматичних змін шляхом аналізу великих масивів даних, зокрема про рівень парникових газів, зміни льодовикового покриву та динаміку морського рівня. Одним із найбільш амбітних проєктів у цій сфері є Destination Earth (DestinE) Європейської комісії, який створює високоточну цифрову модель Землі для моделювання кліматичних процесів і прогнозування їхнього впливу [5]. Такі технології сприяють розробці ефективних політик адаптації та пом'якшення наслідків зміни клімату.

Штучний інтелект активно застосовується для ефективного управління дикою природою. Завдяки ШІ вчені можуть моніторити стан рослин, відстежувати популяції зникаючих видів, прогнозувати міграцію птахів, виявляти інвазійні види та боротьбу з браконьєрством за допомогою дронів. Наприклад, платформа Wildbook використовує машинне навчання та комп'ютерний зір для розпізнавання та відстеження рухів тварин, що допомагає науковцям аналізувати популяційні моделі та міграцію, а також розробляти ефективні стратегії збереження біорізноманіття [5].

Штучний інтелект пропонує ефективні рішення для двох найбільших екологічних проблем: пластикових відходів та викидів від спалювання викопного палива. У сфері контролю забруднення повітря ШІ оптимізує транспортний потік, що дозволяє знизити викиди від транспортних засобів. У галузі стійкої енергетики ШІ покращує ефективність вітрових турбін і сонячних панелей, як показав проєкт Google DeepMind, який збільшив продуктивність вітрових електростанцій на 20%. ШІ також підтримує енергоефективність, автоматично регулюючи енергоспоживання в розумних будинках, що знижує витрати енергії. В галузі поводження з відходами ШІ допомагає сортувати та переробляти відходи, а також оптимізує маршрути та графіки збору, зменшуючи викиди від сміттєвозів. Проєкт очищення океанів, що використовує ШІ для виявлення та видалення пластикових відходів, вже дозволив зібрати понад 10 мільйонів кілограмів пластику [5].

Попри переваги штучного інтелекту для сталого розвитку, його використання має суттєві ризики. Одним із них є велике енергоспоживання — для навчання моделі GPT-3 витрачається понад 1 287 МВт·год, що еквівалентно викиду 550 тонн CO₂ [6]. Зі збільшенням використання

ШІ зростає й кількість електронних відходів через швидке застарівання компонентів. Іншим ризиком є упередженість, оскільки ШІ може навчатися на неповних чи необ'єктивних даних, що веде до соціальних і екологічних наслідків. Крім того, обробка особистих даних може ставити під загрозу конфіденційність і безпеку.

Штучний інтелект пропонує значний потенціал для трансформації систем управління природними ресурсами, сприяючи ефективнішому використанню енергії, збереженню біорізноманіття та мінімізації забруднення. Зокрема, його застосування в таких сферах, як відновлювана енергетика та управління відходами, дозволяє знижувати екологічний слід і підвищувати стійкість екосистем. Проте для досягнення сталого розвитку необхідно враховувати й можливі ризики, зокрема високі енергетичні витрати, збільшення електронних відходів та соціальні наслідки, що вимагає обережного і відповідального підходу до інтеграції ШІ в екологічні стратегії та політики.

Список використаних джерел: 1. What is AI (artificial intelligence)? *McKinsey & Company*. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-explainers/what-is-ai> 2. How many Earths? How many countries? *Earth Overshoot Day*. URL: <https://overshoot.footprintnetwork.org/how-many-earths-or-countries-do-we-need/> 3. Dwyer A. How AI is transforming conservation. *ThinkLandscape*. URL: <https://thinklandscape.globallandscapesforum.org/about/> 4. Artificial Intelligence (AI) in Conservation. *Zanza*. URL: <https://www.zanza-africa.com/ai-in-conservation> 5. How Artificial Intelligence Helps the Environment & Sustainability. *Perch Energy*. URL: <https://www.perchenergy.com/blog/innovation/artificial-intelligence-environment-sustainability> 6. Green AI Explained: Fueling Innovation with a Smaller Carbon Footprint. *CarbonCredits.Com*. URL: <https://carboncredits.com/green-ai-explained-fueling-innovation-with-a-smaller-carbon-footprint/>

УДК 338.246:355.01-021.68

Стецик Я. В., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Гончар Л.В.**, д-р пед. наук, професор, завідувач кафедри управління та адміністрування

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ, Україна

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Ключові слова: довкілля, економічне відновлення, зелена відбудова, сталість, циркулярна економіка.

Широкомасштабне вторгнення спричиняє значні людські, економічні та екологічні втрати, що призводить до значних збитків, зниження конкурентоспроможності. Екологічна ситуація в громадах сьогодні зазнає як антропогенного впливу, так й впливу активних воєнних дій, особливо в громадах які були в окупації, тяжіють до лінії фронту. Воєнні виклики актуалізують питання відновлення громад на принципах зеленої відбудови, що сприятиме сталому розвитку громад та поступового переходу до впровадження принципів циркулярної економіки, які підтримуються Європейським союзом [1, с. 32]. Серед екологічних проблем, з якими стикнуться громади у процесі відновлення та відбудови, особливий вплив мають:

- мінування сільськогосподарських угідь та лісових масивів;
- забруднення водних ресурсів (річок, ставків, морських акваторій) через затоплені кораблі, витік нафтопродуктів та вибухових речовин;

- накопичення відходів війни на території (уламки зруйнованих будівель, пошкодженні автівки, залишки побутових речей і техніки);
- розповсюдження небезпечних хімічних речовин через обстріли та пожежі на нафтобазах, газових сховищах і об'єктах хімічної промисловості.

На даний час з урахуванням спільності підходів до повоєнного відновлення усіх територій активно відбуваються процеси планування екологічного та економічного відновлення країни. У той же час при розробці Програм комплексного відновлення областей, громад враховуються місцеві фактори та чинники, специфіка територій, еколого-економічний стан.

Бачення процесів відбудови полягає в повноцінній розбудові та інтеграції України до Європейського співтовариства, заснованій на принципах сталого розвитку та з урахуванням Європейського зеленого курсу, що також є ключовим чинником виконання Копенгагенських критеріїв для вступу України до ЄС. Відповідно, політика відновлення повинна бути спрямована на забезпечення балансу між інтересами громадськості, бізнесу та охороною довкілля.

Серед основних принципів, що забезпечать еколого-економічну сталість країни та громад виділяють:

- сталий і системний підхід до прийняття рішень;
- прозорість та активна участь громад та громадськості у прийнятті рішень;
- застосування найкращих доступних технологій і практик;
- стійкий та сталий розвиток міст і регіонів;
- декарбонізація та децентралізація енергетичної системи;
- розвиток стійких та децентралізованих агропродовольчих систем;
- забезпечення збереження екосистем і природних ресурсів України [2].

На сьогодні серед планів відновлення пропонується ряд концептуальних підходів, які отримали схвалення від міжнародної спільноти. Так План Маршала для післявоєнного відновлення України включає декілька напрямків, що охоплюють як економічну так й екологічну складові: захист і розвиток конкуренції, ефективне використання обмежених ресурсів; сільське господарство та сталий розвиток; смарагдова мережа, збереження екосистемних послуг; кліматичні фінанси та фіскальна політика, зелена трансформація; екологічний контроль, ОВД та СЕО; енергетика й енергоефективність, підтримка відновлюваних джерел енергії; промисловість, найкращі доступні технології та методи управління; циркулярна економіка, переробка, повторне використання та відновлення; будівництво, заборона використання азбесту.

План відновлення України, представлений на Міжнародній конференції з питань відновлення в Лугано в 2022 році, має на меті реалізацію 850 проєктів у ключових 15 сферах: посилення інституційної спроможності; цифровізація держави; зміцнення безпеки та оборони; прагнення до інтеграції в Європейський Союз; відновлення чистого й безпечного довкілля; енергетична незалежність та зелена трансформація; покращення бізнес-середовища; забезпечення рівного доступу до капіталу; підтримка макрофінансової стабільності; розвиток секторів економіки з високою доданою вартістю; розширення та інтеграція логістичних мереж з ЄС; відновлення та модернізація житлового фонду та інфраструктури регіонів; оновлення та модернізація соціальної інфраструктури; розвиток освітньої системи; модернізація системи охорони здоров'я; підтримка розвитку культурних і спортивних ініціатив; забезпечення ефективної соціальної політики [3].

План відновлення України ґрунтується на таких основних принципах: терміновий початок і поступовий розвиток; забезпечення справедливого добробуту; інтеграція в Європейський Союз; відбудова з урахуванням покращень на національному та регіональному рівнях; стимулювання приватних інвестицій.

Прикладом місцевої програми відновлення, яка враховує еколого-економічні аспекти зеленої відбудови на засадах сталості та специфіку регіону є програма відновлення Чернігівської

області, яка розроблена у рамках проєкту RELEVE, що впроваджується в Україні агенцією міжнародної технічної допомоги Expertise France. В рамках Програми розроблено загальні підходи і пропозиції щодо комплексного відновлення та розвитку регіону, а також заходи для їх реалізації. Реалізація Програми передбачає виконання тріади завдань: забезпечити економічну, соціальну та екологічну стійкість регіону в умовах повномасштабних військових дій (стійкість); визначити ефективні рішення для якнайшвидшого відновлення найважливіших економічних та соціальних процесів, природних систем (відновлення); – створити передумови модернізації регіональної господарської системи, що забезпечить стале економічне зростання і підвищення добробуту населення у коротко- та довгостроковій перспективі (модернізація) [4].

Такі програмні документи сприятимуть впровадженню сучасних підходів до розвитку регіонів, територіальних громад, населених пунктів та їхніх окремих частин, що включають такі принципи: людиноцентризм, інклюзивність і соціальна справедливість; раціональне просторове планування та досягнення балансу між розселенням і розміщенням робочих місць; формування високотехнологічного, інноваційного та конкурентоспроможного виробничого комплексу регіону; створення розвиненої інфраструктури та сфери послуг; сталий розвиток та соціальна відповідальність; енергоефективність, екологічність, раціональне природокористування; збереження природного, історико-культурного розмаїття та національної пам'яті.

Список використаних джерел: 1. Холодницька А., Кичко І., Дерій Ж. Впровадження принципів циркулярної економіки в контексті розвитку України на засадах сталості. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. №3(39). С. 29-38. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-3\(39\)-29-38](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-3(39)-29-38). 2. Зелена відбудова України: Позиція громадськості. *Екодія: веб-сайт*. URL: <https://ecoaction.org.ua/zelena-vidbudova-ukrainy-pozytsia-hromadskosti.html> (дата звернення 19.02.2025). 3. План відновлення України. Що презентували в Лугано. *Суспільне новини: веб-сайт*. URL: <https://suspilne.media/257340-plan-vidnovlenna-ukraini-so-prezentuvali-v-lugano/> (дата звернення 19.02.2025). 4. Програма комплексного відновлення області/громади. *Управління містобудування та архітектури Чернігівської ОДА: веб-сайт*. URL: <https://umba.cg.gov.ua/index.php?id=38565&tp=1&pg=> (дата звернення 19.02.2025).

УДК 338(477)

Тарчинець О.С., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна
 Науковий керівник: **Маргасова В.Г.**, д-р екон. наук, професор, директор Науково-дослідного інституту економіки,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Ключові слова: антикризове управління, економічна криза, національна економіка, повоєнне відновлення, управління національною економікою.

Неминучим наслідком триваючої повномасштабної війни в Україні є кризові ознаки у функціонування національної економіки. Великі обсяги руйнувань виробничої інфраструктури, енергетичних об'єктів, порушення логістичної системи, зростання інфляційних процесів та вимушена міграція робочої сили, тимчасова окупація частини територій, високий рівень витрат на оборону та ліквідацію пошкоджень все більше загострюють економічну кризу. В таких

умовах об'єктивною необхідністю є пошук шляхів виведення української економіки з кризового стану, подальшої стабілізації та підтримки її розвитку, що можливе лише завдяки ухваленню та реалізації відповідних управлінських рішень.

Поняття антикризового управління національною економікою не має єдиного універсального трактування. Його сутність можна визначити, як систему превентивних дій задля мінімізації ймовірності настання кризи в національній економіці або зниження можливості проявлення окремих кризових ознак та стабілізації економічного стану через постійний моніторинг ризиків, мінімізацію та нейтралізацію впливу негативних факторів [1].

Шатайло О. А. вважає, що «антикризове управління – це система управління, частка якої збільшується пропорційно до масштабів кризи, що спрямована на попередження чи подолання криз шляхом реалізації функцій менеджменту, трансформованих відповідно до вимог кризових умов» [2].

На думку Воронкової Т. Є. та Приймак Я. В. антикризове управління відноситься до специфічного напрямку управлінської діяльності, що має специфічні цілі, завдання та засоби подолання кризових проявів, до складу якого входять превентивне, реактивне, реабілітаційне антикризове управління [3].

Олешко А.А. визначає антикризове регулювання національної економіки як «процес цілеспрямованого впливу органів державного управління на упередження, недопущення та мінімізацію негативних наслідків кризових явищ з метою забезпечення сталого економічного розвитку» [4].

Деякі дослідники називають антикризове управління сукупністю сформованих та рекомендованих для реалізації дій, методів та процесів, що дадуть можливість стабілізувати економічний стан в тому числі шляхом зростання показників економічної безпеки [5].

Таким чином, слід зазначити, що дефініція антикризового управління в контексті національної економіки є досить широким комплексним поняттям, що має багато варіантів та підходів до трактування. На сьогодні для української економіки в умовах воєнного стану та світової політичної нестабільності є надзвичайно важливим запровадження стратегії антикризового управління як в контексті подолання сучасних викликів та проблем, так в перспективі повоєнного відновлення та розвитку національної економіки.

Список використаних джерел: 1. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: Монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 268 с. 2. Шатайло О.А. Змістовна характеристика системи антикризового управління. *Бізнесінформ*. 2019. № 5. С.217. 3. Воронкова Т.Є., Приймак Я. В. Трансформація антикризового управління в сучасних економічних умовах. *Ефективна економіка*. 2021. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9447>. 4. Олешко А.А. Антикризове регулювання національної економіки: теорія і практика: монографія. Національний університет ДПС України. Ірпінь: Видавництво НУД ПСУ, 2012. 350 с. 5. Єпіфанова І., Болотнов Д. Місце стратегії в системі антикризового управління підприємствами. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 3. С. 335–338.

УДК 330

Шадура-Никипорець Н.Т., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ НА ОСНОВІ ФАКТОРНОГО АНАЛІЗУ

Ключові слова: продуктивність праці, виробіток, електроенергетика, факторний аналіз, модель, фактор.

Дослідження динаміки та змін ключових параметрів функціонування економічних суб'єктів є важливою складовою аналізу і прийняття обґрунтованих рішень на всіх рівнях. Не становить виключення і галузевий рівень дослідження. В сучасних умовах, коли Україна протистоїть викликам військової агресії, аналіз функціонування базових видів економічної діяльності, таких як електроенергетика, набуває особливої актуальності.

Електроенергетика України включає підприємства, що займаються виробництвом (генерацією), передачею, розподілом та продажем електричної енергії побутовим (населення) та непобутовим (промисловість, сільське господарство, будівництво та ін.) споживачам. Вона забезпечує енергетичну безпеку країни, формує енергетичну базу виробничої системи та визначає якість життя населення.

Протягом останнього десятиріччя спостерігається усталена тенденція до збільшення вартості реалізованої електроенергетикою продукції (рис. 1), котра демонструє, що в середньому щорічний приріст обсягу реалізації галузі становить 96,621 млрд. грн., а за весь період показник зріс у 4,6 рази. Повномасштабне вторгнення не спричинило падіння вартості реалізованої продукції електроенергетичного виробництва, за 2022-2023 рр. показник зріс на 25,3%.

Рисунок 1 – Динаміка вартості та індексу реалізованої продукції електроенергетики України у 2013-2023 рр.*

* Побудовано автором за даними [1; 2]

Одночасно з цим динаміка фізичних обсягів продукції галузі за аналізований період переважно вказує на загальне скорочення (-45% за весь період) і демонструє критичне падіння обсягів електричної енергії під час військової агресії (-33% за 2022-2023 рр.). Такі тенденції вказують на те, що ключовим фактором, що сприяв зростанню вартості реалізованої продукції електроенергетичної сфери України протягом останнього десятиріччя є зростання її середньої ціни (рис. 1) на фоні скорочення фізичних обсягів продукції.

Протягом 2013-2023 рр. в електроенергетиці України сформувалась також тенденція до зростання продуктивності праці – в середньому щорічно виробіток одного працівника у цій сфері зростав на 687,5 тис. грн., а за весь період показник зріс у 7,3 рази. Ця тенденція зберігалась навіть під час військової агресії (за 2022-2023 рр. виробіток зріс у 1,5 рази). Варто також відзначити, що зростання продуктивності праці в електроенергетиці відбувається інтенсивніше, ніж в економіці країни загалом – для галузі коефіцієнт випередження за рівнем виробітку у 2013 р. становив 2,6, у 2020 р. – 3,4, а у 2023 р. – зріс до 4,5 (рис. 2).

Рисунок 2 – Динаміка кількості зайнятих працівників електроенергетики та виробітку у електроенергетиці і економіці загалом у 2013-2023 рр.*

* Побудовано автором за даними [1; 2]

Зростання виробітку супроводжується тенденцією до скорочення кількості персоналу, що залучений до електроенергетичного виробництва. Лінійна модель чисельності вказує, що протягом останнього десятиріччя в середньому кожного року чисельність працівників галузі зменшувалась на 6543 особи (рис. 2). Загальне скорочення чисельності за 2013-2023 рр. склало 35,8%, за період військової агресії – 16,2%. Оскільки чисельність працівників, що залучені до електроенергетичної сфери, є фактором оберненого впливу на виробіток, то можна констатувати, що їх скорочення позитивно вплинуло на динаміку показників продуктивності праці.

Загалом проведені дослідження дозволяють дійти висновків, що серед трьох ключових факторів динаміки виробітку (кількість продукції, середня ціна та чисельність персоналу) найбільший вплив (позитивний) протягом останніх десяти років чинить приріст ціни (прямий вплив). Сприяє підвищенню рівня середньодушового виробітку і скорочення чисельності персоналу (обернений вплив). Натомість зменшення кількості продукції (прямий вплив) виступає негативним фактором, що спричиняє зменшення виробітку у електроенергетичній сфері України. Зокрема загальне зростання виробітку за 2022-2023 рр. на 50%

(+2,7994 млн. грн./чол.) можна розкласти на пофакторну зміну: за рахунок зменшення кількості продукції на 33% виробіток зменшився на 1,7784 млн. грн./чол., за рахунок зменшення чисельності працівників на 16,2% виробіток збільшився на 0,7471 млн. грн./чол., а за рахунок зростання середньої ціни (+82,8%) виробіток збільшився на 3,8307 млн. грн./чол.

Список використаних джерел: 1. Державна служба статистики України: веб-сайт.URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>. 2. Енергетичний сектор України. *Ukraineinvest*: веб-сайт.URL: <https://tinyurl.com/3v9zfss2>.

УДК 657.1:658

Шокодько Д.А., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, гр. АСД141-24
Хоменко М.А., канд. техн. наук, доцент кафедри РТВС
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

МЕТОДИКА РОЗРАХУНКУ ПОТУЖНОСТІ СОНЯЧНОГО МАСИВУ ДЛЯ АВТОНОМНИХ СИСТЕМ ЖИВЛЕННЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ

Ключові слова: БПЛА, сонячні панелі, автономне живлення, енергетична оптимізація, інсоляція

Зростання попиту на використання мультироторних безпілотних літальних апаратів (БПЛА) у військових і цивільних операціях підкреслює необхідність розробки надійних автономних систем живлення. Особливо актуальною є проблема забезпечення безперервної роботи БПЛА в умовах, де традиційні джерела енергії можуть бути недоступні або небезпечні. Використання автономних систем живлення, зокрема сонячних електростанцій, здатних забезпечити бездротову зарядку БПЛА, є перспективним рішенням цієї проблеми.

Мета дослідження – розробка методики розрахунку потужності сонячного масиву, який забезпечує автономне живлення мультироторних БПЛА у польових умовах. Це включає оцінку енергоспоживання БПЛА, вибір оптимальних сонячних панелей та тип акумуляторних систем.

Кількість зарядок акумуляторів на добу визначається за формулою:

$$N_{\text{зарядок}} = \frac{T_{\text{доб}}}{t_{\text{політ}} + t_{\text{заряд}}} * N_{\text{БПЛА}} ; \quad (1)$$

де $T_{\text{доб}}$ — тривалість доби, (1440 хвилин);

$t_{\text{політ}}$ — час польоту на одному заряді акумулятора, (хв);

$t_{\text{заряд}}$ — час повного заряду акумулятора, (хв).

$N_{\text{БПЛА}}$ — кількість БПЛА.

Загальна енергія для зарядки акумуляторів протягом доби розраховується за формулою:

$$E_{\text{заг}} = N_{\text{зарядок}} * E_{\text{зарядки}} ; \quad (2)$$

де $E_{\text{заг}}$ — загальна енергія, (Вт*год);

$N_{\text{зарядок}}$ — кількість зарядок БПЛА на добу;

$E_{\text{зарядки}}$ — енергія зарядки, (Вт*год).

Кількість сонячних панелей обчислюється за формулою:

$$N_{\text{панелей}} = \frac{E_{\text{заг}}}{\eta_{\text{панелі}} * \eta_{\text{інвертора}} * \eta_{\text{контролера}} * \eta_{\text{акумулятора}} * A * I} ; \quad (3)$$

де $E_{\text{заг}}$ – необхідна добова енергія, (кВт*год);

I – середня інсоляція на нахиленій площині, (кВт*год/м²) [1];

A – площа однієї панелі, (%);

$\eta_{\text{панелі}}$ – ККД панелі, (%);

$\eta_{\text{інвертора}}$ – ККД інвертора, (%) [2];

$\eta_{\text{контролера}}$ – ККД контролера заряду, (%) [3];

$\eta_{\text{акумулятора}}$ – ККД акумулятора, (%) [4].

$\eta_{\text{панелі}}$ розраховується за формулою[5]:

$$\eta_{\text{панелі}} = \frac{P}{A * E}; \quad (4)$$

де P – номінальна потужність панелі (Вт);

A – площа однієї панелі (м²);

E – стандартна сонячна інтенсивність (1000 Вт/м²)[6];

Розроблена методика дозволяє ефективно розраховувати параметри автономної сонячної електростанції для живлення БПЛА. Отримані результати можуть бути використані для подальшого вдосконалення мобільних енергетичних рішень та інтеграції альтернативних джерел енергії для безпілотних систем.

Список використаних джерел: 1. Global Solar Atlas. URL: https://globalsolaratlas.info/map?c=49.70672,30.552979,7&r=UKR:UKR.2_1. 2. What is Inverter Efficiency? URL: <https://www.inverter.com/what-is-inverter-efficiency?srsId=AfmBOoqgMgvcy3c4ody9SmsMaSk2G6YmfpUQt08tSwkVBwChM9IFgCm>. 3. How to Test the Performance of Solar Charge Controller? URL: [https://www.inverter.com/how-to-test-the-performance-of-solar-charge-controller#:~:text=Test%20controller%20efficiency%20\(For%20MPPT,at%2095%25%20or%20higher%20efficiency](https://www.inverter.com/how-to-test-the-performance-of-solar-charge-controller#:~:text=Test%20controller%20efficiency%20(For%20MPPT,at%2095%25%20or%20higher%20efficiency). 4. P. Kubalík, S. Mišák, J. Stuchlý, and J. Vramba, "Techno-economic analysis of different battery storage suitable for off-grid systems," in Proceedings of the IEEE Conference, 2014, pp. 1–6. DOI: 10.1109/EPE.2014.6839526. 5. How to Calculate Solar Panel Efficiency. URL: <https://www.photonicuniverse.com/en/resources/articles/full/7.html#:~:text=Finally%2C%20to%20calculate%20the%20maximum,100%20to%20get%20a%20percentage>. 6. Що таке STC, PTC, NOCT і як вони допомагають оцінити реальну ефективність сонячної панелі? URL: <https://solarsoul.net/uk/shho-take-stc-ptc-noct-i-yak-voni-dopomagayut-ociniti-realnu-efektivnist-sonyachno%D1%97-paneli/>

**Секція 2. РОЗВИТОК ОБЛІКУ, ОПОДАТКУВАННЯ ТА АУДИТУ
В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

*Section 2. THE DEVELOPMENT OF ACCOUNTING, TAXATION AND AUDIT
IN THE INFORMATION SOCIETY*

УДК 347.73

Авраменко А. Ю., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Кравченко О. В.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку і оподаткування

Сумський державний університет, м. Суми, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ

Ключові слова: облік, податки, система оподаткування, спрощена система оподаткування, єдиний податок

Проблемні аспекти бухгалтерського обліку та оподаткування залишаються надзвичайно актуальними для суб'єктів господарювання різних видів діяльності та форм власності. На сьогодні підприємства малого бізнесу є важливим сектором ринкової економіки, виступаючи основою виробництва багатьох галузей, визначають темпи економічного розвитку країни, якісну характеристику і структуру валового внутрішнього продукту, рівень демократизації суспільства; сприяє структурній перебудові економіки, забезпечує швидку окупність витрат, націлений на свободу ринкового вибору; забезпечує насичення вітчизняного ринку товарами та послугами, додаткові робочі місця, реалізацію інновацій; характеризується високою мобільністю, сучасними раціональними формами управління; формує спільноту підприємців-власників; сприяє послабленню монополізму та розвитку конкуренції.

Система оподаткування є одним із найбільш дієвих засобів впливу на діяльність суб'єктів малого підприємництва. Задля метою підтримки малого бізнесу в Україні існує спрощена система оподаткування, яка не тільки зменшує податкове навантаження на цю категорію платників податків, але й полегшує для них порядок обліку та звітності по нарахуванню та сплаті таких податків.

Особливий механізм справляння податків і зборів – спрощену систему оподаткування, обліку та звітності визначає Податковий кодекс України [1]. ПКУ передбачає заміну сплати визначених податків і зборів, встановлених кодексом, на сплату єдиного податку, на умовах та в порядку, що передбачені ПКУ в розділі спеціальних режимів оподаткування, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності. Згідно ПКУ, фізична чи юридична особа-підприємець можуть самостійно здійснювати вибір спрощеної системи оподаткування, якщо така особа відповідає вимогам, які встановлено вимогами ПКУ, і реєструється платником єдиного податку також в порядку, визначеному ПКУ [1].

Діюча в Україні модель спрощеної системи оподаткування сприяє розвитку малого і середнього бізнесу, забезпечуючи рівність різних організаційно-правових форм підприємництва. Вона передбачає можливість поетапного переходу між рівнями залежно від зміни критеріїв відповідності, створюючи об'єктивні умови, за яких рівень податкового навантаження точно відповідає здатності суб'єкта підприємницької діяльності сплачувати податки.

Спрощена система оподаткування передбачає поділ платників на чотири групи. Вибір групи є добровільним і залежить від рішення самого платника, за умови дотримання вимог,

визначених для платників єдиного податку. Підставою для поділу платників цього податку є: обмеження за видами діяльності, обсяг максимального річного доходу та обмеження на кількість найманих працівників. Окрему четверту групу передбачено для сільськогосподарських товаровиробників.

Для всіх платників спрощеної системи передбачені також жорсткі обмеження за видами діяльності. Наприклад, заборонено виробництво, експорт, імпорт, продаж підакцизних товарів (крім роздрібного продажу паливно-мастильних матеріалів в ємностях до 20 л, пива й столових вин); діяльність у сфері організації та проведення азартних ігор, діяльність з випуску та проведення лотерей та інші види діяльності, визначені ПКУ [1].

Для платників 1 та 2 групи законодавчо регламентовано лише максимально допустимі розміри ставок єдиного податку (не більше 10 % розміру прожиткового мінімуму та не більше 20% розміру мінімальної заробітної плати відповідно). Конкретні ставки єдиного податку встановлено тільки для платників 3 групи (3% або 5 % залежно від наявності статусу платника ПДВ) та 4 групи (ставки визначено ПКУ залежно від категорії земель платника та їх розташування) [1].

Також з 01.01. 2025 платники єдиного податку є платниками військового збору. Ставка військового збору для платників єдиного податку 1, 2 та 4 груп у 2025 році – 800,0 грн (10% розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року, з розрахунку на календарний місяць). Сплачується щомісячно не пізніше 20 числа (включно) поточного місяця. Ставка військового збору для платників 3 групи – 1% від доходу, визначеного згідно з ПКУ. Сплачується протягом 10 календарних днів після граничного строку подання податкової декларації платника єдиного податку за податковий (звітний) квартал [1].

Крім того, з 2025 року підприємцям знову доведеться обов'язково сплачувати ЄСВ за себе, також збільшено максимальну базу нарахування ЄСВ: замість 15 мінімальних заробітних плат (120 000 грн) встановлено 20 мінімальних заробітних плат, що складе 160 000 грн. Розмір мінімальної зарплати залишатиметься на рівні 8 000 грн, а прожитковий мінімум для працездатних осіб – 3028 грн.

Таким чином, податкове навантаження на ФОПів у 2025 році:

1 група – загальна сума 2862,80 грн.

2 група – загальна сума 4160 грн.

3 група – єдиний податок: 3% з ПДВ та 5% без ПДВ; військовий збір: 1% від доходу; мінімальний ЄСВ: 1760 грн

4 група – ставка єдиного податку: залежить від категорії земель та їх розміщення; військовий збір: 800 грн.; мінімальний ЄСВ: 1760 грн [2].

З 2025 року підприємці зобов'язані подавати звітність за найманих працівників щомісяця. Крім того, змінюються форми звітності з єдиного податку, до яких додається інформація про сплату військового збору.

Слід відмітити, що податки доведеться платити навіть у разі відсутності доходу. Так, мораторій на документальні планові перевірки для всіх ФОПів скасовано і із 2025 року всі підприємці, окрім тих, хто працює в зонах ведення бойових дій, повинні будуть забезпечити можливість безготівкових розрахунків через POS-термінали. Пільга для підприємців, що працюють у населених пунктах з населенням менше 5 тис. осіб, більше не буде діяти.

Проведення таких податкових змін на меті збільшити надходження до бюджету, забезпечити фінансову стабільність та адаптувати законодавство до вимог Європейського Союзу.

Отже, незважаючи на переваги діючої в Україні спрощеної системи оподаткування, які підтверджуються практикою її застосування з боку платників податків (спрощений облік, полегшений механізм визначення сум податку, спрощена форма звітності /за виключенням осіб, які одночасно є платниками ПДВ), новації 2025 року призведуть до величезного скорочення

кількості суб'єктів підприємницької діяльності через надмірний податковий тягар; підвищення вартості їх послуг

Список використаних джерел: 1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>. 2. Про Державний бюджет України на 2025 рік від 19.11.2024 року № 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4059-20>

УДК 657.338.585

Андросенко О. О., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ ЛОГІСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ключові слова: *управлінський облік, система управлінського обліку, логістичні підприємства, операційні витрати, управління витратами.*

У сучасних умовах розвитку бізнесу управління операційними витратами на логістичних підприємствах набуває особливої актуальності. Адже, підприємства повинні мати таку систему управління витратами, яка б дозволила їм швидко реагувати на зміни ринку, підвищувати рівень сервісу клієнтів та оптимізувати витрати. Це складний процес, який потребує ретельного планування, організації та контролю, особливо, це стало актуальним у сучасних реаліях. Спостерігається зміна партнерів, постачальників, клієнтів, відбувається релокація логістичного бізнесу, адже на функціонування його впливає безпекова складова, попит на транспортні та складські послуги.

Дослідження науковців також підтверджують, що управлінський облік операційних витрат логістичних підприємств є важливим елементом ефективного управління і планування бізнес-процесів. Операційні витрати в логістиці, такі як витрати на транспортування, зберігання, обробку вантажів, а також витрати на обслуговування транспортних засобів та інші допоміжні послуги, потребують ефективного контролю для забезпечення зниження загальних витрат і підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Проблеми, які виникають при управлінні витратами можуть призвести до фінансових втрат, зниження рівня сервісу клієнтів та втрати конкурентоспроможності на ринку.

Основними проблемами, які виникають при управлінні логістичними витратами, є:

– порушення прозорості витрат: логістичні підприємства часто не мають чіткого уявлення про свої витрати, що ускладнює прийняття ефективних управлінських рішень;

– неповна класифікація витрат: логістичні витрати можуть бути не достатньо повно класифіковані, що призводить до неправильного розподілу ресурсів та неефективного управління витратами;

– недостатня координація між відділами: логістичні підприємства часто складаються з різних відділів, які працюють незалежно один від одного, що може призвести до дублювання зусиль та збільшення витрат;

– незадовільна система обліку витрат: логістичні підприємства можуть використовувати застарілі або неефективні системи обліку витрат, що ускладнюють збір та аналіз даних про витрати;

– недостатня увага до економії витрат: логістичні підприємства можуть не приділяти достатньої уваги економії витрат, що може призвести до фінансових втрат та зниження конкурентоспроможності.

Ці проблеми можуть бути вирішені шляхом впровадження ефективної системи управлінського обліку, яка дозволить керівництву підприємства отримати чітке уявлення про свої витрати як загалом, так і конкретно за видами витрат, оптимізувати їх розподіл та приймати ефективні управлінські рішення.

Класифікація операційних витрат логістичних підприємств та їх аналіз є важливими важелями для оптимізації витрат і підвищення ефективності діяльності, а саме:

– витрати на транспортування у своєму складі мають витрати на паливо, оренду або амортизацію транспортних засобів, оплату праці водіїв, страхування вантажів та транспортних засобів. Ці витрати, зазвичай, складають значну частину загальних логістичних витрат, особливо для підприємств, що займаються розподілом товарів на великі відстані. Оптимізація витрат на транспортування може бути досягнута шляхом оптимізації маршрутів, використання сучасних систем управління транспортом (TMS), впровадження мультимодальних перевезень, а також переведення на альтернативні види палива або електротранспорт;

– витрати на зберігання товарів містять витрати на оренду або амортизацію складських приміщень, оплату праці персоналу, витрати на охорону, енергію та обладнання для обробки вантажів. Сума витрат на зберігання може змінюватися залежно від обсягів запасів, тривалості їх зберігання та ефективності використання складських приміщень. Оптимізація цих витрат може бути досягнута впровадженням систем управління складом (WMS), автоматизацією процесів, використанням сучасних методів управління запасами, таких як «just in time» (JIT), та переходом на крос-докінг (cross-docking) для зменшення тривалості зберігання;

– витрати на обробку замовлень складаються з витрат на оплату праці персоналу, витрат на пакування, маркування, комплектування та відправку замовлень. Ці витрати можуть суттєво зростати при збільшенні кількості замовлень або їх складності. Оптимізація витрат на обробку замовлень може бути досягнута впровадженням автоматизованих систем обробки замовлень, використанням сучасних технологій пакування та сортування, а також навчанням персоналу для підвищення продуктивності;

– витрати на управління логістичними процесами включають оплату праці менеджерів, витрати на інформаційні системи, консалтингові послуги та навчання персоналу. Вони можуть бути досить значними, особливо якщо підприємство використовує складні інформаційні системи або залучає зовнішніх консультантів. Оптимізація цих витрат досягається впровадженням інтегрованих інформаційних систем (ERP), підвищенням кваліфікації менеджерів, оптимізацією організаційної структури та використанням аутсорсингу для деяких управлінських функцій. Це дає можливість компаніям зосередитись на своїх основних бізнес-процесах, знижуючи витрати на логістику та покращуючи якість обслуговування клієнтів. Розуміння структури операційних витрат дозволяє підприємствам виявити основні витрати та сконцентрувати зусилля на їх оптимізації.

З огляду на проведені дослідження, можна стверджувати, що управлінський облік операційних витрат логістичних підприємств є важливою складовою частиною ефективного управління витратами, що виникають у процесі надання логістичних послуг. Оскільки витрати можуть суттєво впливати на загальну рентабельність компанії, важливо правильно класифікувати їх для забезпечення точності аналізу та ефективного контролю. Це дає змогу логістичним компаніям не лише зменшити витрати, а й поліпшити свою конкурентоспроможність на ринку. Також, не викликає сумнівів той факт, що інвестиції в сучасні технології та автоматизацію можуть призвести до значного зниження витрат та підвищення ефективності. Постійний аналіз та вдосконалення процесів є ключем до підтримки конкурентоспроможності в динамічному ринковому середовищі. Цей аналіз допомагає логістичним підприємствам розробити стратегії для оптимізації витрат, підвищення ефективності операцій та забезпечення стійкого зростання.

ДК 336.2

Батехіна О.С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
 Науковий керівник: **Кондратюк О.М.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів і бухгалтерського обліку
Державний університет економіки і технологій, м. Кривий Ріг, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ЗАПОРУКА МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ПРОЗОРОСТІ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Ключові слова: *цифровізація, податкова система України, інноваційні технології, платники податків, державні органи фінансового контролю, модернізація, прозорість*

Повномасштабна війна в Україні підкреслила нездатність традиційної податкової системи адаптуватися до сучасних викликів і визначила необхідність у цифровій трансформації, яка є запорукою модернізації та прозорості, а також інноваційного післявоєнного розвитку. Питання ефективності впровадження інноваційних технологій у сферу оподаткування досліджували у своїх наукових працях Ганзюк С., Буднік Є., Измайлов Я., Єгорова І., Барицький Р., Павлютін Ю., Хмиз М., Петков С., Милянник З., Мазур Ю., Роман Козяр Р., Гудима В., Проць І., Цюцяк А., Цюцяк І., Цюцяк В.

Цифровізація податкової системи України є тривалим комплексним процесом, який передбачає впровадження інноваційних технологій і використання їх податківцями в професійній сфері для ефективної взаємодії з платниками податків. Вона відкриває для України ряд безумовних переваг, які надають можливість ефективно пристосуватися до глобалізаційних процесів у всьому світі; і водночас зіштовхується з сучасними викликами, які перешкоджають ефективному впровадженню та використанню технологій (табл.1).

*Таблиця 1 – Переваги та виклики цифрової трансформації податкової системи України**

<i>Переваги</i>	<i>Виклики</i>
Спрощення роботи з інформацією: - автоматизація процедур нарахування, декларування та сплати податків і зборів; - скорочення часу на обробку податкових декларацій.	Дефіцит кваліфікованих кадрів: - недостатньо ІТ-спеціалістів і податківців, здатних використати здобутки цифровізації в професійній діяльності; - еміграція кадрів, які підлягають навчанню.
Адаптація до сучасних викликів: - адаптивна інформаційна система, яка базується на обліково-звітних даних платників податків і на інформації державних органів фінансового контролю.	Витрати на постійне оновлення програмного забезпечення: - залучення кваліфікованих кадрів, значних фінансових ресурсів та експертизи; - необхідність у підвищенні інвестиційної привабливості.
Полегшення взаємодії між платниками податків і державними органами фінансового контролю: - користуватися цифровими сервісами та онлайн-кабінетами, уникаючи черг у податкових інспекціях; - зменшення витрат на утримання державних органів фінансового контролю; - вдосконалення електронного обслуговування.	Низький рівень цифрової грамотності населення: - недовіра платників податків до цифрових інструментів та обмеженість у їх використанні; - нестійкий доступ до Інтернету й аварійні відключення світла.
Подолання корупції: - оперативне реагування на порушення у сфері фінансових операцій – зменшення корупційних ризиків і запобігання шахрайству при здійсненні податкових розрахунків.	Недосконалість національного законодавства: - постійні зміни та нестабільність; - фрагментарність і розбіжність між державними органами фінансового контролю через децентралізований принцип впровадження інформаційних технологій.
	Ризик кіберзлочинності: - аналіз великих обсягів даних здійснюється в дуже вузьких часових рамках; - проблема захисту особистих фінансових даних платників податків через недостатність аналізу і відсутність належного регулювання з боку законодавства.

**Джерело: сформовано автором на основі [1-4]*

Інструментами реалізації цифрової трансформації є електронні податкові сервіси. Нами було проведено опитування щодо зручності їх використання серед 116 респондентів, серед яких 41 студент, 39 найманих працівників, 19 підприємців (ФОП), 10 тимчасово непрацюючих, 9 державних службовців, 7 пенсіонерів, 4 власників бізнесу та 12 осіб, які обрали варіант «Інше». У середньому, за шкалою від 1 до 10, зручність використання цифрових податкових сервісів оцінюється в 5,5 балів. 43,1% опитуваних скоріше задоволені рівнем цифровізації, 19% повністю задоволені, а 29,3% ставляться до нього нейтрально, не вбачаючи суттєвих переваг чи недоліків. Скоріше незадоволені цифровізацією 6% респондентів, а 2,6% незадоволені повністю. При цьому рівень захищеності особистих фінансових даних, за шкалою від 1 до 10, оцінюється в середньому в 5,43 бали. Це вказує на те, що переваги цифрової трансформації розкриті не в повній мірі, і виклики все ще залишаються нагальним питанням для вирішення.

Ефективність здійснення цифрової трансформації податкової системи України досягається за рахунок зваженої стратегії, напями якої визначаються необхідністю подолання сучасних викликів і забезпечення здобуття переваг. Її реалізація досягається шляхами залучення міжнародної підтримки та підвищення цифрової й податкової обізнаності населення (табл. 2).

Таблиця 2 – Стратегічні напрями цифровізації податкової системи України та шляхи їх реалізації*

Стратегічні напрями	Шляхи реалізації
Розвиток кваліфікованих кадрів	- розроблення системи мотивації співробітників з окресленням можливостей для їхнього кар'єрного зростання; - впровадження програм стажування та обміну досвідом з міжнародними податковими органами, що сприяє перейняттю найуспішніших зарубіжних здобутків.
Забезпечення належного фінансування цифрових проєктів	- підвищення інвестиційної привабливості України як інноваційної держави; - чітке розуміння того, як саме інвестиції покриватимуть витрати на програмне забезпечення, підготовку кваліфікованого персоналу та захист конфіденційної податкової інформації.
Підвищення цифрової та податкової грамотності населення	- формування свідомого ставлення до сплати податків зі шкільного віку шляхом додання відповідного курсу до шкільної програми; - проведення інформаційної кампанії серед населення та надання онлайн-консультацій.
Вдосконалення національного законодавства	- імплементація міжнародного податкового законодавства; - інтеграція міжнародних ІТ-технологій для збереження особистих даних платників податків; - розширення мережі глобальних податкових угод для взаємодії із зарубіжним бізнесом і глобальної боротьби з ухиленням від сплати податків.

*Джерело: сформовано автором на основі [1-4]

Отже, цифрова трансформація є необхідним процесом, який має свої переваги та зіштовхується з сучасними викликами. Подолання перешкод залишається для неї нагальним питанням, яке висвітлюється не однозначно позитивним користувацьким досвідом. Ефективна цифровізація передбачає ряд стратегічних напрямів та шляхів їх втілення у життя, які охоплюють залучення активної міжнародної підтримки та підвищення цифрової й податкової обізнаності населення, що наближає модернізацію та прозорість податкової системи України.

Список використаних джерел: 1. Ганзюк С.М., Буднік Є.О. Цифрова трансформація податкової системи України. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2024. №2. С.104-110. DOI: 10.31319/2709-2879.2024iss2(9).319078pp104-110. 2. Ізмайлов Я.О., Єгорова І.Г., Барицький Р.О. Цифровізація та глобалізація системи адміністрування податків як драйвер інноваційного розвитку. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2024. №7. С. 363-370. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-363-370>. 3. Хмиз М., Петков С.,

Милянник З., Мазур Ю., Роман Козяр Р., Гудима В., Проць І. Цифровізація податкової системи та податкове регулювання як інструмент боротьби з тіншовою економікою. *Path of Science*. 2023. №9. С. 1008-1014. DOI: 10.22178/pos.96-13. 4. Цюцяк А., Цюцяк І., Цюцяк В. Цифровізація податкової системи: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Галицький економічний вісник*. 2023. №4. С. 48-55. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.04.048

УДК 336

Білоус А. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ОА-221

Науковий керівник: **Акименко О.Ю.**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОПТИМІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Цифровий розвиток економіки та використання штучного інтелекту є двома взаємопов'язаними факторами, які відіграють ключову роль у підвищенні конкурентоспроможності підприємств [1]. В свою чергу бухгалтерський облік є важливою складовою цифрового розвитку економіки, в той час, як використання штучного інтелекту відкриває нові можливості для підвищення ефективності, точності та аналітичних можливостей облікової інформації.

Цифрова ера з її безперервним технологічним прогресом радикально змінює сучасне суспільство. Штучний інтелект, хоч і відносно нова технологія, вже став ключовим елементом, що визначає напрям розвитку багатьох сфер діяльності. Вплив штучного інтелекту на бухгалтерський облік постійно зростає, роблячи цю галузь однією з ключових для його застосування.

Сучасні програмні рішення з використанням штучного інтелекту дозволяють автоматизувати розпізнавання документів, вести облік у режимі реального часу, прогнозувати фінансові ризики та оптимізувати податкове планування. Такі інструменти допомагають зменшити кількість помилок, прискорити облік та покращити фінансовий аналіз. Однак навіть найбільш досконалі системи не можуть повністю замінити бухгалтера. Професійний підхід до аналізу складних фінансових операцій, стратегічне планування та прийняття відповідальних рішень потребують людського втручання [2]. Крім того, бухгалтерська етика, здатність до адаптації та критичного мислення залишаються поза межами можливостей штучного інтелекту, під яким розуміємо певну сукупність методів, способів, засобів та технологій, насамперед, комп'ютерних, що імітує (моделює) когнітивні функції, які мають критерії, характеристики та показники еквівалентні критеріям, характеристикам та показникам відповідних когнітивних функцій людини [3].

Хоча автоматизація дозволяє значно прискорити обробку даних, аналіз фінансової звітності та розрахунок податкових зобов'язань, кінцевий контроль і стратегічне ухвалення рішень залишаються за фахівцями. Крім того, впровадження штучного інтелекту вимагає не лише технічних удосконалень, а й етичного підходу до його використання [4]. Надмірна автоматизація без людського контролю може призвести до помилок або упущень, які негативно позначається на фінансових процесах компаній. Тому, хоча технології суттєво розширюють можливості бізнесу, людський фактор залишається визначальним для ефективності та надійності будь-якої системи регулювання з боку держави. Так, грудень 2022 року ознаменовано схваленням Кабінетом Міністрів України Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, яка передбачає базові принципи та перспективи розвитку штучного інтелекту до 2030 року. Цією Концепцією

визначаються мета, принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень [5].

Результати аналізу запитів показують, що бухгалтери найбільше цікавляться автоматизацією процесів, що свідчить про зростаючу популярність штучного інтелекту у сфері бухгалтерського обліку. Великий відсоток звернень стосується податкового обліку та звітності, оскільки бухгалтери прагнуть оптимізувати роботу з податковими документами та уникати помилок.

Рисунок 1 – Основні напрямки запитів, що ставляться перед штучним інтелектом*

*Джерело: сформовано автором на основі джерела [4, б] та власних напрацювань

Також значна частина питань стосується фінансового аналізу та прогнозування, що вказує на важливість стратегічного планування для бізнесу. Юридичні аспекти займають меншу частку, проте залишаються важливими, оскільки законодавчі вимоги постійно змінюються. Крім того, бухгалтери звертають увагу на комунікацію з клієнтами та автоматизацію документообігу, що допомагає підвищити ефективність роботи. Загалом, впровадження штучного інтелекту в бухгалтерський облік значно спрощує рутинні завдання, зменшує ризики помилок та допомагає приймати більш обґрунтовані фінансові рішення. Це підтверджує, що технології відіграють дедалі більшу роль у бухгалтерії, відкриваючи нові можливості для оптимізації процесів.

Отже, бухгалтерський облік є важливою складовою цифрового розвитку економіки, а використання штучного інтелекту відкриває нові можливості для підвищення ефективності, точності та аналітичних можливостей облікової інформації.

Список використаних джерел: 1. Akymenko O., Petrovska A., Zholobetska M., Skrytskyi D. Digital Development of The Economy And Its Role In Improving The International Competitiveness Of Ukraine. *International Journal of Advanced Science and Technology*. 2020. Vol. 29, № 8s. P. 2290-2296. URL: <https://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/22447>. 2. Акименко О.Ю., Жолобецька М.Б. Забезпечення ефективної організації обліку в контексті Європейської інтеграції. *Проблеми системного підходу в економіці : зб. наук. Праць*. 2019. Вип. № 5 (73). Ч. 1. С. 120-126. URL: <https://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/26333>. 3. Баранов О.А. Визначення терміну «штучний інтелект». *Науковий журнал*. 2023. 12 с. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/287537>. 4. Системи та засоби штучного інтелекту: тези доповідей Міжнародної наукової конференції «Штучний інтелект: досягнення, виклики та ризики». Київ: ІППІ «Наука і освіта»,

15-16.03.2024. 550 с. URL: https://www.ipai.net.ua/docs/ai_conf_15.03.2024.pdf. 5. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, затв.розпор. Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>. 6. Головчак Ю.В., Головчак Г.В., Скрипник С. В. Інтеграція розумних технологій та штучного інтелекту в бухгалтерський облік: ключові аспекти цифрової революції. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. №6. С.38-44. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/issue/view/136>.

УДК 657

Варуха А.В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Овчарова Н.В.**, канд. екон. наук, старший викладач кафедри обліку обліку і оподаткування

Сумський державний університет, м. Суми, Україна

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ОБЛІК ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Ключові слова: *бухгалтерський облік, інформаційні технології, реалізація, готова продукція*

Інформаційні технології стали невід'ємною частиною нашого життя, тому їх вплив помітний практично у всіх сферах нашого життя. Бухгалтерський облік не став виключенням, оскільки з розвитком науки, об'єми даних, які потребують обробки, тільки зростають. Швидкість аналізу інформації вручну є занадто низькою, тому цей процес потрібно пришвидшити. Для цього суб'єкти господарювання мають змогу автоматизувати економічні процеси, застосовуючи різноманітні технічні засоби та програмні продукти.

Процес реалізації являє собою сукупність дій, спрямованих на передачу права власності на готову продукцію покупцям за певну плату. У результаті цих операцій метою підприємств є отримання прибутку завдяки забезпеченню потреб споживачів. Після виробництва, реалізація стає останньою стадією руху готової продукції.

Готовою продукцією вважається та, що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу і відповідає технічним та якісним характеристикам, передбаченим договором або іншим нормативно-правовим актом [1]. Даний термін включає не лише певні матеріальні блага, але й роботи та послуги, які потребують бухгалтерського обліку.

У процесі обліку реалізації підприємство може застосовувати різні технології. Одним зі способів автоматизації є застосування технології штрих-кодів, QR-кодів чи чипування. Це значно пришвидшить та полегшить роботу матеріально відповідальних осіб, які відповідають за облік цінностей на складах. Даний спосіб дозволяє через програму відслідковувати прибуття та вибуття матеріальних цінностей. Також він надає змогу виявляти продукцію, у якій закінчується термін придатності.

Використання бухгалтерських програм, таких як MASTER: Бухгалтерія чи М.Е.Дос дозволяють відслідковувати рух продукції, вести документацію та навіть контролювати розрахунки з контрагентами чи податковими органами. Вбудовані модулі надають змогу здійснювати основні процеси з обліку реалізації продукції [2].

Важливе значення також має CRM-система, яка дозволяє здійснювати та контролювати взаємодію із контрагентами, та ERP-система, яка відображає інформацію щодо руху продукції і дозволяє ефективно управляти запасами. Вони значно пришвидшують обробку запитів та надають змогу точно відображати облікову інформацію щодо збуту продукції.

Хмарні технології є одним із способів зберігати інформацію для бухгалтерського обліку та віддалено користуватися нею. Це дозволяє підвищити безпеку даних, а також працювати з будь-

якої точки світу, оскільки формат віддаленої роботи останнім часом став більш популярним і велика кількість роботодавців таким чином мінімізує витрати на оренду офісних приміщень. Важливо відмітити, що у даному випадку з'являється можливість наймати працівників з інших країн, а також розширювати мережу збуту на рівень міжнародного ринку.

Зважаючи на усі можливості, які надають зазначені інформаційні технології, можна виділити такі переваги для обліку процесу реалізації:

- швидкість обробки інформації;
- зменшення кількості наявних помилок через людський фактор;
- активна комунікація з контрагентами;
- точність інформації;
- зменшення кількості випадків втрати продукції, у зв'язку з розкраданням чи псуванням;
- ефективне управління запасами на складах та відслідковування їх руху в режимі реального часу;
- розширення мережі збуту та зменшення трудомісткості обліку реалізації за місцями збуту;
- можливість автоматизованої реєстрації акцизних чи товаро-транспортних накладних;
- зменшення кількості паперової документації;
- адаптивність до законодавчих змін;
- можливість віддаленої обробки облікової інформації;
- можливість інтеграції різних програм для взаємозв'язку з іншими процесами, такими як логістичні чи маркетингові заходи.

Поряд із значними перевагами існують також недоліки автоматизації. Однією із значних проблем є те, що у зв'язку з воєнними діями на території нашої країни важкою залишається ситуація з енергопостачанням, що може значно вплинути на можливість роботи технічних засобів.

Кібератаки, віруси чи збої системи спричиняють витік інформації, яка може являтися комерційною таємницею або особистими даними контрагентів. Відновлення роботи програмних продуктів чи засобів може зайняти певний час. Це призведе до тимчасової зупинки діяльності, особливо, якщо усі процеси були автоматизовані. Відповідно підприємство зазнає втрат, зокрема це може негативно вплинути і на репутацію компанії. Важливо також завжди мати копії усіх документів на окремих носіях, адже не виключенням є втрата усіх даних, без можливості відновлення через хакерські атаки.

Застосування технологій є недешевим, оскільки програми чи технічні засоби потрібно спочатку придбати, налаштувати та навчити персонал ними користуватися, тому це є одним з недоліків автоматизації облікових процесів, зокрема щодо реалізації готової продукції.

Отже, автоматизація обліку реалізації готової продукції має велику кількість переваг, але важливо також враховувати недоліки та намагатися запобігти негативного впливу на діяльність суб'єкта господарювання. Підприємство може застосовувати такі заходи як постійні оновлення програмних продуктів, перевірені антивірусні програми, а також зберігання даних на хмарних сховищах, що значно підвищить безпеку даних.

Список використаних джерел: 1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» від 20.10.1999 №246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>. 2. Топ-10 програм для спрощення бухгалтерського обліку. Моголь Альфа. URL: <https://www.mogol-alfa.com.ua/ua/buhgalterski-novini/top-10-program-dlya-sproshennya-buhgalterskogo-obliku/> (дата звернення: 12.03.2025).

УДК 657.1

Дмитриченко І.Л., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Гаркуша С.А.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ключові слова: бухгалтерський облік, облікова політика, фінансова звітність, інформаційне забезпечення, управлінські рішення, автоматизація обліку, фінансовий контроль.

Ефективність діяльності будь-якого підприємства в умовах ринкової економіки та конкурентного середовища значною мірою залежить від рівня інформаційного забезпечення. Важливу роль у цьому процесі відіграє бухгалтерський облік, який є основним джерелом фінансової та управлінської інформації для підприємства. Налагоджена система бухгалтерського обліку забезпечує не лише отримання достовірної інформації, а й сприяє прийняттю ефективних управлінських рішень, контролю за активами та фінансовим станом суб'єкта господарювання.

Бухгалтерський облік є невід'ємною частиною процесу управління підприємством, оскільки він надає необхідну інформацію для реалізації основних цілей підприємства, забезпечує аналіз даних для прийняття управлінських рішень на оперативному, стратегічному та тактичному рівнях, а також здійснює контроль за активами підприємства та фінансовими потоками.

Система бухгалтерського обліку на сучасних підприємствах неможлива без відповідного нормативно-правового регулювання. Дане регулювання формувалося протягом останніх двох десятиліть і постійно змінюється під впливом політичних, економічних, інтеграційних, соціальних та інших факторів [3, с. 130].

Організація бухгалтерського обліку охоплює комплекс дій, спрямованих на створення ефективної інформаційної системи підприємства. Вона включає забезпечення бухгалтерського обліку необхідною інформацією, застосування автоматизації облікових процесів за допомогою сучасних програмних продуктів, таких як BAF, ISpro, M.E.Doc, що дозволяє прискорити обробку даних, зменшити ризики помилок та підвищити ефективність облікової системи. Важливим аспектом є також організація робочого місця бухгалтерів, що передбачає ергономічний підхід до облаштування робочих місць, сприяє підвищенню продуктивності праці та зниженню рівня втоми працівників.

Відповідальність за організацію та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві несе його власник. Саме він визначає, хто займатиметься обліком. Якщо власник не бажає наймати бухгалтера, він має право вести облік самостійно. Виняток становлять акціонерні товариства, державні підприємства та бюджетні установи, для яких обов'язкове створення бухгалтерської служби. Водночас, навіть за відсутності бухгалтера на підприємстві, обов'язок ведення обліку залишається за власником, наприклад, якщо єдиний бухгалтер звільнився [2].

Інформація, сформована в системі бухгалтерського обліку, має охоплювати всі аспекти діяльності підприємства, вона повинна повністю відображати технічні, економічні та технологічні особливості виробничих процесів, а також перспективи розвитку виробництва. Облікові дані повинні сприяти формуванню ефективної системи управління [1, с. 1316].

Організація бухгалтерського обліку охоплює низку ключових аспектів, серед яких організація роботи облікового апарату, документообігу, формування облікової політики, облік активів, запасів, інвестицій, грошових коштів та розрахунків, облік праці, витрат, доходів та результатів діяльності, облік власного капіталу, складання фінансової, податкової та статистичної звітності, а також організація управлінського обліку. Діяльність бухгалтерії регулюється рядом законодавчих актів, основними з яких є Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» та Національні положення (стандарти) бухгалтерського

обліку. Законодавство передбачає, що кожне підприємство самостійно формує облікову політику, визначаючи принципи, методи та процедури ведення бухгалтерського обліку відповідно до установчих документів.

Облікова політика є важливим елементом управління підприємством, оскільки визначає принципи, методи та процедури ведення бухгалтерського обліку. Вона також впливає на достовірність фінансової звітності, що є основою для прийняття управлінських рішень, оцінки фінансового стану підприємства та забезпечення його конкурентоспроможності.

Правильно сформована облікова політика дозволяє підприємству дотримуватися вимог законодавства, міжнародних і національних стандартів фінансової звітності, а також забезпечує прозорість і порівнянність фінансових показників, що, у свою чергу, сприяє підвищенню довіри з боку інвесторів, кредиторів та інших зацікавлених сторін.

Облікова політика впливає на формування прибутку, рівень витрат, розрахунок податкових зобов'язань та фінансовий аналіз діяльності підприємства. Вибір методів оцінки запасів, нарахування амортизації, визнання доходів і витрат безпосередньо впливає на показники фінансової звітності та їх інтерпретацію.

Гнучкість облікової політики дозволяє адаптувати її до змін зовнішнього середовища, таких як зміни в податковому законодавстві, макроекономічні фактори та вимоги регуляторних органів, що дає змогу підприємству зберігати фінансову стабільність і ефективно реагувати на виклики ринку.

Таким чином, облікова політика є стратегічним інструментом, що визначає фінансову стійкість підприємства, забезпечує відповідність вимогам законодавства та сприяє ефективному управлінню ресурсами. Її раціональне формування та застосування є необхідною умовою для сталого розвитку та успішної діяльності підприємства в сучасних економічних умовах.

Отже, організація бухгалтерського обліку є ключовим фактором ефективного управління підприємством, оскільки забезпечує формування достовірної інформаційної бази, що сприяє прийняттю правильних управлінських рішень, підвищенню конкурентоспроможності підприємства та його адаптації до міжнародних стандартів обліку. Автоматизація процесів, ефективна організація робочих місць та впровадження сучасних методів обліку значно покращують управління ресурсами та фінансовими потоками підприємства. Вдосконалення бухгалтерського обліку є стратегічним завданням кожного підприємства, яке прагне ефективно функціонувати в умовах сучасної економіки.

Список використаних джерел: 1. Букало Н.А., Кальчук К.Ю. Вдосконалення бухгалтерського обліку і системи контролю на підприємстві. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 13. С. 1316-1319. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/219.pdf. 2. Онищенко В. Організація бухгалтерського обліку на підприємстві. *Головбух*. 2024. 7 листопада. URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/7813-vedennya-buhgalterskogo-oblku-na-pdprimstv>. 3. Шот А., Підручняк К. Організація бухгалтерського обліку та оподаткування на підприємствах у сучасних умовах. *Молодий вчений*. 2022. №12 (112). С. 129-133. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-12-112-23>.

УДК 657.1

Задорожний С.В., здобувач третього (PHD) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Крупка Я.Д.**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

СКЛАД І ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТІВ ОБЛІКУ В АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Ключові слова: *транспорт, автомобільний транспорт, автогосподарство, транспортні засоби, доходи, витрати, облік, об'єкт обліку, облікові процеси.*

Транспорт вважається провідною галуззю економіки, що забезпечує потреби суспільства у перевезеннях вантажів і пасажирів. Автомобільний транспорт як складова частина транспортної галузі України є дуже важливою сферою вітчизняної економіки. Це, найперше, пов'язано з сучасною соціально-політичною обстановкою в країні, великими викликами через уведення воєнного стану, російською агресією. Вантажний і пасажирський автотранспорт на даний час став основним видом транспорту. Це викликано повним припиненням авіаперевезень, блокування діяльності морського та річкового транспорту. Вітчизняна залізниця також підпадає під значні ризики через прив'язаність її роботи до колії та небезпекою від ворожих обстрілів.

Окрім господарських та пасажирських перевезень всередині країни, автомобільним транспортом здійснюється доставка військових та гуманітарних вантажів від західних партнерів. За роки повномасштабних воєнних дій значно зросли міграційні процеси населення: зі східних у центральні та західні регіони, з України за кордон та у зворотному порядку. У такій ситуації автотранспорт відіграє важливу соціальну функцію, забезпечує населення країни необхідними матеріальними ресурсами, сприяє вирішенню міграційних процесів з переміщення громадян у безпечні для роботи та проживання місця.

Бухгалтерський облік роботи автомобільного транспорту є досить об'ємним і складним. Це пов'язано з тим, що автотранспорт як самостійний вид економічної діяльності характеризується значними специфічними особливостями функціонування та ведення бухгалтерського обліку, про що зазначають окремі науковці [1, 2, 3]. Зокрема, основною діяльністю автотранспортних підприємств є надання замовникам транспортних послуг. Це вирізняє об'єкти обліку на транспорті тим, що діяльність у цій галузі не пов'язана з переробкою сировини, випуском готової продукції, її зберіганням на складі і так далі. Транспортні перевезення є одночасно виробничим процесом і продукцією. Нова продукція у цій галузі не створюється, проте створюється нова вартість. Споживча вартість предметів праці, що перевозяться транспортними засобами, збільшується внаслідок зміни місця розміщення матеріальних речей, перебування пасажирів. Нова вартість створюється у результаті збільшення первісної вартості перевезеного об'єкта на ціну його транспортування.

Транспортна діяльність не прив'язана до конкретного місця. Вона проводиться за визначеними маршрутами, охоплює великі території поза межами автогосподарства. Контроль за здійсненням автоперевезень проводиться не тільки адміністрацією транспортного підприємства, а й іншими контролюючими державними та громадськими організаціями, які забезпечують безпеку руху, визначають стан забруднення навколишнього середовища та вирішують інші проблеми соціального характеру.

Особливості діяльності автопідприємств вимагають ведення обліку багатьох нових об'єктів, які слід враховувати під час ведення обліку транспортних послуг чи виробленні облікової політики автогосподарств. Головне, щоби облікова та звітна інформація задовольняла потреби у забезпеченні внутрішнього управління, так й була корисною для зовнішніх користувачів. Серед

найважливіших особливих об'єктів бухгалтерського обліку, що вирізняють їх від інших галузей економічної діяльності, слід виокремити наступне.

Основними засобами виробничої діяльності і одночасно об'єктами обліку в автотранспортних підприємствах є транспортні засоби. Вони можуть бути придбані за власні кошти, взяті в оренду чи найняті у інших суб'єктів господарювання. Це складні та дороговартісні активи. Вони служать тривалий час, їх вартість включається до собівартості транспортних послуг частинами шляхом нарахування амортизації. Від обраного методу амортизації, а також від правил визначення облікової вартості таких засобів для її нарахування (первісної, з урахуванням витрат на доставку, передексплуатаційну підготовку, відновної, залишкової, ліквідаційної вартості окремих об'єктів) залежить величина кінцевих фінансових результатів автотранспортного підприємства загалом. Щодо орендованих транспортних засобів існує складна система нарахування орендної плати, розміри якої залежать від умов, закладених у договорі оренди (лізингу).

Як власні, так й орендовані транспортні засоби підлягають технічному обслуговуванню, поточному або капітальному ремонту та іншому поліпшенню. В обліку потрібно чітко розмежовувати такі роботи, оскільки згідно діючого облікового та податкового законодавства подібні відновлювальні процедури можуть мати різні джерела покриття витрат: віднесення до поточних витрат, списання за рахунок наперед створених резервів, на збільшення вартості об'єктів з подальшим списанням через амортизацію.

У транспортній галузі використовуються певні специфічні види матеріальних запасів (паливно-мастильні матеріали, запасні частини, автомобільні шини та інше), що вимагає дотримання особливих умов та правил документального оформлення та обліку їх придбання, оцінки, зберігання, використання.

Важливими об'єктами обліку і калькулювання собівартості на транспорті є прийняті в господарстві для ведення обліку одиниці роботи автомобілів. Ними можуть бути тонно-кілометри або тони перевезених вантажів, пасажиро-кілометри, відпрацьовані машино-години транспортними засобами. В автотранспортних підприємствах, зазвичай, усі витрати відносять до собівартості реалізованих послуг, відсутнє незавершене виробництво.

Окремі особливі дії та господарські операції вимагають відображення в обліку автотранспортних підприємств таких специфічних об'єктів та видів витрат на їх обслуговування як:

- гаражне, ангарне обслуговування;
- витрати з обслуговування і зберігання рухомого складу;
- технічне обслуговування й ремонт транспортних засобів, причепів, агрегатів;
- транспортно-експедиційні витрати;
- транспортно-експлуатаційне обслуговування підприємств і населення;
- попутне завантаження автотранспорту;
- перегін нового рухомого складу автомобілів;
- утримання та експлуатація транспортних агентств, станцій технічного обслуговування, автовокзалів, депо [2, с. 118].

Треба зазначити, що перевезення вантажів, а особливо пасажирів детально регламентується багатьма законодавчими та нормативно-правовими актами, які часто зазнають змін і доповнень. Так, основоположний Закон України «Про автомобільний транспорт», що прийнятий у 2001 році, був перероблений в новій редакції у 2006 році. Після цього до нього 34 рази вносилися зміни, а з 2021 року він змінювався 11 разів. Тому необхідно постійно слідкувати за новими правилами в організації роботи автотранспорту, своєчасно вносити корективи в систему документування та обліку з метою найбільш повного і своєчасного забезпечення управління об'єктивною інформацією.

Список використаних джерел: 1. Базиліук А.В., Малишкін О.І. Бухгалтерський і податковий облік автотранспорту та автоперевезень: навчальний посібник для студ. вищ. навч.закл. Київ :

Центр учбової літератури, 2021. 256 с. URL: <http://elib.chdtu.edu.ua/e-books/4215>.
2. Бухгалтерський облік за видами економічної діяльності: навчальний. посібник / Я.Д. Крупка, М.Б. Кулинич, А.Т. Сафарова. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 452 с. 3. Яковенко С., Минич Ю. Особливості обліку на автотранспортних підприємствах *Молодий вчений: науковий журнал*. 2019. № 1 (65). URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-1-65-58>.

УДК 657.1:658

Зінкевич О. В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту

Дячук О. О., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна

Павлюк В. В., асистент аудитора

ТОВ-АФ «Інфо-сервіс-аудит», м. Рівне, Україна

ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *податок на додану вартість, постачання, товари оборонного призначення, звільнення від оподаткування.*

Запроваджений воєнний стан в Україні зумовив внесення змін до значної кількості законів та інших нормативно-правових актів, в тому числі і зміни до податкового законодавства, які зокрема стосуються податку на додану вартість. Ці нововведення та специфічні правила необхідно враховувати суб'єктам господарювання у своїй діяльності.

В першу чергу зміни торкнулися звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з ввезення на митну територію України та постачання на митній території України товарів оборонного призначення. Зміни були внесені до пункту 32 підрозділу 2 розділу XX Податкового кодексу України [1]. Під час дії воєнного стану зміни до цього пункту вносилися трьома законами: Законом України від 15.03.2022 № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [2]; Законом України від 01.04.2022 № 2173-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану» [3]; Законом України від 10.04.2023 № 3019-IX «Про внесення змін до підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з постачання/ввезення товарів для потреб безпеки і оборони у період воєнного стану» [4].

За рахунок цих нововведень значно збільшився перелік товарів оборонного призначення, зокрема спеціальних засобів індивідуального захисту, бронжилетів, спеціальної апаратури для комунікації в мережі дротового або бездротового зв'язку, засобів радіоелектронної розвідки та радіоелектронної боротьби, автомобілів спеціального призначення, радіолокаційних станцій, оптичних приладів, тепловізорів тощо, які звільняються від оподаткування податком на додану вартість. Водночас такі товари оборотного призначення, для їх звільнення від оподаткування податком на додану вартість, обмежені конкретними кодами УКТ ЗЕД (Український класифікатор товарів зовнішньоекономічної діяльності) або мають класифікуватися у відповідній товарній підкатегорії УКТ ЗЕД, як це передбачено у пункті 32 підрозділу 2 розділу XX Податкового кодексу України. Таким чином, суб'єктам господарювання необхідно чітко класифікувати такі товари згідно коду УКТ ЗЕД або їх приналежність відповідній товарній підкатегорії УКТ ЗЕД для можливості застосування звільнення від оподаткування ПДВ при постачанні та/або ввезенні на митну територію України.

Проте це не єдиний критерій для можливості застосування звільнення від оподаткування для товарів оборонного призначення відповідно до пункту 32 підрозділу 2 розділу XX Податкового кодексу України. Для окремо визначених товарів звільнення від оподаткування також залежить від їх постачання саме за замовленням державних замовників та для використання з метою оборони держави. Крім того, звільнення застосовується саме в період дії воєнного стану в Україні, що прямо прописано у вищенаведеному пункті Податкового кодексу України. Ці всі критерії необхідно враховувати суб'єктам господарювання, які здійснюють операції з постачання та/або ввезення на територію України товарів оборонного призначення в залежності від виду таких товарів, де можуть застосовуватися один або більше критеріїв для звільнення від оподаткування податком на додану вартість.

Важливим доповненням пункту 32 підрозділу 2 розділу XX Податкового кодексу України є останній абзац цього пункту де зазначається, що у разі здійснення операцій, звільнених від оподаткування податком на додану вартість відповідно до підпунктів 4 і 5 цього пункту (в частині постачання товарів за державними контрактами (договорами) з оборонних закупівель), положення пункту 198.5 статті 198 та статті 199 цього Кодексу не застосовуються щодо таких операцій [1]. Враховуючи дане уточнення, суб'єктам господарювання, які придбали товари оборонного призначення зазначені у підпунктах 4 і 5 пункту 32 підрозділу 2 розділу XX Податкового кодексу України та реалізували їх за державними контрактами (договорами) з оборонних закупівель, не потрібно визначати будь-які податкові зобов'язання з ПДВ у зв'язку з тим, що ці операції з реалізації звільнятимуться від оподаткування ПДВ.

Ще одна зміна в частині обліку податку на додану вартість в період запровадженого воєнного стану в Україні стосується постачання на безкоштовній основі товарів, робіт, послуг на користь Збройних сил України та інших військових формувань, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України тощо. Так пунктом 69.5 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України встановлено, що операції з добровільної передачі або відчуження, або вилучення товарів, у тому числі підакцизних, надання послуг на користь Збройних сил України та іншим військовим формуванням тощо, без попереднього або наступного відшкодування їх вартості, не вважаються операціями з реалізації для цілей оподаткування [2]. Відповідно будь-які зобов'язання з податку на додану вартість при здійсненні таких операцій не виникають.

Список використаних джерел: 1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 05.03.2025). 2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-IX#Text> (дата звернення: 05.03.2025). 3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 01.04.2022 № 2173-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-IX#Text> (дата звернення: 05.03.2025). 4. Про внесення змін до підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з постачання/ввезення товарів для потреб безпеки і оборони у період воєнного стану: Закон України від 10.04.2023 № 3019-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3019-IX#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

УДК 334:005

Ісаєнко Р. В., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ОА-241

Науковий керівник: **Акименко О.Ю.**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ БУХГАЛТЕРІВ І ПОДАТКІВЦІВ

Ключові слова: тайм-менеджмент, бухгалтер, пріоритезація, хронофаги, використання часу, ефективність, організація обліку, планування часу, самоорганізація, оптимізація.

Тайм-менеджмент є важливим інструментом для бухгалтерів і податківців, оскільки їхня робота пов'язана з великою кількістю завдань, строків та вимог. Ефективне управління часом допомагає їм, по-перше, підвищити продуктивність за рахунок планування і пріоритезації завдань та уникнення відволікаючих факторів і прокрастинації; по-друге, зменшити рівень стресу, адже організація робочого процесу допомагає уникнути відчуття перевантаження та хаосу, а планування дозволяє передбачити можливі затримки та підготуватися до них; по-третє, дотримуватися строків через велику кількість звітів та податкових платежів; по-четверте, зберегти баланс між роботою та особистим життям.

По суті у сучасному світі бухгалтеру доводиться працювати в умовах постійного потоку інформації, дотримуватися жорстких термінів і водночас знаходити баланс між роботою та особистим життям. Саме тому вміння ефективно керувати своїм часом стає справжнім рятівним колом для фахівців цієї сфери. Тайм-менеджмент допомагає не лише виконувати всі завдання вчасно, а й зменшити рівень стресу та уникнути перевантаження [1].

Щоденна робота бухгалтера – це не лише цифри та звіти. Це комунікація з колегами, планування робочого дня, аналіз фінансової інформації, контроль важливих дедлайнів. Якщо не навчитися правильно організувати не тільки облік, але й свій день, можна легко загубитися у цьому вирі справ [2]. Одним із найбільш ефективних рішень є складання чіткого плану дій, що дозволяє пріоритезувати справи, відокремлювати важливі завдання від другорядних і працювати без зайвого хаосу.

Серед корисних методів тайм-менеджменту можна виокремити матрицю Ейзенхауера, яка допомагає визначити, які завдання слід виконати першочергово, метод Pomodoro, що дозволяє концентруватися на роботі завдяки коротким перервам, а також правило 80/20, згідно з яким 20% зусиль приносять 80% результату. Ці підходи дають змогу не лише працювати продуктивніше, а й зберігати енергію на інші аспекти життя [3, 4].

Бухгалтерам часто доводиться мати справу з великими обсягами інформації та постійними змінами в законодавстві. Використання сучасних цифрових інструментів значно спрощує робочий процес. Програми для автоматизації обліку (наприклад, 1С, М.Е.Дос, SAP) допомагають зменшити кількість ручної роботи, а планувальники завдань (Google Calendar, Trello) дають змогу тримати всі справи під контролем. Тайм-трекери, як-от Toggl або RescueTime, допомагають аналізувати, куди зникає робочий час, і коригувати свої звички [4 -6].

Важливо також вміти розпізнавати власні хронофаги – фактори, які непомітно поглинають дорогоцінні хвилини. Це можуть бути часті телефонні дзвінки, безцільне переглядання соцмереж чи надмірні перерви. Варто встановлювати чіткі рамки для роботи й відпочинку, щоб уникнути виснаження та підвищити ефективність [7].

Тайм-менеджмент – це не лише про роботу, а й про якість життя. Він дозволяє бухгалтерам уникати авралів, контролювати навантаження та знаходити час для розвитку й відпочинку. Впровадження правильних стратегій допоможе не лише покращити професійні результати, а й знайти баланс між кар'єрою та особистим життям, що зрештою сприятиме більшій задоволеності від роботи та життя загалом.

Список використаних джерел: 1. Ефективні правила тайм-менеджменту для бухгалтерів. URL: <https://surli.cc/arxutw> (дата звернення: 14.03.2025). 2. Акименко О.Ю. Рациональна організація обліку як основа забезпечення ефективного управління підприємством. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки.* 2013. №3 (68). С. 69-74. URL: <https://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/10708> (дата звернення 14.03.2025). 3. Акименко О.Ю., Білоус А.В. Тайм-менеджмент як ефективний інструмент підвищення професіоналізму бухгалтерів. *Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі* : збірник тез доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. мол. учених (м. Чернігів, 21 квіт. 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 92-93. URL: <https://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/30203> (14.03.2025 р.). 4. Клевец, О. Ефективні правила тайм-менеджмента для бухгалтера. URL: <https://finacademy.net/materials> (дата звернення - 14.03.2025). 5. Що таке тайм-менеджмент: особистий тайм-менеджмент або як управляти своїм часом. URL: <https://blog.agrokebety.com/shcho-take-taum-menedzhment> (дата звернення 14.03.2025). 6. Матриця пріоритетів Ейзенхауера: плануємо справи ефективно. URL: <https://shop.djournal.com.ua/blog/eisenhower-matrix/> (дата звернення 14.03.2025). 7. Хронофаги: 93 пожирачі часу. URL: <https://www.coaching-academy.online/xronofagi-rozhyrachi-chfsy/> (дата звернення 14.03.2025).

УДК 657.1.011.56

Карпенко В.С., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Потягайло А.Є., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Карпенко Є.А.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

АВТОМАТИЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Ключові слова: запаси, облік, автоматизація обліку, спеціалізоване бухгалтерське програмне забезпечення

У активах будь-якого промислового підприємства значна частка належить виробничим запасам. Систематичний та науково обґрунтований облік виробничих запасів є критично важливим для промислового підприємства, оскільки забезпечує точне відображення наявності, руху та споживання матеріальних ресурсів, що є основою виробничого процесу. Відсутність належного обліку може призвести до завищення або заниження запасів, що негативно впливає на фінансову стабільність та ефективність діяльності підприємства. Крім того, облік виробничих запасів є необхідним для контролю за витратами на матеріали, оптимізації закупівель, запобігання зловживанням та забезпечення своєчасного виконання виробничих планів.

На нашу думку автоматизація бухгалтерського обліку виробничих запасів є необхідною умовою для підвищення ефективності та конкурентоспроможності сучасного промислового підприємства. Впровадження спеціалізованого бухгалтерського програмного забезпечення дозволяє мінімізувати вплив людського фактору на обробку даних, що значно зменшує кількість помилок та підвищує точність облікової інформації. Автоматизація забезпечує оперативний доступ до актуальних даних про стан виробничих запасів, їх рух та витрачання на виробництво, що дозволяє своєчасно приймати управлінські рішення щодо закупівель, оптимізації складських запасів та виробничого

планування. Крім того, автоматизовані системи бухгалтерського обліку дозволяють інтегрувати дані про виробничі запаси з іншими функціональними підсистемами підприємства, такими як фінансовий облік, управління збутом та виробництвом, що сприяє комплексному баченню діяльності підприємства та підвищенню ефективності управління ресурсами.

На сьогодні поширеним програмним забезпеченням, яке використовують промислові підприємства для обліку виробничих запасів, є «BAS Бухгалтерія», «Дебет Плюс» та «Master: Бухгалтерія» [1]. На жаль, багато суб'єктів господарювання так і не відмовилися від використання програмного забезпечення 1С, що розроблене в країні-агресорі [2, 3], незважаючи на наявність спеціалізованих бухгалтерських програм, які повністю можуть замінити його функціонал.

Наприклад «BAS Бухгалтерія» забезпечує комплексний та точний облік руху та стану матеріальних ресурсів на підприємстві. Для кожного виду запасів створюється картка номенклатури, де вказується найменування, одиниця виміру, сортність, марка та інші характеристики. Надходження запасів на склад оформлюється за допомогою документу "Прибуткова накладна", а вибуття – "Видаткова накладна". В цих документах вказується кількість, ціна та інші необхідні дані про запаси. Також списання виробничих запасів у виробництво в цій програмі може бути оформлений Звітом виробництва за зміну. У ньому зазначається перелік використаних матеріалів, їх кількість та вартість, а також обсяг виробленої продукції.

Перевагою програми «BAS Бухгалтерія» є можливість вести облік виробничих запасів у розрізі матеріально відповідальних осіб, за партіями, що є важливим для контролю якості та термінів придатності матеріалів, проводити звірку даних про залишки та рух запасів з постачальниками та покупцями, відображати результати інвентаризації для забезпечення узгодженості облікової інформації із фактичними даними.

Для отримання інформації про стан та рух запасів в програмі «BAS Бухгалтерія» передбачені різноманітні аналітичні звіти, такі як "Оборотна відомість по матеріалах", "Залишки матеріалів на складі", "Аналіз руху матеріалів" та інші. Також позитивним є те, що програма інтегрується з іншими обліковими та аудиторськими програмами.

Облік виробничих запасів у програмі "Дебет Плюс" ведеться подібно до BAS Бухгалтерія. Рух виробничих запасів відображається шляхом ведення номенклатури, оформленням документів надходження та вибуття запасів, забезпеченням можливості обліку за партіями. Серйозною перевагою бухгалтерської програми "Дебет Плюс" є інтуїтивно зрозумілим інтерфейс та адаптованість до потреб малого та середнього бізнесу, тоді як BAS Бухгалтерія пропонує ширші функціональні можливості для великих підприємств з більш складною організаційною структурою.

У програмному забезпеченні «Master: Бухгалтерія» облік виробничих запасів також здійснюється з використанням номенклатури матеріалів, партій та складів. Для кожного виду запасів створюється картка, а рух запасів фіксується за допомогою документів, таких як надходження, витрата та переміщення. Для оприбуткування виробничих запасів у програмі «Master: Бухгалтерія» потрібно зайти в розділ "Облік запасів", обрати пункт "Надходження" та створити документ "Надходження", вказавши дату, постачальника, перелік отриманих запасів та їх кількість. Програма автоматично створить кореспонденцію з оприбуткування запасів на відповідні рахунки бухгалтерського обліку. Для списання виробничих запасів необхідно зайти в розділ "Облік запасів", обрати пункт "Витрата" та створити документ "Витрата". У разі переміщення запасів між складами, необхідно в розділі "Облік запасів", створити документ "Переміщення", вказавши дату, склад-відправник, склад-отримувач, перелік переміщуваних запасів та їх кількість. Для проведення інвентаризації запасів в цій програмі створюється документ "Інвентаризація". У розділі "Звіти" передбачена можливість, формування звітів, які відображають залишки запасів на складі, їх рух, оборотність. Отримана інформація може бути використана для аналізу та прийняття управлінських рішень щодо виробничих запасів.

Загалом проведене дослідження показало, що таке програмне забезпечення як «BAS Бухгалтерія», «Дебет Плюс» та «Master: Бухгалтерія» надають широкі можливості для ведення обліку виробничих запасів на промисловому підприємстві, забезпечуючи точність, оперативність та аналітичність облікової інформації і в цілому можуть замінити бухгалтерську програму країни-агресора. Тому вітчизняним підприємствам потрібно терміново прийняти соціально свідоме рішення і, не зважаючи на всі складнощі, які виникають при реструктуризації та переході на нове ПЗ, відмовитися від 1С.

Список використаних джерел: 1. Огляд українських бухгалтерських програмних продуктів. Альтернатива російським 1С. *Buhgalter911: веб-сайт*. URL: <https://buhgalter911.com/uk/news/news-1080075.html> (дата звернення: 09.10.2024). 2. Карпенко Є., Карпенко В. Автоматизація бухгалтерського обліку сільськогосподарських підприємств України в умовах російської агресії. *Стратегічні пріоритети розвитку бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в умовах глобалізації* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 19 листопада 2024 р.) / за ред. проф. Назаренка О.В. Суми: СНАУ, 2024. С. 43-45. 3. Макаренко А.П., Мехілов Є.В. Удосконалення автоматизації обліку та аудиту виробничих запасів в системі управління підприємством для підвищення ефективності господарської діяльності. *Агросвіт*. 2023. № 20. С. 37-43.

УДК 657.1:658

Любасенко К. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Коновалова А. В., бухгалтер-експерт ТОВ НМЦ «ГЛОБАЛ АККАУНТ АУДИТ»

Науковий керівник: **Гончарова В. Г.**, канд. наук з держ. упр., доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ І ЇХ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОЗОРСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ КОМПАНІЙ

Ключові слова: міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, міжнародні стандарти фінансової звітності, фінансова звітність

Гарантування прозорості та достовірності фінансової звітності є ключовим чинником забезпечення стабільності та ефективності діяльності підприємств в умовах динамічного розвитку глобальної економіки. У цьому контексті міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) виступають не лише інструментом регулювання, а й стратегічним активом, що сприяє гармонізації підходів до фінансової звітності, забезпеченню її прозорості та порівнянності, а також підвищенню довіри з боку широкого кола стейкхолдерів – від інвесторів і кредиторів до регуляторних органів та суспільства в цілому.

МСБО, розроблені Міжнародною радою з міжнародних стандартів фінансової звітності (IASB), є не просто набором правил, а цілісною системою принципів і вимог, що орієнтовані на створення єдиного інформаційного простору для відображення фінансової ситуації підприємств. Така уніфікація забезпечує не лише порівнянність і достовірність фінансової звітності незалежно від географічного розташування чи галузевої належності компанії, але й сприяє підвищенню ефективності управлінських рішень, заснованих на об'єктивній та актуальній інформації. [1].

Використання МСБО відкриває перед компаніями ряд значних переваг [2, С. 52]:

– Полегшення аналізу та порівняння фінансової інформації: МСБО забезпечують єдину мову фінансової звітності, що дозволяє інвесторам та аналітикам швидко та ефективно порівнювати компанії з різних країн та галузей, виявляючи їх сильні та слабкі сторони.

– Підвищення рівня довіри інвесторів та кредиторів: Чітке та прозоре відображення фінансового стану компаній, забезпечене МСБО, знижує інформаційну асиметрію та сприяє залученню капіталу на більш вигідних умовах.

– Оптимізація процесів управління ризиками та фінансового планування: МСБО вимагають детального аналізу та оцінки ризиків, що дозволяє компаніям більш ефективно управляти своїми фінансами та планувати майбутню діяльність.

– Підвищення якості аудиту та забезпечення відповідності міжнародним вимогам: МСБО слугують основою для проведення аудиту, що забезпечує незалежну перевірку достовірності фінансової звітності та підвищує її надійність.

– Покращення корпоративного управління: МСБО сприяють впровадженню кращих практик корпоративного управління, підвищуючи відповідальність керівництва перед акціонерами та іншими зацікавленими сторонами.

Однією з основних переваг впровадження МСБО є збільшення зацікавленості міжнародних інвесторів у компаніях, які дотримуються єдиних стандартів фінансової звітності. Це дозволяє підприємствам залучати капітал з різноманітних джерел та спрощує їх вихід на міжнародні ринки. Підвищена довіра до фінансової інформації таких компаній знижує ризики для потенційних інвесторів.

Прозорість фінансової звітності, досягнута завдяки МСБО, означає не просто розкриття цифр, а й надання контексту, що дозволяє зацікавленим сторонам зрозуміти економічну суть операцій та оцінити майбутні перспективи компанії [3, С. 82]. Це сприяє:

– Мінімізації можливостей для маніпуляцій із фінансовими показниками: МСБО встановлюють чіткі правила оцінки та відображення активів, зобов'язань та доходів, що ускладнює маніпулювання звітністю.

– Створенню більш ефективного фінансового середовища: Прозорість та достовірність фінансової інформації сприяють зниженню транзакційних витрат та підвищенню ефективності функціонування фінансових ринків.

Однак впровадження МСБО є складним і багатограним процесом, який вимагає значних зусиль від компаній:

– Необхідність навчання персоналу та адаптації внутрішніх процесів: Перехід на МСБО передбачає перегляд та адаптацію облікових політик, процедур та інформаційних систем компанії, а також навчання персоналу новим вимогам.

– Виконання вимог щодо детального розкриття інформації: МСБО вимагають розкриття великого обсягу інформації, що може створювати додаткове навантаження на компанії.

– Узгодження місцевих законодавчих норм з міжнародними стандартами: Впровадження МСБО вимагає гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, що може бути складним і тривалим процесом.

– Вплив цифровізації: Необхідно враховувати вплив новітніх технологій на процеси ведення бізнесу. Цифровізація змінює способи ведення бізнесу, що, в свою чергу, впливає на вимоги до фінансової звітності.

Крім того, важливим аспектом розвитку МСБО є їх адаптація до сучасних викликів, зокрема екологічних та соціальних питань. У умовах зростаючої уваги до сталого розвитку, міжнародні стандарти можуть включати вимоги щодо розкриття інформації про вплив компаній на навколишнє середовище та суспільство, що дозволяє підвищити прозорість і відповідальність у питаннях екологічної та соціальної стійкості.

Незважаючи на ці виклики, перспективи подальшого поширення МСБО залишаються позитивними, оскільки глобалізація економіки та зростання вимог до фінансової звітності

продовжують стимулювати стандартизацію бухгалтерського обліку. Міжнародні організації, уряди та бізнес-спільнота активно підтримують МСБО, визнаючи їх важливу роль у забезпеченні стабільності та розвитку світової економіки [3, С. 47].

Отже, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку є невід'ємною складовою сучасної фінансової інфраструктури, що забезпечує прозорість, достовірність і порівнянність фінансової звітності. Їх впровадження є стратегічно важливим кроком для кожної компанії, яка прагне підтримувати конкурентоспроможність на глобальному ринку та залучати капітал на вигідних умовах.

Список використаних джерел: 1. International Financial Reporting Standards (IFRS) – офіційний сайт Міжнародної ради з фінансової звітності (IASB). URL: <https://www.ifrs.org/> – (дата звернення: 10.03.2025). 2. Методичні рекомендації щодо застосування МСФЗ у фінансовій звітності підприємств. *Міністерство фінансів України*. Київ: Мінфін, 2023. 72 С. 3. Каплан Р., Нортон Д. Збалансована система показників: Стратегічний підхід до управління фінансами / Пер. з англ. К.: Основи, 2020. 312 С. 4. Аналітичні звіти та наукові публікації щодо впровадження МСБО в Україні та світі. *Фінансовий вісник*. 2024. № 2(38). С. 45-58.

УДК 657:339.7

Маніца В.В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Коновалова А. В., бухгалтер-експерт ТОВ НМЦ «ГЛОБАЛ АККАУНТ АУДИТ»

Науковий керівник: **Гончарова В. Г.**, канд. наук з держ. упр., доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

АНАЛІЗ ЗМІН У МСБО: ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКІ КОМПАНІЇ ТА ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ

Ключові слова: міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, міжнародні стандарти фінансової звітності, фінансова звітність, конкурентоспроможність

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) є основою для забезпечення прозорості фінансової звітності та підвищення довіри інвесторів. В останні роки МСБО зазнали значних змін, спрямованих на вдосконалення методології обліку, покращення якості фінансової інформації та її відповідності сучасним економічним реаліям. Для українських компаній ці зміни мають суттєве значення, оскільки вони не лише впливають на правові вимоги, але й визначають конкурентоспроможність підприємств на міжнародному ринку [1].

Запровадження нових стандартів, зокрема МСФЗ 9 (фінансові інструменти), МСФЗ 15 (визнання виручки) та МСФЗ 16 (облік оренди), змушує українські підприємства переглядати облікову політику, оновлювати ІТ-системи та підвищувати фінансову грамотність персоналу. Хоча ці зміни можуть сприяти підвищенню інвестиційної привабливості компаній, вони також створюють додаткові фінансові та організаційні виклики.

МСФЗ 9 замінив попередній стандарт МСБО 39 та впровадив принципово новий підхід до класифікації, оцінки та знецінення фінансових активів. Основні нововведення включають[2]:

- Перехід від моделі понесених збитків до моделі очікуваних кредитних збитків.
- Новий підхід до хеджування, що краще відображає фінансову стратегію компаній.
- Спрощення класифікації фінансових активів (оцінка за справедливою або амортизованою вартістю).

Для українських підприємств, особливо в банківському секторі, це означає необхідність перегляду кредитної політики та управління фінансовими ризиками. Перехід до моделі очікуваних кредитних збитків може призвести до збільшення резервів під знецінення, що вплине на прибутковість фінансових установ [3].

МСФЗ 15 змінив підхід до обліку доходів, запровадивши єдину п'ятиетапну модель:

1. Визначення договору з клієнтом.
2. Ідентифікація зобов'язань за договором.
3. Визначення ціни угоди.
4. Розподіл ціни між зобов'язаннями.
5. Визнання доходу при виконанні зобов'язань.

Ця зміна особливо вплинула на компанії в будівництві, телекомунікаціях та сфері послуг, які змушені переглянути політику визнання доходів. Це, у свою чергу, вплинуло на фінансові показники, податкові зобов'язання та структуру звітності.

МСФЗ 16 замінив МСБО 17 і змінив облік оренди, запровадивши єдину модель для всіх орендарів. Основні зміни:

- Орендні зобов'язання тепер відображаються у балансі як активи та зобов'язання.
- Зменшення відмінностей між фінансовою та операційною орендою.

Ці зміни мають найбільший вплив на компанії, які активно використовують оренду (авіакомпанії, рітейлери, транспортні компанії). Збільшення зобов'язань у балансі може вплинути на кредитні рейтинги та боргові коефіцієнти підприємств.

Зміни у МСБО мають як позитивні, так і негативні наслідки для українських компаній.

Позитивні аспекти:

1. Українські компанії, що звітують за МСБО, можуть конкурувати з міжнародними корпораціями на рівних умовах.
2. Покращення прозорості фінансової звітності підвищує довіру інвесторів та сприяє залученню іноземного капіталу.
3. Уніфіковані стандарти бухгалтерського обліку спрощують вихід українських компаній на міжнародні ринки.

Негативні аспекти:

1. Зростання витрат на адаптацію до нових стандартів, включаючи оновлення ІТ-систем та навчання персоналу.
2. Підвищена прозорість робить українські компанії більш вразливими до міжнародних конкурентів.
3. Нові правила оцінки активів можуть змусити компанії переглянути фінансові стратегії та кредитну політику.

Отже, зміни у МСБО є необхідним кроком для українських компаній, які прагнуть адаптуватися до сучасних міжнародних вимог та залишатися конкурентоспроможними. Попри значні фінансові витрати на впровадження нових стандартів, у довгостроковій перспективі це сприятиме підвищенню рівня корпоративного управління, залученню інвестицій та інтеграції України у світову економіку.

Список використаних джерел: 1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999, № 40, ст. 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 11.03.2025). 2. International Financial Reporting Standards (IFRS) – офіційний сайт Міжнародної ради з фінансової звітності (IASB). URL: <https://www.ifrs.org/> (дата звернення: 11.03.2025). 3. Методичні рекомендації щодо застосування МСФЗ у фінансовій звітності підприємств. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13#n10> (дата звернення: 10.03.2025).

УДК 338.585

Мудрик С.О., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Науковий керівник **Мулик Т.О.**, канд. екон. наук, доцент, завідувачка кафедри аналізу та аудиту.

Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця, Україна.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ПОСТАЧАННЯ ДИСТРИБ'ЮТОРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ІЗ УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Ключові слова: бухгалтерський облік, управління, постачання, дистриб'юторські підприємства, ланцюги постачання.

Сучасна глобальна економіка вимагає від дистриб'юторських підприємств ефективного управління процесами постачання, що дозволяє мінімізувати витрати, забезпечувати швидку доставку товарів і підвищувати рівень сервісу. Впровадження міжнародних стратегій управління процесами постачання дозволяє значно покращити конкурентоспроможність дистриб'юторських підприємств.

Зміни у світовій економіці, зокрема глобалізація, цифровізація та зростаюча конкуренція, вимагають від дистриб'юторських підприємств пошуку нових методів управління процесами постачання. Традиційні моделі логістики вже не здатні забезпечити необхідний рівень ефективності в умовах швидкоплинного ринку. Саме тому провідні міжнародні компанії впроваджують сучасні технології та інноваційні підходи до управління ланцюгами постачання, які допомагають зменшити витрати, підвищити прозорість процесів і мінімізувати ризики перебоїв у постачанні.

Система управління запасами – сукупність критеріїв та процедур щодо визначення моменту часу й обсягу закупівлі матеріальних ресурсів для поповнення запасів [1].

З позицій логістичних процесів, які відбуваються в міжнародному просторі, важливо також знати і розуміти усі концепції управління процесами постачання, які дистриб'юторське підприємство може застосовувати для успішної реалізації поставлених завдань. Серед таких концепцій виділяють: Single Sourcing (мінімальна кількість постачальників), Global Sourcing, Modular Sourcing, Just-in-time (точно в термін), Supply Chain Management тощо. Розглянемо детальніше сутність цих концепцій [2].

Single Sourcing – це концепція управління процесами постачання, що передбачає вибір одного основного постачальника для певного товару або послуги. Вона дозволяє покращити співпрацю, отримати кращі умови контракту та забезпечити високу якість продукції. Однак такий підхід несе ризики, пов'язані з можливою нестабільністю постачальника, що може призвести до перебоїв діяльності дистриб'юторських підприємств.

Global Sourcing – це концепція управління процесами постачання, яка полягає у пошуку та закупівлі матеріалів або комплектуючих по всьому світу з метою зниження витрат і доступу до новітніх технологій. Завдяки цьому компанії можуть знайти найкращі пропозиції за ціною та якістю. Разом із тим, глобальні постачання супроводжуються ризиками, такими як довгий термін доставки, зміни в митному регулюванні та економічні коливання.

Modular Sourcing – це концепція управління процесами постачання, яка передбачає закупівлю не окремих деталей, а готових модулів, які легко інтегруються у діяльність підприємств. Це допомагає скоротити час на збирання продукції, зменшити витрати на логістику та підвищити ефективність процесу. Водночас такий підхід вимагає тісної співпраці з постачальниками для забезпечення сумісності компонентів.

Just-in-Time (JIT, точно в термін) – це концепція постачання, коли комплектуючі та сировина поставляються на виробництво рівно в той момент, коли в них виникає потреба. Таким чином, компанія не витрачається на зберігання товарів і може оперативнo та своєчасно приймати ефективні рішення щодо підвищення ефективності діяльності дистриб'юторських підприємств. Для впровадження JIT у підприємства має бути налагоджена комунікація між підрозділами, а також із підрядниками. Важливо своєчасно виявляти потреби виробництва та швидко покривати їх у момент виникнення [3].

Supply Chain Management – це комплексний підхід до управління всіма етапами ланцюга постачання: від закупівлі товарів до доставки їх кінцевому споживачеві. Його мета – забезпечити ефективну координацію всіх учасників процесу, мінімізувати витрати та підвищити швидкість реакції на мінливі умови ринку. Впровадження SCM вимагає значних інвестицій у технології, проте дає змогу підвищити конкурентоспроможність дистриб'юторських підприємств.

У табл. 1 наведемо переваги та недоліки окреслених концепцій управління процесами постачання для дистриб'юторських підприємств.

Таблиця 1 – Переваги та недоліки концепцій управління процесами постачання для дистриб'юторських підприємств

<i>Концепція</i>	<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
Single Sourcing	Висока якість постачань, тісне партнерство, кращі умови співпраці	Високий ризик залежності від одного постачальника
Global Sourcing	Доступ до новітніх технологій, оптимізація витрат	Логістичні труднощі, можливі затримки, економічні ризики
Modular Sourcing	Зниження складності виробництва, прискорення процесів	Висока залежність від постачальника модулів, ризики сумісності компонентів
Just-in-Time (JIT)	Мінімізація витрат на складування, ефективність виробництва	Високі ризики через можливі затримки в постачанні
Supply Chain Management (SCM)	Комплексна оптимізація логістичних процесів, підвищення гнучкості компанії	Високі вимоги до управління та координації, значні інвестиції

Таким чином, вибір концепції управління процесами постачання з врахуванням міжнародного досвіду залежить від стратегії діяльності дистриб'юторського підприємства, типу продукції, ринкових умов та доступності постачальників. Використання правильної моделі дозволяє оптимізувати витрати, мінімізувати ризики та підвищити конкурентоспроможність підприємства в міжнародному просторі.

Кожна з розглянутих концепцій має свої переваги та недоліки, що вимагає ретельного аналізу перед прийняттям рішення. Наприклад, для компаній, які прагнуть мінімізувати витрати на складування та забезпечити високу швидкість реакції на зміни попиту, підходить метод Just-in-Time. Водночас, у випадках, коли важливими є стабільні постачання та довгострокові партнерські відносини, ефективним вибором буде Single Sourcing або Modular Sourcing.

Сучасні компанії часто комбінують кілька підходів, адаптуючи їх під власні потреби та особливості ринку. Успішне управління ланцюгом постачання потребує гнучкості, використання передових технологій та тісної взаємодії з постачальниками. Інвестування в ефективну систему управління постачанням дає змогу не лише оптимізувати логістичні процеси, а й створити конкурентну перевагу на глобальному ринку.

Список використаних джерел: 1. Nakano M. Supply Chain Management Singapore. *Springer Singapore*, 2020. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-981-13-8479-0>. 2. Решетняк Б.О. Концепції управління та моделі ланцюга постачання підприємства. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 70. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-130>. 3. Just-in-Time (JIT). *ХОРОШОП*. URL: <https://horoshop.ua/ua/glossary/just-in-time/> (дата звернення: 10.03.2025).

УДК 330.101.541

Оганян А.Т., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна

ВПЛИВ ТІНЬОВОГО СЕКТОРУ НА РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Ключові слова: *тіньова економіка, тіньовий бізнес, держава, бізнес, оподаткування, державний бюджет, ВВП.*

Проблема існування тіньового сектору є чи не в кожній державі, але в кардинально різних пропорціях. Чим вище ступінь тінізації економіки, тим значніше «білий» сектор просідає, з чого виходить неспроможність регуляторних та правоохоронних інституцій над контролем поточної економічної ситуації. Як показує практика, то держави, що мають високу частку тіньового сектору характеризуються помітною диспропорцією за доходами у населення, а також дефіцитністю державного бюджету з низькою інвестиційною привабливістю країни.

Тіньова економіка - це вся будь-яка діяльність, що приховується від контролю, моніторингу та оподаткування, тому точних даних по ній бути не може.

Превалюючі види діяльності у тіньовому секторі економіки України:

- здійснення готівкових операцій без попереднього оподаткування;
- свідоме затаювання правдивої інформації про грошові операції, шляхом маніпуляції даними;
- виплата зарплати без обліку – у «конвертах»;
- псевдо-інвестиції із закордону в Україну, щоби відмити кошти;
- неофіційний збут – «підприлавковий»;
- офшори;
- напівлегальний бізнес - «сірий» [1].

Обсяги тіньової економіки України відносно ВВП за різними підрахунками становлять приблизно від 20 до 40%, що збігається із розрахунками Міністерства економіки за 2024 рік. [2]

У всесвітовому контексті тіньовий сектор економіки складає в середньому від 5 до 10% ВВП. Причому нормальним рівнем вважають, частка якого не переважає 15%.

Складова тіньового бізнесу є майже в усіх секторах економіки України. Наприклад, у добувній промисловості, з його сумнозвісними продажами бурштину із Волині, Житомирщини, Рівненщини та Київщини на чорних ринках, де сам мінерал майже повністю видобувається нелегально у масштабах від 120 до 300 тон на рік із залученням понад 10 тисяч осіб. Збувається він відповідно, приносячи до 300 мільйонів доларів США, з яких жоден цент не був оподаткований.[3]

У період великих потрясінь України, як 90-ті роки, фінансові кризи, революції, початок війни на Сході та початок нової повномасштабної фази війни РФ на Україну тіньова економіка зростає. Причинами виступають: підвищення податків, втрата майна внаслідок воєнних дій та втрата постійного місця роботи, що зачепила мінімум 5 млн українців.

Зазвичай за таких умов саме тіньовий сектор і рятуює населенню з невеликим достатком.

Тіньова економіка більш гнучка та динамічна, ніж легальна. Вона має здатність швидко заповнювати ніші в економіці та створювати додаткові робочі місця, насичувати ринок товарами і послугами, збільшувати доходи частини населення. Але першочерговою проблемою є її негативний вплив на національну економіку, потім вже і на свідомість громадян, які не вбачають ніякої загрози в несплаті податків та реєстрації бізнесу. Але внаслідок існування тіньового сектору зменшуються доходи державного бюджету, зростає зовнішній внутрішній борг країни та послаблюються позиції на міжнародній арені.

Тому, така діяльність не тільки нелегальною, а навіть антидержавною на рівні із колабораціонізм та державною зрадою, що не тільки шкодить розбудові фінансових інституцій та ринків, а й криміналізацію громадськості втягнувши її протиправні дії відносно держави.

Таким чином, тіньова економіка в поєднанні з організованою злочинністю і корупцією становлять загрозу для економічної та національної безпеки держави. Тіньова економіка деформує свідомість людей, привчає ігнорувати встановлені державою правила. Аби досягти результату в протидії тіньовому бізнесу, потрібні будуть радикальні реформи у регуляторних та правоохоронних органах, але в свою чергу потрібно створити належні умови для підприємців щоби стимулювати їх виходити із тіні за пільгових умов та налаштувати довіру суспільства до держави [4]

Список використаних джерел: 1. Гетман О. На яких схемах тіньової економіки держава втрачає найбільше?. *Економічна правда: веб-сайт*. 31.10.2024. URL: <https://pravda.com.ua/columns/2024/10/31/721290/> (дата звернення: 13.03.2025). 2. У Мінекономіки підрахували, яка частина української економіки перебуває «в тіні». *Finance.ua*. URL: <https://news.finance.ua/ua/u-minekonomiky-pidrahuvaly-ya-ka-chastyna-ukrains-koi-ekonomiky-perebuvaе-v-tini> (дата звернення: 13.03.2025). 3. Максименцев М. Культурно-психологічні фактори злочинності у сфері надкористування. *Харківський національний університет внутрішніх справ*. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/27_04_2018/pdf/40.pdf (дата звернення: 13.03.2025). 4. Рівень тіньової економіки у 2024 році. *Міністерство економіки України*. URL: <https://news.finance.ua/ua/u-minekonomiky-pidrahuvaly-ya-ka-chastyna-ukrains-koi-ekonomiky-perebuvaе-v-tini> (дата звернення: 13.03.2025).

УДК 336.226

Паламарчук М. В., здобувач освітньо-професійного ступеня фаховий молодший бакалавр Науковий керівник: **Мельничук І. І.**, канд. екон. наук, доцент, завідувачка кафедри обліку та фінансів

Хмельницький фаховий економіко-технологічний коледж Університету економіки і підприємництва, м. Хмельницький, Україна

ОПОДАТКУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРИБУТКІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: АКТУАЛЬНІ АКЦЕНТИ

Ключові слова: *інвестиційний дохід, інвестиційний прибуток, фізичні особи, податок на доходи фізичних осіб.*

На сьогодні все більшої популярності набирає інвестиційна діяльність платників податків фізичних осіб. Цьому сприяє ряд факторів, серед яких: розвиток вітчизняного фондового ринку державою, підвищення фінансової грамотності населення, бажання заробити додаткові кошти тощо. Проте, поряд із можливістю отримання так званих пасивних доходів, виникає і обов'язок їх декларування та сплати податків. Зважаючи на специфіку формування інвестиційних прибутків у фізичних осіб, необхідно детально вивчити зазначене питання.

Особливості оподаткування інвестиційних прибутків фізичних осіб визначені ст. 170.2 Податкового кодексу України [1]. Аналіз норм податкового законодавства в цій царині дозволяє зробити висновок, що фізичні особи, які здійснюють операції з інвестиційними активами, мають вести детальний облік усіх отриманих доходів та понесених витрат від такої діяльності. Дана необхідність зумовлена тим, що: по-перше, професійні торговці цінними паперами звітують за операціями по нарахуванню платнику інвестиційного прибутку (тобто, вони виступають податковими агентами); по-друге, така діяльність фізособи є відокремленою від інших видів діяльності, за якими можна отримувати доходи такої особи.

При розрахунку об'єкта оподаткування важливо врахувати той факт, що підлягає оподаткуванню саме прибуток, який отриманий за результатами здійснення операцій з інвестиційними активами. Для розрахунку такого прибутку усі отримані доходи мають бути зменшені на понесені власником інвестиційного активу задокументованими витратами. Такий розрахунок здійснюється окремо за кожним видом активів і за кожною компанією, що випустила інвестиційний актив. Оскільки такі операції здійснюються в іноземній валюті – важливо правильно застосувати курс, за яким буде проведено перерахунок. Таким курсом має стати той, що діяв на дату здійснення операції з купівлі-продажу інвестиційного активу.

Ще однією особливістю оподаткування інвестиційних прибутків є те, що вони можуть бути отримані як за результатами здійснення операцій купівлі-продажу інвестиційних активів, так і отримання дивідендів за цими активами. В даному випадку важливо окремо вести облік таких операцій, оскільки прибутки за дивідендами оподатковуються за іншою ставкою, ніж прибутки за здійснення торговельної діяльності. Якщо фізична особа отримала за рік доходу від продажу інвестиційних активів на суму, що не перевищує граничну суму доходу, то така сума не включається до загального річного оподаткованого доходу і не підлягає оподаткуванню.

Таким чином, досить поширена на сьогодні діяльність фізичних осіб на фондовому ринку вимагає від них виконання свого податкового обов'язку щодо декларування та сплати податку на доходи фізичних осіб.

Список використаних джерел: 1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення: 17.12.2024. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 06.03.2025).

УДК 657.1:004.8

Перетяцько Ю.М., канд. екон. наук, доцент, заступник директора навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та адміністрування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

Ключові слова: *штучний інтелект, бухгалтерський облік, розвиток*

Штучний інтелект (ШІ) активно впроваджується у всі сфери господарської діяльності підприємств, включаючи бухгалтерський облік.

За дослідженням Mordorintelligence (рис. 1) ринок технологій із штучним інтелектом оцінюється у 1,56 млрд дол. у 2024 році. За п'ять років очікується стрімке зростання до 6,62 млрд дол.

Рисунок 1 – Ринок технологій із штучним інтелектом*

*Джерело: [1]

Однією із передових компаній щодо інтеграції штучного інтелекту у програмні продукти для автоматизації бухгалтерського обліку є Xero – це хмарний програмний продукт для малих та середніх підприємств. Основними функціями Xero є автоматизація облікових процесів, банківські операції, платіжні системи, звітність та аналітика. Наразі компанія впроваджує та тестує асистента JAX (Just Ask Xero), який за допомогою голосових команд споживача допоможе керувати платіжними документами, звітністю та грошовими потоками.

У 2020 році Xero презентувала аналітичний інструмент із використанням ШІ – «Analytics Plus», який поєднує прогнозування грошових потоків із розширеними прогнозами та інструментами бізнес-звітності [2].

Американська програма для автоматизації бухгалтерського обліку QuickBooks (розробник Intuit) впровадив ШІ для автоматизації класифікації банківських грошових потоків із відповідними рахунками (квитанціями) та застосовує OCR AI для вилучення даних із документів, зменшуючи тим самим повторювані дії працівників облікового апарату [3].

MindBridge AI – платформа для аналізу ризиків транзакцій. Використовується аудитором для виявлення фінансових ризиків та аномалій у господарській діяльності на основі головної книги, рахунків-фактур, доходів тощо [4].

У фінансовому секторі платформа ONEUP використовує ШІ як бізнес асистента, який трансформує банківські операції (з банкінгу) в бухгалтерський облік з точністю 95% [5].

Дослідженні програмні продукти, які застосовують ШІ працюють лише на американському ринку і є платними. Українські виробники ІТ-продуктів для автоматизації бухгалтерського обліку поки не впроваджують ШІ.

На сьогоднішній день у бухгалтерському обліку ШІ використовується для типових не складних задач, які дозволяють вивільнити час працівників та спростити монотонність праці. Загалом ШІ може застосовуватися для вирішення наступних задач:

- Автоматизація типових монотонних задач: введення даних, класифікація операцій, складання звітності.
- Обробка та аналіз великих за обсягом даних.
- За рахунок використання економіко-математичного апарату прогнозувати дані.

При використанні ШІ слід бути достатньо обережним, особливо на сучасному етапі їх розвитку. Більшість експертів в ІТ сфері відмічає таке явище як «галюцинації ШІ» - коли сервіс видає недостовірно або неправдоподібну інформацію. Зважаючи на те, що бухгалтерський облік ґрунтується на принципі достовірності, то таке явище може загрожувати точності отриманих

даних, а отже, може, вплинути на якість прийняття рішень, що негативно позначиться на господарській діяльності підприємства.

Список використаних джерел: 1. AI In Accounting Market Size. URL: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/artificial-intelligence-in-accounting-market>. 2. Ranica Arrowsmith. Xero introduces AI-powered analytics tool. 2021. URL: <https://www.accountingtoday.com/news/xero-introduces-ai-powered-analytics-tool>. 3. Booke AI. URL: <https://quickbooks.intuit.com/app/apps/appdetails/bookeai/en-us/>. 4. AI-powered financial risk discovery for internal controls and audit. URL: <https://www.mindbridge.ai/platform/technology/>. 5. ONEUP. AI Categorized Transactions. URL: <https://www.oneup.com/#ai-categorization>

УДК 657

Савосіна Ю.О., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Гливенко В.В.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК НА ПІДПРИЄМСТВІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: бухгалтерський облік, воєнний стан, інформаційні ресурси, основні засоби, благодійна допомога.

Сучасні реалії ставлять перед підприємствами України нові виклики, пов'язані з необхідністю адаптації до умов воєнного стану. Серед найважливіших аспектів функціонування бізнесу в таких умовах є бухгалтерський облік, який відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності, виконанні законодавчих вимог та прийнятті стратегічних рішень.

Науковці активно досліджують вплив воєнного стану на ведення бухгалтерського обліку в Україні. Зокрема, Прокопова О. М., Кудлаєва Н. В., Войтенко А.С., Свічкач Н.М., Патута М., Шматковська Т., Русин-Гриник Р., Балашов Г., Шот А. та Підручняк К. у своїх публікаціях акцентують увагу на ключових проблемах, таких як дотримання податкової дисципліни, адаптація облікової політики до законодавчих змін, а також забезпечення збереження облікових даних в умовах цифрових загроз.

Насамперед, воєнний стан створює складнощі в організації бухгалтерського процесу через нестабільність податкової політики та зміни в законодавстві. Тобто, спеціалістам з обліку необхідно здійснювати систематичний моніторинг нормативно-правових актів, аналізувати нововведення та опрацьовувати офіційні роз'яснення компетентних органів, аби своєчасно коригувати облікову політику підприємства до змін у законодавстві (наприклад, нові податкові ставки, правила оподаткування чи звітності), запобігати порушенням, які можуть призвести до штрафів, та планувати діяльність підприємства, враховуючи спеціальні режими, передбачені для бізнесу в умовах воєнного стану.

Крім того, підприємства змушені знаходити способи забезпечення безперервності діяльності в умовах обмеженого доступу до фінансів, людських ресурсів та матеріальних активів. Також виникають ризики фізичного знищення документів та ускладнений доступ до інформаційних ресурсів. Так, внаслідок кібератак на державні ресурси можуть зникати або викрадатися критично важливі для бухгалтерського обліку дані, такі як реєстраційна інформація, фінансові показники, документи електронного документообігу тощо. Це створює додаткове навантаження на бухгалтерські служби, які змушені відновлювати втрачені дані з резервних копій або вручну.

На додаток, існує ризик втрати або пошкодження даних всередині підприємства, що може бути зумовлено кількома факторами. По-перше, перебої в електропостачанні, фізичне пошкодження або знищення обладнання внаслідок воєнних дій можуть спричинити повну або часткову втрату облікової інформації, яку неможливо відновити [2].

По-друге, існує загроза кібербезпеці підприємства через можливість вірусних атак чи цілеспрямованих кібератак на облікові системи та бази даних. Такі інциденти можуть призвести до викрадення або повного знищення облікових даних [2].

По-третє, припинення функціонування або нестабільна робота програмного забезпечення, викликана пошкодженням інфраструктури або відсутністю технічної підтримки, значно ускладнює виконання облікових операцій та збереження даних. Усі ці фактори підвищують важливість впровадження стратегій резервного копіювання, використання хмарних технологій, посилення заходів кібербезпеки та створення планів забезпечення безперервності діяльності [2].

Також у контексті воєнних дій на території країни в системі бухгалтерського обліку з'являються нові специфічні господарські операції, обумовлені особливостями функціонування підприємств в умовах військового часу, а саме:

- вибуття основних засобів (примусове відчуження або добровільна передача майна на користь ЗСУ, знищення основних засобів);
- амортизація вищевказаних основних засобів;
- допомога ЗСУ грошима та майном;
- відображення ПДВ при вибутті основних засобів та благодійній допомозі.

Особливості обліку та оподаткування вибуття основних засобів в умовах воєнного стану наведено в таблиці 1.

*Таблиця 1 – Облік вибуття основних засобів**

Вибуття основних засобів	Бухгалтерський облік	Облік ПДВ
Примусове відчуження	Як облік продажу майна	Є об'єктом оподаткування ПДВ
Добровільна передача		
- з попереднім або наступним відшкодуванням	Як облік продажу майна	Є об'єктом оподаткування ПДВ
- без попереднього або наступного відшкодування	Як облік дарування майна	Не є об'єктом оподаткування ПДВ
Знищення	Як облік ліквідації майна	Не є об'єктом оподаткування ПДВ

**Джерело: складено на основі [5]*

Щодо амортизації, то перелік обставин, за яких підприємства зобов'язані призупинити нарахування амортизації, визначено пунктом 23 НП(С)БО 7, а саме реконструкція, модернізація, добудова, дообладнання та консервація основного засобу [3]. В усіх інших випадках, наприклад, якщо основний засіб знаходиться на тимчасово окупованій території або в районах проведення бойових дій, нарахування амортизації не припиняється.

Підприємства активно надають підтримку Збройним Силам України та іншим державним установам шляхом перерахування коштів на спеціальні рахунки, передачі матеріальних цінностей, транспортних засобів та інших ресурсів. Що стосується обліку такої передачі, то суми благодійної допомоги у грошовій формі, а також вартість безоплатно переданого майна чи наданих послуг відображаються у складі витрат [1].

Крім того, підприємства, які використовують коригування згідно з підпунктом 140.5.9 ПКУ, повинні збільшити фінансовий результат до оподаткування на суму коштів або вартості товарів, робіт або послуг, які вони передали безоплатно неприбутковим організаціям протягом звітного (податкового) року, яка перевищує 4% оподаткованого прибутку попереднього звітного року.

Проте, згідно з пунктом 69.6 підрозділу 10 розділу XX ПКУ, коригування згідно з підпунктом 140.5.9 не застосовується [4].

Отже, умови воєнного стану в Україні висувають перед підприємствами нові виклики, що значно впливають на організацію та ведення бухгалтерського обліку. Зміни в законодавчій базі, ризики втрати даних, ускладнення доступу до інформаційних ресурсів, а також поява специфічних операцій, пов'язаних із підтримкою Збройних Сил України та інших державних установ, вимагають від фахівців з обліку високої професійної адаптивності та оперативного реагування.

Список використаних джерел: 1. Благодійна допомога армії: облік та оподаткування. *МОГОЛ АЛЬФА: веб-сайт*. URL: <https://www.mogol-alfa.com.ua/ua/buhgalterski-novini/blagodijna-dopomoga-armiyi-oblik-ta-opodatкуванняya/>. 2. Гуренко Т. О. Ризики, пов'язані з автоматизацією обліку. *Нові інформаційні технології управління бізнесом: тези VI Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ: Спілка автомати заторів бізнесу, 2023. С. 31-32. URL: <http://dkrkm.org.ua/cache/2022-2023/konf/180323/zbirnyk.pdf>. 3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : затв. наказом М-ва фінансів України від 27.04.2000 №92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>. 4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>. 5. Пчелинська Г. Особливості обліку вибуття основних засобів в умовах воєнного стану в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. №51. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2462>.

УДК 657

Сидоренко О.О., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ВИЗНАННЯ ДОХОДУ ВІД ЦІЛЬОВОГО ФІНАНСУВАННЯ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Ключові слова: облік, цільове фінансування, капітальні інвестиції, дохід, доходи майбутніх періодів, амортизація, рахунки обліку, статті звітності

Відповідно до п. 18 НП(с)БО 15 «Дохід», «Цільове фінансування капітальних інвестицій визнається доходом протягом періоду корисного використання відповідних об'єктів інвестування (основних засобів, нематеріальних активів тощо) пропорційно сумі нарахованої амортизації цих об'єктів» [3], тобто фактично цим пунктом визначено, що в момент прийняття рішення щодо придатності об'єкта основного засобу для корисного використання необхідно здійснити бухгалтерське проведення Дт 48 – Кт 69.

Аналогічний висновок можна зробити на підставі аналізу п. 24 додатку до Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів, Наказ Мінфіну України від 30.09.2003 № 561, згідно якого «в сумі, пропорційній нарахованій амортизації, по об'єктах основних засобів, придбаних (створених) за рахунок коштів цільового фонду, визнається дохід за допомогою проведення Дт 69 – Кт 745» [2]. Тобто, цілком логічно, що перед цим проведенням було відповідно здійснено бухгалтерське проведення Дт 48 – Кт 69.

На нашу думку, вище зазначений підхід є таким, що не відповідає діючим методологічним засадам ведення обліку та складання фінансової звітності в Україні (такий підхід був методологічно вірним лише в часи коли доходи майбутніх періодів були виділені в окремий

розділ пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан)). Так, рахунок 69 «Доходи майбутніх періодів» відноситься до 6 класу рахунків, який, відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 №291, призначений для «обліку даних та узагальнення інформації про зобов'язання, які будуть погашені у звичайному ході операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців з дати балансу» [1], тобто (в цьому дослідженні умовно вважаємо що операційний цикл підприємства менше одного року) на рахунку 69 має відображатись тільки та сума доходу майбутніх періодів, яка буде визнана доходом звітного року. Водночас, строк корисного використання основного засобу априорі завжди є більшим за один рік, отже перенесення всієї суми цільового фінансування на рахунок 69 є методологічно невірним.

З огляду на вказане, ми вважаємо, що в момент визнання придатності об'єкта основного засобу до корисного використання необхідно здійснити бухгалтерське проведення Дт 48 – Кт 55, з подальшим перенесенням суми доходу майбутніх періодів на рахунок 69 (за допомогою проведення Дт 55 – Кт 69) лише в частині, що припадає на конкретний звітний рік протягом якого будуть визнані доходами звітного року (Дт 69 – Кт 745).

Слід зазначити, що запропонована вище методика є актуальною у випадку, якщо умовами цільового фінансування були висунуті вимоги виключно щодо придбання (створення) конкретного об'єкта основних засобів та відповідно не існувало подальших вимог щодо його конкретного використання у майбутньому.

Якщо ж умовами цільового фінансування капітальних інвестицій визначено вимоги, як до конкретного придбання (створення) об'єкта основних засобів, так й подальшого його конкретного використання, то методологічно вірним, на нашу думку, буде підхід за якого після прийняття рішення щодо придатності об'єкта основного засобу для корисного використання необхідно щорічно здійснювати бухгалтерське проведення Дт 48 – Кт 69 виключно в межах суми, що відповідатиме цільовому використанню об'єкта у звітному році.

Приклад: 15 грудня 2024 року прийнято рішення щодо придатності обладнання (введено в експлуатацію), яке було придбано за рахунок коштів цільового фінансування. Первісна вартість – 100 тис. грн, строк корисного використання – 5 років, ліквідаційна вартість – 0 грн, метод амортизації – прямолінійний. Наведемо методику обліку зазначених операцій (табл. 1).

Таблиця 1 – Методика обліку визнання доходу від цільового фінансування капітальних інвестицій

<i>Господарська операція</i>	<i>Дебет</i>	<i>Кредит</i>	<i>Сума, грн</i>
1	2	3	4
<i>Умовами цільового фінансування передбачено необхідність виключно придбання такого обладнання</i>			
Сальдо раніше отриманого цільового фінансування		48	120 000,00
Введено в експлуатацію обладнання 15.12.24	10	15	120 000,00
Одночасно відображено доходи майбутніх періодів та виконання умов цільового фінансування	48	55	120 000,00
31.12.24 відображено визнання доходів майбутніх періодів що мають бути визнані доходами у 2025 році $120000/5=24000$ грн	55	69	24 000,00
Щомісячно на кінець кожного з місяців у 2025 році відображаємо нарахування амортизації та одночасно визнання доходу у відповідній сумі $24000/12=2000$ грн	977	131	2 000,00
	69	745	2 000,00
31.12.25 відображено визнання доходів майбутніх періодів що мають бути визнані доходами у 2026 році $120000/5=24000$ грн	55	69	24 000,00
.....			

Кінець таблиці 1

1	2	3	4
<i>Умовами цільового фінансування передбачено необхідність придбання обладнання та умови його подальшого використання для досягнення конкретних цілей</i>			
Сальдо раніше отриманого цільового фінансування		48	120 000,00
Введено в експлуатацію обладнання 15.12.24	10	15	120 000,00
31.12.24 відображено доходи майбутніх періодів, що мають бути визнані доходами у 2025 році та часткове виконання умов цільового фінансування $120000/5=24000$ грн	48	69	24 000,00
Сальдо цільового фінансування на 31.12.24		48	96 000,00
Щомісячно на кінець кожного з місяців у 2025 році відображаємо нарахування амортизації та одночасно визнання доходу у відповідній сумі $24000/12=2000$ грн	977	131	2 000,00
	69	745	2 000,00
31.12.25 відображено доходи майбутніх періодів, що мають бути визнані доходами у 2025 році та часткове виконання умов цільового фінансування $120000/5=24000$ грн	48	69	24 000,00
Сальдо цільового фінансування на 31.12.25		48	72 000,00
.....			

Використання запропонованої нами методики унеможливіть викривлення показників фінансової звітності, зокрема Балансу (Звіту про фінансовий стан), у частині відображення довгострокових зобов'язань у складі поточних зобов'язань за рахунок їх включення до статті «Доходи майбутніх періодів» Балансу (Звіту про фінансовий стан).

Список використаних джерел: 1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291. *Офіційний сайт Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення: 11.03.2025). 2. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів. Наказ Мінфін України від 30.09.2003 № 561. *Офіційний сайт Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0561201-03#Text> (дата звернення: 11.03.2025). 3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід». Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.1999 № 290. *Офіційний сайт Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text> (дата звернення: 11.03.2025).

УДК 657.1:658

Строць А. І., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Семанюк В. З.**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ВИТРАТ НА ПІДГОТОВКУ ТА ВИДАННЯ ДРУКОВАНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: *управлінський облік витрат, оптимізація ресурсів, сталий розвиток, автоматизація обліку, корпоративна соціальна відповідальність (CSR), енергоефективність, фінансова звітність, екологічний аудит, друкована продукція, поліграфія.*

У сучасних умовах сталого розвитку зростає потреба в ефективному управлінському обліку витрат на всіх етапах виробництва, зокрема в сфері виготовлення друкованої продукції. Виробництво друкованої продукції має значний вплив на навколишнє середовище: витрати паперу, енергії, фарбників, а також утворення відходів. Міжнародна комісія з довкілля і розвитку трактує сталий розвиток як «розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби», що передбачає інтеграцію економічних, соціальних та екологічних результатів [1].

В умовах адаптації бізнесу до нових економіко-екологічних реалій, сталий розвиток стає одним з основних факторів ефективності бізнесу, а система управлінського обліку витрат формує інформацію для оптимізації використання ресурсів, що допомагає підприємствам досягти цілей сталого розвитку, включаючи зниження впливу на навколишнє середовище, економію ресурсів і зниження витрат. Для компаній, які займаються виробництвом друкованої продукції, це означає необхідність впровадження методів, що дозволяють не тільки мінімізувати витрати, але й знижувати екологічний вплив своєї діяльності на оточуюче середовище. Завдяки ефективному управлінському обліку можна здійснювати моніторинг і контроль над витратами, пов'язаними з використанням сировини, енергоресурсів, а також відходами, які виникають у процесі виробництва друкованої продукції.

Принципи управлінського обліку витрат у контексті сталого розвитку включають інтеграцію економічних, соціальних та екологічних факторів у процес управлінського обліку [2] і передбачають: ефективність ресурсів через мінімізацію їх використання і оптимізацію виробничих процесів; екологічну відповідальність через впровадження процесів рециркуляція, використання екологічно чистих матеріалів; соціальну відповідальність через здійснення витрат на корпоративну соціальну відповідальність (CSR). Врахування принципів сталого розвитку в процесі виробництва друкованої продукції не тільки знижує негативний вплив на навколишнє середовище, але й може сприяти скороченню витрат у довгостроковій перспективі. Вибір екологічно чистих матеріалів, рециркуляція паперу, використання фарбників на рослинній основі, дозволить зменшити екологічний слід виробництва. Такі заходи можуть бути вартісними, проте їх впровадження дозволить знизити негативний вплив на навколишнє середовище, що відповідає глобальним вимогам сталого розвитку. Наприклад, використання енергоефективного обладнання для виробництва друкованої продукції може значно знизити витрати на енергію. Окрім того, підприємства змушені адаптувати свої виробничі процеси до стандартів сталого розвитку, зокрема, використання сертифікованих матеріалів, зменшення викидів CO₂ та інші екологічні ініціативи. Інвестування в екологічні рішення може здаватися додатковими витратами на перший погляд, однак на довгостроковій перспективі призведе до підвищення конкурентоспроможності та зниження штрафів за порушення екологічних стандартів.

Таким чином, в умовах сталого розвитку підприємства стикаються з необхідністю врахування екологічних витрат у процесі виробництва. Однак постає проблема чіткого виокремлення витрат на охорону природи у складі загальних виробничих витрат через невизначеність методологічного підходу та відсутності класифікації таких витрат, що ускладнює їх розмежування. Крім того, екологічні витрати часто інтегровані у загальні витрати підприємства, наприклад, витрати на енергоефективне обладнання можуть одночасно належати і до виробничих, і до екологічних витрат. Недостатній рівень автоматизації обліку та відсутність спеціальних аналітичних рахунків також створюють труднощі в управлінні такими витратами. Для вирішення цієї проблеми необхідно розробити чіткі методики розподілу витрат відповідно до сучасних стандартів сталого розвитку, впроваджувати автоматизовані системи обліку та вдосконалювати законодавчі вимоги щодо розкриття екологічних витрат у фінансовій та управлінській звітності. Мельник Н.Г., Семанюк В.З. підкреслюють проблему того, що «ризики у звіті з управління надмірно зосереджені на короткостроковій перспективі, натомість циркулярний підхід базується на довгостроковій перспективі» [3, С. 186]. З метою чіткої ідентифікації витрат в аспекті досягнення сталого розвитку поліграфічні виробництва потребують автоматизації моніторингу таких витрат у реальному часі, що дає можливість формувати інформацію в онлайн режимі, а, отже, своєчасно коригувати управлінські рішення, а також оптимізувати ресурси, знижуючи витрати на робочу силу та уникати помилок, характерних для ручного введення даних. Крім того, автоматизовані системи дозволяють враховувати екологічні параметри виробництва, такі як енергоефективність чи витрати на переробку матеріалів, що є важливою частиною сталого розвитку. Впровадження таких технологій допоможе компаніям визначати витрати на екологічно чисті матеріали, енергоефективне обладнання та утилізацію відходів. Крім того, це сприятиме точному обліку витрат на впровадження стійких практик у виробничих процесах і дозволить підприємствам демонструвати свою соціальну відповідальність перед клієнтами та партнерами.

Іншим важливим інструментом вдосконалення управлінського обліку є екологічний аудит витрат, що дозволить виявити неефективні ділянки виробництва, де можна зменшити витрати та підвищити екологічну ефективність, а також потенційні ризики для навколишнього середовища, які можуть спричинити додаткові витрати в майбутньому (наприклад, штрафи за порушення екологічних норм) [4]. Крім того, екологічний аудит допомагає виявити можливості для інвестування в енергоефективні та екологічно чисті технології, що дозволяють знижувати витрати та покращувати фінансові результати компанії.

«Основними особливостями системи обліку в сучасному суспільстві є те, що вона має бути спроектована конкретно для кожного підприємства; бути гнучкою і в разі необхідності легко адаптуватися до нових процесів, які виникають в ході господарської діяльності; формувати фінансові, нефінансові та прогностичні показники» [5]. В цьому контексті вдосконалення управлінського обліку витрат на друковану продукцію в умовах сталого розвитку має безпосередній економічний ефект, що дозволить знизити витрати, покращити екологічні показники та підвищити конкурентоспроможність на ринку.

Впровадження сталих підходів до управлінського обліку витрат дозволить підприємствам отримати фінансові переваги, включаючи зниження витрат на енергію та матеріали завдяки використанню перероблених ресурсів, а також зниження витрат на утилізацію відходів. Застосування таких підходів також може сприяти покращенню фінансових результатів компанії в довгостроковій перспективі завдяки зниженню витрат на продукцію та підвищенню її якості.

Список використаних джерел: 1. World Commission on Environment and Development. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wced>. 2. Задорожний З.-М. В., Муравський В.В., Семанюк В. З., Омецінська І. Я. Управлінський облік: навч. посіб. Тернопіль: ВПЦ «Університетська думка», 2023. 293 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/51445>

3. Мельник Н. Г., Семанюк В. З. Бухгалтерський облік у контексті сталого розвитку та циркулярної економіки. *Бізнес Інформ*. 2021. №9. С. 183–188. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-9-183-188> 4. Папінко В. З. Екологічний контролінг. *Наука та наукознавство*. 2003р. №1. С.27-34. 5. Задорожний З.-М., Семанюк В. Розвиток облікової науки у світлі економічних та соціальних трансформацій. *Вісник економіки*. 2021. Вип. 3. С. 110–124. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2021.03.110>

УДК 657

Ступницький Є.Р., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування»

ННЦ «Інститут аграрної економіки», м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ЗАБЕЗПЕЧЕНЬ ПІДПРИЄМСТВ

Ключові слова: *забезпечення, облік, зобов'язання, оцінка, звітність, підприємства, бізнес.*

Забезпечення традиційно є важливою складовою власних джерел утворення активів, оскільки вони забезпечують фінансову стабільність, стійкість та впливають на можливість залучення кредитних ресурсів бізнес-суб'єктів чи виконання непередбачуваних у майбутньому зобов'язань. Для бізнесу важливо не лише мати достатню кількість забезпечень для забезпечення операційної діяльності, а й ефективно управляти ними, мінімізуючи ризики та забезпечуючи відповідність вимогам регуляторів та інвесторів.

Умовам, в яких працюють підприємства України, притаманний високий рівень невизначеності. Керівництво не може передбачити всі тенденції, які можуть впливати на зовнішнє середовище компанії і економіку України в цілому, а також те, який вплив (за наявності такого) вони можуть мати на майбутній фінансовий стан. Через це актуальність обліку забезпечень майбутніх витрат і платежів зростає через необхідність забезпечити правдиве подання фінансової звітності і повноту відображення зобов'язань, в тому числі з невизначеною сумою або строком погашення.

Згідно з нормами НП(С)БО 11 «Зобов'язання», забезпечення – зобов'язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу [1]. Види забезпечень виокремлені чинною Інструкцією «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій», які поділяють на: «Забезпечення виплат відпусток»; «Додаткове пенсійне забезпечення»; «Забезпечення гарантійних зобов'язань»; «Забезпечення інших витрат і платежів»; «Забезпечення призового фонду (резерв виплат)»; «Резерв на виплату джек-поту, не забезпеченого сплатою участі у лотереї»; «Забезпечення матеріального заохочення»; «Забезпечення відновлення земельних ділянок» [2].

Зобов'язання з невизначеною сумою або строком погашення можуть суттєво вплинути на фінансовий стан підприємства у випадку настання подій, коли такі зобов'язання становляться вже юридично значимими. Тому завчасне виявлення відповідних зобов'язуючих подій, об'єктивне визначення величини вірогідних зобов'язань і визнання забезпечень спростить процеси аудиту підприємств, підвищить рівень довіри інвесторів, кредиторів та партнерів до фінансової звітності.

Проблемним аспектом є те, що методологічні підходи до розрахунку і визначення забезпечень за їх видами майже не регламентовані і не систематизовані на рівні державних регуляторів. По-перше, проблема полягає в різноманітності підходів до визначення об'єктів

забезпечень і їх класифікації, що часто призводить до розбіжностей у звітності між компаніями чи регіонами. Наприклад, одне підприємство може визнавати певні активи забезпеченням, тоді як інше – ні, що ускладнює порівняння фінансових результатів та аналіз ризиків. По-друге, існує питання щодо вибору методу оцінки забезпечень, який може значно впливати на звітність та фінансові показники компанії. Різні методи, такі як ринкова вартість, вартість відтворення або вартість реалізації, можуть приводити до значних відмінностей у вартості забезпечень, що може викликати сумніви серед інвесторів і аналітиків щодо достовірності фінансової звітності. Таким чином, вдосконалення методології визначення забезпечень є актуальним завданням для академічних досліджень та практичного застосування в обліковій сфері.

На думку колективу дослідників на чолі з Ю. Серпеніною, «потребують дослідження та подальшого розвитку питання класифікації забезпечень, уніфікації нормативного регулювання, деталізації існуючого плану рахунків, розробка і удосконалення первинних документів, а також порядку відображення в обліку окремих аспектів зменшення (списання) забезпечень» [3, с. 51–52].

Поруч із вищезазначеними, на нашу думку, головними проблемними аспектами визнання та обліку забезпечень господарюючих суб'єктів є:

- недостатня узгодженість інструкцій, методичних рекомендацій та нормативних актів щодо класифікації, і як наслідок, диференціації методологічних підходів до оцінки різних видів забезпечень, яка може призводити до непорозумінь і різниці в трактуванні правил серед різних суб'єктів облікової діяльності;
- недостатня кваліфікація облікового персоналу та відсутність уніфікованих ustalених практик формування професійних суджень щодо визнання, оцінки, відображення в обліку та розкриття у звітності забезпечень в підприємствах різних галузей національної економіки;
- зміна умов господарювання та економічних умов може призводити до змін у вартості та значенні забезпечень, що вимагає постійного адаптування облікових політик та процедур;
- конвергенція національних підходів до обліку забезпечень з міжнародними стандартами може бути викликом у контексті гармонізації облікової звітності з міжнародними практиками.

Особливу групу проблемних питань, які потребують теоретико-практичного рішення становить розкриття забезпечень у звітності бізнес-суб'єктів. Недостатня прозорість та чіткість у відображенні інформації про забезпечення може призводити до неточностей та «різничитань» у розумінні стану фінансових ризиків і фінансової стабільності підприємства. Вирішення цієї проблеми вимагає не лише вдосконалення облікових політик, але й розвитку стандартів звітності, які б забезпечували чіткість і порівнянність інформації між різними суб'єктами господарювання. Такий підхід сприятиме підвищенню довіри стейкхолдерів та забезпечить більш об'єктивну оцінку фінансового стану й перспектив розвитку бізнес-суб'єктів.

Тому удосконалення методичних підходів до визначення величини забезпечень, документування оціночних суджень (бухгалтерських припущень) і обліково-аналітичних моделей мають суттєво покращити якість і прозорість фінансової звітності, спростити аудиторські процедури. Саме на ці аспекти будуть сфокусовані наші подальші наукові дослідження.

Список використаних джерел: 1. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: наказ Міністерства фінансів України від 31.01.2000 №20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text> (дата звернення: 10.03.2025). 2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затв. Наказом Міністерства фінансів України від 13.12.2024 № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення: 10.03.2025 р.). 3. Серпенінова Ю.С., Гриценко Л.Л., Олексіч Ж.А., Панченко А.В., Товстуха К.М. Проблемні аспекти облікового відображення забезпечень майбутніх витрат і платежів. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2021. № 4. С. 44–53.

УДК 657.01 : 005

Талах Т.А., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Ключові слова: *фінансовий стан, аналітичне забезпечення, методика, інформація, організація аналітичної роботи.*

Важливою умовою під час оцінки фінансового стану підприємства є володіння достовірною інформацією для його проведення, наявністю і володінням методикою проведення фінансового аналізу та наявністю організаційної системи проведення фінансового аналізу на підприємстві тобто, наявністю аналітичного забезпечення оцінки фінансового стану об'єкта господарювання.

Провівши дослідження наукових джерел було з'ясовано, що термін «аналітичне забезпечення» науковцями трактується по різному. Так, професор П.Р. Пуцентейло стверджує, що «Аналітичне забезпечення є складовою інформаційного забезпечення управління підприємством, якою займається економічний аналіз. Тобто, економічний аналіз є інструментом створення системи аналітичного забезпечення» [1]. Отже, аналітичне забезпечення базується на інформаційній складовій, яку забезпечує бухгалтерський облік і використовує її в аналітичних розрахунках для оцінки фінансового стану підприємства. Аналітичне забезпечення передбачає систему, в якій проходить збір, обробка даних на основі методики фінансового аналізу та оцінка результатів проведених досліджень.

На думку професора Г.В. Кошельок «аналітичне забезпечення – це методи, прийоми обробки та аналізу отриманої інформації про фінансовий стан підприємства. Формування даної компоненти реалізується за допомогою окремих видів аналізу: стратегічного, атрибутивного, операційного, порівняльного, фінансово-економічного, функціонально- вартісного» [2].

Автори Н. Бірченко, С. Руденко, А. Ряснянська стверджують, що «аналітичну систему доцільно розглядати як сукупність елементів, які взаємодіють між собою і дозволяють здійснювати збір, обробку, реєстрацію та аналіз всіх видів інформації, що надходить із зовнішніх та внутрішніх джерел» [3]. На нашу думку, в даному визначенні вказується тільки інформаційна складова аналітичного забезпечення, а методиці аналізу, висновкам, які обґрунтовують і узагальнюють результати аналізу, а також дають рекомендації управлінському персоналу не приділена увага.

Н.Ю. Єршова визначає, що «аналітичне забезпечення – це інтегрована система, що включає аналіз (фінансовий, управлінський, стратегічний) діяльності підприємства в розрізі бізнес-процесів і центрів відповідальності з метою прийняття управлінських рішень щодо вдосконалення виробництва, зниження витрат і підвищення ефективності використання ресурсів для забезпечення довгострокового функціонування та розвитку підприємства» [4]. Тобто, аналітичне забезпечення слід розглядати як інструмент для оцінки фінансового стану підприємства та прийняття ефективних управлінських рішень.

У своїй публікації П. Р. Пуцентейло та О.О. Гуменюк стверджують, що «аналітичне забезпечення діяльності підприємства є цілеспрямованою організованою діяльністю осіб, відповідальних за збір, обробку та аналіз внутрішньої і зовнішньої інформації, що є необхідною для управління підприємством» [5]. Ми погоджуємося із цим визначення, оскільки воно включає в себе не тільки інформаційну і методичну складову аналітичного забезпечення, а і організаційну.

Таким чином, до аналітичного забезпечення оцінки фінансового стану підприємства входить три складових: інформаційна, методична та організаційна.

До інформаційної складової відносять фінансову і нефінансову інформацію, яку можна умовно поділити на три рівні. До першого рівня відносять інформацію нормативно-законодавчого рівня. Тобто, це положення, методичні рекомендації на рівні Міністерства, Агенцій, а також організаційно-методична документація підприємства. До інформації другого рівня відносять дані бухгалтерського обліку (управлінського, фінансового) та звітності (фінансової, податкової та статистичної). До інформаційних ресурсів третьої групи відносять дані необлікової інформації, до якої відносять дані виробничих, технічних, маркетингових, контрольних, аудиторських, інвестиційних та інших звітах.

Наступним складовим елементом аналітичного забезпечення оцінки фінансового стану підприємства є методичний, тобто методика проведення аналізу фінансового стану. З точки зору Т.О. Гуренко вона складається з таких елементів:

- «статистичні методи (зведення, групування, відносні величини, середні величини, метод вибірки, індексний метод, кореляційно-регресійний аналіз);
- фінансовий аналіз (показники аналізу фінансового стану підприємства, фінансової стійкості підприємства, аналіз платоспроможності та ліквідності, ділової активності та ін.);
- SWOT-аналіз – визначення слабких і сильних сторін підприємства, його можливостей і загроз;
- оцінка ризиків основних господарських процесів: постачання, виробництво, реалізація, оцінка шляхів їх виникнення та зменшення» [6].

Ми погоджуємося з думкою науковця і вважаємо, що під час аналізу фінансового стану підприємства необхідно застосовувати статистичні методи дослідження, традиційні для економічного аналізу, а також прийоми факторного аналізу та пошуку резервів покращення фінансового стану підприємства.

Аналітичне забезпечення оцінки фінансового стану підприємства включає в себе елементи організації аналітичних процедур, оскільки аналітична система забезпечує інформацію для прийняття управлінських рішень і реалізацію основних функцій управління, в тому числі планування і контролю.

Організація економічного аналізу відбувається за такими етапами:

1) підготовчий етап. Він включає організаційно-технічні заходи по проведенню аналізу: формулювання мети, складання плану та програми аналізу, підбір об'єктів, суб'єктів, методики і прийомів проведення аналізу; формування системи показників; матеріально-технічне забезпечення;

2) основний (аналітичний) етап. Цей етап включає в себе збір, перевірку та опрацювання інформації (статистичне опрацювання, порівняльний аналіз, оцінка стану та ефективності господарської діяльності); факторний аналіз; визначення розміру резервів підвищення ефективності господарювання; прогнозування показників;

3) заключний етап. На цьому етапі проводиться апробація результатів аналітичних досліджень; коригування методики і системи показників; поширення інформації; отримання зворотного зв'язку; прийняття управлінського рішення.

Таким чином, аналітичне забезпечення оцінки фінансового стану підприємства – це комплекс процедур, які об'єднані в єдину систему для задоволення інформаційних та аналітичних потреб користувачів шляхом опрацювання первинної інформації в узагальнюючу у відповідності з метою, завданнями фінансового аналізу, нормативним, методичним та організаційним забезпеченням.

Список використаних джерел: 1. Пуцентейло П. Аналітичне забезпечення діяльності підприємства. *Сталий розвиток економіки*. 2015. №1(26). С. 168-174. 2. Кошельок Г., Губанов М. Інформаційно-аналітичне забезпечення управління грошовими потоками підприємства. *Економічний простір*. 2024. №189. С. 384-389. 3. Бірченко Н., Руденко С.,

Ряснянська А. Обліково-аналітичне забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2022. №13. С. 191-197. **4.** Єршова Н.Ю. Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління основними засобами підприємств: стратегічний аспект. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск №14. С. 894-904. **5.** Пуцентейло П.Р., Гуменюк О.О. Детермінанти аналітичного забезпечення процесу управління діяльністю підприємства. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту: Серія «Економіка і управління»*. Вип. 34. Київ: ДЕУТ, 2015. С. 402-414. **6.** Гуренко Т. Обліково-аналітичний інструментарій в управлінні стратегією підприємств агробізнесу. *Економіка та суспільство*. 2023. №51.

УДК 657

Тлукчевич Н.В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ФОРМУВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПОСЛУГ НА ГАЗОРОЗПОДІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

***Ключові слова:** собівартість послуг, виробничі витрати, послуги транспортування та постачання природного газу.*

Собівартість послуг характеризуються включенням виробничих витрат. Поняття, склад собівартості й порядок її визначення характеризуються галузевими особливостями виробничих процесів. «Економічний зміст собівартості та методика її розрахунку в цілому є загальноприйнятною, однак особливості галузевої специфіки діяльності економічних суб'єктів та технологічні особливості виробничих процесів впливають на порядок формування собівартості та методику її розрахунку саме в управлінському обліку» [1].

Основними документами, що регулюють облік та формування собівартості на газорозподільних підприємствах є НП(С)БО 16 «Витрати», яке «визначає склад собівартості наданих послуг й порядок розподілу загальновиробничих витрат» [2] та Методичні положення з планування, обліку і калькулювання собівартості робіт (послуг) на підприємствах з газопостачання та газифікації № 394 [3], що мають рекомендаційний характер.

Відповідно до п. 11 НП(С)БО 16 «Витрати», собівартість реалізованих послуг складається з «виробничої собівартості послуг, реалізованих протягом звітного періоду; нерозподілених постійних загальновиробничих витрат; наднормативних виробничих витрат» [2]. Крім того, згідно НП(С)БО 16 «Витрати» витрати поділяються на «постійні і змінні; виробнича собівартість послуг включає прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати, змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати; об'єктом витрат є «послуги, які потребують визначення пов'язаних з їх виконанням витрат» [2].

Методичні положення з планування, обліку і калькулювання собівартості робіт (послуг) на підприємствах з газопостачання та газифікації № 394 застосовуються з метою «дотримання єдиного порядку планування (прогнозування), ведення обліку і калькулювання собівартості транспортування та постачання газу, виробництва продукції (послуг) на підприємствах з експлуатації систем газопостачання і газифікації, що здійснюють виробничу діяльність» [3].

Згідно п. 1.5. Методичних положень № 394 «виробнича собівартість послуг транспортування та постачання природного газу і реалізації скрапленого газу включає:

- прямі матеріальні витрати, тобто вартість сировини, основних матеріалів та інших матеріальних цінностей, використання яких може бути безпосередньо віднесено до конкретного об'єкта витрат або конкретного виду діяльності: постачання (реалізація) газу, його транспортування, інших видів робіт (послуг);

- прямі витрати на оплату праці з відрахуванням на соціальні заходи та інші виплати і заохочення;
- інші прямі витрати, які включають, наприклад, амортизацію, орендну плату, послуги банку, опалення, водопостачання, водовідведення та інші витрати;
- загальні виробничі витрати, які пов'язані з організацією виробництва, розподіляються за видами діяльності за конкретною базою розподілу» [3].

Методичними положеннями № 394 рекомендується розрахунок планової собівартості послуг за певними методами «визначення оптимального рівня витрат на виробництво продукції (робіт послуг), транспортування і постачання газу зумовлює застосування особливих методів планових розрахунків, основними з яких є нормативний, пофакторний методи і калькулювання собівартості. Під факторами розуміють технічні, економічні та інші причини у виробничо-господарській діяльності підприємств з газопостачання, наслідком яких є зміна абсолютної величини витрат на одиницю продукції (робіт, послуг) транспортування і постачання газу» [3].

Для формування планової собівартості виробничі витрати рекомендовано поділяти на прямі і непрямі; умовно-змінні та умовно-постійні [3]. Згідно п. 2.6. Методичних положень № 394 «визначається величина прямих і непрямих витрат на виробництво одиниці послуги в плановому періоді. При цьому більша частина витрат включається до собівартості у вигляді прямих витрат. До прямих витрат належать витрати, пов'язані з здійсненням послуг (на сировину, основні матеріали, куповані вироби і напівфабрикати тощо), які можуть бути безпосередньо включені до їх собівартості. До непрямих витрат належать витрати, пов'язані з виконанням кількох видів послуг, витрати на утримання та експлуатацію устаткування систем газопостачання і споруд на них, загальнопромислові, загальногосподарські витрати, що включаються до собівартості за допомогою спеціальних методів їх розподілу» [3].

При віднесенні на собівартість послуг з транспортування та постачання газу до прямих витрат належать «витрати, пов'язані з газопостачанням газу, його транспортуванням, роботами і послугами, які можуть бути безпосередньо включені до їх собівартості економічно доцільним шляхом, а саме: усі витрати на оплату праці персоналу служб; витрати на утримання будівель, приміщень та інвентарю, що можуть бути віднесені до служб, які обслуговують певний вид діяльності» [3].

В обліковій політиці газорозподільних підприємств слід наводити той перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості послуг, який застосовується у конкретного підприємства, і він може відрізнятися від інших підприємств галузі.

При транспортуванні та постачанні газу об'єктом обліку витрат виступають процеси, види виробництв, об'єктом калькулювання - природний і попутний газ, а калькуляційною одиницею 1000 м³ газу [3].

На газорозподільних підприємствах основну частину в складі собівартості послуг можуть становити саме матеріальні витрати, що «утворюють основу наданої послуги (вартість природного газу, що використаний на технологічні потреби; технологічні втрати природного газу; вартість технологічної води, використаної на технологічні потреби; інші матеріальні витрати)» [3] та витрати на утримання необоротних активів (основних засобів).

При визначенні собівартості послуг на газорозподільних підприємствах доцільно застосовувати позамовний метод обліку витрат, а при плануванні її величини - нормативний метод обліку витрат, або ж їх поєднання. Так, переважно на практиці застосовують позамовний метод обліку витрат. При цьому, Метошоп І.М., Федорович І.В. та Левицька Г.М. зауважують на застосуванні саме нормативного методу обліку витрат та розрахунку фактичної реальної собівартості «структура нормативів, є основою планування витрат на підприємствах нафтогазового комплексу. Нормативи за статтями матеріальних витрат та витрат на підготовку та внутрішнє транспортування газу розраховують на 1000 м³ газу і їх залежать від особливостей родовища» [4].

Список використаних джерел: 1. Тлущкевич Н.В., Нужна О.А. Управлінський аспект собівартості у будівництві. *Економічний форум. Наук. ж-л.* Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2022. №2. 158 с. С.87-94. 2. Витрати: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 «Витрати». Затв. Наказом МФУ від 31.12.1999 № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення: 10.03.2025). 3. Методичні положення з планування, обліку і калькулювання собівартості робіт (послуг) на підприємствах з газопостачання та газифікації від 20 жовтня 2006 р. № 394. Київ: Міністерство палива та енергетики України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN23911> (дата звернення: 06.03.2025). 4. Метюшоп І.М., Федорович І.В., Левицька Г.М. Планування витрат на видобуток нафти і газу. *Економіка і суспільство.* 2021. Випуск 26. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/320> (дата звернення: 11.03.2025).

УДК 657

Тлущкевич Ю.Ю., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Тлущкевич Н.В.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ВНЕСКІВ

Ключові слова: *недержавний пенсійний фонд, недержавний пенсійний внесок, облік пенсійних внесків, оподаткування пенсійних внесків.*

Недержавне пенсійне забезпечення в Україні перебуває на етапі становлення та розвитку. Хоча воно стикається із суттєвими проблемами, цей сектор має значний потенціал. За умови підтримки держави недержавний пенсійний сектор може стати важливим елементом забезпечення соціальної допомоги населенню у пенсійному віці.

Недержавне пенсійне забезпечення в Україні є частиною трирівневої пенсійної системи, яка має забезпечувати додаткові джерела доходів у пенсійному віці. На сьогоднішній день поговоримо про облікове забезпечення недержавних пенсійних внесків.

Основними надавачами таких послуг Україні є недержавні пенсійні фонди. Згідно Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», недержавний пенсійний фонд – «суб'єкт другого рівня системи пенсійного забезпечення - недержавний пенсійний фонд, який створений та діє відповідно до законодавства про недержавне пенсійне забезпечення, відповідає вимогам цього Закону для отримання ліцензії на надання послуг у накопичувальній системі пенсійного страхування» [1].

Недержавні пенсійні фонди – це організації, які збирають внески від фізичних осіб та юридичних осіб, управляють цими коштами та інвестують їх для отримання прибутку. Після досягнення пенсійного віку або в інший визначений час особа може отримувати пенсію з цього фонду. Окрім них, до суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення можна віднести страхові організації, банківські та інші фінансові установи.

Основними учасниками недержавного пенсійного сектору, які самостійно або через роботодавців здійснюють внески до недержавних пенсійних фондів чи страхових компаній є громадяни України. Роботодавці можуть бути учасниками недержавного пенсійного забезпечення, здійснюючи внески на користь своїх працівників.

За типом недержавні пенсійні фонди можуть бути:

1. Відкриті недержавні пенсійні фонди – доступні для всіх громадян, незалежно від місця роботи.

2. Корпоративні недержавні пенсійні фонди – створені для працівників конкретних підприємств.

Пенсійні внески є основним джерелом формування активів недержавних пенсійних фондів. Вони можуть надходити від: роботодавця (як частина соціального пакету для працівників); фізичної особи (самостійно) – внески можуть здійснюватися добровільно; третіх осіб (родичів, благодійників).

Внески можуть бути разовими або регулярними (щомісячними, щоквартальними тощо).

В цілому, недержавні пенсійні фонди інвестують пенсійні внески у: державні облигації України (ОВДП); корпоративні цінні папери (акції, облигації); банківські депозити; нерухомість та інші активи, що відповідають вимогам Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

На сьогодні, сучасний стан недержавних пенсійних фондів характеризується зростанням їх кількості, а охочих скористатися програмами недержавних пенсійних виплат з кожним роком стає все більше і більше.

За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, станом на 31 грудня 2024 року в Державному реєстрі фінансових установ зареєстровано 59 недержавних пенсійних фондів. Згідно з інформацією Української асоціації інвестиційного бізнесу, на 31 грудня 2024 року загальна чиста вартість активів 49 недержавних пенсійних фондів становила 3 328,89 млн грн. [2].

Сукупно недержавні пенсійні фонди здійснили пенсійні виплати (одноразові та на визначений строк) 94,3 тисячам учасників, що становить 10,6% від загальної кількості учасників, які отримують пенсійні виплати. Сума пенсійних внесків станом на 30 червня 2024 року досягла 3 184,2 млн грн, що на 8,9% більше порівняно з аналогічним періодом попереднього року [2].

Облікове забезпечення недержавних пенсійних внесків є важливою складовою ефективною роботи недержавних пенсійних фондів. Його мета - забезпечити прозорість, точність і контроль за надходженням, інвестуванням та виплатою пенсійних коштів учасникам фонду.

Належно організований облік гарантує дотримання законодавчих вимог, підвищує довіру вкладників і сприяє стабільності пенсійної системи. Це важливий аспект функціонування недержавних пенсійних фондів, який гарантує прозорість, ефективність і відповідність законодавству України.

Більшість недержавних пенсійних фондів здійснюють персоніфікований облік недержавних пенсійних внесків, що в свою чергу дозволяє зафіксувати внески кожного учасника програми та забезпечує прозорість і точних даних для фінансового, податкового, управлінського обліку і звітності до відповідних органів.

При інвестуванні активів, недержавний пенсійний фонд керується чинним законодавством України та належними обмеженнями та лімітами, які можуть застосовуватися до такого типу операцій, а також переймає на себе всі ризики пов'язані із обліком доходів від інвестицій.

Недержавні пенсійні фонди для облікового забезпечення своєї діяльності використовують План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [3] та Інструкцію щодо його застосування [4]. Стандартними рахунками для них є:

1. Рахунок 48 «Цільове фінансування і цільові надходження» - відображаються кошти, зокрема, пенсійні внески учасників і роботодавців.

2. Рахунок 31 «Рахунки в банках» - відображаються грошові кошти на банківських рахунках від діяльності фонду: надходження пенсійних внесків, виплат учасникам фонду, інвестування коштів.

3. Рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами» - здебільшого використовується для обліку інвестування пенсійних активів (цінних паперів, депозитів тощо).

4. Рахунок 64 «Розрахунки за податками й платежами» - призначений для обліку про розрахунки підприємства за видами платежів до бюджету, оскільки виплати пенсійних внесків оподатковуються.

5. Рахунок 79 «Фінансові результати» - облік доходів від управління пенсійними активами [3,4].

Список використаних джерел: 1. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення: 04.03.2025). 2. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/> (дата звернення: 04.05.2025). 3. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 р. №291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text> (дата звернення: 07.03.2025). 4. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій №291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення: 07.03.2025).

УДК 657.15:331.315

Хвостицька А.С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Перетяцько Ю.М.**, канд. екон. наук, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПОРЯДОК І ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ОФОРМЛЕННЯ СЛУЖБОВИХ ВІДРЯДЖЕНЬ У БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

Ключові слова: *відрядження, документальне оформлення, бюджетна установа*

Відрядження є важливою складовою організації робочого процесу, спрямованого на забезпечення ефективного виконання службових обов'язків працівниками. Вони передбачають тимчасове направлення працівника до іншого населеного пункту для виконання службових завдань поза постійним місцем роботи. Відрядження можуть бути пов'язані з участю в нарадах, семінарах, конференціях, службових зустрічах, підвищенням кваліфікації, а також виконанням інших службових доручень. На відміну від приватних організацій, особливістю службових відряджень у бюджетних установах є суворе дотримання нормативно-правових актів та регуляторних документів, що регламентують порядок їх організації, оформлення та обліку витрат. Це обумовлено необхідністю раціонального використання бюджетних коштів та забезпечення фінансової дисципліни [1].

Документальне оформлення та регулювання службових відряджень у бюджетних установах здійснюється відповідно до законодавства України, яке чітко визначає порядок направлення працівників у відрядження, розмір та склад відшкодованих витрат, а також загальні трудові норми. Основними документами, що регулюють цей процес, є Закон України «Про державну

службу», Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон, Кодекс законів про працю України, Постанова Кабінету Міністрів України "Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів". На рисунку 1 зображений кругообіг документального оформлення службових відряджень.

Рисунок 1 – Кругообіг документального оформлення службових відряджень

Процес документального оформлення службових відряджень у бюджетних установах передбачає покрокову послідовність дій. Першим кроком є ініціювання відрядження, коли працівник або відповідальна особа складає доповідну записку із зазначенням мети, термінів та місця відрядження. Після цього доповідна візується відповідальними особами та завантажується в систему електронного документообігу, а далі передається в Управління по роботі з персоналом для подальшого оформлення.

Наступним етапом є підготовка наказу про відрядження. Управління по роботі з персоналом перевіряє доповідну та оформлює відповідний наказ, який погоджують уповноважені особи. Якщо працівник потребує авансу, він складає кошторис витрат, погоджує його зі своїм керівником і передає до Управління фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку. Після затвердження наказу формується відомість про виплату, яка разом із кошторисом і копією наказу передається на підпис Голові установи та Головному бухгалтеру. Після затвердження документів на підставі відомості про виплату оформлюється платіжна інструкція, яка вноситься до реєстру зобов'язань, в реєстрі робляться юридичні та фінансові зобов'язання [2].

По завершенню відрядження працівник зобов'язаний подати Звіт про використання коштів/електронних грошей виданих на відрядження або під звіт, а також Звіт про виконану роботу. У випадку отриманого авансу це враховується при заповненні звіту, та за потреби здійснюється доплата перевитрачених коштів. Далі відповідальна особа з Управління фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку перевіряє правильність оформлення Звіту про використання коштів/електронних грошей виданих на відрядження або під звіт [3].

Після перевірки звітні документи реєструються в системі автоматизації обліку та управління, де їм присвоюється відповідний номер і дата, проводить операцію Дт 8411 Кт 2116. Далі готується відомість на виплату та реєстр звітів, які передаються на підпис Голові установи та Головному бухгалтеру. Після їх завізування формується платіжна інструкція, яка проходить аналогічну процедуру оформлення.

Завершальним етапом є передача підписаного реєстру звітів відповідальній особі, яка відправляє документи до Державної казначейської служби України. Після обробки платіжної інструкції та зобов'язань органами Казначейства кошти надходять на рахунок підзвітної особи.

Отже, процес документального оформлення службових відряджень у бюджетних установах є складним, але водночас регламентованим механізмом, що забезпечує належний контроль за

використанням бюджетних коштів. Витрати на відрядження повинні бути обґрунтованими, підтвердженими відповідними документами та відповідати встановленим нормам. Для цього існують механізми попереднього погодження витрат, авансування, а також подальшої звітності щодо використаних коштів. Крім того, важливу роль відіграє автоматизована система обліку та управління, яка дозволяє зменшити ризики помилок, пришвидшити процес погодження документів та покращити контроль за фінансовими зобов'язаннями установи. Всі фінансові операції щодо службових відряджень повинні мати відповідне документальне підтвердження, бути завізованими уповноваженими особами та відповідати встановленим законодавчим нормам.

Таким чином, ефективне управління процесом службових відряджень у бюджетних установах сприяє забезпеченню належного виконання працівниками своїх службових обов'язків та раціональному використанню державних коштів. Дотримання визначеного порядку документального оформлення дозволяє уникнути фінансових порушень, підвищити прозорість витрат і забезпечити контрольованість бюджетного фінансування.

Список використаних джерел: 1. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 28.02.2025). 2. Про затвердження Інструкції про службові відрядження в межах України та за кордон : Наказ М-ва фінансів України від 13.03.1998 № 59 : станом на 7 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0218-98#Text> (дата звернення: 28.02.2025). 3. Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів : Постанова Каб. Міністрів України від 02.02.2011 № 98 : станом на 28 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/98-2011-п#Text> (дата звернення: 28.02.2025).

УДК 336.225.2:004

Chyipesh N.N., Doctor of Philosophy, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance

Lytvyn S.V., Associate Professor of the Foreign Philology Department

Savchenok V., PhD student

Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine

DIGITALIZATION OF TAX ADMINISTRATION BY STATE TAX AUTHORITIES

Keywords: *digitalization of tax administration, effective tax administration, automation of tax debt.*

The development of digital technologies provides greater opportunities for effective tax administration. Electronic data exchange between the registers of all state bodies at the stage of tax administration provides an opportunity to identify reserves for increasing tax revenues. The use of artificial intelligence for risk analysis based on stable algorithms accelerates the processing of tax information. Digitalization of tax administration is currently a necessary action without which the reform of the tax system is not possible.

Using international experience in digitalizing tax administration will accelerate relevant processes in Ukraine. The Estonian tax system is considered one of the best in the world and is distinguished by

advanced digital technologies. The tax authorities of Ukraine and Estonia will cooperate in the following areas:

- digitalization of tax administration and management;
- gaining Estonia's experience in digitalization of services and data protection;
- automation of tax debt collection processes;
- preparation for the integration of the STS IT systems into the EU systems, in particular regarding VAT, excise duty and connecting the STS to secure information exchange systems. [1]

For effective administration of taxes related to export-import operations, the receipt of income of Ukrainian citizens outside the customs territory of Ukraine, it is necessary to ensure automatic exchange of information with other countries. For this, the integration of the State Tax Service IT systems must be carried out into the systems of all countries of the world that have operating digital tax systems. This is a very expensive process, but it is necessary to do this because Ukraine loses a lot of money due to tax evasion by the residents of Ukraine receiving their income outside the state that is taxable in Ukraine.

One of the key areas of the State Tax Service (STS) reform for 2024–2025 is the introduction of modern technologies to increase the efficiency of the tax debt collection. Particular attention is paid to improving the procedure for collecting funds from debtors' bank accounts by establishing electronic interaction between the STS, the State Treasury and banks. The STS plans to introduce an automated subsystem "Working with Debt".

The advantages of automation are:

1. Acceleration of data processing: an automated system will allow you to quickly identify debts and initiate their repayment.
2. Cost reduction: reducing the burden on tax authorities, which previously spent significant resources on manual document processing.
3. Increased control and transparency: Automation will help strengthen control over tax compliance and increase taxpayers' trust in the system [2].

On the path to digitalization of tax administration, the revolutionary idea of refusing in the future from taxpayers to submit tax reports is an evolutionary step that sees granting the tax administration the right to debit funds from the taxpayer's bank account based on the results of tax calculation obligations based on information obtained in real time from the taxpayer's primary accounting documents, or from the amounts of funds received by the taxpayer, but, of course, such an idea requires both regulatory and technical refinement [3].

For the effective and rapid implementation of digitalization of tax administration, it is necessary to amend the legislation, study and implement the experience of other countries, and attract significant financial and human resources. The implementation of digitalization will not only ensure effective tax administration and increase tax revenues, but will also reduce the number of employees involved in administration, which will lead to significant savings of financial resources in the future.

References: 1. Новий проект з ЕТСВ Естонії для посилення цифровізації податкового адміністрування ДПС. *Державна податкова служба України: веб-сайт*. URL: <https://www.tax.gov.ua/media-tsentr/novini/869285.html>. 2. Удосконалення процедури стягнення коштів із банківських рахунків боржників та автоматизація погашення податкового боргу. *Державна податкова служба України: веб-сайт*. URL: <https://svr.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/858015.html>. 3. Павлютін Ю.М. Цифровізація системи податкового адміністрування: національний та іноземний досвід. *Правова позиція*. 2023. №3(40). С. 148. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-3.28>

УДК 657

Штефунік С. Р., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Омецінська І. Я.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

ОБЛІК ПРОЦЕСУ ПОСТАЧАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

Ключові слова: облік, постачання матеріальних цінностей, постачальники, логістичні процеси, логістичні витрати.

Нині українські підприємства перебувають в складних умовах функціонування. Воєнні дії, пандемія, кризові явища в національній та світовій економіці вимагають оперативного та ефективного управління суб'єктами господарювання, яке б забезпечило прийняття обґрунтованих управлінських рішень в частині коригування діяльності з урахуванням змін зовнішнього середовища, адаптації до нових умов функціонування, мінімізації ризиків. Підприємства змушені шукати нові ринки збуту, оптимізувати витрати, покращувати логістику, підвищувати рівень цифровізації бізнес-процесів.

Важливою складовою для забезпечення стабільної та прибуткової діяльності підприємств є ефективне управління процесами постачання матеріальних цінностей. Правильно організована система постачання забезпечить безперебійне функціонування виробничих процесів, своєчасне виготовлення продукції (виконання робіт, надання послуг), дозволить уникнути простоїв та зменшить ризики діяльності.

Використання сучасних технологій у процесі постачання сприяє оптимізації логістичних процесів, дозволяє швидше реагувати на зміни ринкової кон'юнктури та потенційну зміну контрагентів через погіршення умов співпраці. Як зазначає І. В. Жиглей, «велика кількість програмного забезпечення створена для облікового відображення процесів, платформ для збору інформації про контрагентів, систем для відслідковування перевезень, формування замовлень, планування ресурсів (зокрема, BAS (Business Automation Software), ERP (Enterprise resource planning), IFS (Industrial and Financial Systems), TMS (Transport Management System), CRM (Customer Relationship Management)» [1, с. 60]. Автоматизація процесів постачання, складського обліку сприятимуть оперативному аналізу потенційних постачальників, оптимізації витрат, скороченню термінів обробки замовлень та мінімізують ризики помилок.

Процес постачання є складовою логістичних процесів підприємства. «Для більшості виробничих підприємств логістичні витрати становлять від 5 до 45 % від обсягу продажів залежно від виду бізнесу, географічного масштабу діяльності і співвідношення вагових та цінових характеристик матеріальних ресурсів і готової продукції» [2]. Тому якісно організована логістика в межах закупівлі матеріальних цінностей може не лише забезпечити безперебійність виробничих процесів, але й зменшити витрати на транспортування й зберігання оборотних активів, адміністративне управління та координацію ланцюга постачання. Правильний облік усіх зазначених процесів дозволить сформувати належне інформаційне забезпечення для управління логістичною діяльністю.

Формування інформації щодо логістичних процесів ускладнюється відсутністю комплексного їх відображення в обліковій системі. Такі витрати розпорошуються в межах ряду рахунків та субрахунків «Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» [3]. Якщо логістичні витрати в частині обігу готової продукції можуть узагальнюватися на рахунок 93 «Витрати на збут», то для обліку логістичних процесів, пов'язаних з постачанням матеріальних цінностей, їх подальшого зберігання на складах, такого комплексного рахунку не передбачено. Для цих цілей застосовують рахунки 92 «Адміністративні витрати», 209 «Транспортно-заготівельні витрати» (або інший рахунок / субрахунок / аналітичний рахунок в залежності від обраної облікової

політики щодо ТЗВ), 913 «Складські витрати» (або інший рахунок / субрахунок / аналітичний рахунок в залежності від обраної облікової політики щодо складського обліку) та ін. Крім того, «з метою узгодження правового й облікового законодавства юридичні зобов'язання перед постачальниками та підрядниками слід відображати на субрахунку позабалансового обліку 042» [4, с. 265]. В науковій літературі пропонують окремі рахунки для відокремленого обліку логістичних витрат, що дозволить отримати детальну інформацію про їх структуру, оцінити вплив на собівартість продукції (робіт, послуг), а також розробити заходи для їх оптимізації.

Слід відмітити, що процес постачання матеріальних цінностей включає кілька основних етапів, в межах яких необхідно групувати логістичні витрати: вибір постачальника та укладання договорів; транспортування матеріальних цінностей, пов'язані з цим вантажно-розвантажувальні роботи; складські витрати. Кожен із цих етапів відіграє важливу роль у забезпеченні безперебійної роботи підприємства.

Для вибору надійного постачальника управлінський персонал підприємства повинен проаналізувати ділову активність та репутацію потенційних контрагентів, а також умови співпраці. В укладених договорах з постачальниками фіксуються всі умови постачання, ціни, строки та умови оплати. Відтермінування оплати за матеріальні цінності дозволить підприємству користуватися кредитними коштами фактично на безоплатній основі.

Важливим елементом управління логістичними процесами є диверсифікація постачальників, що дозволяє знизити ризики, пов'язані з нестабільністю ринку та перебоями у постачанні матеріальних цінностей, розширити можливості у виборі умов співпраці та, як наслідок, оптимізувати логістичні витрати.

Відділи логістики підприємства повинні належним чином організувати доставку матеріальних цінностей відповідно до узгоджених умов. Для контролю за процесом перевезення використовуються системи GPS-моніторингу, що допомагають відстежувати переміщення вантажів у реальному часі. Витрати на транспортування матеріальних цінностей можуть складати досить значну частку у величині логістичних витрат, тому при виборі постачальника доцільно враховувати його віддаленість від підприємства та ризики транспортування, що особливо актуально в сучасних умовах функціонування підприємств.

Оптимізація закупівельна є важливою частиною в управлінні логістичними витратами. Надлишок матеріальних запасів може призвести до додаткових витрат на їх зберігання, тоді як їх нестача – до зупинки виробничих процесів. Для уникнення таких ситуацій застосовують різні стратегії управління запасами.

Таким чином, облік процесу постачання матеріальних цінностей є важливим елементом логістичної діяльності. Завдяки сучасним технологіям та формуванню якісної облікової інформації щодо процесів постачання підприємства можуть знижувати логістичні витрати, уникати нестач і надлишків матеріальних запасів та підвищувати ефективність діяльності суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел: 1. Жиглей І.В., Козир В.І. Обліково-аналітичне забезпечення відповідального управління ланцюгами постачання за умови використання технології блокчейн. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 4. С. 60-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2023_4_10. 2. Клевець Я. В. Оптимізація логістичних витрат на виробничому підприємстві. *Актуальні проблеми економіки та управління*. 2018. № 12. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/130940>. 3. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 09.12.2011 № 1591). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text>. 4. Омецінська І.Я. Зобов'язання перед постачальниками та підрядниками: сутність, умови визнання та облік. *Інноваційна економіка*. 2012. № 11 (37). С. 264-267.

УДК 657

Ярош А.О., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Клименко Т.В.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЦИФРОВІ ДОКУМЕНТИ: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Ключові слова: *цифрові документи, цифровізація, бухгалтерський облік, смарт-контракти, блокчейн, інтелектуальна власність, цифрові технології, економічна діяльність, цифрова економіка.*

Сучасний світ стрімко рухається в напрямку цифровізації, охоплюючи всі сфери суспільного життя, включаючи господарську діяльність. Впровадження цифрових документів є важливим аспектом цієї трансформації, разом із численними перевагами, цей процес також супроводжується значними викликами.

Цифрові документи надають низку суттєвих переваг, що роблять їх популярним вибором у сучасному бізнес-середовищі. Вони забезпечують оперативний доступ до інформації, що, в свою чергу, сприяє скороченню часу на виконання завдань. Крім того, використання електронних документів зменшує витрати на папір, друк та фізичне зберігання. Цифровий формат полегшує інтеграцію з автоматизованими системами обліку та управління. Okремо варто відзначити, що застосування цифрових підписів і засобів криптографічного захисту гарантує високий рівень безпеки та конфіденційності. У країнах із розвиненою цифровою інфраструктурою електронний документообіг значно підвищує ефективність роботи компаній, що є важливим фактором для конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

Незважаючи на очевидні переваги, перехід до цифрових документів супроводжується низкою проблем. Однією з основних є відсутність належної законодавчої бази в деяких країнах або її невідповідність сучасним вимогам. Це може створювати правову невизначеність для підприємств, які бажають впроваджувати електронні документи у свою діяльність.

Іншою важливою проблемою є технічні виклики. Для ефективного впровадження цифрового документообігу необхідно значно інвестувати в інфраструктуру – програмне забезпечення, сервери, засоби захисту даних. Проте, не всі підприємства, особливо малі й середні, мають достатні фінансові ресурси для таких інвестицій.

Третім важливим аспектом є людський фактор, адже співробітники часто стикаються з труднощами адаптації до нових технологій. Недостатній рівень цифрової грамотності може стати серйозною перешкодою для успішного впровадження цифрових документів на підприємствах.

Використання сучасних цифрових технологій у сфері бухгалтерського обліку змінює не тільки методичні аспекти організації обліку та обробки даних, а й самі технологічні процеси. Реєстрація транзакцій досягла нового рівня завдяки впровадженню хмарних технологій. Фахівці консалтингових компаній можуть тепер працювати з будь-якого пристрою з доступом до Інтернету через спеціалізовані програми, що використовують зворотний зв'язок для обробки даних та отримання вхідних документів. Усі дані вводяться лише один раз і автоматично обробляються.

Технологічний процес роботи з сучасними бухгалтерськими програмами можна умовно розподілити на кілька етапів, які демонструють переваги впровадження цифрових технологій:

- збір та реєстрація первинної інформації для подальшої обробки в програмі, що включає введення основних документів у програмне забезпечення для подальшої автоматизації обробки;

- відображення господарських операцій, структуризація синтетичних і аналітичних записів, а також створення довідників з актуальною інформацією. На цьому етапі проводиться перевірка даних і їх коректне відображення у програмі. Незважаючи на контрольні функції системи бухгалтерського обліку й оподаткування, цифрові технології не завжди гарантують повну відповідність фінансової звітності реальній ситуації [1];

- формування результатів за звітний період відповідно до потреб користувача, що може бути у вигляді бухгалтерських довідок, регламентованої звітності чи управлінських звітів.

Вплив цифрових технологій на господарську діяльність та цифровізацію економічних відносин в Україні активно обговорюється в науковому та професійному середовищі, що призвело до появи поняття «цифрова економіка», яке змінює напрями розвитку й правової сфери.

У контексті «цифрових технологій у праві» доцільно розглядати поняття «право» в широкому розумінні як систему суспільного порядку, що регулює відносини та діяльність за допомогою норм, закріплених у правових актах або інших джерелах права. Практичний аспект права виявляється через юридичну діяльність. Цифровізація всіх сфер життя, зокрема правової, є важливим фактором сучасності. Як зазначає О. Синєокий, право у сфері інформаційних відносин – це форма поінформованості суб'єктів і міра інформатизації суспільства, яка відображає його інформаційні потреби та визнається й охороняється державою [2, с. 40].

Цифрові технології характеризуються самоорганізацією, що сприяє цифровізації не лише економіки та права, а й інших сфер суспільного та приватного життя. Це робить процеси більш ефективними, звільняючи людей від рутинних завдань, таких як пошук інформації, навчання чи вибір контрагентів. О. Берназюк визначає переваги інтеграції цифрових технологій у всі напрямки юридичної діяльності завдяки їхнім широким можливостям [3, с. 35].

Хоча поняття «цифрові технології» використовується в міжнародних документах і національних програмах, воно досі відсутнє в законодавчій термінології. Часто це поняття плутають із «інформаційними технологіями», «інформаційно-комунікаційними технологіями» та «інформаційно-комп'ютерними технологіями», хоча ці поняття не є тотожними.

Термін «цифрові технології» набув широкого застосування, зокрема, в міжнародних документах, таких як «Digital Agenda for Europe» («Цифрова програма для Європи»), що визначає план інтеграції цифрових технологій у різні сфери життя європейського суспільства, включаючи правове регулювання [4].

У контексті господарської діяльності цифрові технології виконують функцію правового забезпечення через інноваційні рішення, зокрема, смарт-контракти [5, с. 167]. Наприклад, в умовах договору поставки продавець не може бути впевнений у своєчасності оплати, а покупець – у відповідності товару умовам контракту. Смарт-контракти змінюють традиційні підходи до виконання зобов'язань, суттєво впливаючи на цивільний оборот. Їх реалізація пов'язана з технологією блокчейн, яка дозволяє зберігати дані про фінансові транзакції, а також інформацію про дипломи, посвідчення тощо.

Проте застосування смарт-контрактів стикається з правовими труднощами, зокрема, через неможливість подати такі контракти у традиційній паперовій формі, для правового захисту в суді, де необхідно мати письмовий договір, що дублює умови, закладені в програмі. Мова програмування Solidity, що нагадує JavaScript, дає змогу створювати смарт-контракти [6, с. 12; 7, с. 17]. Варто відмітити, що такий підхід дозволить автоматизувати виконання фінансових зобов'язань, зокрема через блокчейн-платформи, що значно спростить певні бухгалтерські процеси, такі як обробка платежів і контроль за виконанням фінансових угод, хоча автоматизація регламентованої звітності потребує додаткових інструментів.

Цифрові технології також відкривають нові можливості для захисту авторських прав інтелектуальної власності в цифровій економіці, зокрема через створення інноваційних структур, таких як технопарки, та розробку конкурентоспроможного програмного забезпечення. Водночас, їх розвиток потребує оновлення правового регулювання патентів, товарних знаків,

ноу-хау та інших об'єктів інтелектуальної власності. Такі зміни сприяють адаптації системи правового захисту інтелектуальних прав до нових викликів, які виникають у цифровій сфері.

На сьогодні цифрові документи стали важливим інструментом бухгалтерського обліку, зокрема в первинному обліку. Такий перехід на електронні документи дозволяє зменшити витрати на папір та зберігання, а також автоматизувати облік, тим самим підвищити його точність, мінімізуючи людський фактор. Електронні первинні документи дозволяють оперативно оновлювати облікові дані без необхідності зберігання фізичних копій. При цьому, цифрові підписи забезпечують юридичну силу електронних документів, що дозволяє використовувати їх у бухгалтерії та при податкових перевіряках. Також це дозволяє інтегрувати їх з іншими автоматизованими системами, що зменшує час на обробку даних і підвищує ефективність. Проте, для ефективного впровадження цифрових документів необхідно розробити правові стандарти та забезпечити надійний захист і їх цілісність.

Цифрові технології значно впливають на господарську діяльність, правове регулювання та інші аспекти суспільного життя, сприяючи їх трансформації та модернізації. Вони створюють нові можливості для підвищення ефективності бізнес-процесів, автоматизації завдань і вдосконалення правових механізмів. Важливими є смарт-контракти та технологія блокчейн, які змінюють підходи до виконання зобов'язань, хоча потребують адаптації правового регулювання. У сфері інтелектуальної власності цифрова економіка відкриває нові перспективи для захисту прав і стимулює створення інновацій, але потребує оновлення нормативно-правової бази.

Для подолання цих проблем необхідно впроваджувати комплексний підхід. Держава має вдосконалювати законодавство щодо цифрових документів, забезпечити доступні інструменти цифровізації для підприємств та створювати умови для навчання персоналу. Стимулювання використання цифрових документів через податкові пільги та державні програми може бути ефективним. Міжнародна співпраця у стандартизації та захисті цифрових документів сприятиме їх широкому впровадженню.

Цифрові документи є важливою частиною сучасної господарської діяльності, хоча їх впровадження супроводжується викликами. Тільки спільні зусилля держави, бізнесу та суспільства можуть забезпечити ефективне використання цифрових технологій, що сприятиме розвитку економіки. Важливо відмітити, що цифровізація бухгалтерського обліку, зокрема через впровадження електронних документів та автоматизованих систем, значно підвищує точність та ефективність обробки фінансової інформації, що сприяє більш прозорому та швидкому виконанню облікових процедур.

Список використаних джерел: 1. Бардаш С.В. Внутрішній контроль інформаційних комп'ютерних технологій. *Інноваційна економіка*. 2013. №8. С. 339-341. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_8_75 (дата звернення: 15.01.2025). 2. Синєокий О. Високотехнологічне інформаційне право України: навч. посіб. для студ. юрид. та неюрид. спец. Харків: Право, 2010. 360 с. 3. Берназюк О.О. Напрями застосування та види цифрових технологій у праві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 4. С. 34–38. 4. Digital Agenda for Europe (DAE). European Commission official site. URL: <https://sal0.li/0BCb7A0> (дата звернення: 15.01.2024). 5. Левицька Н. Використання цифрових технологій у праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 165–169. 6. Мамчур Л., Недибалюк О. Цивільно-правові реалії допустимості використання смарт-контракту у договірних відносинах. *Історико-правовий часопис*. 2018. №2(12). URL: <https://sal0.li/511204e> (дата звернення: 15.01.2024). 7. Szabo N. Smart Contracts: Building Blocks for Digital Markets. URL: <https://sal0.li/198Ed31> (дата звернення: 15.01.2024).

УДК 657.3:334.7 (075.8)

Яцишин С.Р., канд. екон. наук, доцент

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КОНСОЛІДАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Ключові слова: *фінансова звітність, консолідація, принципи, міжнародний досвід*

Консолідація фінансової звітності є важливим елементом бухгалтерського обліку для великих груп компаній і відіграє визначальну роль для забезпечення прозорості та узгодженості будь-якої фінансової інформації. Міжнародний досвід консолідації фінансової звітності значно збагачує вітчизняну облікову практику і містить численні принципи, які допомагають усунути дублювання та забезпечити більш точне відображення фінансового стану групи компаній.

В основі цього досвіду лежать Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ). Основним міжнародним стандартом, що регулює консолідацію фінансової звітності, є Міжнародний стандарт фінансової звітності 10 (IFRS 10) «Консолідована фінансова звітність», який був прийнятий Міжнародною організацією зі стандартів бухгалтерського обліку (IASB).

Основні принципи IFRS 10:

1) контроль як основний критерій для консолідації. А саме: IFRS 10 визначає, що материнська компанія повинна консолідувати фінансову звітність своїх дочірніх підприємств, якщо вона має контроль над ними. Останній визначається через здатність приймати ключові фінансові та операційні рішення для отримання вигод від діяльності дочірнього підприємства. Він включає:

- права голосу, що дозволяють ухвалювати рішення;
- здатність визначати облікові політики, які впливають на фінансові та операційні результати;
- потік вигод від діяльності підприємства (прибуток, активи тощо).

2) Визначення групи підприємств, тобто якщо компанія контролює одну чи більше дочірніх компаній, вона повинна включити ці підприємства в свою консолідовану фінансову звітність. Це забезпечує повну прозорість і точне відображення фінансового стану всієї групи.

3) Приклад застосування контролю. Наприклад, якщо материнська компанія має більше ніж 50% голосів на загальних зборах дочірньої компанії, вона автоматично вважається такою, що має контроль. Проте навіть менша частка може бути достатньою для контролю, якщо материнська компанія має право визначати політику підприємства або фактично контролює більшість рішень.

Серед інших міжнародних облікових стандартів слід згадати:

– IFRS 3 «Об'єднання підприємств». Цей стандарт регулює об'єднання підприємств, яке є основою для виникнення групи компаній. Це включає процес придбання, оцінки активів і зобов'язань дочірніх підприємств та визнання їх в обліку материнської компанії.

– IFRS 12 «Розкриття інформації про частки участі в інших суб'єктах господарювання». Цей стандарт вимагає від компаній розкриття інформації про їх участь у дочірніх, спільних та асоційованих підприємствах, що дозволяє інвесторам та іншим користувачам звітності зрозуміти рівень контролю та впливу компанії на інші підприємства.

– IAS 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства». Цей стандарт визначає, як підприємства повинні обліковувати свої інвестиції в асоційовані компанії та спільні підприємства, що також є частиною групи, але з обмеженим рівнем контролю.

Щодо технічних аспектів консолідації звітності згідно з IFRS, то необхідно врахувати такі процедури:

а) виключення внутрішніх операцій - всі внутрішні операції між підприємствами групи (внутрішня торгівля, нараховані проценти, кредити) повинні бути виключені з консолідованої звітності, щоб уникнути подвійного врахування доходів і витрат;

б) оцінка меншості (не контрольної частини) - якщо материнська компанія володіє менше ніж 100% акцій дочірнього підприємства, частка меншості має бути відображена в консолідованій звітності як окремий елемент, що дозволяє чітко показати фінансові інтереси сторонніх інвесторів.

Розглядаючи приклади міжнародних практик консолідації фінансової звітності, слід врахувати позитивний досвід Сполучених Штатів Америки, розвинутих країн Європи та Азії.

Зокрема, у США для консолідації фінансової звітності застосовується система GAAP (Generally Accepted Accounting Principles), яка подібна до МСФЗ, але має кілька відмінностей. Наприклад, GAAP більш детально регулює облік транзакцій з контролю та визначення об'єктів консолідації. Американська система також включає специфічні правила для об'єднань підприємств, коли виявляється, що одна компанія володіє суттєвим контролем, але менше 50% акцій.

Країни Європейського Союзу зобов'язані дотримуватися МСФЗ для складання консолідованої фінансової звітності. Це забезпечує високий рівень узгодженості та стандартизації бухгалтерської звітності в межах ЄС, що є важливим для інтеграції внутрішнього ринку та забезпечення довіри інвесторів.

Японія дотримується принципів IFRS, але має певні адаптації для власних потреб. Японські великі компанії, що котируються на біржі, повинні застосовувати МСФЗ для консолідації звітності, однак багато з них зберігають використання і національних стандартів для фінансового обліку.

Китай застосовує національні стандарти бухгалтерського обліку (ASBE), які також мають багато спільного з МСФЗ. Проте китайські правила для консолідації звітності відрізняються від міжнародних стандартів у питаннях контролю, відображення участі у спільних підприємствах і асоційованих компаніях тощо

Отже, міжнародна практика консолідації фінансової звітності має багато спільних принципів, особливо в контексті контролю як основного критерію для включення дочірніх підприємств до консолідованої звітності. Водночас, окремо взяті країни можуть мати свої національні особливості застосування стандартів бухгалтерського обліку, що зумовлює певні варіації у деталях процесу консолідації фінансової звітності. Завдяки застосуванню міжнародних стандартів, таких як IFRS, забезпечується високий рівень прозорості та узгодженості фінансової інформації на глобальному рівні, що є важливим для інвесторів та інших користувачів фінансової звітності.

Список використаних джерел: 1. Міжнародні стандарти фінансової звітності URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text. 2. Лучко М.Р., Бенько І.Д., Яцишин С.Р., Мельник Н.Г. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 390 с. 3. Лучко М. Р., Яцишин С. Р. Консолідація фінансової звітності: Навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 282 с. 4. Фесенко В. Методичний підхід до консолідації фінансової звітності групи підприємств відповідно до вимог. *Галицький економічний вісник*. Тернопіль: ТНТУ, 2019. Том 61. № 6. С. 187–198. 5. Яцишин С. Р. Методика і технологія консолідованої фінансової звітності. *Ефективна економіка*. Електронне наукове фахове видання. 2016. Випуск № 8. URL.: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5113>. 6. Yatsyshyn A. R., Yatsyshyn, S. R. International Financial Reporting Standards in Ukraine: conditions and advantages of their implementation. *Облік, оподаткування і контроль : теорія та методологія* : зб. матеріалів III міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [м. Тернопіль, 26 черв. 2018 р.]. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 40-42. URL.: <http://dSPACE.tneu.edu.ua/handle/316497/31058>

**Секція 3. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ
НЕСТАБІЛЬНОСТІ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ**

*Section 3. THE FINANCIAL SUPPORT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT
OF INSTABILITY AND DIGITALIZATION*

УДК 330.341.13

Abdrazakov I.V., PhD Student Department of Economics, Accounting and Taxation
Lytvyn S.V., PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor in Foreign Languages
Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine

**IMPLEMENTATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES FOR ENHANCING BUSINESS
PROCESSES**

Keywords: *digital technologies, business processes, CRM platforms*

Under current conditions of digital economic development, businesses are increasingly turning to technological solutions to streamline both internal and external processes. Particular attention is devoted to the implementation of chatbots and CRM systems, which simultaneously facilitate effective customer communication, analytics, and the automation of routine tasks. Despite the growing popularity of such solutions, financial, technical, and psychological barriers still impede their widespread adoption. However, academic studies and real-world cases indicate that the benefits of integrating digital tools significantly outweigh potential costs, as automating routine operations can reduce time expenditures by 20–30%.

Numerous studies show that when business processes are automated, labor productivity increases because employees can devote more time to perform more complex tasks. Chatbots are capable of handling customer requests around the clock, while CRM systems streamline the collection and analysis of data concerning customer interactions, thereby accelerating and improving the rationale behind decision-making. To enhance customer service and foster loyalty, chatbots incorporating elements of artificial intelligence offer recommendations tailored to the specific characteristics of individual users. Meanwhile, analytical modules within CRM systems allow the segmentation of target audiences and the development of personalized offerings for each segment. According to a Glassix survey, companies that actively employ chatbots in customer support experience a 23% increase in conversions, improve user satisfaction due to prompt interactions, and resolve customer issues by 18% faster, with an impressive 71% success rate [1].

In practice, the effectiveness of chatbots and CRM is confirmed by case studies from well-known companies. For instance, Starbucks includes a virtual assistant, Starbucks Barista, in its mobile application, which accepts orders for coffee and food, calculates the total cost, and notifies the customer when the order will be ready—contributing to an increase in repeat purchases. The airline KLM employs AI-driven chatbots to advise customers on booking and flight status, significantly reducing the workload of its call center and shortening response times. In the Ukrainian e-commerce sector (e.g., Rozetka.ua), solutions have been deployed to offer customer consultations and quick order processing via social networks or messengers, ensuring instantaneous responses to typical inquiries and stimulating sales growth.

CRM systems have proved equally effective across various industries. In B2B sales (e.g., Salesforce), companies can track every interaction with potential clients and utilize advanced analytics to identify weaknesses and accurately forecast sales. In retail, CRM systems often integrate with loyalty programs, creating a unified customer profile, tracking customer behavior, and offering targeted discounts or promotions, which substantially increases the average purchase size. Even small enterprises that adopt CRM platforms, such as HubSpot, can manage service bookings in automated mode, schedule work hours, and promptly analyze the outcomes of customer interactions.

Artificial intelligence and big data analytics are becoming particularly important for the continued deployment of digital technologies. Neural networks and machine learning methods are able to deeply analyze the information received by CRM systems, identifying patterns in customer behavior and producing highly accurate sales forecasts. CRM architectures are increasingly shifting toward cloud-based solutions and microservices, which facilitate business scalability and accelerate software updates. Given the multi-channel nature of audience engagement, the CRM system is increasingly positioned as the central platform for data collection and processing, enabling a seamless user experience across multiple channels—from websites and social media to brick-and-mortar sales points.

It is also crucial not to overlook the protection of personal data and cybersecurity, as the broader the implementation of digital technologies, the greater the risks of data leaks and breaches are. Companies seeking stable growth and customer trust are advised to adhere to international standards such as the GDPR and to strengthen their security systems. Such a strategy promotes a long-term success because, despite initial investment in chatbots and CRM systems, the resulting advantages such as higher productivity, increased customer loyalty, and improved financial performance are readily apparent. Future prospects include deeper integration of artificial intelligence, the application of big data analytics, and the development of a multichannel experience, all of which collectively optimize business processes and maintain competitiveness in a rapidly changing market environment.

Hence, contemporary chatbots and CRM systems are becoming indispensable tools for effectively managing customer interactions, optimizing internal processes, and enhancing competitiveness. They enable faster request processing, improve the quality of customer service, and simplify data analysis. The deployment of artificial intelligence, cloud-based solutions, and multichannel approaches broadens the possibilities for business expansion and the personalization of customer engagement. Although initial automation costs may be significant, they are fully justified by increases in productivity, higher customer loyalty, and strengthened financial results. Future success depends on the strategic coordination of technologies and data security measures, ultimately ensuring sustained development and a steady profit margin in highly competitive markets.

References: 1. Glassix. Glassix Study Shows: AI Chatbots Enhance Conversion by 23% and Resolve Issues 18% Faster with 71% Success. 2024. URL: <https://www.glassix.com/article/study-shows-ai-chatbots-enhance-conversions-and-resolve-issues-faster> (Accessed March 6, 2025).

УДК 336.64:330.131.7:658

Бибик В.В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Самко О.О.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет "Чернігівська політехніка", м. Чернігів, Україна

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ В ПЕРІОД ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Ключові слова: *фінансові коливання, інфляція, перерозподіл ресурсів, планування, фінансові ресурси, зовнішні фактори впливу, економічна нестабільність, споживчі ціни, автоматизація, новітні технології, макроекономічний дисбаланс, споживчі звички, сталий розвиток.*

Фінансова поведінка підприємства значною мірою залежить від цілого ряду факторів, які можуть загрожувати втраті балансу й стійкості самого підприємства. Дослідники виокремлюють політичні, демографічні, соціальні, культурні, психологічні, економічні та інші фактори впливу. Адаптація домогосподарств до складних умов залежить від наявності фінансових ресурсів, рівня мотивації та доступності інформації щодо альтернативних варіантів прийняття фінансових рішень. В умовах нестабільності й невизначеності набагато складнішим є утримання стабільної

фінансової поведінки, адже як планування, так і прийняття рішень, потребує сталості й врівноваженості політико-економічних процесів в державі. Але як можна віднайти ту золоту середину, як не піддатись впливу зовнішніх факторів?

Розглядаючи Україну, ми маємо значне збільшення видатків на оборону країни, відбудову постраждалої інфраструктури та підтримку соціальних верств, також тиск відчувається й через збільшення державного боргу. За рахунок цього яскраво прослідковується економічна нестабільність функціонування фінансів домогосподарств, наявний макроекономічний дисбаланс, зниження купівельної спроможності безпосередньо населення. Однак, попри це бізнес намагається триматися на ринку, шукаючи можливі шляхи розвитку. Кириленко О., Сидорчук А., Коваль С. та Сидор І. вважають, що вагомою складовою фінансового стану домогосподарств є їх витрати. Останні зросли в Україні втричі впродовж 2010–2020 рр., однак, не сприяли суттєвому покращенню їх фінансового стану. Різке зростання індексу інфляції суттєво знижує фінансову здатність домогосподарств купувати необхідні продукти та послуги. Це також негативно впливає на їх фінансову стійкість, ускладнюючи планування бюджету та ведення господарства. В результаті, домогосподарства змушені шукати способи адаптації, наприклад, через скорочення витрат, перерозподіл ресурсів або зміну споживчих звичок [1].

Для того, щоб подолання цих викликів було реальним в умовах сьогодення, українські підприємці повинні бути гнучкими, тобто знаходити рішення в кризових ситуаціях, підлаштовувати свою діяльність більш орієнтовано до сучасних обставин. Слід ставати ще більш інноваційними та стратегічно орієнтованими, щоб забезпечити стійкий розвиток своїх організацій. Все більше українських компаній активно починають впроваджувати інноваційні рішення, зокрема такі: цифрові технології, автоматизація та сучасні ІТ-інструменти. Такі варіанти на практиці сприяють підвищенню конкурентоспроможності на ринку та забезпеченню сталості. Це також дозволяє ефективніше управляти фінансовими ризиками, брати їх під контроль та нейтралізувати суттєві наслідки, адже впровадження новітніх технологій дає змогу здійснювати детальний аналіз фінансових потоків. Та й взагалі, коли мова йде про загрози, необхідністю виступає ретельне дослідження й спроба прогнозувати можливі фінансові труднощі. Організації повинні постійно адаптувати свої фінансові стратегії та швидко реагувати на зміни, щоб забезпечити безперервність діяльності в умовах фінансових коливань та інших ризиків. Успіх досягнуть ті компанії, які зможуть ефективно управляти фінансовими ресурсами, налаштовуючи свої стратегії до нових умов ринку та реагуватимуть на фінансові виклики, шукаючи вихід із непередбачуваних обставин, що вибивають їх із стабільного фінансового становища, тим самим мінімізуючи потенційні втрати та оптимізуючи прибутковість.

Розглянемо етапи для управління ризиками, щоб краще збагнути послідовність дій в умовах невизначеності. В першу чергу, необхідно визначити ризики, що можуть виникати й впливати на подальшу діяльність підприємства. Наступним кроком потрібно оцінити ці ризики, проаналізувати ймовірність виникнення кожного з них, а також за яких умов так може статися й обов'язково врахувати наслідки для фінансового стану підприємства. На цьому кроці відсіюються критичні й малоімовірні ризики, а увага буде прикута до нагальних проблем, що допоможе оцінити повноту ситуації. Вже потім можна розглянути заходи, при вживанні яких ризик буде або мінімізовано, або ж повністю усунуто. Окрім цього можна розробити декілька сценаріїв розвитку, підсумувати всі за і проти, щоб обрати той, який буде найбільше сприяти реалізації фінансових інтересів підприємства. Далі варто впровадити обрані заходи. Це можуть бути навчальні програми для персоналу, як діяти в тій чи іншій кризовій ситуації, перерозподілити ресурси, або ж застосувати новітні технології. Наступний крок – моніторинг та черговий перегляд наведених ризиків. Важливо не пропустити нові ризики, або ж ускладнення ситуації з тими, які здавалися несуттєвими. На заключному етапі слід проводити засідання, підбиваючи підсумки, та звітувати про поточну ситуацію, адже таким чином буде забезпечено прозорість [2].

Визначний український вчений І.А. Бланк визначає фінансовий ризик, як «результат вибору власниками підприємства або менеджерами альтернативного фінансового рішення, спрямованого на досягнення бажаного цільового результату фінансової діяльності при ймовірності понесення економічного збитку (фінансових втрат) в силу невизначеності умов його реалізації». Можемо вважати, що самі підприємці мають силу вплинути на ризики. Якщо безпосередньо усунути їх неможливо, то принаймні можна вжити заходів для мінімізації їх наслідків. Оскільки кожна галузь має свої унікальні особливості, методи виявлення, оцінки та мінімізації ризиків, вони мають адаптуватися відповідно до її специфіки. Тому повертаючись до етапів управління ризиками, варто зауважити, що кожне підприємство в залежності від напрямку діяльності та внутрішньої фінансової ситуації має самостійно визначати для себе пріоритети. Ризики - невід'ємна складова будь-якої діяльності, тому так важливо аналізувати їх з урахуванням особливостей кожної галузі. Використання правильних методів оцінки та управління ризиками дозволить не лише мінімізувати потенційні загрози, а й забезпечить ефективність та стабільність діяльності на даному підприємстві.

Список використаної літератури: 1. Качула С. В., Лисяк Л. В., Терещенко Т. Є. Фінансова поведінка домогосподарств регіонів України як підґрунтя забезпечення їх стійкості в умовах економічної нестабільності. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2023. №2(82). С. 108-115. 2. Гарькава В. Ф., Славкова О. П., Волотовська Т. П. Управління ризиками в умовах нестабільності: виклики для менеджменту в Україні. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. №1. DOI: 10.5281/zenodo.13347958. 3. Кириленко О. Оптимізація визначення категорії «фінансові ризики». *Молодий вчений*. 2024. № 1 (125). С. 114-120. DOI: 10.32839/2304-5809/2024-1-125-23.

УДК 658.155:339.9

Бондарук В.В., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Талах В.І.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування.

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: *цифровізація, фінансові результати, прибуток, рентабельність, цифрові програмні рішення.*

У сучасних умовах господарювання цифрові технології відіграють ключову роль не лише в оптимізації бізнес-процесів, а й у зміцненні фінансової стабільності та прибутковості підприємств, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Водночас їх впровадження супроводжується низкою об'єктивних проблем, які уповільнюють процес цифрової трансформації у фінансовій сфері. Однією з основних перешкод є дефіцит кваліфікованих кадрів, здатних ефективно поєднувати фінансову експертизу з компетенціями у сфері цифрових технологій. Відсутність спеціалістів, які одночасно володіють знаннями у фінансовому менеджменті та сучасних цифрових інструментах, суттєво ускладнює реалізацію інноваційних рішень та адаптацію підприємств до змін у зовнішньоекономічному середовищі.

Окрім того, зростання складності та цифровізації потоків даних породжує ризики, пов'язані з кібербезпекою та конфіденційністю фінансової інформації. У відповідь на посилення

кіберзагроз багато компаній, що працюють на міжнародних ринках, відкладають або навіть утримуються від впровадження цифрових інновацій у фінансову діяльність. Це обмежує їхню конкурентоспроможність і знижує здатність адаптуватися до динамічних змін бізнес-середовища.

Ще одним важливим викликом є співвідношення між витратами на впровадження цифрових технологій у фінансову сферу та очікуваними результатами. Багато підприємств недооцінюють віддачу від інвестицій у цифрові рішення, що часто стає основним бар'єром для їх інтеграції. Водночас практика показує, що цифровізація окремих напрямів діяльності не забезпечує бажаного ефекту без комплексного впровадження інновацій в організаційну структуру управління підприємством.

Отже, на сучасному етапі особливої важливості набуває дослідження та вирішення вищезазначених проблем для успішного впровадження цифрових технологій у фінансову діяльність підприємств, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю.

Дослідження цифрових технологій у сучасному світі відіграють ключову роль у підвищенні фінансової результативності суб'єктів господарювання на міжнародних ринках. Більшість наукових праць та публікацій зосереджені на аналізі різних аспектів застосування цифрових інструментів у фінансовому менеджменті та контролі, а також їхньому впливі на загальну ефективність діяльності підприємств.

Зокрема, варто відзначити дослідження Л. Литвин, яке присвячене використанню штучного інтелекту у фінансовому аналізі та прийнятті управлінських рішень в умовах цифровізації. У роботі підкреслюється, що штучний інтелект здатний значно підвищити точність і швидкість обробки фінансової інформації, що, своєю чергою, сприяє ухваленню більш обґрунтованих і стратегічно виважених рішень підприємствами [1].

Також варто відзначити дослідження Л. В. Вербівської, присвячені застосуванню блокчейн-технологій у фінансових операціях. Автор зазначає, що блокчейн сприяє підвищенню безпеки та прозорості фінансових транзакцій, що, своєю чергою, зменшує ризики та витрати для підприємств, залучених у зовнішньоекономічну діяльність [2; 3].

Окрім цього, значний науковий інтерес нині викликають питання впровадження аналітики великих даних у фінансовий аналіз. Згідно з дослідженнями М. І. Дзямулича, використання сучасних технологій для обробки великих обсягів даних дозволяє виявляти приховані тенденції та закономірності у фінансових процесах. Це, своєю чергою, сприяє ухваленню більш обґрунтованих та ефективних управлінських рішень підприємствами [4; 5].

Важливе місце серед досліджень у сфері цифрової трансформації фінансової діяльності займають роботи Т. О. Шматковської, присвячені питанням кібербезпеки та захисту даних. Автор аналізує стратегії та технологічні рішення, необхідні для гарантування безпеки фінансових операцій та збереження конфіденційності інформації у цифровому середовищі [6; 7].

Загалом, сучасні наукові дослідження підтверджують значний вплив цифрових технологій на фінансову результативність підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Водночас існує потреба у подальшому вдосконаленні існуючих напрацювань у цій сфері, що дозволить розробити більш ефективні стратегії застосування цифрових інструментів у фінансовому менеджменті.

Таким чином, цифрові технології стають ключовим інструментом для підвищення фінансової результативності підприємств у зовнішньоекономічній діяльності. Ефективність їх застосування у фінансовому управлінні значною мірою залежить від ретельного планування цифровізації як важливого етапу впровадження інновацій. Водночас успішна цифрова трансформація потребує адаптації системи управління підприємством, зокрема зміни корпоративної культури, що сприятиме інтеграції цифрових рішень у фінансові процеси. Загалом, використання сучасних цифрових технологій та аналітичних інструментів дозволяє

підприємствам підвищувати ефективність фінансового управління та зміцнювати конкурентні позиції на міжнародному ринку.

Список використаних джерел: 1. Lytvyn L., Hryhoruk A., Verbivska L., Poprotsky O., Medynska T., Pelekh O. Entrepreneurship Transformation in the Context of the Digitization of Business Processes. *Postmodern Openings*. 2022. Vol. 13(2). Pp. 396–408. 2. Verbivska L., Lagodiienko V., Filyppova S., Papaika O., Malin O., Neustroiev Y. Regulatory Policy of the Entrepreneurship Development as a Dominant of Economic Security of the National Economy. *International Journal of Safety and Security Engineering*. 2022. Vol. 12(5). Pp. 543–552. 3. Verbivska L., Zhuk O., Ievsieieva O., Kuchmiiiova T., Saienko V. The role of e-commerce in stimulating innovative business development in the conditions of European integration. *Financial and credit activity-problems of theory and practice*. 2023. Vol. 3(50). Pp. 330–340. 4. Дзямулич М. І., Стащук О. В., Шматковська Т. О., Гаряга Л. О. Трансформація бізнесу в умовах інформаційно-мережевої економіки. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2023. №36(4). С. 26–33. 5. Дзямулич М.І., Шматковська Т.О., Борисюк О. В. Великі дані та їх роль у формуванні цифрової економіки. *Галицький економічний вісник*. 2021. Том 70. №3. С. 16–21. 6. Шматковська Т. О., Дзямулич М. І. Цифровізація економіки та її трансформаційний вплив на розвиток стратегічного управлінського обліку. *Економічний форум*. 2022. №2. С. 95–100. 7. Шматковська Т. О., Коробчук Т. І. Сучасні інформаційні та комунікаційні технології в моделюванні бізнес-процесів. *Економічний форум*. 2023. №3. С. 156-161.

УДК 336:658.012

Борисенко Р.С., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Пугач Ю.В.**, д-р філософії, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Ключові слова: *фінансова стійкість, оптова торгівля, джерела фінансування, конкурентоспроможність, економічна стабільність.*

Фінансова стійкість є однією із ключових ознак успішності будь-якого підприємства, особливо в умовах нестабільної економічної ситуації, яка характерна для України в останні роки. Для підприємств, що спеціалізуються на оптовій торгівлі, забезпечення фінансової стійкості набуває особливого значення через високу конкуренцію, сезонність попиту та залежність від зовнішніх економічних факторів, таких як валютні коливання та логістичні витрати. Фінансова стійкість підприємства визначається як його здатність підтримувати стабільний рівень прибутковості, забезпечувати своєчасне виконання фінансових зобов'язань і адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі. Для оптового торговельного підприємства стійкість залежить від кількох взаємопов'язаних факторів. По-перше, це ефективність управління оборотним капіталом, який відіграє вирішальну роль у діяльності, що передбачає закупівлю великих партій товару та їх подальший продаж із можливою відстрочкою платежу. По-друге, важливим є контроль над витратами, зокрема тими, що пов'язані з імпортом, який становить значну частину асортименту на українському ринку. По-третє, необхідно враховувати вплив макроекономічних умов, таких як інфляція, девальвація та зміни в споживчих уподобаннях [1].

Рисунок 1 – Напрями зміцнення фінансової стійкості підприємства

Для забезпечення фінансової стійкості підприємства оптової торгівлі нами пропонується дотримуватися певного алгоритму, який спрямований на усунення першопричин можливих криз на підприємстві та подальшого контролю із запровадженням рекомендованих заходів (рис. 1). Розглянемо більш детально блок оптимізації фінансових ресурсів, адже ефективне запровадження деяких заходів має на меті забезпечити фінансову стійкість підприємства в довгостроковій перспективі [2].

Оптимізація витрат на логістику передбачає насамперед ефективне планування маршрутів транспортування, що дозволяє зменшити витрати на паливо, час доставки та знос транспортних засобів. Оптимальним рішенням може бути співпраця з логістичними операторами, що надають послуги зберігання на вигідних умовах, або впровадження системи «just in time», що дозволяє мінімізувати обсяги складських запасів, забезпечуючи швидку реалізацію продукції.

Впровадження автоматизації звітності має на меті налагодити взаємодію між підрозділами компанії. Дані з фінансових, маркетингових, логістичних та виробничих відділів можуть синхронізуватися в єдиній системі, що дозволить отримувати актуальну інформацію в реальному часі, відстежувати динаміку фінансових потоків та коригувати стратегію розвитку бізнесу.

Структуризація кредитних зобов'язань передбачає оптимізацію умов та термінів погашення заборгованостей з метою зменшення фінансового навантаження на підприємство. Це може включати перегляд відсоткових ставок, продовження термінів погашення або рефінансування існуючих кредитів. Така стратегія дозволяє підприємству знизити витрати на обслуговування боргу, покращити грошовий потік та підвищити фінансову стійкість, що особливо важливо в умовах економічної нестабільності.

Важливим напрямком оптимізації є вибір джерел фінансування, який передбачає аналіз та порівняння різних варіантів залучення капіталу, таких як банківські кредити, лізинг тощо. Основною метою цього процесу є знаходження найвигідніших умов з мінімальними витратами

та ризиками для підприємства. При цьому важливо враховувати фактори, такі як відсоткові ставки, терміни погашення, вимоги до забезпечення, а також загальний вплив на фінансову стійкість підприємства.

Розширення асортименту товарів є важливою стратегією для підприємства, що займається оптовою торгівлею. Цей процес передбачає додавання нових товарних позицій, брендів, категорій продукції для задоволення потреб різних сегментів ринку та залучення нових клієнтів. Крім того, розширення асортименту дозволяє підприємству краще управляти сезонними коливаннями попиту та пропозиції, забезпечуючи більш стабільний грошовий потік протягом року.

Залучення інвесторів є важливим кроком для розвитку підприємства. Інвестори можуть забезпечити додаткові фінансові ресурси для розширення бізнесу, впровадження нових технологій та модернізації процесів. Проте залучення інвесторів вимагає ретельної підготовки та презентації фінансової звітності, бізнес-плану та перспектив розвитку підприємства.

Заходи забезпечення фінансової стійкості для торговельних підприємств відіграють вирішальну роль у їхньому успішному функціонуванні в умовах нестабільної економічної ситуації. Гнучкість підприємств у відповідь на ринкові виклики, такі як коливання попиту, валютні ризики та інші фактори, що можуть вплинути на їхній фінансовий стан, є надзвичайно важливою. Тому системний підхід до управління фінансами можна визначити як ключовий елемент, який забезпечує фінансову стабільність і сприяє підтримці довгострокового розвитку підприємства на ринку.

Список використаних джерел: 1. Костенко Ю.О., Короленко О.Б., Гузь М.М. Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка і суспільство*. 2022. №43. С. 1-8. 2. Васечко Л.І. Стратегічні напрями забезпечення фінансової стійкості підприємства. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2021. №1(7). С. 26-37.

УДК 336.275

Васильченко С.О., здобувач третього (PhD) рівня вищої освіти,

Пчела А.В., здобувач третього (PhD) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Парубець О.М.**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Ключові слова: *фінансові інструменти, державний борг, управління, боргова безпека, ризики*

В умовах зростання дефіциту державного бюджету забезпечення функціонування національної економіки та підтримка обороноздатності держави потребує здійснення державних запозичень. Останні, в переважній частині, формуються за рахунок зовнішніх позик по лінії міжнародних фінансових організацій, що створює загрози борговій безпеці держави. Зниження боргових ризиків багато в чому залежить від ефективності і своєчасності використання сучасних фінансових інструментів управління державним боргом.

Досліджуючи стан боргової безпеки України, Т.Г. Кубах та Л.Г. Рябушка вказують на важливість ролі інструментів державного боргу і визначають, що пріоритетним фінансовим інструментом на борговому сегменті ринку цінних паперів є облігації внутрішньої державної

позики (ОВДП). При цьому зазначається, що «дохідність і терміни обігу ОВДП є економічним орієнтиром параметрів всього монетарного ринку» [1].

Для підвищення боргової стійкості України Ю.Ю. Вергелюк, А.А. Болдова та Н.В. Москаленко пропонують розширити список боргових фінансових інструментів; впровадити нові інструменти, спрямовані на мінімізацію валютних ризиків за позиками, що бере держава, на зовнішньому ринку [2].

Подібну думку щодо стимулювання розвитку боргових інструментів, зокрема воєнних облігацій, висловлюють і автори роботи [3].

На сайті Міністерства фінансів України зазначено, що для фінансування бюджету Уряд використовує такі фінансові інструменти, як позики по лінії міжнародних фінансових організацій, Європейського Союзу, випуск облігацій зовнішньої і внутрішньої позики [4].

У Середньостроковій стратегії управління державним боргом на 2024-2026 роки зазначено, що для зменшення боргових ризиків необхідно залучати кошти за найнижчою вартістю, що можливо завдяки розвитку внутрішнього ринку капіталу, зростання грантової допомоги для держави, залучення пільгового зовнішнього фінансування на довгостроковій основі, розвитку співпраці з інвесторами та зниження ризиків рефінансування [5].

Безперечно, що здійснювати управління державним боргом без використання сучасних фінансових інструментів не можливо. Роль фінансових інструментів управління державним боргом у підвищенні рівня боргової безпеки України наведено на рис. 1.

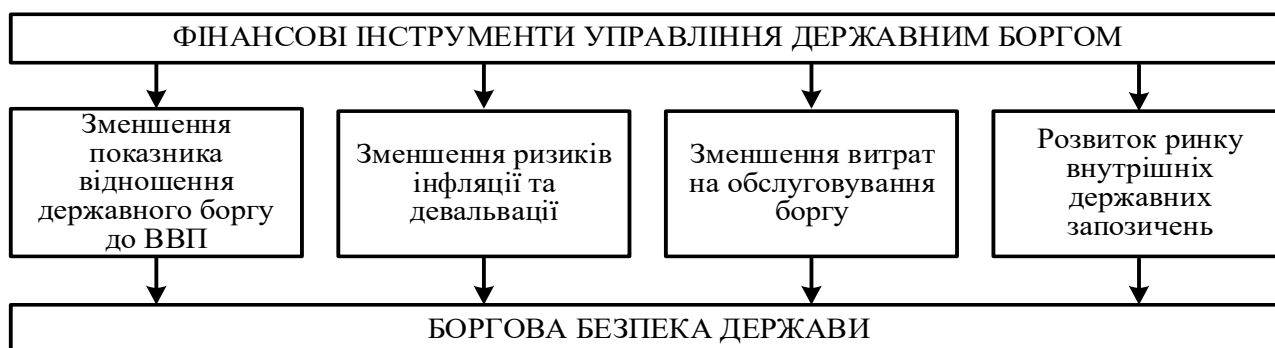

Рисунок 1 – Роль і значення фінансових інструментів управління державним боргом у підвищенні рівня боргової безпеки України*

*Джерело: розроблено авторами.

На фоні зростання залежності України від міжнародної фінансової допомоги, виникають ризики боргової небезпеки. Останні пов'язані зі зменшенням розмірів зовнішнього кредитування, обсягів фінансової підтримки від іноземних держав та міжнародних організацій, висуванням міжнародними партнерами несприятливих для економіки нашої держави вимог для отримання позик та зростанням їх вартості під впливом інфляційних процесів та девальвації національної валюти.

Враховуючи вищезазначене одним із дієвих фінансових інструментів є купівля та продаж державних цінних паперів та розвиток ринку внутрішніх державних запозичень. Саме облігації внутрішньої державної позики є дієвим інструментом залучення коштів фізичних і юридичних осіб для вирішення структурних проблем, що стоять перед національною економікою.

У підсумку можна зазначити, що забезпечення боргової безпеки, як складової фінансової безпеки держави, залежить від обґрунтованого вибору фінансових інструментів управління державним боргом, своєчасного їх впровадження та ефективного використання.

Список використаних джерел: 1. Кубах Т. Г., Рябушка Л. Б. Боргова безпека України: теоретична та практична складова. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. DOI: <https://10.32702/2307-2105-2022.5.95>. 2. Вергелюк Ю., Болдова А., Москаленко Н. Проблеми забезпечення боргової стійкості України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-6>. 3. Гобела В., Леськів Г., Фляк В. Забезпечення боргової стійкості держави в сучасних умовах. *Економічний простір*. 2022. № 181. С. 192-196. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/181-34>. 4. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/>. 5. Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2024-2026 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2023 р. № 1117. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1117-2023-%D0%BF#Text>

УДК 338.47: 330.322

Hnedina Kateryna, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Accounting and Taxation
Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine

INVESTMENT SOURCES FOR SUSTAINABLE RESTORATION AND DEVELOPMENT OF UKRAINE'S LOGISTICS INFRASTRUCTURE

Keywords: *logistics infrastructure, logistics operations, investments, investment support, innovations, sustainable restoration, innovative restoration.*

Ukraine's logistics infrastructure has suffered significant damage and losses as a result of Russia's full-scale invasion of the country. The quality of logistics organization and the timeliness of logistics operations are critical for the economic development of regions, ensuring the supply of necessary resources to various stakeholder groups, and the overall security of the region. The issues with the functioning of logistics infrastructure and the high risks involved in logistics operations are particularly acute in Ukraine's border regions.

According to the Report on direct infrastructure losses due to destruction caused by Russia's military aggression against Ukraine, as of November 2024, more than 26,000 kilometers of roads have been damaged or destroyed, amounting to \$28.3 billion. Direct losses of private passenger vehicles are estimated at \$2.2 billion, with 260,000 vehicles destroyed or damaged. Losses in the railway transport sector are estimated at \$4.3 billion, port infrastructure losses at \$0.85 billion, and losses in the aviation industry at \$2 billion [1]. The losses of Ukrainian industry and production logistics are estimated at \$50 billion. As a result of the hostilities, approximately 22.5% of the country's warehouse facilities were affected, with around 382,000 square meters of warehouse space destroyed or damaged [2].

The destruction and damage to transport and logistics infrastructure had a negative impact on the functioning of the country's economic complex. Innovative restoration of logistics infrastructure requires significant financial investments. Therefore, identifying sources of investment support for the improvement of logistics infrastructure processes is crucial.

The sources of investment support for the innovative restoration of logistics infrastructure may include state funds, particularly funds from the state and local budgets, recovery funds, targeted state programs aimed at rebuilding and promoting the development of logistics infrastructure, as well as grants and subsidies from the government. However, considering the economic crisis, the country's internal financial resources are limited.

Given the urgent need for financing strategically important sectors of the economy, including the transport and logistics sector, international aid and funding play a crucial role in the investment support processes for the restoration and improvement of logistics infrastructure. This includes grant programs

from international financial institutions (World Bank, IMF, etc.), EU funds and initiatives within project financing programs, assistance from global international organizations, and concessional financing from the governments of other countries.

Attracting private investments as a financial instrument for restoring logistics infrastructure in the regions of Ukraine is also essential. These investment sources include foreign direct investments, public-private partnerships, leasing, commercial bank financing, and others.

It is also advisable to consider alternative sources of funding aimed at supporting the greening of the transport and logistics sector. Currently, such instruments could include green bonds and ESG-investments, which could become a key source of financing for the development of environmentally sustainable logistics infrastructure. The restoration of logistics infrastructure in various regions of Ukraine should be implemented based on the "build back better" principle, which will facilitate the gradual transition to a green logistics system.

Thanks to green financing, the construction of energy-efficient logistics warehouses, the modernization of transport to reduce energy consumption, and the development and implementation of digital information and analytical systems for optimizing logistics routes and preventing irrational expenditures are all possible and promising. Green investments serve as a tool to stimulate the development of sustainable logistics, which not only enhances the efficiency of logistics companies and fosters their corporate environmental responsibility but also leads to the environmentally safe implementation of logistics operations.

For the restoration of Ukraine's logistics infrastructure based on sustainability, it is essential to develop and comprehensively support innovative solutions in the logistics sector. Innovations in logistics can be generated by startups, which are rapidly emerging and developing in Ukraine despite existing and emerging risks. Ukrainian startups are developing and implementing technological solutions that enhance logistics operations, including automation of business processes, digitalization of resource and flow management, and solutions for urban logistics to ensure timely and reliable delivery. The financing of Ukrainian logistics startups is provided through venture funds, acceleration programs, international grants, state initiatives, and more.

Among the sources of support and investment for Ukrainian startups are the startups support program from Google for Startups, venture capital funds (such as Horizon Capital, D3 Venture Capital and others), financing from business angels, and foreign acceleration programs. A significant amount of support for Ukrainian startups across various sectors and areas of activity is provided by the Ukrainian Startup Fund (USF).

Crowdfunding and crowdfunding are increasingly popular methods of attracting investment for startups in foreign countries. Crowdfunding involves raising financial resources through an online platform (donations from stakeholders, pre-orders of products/services), while crowdfunding involves investing money in exchange for equity in the company or a share of the profits. Both approaches can be used to finance logistics startups. Specifically, crowdfunding can be relevant for startups developing innovative logistics products/services and planning to enter the market, while crowdfunding is effective for attracting venture capital to scale the business and expand into new markets.

Thus, various sources of funding can be applied to ensure the innovative restoration of logistics infrastructure. It is advisable to combine different investment sources depending on the specifics of the restoration and modernization processes, or peculiarities of projects in the logistics sector, among other factors. This approach will allow for a more flexible and effective allocation of financial resources to meet the unique needs of each stage and aspect of the logistics infrastructure restoration process.

References: 1. Zvit pro pryami zbytky infrastrukturi vid ruynuvan' vnaslidok viys'kovoyi ahresii Rosii proty Ukrayiny stanom na lystopad 2024 roku (Report on Direct Infrastructure Damages from Destruction Due to Russia's Military Aggression Against Ukraine as of November 2024). Kyivska shkola ekonomiky spil'no z Ministerstvom rozvytku hromad ta terytoriy, Ministerstvom ekonomiky, ta u spivpratsi z inshymy

profil'nymy ministerstvamy ta Natsional'nym bankom. Lyutyu 2025. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf. 2. Zavdani rosieyu zbytku ukraïnskiiy promyslovosti ta lohistyki syahnuły \$50 milyardiv – UkraineInvest (Russia's Damages to Ukrainian Industry and Logistics Reached \$50 Billion – UkraineInvest). URL: <https://surl.li/wwurbv>

УДК 657.1:642

Горобчук В.О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Овчарова Н.В.**, канд. екон. наук, ст. викладач кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування
Сумський державний університет, м. Суми, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОБЛІКУ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Ключові слова: *цифровізація, бухгалтерський облік, автоматизація, ресторанний бізнес, інформаційні технології.*

Цифровізація бухгалтерського обліку є важливою складовою сучасного ресторанного бізнесу, адже вона перебуває в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій. Перехід до цифрових платформ дозволяє підвищити точність та швидкість облікових процедур, збільшити ефективність фінансових транзакцій і, таким чином, забезпечити прозорість управлінських процесів на всіх етапах діяльності.

Основними напрямками цифровізації обліку в ресторанному бізнесі є:

1. Використання сучасних програмних продуктів. Впровадження ERP-систем (системи управління ресурсами підприємства) дає можливість ефективно вести облік доходів і витрат ресторану, автоматизувати процеси створення фінансових звітів та обліку запасів. Це не тільки підвищує показники бухгалтерії, але й допомагає знизити ймовірність помилок в облікових операціях

2. Інтеграція з POS-системами (точка продажу). Технології на базі POS-систем активно використовуються в ресторанах для автоматичного обліку продажів, відстеження запасів, контролю кожної транзакції. Це дозволяє рестораторам отримувати оперативну достовірну інформацію про фінансовий стан закладу та витрати в режимі реального часу. Це дуже важливо для ефективного управління бізнесом

3. Використання мобільних додатків і хмарних технологій. Мобільні додатки, які синхронізуються з бухгалтерськими системами, дають можливість керівникам підприємств оперативно відстежувати фінансовий стан, контролювати витрати та доходи без прив'язки до конкретного місця. Хмарні технології, в свою чергу, дозволяють зручніше працювати з великими обсягами інформації, зокрема у великих мережах ресторанів

4. Кібербезпека та захист даних. Оскільки цифрові технології вимагають обробки великого обсягу фінансової та особистої інформації, питання захисту даних є пріоритетним. Важливо застосовувати сучасні методи криптографії та регулярний моніторинг систем для попередження витоків інформації. Для безпеки цифрових облікових систем ресторанних підприємств важливо проводити регулярні аудита та використовувати надійні програмні рішення для захисту від кібератак/

Після пандемії COVID-19 цифровізація стала вкрай необхідною. Коли багато людей були змушені залишатися вдома, замовлення на винос і доставка стали життєво важливими для ресторанного сектора. Ресторани швидко адаптувалися до нових умов, зокрема через створення онлайн-меню, впровадження мобільних додатків для замовлень і онлайн-оплат, що значно

спростило процес для клієнтів і дозволило бізнесам зберегти свою присутність на ринку. Ресторанний бізнес почав використовувати інструменти для управління замовленнями, керування запасами, а також аналітичні платформи для розуміння потреб клієнтів і прогнозування попиту. Це стало можливим завдяки швидкому розвитку технологій, таких як автоматизація процесів, системи лояльності та інтеграція з різними онлайн-сервісами доставки. Заклади стали більш орієнтованими на клієнтів, зокрема, завдяки персоналізованим пропозиціям і покращеному сервісу через цифрові канали. Ці зміни стали основою для сталого розвитку ресторанного бізнесу в умовах швидко змінюваного ринку і вимог сучасних споживачів[5].

Отже, цифровізація бухгалтерського обліку в ресторанному господарстві є необхідним кроком для підвищення ефективності та прозорості управління. Використання сучасних інформаційних технологій, таких як автоматизація облікових процесів, інтеграція з POS-системами і мобільними додатками, значно підвищує якість управлінських рішень й дозволяє ресторанному бізнесу залишатися конкурентоспроможними на ринку. Подальший розвиток цього напрямку забезпечить ще більший комфорт споживачів та додасть значний прибуток власникам ресторанів.

Список використаних джерел: 1. Андрійчук О.В. Цифрові технології в бухгалтерії: можливості та виклики для малих і середніх підприємств. Київ: Наукова думка, 2019. 224 с. С. 112–126. 2. Бабенко І. О. Кібербезпека в облікових системах ресторанного господарства. Дніпро: Експерт, 2022. 176 с. С. 45–59. 3. Дяченко В. І., Мельник А. О. Автоматизація бухгалтерського обліку в ресторанному бізнесі. Харків: Інфо-Плюс, 2021. 198 с. С. 87–102. 4. Іванова М. К. Мобільні технології та хмарні рішення у бухгалтерському обліку. *Інформаційні технології в управлінні*. 2020. № 15(3). С. 54–58. 5. Олійник О.В., Шестакова А.В., Ярмолюк Д.І. Напрями цифровізації ресторанного бізнесу. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 1(103) с.15-21.

УДК 336.71:004(477)

Журко Р.В., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Федишин М.П.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ НА РИНКУ FINTECH В УКРАЇНІ

Ключові слова: *FinTech, цифрові технології, цифрові банки, блокчейн, кредитування, цифрові фінансові послуги.*

Сучасний фінансовий сектор України активно трансформується під впливом стрімкого розвитку цифрових технологій. Це відбувається в тому числі й завдяки зростаючій популярності цифрових банків, впровадженню безконтактних платіжних технологій та розширенню open banking-рішень.

Цифрові банки або необанки – це фінансові установи, які працюють без фізичних відділень та надають усі послуги онлайн. В Україні найбільш популярним необанком є Monobank, який став першим в Україні повністю мобільним банком, що пропонує зручний інтерфейс, безкоштовне обслуговування та вигідні умови кешбеку. Його модель роботи демонструє високі показники ефективності, а кількість користувачів у 2023 році перевищила 7 млн. осіб. Також в

Україні функціонують такі необанки, як Sportbank (спеціалізований цифровий банк для спортсменів та активного способу життя), Izibank, що орієнтований на простоту використання і низькі комісії та інші.

Основними причинами популярності цифрових банків на сьогодні є: низькі операційні витрати, що дозволяє пропонувати вигідніші тарифи для клієнтів; зручність використання через мобільний додаток; швидкість обслуговування, миттєві перекази; гейміфікація та кешбеки; високий рівень безпеки та захист від шахрайства.

В Україні також активно розвивається ринок безконтактних платежів завдяки популяризації мобільних гаманців (Apple Pay, Google Pay тощо). На сьогодні наша держава займає лідируючі позиції в Європі за рівнем використання мобільних гаманців, а у 2023 році частка безконтактних платежів перевищила 75% від усіх транзакцій. Завдяки тому, що більшість банків інтегрували підтримку Apple Pay та Google Pay, стали можливими швидкі та безпечні розрахунки смартфонами.

Також активно розвивається Open banking, який дозволяє створювати інноваційні фінансові продукти та стимулювати конкуренцію та розвиток FinTech-екосистеми. Національний банк України активно працює над впровадженням Open Banking відповідно до стандартів Європейської директиви про платіжні послуги. У 2023 році НБУ затвердив Концепцію відкритого банкінгу, що визначає напрями розвитку, дорожню карту та ключові вимоги до його впровадження в Україні [1].

Фінансовий сектор України активно трансформується, пропонуючи нові моделі кредитування, платежів та інвестування, які стають доступнішою, швидкою та вигіднішою альтернативою традиційному банкінгу.

P2P-кредитування дозволяє позичальнику отримувати кредити від інвесторів без участі банків. Так, позичальник реєструється на P2P-платформі та подає заявку на кредит, а інвестори (приватні особи або компанії) фінансують запит під певні відсотки. В Україні функціонують такі популярні P2P-платформи, як TASLink, MyCredit, Moneyveo та ін.

P2P-кредитування має вагомі переваги перед традиційним кредитуванням. Так, при здійсненні P2P-кредитування висуваються менші вимоги до позичальників, процес отримання кредиту є більш швидким і простішим, а високі відсоткові ставки створюють вигідні умови для інвесторів. Разом з тим існує достатньо висока ймовірність неповернення таких кредитів та високі ризики шахрайства, адже не всі відповідні платформи належним чином регулюються державою.

На сьогодні у вітчизняний банківський сектор активно інтегруються блокчейн-технології для оптимізації фінансових операцій, підвищення безпеки транзакцій та автоматизації процесів. Застосування блокчейн технологій дозволяє зменшити витрати на обслуговування, знизити ризики шахрайства та підвищити прозорість фінансових операцій. Так, українські банки поступово інтегрують в свою діяльність міжнародні платежі на блокчейні, KYC-рішення, смарт-контракти тощо.

Застосування блокчейну при здійсненні міжбанківських та міжнародних платежів дозволяє миттєво переводити кошти без посередників та зменшити кількість фінансових інститутів, залучених до переказів на відміну від традиційних міжнародних платежів через SWIFT, які займають від 1 до 5 днів, потребують участі посередників та мають комісію.

Розвиток блокчейн-технологій також сприяє активному використанню смарт-контрактів для автоматизації банківських операцій. Укладання договорів (наприклад, кредитних угод) потребує багатьох паперових документів, підписів та участі посередників. Смарт-контракти є автоматизованими цифровими угодами, які записуються в блокчейн і не можуть бути змінені, що істотно знижує ризики шахрайства. Як тільки виконуються всі умови договору (наприклад, клієнт погасив останній платіж за кредитом), смарт-контракт автоматично закриває зобов'язання.

Водночас вітчизняні банки потребують законодавчого регулювання блокчейну, а перехід від традиційних систем до блокчейну вимагає значних фінансових та інтелектуальних ресурсів.

Наразі Національний банк України працює над створенням цифрової гривні, яка буде доповнювати традиційну готівкову та безготівкову національну валюту [2]. Цифрова гривня може застосовуватись для здійснення безпечних цифрових платежів, швидких міжнародних переказів, використовуватись у смарт-контрактах та ін.

На сучасному етапі розвитку основними викликами вітчизняного FinTech-сектора є: регуляторні питання та відповідність міжнародним стандартам; довіра споживачів до цифрових фінансових послуг; кібербезпека та захист персональних даних; потенційна співпраця між банками та FinTech-компаніями тощо.

Таким чином, для подальшого розвитку FinTech в Україні необхідно:

- посилювати співпрацю між традиційними фінансовими установами та FinTech-компаніями;
- забезпечити ефективне регулювання фінансових технологій відповідно до європейських стандартів;
- збільшувати обсяги інвестування в кібербезпеку та цифрову інфраструктуру;
- розвивати державні ініціативи у сфері цифрових платежів та фінансової інклюзії.

У перспективі FinTech-рішення будуть кардинально змінювати фінансовий сектор України, роблячи його більш ефективним, конкурентоспроможним, доступним та технологічно розвиненим.

Список використаних джерел: 1. Концепція відкритого банкінгу. *Національний банк України*. 2023. 27 с. URL:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Open_banking_conception_NBU_2023.pdf?v=9.

2. Офіційний сайт НБУ: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/>

УДК 657.1:658

Застьола Є.О., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Сергієнко О.А.**, д-р екон. наук, професор кафедри підприємництва, торгівлі і логістики

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

КРИПТОВАЛЮТНІ РИНКИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: *криптовалюта, фінансова стратегія, сталий розвиток, спекуляція, підприємництво, ринки, цифрові активи, фінансова незалежність, нестабільність.*

На сьогоднішній день у світі глобальних економічних змін та цифрової трансформації фінансові стратегії підприємців потребують нових підходів до управління активами та інвестиціями. Одним з таких інструментів стає криптовалютний ринок, який пропонує нові можливості для забезпечення фінансової стійкості та розвитку бізнесу, особливо в умовах нестабільності економічних систем.

Криптовалюти, зокрема Bitcoin, Ethereum та інші цифрові активи, стають популярними інструментами як для інвестування, так і для здійснення спекулятивних операцій. Підприємці, які прагнуть досягти фінансової незалежності та забезпечити довготривалу стійкість бізнесу, можуть використовувати ці ринки для диверсифікації своїх фінансових потоків та зменшення

ризиків, пов'язаних з традиційними валютами та фінансовими інструментами. Особливий інтерес до криптовалютних ринків виникає в умовах економічної нестабільності, коли традиційні активи втрачають свою цінність, а криптовалюти можуть демонструвати зростання або, принаймні, меншу залежність від зовнішніх факторів.[1]

Важливою характеристикою криптовалют є їх децентралізованість, що дозволяє мінімізувати вплив національних економічних криз та регуляторних змін на ці активи. Для підприємців це відкриває можливість спекуляцій, оскільки волатильність криптовалют створює як ризики, так і перспективи отримання швидких прибутків. Однак необхідно зазначити, що такий підхід вимагає високого рівня фінансової грамотності та розуміння специфіки криптовалютних ринків. В іншому випадку підприємці можуть зіткнутися з втратами через непередбачувані коливання курсу або раптові зміни на ринку.[2]

Одним з важливих аспектів використання криптовалютних ринків у фінансових стратегіях сталого розвитку є можливість забезпечення підприємницької фінансової незалежності. Спекуляції на криптовалютних ринках можуть бути одним з інструментів швидкого залучення капіталу, що дозволяє підприємцям інвестувати в інноваційні проекти, розширювати бізнес та підвищувати його стійкість до зовнішніх економічних змін. Разом з тим, криптовалютні ринки надають змогу використовувати блокчейн-технології для більш ефективного управління фінансовими потоками, що є ключовим фактором сталого розвитку підприємств.[3]

Проте слід враховувати, що криптовалютні ринки характеризуються високою непередбачуваністю. Різкі зміни курсу можуть як принести значні прибутки, так і спричинити суттєві втрати. Це ставить перед підприємцями завдання знайти баланс між спекулятивною діяльністю та забезпеченням стабільного розвитку свого бізнесу. Розумне управління ризиками та аналіз ринкових тенденцій стають ключовими елементами успішної фінансової стратегії, що дозволяє використовувати криптовалюти не тільки для спекуляції, але і як інструмент довгострокового фінансового планування.[4]

У підсумку, криптовалютні ринки відкривають широкі можливості для підприємців, які прагнуть досягти фінансової стійкості в умовах нестабільності. Спекуляції на цих ринках можуть стати ефективним інструментом для досягнення фінансової незалежності та забезпечення сталого розвитку бізнесу. Водночас, успішне використання цих можливостей потребує глибоких знань ринку, вміння аналізувати ризики та застосовувати інноваційні фінансові інструменти. Підприємці, які готові адаптувати свої стратегії до нових реалій цифрової економіки, мають реальний шанс досягти стабільного та стійкого розвитку.

Список використаних джерел: 1. Сословський В.Г., Косовський І.О. Ринок криптовалют як система. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2016. С. 236–246. 2. Bialkowski J. Cryptocurrencies in institutional investors' portfolios: Evidence from industry stop-loss rules. *Economics Letters*. 2019. Vol. 191. DOI: 10.1016/j.econlet.2019.108834. 3. Cryptocurrency Prices, Charts And Market Capitalizations. CoinMarketCap. URL: [https:// coinmarketcap.com/](https://coinmarketcap.com/) (дата звернення: 30.04.2024). 4. Baur D., Dimpfl Th. Asymmetric volatility in cryptocurrencies. *Economics Letters*. 2018. Vol. 173. DOI: 10.1016/j.econlet.2018.10.008

УДК 330.3

Заточня А. В., здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
 Науковий керівник: **Кирилюк Є. М.**, д-р екон. наук, проф., професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ ШЕРІНГОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Ключові слова: шерінгова економіка; економіка спільного використання; шерінг; цифрова трансформація.

Процеси цифрової трансформації стрімко розвиваються в сучасному світі, стимулюючи появу нових економічних моделей, зокрема шерінгової економіки. Така зміна способу доступу до ресурсів та їхнього спільного використання пропонує значний потенціал, але водночас висуває низку викликів, які потребують вирішення.

Окремі аспекти шерінгової економіки та проблем її розвитку, розкрито в працях сучасних дослідників: К. Краус та Н. Краус [1], Р. Ботсман та Р. Роджерс [2], та ін.

Відповідно до американського онлайн-словника Мерріам-Вебстер, шерінгова економіка – це економічна діяльність, яка передбачає, зазвичай онлайн, купівлю або продаж фізичними особами, як правило, тимчасового доступу до товарів або послуг [3]. Тобто шерінгова економіка являє собою економічну модель, яка дозволяє людям ділитися недовикористаними активами, такими як житло, транспортні засоби або навички, за певну плату або на взаємовигідних умовах.

На сьогодні шерінгова економіка зарекомендувала себе як трансформаційна сила в різних галузях, пропонуючи інноваційні рішення, що сприяють підвищенню ефективності економічних процесів. Але незважаючи на свій успіх, шерінгова економіка стикається з низкою викликів, які перешкоджають повному розкриттю її потенціалу.

Однією з основних проблем є недостатня розвиненість законодавчої бази, що регулює сферу шерінгової економіки. Регуляторна невизначеність може створювати перешкоди як для компаній, так і для користувачів, оскільки вони можуть бути невпевнені щодо юридичних обов'язків і прав у сфері шерінгу. Загалом на даний момент в Україні немає окремого закону, що регулює шерінгову економіку в цілому. Однак, уряд України вже кілька років активно працює над створенням необхідної правової бази для розвитку шерінгової економіки в країні. Наприклад, Закон України «Про державні регуляторні акти з питань господарської діяльності» [4] передбачає можливість створення експертних рад для аналізу та розробки законодавчих ініціатив у різних сферах економіки, в тому числі і для шерінгової економіки. Варто відзначити, що за відсутності спеціального регулювання шерінгової економіки, її платформи та сервіси можуть підпадати під дію існуючих законів, які, в свою чергу, можуть бути непридатними для вирішення унікальних характеристик шерінгової економіки. Серед регуляторних проблем, що можуть перешкоджати розвитку шерінгової економіки, також можна виділити [5, 6]:

- потреба у визначенні належного режиму оподаткування доходів, отриманих через платформи шерінгової економіки;
- визначення того, чи вважаються особи працівниками чи незалежними підрядниками, і яким чином це впливає на трудові права, соціальне забезпечення та інші питання, пов'язані з працевлаштуванням;
- необхідність забезпечення захисту споживачів, що передбачає вирішення таких питань, як стандарти якості, механізми вирішення спорів і відповідальність постачальників платформ;

- впровадження надійних заходів конфіденційності та безпеки даних для забезпечення захисту особистої інформації користувачів і зміцнення довіри до платформ шерінгової економіки;

- невизначеність щодо того, чи деякі види шерінгової діяльності вимагають тих самих ліцензій і дозволів, що й «традиційна» економічна діяльність, оскільки певні бізнес-моделі шерінгової економіки є «побічним продуктом» ліцензованих і суворо регульованих галузей, таких як ресторани, готелі та служби таксі;

- питання страхування та відповідальності суб'єктів шерінгової економіки у разі надзвичайних подій (аварії під час шерінгу транспортних засобів та поїздок, інциденти під час шерінгу житла чи обладнання);

- інтеграція у міжнародні платіжні системи та здійснення фінансових транзакцій, що може бути ускладнено через різні правила, валюти та методи таких транзакцій.

Також значною перешкодою для розвитку шерінгової економіки в Україні може стати використання та інтеграція цифрових технологій у шерінгових процесах, зокрема: недостатність навичок у користуванні сучасними технологіями може обмежити доступ до переваг, які пропонує шерінгова економіка; занепокоєння щодо приватності та безпеки при використанні цифрових платформ, можливості використання інтернет-технологій для шахрайства.

Однак, незважаючи на виклики, шерінгова економіка має низку переваг, що підкреслює важливість її розвитку у сучасному світі. Так вона сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів шляхом максимального використання наявних активів, зменшення відходів та заохочення сталого споживання. А для споживачів вона забезпечує економічно ефективний доступ до товарів і послуг. Водночас вона створює нові економічні можливості і дозволяє людям заробляти, надаючи у користування своє житло, транспортні засоби чи навички.

Крім фінансових переваг, економіка спільного використання сприяє соціальній взаємодії, оскільки вона об'єднує людей через онлайн-платформи для співпраці. Вона також стимулює технологічні інновації, дозволяючи бізнесу розробляти нові цифрові механізми, які підвищують довіру користувачів, безпеку та прозорість транзакцій.

Отже, враховуючи значний вплив шерінгової економіки у світі, та в Україні зокрема, важливо продовжувати вдосконалювати її нормативно-правову базу та вирішувати проблеми для забезпечення її сталого зростання, збалансовуючи при цьому економічні, соціальні та правові аспекти.

Список використаних джерел: 1. Краус К. М., Краус Н. М., Голубка С. М. Шерінгова економіка: цифрова трансформація підприємництва на шляху до індустрії 4.0. *Ефективна економіка*. 2021. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9139>. 2. Botsman R., Rogers R. *What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption*. NY: Harper Collins Publishers. 2010. URL: https://books.google.com.ua/books?id=LiC2foFeXQYC&hl=ru&source=gbs_navlinks_s (дата звернення 18.02.2025). 3. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com> (дата звернення 18.02.2025). 4. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 верес.2003 року № 1160-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення 18.02.2025). 5. Werle F. 7 Legal Issues to Consider in the Sharing Economy. *Docurex*. 2020. URL: <https://www.docurex.com/en/7-legal-issues-to-consider-in-the-sharing-economy/> (дата звернення 18.02.2025). 6. Munkøe M. M. *Regulating the European Sharing Economy: State of Play and Challenges*. *Intereconomics*. 2017. Volume 52. Number 1. URL: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2017/number/1/article/regulating-the-european-sharing-economy-state-of-play-and-challenges.html> (дата звернення 18.02.2025).

УДК 330.332: 336.717

Зякун О., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Борисова В.А.**, д-р екон. наук., професор, професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ БАНКАМИ УКРАЇНИ

Ключові слова: *цифровізація, банківська система, фінансові технології, електронний гаманець, необанкінг, блокчейн, фінтех-компанії, відкритий банкінг*

Банківська система, як один з ключових елементів фінансової інфраструктури, зазнає значних змін під впливом технологічного прогресу та зміни потреб клієнтів. Процес формування «нового» банкінгу, що характеризується високим рівнем цифровізації, автоматизації та інтеграції фінансових технологій, перебуває на стадії активного розвитку.

Сучасний банківський сектор переживає період глибокої трансформації, зумовленої стрімким розвитком цифрових технологій та зміною поведінки споживачів. У цьому контексті, традиційні банки все частіше опиняються в ролі наслідувачів, намагаючись зберегти свої конкурентні позиції в умовах зростаючої експансії фінтех-компаній.

Трансформація банківського сектору є неминучим процесом, зумовленим розвитком цифрової економіки. У цьому контексті, традиційні банки повинні активно адаптуватися до нових умов, щоб зберегти свої конкурентні позиції. Банківський сектор України активно впроваджує сучасні фінансові технології (FinTech) для підвищення ефективності, покращення якості обслуговування та забезпечення конкурентоспроможності. На сьогоднішній день, банки України використовують широкий спектр FinTech-рішень, серед яких можна виділити найбільш розповсюджені [1]:

Мобільні додатки та електронні гарантії, технології яких дозволяють клієнтам здійснювати широкий спектр банківських операцій за допомогою мобільних пристроїв, включаючи платежі, перекази, управління рахунками та ін. Вони забезпечують зручність, швидкість та доступність фінансових послуг у будь-який час та в будь-якому місці. Інтернет-банкінг - онлайн-платформи, що надають клієнтам можливість здійснювати банківські операції через Інтернет та включає в себе перегляд балансу, оплату рахунків, перекази коштів, відкриття депозитів та ін.

Розрахункові системи використовуються для швидкого та безпечного проведення платежів, що включає в себе системи миттєвих платежів, електронні платіжні системи та ін. Роботизація процесів та штучний інтелект (ШІ) для автоматизації рутинних операцій за допомогою роботизованої автоматизації процесів (RPA), для аналізу даних, виявлення шахрайства, персоналізації послуг та надання клієнтської підтримки за допомогою чат-ботів. Блокчейн та криптовалюти для забезпечення безпеки та прозорості транзакцій, для міжнародних переказів та інвестицій. Необанкінг – це цифрові банки, які надають послуги без фізичних відділень. Використання біометричних даних для автентифікації клієнтів та забезпечення безпеки. Використання хмарних технологій для зберігання та обробки даних, що дозволяє підвищити ефективність та знизити витрати.

Цифрова трансформація банківського сектору в Україні набирає обертів, проте темпи впровадження онлайн-банкінгу залишаються неоднорідними. Згідно з прогнозами порталу Statista, до 2025 року онлайн-банкінгом користуватимуться 22% населення України. Цей показник свідчить про значний потенціал зростання, але також вказує на необхідність подолання ряду викликів.

Штучний інтелект має величезний потенціал для трансформації банківської галузі в Україні. Незважаючи на певні виклики, пов'язані з впровадженням нових технологій, українські банки

активно досліджують та використовують можливості ШІ для підвищення ефективності, покращення клієнтського досвіду та забезпечення безпеки [2].

Відкритий банкінг (Open Banking) являє собою революційну концепцію, що трансформує традиційну модель фінансових послуг. В основі цієї парадигми лежить надання доступу до банківських даних третім сторонам через стандартизовані програмні інтерфейси (API). Це дозволяє авторизованим постачальникам послуг отримувати доступ до фінансової інформації клієнтів за їх згодою, відкриваючи шлях до створення інноваційних фінансових продуктів і послуг

Переваги та ризики використання відкритого банкінгу зображено у таблиці 1.

Таблиця 1 – Використання відкритого банкінгу в Україні*

Потенційні витрати	Потенційні прибутки
Інноваційні оферти у конкурентів (-13,0%)	Інноваційна оферта й бізнес-модель (+ 5,0%)
Тиск зниження маржі (-16,0%)	Цифрові продажі (+10,0%)
Зростання операційного ризику (-6,0%)	Автоматизація (+ 30,0%)
Разом: (- 35,0%)	Разом: (+45,0%)

*Джерело: [3]

В епоху стрімкого розвитку цифрових технологій банківський сектор переживає фундаментальну трансформацію. Впровадження інноваційних рішень, таких як штучний інтелект, великі дані, хмарні обчислення та блокчейн, відкриває нові можливості для оптимізації операційної діяльності, підвищення якості обслуговування клієнтів та забезпечення стійкості фінансових установ.

Цифрові технології дозволяють банкам автоматизувати рутинні процеси, скоротити витрати на обслуговування клієнтів та підвищити ефективність бізнес-процесів. Наприклад, використання роботів для обробки заявок на кредити або відкриття рахунків дозволяє значно зменшити час очікування клієнтів та знизити навантаження на персонал.

Аналіз великих даних дає змогу банкам краще розуміти потреби та вподобання своїх клієнтів. На основі цих даних банки можуть пропонувати гіперперсоналізовані послуги, такі як індивідуальні кредитні пропозиції, персоналізовані інвестиційні рекомендації або адаптовані програми лояльності. Це сприяє підвищенню задоволеності клієнтів, збільшенню продажів послуг та зростанню прибутку банків.

Результати дослідження компанії Deloitte свідчать про планове зростання витрат банків на новітні технології з метою підвищення стійкості та прискорення трансформації у фінансовій сфері. Впровадження цифрових технологій дозволяє банкам покращити управління ризиками, забезпечити кібербезпеку та підвищити стійкість до зовнішніх шоків. Незважаючи на значні переваги, цифрова трансформація банківського сектору також пов'язана з певними викликами. До них належать необхідність інвестицій у нові технології, ризик кібератак, потреба в кваліфікованих кадрах та необхідність адаптації до змін у регуляторному середовищі.

Однак, зважаючи на стрімкий розвиток цифрових технологій та зростаючі очікування клієнтів, цифрова трансформація є неминучим процесом для банківського сектору. Ті банки, які зможуть успішно впровадити цифрові інновації, отримають конкурентні переваги та забезпечать своє довгострокове зростання.

Список використаних джерел: 1. Демчишак Н., Лоїк Р., Лоїк А. Розвиток цифрових технологій у банківській системі країни: інновації в кредитуванні, ризики та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-2>. 2. Кльоба Л.Г., Добош Н. М., Сорока О. П. Впровадження фінансових технологій – стратегічний

напряму розвитку банків. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.128>. 3. Лункіна Т. І, Бурковська А. В, Гуліч К. О. Застосування фінансових технологій у банківській системі України. *Аграрна наука Українського Причорномор'я*. 2021. Т. 110. № 2. С. 27–35. URL: [https://doi.org/10.31521/2313-092x/2021-2\(110\)-42/](https://doi.org/10.31521/2313-092x/2021-2(110)-42/)

УДК 336.11

Карженков Я.І., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Клименко Т.В.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ БІЗНЕСУ

Ключові слова: *фінансова стійкість, фінансова стабільність, економічна стійкість, бізнес.*

Сучасні умови функціонування бізнесу, які характеризуються високим рівнем невизначеності та мінливості умов, а також впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, визначають важливу роль фінансової стійкості та стабільності у забезпеченні економічної безпеки. Їх наявність забезпечує адаптацію бізнесу до змін та створює передумови для довгострокового ефективного розвитку.

Відсутність належного рівня фінансової стійкості та стабільності негативно впливає на виконання економічних функцій бізнесу, що, в свою чергу, позначається на зростанні ризиків, які загрожують економічній безпеці в цілому. Тому точне трактування, розуміння змісту та ролі фінансової стійкості і стабільності в економічному житті бізнесу сприяє ефективному фінансовому управлінню в умовах змінного економічного середовища.

У науковій літературі часто поняття «фінансова стійкість» та «фінансова стабільність» ототожнюються, проте вони повинні розглядатися в різних аспектах. Так, фінансова стійкість характеризує здатність бізнесу ефективно управляти фінансовими ресурсами, зберігати платоспроможність та ліквідність як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Відповідно, ознаками фінансової стійкості є: здатність виконувати зобов'язання перед контрагентами, бюджетом, працівниками та ін.; рівень ліквідності активів; оптимальна структура капіталу; прибутковість діяльності; диверсифікація фінансових джерел тощо.

Підвищення фінансової стійкості підприємства повинно бути спрямовано на: збільшення поточних надходжень, які підприємство може використовувати для погашення боргів та сплати процентів; зменшення обсягу позикового капіталу; підвищення гнучкості бізнесу [2].

Поряд із цим, фінансова стабільність характеризується здатністю бізнесу підтримувати сталий та збалансований фінансовий стан, забезпечуючи безперервне функціонування в умовах економічної невизначеності. Тобто, в цьому випадку зусилля менеджменту зосереджуються на забезпеченні збалансованої та контрольованої ситуації в короткостроковій та середньостроковій перспективі, при цьому особлива увага приділяється управлінню ризиками та забезпеченню збалансованої структури між активами та джерелами їх фінансування.

У цих характеристиках можна виділити відмінності між поняттями «фінансова стійкість» та «фінансова стабільність». Так, фінансова стійкість більше орієнтована на довгострокову перспективу, тоді як фінансова стабільність – на коротко- та середньострокову; управлінню ризиками більше уваги приділяється при забезпеченні фінансової стабільності, а фінансова стійкість переважно орієнтується на адаптацію до змін у середовищі функціонування бізнесу; фінансова стійкість передбачає розробку стратегії збереження стійкого та безпечного розвитку

бізнесу, а фінансова стабільність – створення умов для поточного безперервного його функціонування.

Варто наголосити й на спільному між досліджуваними поняттями. Передусім, основою для фінансової стійкості є фінансова стабільність, яка дозволяє підприємству більш ефективно реагувати на зовнішні та внутрішні загрози. Також для забезпечення економічної безпеки та стійкості необхідно досягти збалансованості між фінансовою стабільністю та фінансовою стійкістю.

Збалансованість фінансової системи підприємства полягає в узгодженні його потреб у фінансових ресурсах із можливістю їх забезпечення. У таких умовах фінансова стійкість має підтримуватись шляхом зменшення зовнішньої залежності підприємства, зокрема, через зниження обсягу фінансування за рахунок позик, використання раніше сформованих резервів і вдосконалення системи управління ризиками. Одним із ключових аспектів цього процесу є фінансове планування, яке є важливим фактором для досягнення фінансової стабільності [1].

Отже, фінансова стійкість і фінансова стабільність тісно пов'язані та визначають здатність бізнесу підтримувати свою діяльність, забезпечуючи стабільний економічний розвиток і здатність адаптуватися до змінюваних умов. Фінансова стійкість гарантує довгострокову платоспроможність і здатність підприємства ефективно реагувати на економічні виклики, зберігаючи конкурентоспроможність і мінімізуючи ризики. Водночас, фінансова стабільність забезпечує безперервність бізнесу в короткостроковій та середньостроковій перспективі, підтримуючи необхідну ліквідність і знижуючи вплив фінансових потрясінь.

Список використаних джерел: 1. Варналій З.С., Бондаренко С.М. Фінансова безпека підприємств України як чинник забезпечення їх фінансової стабільності. *Економіка і регіон*. 2022. №4. С. 301-307. 2. Ємельянов О.Ю., Гаврась Д.Р., Степанків В.З. Потенціал підвищення фінансової стійкості підприємств: сутність, складники та послідовність оцінювання. *Grail of Science*. 2024. № 36. С. 29-34.

УДК 336.64

Кішка І.О., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Петренко В.С.**, д-р екон. наук, доцент, завідувачка кафедри фінансів, обліку та підприємництва

Херсонський державний університет, м. Івано-Франківськ, Україна

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Ключові слова: фінанси, фінансове забезпечення, сталий розвиток, підприємство, цифровізація.

У сучасних умовах глобалізації та стрімкого розвитку цифрових технологій фінансове забезпечення сталого розвитку підприємств стає одним із ключових чинників їхньої конкурентоспроможності та довгострокового успіху. Цифровізація трансформує традиційні підходи до фінансування, управління ресурсами та стратегічного планування, відкриваючи нові можливості для залучення інвестицій, оптимізації витрат та управління ризиками. Проте, водночас, вона ставить перед підприємствами нові виклики, пов'язані з кібербезпекою, необхідністю адаптації до нових технологій та підвищенням кваліфікації персоналу. У цьому контексті важливим є дослідження сучасних джерел фінансування, інноваційних фінансових інструментів та механізмів управління ризиками, які дозволяють підприємствам ефективно функціонувати в умовах цифрової економіки. Ця робота спрямована на аналіз основних аспектів фінансового забезпечення сталого розвитку підприємств в умовах цифровізації, а також на

визначення шляхів їхньої адаптації до нових умов ведення бізнесу. Цифровізація трансформує традиційні підходи до фінансування, управління ресурсами та стратегічного планування. Нижче розглянемо основні аспекти цього процесу:

1. Джерела фінансування в умовах цифровізації:

- Венчурний капітал та інвестиції в стартапи: Цифровізація сприяє розвитку інноваційних проєктів, що приваблює інвесторів, зокрема венчурних фондів.
- Краудфандинг: Онлайн-платформи дозволяють підприємствам залучати кошти від широкого кола інвесторів.
- Цифрові банки та фінтех-компанії: Вони пропонують швидкі та гнучкі фінансові рішення, зокрема кредити, лізинг та інші послуги.
- Блокчейн та токенизація: Використання технологій блокчейну дозволяє залучати інвестиції через випуск цифрових активів (токенів).

2. Оптимізація фінансових потоків:

- Автоматизація фінансових процесів: Використання програмного забезпечення для бухгалтерії, планування бюджетів та управління cash flow дозволяє знизити витрати та підвищити ефективність.
- Аналітика та Big Data: За допомогою аналізу великих обсягів даних підприємства можуть приймати обґрунтовані фінансові рішення, прогнозувати ринкові тренди та оптимізувати витрати [1, С. 89].

3. Управління ризиками:

- Кібербезпека: Цифровізація збільшує ризики кібератак, тому важливо інвестувати в захист фінансових даних.
- Страхування цифрових ризиків: Підприємства можуть використовувати спеціалізовані страхові продукти для захисту від втрат, пов'язаних із цифровими загрозами.

4. Інноваційні фінансові інструменти:

- Цифрові валюти та CBDC (Central Bank Digital Currencies): Використання криптовалют та цифрових валют центральних банків може спростити міжнародні розрахунки та знизити транзакційні витрати.
- Smart-контракти: Вони дозволяють автоматизувати виконання угод, що зменшує витрати на адміністрування та підвищує прозорість [2, С. 9].

5. Екологічні та соціальні аспекти фінансування:

- Зелені облігації та ESG-інвестиції: Підприємства, які дотримуються принципів сталого розвитку (Environmental, Social, Governance), можуть залучати фінансування через спеціалізовані інструменти.
- Цифрові платформи для соціальної відповідальності: Використання цифрових технологій дозволяє ефективно моніторити та звітувати про вплив підприємства на навколишнє середовище та суспільство.

6. Підтримка держави та регуляторне середовище:

- Державні програми та гранти: Багато країн підтримують цифрову трансформацію через фінансування інноваційних проєктів.
- Регуляторні ініціативи: Впровадження стандартів та норм для цифрових фінансових послуг сприяє розвитку довіри та стабільності [3, С. 5].

7. Навички та компетенції:

- Підвищення кваліфікації персоналу: Для ефективного управління фінансами в умовах цифровізації необхідно інвестувати в навчання працівників.
- Цифрова грамотність: Розуміння нових технологій та інструментів стає обов'язковою вимогою для фінансових менеджерів [4, С. 19].

Цифровізація відкриває нові горизонти для фінансового забезпечення сталого розвитку підприємств, надаючи їм доступ до інноваційних джерел фінансування, таких як венчурний капітал, краудфандинг, блокчейн-технології та цифрові валюти. Водночас, вона вимагає від підприємств адаптації до нових умов, інвестування в технології, управління кіберризиками та

підвищення кваліфікації персоналу. Ефективне використання цифрових інструментів, таких як автоматизація фінансових процесів, аналітика Big Data, smart-контракти та ESG-інвестиції, дозволяє підприємствам не лише оптимізувати свої фінансові потоки, але й забезпечити довгострокову конкурентоспроможність. Важливу роль у цьому процесі відіграє підтримка держави через регуляторні ініціативи та фінансування інноваційних проектів. Таким чином, фінансове забезпечення сталого розвитку підприємств в умовах цифровізації стає ключовим елементом їхньої стратегії, спрямованої на досягнення економічної стійкості та соціальної відповідальності.

Список використаних джерел: 1. Tyukhtenko N., Churkina I., Pavlovych O., Mokhnenko A., Burak V. Foreign market entry strategy as a key to the competitiveness of enterprises. *Ekonomika APK*. 2024. №31(5). P. 86-98. DOI: <https://doi.org/10.32317/ekon.apk/5.2024.86>. 2. Антонов Р.А., Мохненко А.С. Підвищення конкурентоспроможності ІТ-підприємства в умовах трансформаційних змін: вплив виходу на міжнародні ринки. *Здобутки економіки: перспективи та інновації. Серія "Економіка"*. 2025. № 15. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14897037> 3. Антонов Р.А., Мохненко А.С. Організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*. Херсон, 2023. № 49. С. 25-29. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2023-49-4>. 4. Казакова А.Ю., Мохненко А.С., Антонов Р.А. Розробка моделі організаційно-економічного механізму управління системою конкурентоспроможності підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. Київ, 2024. №6. С. 17-20. DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.6.3>

УДК 336.1:614.2

Кравченко В.С., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Пугач Ю.В.**, д-р філософії, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ФІНАНСУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Ключові слова: управління фінансовими ресурсами, охорона здоров'я, заклади охорони здоров'я, медичне страхування, доступність медичних послуг

Фінансування охорони здоров'я є критично важливим елементом забезпечення сталого розвитку суспільства. Серед світових практик виокремлюють три основні моделі фінансування охорони здоров'я: приватна, страхова та бюджетна. Вивчення та запровадження деяких елементів з фінансування системи охорони здоров'я в інших країнах може сприяти вдосконаленню системи фінансування медичних послуг в Україні. Крім того, ефективне фінансування медичної сфери сприяє покращенню якості послуг, впровадженню новітніх технологій та зменшенню фінансового тягаря на громадян. Тож надамо коротку характеристику основних моделей.

Приватна модель фінансування охорони здоров'я передбачає, що основне фінансове навантаження несуть громадяни, підприємства та приватні страхові фонди. Державне фінансування в такій системі є мінімальним. Яскравим прикладом такої моделі є система охорони здоров'я США. У відсотковому відображенні на душу населення понад 52% усіх витрат покриваються за рахунок приватних домогосподарств, з яких близько 18% – це приватні підприємства, а 27% – оплата населенням, 7% - інші приватні джерела. Решта – 48%

розподіляється між федеральним урядом (32%) та органами державного та місцевого самоврядування (16%). Така система дозволяє розвивати конкурентне середовище серед медичних закладів, що сприяє підвищенню якості медичних послуг. Однак вона також має значні недоліки, зокрема високі витрати на медичне обслуговування та обмежений доступ до послуг для малозабезпечених верств населення. Це призводить до соціальної нерівності та збільшення рівня фінансового навантаження на домогосподарства [1].

Інший напрямок - страхова модель фінансування, яка базується на принципах обов'язкового медичного страхування. Такий підхід характерний для деяких країн Європи, зокрема Німеччини, Франції, Нідерландів, Швейцарії. Наприклад, у Німеччині державне медичне страхування охоплює 89% населення, тоді як 9% користуються приватним страхуванням [2]. Основним джерелом фінансування є внески працівників та роботодавців, а також державні дотації. Особливістю німецької системи є висока якість медичних послуг, доступність медичної допомоги та добре структуроване управління коштами. Аналогічна система функціонує у Франції, де медичне страхування фінансується через внески працівників і роботодавців, а держава покриває витрати для вразливих категорій населення. Ця модель забезпечує стабільність фінансування та високу якість послуг, однак потребує значних фінансових ресурсів з бюджетів різних рівнів для ефективного функціонування.

Бюджетна модель фінансування охорони здоров'я є основною в таких країнах, як Великобританія, Швеція, Данія, Норвегія та Фінляндія. Основний обсяг коштів на охорону здоров'я надходить з державного бюджету та розподіляється по всій системі охорони здоров'я. Наприклад, у Великобританії Національна служба охорони здоров'я забезпечує громадян безкоштовною медичною допомогою, а фінансування здійснюється за рахунок податкових надходжень, які становлять майже 90% бюджету охорони здоров'я. У той же час витрати на охорону здоров'я становлять приблизно 9% від ВВП. У цій моделі є свої переваги, серед яких основне - доступність медичних послуг для всіх верств населення. Проте вона має і недоліки, зокрема обмеженість ресурсів та можливість виникнення монополії у сфері надання медичних послуг. Крім того, бюджетне фінансування може призводити до перевантаженості лікарень, черг та недостатнього фінансування окремих галузей медицини.

Російська агресія значно вплинула на систему охорони здоров'я України, спричинивши численні виклики у фінансуванні та забезпеченні медичних послуг.

Значний вплив війни відчувається в контексті фінансування охорони здоров'я. Держава змушена перерозподіляти бюджетні кошти на оборонні потреби, що скорочує можливості для фінансування медичної сфери. Однак міжнародна допомога та гуманітарні організації частково компенсують ці втрати, постачаючи медикаменти, обладнання та надаючи фінансову підтримку. Україна активно співпрацює з такими організаціями, як ВООЗ, ЮНІСЕФ, Червоний Хрест та іншими міжнародними благодійними організаціями. Ця співпраця дозволяє отримувати гранти, технічну підтримку та консультативну допомогу для впровадження найкращих світових практик.

Важливим аспектом є також психологічна реабілітація населення, адже війна спричинила зростання випадків посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії та інших психічних розладів. Це створює додаткове навантаження для медичної системи, яка потребує розширення можливостей у сфері психологічної підтримки та реабілітації.

Не дивлячись на виклики, Державний бюджет на 2025 рік передбачає помітне збільшення видатків на сферу охорони здоров'я: додаткові 6,3 млрд грн будуть спрямовані на розширення програми «Доступні ліки» та модернізацію медичної інфраструктури. Загальний обсяг видатків становить понад 217 млрд грн, з них понад 175,5 млрд грн буде спрямовано на фінансування Програми медичних гарантій, що на 16,8 млрд грн більше, ніж торік [3].

Зарубіжний досвід показує, що найбільш ефективним є поєднання різних моделей фінансування охорони здоров'я. Для України доцільно використовувати змішану модель, яка б включала елементи страхової, приватної та бюджетної систем. Важливими кроками в цьому напрямку можуть стати:

- розвиток системи обов'язкового медичного страхування з частковим фінансуванням із державного бюджету;
- залучення приватних інвестицій у сферу охорони здоров'я;
- розвиток державно-приватного партнерства для модернізації медичних закладів;
- підвищення ефективності використання бюджетних коштів шляхом цифровізації медичних послуг;
- підтримка інновацій та розширення доступу до телемедицини як засобу зменшення витрат на лікування в регіонах з недостатньо розвиненою інфраструктурою.
- впровадження змін у фінансуванні охорони здоров'я для підтримки найбільш постраждалих від війни регіонів;
- розвиток спроможної мережі надавачів, що покращить якість та ефективність в системі охорони здоров'я;

Таким чином, впровадження ефективної системи фінансування охорони здоров'я з урахуванням міжнародного досвіду дозволить забезпечити стійкий розвиток медичної галузі, покращити якість та доступність медичних послуг для всього населення України. Водночас важливо удосконалювати механізми контролю ефективності витрат, підвищувати рівень прозорості у фінансуванні та запровадити сучасні управлінські технології для оптимізації роботи медичних закладів.

Список використаних джерел: 1. Martin A. B., Hartman M., Washington B., Catlin A. National Health Expenditures In 2023. *Publisher: Health Affairs*. 2024. Vol. 44. №1. P. 12-22. DOI: <https://doi.org/10.1377/hlthaff.2024.01375>. 2. Шелєміна Н. Особливості фінансування системи охорони здоров'я: вітчизняний та закордонний досвід. *Економіка та суспільство*. 2023. №53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-80>. 3. Звіт ВООЗ та Світового банку «Фінансування системи охорони здоров'я в Україні: реформа, стійкість і відновлення». 20 листопада 2024 р. URL: <https://tinyurl.com/48hhr67p>

УДК 330

Кулікова Є.О., старший викладач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку
Одеський національний економічний університет, м. Одеса, України

ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Ключові слова: економічні виклики, військовий стан, руйнування, валовий внутрішній продукт

В умовах воєнних дій в Україні економіка зіштовхується з критичними викликами, що вимагають негайних рішень та стратегічного планування. Відкритий російський воєнний напад на Україну став причиною глобальних змін у регіональній та світовій економіці. Для української держави це спричинило ряд економічних криз, починаючи від зниження ВВП та проривання логістичних ланцюгів до посилення соціальної нерівності.

Розглянемо основні економічні виклики, з якими стикається держава в умовах воєнного стану:

1. Руйнування інфраструктури.

За даними Світового банку, прямі збитки інфраструктури України від військових дій оцінюються у понад \$135 мільярдів станом на початок 2024 року. Зруйновані промислові об'єкти, транспортні мережі та енергетична інфраструктура обмежують економічну активність у постраждалих регіонах та вимагають масштабних інвестицій на відновлення [1].

2. Зниження виробництва та експорту.

За даними Міністерства економіки України, експорт скоротився на 30% у 2023 році через заблоковані морські порти та призупинення роботи багатьох підприємств на сході країни. Особливо постраждали галузі аграрного сектору та металургії, які традиційно забезпечували значну частину валютних надходжень [2].

3. Фінансова нестабільність.

Дефіцит бюджету України у 2023 році досяг рекордного рівня – 26,5% ВВП. Уряд вимушений звертатися за допомогою до Міжнародного валютного фонду (МВФ), який уже виділив Україні \$15,6 мільярда в межах нової програми фінансової підтримки [3]. Однак це також збільшує боргове навантаження, яке за оцінками, може перевищити 100% ВВП у 2024 році.

4. Інфляція та девальвація валюти.

Згідно з даними Національного банку України, інфляція у 2023 році склала 21,3%, тоді як девальвація гривні досягла 18%. Це підвищило вартість імпорту та суттєво знизило купівельну спроможність населення [4].

5. Міграція та втрата робочої сили.

За даними ООН, понад 8 мільйонів українців стали біженцями, а ще 5,4 мільйона – внутрішньо переміщеними особами. Це зменшує кількість кваліфікованих працівників у ключових галузях економіки, зокрема у будівництві, ІТ та промисловості [5].

6. Скорочення інвестицій.

У 2023 році прямі іноземні інвестиції в Україну скоротилися на 45% порівняно з довоєнним періодом, за даними Національного банку України. Високий рівень ризику стримує інвесторів, навіть попри програми гарантій, запропоновані міжнародними партнерами [6].

7. Гуманітарна криза та соціальний тиск.

Кількість внутрішньо переміщених осіб у 2023 році досягла 5,9 мільйона, створюючи додаткове навантаження на систему соціального забезпечення. Український уряд витрачає близько 15% бюджету на гуманітарну допомогу та підтримку таких осіб [7].

8. Енергетична криза.

Через військові дії Україна втратила доступ до частини вугільних родовищ і критичної інфраструктури енергопостачання. Це призвело до дефіциту енергоносіїв, що ускладнює забезпечення базових потреб економіки та населення [8].

Воєнні дії в Україні створили безпрецедентні виклики для національної економіки, які впливають на всі ключові сфери — від інфраструктури та виробництва до фінансів та соціального забезпечення. Значні руйнування, порушення логістичних ланцюгів, високий рівень інфляції та втрата робочої сили суттєво ускладнюють економічне відновлення. Водночас міжнародна підтримка, зокрема фінансова допомога від МВФ, Світового банку та інших партнерів, відіграє критичну роль у стабілізації ситуації та закладає основу для майбутнього розвитку.

Список використаних джерел: 1. Світовий банк – Оцінка збитків в Україні, 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/news>. 2. Міністерство економіки України – Статистичний бюлетень, 2023. URL: <https://www.me.gov.ua>. 3. МВФ – Програма підтримки України, 2023. URL: <https://www.imf.org/en/Countries/UKR>. 4. Національний банк України – Інфляційний звіт, 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>. 5. ООН – Дані щодо біженців, 2023. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>. 6. Національний банк України – Статистика інвестицій, 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>. 7. Міністерство соціальної політики – Звіт про соціальні витрати, 2023. URL: <https://www.msp.gov.ua>. 8. Держенерго України – Енергетичний баланс, 2023. URL: <https://ua.energy>

УДК 336.1

Луценко В.В., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Муравський О.А.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри банківської справи та страхування

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ У ПРОСУВАННІ СТАЛОГО СПОЖИВАННЯ ТА ФІНАНСОВОЇ ПРОЗОРОСТІ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *цифрові платіжні системи, стале споживання, фінансова прозорість, безпачековий банкінг.*

За останні роки Україна зазнала глибокої цифрової трансформації, особливо в платіжних системах. Ці зміни суттєво вплинули на сталі моделі споживання та підвищили фінансову прозорість. Розглянемо роль цифрових платіжних систем у просуванні цих аспектів в українському контексті.

Впровадження цифрових методів оплати в Україні демонструє значне зростання. У 2024 році безготівкові транзакції становили 94,6% від усіх операцій з використанням карток, що склало 4 243,5 млрд грн [1]. Ця тенденція підкреслює рішучий відхід від готівки, що сприяє більш відстежуваній та прозорій фінансовій діяльності.

Національний банк України (НБУ) відіграє ключову роль у розвитку платіжної інфраструктури країни. Система електронних платежів (СЕП), система валових розрахунків у режимі реального часу, обробляє понад 98% міжбанківських платежів, забезпечуючи надійність навіть у складні часи [2].

Крім того, система BankID НБУ пропонує безпечну онлайн-ідентифікацію, в якій беруть участь 96 постачальників послуг та 41 ідентифікуючий банк. Ця система полегшує безпечний доступ до критично важливих послуг, сприяючи фінансовій інклюзії та прозорості [3].

Український урядовий додаток «Дія» є прикладом інтеграції цифрових послуг для підвищення прозорості. Запущений у 2020 році, «Дія» дозволяє громадянам отримати доступ до різних державних послуг у цифровому форматі, зменшуючи бюрократичні перепони та можливості для корупції. Станом на середину 2023 року додаток мав понад 19 мільйонів користувачів, що свідчить про його широке визнання.

Діджиталізація державних послуг через такі платформи, як «Дія», стала значним кроком до прозорості та підзвітності в Україні [4]. Цей зсув не лише впорядковує процеси, а й зменшує можливості для корупції, мінімізуючи безпосередню взаємодію між громадянами та посадовцями.

Поширення цифрових платежів вплинуло на поведінку споживачів у бік більш сталих практик. Зручність та ефективність безготівкових транзакцій заохочують до відповідального витрачання коштів та зменшують вплив на довкілля, пов'язаний з виробництвом та обігом готівки. Крім того, цифрові чеки та записи зводять до мінімуму використання паперу, сприяючи збереженню довкілля.

Незважаючи на значні досягнення, такі проблеми, як прогалини в цифровій грамотності та загрози кібербезпеці, залишаються. Вирішення цих проблем має вирішальне значення для максимізації переваг цифрових платіжних систем. Постійна співпраця між урядом, фінансовими установами та постачальниками технологій має важливе значення для підвищення стійкості та інклюзивності екосистеми цифрових платежів в Україні.

Прихильність України до цифровізації платіжних систем суттєво сприяла сталому споживанню та фінансовій прозорості. Завдяки стратегічним ініціативам та технологічній

інтеграції країна створила прецедент використання цифрових рішень для економічного та соціального розвитку.

Список використаних джерел: 1. Безготівкові розрахунки у 2024 році суттєво переважали серед операцій з платіжними картками. *НБУ*. 2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bezgotivkovi-rozrahunki-u-2024-rotsi-suttyevo-perevajali-sered-operatsiy-z-platijnimi-kartkami>. 2. Payments in wartime: the story of the National Bank of Ukraine. *European Payments Council*. 2023. URL: <https://www.europeanpaymentscouncil.eu/news-insights/insight/payments-wartime-story-national-bank-ukraine>. 3. Payments and market infrastructure initiative: National Bank of Ukraine's BankID. *Central Banking*. 2023. URL: <https://www.centralbanking.com/awards/7954725/payments-and-market-infrastructure-initiative-national-bank-of-ukraines-bankid>. 4. Digitalization has become an invariable companion in the fight for transparency in Ukraine, and here's why. *UKRAINE.UA*. 2023. URL: <https://war.ukraine.ua/articles/digitalization-in-the-fight-for-transparency-in-ukraine>.

УДК 336

Марченко Н.А., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, обліку та фінансів

Підлипняк Р.Ю., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. М-231

Чернігівський інститут інформації, бізнесу і права ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Ю. Бугая», м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ КРИПТОВАЛЮТ НА НАЦІОНАЛЬНУ ВАЛЮТУ УКРАЇНИ

Ключові слова: *криптовалюта, фінансова система, блокчейн-технології, цифрові активи*

У сучасному світі криптовалюти стали важливим елементом фінансової системи, відкриваючи нові можливості для бізнесу та інвесторів. Україна займає провідні позиції серед країн за рівнем використання криптовалют, що ставить перед економістами і фінансистами нові виклики. Особливо цікавим є питання взаємодії криптовалют з національною валютою – гривнею.

Метою даного дослідження є аналіз впливу криптовалют на курс гривні та визначення перспектив і викликів, які постають перед фінансовою системою України у зв'язку з поширенням цього феномену.

Криптовалюти – це один із найважливіших фінансових феноменів ХХІ століття. Вони не лише змінили уявлення про гроші, але й запропонували альтернативу традиційним фінансовим системам, які часто обмежені державним контролем. Головна ідея криптовалют полягає в децентралізації: створення і обіг цих активів відбувається без участі центральних банків чи інших регуляторів.

Україна є однією з країн, де популярність криптовалют зростає найшвидше. Це пояснюється високим рівнем ІТ-освіти населення, низькою довірою до традиційних банків та бажанням знайти нові способи збереження і примноження коштів. У той час, коли у світі біткоїн, Ethereum та інші криптовалюти використовуються здебільшого для інвестицій, в Україні вони стають засобом платежу та способом накопичення.

Криптовалюти також мають значний вплив на цифрову економіку. Блокчейн-технології, на яких вони базуються, пропонують революційні підходи до безпеки транзакцій та прозорості

операцій. Проте, їхнє поширення вимагає глибокого розуміння, адже поряд із перевагами існують і ризики, зокрема, волатильність курсу, шахрайство та відсутність регулювання [1].

У цьому контексті поширення криптовалют стає ще одним важливим фактором, здатним впливати на фінансову систему країни. Використання цифрових активів у великому масштабі може змінити спосіб обігу грошей, знизити попит на традиційні банки та спричинити зміни в курсі гривні [2].

Криптовалюти дедалі більше впливають на фінансові процеси в Україні. Вони інтегруються в різні аспекти економічного життя, від платежів за товари до міжнародних переказів. У результаті гривня як національна валюта стикається з новими викликами [3].

Наприклад, однією з основних точок перетину є попит на гривню. Громадяни, які обмінюють криптовалюту на гривню, збільшують її використання, що теоретично може зміцнювати національну валюту. Однак зворотний процес, коли криптовалюта використовується для виведення капіталу за кордон, створює відтік гривні з ринку.

Інший аспект стосується нестабільності криптовалют. Коливання їхнього курсу можуть створювати додатковий фінансовий тиск на громадян, які мають заощадження в криптовалюті, і впливати на їхні споживчі звички. Це, своєю чергою, може вплинути на економіку в цілому.

Ще однією точкою перетину є легалізація криптовалют в Україні. Законодавче визнання цифрових активів може знизити ризики і водночас сприяти розвитку ринку. Проте для цього необхідно створити прозору систему регулювання, яка забезпечить баланс між інтересами користувачів і держави.

Досвід інших країн допомагає зрозуміти, як криптовалюти можуть впливати на національні валюти та фінансову стабільність. У США, наприклад, криптовалюти є важливим інвестиційним інструментом, і уряд активно регулює їхній обіг. Такі дії спрямовані на забезпечення прозорості та запобігання відмиванню грошей.

У Японії криптовалюти офіційно визнані засобом платежу, що сприяло їхньому широкому використанню у внутрішніх розрахунках. Цей крок також допоміг уникнути фінансових махінацій і підвищити довіру громадян до цифрових активів.

Водночас Китай обрав інший шлях, заборонивши використання криптовалют у фінансових операціях. Це рішення було зумовлене бажанням уникнути ризиків, пов'язаних із нестабільністю цифрових активів, і забезпечити контроль над фінансовими потоками.

Україні важливо врахувати ці приклади для формування власної стратегії розвитку криптовалютного ринку, яка відповідатиме національним інтересам.

За рівнем криптопрогресу Україна випереджає такі технічно-передові країни, як Велику Британію, Японію, Бразилію та Філіппіни. У той же час, наша держава поступається лише Індії, Нігерії і В'єтнаму, а також США – усесвітньому центру інновацій і фінансів [4].

Кількість декларацій, в яких згадується криптовалюта, росте з року в рік. Понад 1,4 тисячі таких декларацій було подано за 2022 рік. Bitcoin, Ethereum та Tether користуються найбільшим попитом серед українських посадовців. Так, у 2022 році один з українських депутатів задекларував 121 біткоїн на суму понад 195 млн грн.

Розвиток криптовалютного ринку в Україні супроводжується як новими можливостями, так і суттєвими ризиками. Одним із головних викликів є забезпечення фінансової стабільності. Волатильність криптовалют може викликати значні фінансові втрати для користувачів і послабити довіру до гривні.

Інший виклик стосується відсутності належного регулювання. Без чітких правил обігу криптовалют вони можуть стати інструментом для незаконних операцій, що матиме негативний вплив на фінансову систему країни.

Топ криптовалют, яку задекларували чиновники у 2022 році

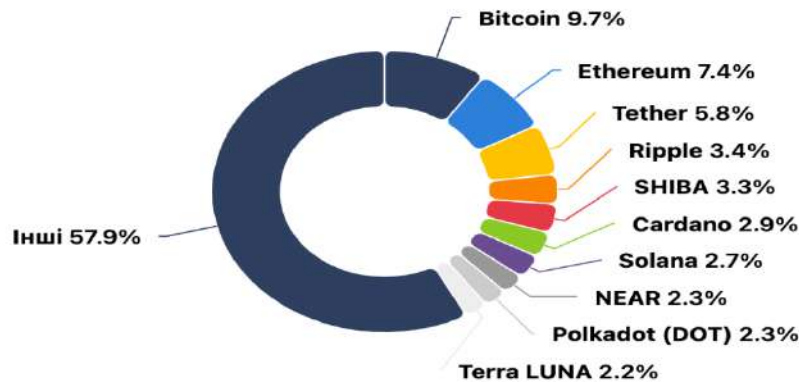

Рисунок 1 – Статистика найпопулярніших задекларованих криптовалют в Україні [5]

Проте існують і значні перспективи. Легалізація криптовалют дозволить залучити додаткові інвестиції та створити нові робочі місця у фінансовій та ІТ-сферах. Крім того, інтеграція блокчейн-технологій може підвищити прозорість і ефективність роботи державних структур.

Криптовалюти стали важливим елементом сучасної фінансової системи, і їхній вплив на національні валюти, зокрема гривню, є очевидним. З одного боку, криптовалюти відкривають нові можливості для економіки України, сприяють розвитку цифрових технологій та залученню інвестицій. З іншого боку, їх використання супроводжується значними викликами, такими як нестабільність курсу, ризик виведення капіталу за кордон та складність регулювання. Для України актуальним є створення балансу між сприянням розвитку криптовалютного ринку і забезпеченням стабільності національної економіки.

У сучасному світі, де цифрові технології змінюють усталені економічні правила, Україна має всі шанси стати лідером у впровадженні криптовалют. Але для цього необхідно не лише адаптувати міжнародний досвід, а й враховувати унікальні особливості національної економіки. Це дозволить не лише зберегти стабільність гривні, а й підвищити її конкурентоспроможність у глобальному фінансовому середовищі.

Список використаних джерел: 1. Красножон С.В., Піддубний В.А. Криптовалюти: сучасний стан і перспективи розвитку в Україні. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2018. №4. С. 65–69. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/3480711>. 2. Деркач М. Огляд-прогноз курсу гривні щодо ключових валют від аналітиків КИТ Group. *PaySpace: веб-сайт*. URL: <https://psm7.com/uk/money/oglyad-prognoz-kursu-gryvni-shhodo-klyuchovyh-valyut-vid-analytikiv-kyt-group-vypusk-№-2-zhovten-2024-roku.html>. 3. Вінокуров Я. Е-гривня на підході. Як світ переходить на крипту та що зробила для цього Україна. *Економічна правда: веб-сайт*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/09/13/677727/>. 4. Осадчук П. Україна входить у топ 5 країн за популярністю криптовалют. *Cases: веб-сайт*. URL: <https://cases.media/article/ukrayina-vkhodit-u-top-5-krayin-za-populyarnistyu-kriptovalyut-chainalysis>. 5. Кількість політиків, які задекларували криптовалюту, зросла удвічі за рік. *Forbes Ukraine: веб-сайт*. URL: <https://forbes.ua/news/kilkist-politikiv-yaki-zadeklarovali-kriptovalyutu-zroslo-vdvichi-za-rik-opendatabot-nazvav-rekordsmeniv-12022024-19130>

УДК 336:656.07

Мірошниченко Е. М., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Фролов С.М.**, д-р екон. наук, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

***Ключові слова:** фінансове забезпечення, вантажні перевезення, фінансовий менеджмент, економічна стійкість, інвестиційні стратегії.*

Транспортні компанії, що спеціалізуються на вантажних перевезеннях, відіграють ключову роль у забезпеченні економічної стабільності регіонів, особливо в умовах сучасних викликів. Війна суттєво змінила економічні умови функціонування транспортного сектору. У таких умовах фінансове забезпечення стає питанням виживання. Руйнування транспортної інфраструктури, блокування традиційних шляхів постачання, зростання операційних витрат і ризиків призводять до зниження фінансової стійкості вантажних транспортних компаній та до зміни обсягів і напрямків транспортних потоків. Окрім цього, Україна взяла на себе зобов'язання в рамках євроінтеграційного курсу на приведення національного законодавства у відповідність з вимогами ЄС. Національна транспортна політика потребує узгодження з європейськими пріоритетами, зокрема із завданнями Європейського зеленого курсу в сфері мобільності та транспорту. Це вимагає достатнього рівня організаційного забезпечення, наявності кваліфікованих кадрів, необхідних матеріальних ресурсів, а також ефективного правового регулювання.

Згідно з даними звіту Світового Банку, за результатами проведення Третьої швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення, загальна сума збитків, завданих транспортному сектору, станом на 31 грудня 2023 р. оцінювалася в 30,5 млрд. євро, тоді як потреби в реконструкції і негайному відновленні оцінені в 66,8 млрд. євро. Найбільших обсягів потребує відновлення автомобільних доріг державного значення (29 %), залізнична інфраструктура, рухомий склад, обладнання та інші активи (24 %), а також автомобільні дороги місцевого значення (16 %) [1].

Основу правового регулювання транспортної галузі в Україні становлять ключові законодавчі акти, серед яких закони «Про транспорт», «Про автомобільний транспорт», «Про транспортно-експедиторську діяльність», «Про транзит вантажів» та інші. Проте чинна законодавча база потребує системного вдосконалення, зокрема з урахуванням викликів, спричинених воєнним станом, а також гармонізації з нормативно-правовими актами ЄС.

Враховуючи ці виклики, необхідні нові фінансові стратегії, що дозволять транспортним компаніям не лише вижити у складних умовах, а й закласти основу для майбутнього розвитку.

Однією з основних проблем для транспортних компаній у прикордонних зонах є обмежений доступ до традиційного банківського кредитування. Високі ризики змушують фінансові установи встановлювати завищені відсоткові ставки або взагалі відмовляти у позиках. У таких умовах диверсифікація джерел фінансування стає життєво необхідною стратегією. Організації, такі як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) чи програми ООН, надають підтримку бізнесам, що працюють у кризових регіонах. Наприклад, програма розвитку ООН співпрацює з бізнесами для забезпечення гуманітарних перевезень у кризових регіонах.

Страхування вантажів також є критично важливим елементом логістичного ланцюга, особливо для транспортних компаній, що працюють у прикордонних регіонах України, де тривають військові дії. У таких умовах традиційні підходи до страхування стають недостатніми через високі ризики, пов'язані з безпекою, нестабільністю маршрутів і зростанням витрат.

Іншим напрямком регулювання фінансового навантаження є оптимізація операційних витрат, що в умовах територій підвищеного ризику може забезпечити достатній рівень конкурентоспроможності транспортних компаній. Наприклад, впровадження GPS-систем і програмного забезпечення на базі штучного інтелекту дозволяє планувати маршрути, уникаючи небезпечних зон і скорочуючи витрати на паливо. В Угоді про асоціацію з ЄС у транспортній сфері також зазначається про підтримку сталого розвитку та поступовий перехід до застосування енергоефективних двигунів, запровадження інтелектуальних транспортних систем на усіх видах транспорту, а також запровадження альтернативних видів палива на транспорті, що в довгостроковій перспективі може стати вигідною інвестицією [2].

Тому, враховуючи поточні виклики, з якими стикається транспортний сектор, вантажні компанії змушені переглядати свої фінансові моделі та стратегічні підходи до управління ресурсами. Одним із перспективних напрямів забезпечення фінансової стійкості є адаптація бізнес-моделі до сучасних умов через впровадження гнучких фінансових механізмів, партнерських програм та новітніх технологічних рішень.

На нашу думку, одним із таких напрямків є розвиток механізмів краудфандингу та співпраці з міжнародними донорськими організаціями. Також зростає інтерес до залучення прямих інвестицій від приватних партнерів. Розвиток спільних логістичних проєктів із міжнародними компаніями може забезпечити не лише фінансову підтримку, а й розширення ділових зв'язків.

Державні гарантії також можуть стати важливим інструментом для стабілізації фінансового стану галузі [3]. Запровадження державних програм підтримки транспортного сектору, зокрема шляхом страхування ризиків або надання субсидій на оновлення транспортного парку, допоможе компаніям пережити кризовий період та підготуватися до подальшого розвитку.

У сучасних умовах технологічні рішення стають невід'ємною складовою фінансової стійкості компаній. Використання систем штучного інтелекту та BigData в управлінні логістичними процесами дозволяє оптимізувати витрати, покращити маршрутизацію та ефективніше контролювати рух транспорту. Окремим напрямом розвитку є впровадження цифрових платформ для автоматизації фінансового менеджменту. Використання фінансових ERP-систем дозволить компаніям швидше аналізувати потоки коштів, вчасно реагувати на зміни на ринку та уникати необґрунтованих витрат.

В умовах підвищених безпекових загроз, страхування вантажів та транспортних активів набуває стратегічного значення. Однак традиційні страхові поліси не завжди покривають ризики, пов'язані з військовими діями, що змушує компанії шукати альтернативні механізми. Нами вбачається, що одним із рішень могло би стати створення спеціальних страхових фондів за підтримки держави та міжнародних організацій. Такий підхід дозволить компенсувати втрати, спричинені форс-мажорними обставинами, та забезпечити стабільність роботи компаній у кризових регіонах.

Тож фінансове забезпечення розвитку вантажних транспортних компаній в умовах невизначеності потребує комплексного підходу. Диверсифікація джерел фінансування, інтеграція з європейськими транспортними ініціативами, впровадження сучасних технологій та розвиток ефективних механізмів страхування стануть ключовими факторами для стабільного функціонування галузі.

Список використаних джерел: 1. Україна - Третя швидка оцінка шкоди та потреб (RDNA3). Програма розвитку ООН: Група Світового банку. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099021324115085807> (дата звернення: 05.03.2025). 2. Угода про асоціацію між Україною та ЄС : Угода від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011?test=4/UMfPEGznhhaP1.ZixKBnfzHI4s.s80msh8Ie6#Text (дата звернення: 10.03.2025). 3. Державно-приватне партнерство як інструмент фінансового забезпечення транспортної галузі. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. №2. С. 136-142.

УДК 33.025.7:334.012.61-022.51

Падалка В. О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
 Науковий керівник: **Парубець О. М.**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри фінансів,
 банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ МАЛОГО БІЗНЕСУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

***Ключові слова:** малий бізнес, державні програми підтримки, податкові пільги, гранти, зарубіжний досвід*

Малий бізнес є основою повоєнного відновлення і розвитку національної економіки. Забезпечуючи створення нових робочих місць, задоволення зростаючих потреб споживачів, впровадження нових технологій, розширення ринків збуту малий бізнес сприяє підвищенню конкурентоспроможності держави на міжнародному ринку, притоку внутрішніх і іноземних інвестицій. В умовах невизначеності і ризику спричинених війною малий бізнес потребує державної підтримки без якої неможливо забезпечити його подальший розвиток.

На сьогоднішній день країни світу розробили власні механізми підтримки малого бізнесу, зокрема фінансові, податкові, адміністративні тощо.

Україна також впроваджує різні програми для підтримки малого бізнесу, серед яких найбільш розповсюдженими є кредитні гарантії, податкові пільги та грантові ініціативи. На сайті Міністерства економіки України наведено перелік державних програм підтримки малого бізнесу у 2025 р., основними серед яких є «Доступні кредити 5-7-9%», грантова програма на відкриття власної справи для мікро- і малого бізнесу «Власна справа»; грант на виробництво переробної промисловості; грант для підтримки малих підприємств у сфері моди та креативних індустрій та інш. [1]. Програма «Власна Справа» залишається затребуваною серед українських підприємців. За час її функціонування грантова підтримка отримала понад 23 тисячі суб'єктів підприємницької діяльності [2].

Серед ключових змін, запроваджених з 2025 року, передбачено розширення категорії осіб, які можуть отримати грантову підтримку. Окремі зміни спрямовані на підтримку ветеранів та другого з подружжя. Вони мають можливість подовження строку реалізації бізнес-проектів до 7 років, а також право на повторне отримання грантового фінансування за умови успішної реалізації попереднього проекту.

Оновлення в межах програми «Власна Справа» свідчить про адаптацію державної політики до актуальних проблем та потреб підприємців, а також про програму забезпечення більш ефективного розподілу державної підтримки за стимулювання економічного зростання та підвищення рівня зайнятості в країні [2].

Розглянемо досвід країн світу, зокрема провідних країн Європейського Союзу (ЄС) в напрямку державної підтримки малого бізнесу.

Ще з 1953 року в США функціонує Американська адміністрація підтримки малого бізнесу, державне агентство, яке надає підприємцям технічну та фінансову допомогу. Уряд США пропонує три кредитні програми для малого бізнесу: програми для поповнення обігових коштів, купівлі землі, майна або обладнання, та мікrokредитування. В рамках цих програм адміністрація виступає державним гарантом перед банком. Гранти, прямі та гарантовані позики - основні інструменти фінансової підтримки малого бізнесу в США. Підприємці також можуть отримати фінансову допомогу від уряду свого штату [3, с. 147].

У Китаї головним державним органом, який займається підтримкою малих підприємств, є спеціальне агентство. Його основна мета – полегшення технологічної співпраці між

китайськими та іноземними організаціями, які підтримують підприємництво. Це агентство надає консультації та інформацію малому бізнесу, влаштовує торговельні ярмарки та виставки інноваційних продуктів, а також проводить семінари та конференції, присвячені проблемам малого бізнесу та реалізації програм підтримки [4, с. 528].

Враховуючи євроінтеграційний вектор України, необхідним є вивчення досвіду країн ЄС в напрямку державної підтримки розвитку і підвищення конкурентоспроможності малого бізнесу.

У Німеччині малий та середній бізнес отримує значну підтримку від держави у вигляді кредитів та субсидій. Фінансування надходить як з федерального бюджету, так і з бюджетів окремих земель. Пільгові інвестиційні кредити надаються підприємствам, особливо тим, що займаються високотехнологічним виробництвом. Кредити для започаткування власного бізнесу допомагають підприємцям-початківцям. Одним з пріоритетів державної підтримки є забезпечення фінансової незалежності малого бізнесу шляхом надання довгострокових кредитів та субсидій. Існує спеціальна програма субсидій, спрямована на збільшення частки власних коштів підприємств. Новим підприємствам надаються кредити на строк до 20 років [5, с. 55].

Цікавим для України є досвід Польщі у наданні державної підтримки розвитку малого бізнесу. В Польщі широко використовуються так звані податкові повернення та податкові пільги, особливо для малих підприємств, які впроваджують інновації. Для спрощення діяльності малого бізнесу зменшується адміністративне навантаження, кількість перевірок з боку контролюючих і дозвільних органів; створюються різноманітні фонди підтримки суб'єктів малого підприємництва.

Порівнюючи вітчизняний та зарубіжний досвід державної підтримки малого бізнесу, можна спостерігати більш розвинені форми фінансових, податкових, адміністративних та освітніх інструментів, які використовуються у міжнародній практиці. Україні необхідно вивчати передовий світовий досвід підтримки малого бізнесу і на його основі розробити комплексний підхід до зменшення бюрократичних перешкод, податкового навантаження, розширення доступу до джерел фінансування, спрощення та забезпечення прозорості у відборі грантових заявок.

Список використаних джерел: 1.Офіційний сайт Міністерства економіки України.URL: <https://me.gov.ua/>. 2. Власна Справа: більше українців зможуть отримати гранти на старт або розвиток бізнесу у 2025 році | Міністерство економіки України. Just a moment... URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/ca2eb10c-4f90-4215-a210-1b23aa410bfc?lang=uk-UA&title=VlasnaSprava> (дата звернення: 27.02.2025). 3. Ковтун Т. Зарубіжний досвід підтримки бізнесу в період криз та глобальних загроз. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 15. С. 144–153. 4. Томнюк Т. Зарубіжний досвід підтримки малого бізнесу: уроки для України. *Економіка і суспільство*. 2018. № 16. С. 527–533. 5. Остапенко А., Д'яківнич К., Шелестюк В. Зарубіжний і вітчизняний досвід державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва. *Вісник СНТ ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ*. 2021. № 1. С.53-57.

УДК 336

Папроцька В.В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Донець Д.М.**, старший викладач, провідний фахівець кафедри маркетингу і логістики

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: *цифрова трансформація, банківська система, штучний інтелект, онлайн-банкінг, цифрові валюти, автоматизація, кібербезпека, необанки.*

У сучасних умовах ефективний розвиток банківської системи значною мірою залежить від впровадження цифрових технологій, що сприяють автоматизації процесів, підвищенню швидкості обслуговування клієнтів та розширенню спектра банківських послуг. Інноваційні рішення у фінансовому секторі формують нові підходи до організації банківської діяльності, що ґрунтуються на принципах доступності, гнучкості, швидкодії, прозорості та безпеки. Це, у свою чергу, забезпечує підвищення ефективності банківських операцій та сприяє зростанню рівня довіри з боку споживачів фінансових послуг.

Цифрова трансформація банківського сектору охоплює широкий спектр процесів, включаючи функціонування онлайн-банкінгу, мобільних додатків, впровадження електронного документообігу, використання цифрового підпису, а також застосування технологій відкритого банкінгу та штучного інтелекту. Однією з ключових тенденцій у 2024 році залишається подальше впровадження цифрових валют центрального банку (Central Bank Digital Currency), що сприяють розвитку безготівкових розрахунків і підвищенню фінансової інклюзії. Важливими чинниками цифрової трансформації є також зростання популярності вбудованого фінансування та дотримання стандартів ESG (Environmental Social Governance), які забезпечують сталий розвиток банківської діяльності [1].

Значну роль у цифровізації банківської сфери відіграє штучний інтелект. Розмір глобального штучного інтелекту на банківському ринку оцінювався в 26,23 мільярда доларів США в 2024 році та, за прогнозами, зросте з 34,58 мільярда доларів США в 2025 році до приблизно 379,41 мільярда доларів США в 2034 році, розширюючи CAGR на 30,63% з 2025 по 2034 рік. Використання штучного інтелекту сприяє зростанню ступеня автоматизації, підвищенню продуктивності за рахунок скорочення часу на виконання операцій, покращенню взаємодії з клієнтами та співробітниками завдяки підвищенню доступності інформації, а також удосконаленню якості банківських продуктів і підвищенню рівня обслуговування клієнтів [2].

Цифровізація банківського сектору сприяє підвищенню фінансової стабільності шляхом посилення контролю за фінансовими потоками, мінімізації ризиків шахрайства та вдосконалення антикризового управління, особливо в умовах економічної нестабільності та війни. Водночас ефективна цифрова трансформація потребує адаптації нормативно-правового регулювання, впровадження сучасних механізмів кібербезпеки та удосконалення систем автентифікації клієнтів. Використання технологічних стандартів, таких як FIDO, забезпечує захист даних користувачів і зниження загроз фінансового шахрайства, що є ключовим фактором стійкості банківської системи [3].

Одним із найяскравіших проявів цифрової трансформації фінансової сфери є розвиток FinTech-рішень, які докорінно змінюють підходи до банківських послуг, підвищуючи їхню доступність, швидкість та ефективність. Інновації у сфері фінансових технологій охоплюють широкий спектр напрямів, що сприяють оптимізації процесів, зниженню витрат та вдосконаленню клієнтського досвіду.

Одним із ключових напрямів FinTech-інновацій є управління персональними фінансами та інвестиційний менеджмент. Значна частина споживачів стикається з проблемою недостатньої фінансової грамотності, що ускладнює прийняття рішень щодо управління особистими фінансами та інвестиціями. Сучасні FinTech-платформи надають персоналізовані фінансові рекомендації, забезпечують доступ до різноманітних інвестиційних інструментів та автоматизують аналіз фінансових потоків, що дає змогу користувачам ухвалювати більш раціональні фінансові рішення без залучення дорогих посередників [4].

Цифрові кредитні сервіси є ще одним важливим сегментом фінансових технологій, що сприяє спрощенню процесу отримання позик. Традиційний банківський процес кредитування передбачає значні адміністративні витрати, зокрема необхідність надання великої кількості документів та проходження тривалих процедур перевірки. FinTech-рішення дозволяють значно скоротити час обробки заявок та знизити вимоги до клієнтів завдяки використанню алгоритмів кредитного скорингу. В Україні набувають популярності необанки, такі як Monobank, що забезпечують повноцінний доступ до фінансових послуг без фізичних відділень, спрощуючи процедури кредитування та підвищуючи зручність користування банківськими продуктами.

Сегмент міжнародних грошових переказів та валютного обміну є ключовим елементом глобалізації фінансових потоків. Використання FinTech-рішень у міжнародних розрахунках, таких як PayPal або Revolut, дозволяє мінімізувати комісійні витрати, скоротити час проведення транзакцій та підвищити ефективність транскордонних переказів. Це забезпечує користувачам можливість здійснювати фінансові операції в режимі реального часу з мінімальними витратами, що є критично важливим у сучасних умовах глобалізації.

Перспективним напрямом у банківській сфері є створення мережі електронних відділень та офісів самообслуговування клієнтів. Такі структурні одиниці банків забезпечують широкий спектр послуг завдяки використанню спеціального технічного обладнання, що дозволяє автоматизувати проведення фінансових операцій. До основних функцій таких відділень належать довідкове обслуговування клієнтів, проведення безготівкових розрахунків, поповнення рахунків, здійснення валютно-обмінних операцій, отримання виписок та роздрукування документів. Okремо варто відзначити можливість використання таких відділень для рекламування банківських продуктів через інфокіоски та цифрові платформи.

Отже, цифрова трансформація банківського сектору є важливим чинником його стійкості та конкурентоспроможності, сприяючи автоматизації процесів, підвищенню якості обслуговування та зниженню операційних ризиків. Інтеграція FinTech-рішень, штучного інтелекту та цифрових валют центрального банку сприяє розширенню фінансової інклюзії та оптимізації банківських операцій. Водночас впровадження сучасних технологій потребує посилення заходів кібербезпеки, удосконалення нормативного регулювання та адаптації банківської системи до глобальних змін. Подальший розвиток цифрових технологій у банківській сфері сприятиме зміцненню фінансової стабільності та ефективності банківських послуг.

Список використаних джерел: 1. Технології, що створюють майбутнє: як цифровізація впливає на банківський сектор України URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/banki-ukrajini-yak-didzhitalizaciya-zminuyue-pravila-gri-u-sferi-bankingu-50457136.html>. 2. Artificial Intelligence (AI) in Banking Market Size, Share, and Trends 2025 to 2034 URL: <https://www.precedenceresearch.com/artificial-intelligence-in-banking-market>. 3. What is FIDO? The new standard for online authentication URL: <https://www.bbva.com/en/innovation/what-is-fido-the-new-standard-for-online-authentication/>. 4. Цифровий банкінг без банків, диджиталізація Private banking та платіжні методи майбутнього URL: <https://fintechinsider.com.ua/cyfrovyj-banking-bez-bankiv-dydzhytalizacziya-private-banking-ta-platizhni-metody-majbutnogo-pro-shho-govoryly-na-digital-banking-2024/>

УДК 331

Плавкова Д.Д., здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (кафедра економіки та економічної безпеки)

Науковий керівник: **Саричев В.І.**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри економіки та економічної безпеки

Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро, Україна

ЦИФРОВІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ: ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ключові слова: людський потенціал, цифрова економіка, інновації, інтелектуальний капітал, розвиток та мотивація персоналу, нові сфери зайнятості, індустрія 4.0.

Розвиток цифрової економіки та впровадження інноваційних фінансових технологій відіграють ключову роль у трансформації ринку праці, підвищенні рівня інтелектуального капіталу та стимулюванні мотивації персоналу. У сучасних умовах ІV промислової революції (Індустрія 4.0) цифрові фінансові інструменти стають важливим чинником у розвитку людського потенціалу, створюючи нові можливості для професійного розвитку, перекваліфікації та розширення сфер зайнятості [1].

Сучасний розвиток людського потенціалу безпосередньо залежить від фінансових можливостей, що надаються цифровими технологіями. Серед ключових цифрових фінансових інструментів, що сприяють цьому процесу, можна виокремити:

1. Фінтех-платформи (краудфандинг, р2р-кредитування, мобільний банкінг) – які сприяють доступу до фінансових ресурсів;
2. Криптовалюти та блокчейн – забезпечують нові можливості для фінансування освітніх ініціатив та міжнародних проєктів;
3. Цифрові платформи зайнятості – сприяють появі нових форм працевлаштування та самозайнятості.

Цифрові фінансові технології не лише трансформують традиційні економічні процеси, а й створюють нові можливості для розвитку професійних компетенцій. Вони змінюють підходи до організації праці, забезпечуючи персонал гнучкішими та ефективнішими фінансовими інструментами.

Ключові тенденції, що формують сучасний ринок цифрових фінансів та їхній вплив на людський потенціал включають:

1. Децентралізація фінансових систем: завдяки блокчейн-технологіям та криптовалютам знижується залежність від традиційних фінансових установ, що дозволяє розширювати фінансові можливості для людей без банківських рахунків [2].
2. Автоматизація фінансових процесів: штучний інтелект та машинне навчання дозволяють персоналізувати фінансові послуги, сприяючи підвищенню рівня фінансової грамотності та оптимізації управління особистими фінансами.
3. Цифрова трансформація ринку праці: цифрові фінансові інструменти сприяють розвитку платформеної економіки, де працівники можуть отримувати винагороду в криптовалютах, працювати віддалено та брати участь у міжнародних проєктах без географічних обмежень.

Водночас ці зміни ставлять перед компаніями нові виклики щодо залучення та утримання персоналу. Висока конкуренція за кваліфіковані кадри вимагає впровадження ефективних механізмів стимулювання, що базуються на цифрових фінансових технологіях.

Забезпечення високого рівня мотивації персоналу є одним із ключових чинників успішної діяльності компаній у цифрову епоху. Традиційні методи стимулювання, такі як заробітна плата, премії та соціальні пакети, доповнюються новими цифровими інструментами, що

підвищують ефективність праці та рівень залученості працівників. Використання цифрових фінансових технологій дозволяє персоналізувати систему винагород, зробити її більш гнучкою та адаптивною до потреб працівників.

Цифровізація фінансів дозволяє використовувати нові механізми мотивації персоналу, серед яких:

- гнучкі системи винагород, засновані на смарт-контрактах – автоматизовані алгоритми, які гарантують виплату коштів при досягненні певних результатів;

- оплата в криптовалютах або токенизованих активах – забезпечує швидкі та безпечні трансакції, знижує витрати на міжнародні перекази та дає можливість зберігати активи в цифровій формі;

- використання гейміфікації у фінансових процесах для підвищення ефективності праці – застосування механік ігрової індустрії, таких як бонусні системи, рейтинги та рівні мотивації, що сприяє більшій зацікавленості працівників у досягненні результатів.

Використання цифрових фінансових інструментів у мотивації персоналу сприяє не лише підвищенню ефективності праці, а й формуванню нових підходів до управління людським капіталом. Перехід до цифрових механізмів стимулювання дозволяє створити прозоріші та справедливіші системи винагороди, що відповідають сучасним викликам ринку праці. Впровадження таких технологій сприяє покращенню продуктивності, зниженню рівня плинності кадрів та забезпеченню високого рівня задоволеності працівників умовами роботи.

Цифрові фінансові інструменти відіграють ключову роль у розвитку людського потенціалу, сприяючи доступу до фінансових ресурсів, створенню нових можливостей працевлаштування та підвищенню рівня мотивації персоналу. Використання блокчейн-технологій, штучного інтелекту та інших фінансових інновацій формує нові моделі зайнятості, що базуються на гнучкості, децентралізації та технологічній адаптивності. Особливу роль відіграє поява нових професійних напрямів, зокрема аналітиків блокчейн-економіки, керівників цифрових платформ, розробників смарт-контрактів та спеціалістів із кібербезпеки.

Перспективи використання цифрових фінансових інструментів у розвитку людського потенціалу залежать від рівня впровадження цифрової економіки, регуляторного середовища та фінансової грамотності населення.

Подальший розвиток цифрової економіки визначатиме напрями трансформації ринку праці, включаючи масове впровадження децентралізованих фінансів (DeFi), розвиток цифрових валют центральних банків (CBDC) та підвищення рівня цифрової інклюзії через мобільні фінансові технології. Впровадження цих інструментів сприятиме підвищенню ефективності економічних процесів, оптимізації управління людськими ресурсами та створенню стійкої фінансової екосистеми, що відповідатиме викликам цифрової доби.

Отже, цифрові фінансові інструменти відіграють ключову роль у розвитку людського потенціалу, сприяючи доступу до фінансів, створенню нових можливостей працевлаштування та підвищенню рівня мотивації персоналу. Подальший розвиток цифрової економіки визначатиме напрями трансформації ринку праці та формування інноваційних моделей зайнятості.

Список використаних джерел: 1. Тарасюк Г. І. Цифрові фінансові технології та їх вплив на економіку. *Фінанси і кредит*. 2023. №4. С. 35-42. 2. Петренко О.В. Інноваційні фінансові інструменти у розвитку цифрової економіки. Київ: Наукова думка, 2022. 218 с.

UDC 004.8:[336.7]

Popelo Olha, Doctor in Economic Sciences, Associate Professor
Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine

ORGANIZATIONAL FEATURES ON IMPLEMENTING TECHNOLOGIES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTO ACTIVITIES OF FINANCIAL INSTITUTIONS

Keywords: *artificial intelligence, digital technologies, digitalization, financial institutions.*

Current trends in rapid development of technologies significantly transform all areas of activity, in particular in the financial sector. Introduction of technologies of artificial intelligence into activities of financial institutions is becoming not only relevant, but also a necessary step to ensure competitiveness, increase efficiency and improve quality of customer service. Artificial intelligence contributes to automation of routine tasks, expansion of analytical capabilities, improvement of management decisions and personalization of financial services. Successful implementation of technologies of artificial intelligence into activities of financial institutions requires effective organization of digital transformation processes and adaptation of business entities to new challenges and opportunities. This involves changing approaches to management, making appropriate management decisions, training personnel, integrating new technologies into business processes, ensuring interaction between different departments, as well as developing the change management strategy [2,3].

When starting digital transformation in the financial institution, it is advisable to focus on the following questions: What are possible measures and ideas? What are possible digital change projects/implementation of AI technologies in the financial institution? What are possible innovations, for example, new hardware or software? Does digital transformation involve changing current processes or introducing new ones? Is further training necessary?

Among reasons that encourage starting introducing technologies of artificial intelligence in the financial institution, it is advisable to mention the following:

- optimization of business processes and internal procedures;
- improvement of the quality of products and services;
- increase of internal capacity for change, productivity and orientation towards innovation;
- reduction of long-term costs and increase of efficiency through digital technologies with minimal costs;
- increase of competitiveness;
- optimization of the business model and promotion of development.

When organizing introducing technologies of artificial intelligence into the work of financial institutions, the following aspects must be taken into account:

- introducing AI technologies involves active formation of the change process;
- change process is a project and usually consists of several small projects;
- change process requires as much knowledge, skills and experience as possible;
- digital transformation contains risks and opportunities that must be prepared for or that must be used to the maximum;
- digital transformation using AI technologies is not just a one-time change, but several consecutive changes.

By introducing AI technologies into activities of financial institutions, it is important to actively shape the change process; study successful experience of EU countries [1]; take into account possible resistance to digital transformations among staff; present new ideas, strengths and opportunities; analyze weaknesses, threats and risks; constantly report on small successes and even failures.

Implementation of technologies of artificial intelligence in financial institutions is a complex and multifaceted process that requires involvement of highly qualified specialists. The role of the specialist

in this context is key, as he performs several important functions: analyzing needs and defining goals, selecting technologies, developing an implementation strategy, training and developing personnel, monitoring and analyzing results, managing changes, establishing cooperation with other divisions and departments, etc.

The specialist in digitalization and implementing AI technologies, ensuring integration of innovative technologies into daily activities and increasing their competitiveness, must meet the following characteristics: be able to communicate openly with all employees involved; have the trust of employees and management; support digital transformation and relevant changes; be involved in developing the digitalization strategy; be able to repeatedly moderate (short) information events, feedback rounds and seminars within the financial company in digital changes.

Project planning for implementing AI technologies in activities of financial institutions involves: developing the project plan (determining the basic directions of project implementation); determining the scope of the project (determining tasks and desired results of the project); assessment of resource potential (it is necessary to determine and ensure sufficiency of resources for implementation of the project); cost analysis (develop the budget and monitor the progress of the project); risk identification (analysis of threats and opportunities that may affect the outcome of the project); creation of a communication plan (planning, management and dissemination of information); quality monitoring (quality assurance and control); determination of time frames (determination of the time required for each task).

To increase efficiency of the project implementation for introduction of AI technologies into activities of financial institutions, it is advisable to provide the following recommendations:

- project team development: defining the basic rules of acceptable behavior, improving interaction between team members, increasing team motivation and productivity;
- stakeholder management: taking into account needs and expectations of stakeholders;
- supplier selection: select a responsible supplier after receiving applications or proposals;
- quality assurance: analyzing results and checking for compliance with quality requirements;
- information dissemination: all necessary information should be available to stakeholders.

Therefore, organization of implementing AI technologies in activities of financial institutions involves analyzing needs, selecting technologies, integrating systems, training personnel, managing changes, and continuous monitoring and adjustment. The success of smooth transition of financial institution to new technologies, taking into account modern technological solutions and capabilities, depends on efficient digital transformation.

References: 1. EU Legislation in Progress. Artificial intelligence act (2023). URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698792/EPRS_BRI\(2021\)698792_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698792/EPRS_BRI(2021)698792_EN.pdf). 2. On the principles of state regulatory policy in the sphere of economic activity : Law of Ukraine dated September 11, 2003 No. 1160-IV. *Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>. 3. Popelo, O., Zhavoronok, A., Cosmulese, C. G. Impact of artificial intelligence on the activities of financial institutions and state security. *Problems and prospects of economics and management*. 2024. № 1(37). Pp. 226-239. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1\(37\)-226-239](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-226-239).

УДК 336.14:352

Пугач Ю.В., д-р філософії, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ключові слова: *територіальні громади, місцеві бюджети, децентралізація, бюджетна політика, бюджетне планування, економічне відновлення*

В умовах сучасних викликів, пов'язаних із воєнною агресією, територіальні громади України стикаються з необхідністю адаптації фінансових механізмів до нестабільного середовища. Процес децентралізаційних змін, який почався ще у 2014 році, сприяв підвищенню фінансової автономії громад, однак війна змінила пріоритети бюджетної політики, змушуючи органи місцевого самоврядування знаходити нові підходи до управління фінансовими ресурсами. Місцеві бюджети стали основою підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО), забезпечення військових потреб та реалізації критично важливих інфраструктурних проєктів. Аналіз механізмів фінансування громад в умовах війни свідчить про необхідність посилення міжмуніципальної співпраці, що дозволяє акумулювати ресурси та спільно реалізовувати ініціативи з відбудови економіки регіонів. За даними Міністерства фінансів України, у 2024 році загальний фонд місцевих бюджетів склав 628,5 млрд грн, що на 6,4% більше ніж у 2023 році. При цьому, близько 70% спрямовувалося на соціальні видатки, включаючи підтримку ВПО та гуманітарні програми [1].

Виконання місцевих бюджетів у воєнний період відзначається нерівномірністю між різними регіонами України. «Тилові громади», що знаходяться у відносно безпечних умовах, демонструють стабільне або навіть зростаюче надходження податків за рахунок релокації підприємств, притоку робочої сили та загальної активізації економічної діяльності. Натомість громади, розташовані на прифронтових територіях, а також у зонах активних бойових дій, відчують значні втрати фінансових ресурсів через руйнування інфраструктури, відтік населення та зниження підприємницької активності. Звісно найбільше постраждали бюджети громад, що опинилися в епіцентрі військових дій. У таких громадах надходження до місцевих бюджетів зменшилися вдвічі або навіть більше, а виконання фінансових зобов'язань стало надзвичайно складним. У той же час, громади, що знаходяться на територіях, звільнених від окупації, демонструють поступове відновлення фінансової спроможності, хоча рівень надходжень ще далекий від довоєнного.

Для забезпечення функціонування громад, що опинилися в умовах тимчасової окупації, держава застосовує спеціальні механізми фінансової допомоги. Органи місцевого самоврядування, які були змушені релокуватися, отримують фінансову підтримку для продовження своєї діяльності. Крім того, запроваджено механізм додаткових дотацій для прифронтових територій, що допомагає компенсувати втрати бюджетних надходжень та підтримувати критично важливі функції громад.

Важливим інструментом стабілізації є державні субвенції, які спрямовуються на покриття першочергових потреб громад, що постраждали від бойових дій. Це стосується як соціальної сфери, так і відновлення об'єктів критичної інфраструктури. Крім того, міжнародні донори активно долучаються до фінансування програм відновлення, спрямованих на підтримку громад, що найбільше постраждали від війни.

Фінансове забезпечення сталого розвитку територіальних громад України в умовах воєнного стану залишається складним, але керованим процесом. Основні проблеми пов'язані зі

зниженням надходжень через руйнування економічної інфраструктури, міграційні процеси, скорочення бізнес-активності та вилучення військового ПДФО до державного бюджету [2].

Загальнодоступні дані вказують на різницю між групами громад залежно від їхнього розташування. Тилові території демонструють стабільне відновлення завдяки релокації підприємств і притоку робочої сили, тоді як прифронтові, деокуповані та окуповані громади зазнали значних втрат доходів (до 65% у Донецькій області у 2022 році). Видатки на соціальний захист, підтримку ВПО та критичну інфраструктуру (наприклад, генератори та бомбосховища) значно зросли, особливо у громадах, що постраждали від бойових дій. Натомість капітальні видатки, спрямовані на розвиток і оновлення інфраструктури, суттєво скоротилися, особливо в окупованих і деокупованих територіальних громадах.

Очікується, що в найближчі роки система місцевих фінансів зазнає суттєвих змін. Однією з основних реформ є поступове впровадження середньострокового бюджетного планування, яке дозволить громадам краще прогнозувати свої доходи та витрати. Окрім цього, серед ключових напрямків розвитку місцевого самоврядування можна виділити:

- повернення військового ПДФО у бюджети громад, що дозволить компенсувати втрати, спричинені війною та збільшення його з 60% до 64 %;
- надання органам місцевого самоврядування повноважень щодо адміністрування місцевих податків, що підвищить ефективність їх збору;
- впровадження нових механізмів горизонтального вирівнювання і розрахунку міжбюджетних трансфертів, пов'язаних з вирівнюванням;
- розширення можливостей залучення міжнародних інвестицій та грантової допомоги для фінансування програм відновлення;
- у сфері місцевих фінансів запровадження прозорих механізмів обліку та використання бюджетних коштів, що дозволить підвищити рівень довіри громадян до органів влади та забезпечити ефективніше управління фінансовими ресурсами.

Як би складно не було, держава продовжує підтримувати місцеві бюджети через субвенції та дотації, однак їх обсяг залишається недостатнім для повного відновлення економічної діяльності у постраждалих регіонах. Водночас реформа бюджетного планування, що передбачає середньострокове прогнозування доходів і видатків, має забезпечити більшу фінансову стабільність.

Звіт "Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3)" від 15 лютого 2024 року оцінював потреби України у відбудові на рівні 486 мільярдів доларів США протягом наступного десятиліття. У ньому зазначено, що найбільші потреби припадають на житло (17%), транспорт (15%), промисловість і торгівлю (14%) та енергетику (10%). Оновлені дані на 2025 рік (RDNA4), опубліковані 25 лютого 2025 року, підвищили цю суму до 524 мільярдів доларів, але розподіл за секторами залишився подібним [3].

Висновки дослідження підкреслюють стійкість громад у відповідь на виклики війни, але також вказують на обмеженість ресурсів для економічного розвитку та культурних програм. Переважна частка видатків припадає на освіту, державне управління та оплату праці, що зберігає базове функціонування установ. Для подолання негативних наслідків війни необхідні нові стратегії, зокрема посилення технічної підтримки та консультаційної допомоги. Подальші напрацювання можуть стати основою для розробки політики, спрямованої на відновлення та сталий розвиток територіальних громад в умовах воєнного стану та після його завершення.

Список використаних джерел: 1. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 №3460-IX. Дата оновлення 09.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (дата звернення:10.03.2025). 2. Ватаманюк-Зелінська У.З., Штундер І.М., Гаврилюк С.О. Тенденції формування та виконання місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економічна політика регіонального розвитку і місцеве*

самоврядування. Інноваційний журнал. 2022. №4. С. 60-67. 3. Україна - Четверта швидка оцінка шкоди та потреб (RDNA4). Програма розвитку ООН : Група Світового банку. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099022025114040022> (дата звернення: 05.03.2025).

УДК 338.2

Решітко Н. І., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Мініна О.В.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ

Ключові слова: *державно-приватне партнерство, відбудова, відновлення.*

На сьогоднішній день існує нагальна потреба у впровадженні механізму державно-приватного партнерства для відбудови України. Реалізація інфраструктурних проєктів у різних секторах економіки вимагає значних інвестицій, основним джерелом яких може стати приватний капітал.

Створення ефективної взаємодії між державою та бізнесом є критично важливим для післявоєнного відновлення, реалізації стратегічних проєктів і досягнення цілей сталого розвитку як на національному рівні, так і в регіонах та громадах. У цьому контексті сучасні моделі державно-приватного партнерства (ДПП) виступають ключовим інструментом, що забезпечує комплексний синергетичний ефект, охоплюючи соціальний, екологічний, економічний, управлінський і бюджетний аспекти.

Поняття "державно-приватне партнерство" походить від терміна public-private partnership, де public охоплює всі рівні управління – національний, регіональний і місцевий [1]. Держава в цьому процесі відіграє роль не лише власника ресурсів і регулятора, а й модератора суспільних процесів, який формує політику розвитку та стимулює реалізацію інфраструктурних проєктів у межах ДПП.

У сучасних умовах державне та приватне партнерство виникає з різних причин, але основними залишаються залучення фінансування, відбудова, передача активів, проєктування, будівництво, експлуатація та обслуговування інфраструктури й послуг. Держава, своєю чергою, зацікавлена у створенні надійної основи для розвитку та ефективного використання механізмів ДПП.

Згідно даних Світового банку, державно-приватне партнерство – це угода між публічною (державною) та приватною сторонами з приводу виробництва та надання інфраструктурних послуг, яка укладається з метою залучення додаткових інвестицій і, що ще більш важливо, як засіб підвищення ефективності бюджетного фінансування [2].

Аналіз різних досліджень, присвячених сутності державно-приватного партнерства (ДПП), дозволяє виокремити кілька підходів до його трактування, ролі та місця у сучасній ринковій економіці:

- Як стратегічний альянс та ефективна співпраця – ДПП розглядається як взаємодія держави, приватного бізнесу та громадянського суспільства;
- Як форма економічних відносин;
- Як прихована форма приватизації;
- Як суспільний інститут;

- Як ефективний інструмент управління та регулювання.

Важливим елементом теоретичного підґрунтя цього дослідження є те, що формування та розвиток державно-приватного партнерства базується на низці ключових принципів:

- Принцип інституційного забезпечення;
- Принцип концентрації капіталу;
- Принцип комплексності;
- Принцип максимальної віддачі;
- Принцип інформаційного та нормативно-правового забезпечення;
- Принцип достовірності та відповідальності.

Дотримання цих принципів покликані сприяти формуванню ефективного інвестиційного середовища для реалізації проектів за рахунок ДПП [3, 269-270].

Відновлення України являє собою складний і багатоступеневий процес, що відіграє визначальну роль у розвитку держави. Цей процес передбачає не лише відновлення зруйнованої інфраструктури, але й створення передумов для інтеграції інноваційних технологічних рішень, реалізації системних реформ і консолідації національної ідентичності. Успішна відбудова сприятиме формуванню основ для сталого розвитку та покращення якості життя громадян.

Стратегія відновлення України базується на трьох ключових напрямках: забезпеченні макроекономічної стабільності, спрямуванні інвестицій у розвиток державної інфраструктури та залученні приватного капіталу. У цьому контексті критично важливим є визначення механізмів співпраці між державним сектором і приватним бізнесом, що охоплюють соціальну, економічну, інфраструктурну, екологічну, галузеву та оборонну сфери діяльності. У процесі відбудови України державне та приватне партнерство реалізується за участі ключових сторін: державних централізованих ресурсів, фінансування місцевих органів влади, інвестицій приватного бізнесу та капіталу фінансових установ і підприємств.

Ключові фактори, що підкреслюють значення державно-приватного партнерства у відновленні України:

- стимулювання економіки та розвиток інновацій – створення нових робочих місць, розширення бізнес-ініціатив, впровадження сучасних технологій;
- модернізація інфраструктури та залучення інвестицій;
- підвищення рівня соціального добробуту – покращення соціальних послуг, впровадження ефективних соціальних програм та зростання якості життя;
- екологічна безпека та сталість – застосування екологічно чистих технологій, реалізація екологічних ініціатив, рекультивация земель, розвиток енергоощадних рішень та підвищення енергетичної незалежності;
- цифровізація процесів – впровадження електронних сервісів, розвиток цифрових платформ, застосування технологій «розумного міста» (smart city);
- зміцнення обороноздатності – розвиток оборонної промисловості, впровадження сучасних технологій безпеки, посилення захисту критичної інфраструктури та забезпечення надійної оборони країни.

Важливим завданням є створення сприятливого інвестиційного клімату, що передбачає надання інвесторам надійних гарантій, механізмів забезпечення безпеки, страхування, дотримання принципу верховенства права та мінімізації ризиків, пов'язаних із воєнними діями. Впровадження прозорих і недискримінаційних процедур конкурсного відбору сприятиме залученню приватного капіталу до реалізації проектів відновлення.

Міжнародний обмін досвідом та адаптація найкращих практик дозволять удосконалити моделі державно-приватного партнерства (ДПП) для реалізації інфраструктурних ініціатив. Різноманітність форм ДПП забезпечує можливість досягнення оптимального балансу інтересів сторін, гнучкості у виборі фінансових інструментів і ефективного розподілу ризиків між державним і приватним секторами.

Центральним елементом цього процесу є визнання державою приватного інвестора як рівноправного партнера з чітким дотриманням договірних зобов'язань. Масштабування проєктів відновлення на основі ДПП на національному рівні, за умови раціонального підходу та адаптації різноманітних моделей партнерства, має потенціал суттєво прискорити відновлення інфраструктури країни.

Список використаних джерел: 1. Надолішній П.І., Піроженко Н.В. Публічно-приватне партнерство в Україні: теоретикометодологічні засади і умови інституціоналізації. *Теоретичні та прикладні питання державотворення: зб. наук. пр.* 2012. Вип. 10. С.17-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2012_10_4. 2. Шилепницький П. І. Державно-приватне партнерство : теорія і практика: монографія. Чернівці : НАНУ ІРД, 2011. 455 с. 3. Проєктне фінансування: підручник / Т.В. Майорова, О.О. Ляхова та ін.; за заг. та наук. ред. проф., д.е.н. Т.В. Майорової; 2-е вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2017. 434 с.

УДК 338.242.351.712.4

Самошкіна І.Д., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Логвінов С.В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Ключові слова: фермерські господарства, державна підтримка, продовольча безпека, воєнний стан, фінансова допомога, сільськогосподарська продукція, дотації, інвестиції

Війна в Україні стала безпрецедентним викликом для аграрного сектору, особливо для фермерських господарств, які є ключовими гравцями у забезпеченні продовольчої безпеки країни. Бойові дії, руйнування інфраструктури, мінування полів, нестача ресурсів (палива, добрив, техніки) та зміни в попиті на продукцію суттєво погіршили економічне становище фермерів. Існуюча система державного регулювання розвитку фермерських господарств не в повній мірі відповідає викликам воєнного часу. Необхідно розробити нові підходи та механізми державної підтримки, які б враховували специфіку поточних умов.

В умовах повномасштабної війни питання забезпечення продовольчої безпеки набуло критичної ваги. Фермерські господарства відіграють ключову роль у цій сфері, адже вони виробляють значну частину сільськогосподарської продукції країни

Державна політика щодо регулювання розвитку фермерських господарств в умовах воєнного стану повинна бути гнучкою, адаптивною та спрямованою на вирішення нагальних проблем. Необхідно забезпечити ефективну координацію між державними органами, фермерськими господарствами та міжнародними партнерами для забезпечення стабільного функціонування аграрного сектору та продовольчої безпеки країни.

Попри безпрецедентні виклики, спричинені війною, українські фермери демонструють надзвичайну стійкість та самовідданість, продовжуючи працювати та забезпечувати країну продовольством. Їхня праця є ключовим фактором у підтримці продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану.

Важливо також зазначити, що війна створила й нові можливості для розвитку фермерських господарств в Україні. Зокрема, з'явився новий ринок для збуту продукції в країнах ЄС

Отже основними пропозиціями щодо вдосконалення державної підтримки фермерства в умовах воєнного стану:

1. Удосконалення фінансової підтримки фермерських господарств є необхідною умовою для забезпечення їх стійкості та подальшого розвитку. Збільшення обсягу дотацій, розширення доступу до пільгових кредитів та компенсація витрат на ресурси дозволять фермерам ефективно працювати в умовах воєнного стану та забезпечити продовольчу безпеку країни.

Зниження податкового тиску є ефективним інструментом підтримки фермерських господарств в умовах воєнного стану. Звільнення від ПДВ ввезення сільгосптехніки та скасування акцизного збору на пальне дозволять знизити фінансове навантаження на фермерів, підвищити їхню рентабельність та забезпечити стабільне виробництво сільськогосподарської продукції.

2. Стимулювання збуту сільськогосподарської продукції є важливим інструментом підтримки фермерських господарств в умовах воєнного стану. Створення нових логістичних маршрутів, збільшення державних закупівель та розвиток внутрішнього ринку дозволять фермерам реалізовувати свою продукцію, отримувати необхідні доходи та продовжувати виробництво, забезпечуючи продовольчу безпеку країни.

3. Інформаційно-консультаційна підтримка є важливим інструментом забезпечення стійкості та розвитку фермерських господарств в умовах воєнного стану. Забезпечення фермерів доступом до актуальної інформації та кваліфікованих консультацій дозволить їм ефективно адаптуватися до нових умов, мінімізувати ризики та забезпечити продовольчу безпеку країни.

Очікувані результати від запропонованих заходів державної підтримки фермерства в умовах воєнного стану є наступними:

1. Державна підтримка фермерських господарств є важливим фактором збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану. Надання фермерам фінансової допомоги, доступу до ресурсів та інформації дозволяє їм ефективно працювати, забезпечуючи продовольчу безпеку країни та підтримуючи економіку.

2. Підтримка фермерських господарств є важливим інструментом збереження сільської економіки України в умовах воєнного стану. Запропоновані заходи допоможуть фермерам вижити та продовжувати свою діяльність, що сприятиме збереженню робочих місць, розвитку аграрного сектору та забезпеченню продовольчої безпеки країни.

3. Стимулювання експорту сільськогосподарської продукції є важливим інструментом відновлення економіки України в умовах воєнного стану. Створення нових логістичних маршрутів, збільшення державних закупівель та підтримка виходу на нові ринки дозволять фермерам знайти нові ринки збуту, збільшити експортні надходження та покращити економічну ситуацію в країні.

4. Інформаційно-консультаційна підтримка є важливим інструментом підвищення ефективності фермерських господарств в умовах воєнного стану. Забезпечення фермерів доступом до актуальної інформації та кваліфікованих консультацій дозволить їм приймати правильні рішення, оптимізувати виробничі процеси та підвищити рентабельність, що сприятиме забезпеченню продовольчої безпеки країни.

5. Захист прав фермерів на землю є важливим елементом державної політики в умовах воєнного стану. Мораторій на відчуження земельних ділянок та спрощення процедур отримання земель в оренду дозволять фермерам захистити свої права та інвестиції, забезпечити стабільність виробництва та сприяти відновленню аграрного сектору.

6. Зменшення ризиків ведення фермерського господарства є важливим елементом державної політики в умовах воєнного стану. Створення державного фонду страхування ризиків та програм підтримки органічного землеробства дозволять фермерам підвищити свою стійкість, забезпечити продовольчу безпеку країни та сприяти розвитку екологічно чистого сільського господарства.

Таким чином, запропоновані заходи державної підтримки фермерства в умовах воєнного стану мають комплексний вплив на економічну стабільність України. Вони сприяють

зміцненню продовольчої безпеки, розвитку аграрного сектору, створенню робочих місць та покращенню економічної ситуації в країні. Ефективна реалізація цих заходів є важливим фактором відновлення економіки України та забезпечення її сталого розвитку.

Фермерські господарства є ключовим фактором забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану. Держава повинна надати їм всебічну підтримку, щоб забезпечити стабільне виробництво сільськогосподарської продукції та зберегти сільські території.

Список використаних джерел: 1. Копитко В. І., Копитко О. В. Підвищення ефективності державного регулювання аграрного сектора АПК у воєнний та післявоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 52. 2. Березюк С. В., Гонтарук Я. В., Ясінська Б. О. Забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 47. 3. Фурман І. В., Дмитрик В. О. Державне регулювання розвитку фермерських господарств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 63.

УДК 336

Сенів Л. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Донець Д. М.**, старший викладач кафедри маркетингу і логістики
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: АДАПТАЦІЯ ДО НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Ключові слова: *фінансова стійкість, підприємство, цифровізація, автоматизація, цифрові технології, ризики*

Сучасна економіка зазнає значних змін під впливом цифровізації та глобальної нестабільності. Підприємства стикаються з викликами, які вимагають гнучкого підходу до фінансового планування та управління ризиками. Щоб бізнес міг виживати в умовах цифровізації сьогодення та зберігати конкурентні позиції на ринку, необхідно вивчати ключові фактори фінансової стійкості підприємств та роль цифрових технологій у їх адаптації.

Фінансова стійкість – це здатність підприємства ефективно функціонувати та розвиватися, зберігаючи баланс між своїми активами і пасивами незалежність підприємства від позикових джерел фінансування в умовах динамічного зовнішнього середовища. До ключових факторів, що впливають на фінансову стійкість, належать: ефективне управління фінансами, фінансові резерви та ліквідність, доступ до фінансових ресурсів, гнучкість у фінансових стратегіях тощо [1].

Є багато як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, що впливають на фінансову стійкість бізнесу. Серед них внутрішні: структура продукції (послуг), що виробляється, та її частка в загальному платоспроможному попиті; розмір і структура витрат, їх динаміка у порівнянні з прибутком; стан майна і фінансових ресурсів, включаючи запаси й резерви. До зовнішніх належать: економічні умови господарювання; політична та економічна стабільність; техніка і технологія тощо [1].

В сучасному світі можна виділити цифровізацію як один з найосновніших зовнішніх факторів впливу на підприємства та їх фінансову стійкість.

Цифрові технології змінюють підходи до фінансового управління підприємствами. Цифровізація передбачає інтеграцію у фізичний світ електронно-цифрових пристроїв, засобів і систем, а також створення ефективного електронно-комунікаційного обміну між ними [2].

При оптимальному виконанні цифровізація має значний позитивний вплив на бізнес. По-перше, відбувається автоматизація фінансових процесів. Застосування ERP-систем і фінансових платформ сприяє підвищенню ефективності управління фінансами, а також дозволяє оптимізувати витрати та час, пов'язані з обробкою даних. Автоматизація допомагає зменшити кількість людських помилок [2].

По-друге, з появою цифровізації з'явилися також Big Data. Ця технологія допомагає прогнозувати ризики та ухвалювати обґрунтовані фінансові рішення на основі вдосконаленому збору й зберіганню даних [2].

По-третє, завдяки онлайн-платформам та цифровим системам бізнес має змогу швидко адаптуватися до змін ринку. Впровадження цифрових технологій відкриває для підприємств можливості трансформувати бізнес-моделі, оперативно розширювати масштаби діяльності та вдосконалювати процеси без значних фінансових витрат. Зокрема, хмарні сервіси сприяють швидкому запуску нових продуктів і послуг, тоді як аналітичні інструменти допомагають ефективно реагувати на зміни в споживчому попиті й тенденціях ринку [2].

Крім того, цифровізація має й негативний вплив на фінансову стійкість підприємства. Дуже частою проблемою є ризик кібератак, що може призвести до фінансових втрат та репутаційних ризиків. Деякі компанії зіштовхуються з проблемою витоку конфіденційної інформації через слабкий рівень кіберзахисту, що може спричинити юридичні наслідки та фінансові штрафи. Відомий випадок з Yahoo, коли хакери отримали доступ до мільярдів облікових записів, що вплинуло на вартість компанії під час її продажу [2, 3].

В умовах цифровізації виникає технологічна залежність бізнесу, тобто постійна потреба в оновленні програмного забезпечення та інфраструктури може впливати на фінансову стабільність [2].

Також існує загроза високого рівня конкуренції, адже цифровізація знижує бар'єри для входу на ринок, що може призвести до зменшення рентабельності бізнесу, і це змушує підприємства швидко адаптуватися [2].

Фінансова стійкість підприємств у цифрову добу визначається їхньою здатністю швидко реагувати на зміни, впроваджувати цифрові технології та ефективно управляти ризиками. Використання інноваційних фінансових інструментів, автоматизації процесів та ретельного стратегічного планування забезпечує компаніям можливість зберігати конкурентоспроможність навіть в умовах нестабільності. Акцент на цифровізацію та розвиток фінансової грамотності стає важливим чинником для успішного росту бізнесу в сучасних умовах.

Список використаних джерел: 1. Зазуляк Х., Миронов Ю. Фінансова стійкість підприємства та фактори, що впливають на неї. URL: <https://kerivnyk.info/2014/04/zazulyak.html> (дата звернення: 12.03.2025). 2. Upwork. What Is Digitalization in Business? Basics and Best Practices. URL: <https://www.upwork.com/resources/digitalization-in-business> (дата звернення: 12.03.2025). 3. DW. Yahoo заявив про крадіжку даних мільярда користувачів. URL: <https://surl.li/mgijjd> (дата звернення: 12.03.2025).

УДК 337.1:336.7

Столярчук В.А., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (кафедра міжнародної економіки, напрям міжнародні економічні відносини)

Науковий керівник: **Ільницький Д.О.**, д-р екон. наук, професор кафедри міжнародної економіки

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ЦИФРОВІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК ДРАЙВЕР СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Ключові слова: *цифрові фінансові інструменти, сталий економічний розвиток, блокчейн, інтеграція, фінансові технології, штучний інтелект, цифрова економіка, CBDC, кібербезпека, фінансова інклюзія.*

Сучасний розвиток світової економіки невід'ємно пов'язаний із впровадженням цифрових технологій у фінансовий сектор, що стає ключовим фактором забезпечення сталого економічного розвитку в умовах глобальної інтеграції. Цифрові фінансові інструменти, такі як мобільний банкінг, електронні платежі, краудфандинг та блокчейн-технології, сприяють підвищенню фінансової інклюзії, знижують транзакційні витрати та покращують доступ до фінансових послуг для широких верств населення.

Імплементация цифрових технологій у фінансовий сектор дозволяє оптимізувати процеси управління фінансовими потоками, що є критично важливим для досягнення цілей сталого розвитку. Зокрема, використання цифрових фінансових інструментів сприяє ефективному розподілу ресурсів, підтримці екологічно чистих проєктів та стимулює соціально відповідальний бізнес.

Як зазначає Храпкіна В.В. [1], інституціоналізація цифрових інновацій відіграє важливу роль у забезпеченні сталого економічного зростання, оскільки сприятливе інституційне середовище та розвинена цифрова інфраструктура є ключовими факторами успішної інтеграції цифрових технологій в економічні системи.

В умовах міжнародної економічної інтеграції цифрові фінансові інструменти відіграють важливу роль у гармонізації фінансових систем різних країн, спрощенні міжнародних транзакцій та забезпеченні прозорості фінансових операцій. Це, в свою чергу, зміцнює довіру між учасниками ринку та сприяє залученню іноземних інвестицій, що є важливим чинником економічного зростання, адже фінансова інтеграція фондових ринків є об'єктивним процесом, який підвищує ефективність та конкурентоспроможність національних економік.

Крім того, цифрові фінансові інструменти сприяють розвитку нових бізнес-моделей та фінансових продуктів, що відповідають потребам сучасного суспільства. Наприклад, впровадження відкритого банкінгу (Open Banking) дозволяє створювати нові фінансові послуги на основі спільного використання даних, що підвищує конкуренцію та стимулює інновації у фінансовому секторі.

Дослідження науковців [2] підкреслює, що відкритий банкінг та цифрова економіка є результатом інтеграції інформаційних технологій та стратегічних ресурсів, що веде до змін у бізнес-процесах та корпоративному управлінні.

Розвиток цифрових фінансових інструментів також сприяє розширенню можливостей для малого та середнього бізнесу (МСБ) у міжнародній торгівлі. Використання технологій фінансування торгівлі, таких як смарт-контракти на основі блокчейну, автоматизовані платіжні рішення та цифрові платформи кредитування, значно спрощує доступ підприємців до міжнародних ринків.

Впровадження цифрових фінансових послуг дозволяє МСБ скоротити витрати на транзакції та підвищити рівень фінансової прозорості, що є ключовим фактором залучення інвестицій у країни, що розвиваються.

Окремо слід відзначити роль цифрових фінансових технологій у забезпеченні економічної стійкості в умовах глобальних криз. Наприклад, у періоди фінансових потрясінь децентралізовані фінансові системи (DeFi) забезпечують альтернативні механізми доступу до капіталу, мінімізуючи залежність економік від традиційних банківських установ. Аналіз впливу цифрових фінансових технологій, проведений Світовим банком, вказує на те, що розвиток цифрових платформ кредитування сприяє підтримці бізнесу навіть за умов нестабільності, що робить фінансову систему більш стійкою до зовнішніх шоків.

Впровадження цифрових фінансових інструментів сприяє підвищенню прозорості та ефективності фінансових операцій. Завдяки використанню технологій блокчейн та смарт-контрактів, забезпечується автоматизація та захищеність транзакцій, що мінімізує ризики шахрайства та помилок. Це особливо актуально для України, де прозорість фінансового сектору є ключовим фактором для залучення іноземних інвестицій та інтеграції у світову економіку.

Цифровізація фінансового сектору також сприяє розвитку фінансової інклюзії, забезпечуючи доступ до фінансових послуг для широких верств населення, включаючи малий та середній бізнес. Онлайн-платформи кредитування та мобільні банківські додатки дозволяють отримувати фінансові послуги без необхідності фізичної присутності у відділеннях банків, що особливо важливо в умовах сучасних викликів, таких як війна, економічна нестабільність, енергетичні кризи та інші кризові ситуації [3].

Цифрові фінансові інструменти сприяють розвитку зелених фінансів і сталих проєктів, залучаючи інвестиції у відновлювану енергетику та енергоефективні технології. Також важливо адаптувати законодавство до змін у фінансових технологіях для захисту прав споживачів, стабільності фінансової системи та стимулювання інновацій.

Ключовим аспектом регулювання є стандарти кібербезпеки та захисту персональних даних, особливо в умовах цифровізації фінансових послуг. Водночас слід зважати на розвиток штучного інтелекту та впровадження цифрових валют центральних банків (CBDC), які здатні трансформувати глобальну фінансову систему. Співпраця державних регуляторів, фінансових установ і технологічних компаній сприятиме створенню безпечної та прозорої фінансової екосистеми.

Перспективи подальшої інтеграції цифрових фінансових інструментів у міжнародну економіку значною мірою залежать від адаптації регуляторних норм до нових технологічних реалій. Зокрема, країни Європейського Союзу активно розвивають правові ініціативи у сфері цифрових активів і стійкого фінансування, що створює сприятливе середовище для впровадження інновацій.

Для України ефективна регуляторна політика може стати ключовим фактором у формуванні конкурентоспроможного фінансового середовища та прискоренні процесів міжнародної інтеграції.

Таким чином, цифровізація фінансового сектору виступає потужним драйвером сталого економічного розвитку, забезпечуючи інтеграцію національних економік у глобальний фінансовий простір та сприяючи досягненню цілей сталого розвитку.

Список використаних джерел: 1. Храпкіна В.В. Цифрова економіка та її роль у забезпеченні сталого економічного зростання: інституціоналізація цифрових інновацій. *Академічні візії*. 2024. Вип. 29. С. 1-15. 2. Durigan C.A., Kissimoto K.O., Laurindo F.J.B. IT Enabling Factors in a new Industry Design: Open Banking and Digital Economy. *ArXiv*. Preprint arXiv:2407.09487. 2024. 3. Чуницька І.І., Богріновцева Л. М. Вплив цифрових технологій на розвиток фінансового ринку України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 49. С. 249–255.

UDK 338.48

Struk A. V., Applicant for the third (PhD) level of higher education

Scientific supervisors: **Bezuhlyi I. V.**, D. in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Tourism

Lytvyn S.V., PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Foreign Languages

Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine

DIRECTIONS OF FINANCIAL SUPPORT FOR DIGITAL TRANSFORMATIONS IN TOURISM

Keywords: *blockchain in tourism, digital transformation in tourism, innovative technologies in tourism*

Changes in economic environment require increase in the level of economic support for tourism enterprises. There is no unambiguous interpretation of «financial support» in professional literature. This requires a research on existing interpretations of ‘financial support’, substantiation of directions for implementation of tourism financial sustainability and ways to enhance it.

Most studies interpret the financial security concept as economic relationship aimed at providing the business entity with necessary amount of financial resources for its functioning in certain period of time. In the market economy, financial support for economic processes and the ability to regulate them is to introduce conditions that will facilitate business investment, optimise costs of the enterprise itself, and reduce business risks. The development of necessary measures should facilitate the implementation of projects and achievement of goals.

Financial support for digital transformation aims to provide strategic investments for the travel company in technologies and capabilities will help business adapt to changes in the digital landscape, stimulate investment, and remain competitive. It can include public and private investments in digital infrastructure, competence development, research, innovation, and introduction of digital technologies in various segments of tourism business to stimulate the economic growth for both businesses and society.

Tourism businesses use digital technologies to optimise business processes, digitise tasks, and increase productivity. Solutions to these challenges may include using artificial intelligence, Big Data, cloud computing, and the Internet of Things (IoT) (in the smart home, smart city, and transport sectors). The need to introduce financial technologies (FinTech) is growing. The condition for introducing this innovative product is that its volume exceeds that of traditional services. This is being implemented by expanding mobile payments, using cryptocurrencies, online lending and other innovative solutions. Digital transformation of the economy requires significant financial resources to support innovative projects. Main financial sources of digital transformation in tourism can include: a state budget, investments in tourism and related businesses, grants and subsidies, corporate partnerships, bank loans and borrowings, infrastructure funds, internal funds for development of tourism enterprises, international funds and programmes, equity crowdfunding and crowdsourcing, sale of proprietary technologies, specialised funds and programmes.

Introducing innovative technologies in combination with market opportunities, such as the Internet of Things (IoT) and blockchain, helps expand business horizons, create new markets, and facilitate the access to education, healthcare, transport, logistics, and social activities. The application of digital technologies will allow the effective management of tourism resources. Digital transformation of the economy makes it possible to integrate tourism industries of individual countries into the international global space in pursuit of national interests.

Additional financial support is needed for the networks of mentors who share successful tourism practices, start-up incubators, innovation clusters and technology parks.

The optimisation of organisational structure of funding sources to implement digital transformation tasks requires the assessment of funding needs and diversification of these sources. The assessment of funding needs includes identification of priority projects, programmes, initiatives, and estimate of the amount of resources required. The diversification of funding sources should be carried out in terms of state budget financing, investments, corporate partnerships, grants, and loans. This diversity will help reduce risks. The government support in the form of grants and subsidies for digital transformation of tourism will ensure private investment. The investments by the corporate sector are particularly important.

Expanding digital competence of tourism staff is a necessary component for successful digital transformation. This means investing in the staff training in digital technologies and possibilities for using artificial intelligence in tourism practices, cybersecurity, the Internet of Things, and Big Data. Online learning platforms, such as Coursera, edX, and LinkedIn Learning, can be widely used.

Existing digital tools for transforming the tourism economy include a wide range of technologies and methods aimed at improving productivity, innovation, and competitiveness. Using artificial intelligence and machine learning will automate the task of searching for travel products using large amounts of data, scientifically based prediction and optimising processes. Machine learning will allow informational systems to improve. Cloud technologies allow collecting and organising data in Internet clouds. This will ensure availability and scalability of computing Blockchain guarantees security of transactions for travel and hotel operators. One of the most promising areas of blockchain technology used in travel companies is to simplify booking processes. Blockchain provides tour operators with a decentralised platform for managing bookings and reservations, reducing transaction costs.

Table 1 - Application of blockchain technologies in tour operator companies

Application	Application examples
Reservations and bookings	Decentralised booking systems and interaction with service providers
Loyalty management	Exchange of tourist bonuses for discounts
Baggage tracking	Track your route and baggage status
Excursions and travel	Buying tours and excursions with secure transactions
Documentation and identification	Storage of travel documents and personal information
Financial transactions	Decentralised payment systems to ensure security and speed of financial transactions
Reviews and ratings	Dissemination of objective information about the tourism industry

Using blockchain platforms will improve travel planning and hotel booking through smart contracts. Intermediaries such as Expedia and Hotel.com are eliminated. Benefits for airlines and hotels include instant payments.

References: 1. Haponenko H.I., Vasylenko V.Yu. Prospects for using blockchain technologies in the tourism industry. Journal of Kharkiv National University named after V.N. Karazin. Series «International relations. Economy. Country Studies. Tourism». 2019. Issue 10. P. 193-199. 2. Kostynets V.V. Blockchain technology in tourism and information threats to its implementation. Scientific and Production Journal «Business Navigator». 2018. Issue 5 (48). P. 168-172. 3. Ilnytska Hyhavchu H. Ya. The role of digital platforms in growing travel business. Journal of Kharkiv National University. 2021. No.6. Vol. 1. P. 232-234.

УДК 338.43:631.15:631

Талах В.І., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна.

ФІНАНСОВІ ВАЖЕЛІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Ключові слова: *фінансовий механізм, фінансові важелі, фінансові методи, фінансові інструменти, ділова активність підприємства.*

У структурі фінансового механізму організації економіки будь-якої держави важливе місце займають фінансові важелі, фінансові методи та фінансові інструменти, за допомогою яких працює ефективна економіка.

«Фінансові важелі – це конкретні аналітичні прийоми та інструменти дії фінансових методів, за допомогою яких забезпечується ефективне функціонування фінансового механізму суб'єкта підприємницької діяльності» [1]. Фінансові важелі слід розглядати з точки зору держави (макрорівень) та з точки зору підприємства, установи, організації (мікрорівень).

З точки зору, держави фінансові важелі визначаються у сенсі змісту і структури фінансово-кредитного механізму держави та інструментів фінансово-кредитної політики держави. «Фінансові важелі держави – це сукупність бюджетних, податкових, кредитно-грошових важелів, які є засобом реалізації фінансової політики держави та впливу уряду країни на господарські процеси з метою активізації економічного розвитку» [1]. До таких важелів відносять бюджетні (плани, прогнози), податкові (податки, вклади), грошово-кредитні (кредити, оренда, лізинг, факторинг, франчайзинг, форми розрахунків, обліково-кредитна ставка, санкції), валютні (курси цінних паперів, валютні курси), амортизаційні (відрахування), цінові (ціни, прибутки), інвестиційні (інвестиції, дисконт).

До складу фінансових інструментів відносять платіжні документи (доручення, акредитив і т.п.), кредитні документи, депозитні документи, інвестиційні та документи зі страхування. Таким чином, фінансові важелі на рівні держави – «це прийоми, дії та реалізації фінансово-кредитних методів» [2, с. 61]. Отже, фінансово-кредитні важелі грають дуже важливу роль у соціально-економічному розвитку держави, оскільки від їх впливу залежить процес відтворення ВВП країни.

Проте, «фінансово-кредитні важелі можуть негативно впливати на фінансовий потенціал господарюючого суб'єкта (високі ставки за кредит та податкові ставки, акцизні та митні внески, додаткові відрахування до різних державних фондів), тому фінансово-кредитні важелі часто називають «важелями впливу, або важелями дії»» [3, с. 29]. Вплив фінансових важелів на рівні держави направлений на глобальні цілі, тобто інвестиційний, інноваційний розвиток держави, на підвищення конкурентоспроможності продукції, підвищення ефективності використання виробничих ресурсів для збільшення і підвищення випуску якісної продукції. Таким чином фінансові важелі розвитку економічних процесів сприяють безперервному розширенню і прискоренню обіговості всіх ресурсів держави і підприємства; формуванню фінансової безпеки країни; ресурсного забезпечення суб'єктів господарювання; первинному та вторинному перерозподілу доходів держави; створенні системи фінансових показників, які визначають економіко-соціальний клімат держави.

До фінансових важелів на макрорівні відносять бюджетні важелі і податкові. Бюджетну поділяють на бюджетні видатки та бюджетний дефіцит. Вони мають свої підвиди:

«– бюджетні видатки: бюджетний кредит, бюджетні інвестиції, субсидії, субвенції, дотації, структура видатків (питома вага видатків на економічний розвиток, соціальні програми тощо);

– бюджетний дефіцит: розмір дефіциту, спосіб фінансування дефіциту» [4].

На мікрорівні фінансові важелі розглядають як однину – «фінансовий важіль» і ототожнюють його з «фінансовим левериджем».

Вітчизняні науковці у дослідженнях фінансових важелів дотримуються думки про відображення їх сутності у фінансових показниках, таких як «прибуток, рентабельність, доходи, амортизаційні відрахування, різні грошові фонди, фінансові санкції, штрафи та пені, плату за оренду, відсоткові ставки за кредитами та депозитами, дохід від облігацій, пайові внески» [5]. Інші – виділяють стимули та санкції. Деякі автори поділяють фінансові важелі за окремими «характеристиками: монетарні, кредитні, відсоткові, податкові, бюджетні тощо. Тому вивчення фінансово-кредитних важелів необхідно здійснити розподіливши їх на фінансові показники, інструменти, дії та заходи» [5].

До показників, що характеризують ділову активність підприємства належать коефіцієнти обіговості оборотних активів, величина яких залежить від залишків оборотних активів та виручки від реалізації продукції. Величина оборотних активів, ми вважаємо, залежить від джерел їх фінансування, тобто від суми власного і позикового капіталів. Важливе місце в оцінці ділової активності підприємства займає співвідношення між власним і позиковим капіталом підприємства, а саме, оптимальна його величина. Кількісною характеристикою оптимальності структури джерел фінансування оборотних активів підприємства є ефект фінансового важеля (фінансового левериджу), а також рівня рентабельності власного капіталу та мінімальна плата за використання власного і позикового капіталу з усіх джерел фінансування.

Фінансовий важіль характеризує рівень використання залучених засобів, що забезпечує ріст рентабельності власного капіталу і можливість отримати додатковий прибуток за рахунок власного капіталу. Тобто, цей показник вказує величину можливої зміни рентабельності власного капіталу, якщо у його величину включити позикові кошти. Рентабельність може збільшуватися або зменшуватися за рахунок залучення позикового капіталу, тому фінансовий важіль може мати додатне або від’ємне значення.

Таким чином, до фінансових важелів на рівні підприємства можна віднести прибуток підприємства, амортизаційні відрахування, страхові внески, податки, заощадження, фонди цільового призначення, державне фінансування та інвестування, частки у статуті підприємства, кредит, лізинг. Найбільш важливого впливу і значимості серед фінансових важелів діяльності підприємства чинить прибуток. Він є основним для формування всіх інших складових, що входять у фінансові важелі ефективності господарської діяльності підприємства.

Список використаних джерел: 1. Постоленко Ю.П. Фінансові важелі стимулювання розвитку економічних суб’єктів сфери морського бізнесу. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/508c24a0-950f->. 2. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційної моделі розвитку економіки України : монографія. Львів : Видавничий центр Львівського національного університету ім. І. Франка, 2001. 608 с. 3. Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. Теорія фінансів : підручник. [за ред. проф. В.М. Федосова, С. І. Юрія]. Київ : Центр учбової літератури, 2010. С. 29. 4. Рубан Н., Чуницька І. Джерела ефективності бюджетно-податкових важелів в умовах кризи фінансових відносин. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2010. № 1(48). С. 47. 5. Саінчук Н.В., Камаєва А.О. Фінансово-кредитні важелі інвестування економіки: теоретичні аспекти. *Економіка та суспільство* 2024. № 59. 6. Нікольчук Ю.М., Драч А.В. Фінансовий механізм управління активами підприємства. *Трансформаційна економіка*. 2024. № 2 (07). С. 63-70.

УДК 336.77:330.567.22

Тарасенко А.В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Пентелейчук М.Г., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (кафедра фінансів, банківської справи та страхування)

Колотило Л.Л., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (кафедра фінансів, банківської справи та страхування)

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

СУТНІСТЬ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ: ФОРМИ, ФУНКЦІЇ, ОСОБЛИВОСТІ

Ключові слова: *фінансово-кредитні відносини, споживче кредитування, кредитна політика, позичальник, кредитор, процентна ставка, економічна активність, купівельна спроможність, кредитна історія, кредитний рейтинг, фінансова грамотність.*

Споживче кредитування є важливим сегментом фінансової системи, що забезпечує доступ населення до необхідних товарів та послуг, сприяючи підвищенню рівня життя та розвитку економіки. У сучасному світі, де споживання відіграє ключову роль у формуванні економічного зростання, споживчий кредит стає невід'ємною частиною фінансових відносин між кредиторами та позичальниками. Теоретичне осмислення сутності споживчого кредитування є важливим для розуміння його функцій, видів, особливостей та впливу на економіку.

У науковій літературі існує безліч підходів до трактування цього поняття, що відображають різні аспекти та характеристики споживчого кредиту. У широкому сенсі споживчий кредит визначається як фінансова послуга, що передбачає надання коштів фізичним особам для придбання товарів або послуг для особистих, сімейних чи інших потреб, не пов'язаних із підприємницькою діяльністю [1]. Цей вид кредитування характеризується тим, що позичальником є фізична особа, а метою отримання кредиту є задоволення особистих потреб споживача.

Суб'єктами споживчого кредитування виступають як населення, що бере кредити для задоволення особистих потреб, так і різноманітні фінансові установи, такі як банки, кредитні спілки та інші організації, що надають ці кредити [4]. Існують різні форми споживчого кредитування, включаючи товарні та грошові кредити, кожна з яких має свої особливості та умови надання. Споживче кредитування відіграє значну роль не тільки у задоволенні соціальних потреб населення, але й у формуванні платоспроможного попиту, що стимулює розвиток економіки, сприяє реалізації продукції та збільшенню прибутків як підприємств, так і державного бюджету.

Споживчий кредит може бути представлений у різних формах, таких як:

- грошовий кредит: надання готівки або коштів на картковий рахунок для самостійного використання позичальником;
- товарний кредит: продаж товарів з відстроченням платежу або розстрочкою;
- кредит на послуги: оплата послуг (навчання, лікування, туристичні поїздки, тощо) з можливістю повернення коштів частинами [2].

Споживчий кредит виконує низку важливих функцій, серед яких:

- стимулювання споживання: забезпечує можливість придбання товарів та послуг, які недоступні за умови одноразової оплати;
- підвищення рівня життя: дозволяє задовольняти потреби в житлі, освіті, медичному обслуговуванні та інших сферах, сприяючи підвищенню якості життя населення;

- розвиток економіки: стимулює виробництво товарів та послуг, сприяючи зростанню ВВП та створенню нових робочих місць;

- соціальна функція: забезпечує доступ до необхідних товарів та послуг для соціально незахищених верств населення [3].

Споживчий кредит має свої особливості, які відрізняють його від інших видів кредитування, а саме:

- цільове призначення: спрямований на задоволення особистих потреб споживача;

- невеликі суми кредитів: зазвичай суми споживчих кредитів є меншими порівняно з кредитами для юридичних осіб;

- короткі терміни кредитування: термін погашення споживчих кредитів, як правило, є відносно коротким;

- спрощена процедура оформлення: процес отримання споживчого кредиту зазвичай є простішим та швидшим, ніж для інших видів кредитів [5].

Споживчий кредит відіграє важливу роль в економіці, впливаючи на різні її аспекти, такі як:

- стимулювання економічного зростання: сприяє збільшенню споживчого попиту, що стимулює виробництво та економічне зростання;

- розвиток роздрібної торгівлі: забезпечує зростання обсягів продажів товарів та послуг, сприяючи розвитку роздрібної торгівлі;

- зміцнення фінансової системи: сприяє розвитку кредитних інститутів та розширенню спектру фінансових послуг;

- соціальна стабільність: забезпечує доступ до необхідних товарів та послуг для різних верств населення, сприяючи соціальній стабільності.

Проте, споживче кредитування, також, може мати негативні наслідки, зокрема:

- заборгованість населення: надмірне використання споживчих кредитів може призвести до зростання заборгованості населення та погіршення фінансового стану окремих громадян;

- інфляція: зростання споживчого попиту, спричинене доступністю кредитів, може призвести до інфляції;

- соціальна нерівність: доступ до споживчих кредитів може бути обмеженим для деяких категорій населення, що може посилити соціальну нерівність.

Враховуючи всі переваги та недоліки споживчого кредитування, важливо зазначити, що воно є важливим інструментом розвитку економіки та підвищення рівня життя населення. Проте, для забезпечення його ефективного та безпечного функціонування необхідне державне регулювання та контроль за діяльністю кредитних інститутів, а також підвищення фінансової грамотності населення.

Список використаних джерел: 1. Бублик Л.Я. Сучасний стан споживчого ринку як передумова реалізації державної політики регулювання споживчого кредитування. *Економіка і держава*. 2017. №12. С. 120-124. 2. Вовчак О.Д., Антонюк О.І. Споживче кредитування в Україні: сучасний стан та тенденції розвитку в умовах фінансово-економічної нестабільності. *Європейські перспективи*. 2016. № 2. С. 148-157. 3. Доценко І.О. Сучасні тенденції розвитку банківського споживчого кредитування в Україні. *Економіка і суспільство*. Мукачівський державний університет. 2018. №14. С. 792-798. 4. Доценко І.О., Доценко В.В. Сутність та значення кредитної діяльності банку у сучасних умовах економічного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 12. Ч. 1. С. 94-98. 5. Дуброва Н.П., Лепеха А.В. Теоретичні аспекти споживчого та іпотечного кредитування. *Молодий вчений*. 2017. №1 (41). С. 582-585.

UDC 336:651.1

Titenko Z.M., Doctor of Economics, Associate Professor of the Department of Finance
National University of Life Resources and Environmental Management of Ukraine

THEORETICAL BASIS OF FINANCIAL SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Keywords: *financial security, factors, threats, risks, enterprises*

Ensuring the proper level of results of the activities of enterprises largely depends on their development strategy, which primarily requires an effective system of financial support. In modern conditions of conducting economic activity, the financial condition of enterprises is of great importance for their development, therefore the issue of studying the theoretical foundations of the financial security of agricultural enterprises is of paramount importance.

In conditions of financial and political instability, the intensive spread of negative phenomena in the economy that threaten the financial condition of the enterprise and its competitive positions in the market, the issue of increasing financial security is becoming increasingly relevant. It is worth noting that for enterprises, the level of financial security is evidence of the efficiency and effectiveness of its activities. Taking into account external and internal environmental factors, assessing the level of financial risks plays a primary role in ensuring the proper level of financial security.

The level of financial security is directly determined by the strategic management of the enterprise, therefore, when developing specific strategies for the enterprise's activities, namely innovation, investment, resource and others, it is necessary to determine their goals in the context of ensuring the strategic interests of the business entity. The main tasks facing enterprises in the context of ensuring their financial security are achieving a high level of financial stability, ensuring appropriate competitive positions in the market, increasing the solvency of the enterprise and ensuring a high level of business activity. In addition, it is necessary to harmonize the economic interests of the business entity with environmental factors to achieve a high level of their financial security, which requires the development of appropriate measures to eliminate potential threats.

Among prominent foreign scientists, a special place is occupied by the approach proposed by G. Shinazi, who focuses on determining the financial security of enterprises. According to his concept, financial security is not only a state of stability, but also the ability of the enterprise to actively contribute to the development and expansion of its business processes. An important aspect of this approach is effective risk management, that is, not just the ability to identify them in time, but also to minimize the negative consequences that may arise [1].

O.I. Baranovsky [2, p. 79] suggests that when determining the financial security of an enterprise, qualitatively and quantitatively determine the level of the financial condition of the enterprise, as well as activities aimed at achieving such a state, which is characterized by the balance and quality of the use of financial instruments of the economic system and ensures its ability to implement its mission and ensure stable development, withstanding the negative impact of external and internal destabilizing factors.

We have established that when determining the level of financial security of an enterprise, it is advisable to determine its main characteristics.

Ensuring financial security at an enterprise is associated with the introduction and use of a set of principles, as a result of the implementation of which it is possible to minimize risks and threats of loss of financial security. These principles make it possible to determine the main approaches that will ensure the effective functioning of the financial security system of the enterprises under study.

In her research, O.I. Sudakova notes that the level of financial security of an enterprise is influenced by a large number of different principles, which can be divided into internal and external.

Internal indicators are responsible for implementing the principles of achieving financial security of an enterprise from within the relevant production and economic structure through the characteristics of the internal economic stability of the enterprise. The author includes the following internal principles: the principle of enterprise efficiency, or the principle of rational cost management; the principle of profitability,

or the principle of exceeding financial results over costs. This principle is implemented in the case of achieving maximum profit or achieving maximum profitability, where one can limit oneself to maximizing the three main indicators of profitability: overall profitability, profitability of own funds and profitability of products sold; the principle of financial stability (the principle of achieving absolute or normal stability); the principle of balanced financing (verification of the effectiveness of capital investment or targeted choice of self-financing); the principle of optimizing the production structure, which can be considered through ensuring the principle of technological features of the enterprise, namely through the principle of optimizing the location of the enterprise to raw materials sources and sales markets; the principle of the enterprise's commodity policy (implementation of the principle of the enterprise's competitiveness qualities, the principle of rational policy through the mechanism of price differentiation); the principle of rational inventory management; the principle of effective financial planning [3].

External principles (indicators) record and verify the positivity or negativity of the influence of the state and other external factors on the level of financial security of the enterprise. Achieving the principles of the state's positive influence on the financial security of the enterprise consists in verifying the implementation of the following principles: timely detection or prevention of economic crimes in the field of entrepreneurship, inhibition of sharp changes in the national currency exchange rate and price level, increasing the level of capitalization of the banking system for possible long-term lending to the enterprise with a decrease in interest rates on loans [4].

Thus, the conducted research shows that in the process of financial security management, an important place should be given to the development and implementation in business practice of reliable indicators that will allow objectively assessing the level of financial security of the enterprise and timely making effective management decisions. The use in practice of the proposed methodological approach to measuring the level of financial security of enterprises will contribute to achieving this goal.

References: 1. Garry J. Schinasi. Defining Financial Stability. *IMF Working Paper Series*. 2014. No. 187. Pp. 1-16. 2. Baranovsky O.I. Financial Security K: Fenix, 1999. 338 p. 3. Sudakova O.I. Formation of a system of management of economic security of entrepreneurship. *Economics: problems of theory and practice*. 2007. T. 8. Issue. 231. P. 1652–1661. 4. Orlyk, O. V. The system of threats to the economic security of economic entities. *Bulletin of social and economic research: collection of scientific works*. 2014. Issue 1(52). Pp. 250–257.

УДК 657.1:658

Ustymenko Y.D., PhD Degree Candidate.

Scientific Advisors: **Murashkivska I.A.**, PhD in Philosophy, Junior Research Fellow,

Lytvyn S.V., PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor in Foreign Languages

Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine

THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF THE BANKING SECTOR

Keywords: *digital technologies, banking sector, financial innovations, fintech, digital transformation, banking services, cybersecurity, artificial intelligence in banking, blockchain, online banking.*

Digital technologies have become an integral part of the modern banking sector, enhancing operational efficiency, reducing costs, and improving customer experience. The successful implementation of digital solutions enables banks to maintain competitiveness and meet the demands of the contemporary market.

The ongoing technological revolution has significantly influenced banking infrastructure by increasing process automation and strengthening customer-centric approaches. These changes are primarily driven by the need to optimize costs, enhance financial security, and ensure compliance with the dynamic requirements of modern society.

International experience highlights the crucial role of open banking in the technological advancement of the global banking sector. Open Banking refers to a system in which banks provide access to their application programming interfaces (APIs), allowing companies to retrieve necessary financial data to develop new services and applications. This approach expands financial opportunities for account holders and fosters innovation in financial services [1].

The primary advantage of Open Banking lies in creating new opportunities for fintech companies, enabling them to develop more efficient financial management solutions. Furthermore, this concept intensifies competition in the banking industry, motivating traditional financial institutions to improve their services or collaborate with third-party providers.

API interfaces are a cornerstone of Open Banking, defining the interaction principles of various software components and facilitating seamless data exchange between applications. They also play a critical role in the functionality of Banking-as-a-Service (BaaS), a fundamental component of the Open Banking ecosystem.

The rapid development of financial innovations has led to a transformation of traditional business models and customer interaction formats. As a result, financial services are undergoing active digitalization, with fintech companies introducing new products that offer consumers a wide range of online financial services without the involvement of conventional financial intermediaries.

According to the World Bank, 68.5% of the global adult population owns a bank account, with this figure reaching 94% in developed countries. 52% of account holders made or received at least one digital payment, while in developed nations, this figure rose to 90.5%. These statistics underscore the banking sector's continued dominance as a key financial intermediary in the realm of digital payments [3].

Among all fintech segments, digital payments account for the highest transaction volume. Credit services and personal finance management also constitute significant portions of the fintech landscape, with the latter demonstrating the fastest growth. Specifically, in 2018, the transaction volume in personal finance management increased by over 108% compared to the previous year, a trend expected to persist in the coming years.

Artificial intelligence (AI) is one of the most promising directions in the development of information systems and financial technologies. Key emerging AI technologies include machine learning (ML), natural language processing (NLP), and natural language generation (NLG). These technologies rely on self-learning algorithms capable of analyzing and processing vast amounts of data.

The banking sector is among the leading industries actively integrating AI to optimize processes and improve efficiency. According to research by Autonomous Research, AI implementation in banking is projected to save the industry approximately \$1 trillion by 2030.

Blockchain technology remains one of the most significant innovations across various sectors. In banking, blockchain enables transaction tracking and precise data retrieval from any point within the network. Its adoption can enhance transaction speed and accuracy while significantly reducing costs [2].

Currently, banks are in the early stages of blockchain adoption, with some institutions developing their own blockchain strategies and others testing its effectiveness.

The rapid growth of fintech has had an ambiguous impact on the financial services market. On the one hand, it modernizes the financial system, creating new opportunities for consumers and businesses. On the other hand, it disrupts traditional financial models and transforms customer service approaches, compelling traditional financial institutions to adapt to evolving market conditions.

A key factor in successfully navigating these changes is collaboration among all market participants. For banks, this means strengthening competitiveness, while for fintech companies, it presents opportunities to integrate their technological solutions into the existing financial ecosystem and tailor them to customer needs.

In conclusion, digital technologies significantly impact the development of the banking sector, enhancing its efficiency, security, and customer orientation. To achieve successful digital transformation, banks must adopt advanced technologies, establish partnerships with fintech companies, and improve cybersecurity mechanisms. The further integration of digital solutions will enhance banking competitiveness and drive overall financial sector development.

References: 1. New products of the financial market in the digital economy. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/82.pdf>. 2. Demchyshak, N., Loik, R., & Loik, A. DEVELOPMENT OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE: INNOVATIONS IN CREDITING, RISKS AND PROSPECTS. *Economy and Society*, (61), 2024. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-61-2. 3. Digitalization is an innovative direction of bank development. *Effective Economy*. 2018. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6741>. 4. FinTech in the system of transformations of the global financial sector. *Economic Management: Theory and Practice*. Kyiv: IEP of NASU, 2020, pp. 261-273. DOI: 10.37405/2221-1187.2020.261-273.

УДК 658.15:336.71]:004.056.5

Федишин М.П., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці, Україна

Гречка В.В., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (кафедра фінансів, банківської справи та страхування)

Островський В.П., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (кафедра фінансів, банківської справи та страхування)

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Ключові слова: *цифровізація, банківська установа, розвиток, кібербезпека, фінансовий злочин, ризик.*

У сучасному світі, де цифрові технології проникають у всі сфери нашого життя, банківська справа не є винятком. Цифровізація банківських послуг, з одного боку, відкриває перед клієнтами та фінансовими установами безмежні можливості для зручного та швидкого здійснення фінансових операцій, а з іншого боку, створює нові виклики та загрози для фінансової безпеки.

Розвиток системи фінансової безпеки банківських установ в умовах цифровізації є критично важливим завданням, яке потребує комплексного та системного підходу. Банки повинні постійно адаптуватися до змін, що відбуваються в цифровому просторі, та вдосконалювати свої механізми захисту від кіберзагроз та інших видів шахрайства. У цьому контексті, питання фінансової безпеки банківських установ набуває особливої актуальності, оскільки цифровізація не тільки полегшує доступ до фінансових послуг, але й створює нові види загроз, які можуть бути використані зловмисниками для здійснення кібератак та інших незаконних дій.

Одним із ключових аспектів розвитку системи фінансової безпеки банківських установ є створення ефективної системи кібербезпеки, яка здатна протистояти сучасним кіберзагрозам. Банки повинні інвестувати в сучасні технології та програмне забезпечення, які забезпечують захист від вірусів, хакерських атак та інших видів кіберзлочинності [1, 3].

Крім того, важливим елементом системи фінансової безпеки є навчання персоналу та клієнтів правилам безпечного користування банківськими послугами в цифровому середовищі. Банки повинні проводити регулярні тренінги для своїх співробітників, а також інформувати клієнтів про можливі загрози та способи їх уникнення [4]. Розвиток системи фінансової безпеки також передбачає створення ефективної системи моніторингу та аналізу фінансових операцій з метою виявлення підозрілих дій та запобігання шахрайству. Банки повинні використовувати сучасні аналітичні інструменти, які дозволяють виявляти аномалії в поведінці клієнтів та оперативно реагувати на них. Важливим аспектом розвитку системи фінансової безпеки є також співпраця між банками, правоохоронними органами та іншими зацікавленими сторонами. Обмін інформацією про кіберзагрози та інші види шахрайства дозволяє банкам більш ефективно протистояти злочинцям та захищати інтереси своїх клієнтів.

Банки, які приділяють достатню увагу питанням фінансової безпеки та постійно вдосконалюють свої механізми захисту, зможуть забезпечити своїм клієнтам безпечне та комфортне користування банківськими послугами в цифровому середовищі. Розвиток системи фінансової безпеки банківських установ є безперервним процесом, який потребує постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів. Тільки таким чином банки зможуть забезпечити своїм клієнтам найвищий рівень захисту від фінансових загроз у сучасному цифровому світі [5].

Важливо зазначити, що цифровізація банківської сфери є неминучим процесом, який несе в собі як можливості, так і ризики. Тому, розвиток системи фінансової безпеки є невід'ємною частиною успішного функціонування банківських установ в умовах цифрової економіки. Банки, які зможуть ефективно поєднати інновації та безпеку, отримають конкурентні переваги та зможуть завоювати довіру клієнтів, забезпечивши їм спокій та впевненість у збереженні їхніх фінансових активів. У зв'язку з цим, питання забезпечення фінансової безпеки банківських установ в умовах цифровізації набуває особливої актуальності [2]. Проаналізуємо основні напрями розвитку системи фінансової безпеки банківських установ в умовах цифровізації, а саме:

1. Посилення кібербезпеки: 1.1 Розвиток та вдосконалення систем захисту від кібератак, включаючи використання штучного інтелекту та машинного навчання для виявлення та запобігання загроз. 1.2 Регулярне проведення аудитів та тестувань на проникнення для виявлення вразливостей в системах безпеки. 1.3 Підвищення рівня обізнаності та навчання персоналу з питань кібербезпеки.

2. Захист даних клієнтів: 2.1 Впровадження сучасних технологій шифрування та захисту персональних даних клієнтів. 2.2 Дотримання вимог законодавства щодо захисту персональних даних. 2.3 Забезпечення прозорості та інформування клієнтів про використання їх даних.

3. Боротьба з фінансовими злочинами: 3.1 Вдосконалення систем виявлення та запобігання шахрайству, включаючи використання аналізу даних та штучного інтелекту. 3.2 Співпраця з правоохоронними органами та іншими фінансовими установами для боротьби з фінансовими злочинами. 3.3 Розробка та впровадження ефективних механізмів повернення коштів, втрачених внаслідок шахрайства.

4. Управління ризиками: 4.1 Ідентифікація та оцінка нових видів ризиків, пов'язаних з цифровізацією. 4.2 Розробка та впровадження ефективних стратегій управління ризиками. 4.3 Регулярний моніторинг та аналіз ризиків для своєчасного реагування на зміни.

5. Розвиток інфраструктури: 5.1 Модернізація та розвиток ІТ-інфраструктури банків для забезпечення безпеки та стабільності роботи цифрових сервісів. 5.2 Впровадження сучасних

технологій, таких як блокчейн та хмарні сервіси, для підвищення безпеки та ефективності роботи.

6. Адаптація до змін: 6.1 Постійний моніторинг та аналіз нових тенденцій у сфері цифрових технологій та кіберзлочинності. 6.2 Своєчасна адаптація систем фінансової безпеки до нових викликів та загроз.

7. Інновації та розвиток: 7.1 Постійний пошук та впровадження новітніх технологій та рішень для підвищення рівня фінансової безпеки. 7.2 Інвестування в дослідження та розробки у сфері кібербезпеки.

Отже, розвиток системи фінансової безпеки банківських установ в умовах цифровізації є стратегічно важливим завданням, яке потребує комплексного та відповідального підходу. Тільки таким чином банки зможуть забезпечити безпеку та надійність своїх продуктів або послуг в умовах динамічного розвитку цифрових технологій.

Список використаних джерел: 1. Костюченко О.Є., Паталах В.І. Забезпечення фінансової безпеки банківської системи як складова фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2014. В.7, Ч.5. С. 24-27. 2. Левандівський О. Т., Криховецька З. М., Кохан І. В. Сучасні тенденції функціонування банківської системи України. *Агросвіт*. 2023. № 3/4. С. 97-104. 3. Ляхович О.О., Добровольська В.В. Сутність та забезпечення фінансово-економічної безпеки банківських установ. *Вісник НУВГП. Серія «Економічні науки»*. 2020. Вип. №1 (89). С. 125-133. 4. Пантелєєва Н. М. Фінансова безпека в умовах цифрової економіки: очікування і реальність. *Фінансовий простір*. 2020. №2 (38). С. 22-37. 5. Савастєєва О.М., Кальнєва А.С. Фінансова безпека банків: забезпечення в умовах війни. *Перспективи регулювання соціально-економічних процесів в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (6 жовтня 2023 року, м. Одеса) [Електронне видання] / відп. ред. О.В. Побережець; ред. кол.: Є.І. Масленніков, О.М. Савастєєва, Л.О. Масіна та ін. Одеса: Олді+, 2023. С. 133-137.*

УДК 330.322:620.9

Фролов А. Ю., канд. наук з держ. упр., докторант кафедри економічної теорії
Науковий консультант: **Кириленко В. І.**, д-р екон. наук, професор
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ІМПЕРАТИВИ МОБІЛІЗАЦІЇ ЗЕЛЕНОГО ФІНАНСУВАННЯ

Ключові слова: фінансові ринки, фінансова система, сталий розвиток, зелене фінансування, ризики.

Фінансові ринки – це джерело розвитку економіки і суспільства. Вони забезпечують роботою людей, надають платіжні послуги, кредитують та страхують окремих осіб, підприємства, уряди країн. Якщо фінансові ринки не дають очікуваних результатів, економіка слабшає, і це може призвести до краху, шоків і потрясінь як це спостерігалось раніше.

Особливо вразливі до злетів і падінь країни, що розвиваються. Їхні фінансові системи крихкі і недосконалі. В них, як правило, домінують невеликі місцеві банки або осередки міжнародних фінансових установ, а деякі галузі економіки взагалі не обслуговує офіційний фінансовий сектор. І це посилює ризики фінансової нестабільності, скорочення загального обсягу кредитування або підвищення рівня непрацюючих кредитів тощо.

Але одночасно фінансові ринки відкривають вікно можливостей для мобілізації зелених фінансів. Актуальність зеленого фінансування перманентно зростала в країнах, що розвиваються, і зараз «це ключова тема, що лежить в основі як нової динаміки просування політики сталого розвитку, так і подальшого зростання фінансових ринків» [1]. Хоч відповідно Порядку денного ООН на період до 2030 року і Цілей сталого розвитку, Паризької кліматичної угоди необхідні нові підходи, які передбачатимуть трансформацію внутрішніх фінансових систем для мобілізації необхідних приватних ресурсів замість фінансування з міжнародних джерел.

Фінансова система складається з інститутів і ринків, які взаємодіють між собою. При цьому, політики і правила, стандарти та норми, що регулюють фінансову систему, суттєво впливають на доступність та умови залучення зелених фінансів. Для мобілізації зелених фінансів національні фінансові системи повинні бути узгодженими з імперативами сталої економіки. А відтак завдання для фінансових систем буде подвійним:

1) Мобілізація капіталу в рамках конкретних пріоритетів сталого розвитку. Це передбачає заохочення тих груп, які недостатньо обслуговуються (наприклад, малі та середні підприємства), залучення фінансування в стійку інфраструктуру (наприклад, альтернативна енергетика, екологічно-чистий транспорт, побутовий сектор) і фінансування інновацій в критично важливих сферах (наприклад, сільське господарство, мобільність).

2) Інтеграція факторів сталого розвитку в процеси прийняття фінансових рішень. Стійкість повинна стати обов'язковою для фінансових установ і учасників фінансових ринків. При чому має бути забезпечена цілісність ринку як в належному урядуванні (зокрема, в частині фіскальної та антикорупційної політики, захисту прав людини), так і в інтеграції екологічних та соціальних факторів (наприклад, що пов'язані зі зміною клімату, нестачею води) в системах управління ризиками, обов'язкова звітність учасників фінансових ринків.

Утім в Центрі Разумкова відмічають що, основною метою фінансової системи має бути «обслуговування» секторів реальної економіки та забезпечення широким спектром фінансових послуг підприємств, домогосподарств, а також держави. І перехід світу до сталого розвитку лише зміцнює цей взаємозв'язок, пропонуючи нові параметри навколо поваги до навколишнього середовища, подолання бідності та всеохоплюючого процвітання [2]. Тож важливий момент для країн, що «трансформуються» – не втратити зв'язок фінансової системи з реальною економікою щоб забезпечити її стабільність.

Ключову роль в забезпеченні стабільності відіграватимуть фінансові установи, які виступатимуть посередниками між тими, хто надає фінансування, і тими, хто потребує фінансування. При цьому, виклики сталого розвитку вимагатимуть акцентування більшої уваги на соціальних та екологічних факторах. Тож трансформація фінансової системи для мобілізації зеленого фінансування має забезпечити ефективну роботу банків, ринків капіталу та інституційних фондів, що разом представляють систему розподілу капіталу.

Банки важливі в оцінці ризику, видачі «зелених» кредитів та випуску боргових цінних паперів (наприклад, зелених облігацій). Але зазвичай вони є лише власниками короткострокових депозитів і не дуже підходять для утримання довгострокових активів на своїх балансах. Відтак, ринки капіталу відкривають більш важливий канал для продажу довгострокових боргових цінних паперів, зокрема інституційним інвесторам, таким як пенсійні та страхові фонди, державні фонди розвитку і багатства, які оперують довгостроковими активами.

Хоча важливу роль також відіграє ринок страхування. При чому представники цього ринку можуть бути як ризик-менеджерами, так і носіями ризику, а також інвесторами. Громади часто залучають страхові компанії для проведення аналізу і досліджень під час формування моделей запобігання ризикам щоб зрозуміти як зменшити загрози катастроф та мінімізувати збитки. Страховий ринок так само надає послуги планування в сфері землекористування, зонування та

оцінки будівельних норм. Як носії ризику, страхові компанії допомагають домогосподарствам та підприємствам під час фінансових потрясінь, що виникають в наслідок землетрусів, циклонів, повеней та посух. Також вони є великими інвесторами, їх глобальні активи оцінюються в 29 трлн дол США [2].

Сьогодні «озеленення» національних фінансових ринків є невідкладним імперативом, особливо в країнах, що розвиваються. Це посилює спроможності фінансових систем враховувати національні пріоритети та сталий розвиток, впливає на їх трансформацію. Таким чином приватний капітал буде залучений до реалізації великомасштабних проєктів, що матиме вирішальне значення у досягненні Цілей сталого розвитку та зобов'язань щодо клімату. При цьому в мобілізації зеленого фінансування братимуть участь не тільки корпоративні підприємства. Так само будуть залучені малі, середні підприємства, а також домогосподарства, що інвестуватимуть на довгострокову перспективу. Але це вимагатиме заохочення та стимулювання учасників фінансового ринку, запровадження фіскальних заходів для залучення інвестицій в рамках розвитку нової зеленої та інклюзивної фінансової системи.

Список використаних джерел: 1. United Nations Digital Library. Green Finance for Developing Countries. Needs, Concerns and Innovations. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3846750?v=pdf>. 2. «Зелені» інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст. Київ : Заповіт, 2019. С. 315

**Секція 4. ПРАВО ТА ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ****Section 4. LAW AND LAW ENFORCEMENT: MODERN CHALLENGES AND DEVELOPMENT
PROSPECTS**

УДК 349.6

Барабаш А.Г., канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри публічного та приватного права
Попович А. С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. КЮ-231
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

**НАДЗВИЧАЙНІ ЕКОЛОГІЧНІ СИТУАЦІЇ, ЇХ ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ТА
КЛАСИФІКАЦІЇ**

На сьогоднішній день екологічна ситуація на території України перебуває в критичному стані. Людська діяльність, що характеризується нераціональним використанням природних ресурсів, посиленням антропогенним навантаженням на екосистеми та відсутністю належного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства, призводить до виникнення надзвичайних екологічних ситуацій. Суттєво погіршилася ситуація внаслідок повномасштабної військової агресії РФ проти України, яка спричинила безпрецедентні екологічні загрози національного характеру. А тому в умовах зростання кількості та масштабів надзвичайних екологічних ситуацій ця тема набуває особливої важливості.

Метою дослідження є визначення поняття надзвичайних екологічних ситуацій, з'ясування їх правової природи та огляд науково обґрунтованої класифікації.

Законодавче визначення надзвичайної екологічної ситуації міститься у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», зокрема у статті 65 «Зона надзвичайної екологічної ситуації». Відповідно до цього положення, окрема територія України, на якій сталися значні негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що потребують застосування державою надзвичайних заходів, може бути оголошена зоною надзвичайної екологічної ситуації. В ч. 3 цієї ж статті вказано, що під негативними змінами в навколишньому природному середовищі слід розуміти «втрату, виснаження чи знищення окремих природних комплексів та ресурсів внаслідок надмірного забруднення навколишнього природного середовища, руйнівного впливу стихійних сил природи та інших факторів, які обмежують або виключають можливість життєдіяльності людини та провадження господарської діяльності в цих умовах» [1]. Аналогічне тлумачення надзвичайної екологічної ситуації наведено в Законі України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації».

З вищезазначеної інформації слідує, що надзвичайні екологічні ситуації - це обстановка на певній території, що склалася внаслідок аварії, катастрофи, стихійного лиха або іншої небезпечної події, яка може спричинити людські жертви, шкоду здоров'ю людей, значні матеріальні втрати та порушення умов життєдіяльності людей. Ці ситуації характеризуються порушенням нормальних умов життя і діяльності людей, загрозою їх життю і здоров'ю, пошкодженням та знищенням матеріальних цінностей і компонентів навколишнього природного середовища.

Згідно з українським законодавством, Президент України має право оголосити певну територію зоною надзвичайної екологічної ситуації. Це рішення приймається на основі пропозицій від Ради національної безпеки і оборони України або від Кабінету Міністрів України. Після оголошення, указ Президента повинен бути затверджений Верховною Радою України протягом двох днів [1].

Відповідно до закону України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», а саме статті 5, територія може бути визнана зоною надзвичайної екологічної ситуації у разі наявності таких обставин:

«значне перевищення гранично допустимих норм показників якості навколишнього природного середовища, визначених законодавством;

виникнення реальної загрози життю та здоров'ю великої кількості людей або заподіяння значної матеріальної шкоди юридичним, фізичним особам чи навколишньому природному середовищу внаслідок надмірного забруднення навколишнього природного середовища, руйнівного впливу стихійних сил природи чи інших факторів;

негативні зміни, що сталися в навколишньому природному середовищі на значній території і які неможливо усунути без застосування надзвичайних заходів з боку держави;

негативні зміни, що сталися в навколишньому природному середовищі, які суттєво обмежують або виключають можливість проживання населення і провадження господарської діяльності на відповідній території;

значне збільшення рівня захворюваності населення внаслідок негативних змін у навколишньому природному середовищі»[2].

Надзвичайні ситуації, що можуть виникати в Україні та негативно впливати на роботу економічних об'єктів і життєдіяльність населення, класифікуються за двома основними критеріями: галузевою приналежністю та масштабами можливих наслідків. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 1998. № 1099 (1099-98-п) «Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій», яка виділила чотири класи надзвичайних ситуацій, втратила чинність. Постановою Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 р. № 368 «Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями» не передбачено класифікації надзвичайних ситуацій за джерелами їх виникнення. Згідно з цією Постановою, основними критеріями класифікації є 1) масштаб поширення та обсяг технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для ліквідації наслідків надзвичайної ситуації; 2) кількість осіб, які загинули, постраждали або умови життєдіяльності яких були порушені внаслідок впливу уражальних чинників надзвичайної ситуації; 3) розмір завданих збитків.

Відповідно до чинного Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями, надзвичайна ситуація державного рівня визначається: «ситуацією, яка поширилася чи може поширитися на територію інших держав або поширилася з території інших держав» [3]. Регіонального рівня визнається надзвичайна ситуація: «яка поширилась на територію двох чи більше районів, Автономної Республіки Крим, областей, а для її ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують можливості цих районів, але не менш як 1 відсоток обсягу видатків відповідних місцевих бюджетів» [3]. Місцевого рівня визнається надзвичайна ситуація: «яка поширилася чи може поширитися за межі об'єкта та створює на окремій території чи на інших об'єктах загрозу життю або здоров'ю населення, призводить до руйнування будівель, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи спричиняє наднормативні, аварійні викиди забруднюючих речовин та інший шкідливий вплив на навколишнє природне середовище, а для її ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують власні можливості об'єкта» [3]. Надзвичайна ситуація визнається об'єктового рівня, якщо вона не відповідає критеріям вищезазначених рівнів.

Вчені поділяють надзвичайні екологічні ситуації за причинами їх виникнення на техногенні, природні, соціально-політичні та воєнні [4]. Техногенні охоплюють транспортні аварії, пожежі, вибухи, руйнування споруд, аварії на інженерних мережах і системах життєзабезпечення, а також ситуації з викидом небезпечних хімічних, радіоактивних або біологічних речовин. Аварія визначається як небезпечна подія техногенного походження, наслідки якої можуть включати травмування або загибель людей, загрозу життю та здоров'ю населення в певному регіоні чи на

території окремого підприємства, руйнування будівель, споруд, транспортних засобів, порушення роботи виробничих чи транспортних систем. Крім того, аварія може призвести до неконтрольованих викидів забруднюючих речовин у довкілля та інших негативних екологічних впливів. Катастрофа є масштабнішою за аварію подією, що спричиняє важкі наслідки. На відміну від аварії, катастрофа може мати не лише техногенне чи природне походження, а й інші форми, завдаючи значної шкоди людям, економіці та навколишньому середовищу [5].

Природні причини виникнення надзвичайних екологічних ситуацій включають небезпечні геологічні, метеорологічні та гідрологічні явища, деградацію ґрунтів, природні пожежі, інфекційні захворювання людей, тварин і рослин, зміну стану водних ресурсів та біосфери. Соціально-політичні причини пов'язані з протиправними діями терористичного та антиконституційного характеру, включаючи теракти, захоплення заручників, напади на стратегічні об'єкти, викрадення або знищення суден і зброї. Воєнні причини виникнення надзвичайних екологічних ситуацій виникають внаслідок застосування зброї масового ураження або звичайних засобів збройної боротьби, що спричиняє вторинні фактори ураження населення, навколишнього середовища та руйнування критичної інфраструктури.

За масштабом наслідків та обсягу технічних і матеріальних ресурсів, надзвичайні ситуації поділяються на державний, регіональний, місцевий або об'єктовий рівень.

Законодавство України, зокрема закони «Про охорону навколишнього природного середовища» та «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», дає чітке визначення того, що таке надзвичайна екологічна ситуація. Надзвичайна екологічна ситуація – це критичний стан, який виникає в окремих районах через серйозні негативні зміни в природному середовищі. Цей стан вимагає негайного втручання держави та застосування спеціальних заходів для його подолання.

Класифікація надзвичайних екологічних ситуацій є важливим елементом системи управління техногенно-екологічною безпекою, оскільки дозволяє чітко визначати рівень загрози та відповідні заходи реагування.

Залежно від підходу до систематизації таких ситуацій, розрізняють доктринальні та нормативні класифікації. Доктринальні класифікації розробляються науковцями та враховують різні критерії, такі як масштаби забруднення, характер джерела загрози, тривалість і незворотність наслідків для довкілля та здоров'я людини. Вчені пропонують диференціювати надзвичайні екологічні ситуації за такими аспектами, як їхній вплив на природні компоненти, відновлюваність екосистем, рівень ризику для життя населення та необхідність залучення державних ресурсів для подолання наслідків.

Нормативна класифікація, закріплена у Постанові Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 року № 368 «Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями», визначає чотири рівні надзвичайних ситуацій: державний, регіональний, місцевий та об'єктовий. В основу цієї класифікації покладено критерії територіального поширення, кількості постраждалих, масштабів завданої шкоди та необхідних ресурсів для ліквідації наслідків.

Список використаних джерел: 1. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII : станом на 10 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 27.02.2025). 2. Про зону надзвичайної екологічної ситуації : Закон України від 13.07.2000 № 1908-III : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text> (дата звернення: 27.02.2025). 3. Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 № 368 : станом на 31 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368-2004-p#Text> (дата звернення: 10.03.2025). 4. Екологія надзвичайних ситуацій: курс лекцій. Частина I. Видання друге виправлене та доповнене. Для здоб. вищ. освіти, які навчаються за першим (бакалаврським) рівнем вищої

освіти за освітньо-професійною програмою «Екологічна безпека» / С.Р. Артем'єв, В.А. Андронов, А.І. Андронов та ін. НУЦЗУ, 2021. 146 с. 5. Поняття надзвичайних екологічних ситуацій, їх ознаки та класифікація. *Екологічне право: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. 432 с. URL: https://pidru4niki.com/1785080355733/pravo/ponyattya_nadzvichaynih_ekologichnih_situatsiy_oznaki_klasifikatsiya (дата звернення: 27.02.2025).*

УДК 349.6:349.4

Барабаш А.Г., канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри публічного та приватного права
Москаленко А.О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ПР-231
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПРАВОВА ОХОРОНА ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ В МЕЖАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

***Ключові слова:** зелені насадження, охорона, благоустрій населеного пункту, землі рекреаційного призначення, відповідальність.*

Актуальність дослідження правової охорони земельних насаджень в межах населених пунктів зумовлена їхньою ключовою роллю у підтримці екологічної стабільності, забезпеченні якості міського середовища та збереженні біорізноманіття. В умовах зростаючої урбанізації та антропогенного тиску на навколишнє середовище, зелені насадження виступають як невід'ємна складова екосистеми міст, виконуючи важливі санітарно-гігієнічні, медико-екологічні, рекреаційні, архітектурно-планувальні та естетичні функції. Недостатнє дотримання екологічних норм призводить до неправомірного знищення та пошкодження зелених насаджень. Тому питання правової охорони зелених насаджень в межах населених пунктів для їх збереження та відновлення набуває особливої актуальності.

Метою дослідження є аналіз правового регулювання охорони зелених насаджень у межах населених пунктів.

Згідно з п. 2.1 Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України, затверджених наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України 10.04.2006 р. «Зелені насадження – деревна, чагарникова, квіткова та трав'яна рослинність природного і штучного походження на визначеній території населеного пункту» [1].

Система зелених насаджень складається з: зелених насаджень загального користування (парки, зоопарки, ботанічні сади, міські сади, сади житлових районів, сквери, бульвари, насадження на схилах, набережних, лісопарки, лугопарки, гідропарки); обмеженого користування (громадські та житлові будинки, навчальні заклади, заклади охорони здоров'я, промислових підприємств, санаторіїв, культурно-освітніх та спортивно-оздоровчих установ) та спеціального призначення (вздовж транспортних магістралей у вулиць, у санітарно-захисних зонах, кладовищах, вздовж ліній електропередач, лісомеліоративні, водоохоронні, вітрозахисні, протиерозійні, розсадники, квітникарські господарства та пришляхові насадження в межах населених пунктів) [1].

Ефективна охорона зелених насаджень вимагає чіткого правового регулювання, що визначає права та обов'язки суб'єктів, запроваджує дієві механізми контролю та відповідальності за порушення законодавства. «Охорона зелених насаджень – система адміністративно-правових, організаційно-господарських, економічних, архітектурно-планувальних і агротехнічних заходів, спрямованих на збереження, відновлення або покращення виконання зеленими насадженнями відповідних функцій» [1].

Правове регулювання охорони зелених насаджень має комплексний характер, що зумовлено різноманітністю об'єктів захисту, багатосуб'єктністю правовідносин, поєднанням правових механізмів та особливостями правового регулювання екологічних відносин.

Правову основу охорони зелених насаджень населених пунктів можна класифікувати за групами. Загальними нормативними актами є: Закон України «Про охорону навколишнього середовища», Закон України «Про благоустрій населених пунктів» (стаття 28), Наказ міністерство будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України». Ці нормативні акти не містять спеціалізованих норм, спрямованих виключно на охорону зелених насаджень, а регулюють широкий спектр питань пов'язаних з охороною довкілля та рослинного світу.

Земельний кодекс (стаття 55) чітко розмежовує землі лісгосподарського призначення та землі, на яких розташовані зелені насадження в межах населених пунктів. Відповідно до ст. 51 Земельного кодексу земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень в населених пунктах належать до земель рекреаційного призначення [2]. Межевська Л.В. та Братішко Н.А. цілком раціонально вказують, що «властивістю правового режиму земель рекреаційного призначення є те, що він у багатьох випадках визначається локальними землевпорядними і проєктними актами та з огляду на це має певну специфіку під час встановлення для кожної конкретної земельної ділянки. Цей режим багато в чому визнається ініціатором створення рекреаційних зон чи об'єктів рекреації...» [3, с. 336].

Цивільне законодавство також відіграє важливу роль у правовій охороні зелених насаджень населених пунктів. Знищення зелених насаджень призводить до втрати їх значення, як «зелених насаджень», внаслідок чого вони трансформуються в матеріальні об'єкти, що потенційно підпадають під регулювання Цивільного кодексу України. Це стосується окремих видів зелених насаджень, які розміщені на земельній ділянці, оскільки ЦК України відносить до нерухомих речей «..земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення» [4]. Тому, зелені насадження слід вважати приналежними до головної речі – земельної ділянки, а отже, вони виступають майном особливого роду і можуть охоронятися ЦК України.

Правове регулювання юридичної відповідальності у сфері охорони зелених насаджень в межах населених пунктів є складним та багатоаспектним. Чинне законодавство не містить нормативних актів щодо юридичної відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ в межах населених пунктів, окрім постанови Кабінету Міністрів України «Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктів». Особливістю цієї сфери є міжгалузевий характер правовідносин, що зумовлює застосування методів правового регулювання з різних галузей права. Тому, застосування юридичної відповідальності визначається індивідуально в кожному конкретному випадку, враховуючи характер та зміст скоєного правопорушення.

Згідно п. 5.5 Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України «Відповідальними за збереження зелених насаджень і належний догляд за ними є:

на об'єктах благоустрою державної чи комунальної власності - балансоутримувачі цих об'єктів;

на територіях установ, підприємств, організацій та прилеглих територіях - установи, організації, підприємства;

на територіях земельних ділянках, які відведені під будівництво, - забудовники чи власники цих територій;

на безхазяйних територіях, пустирях - місцеві органи самоврядування;

на приватних садибах і прилеглих ділянках - їх власники або користувачі» [1].

Ця норма встановлює чіткий розподіл відповідальності. Для кожної категорії земель або територій визначено конкретних відповідальних осіб чи організацій. Це допомагає уникнути ситуацій, коли насадження залишаються без догляду через неясність обов'язків.

Правова охорона зелених насаджень у межах населених пунктів є складним і міжгалузевим процесом, що поєднує норми екологічного, земельного та цивільного права. Комплексний підхід до регулювання цього питання обумовлений різноманітністю об'єктів захисту та багатосуб'єктністю правовідносин. Земельне законодавство визначає статус земель рекреаційного призначення, тоді як цивільне право регулює правові аспекти власності на зелені насадження.

Наявність спеціальних нормативно-правових актів, таких як Правила утримання зелених насаджень, забезпечує правові механізми догляду та відповідальності за їх збереження. Важливим аспектом є розподіл обов'язків між державними органами, комунальними підприємствами, власниками земельних ділянок і органами місцевого самоврядування, що дозволяє ефективно реалізовувати заходи з охорони та відновлення зелених зон.

Водночас законодавство має певні прогалини у питанні юридичної відповідальності за порушення режиму охорони зелених насаджень, що потребує подальшого вдосконалення. Розвиток правових норм у цій сфері має орієнтуватися на екологічну сталість, збереження біорізноманіття та забезпечення комфортного середовища для проживання в умовах урбанізації.

Список використаних джерел: 1. Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України: Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10.04.2006 № 105. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06#Text> (дата звернення: 07.03.2025). 2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III / Відомості Верховної Ради України. 2002. №3-4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 07.03.2025). 3. Межевська Л.В., Братішко Н.А. Правовий режим земель рекреаційного призначення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №11. С. 335-337. 4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV/ Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 07.03.2025).

УДК 340.15:340.5

Бровко А.В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Козинець О.Г.**, канд. іст. наук, доцент, завідувач кафедри
правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін,
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

КОНСТИТУЦІЇ УСРР 1919 р. ТА УСРР 1929 р.: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Ключові слова: *Українська соціалістична радянська республіка, Конституція, державна влада, права і свободи громадян, партія, робітники, селяни*

Прийняття Конституцій УСРР 1919 р. та 1929 р. було важливим кроком для розвитку соціалістичної держави в Україні та побудови соціалістичного суспільства, закріплюючи основні принципи управління державою, права громадян та відображаючи політичну та соціальну ситуацію в країні. Вони також мали велике значення для формування національної свідомості та ідентичності українського народу, сприяючи укріпленню державності та незалежності України в міжнародному співтоваристві.

Конституції УСРР 1919 року та УСРР 1929 року можна порівняти за декількома аспектами:

1. за ідеологічним визначенням держави. У 1919 році держава була визначена як соціалістична республіка з владою у руках робітників та селян, з партією, яка забезпечувала реалізацію соціалістичної програми. У 1929 році держава була описана як соціалістична

держава рад робітників, селян та інтелігенції, створена для будівництва соціалізму, з більш виразною роллю рад як державних органів [1, с. 19].

2. за визначенням політичних прав та свобод. У першій Конституції гарантовано свободу слова, преси, зборів та асоціацій, право на страйки, але в другій Конституції ці права обмежено з метою контролю соціально-економічного життя, наприклад, обмежено право на приватну власність. У Конституції УСРР 1919 року рівність перед законом була формально закріплена, але мала специфічний характер, оскільки стверджувалося, що працюючим масам надаються всі права і можливості в сфері громадянського і політичного життя для проведення диктатури пролетаріату та зuboжілого селянства. У статті 32 Конституції УСРР 1919 року визначалося, що УСРР визнає рівні права для працюючих, незалежно від раси та національності, і протиставляє будь-які усталення або привілеї, які суперечать основним законам країни, а також будь-які обмеження національних меншин [2]. Проте, ця Конституція фактично відображала можливість позбавлення політичних прав окремих осіб або груп осіб, які стояли на заваді соціалістичній революції.

Конституція УСРР 1929 року була розширеним варіантом Конституції УРСР 1919 року. Вона закріплювала політичні права для трудящих мас, без розрізнення статі, віри, раси і національності, але одночасно позбавляла експлуататорські класи цих прав [1, с. 19]. Громадяни Української соціалістичної радянської республіки вважалися громадянами Союзу радянських соціалістичних республік, а громадяни інших соціалістичних радянських республік мали всі права і обов'язки на території Української соціалістичної радянської республіки, що були встановлені для громадян УСРР.

У статті 17 Конституції УСРР 1929 року повторювалося положення Конституції УСРР 1919 року, що стверджувало: «Захищаючи інтереси працюючих, Українська соціалістична радянська республіка обмежує права окремих осіб та груп, які завдають шкоду інтересам соціалістичної революції» [3].

Конституція УСРР 1919 року закріплювала систему децентралізованої державної влади, де рішення приймалися радами на різних рівнях, від місцевих до національних. Проте, у Конституції УСРР 1929 року централізована система державної влади набула більшої привабливості, з визнанням, що надмірна децентралізація заважає реалізації загальнонаціональної політики. Отже, Конституція УСРР 1929 року передбачала створення централізованої системи державної влади, заснованої на принципах партійного керівництва, зберігаючи розподіл влади між Радами, але з меншим рівнем автономії.

У Конституції УСРР 1919 року партія визначалася як провідний ідеологічний центр, що мало забезпечити втілення соціалістичної програми в державі, але у Конституції УСРР 1929 року роль партії зросла, і вона стала основним політичним органом, що контролював усі сфери життя суспільства.

Щодо виборчих прав, то в Конституції УСРР 1919 року передбачалося загальне, рівне і пряме виборче право для всіх громадян старших 18 років, тоді як у Конституції УСРР 1929 року виборче право було обмежене, і надавалось лише працюючим громадянам.

У сфері економічної політики, Конституція УСРР 1919 року передбачала націоналізацію основних секторів економіки та земельну реформу, але Конституція УСРР 1929 року пішла ще далі, повністю націоналізуючи всі сфери економіки та забороняючи приватну власність.

Конституція УСРР 1929 року відрізнялася від Конституції УСРР 1919 року у більш детальному та конкретному описі організації та функціонування державної влади, включаючи створення Рад народних комісарів для керівництва економікою та забезпечення дотримання порядку згідно з законом. На додаток до цього Конституція УСРР 1929 року встановлювала суворіші положення щодо кримінальної відповідальності, зокрема за антирадянську агітацію та пропаганду, що давало державі можливість придушувати опозиційну діяльність.

Водночас, обидві Конституції передбачали права та обов'язки громадян, але Конституція УСРР 1929 року встановлювала Комуністичну партію як єдиний політичний орган, що мав абсолютну владу в країні, забороняючи існування будь-якої іншої політичної партії.

Таким чином, Конституції УСРР 1919 р. і 1929 р. відображали етапи розвитку соціалістичної держави Україна, відзначаючи її прогрес та зміни у різні періоди історії. Внесені зміни до Конституції УСРР 1929 р. спрямовані на покращення економічної ефективності та посилення участі громадян у вирішенні суспільних питань.

Список використаних джерел: 1. Чехович Т.В. Правові та історичні передумови закріплення конституційного принципу рівності громадян перед законом у Конституції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. Київ. 2017. Вип. 2 (17). С. 17-23. 2. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (березень 1919 р.) : Іст. док. Всеукр. Центр. Виконкому від 10.03.1919 р.: станом на 7 трав. 2022 р. URL: <http://sb7878.ucoz.ru/publ/62-1-0-82> (дата звернення 22.02.2025). 3. Конституція (основний закон) Української соціалістичної радянської республіки від 15.05.1929 р. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1929.html> (дата звернення 22.02.2025).

УДК 347.6

Бровко А. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Кочина О. С.**, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: розірвання шлюбу, воєнний стан, реєстрація актів цивільного стану.

Повномасштабне військове вторгнення росії в Україну, розпочате 24 лютого 2022 року, суттєво вплинуло на всі аспекти життя суспільства, включаючи сімейні відносини. Одним із викликів є питання розірвання шлюбу. Незважаючи на воєнний стан, ця процедура залишається доступною, адже право на волевиявлення не обмежується. Однак у воєнних умовах процес розірвання шлюбу має свої особливості, які потребують розгляду. Важливо проаналізувати, чи змінилася процедура розлучення, які проблеми виникають під час її застосування та як їх можна вирішити.

Визначення особливостей розірвання шлюбу в умовах воєнного стану неможливе без аналізу самого поняття «розірвання шлюбу» та різних наукових підходів до його тлумачення. Науковці пропонують різні підходи до визначення поняття розірвання шлюбу. Так, на думку А. Б. Болховітінової «розірвання шлюбу – це акт, із яким пов'язано припинення прав та обов'язків подружжя» [1, с. 6]. Водночас А. Б. Райчук зазначає, що «розірвання шлюбу – це припинення шлюбу за життя подружжя» [2, с. 128]. У свою чергу К. М. Глиняк підкреслює, що «розірвання шлюбу – сукупність дій подружжя та встановлених законодавством органів (органів РАЦС та суду), спрямованих на подальше припинення подружніх стосунків» [3, с. 4]. Тобто, можна стверджувати, що розірвання шлюбу є комплексним правовим явищем, що вимагає як особистого волевиявлення, так і формальних юридичних процедур.

Сімейним кодексом України (далі – СК України) передбачено два способи розірвання шлюбу: через органи державної реєстрації актів цивільного стану (далі – ДРАЦС) та суд. Відповідно до ч. 1 ст. 106 СК України, шлюб може бути розірваний органом ДРАЦС за умови,

що подружжя не має спільних неповнолітніх дітей і обоє згодні на припинення шлюбу [4]. Однак, окрім ДРАЦС, процедура розірвання шлюбу може здійснюватися і в судовому порядку. Сімейний кодекс України передбачає два випадки розірвання шлюбу через суд: за спільною заявою подружжя, яке має неповнолітніх дітей (ст. 109 СК), або за позовом одного з подружжя у разі наявності спору (ст. 110 СК) [4]. Таким чином, у першому випадку шлюб припиняється за взаємною згодою, проте через наявність дітей процедура потребує судового розгляду, оскільки органи ДРАЦС не можуть її здійснити. Другим типом судового порядку розірвання шлюбу є процес, що здійснюється за позовом одного з подружжя, як це зазначено в статті 110 Сімейного кодексу України. Це означає, що коли між подружжям немає згоди на розірвання, ініціатива виходить лише від однієї зі сторін [5, с. 230]. Водночас, слід зазначити, що дана норма має винятки, які описані в частинах 2, 3 та 4 цієї статті. У свою чергу, в умовах воєнного стану процес розірвання шлюбних відносин зазнав певних змін, які мають свої особливості залежно від конкретної ситуації. Наприклад, в окупованих областях України або в областях, де тривають бойові дії, через загрозу небезпеки, органи державної реєстрації актів цивільного стану тимчасово не працюють. Згідно до п. 14 глави 1 розділу II Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 року № 52/5, у разі введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» державна реєстрація актів цивільного стану проводиться будь-яким органом державної реєстрації актів цивільного стану за зверненням заявника [6]. Отже, подружжя може без жодних труднощів подати заяву до будь-якого діючого органу ДРАЦС.

Якщо обоє з подружжя, які не мають дітей перебувають за кордоном, вони можуть звернутись до найближчої консульської установи України для розірвання шлюбу. Якщо ж лише один з подружжя знаходиться за межами країни, то він звертається до консульства, а інший, що залишився в Україні, подає заяву до органу ДРАЦС. У такому випадку консульство передає заяву до відповідного органу для реєстрації розлучення. Щодо судового розлучення, то на територіях, де тривають бойові дії, суди тимчасово не функціонують, і їх територіальна підсудність була змінена. Згідно до розпорядження Верховного Суду від 6 березня 2022 року № 1/0/9-22, змінюється територіальна підсудність судових справ певних судів у зв'язку з неможливістю здійснювати судами правосуддя під час дії воєнного стану. Згідно з ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», справи можуть подаватися до суду, який найбільш територіально наближений до того суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду [7]. Отже, якщо суд, який розглядає справу, призупинив роботу через воєнний стан, то його функції може виконувати найближчий територіальний суд. У разі, коли один із подружжя перебуває за кордоном і немає спільної згоди на розлучення або є неповнолітні діти, позов подає той, хто знаходиться в Україні. Суд надсилає запит до іноземної держави, де з'ясовують позицію другого з подружжя. Лише після отримання відповідної інформації та за умови її достатності суд ухвалює рішення щодо розірвання шлюбу [8, с. 128].

Слід також звернути увагу на випадки, коли один з подружжя зник під час бойових дій. Згідно з ч. 4 ст. 8 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», набуття правового статусу особи, зниклої безвісти за особливих обставин, не змінює її сімейного стану до моменту, поки не буде розірваний шлюб за заявою іншого з подружжя внаслідок визнання особи безвісно відсутньою або до моменту оголошення такої особи померлою [9]. Тобто, розірвання шлюбу може відбутися за відсутності одного з подружжя, якщо є підтвердження його зникнення або смерті.

Таким чином, незважаючи на виклики, які ставить воєнний стан в Україні, державні органи продовжують працювати, забезпечуючи громадянам можливість розірвання шлюбу без обмежень. Система має альтернативи для регіонів, де ведуться бойові дії, що підтверджує, що воєнний стан не перешкоджає здійсненню прав на розірвання шлюбу. Це свідчить про

важливість збереження прав громадян у складних умовах, а також про необхідність подальших досліджень для оцінки ефективності цих механізмів та виявлення нових шляхів підтримки громадян у кризових ситуаціях.

Список використаних джерел: 1. Болховітінова А.Б. Припинення шлюбу за законодавством України: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». А.Б. Болховітінова. Київ, 2009. С. 18. 2. Райчук А.Б. Поняття «припинення шлюбу», «розірвання шлюбу», «розлучення». Їх співвідношення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка : Юридичні науки*. 2005. С. 127-129. 3. Глиняка К.М. Правове регулювання розлучення за сімейним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Одеса, 2006. 20 с. 4. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947- III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21 22. ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 17.02.2025). 5. Буракова А.А. Розірвання шлюбу. *За загальною редакцією*. 2022. С. 226–231. 6. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : Постанова КМУ від 18 жовтня 2000 року № 52/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> (дата звернення: 17.02.2025). 7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 17.02.2025). 8. Середницька І.А. Деякі особливості укладення та розірвання шлюбу в період воєнного стану. *Регулювання приватно-правових відносин в умовах воєнного стану в Україні : матеріали Міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 29 верес. 2022 р.)*. Київ, 2022. С. 127–129. 9. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (дата звернення: 17.02.2025).

УДК 34.037

Гаврик Д.С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Науковий керівник: **Литвиненко В.М.**, канд. юрид. наук, доцент, зав. кафедри публічного та приватного права.

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів. Україна

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

Ключові слова: *правнича допомога, безоплатна правнича допомога, вторинна та первина.*

В умовах економічної нестабільності та військового конфлікту в Україні, коли багато людей опиняються у складних обставинах, особливе значення займає можливість отримання безоплатної правничої допомоги. У сучасному суспільстві, де право на безоплатну правничу допомогу відіграє важливу роль у забезпеченні рівного доступу до правосуддя та захисту прав людини, важливо, щоб усі громадяни, незалежно від фінансових можливостей, могли отримати якісну юридичну підтримку. Покращення доступу до безоплатної правничої допомоги сприяє підвищенню правової культури громадян, ефективному захисту їхніх прав та розвитку демократичної держави.

Конституцією України, зокрема статтею 59, визначено, що кожен має право отримати правничу допомогу, ця допомога може надаватися безоплатно у випадках передбачених законом [2].

Відповідно до статі 1 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» (далі – Закон) визначено, що правнича допомога це - надання юридичних послуг, які спрямовані на реалізацію та захист прав і свобод людини й громадянина, а також їх відновлення у разі порушення [1]. Вона може бути безоплатною та платною.

Безоплатна правнича допомога базується на загальних принципах, які визначені Законом України «Про безоплатну правничу допомогу»: 1. Пріоритет верховенства права, який передбачає, що всі громадяни рівні перед законом, а державні органи повинні діяти відповідно до законодавства; 2. Дотримання принципу законності, тобто, ухвалення всіх рішень у сфері безоплатної правничої допомоги відповідно до чинного законодавства; 3. Забезпечення доступу до безоплатної правничої допомоги досягається створенням розгалуженої системи безоплатної правничої допомоги; 4. Гарантія високої якості безоплатних правничих послуг забезпечується кваліфікованими правниками, які надають безоплатну правничу допомогу; 5. Фінансування державою правничої допомоги гарантується надання безоплатної правничої допомоги за рахунок Державного бюджету. Безоплатна правнича допомога може бути первинною та вторинною.

Безоплатна первина правнича допомога- це форма державної гарантії, яка передбачає надання особі інформації про її права та свободи, механізми їх реалізації, відновлення у разі порушення, а також процедуру оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Закон чітко визначає, які саме послуги включає безоплатна первинна правнича допомога[1]: надання правової інформації дозволяє громадянам усвідомити свої права та використовувати їх для захисту власних інтересів; юридичні консультації та роз'яснення допомагають зрозуміти складні правові питання, ознайомитися з головними аспектами законодавства та правильно їх застосовувати. Фахівці також займаються складанням правових документів, зокрема заяв і скарг, забезпечуючи їхню відповідність офіційним вимогам. Громадянам також сприяють у доступі до вторинної правничої допомоги та медіації.

Право на отримання безоплатної первинної правничої допомоги мають усі особи, які знаходяться під юрисдикцією України, зокрема іноземці, особи без громадянства, а також біженці та особи, які потребують додаткового захисту.

Відповідно до статті 9 Закону України "Про безоплатну правничу допомогу", суб'єктами, що надають безоплатну первинну правничу допомогу в Україні є: 1. Виконавчі органи влади; 2. Органи місцевого самоврядування; 3. Центри безоплатної правничої допомоги; 4. Спеціалізовані установи, створені органами місцевого самоврядування для надання безоплатної первинної правничої допомоги з урахуванням потреб громади; 5. Приватні юридичні особи, уповноважені на надання правничої допомоги та залучені органами місцевого самоврядування відповідно до закону; 6. Адвокати та інші правники, яких органи місцевого самоврядування залучають у встановленому законом порядку [1].

Не менш важливим видом безоплатної правничої допомоги є безоплатна вторинна правнича допомога.

Зміст безоплатної вторинної правничої допомоги включає захист та представництво в судах та інших державних органах, а також сприяння допомозі у підготовці документів процесуального характеру. Право на дану допомогу мають лише окремі категорії осіб, визначені Законом, зокрема: неповнолітні (до 18 років), зокрема діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, ті, що опинилися у складних життєвих обставинах, а також діти, які зазнали наслідків воєнних дій або збройного конфлікту; особи, чий середньомісячний дохід не перевищує двократного розміру прожиткового мінімуму, встановленого для відповідної категорії населення; особи з інвалідністю, які отримують пенсію або державну допомогу замість пенсії в розмірі, що не перевищує двократного прожиткового мінімуму для непрацездатних громадян; особи, які були змушені змінити місце проживання внаслідок обставин, або ті, хто подали заяву

про взяття на облік як внутрішньо переміщені; громадяни України, які є власниками земельних ділянок і проживають в сільських населених пунктах; громадяни України, що проживають на території, тимчасово окупованій іноземною державою; особи, щодо яких було застосовано адміністративне затримання або адміністративний арешт та інші [1].

Проаналізувавши категорії осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, їх умовно можна розподілити на такі групи:

- Особи, стосовно яких ведеться адміністративне або кримінальне провадження.
- Соціально незахищені громадяни із спеціальним статусом.
- Особи з числа малозабезпечених.

На відміну від суб'єктів, які надають безоплатну первинну правничу допомогу, суб'єктами надання безоплатної вторинної правничої допомоги є значно менше коло: центри безоплатної правничої допомоги, адвокати, внесені до Реєстру адвокатів, уповноважених на надання безоплатної вторинної правничої допомоги [1].

Отже, правнича допомога – це надання юридичних послуг, спрямованих на захист прав і свобод людини, а також їх відновлення у випадку порушення. Відповідно до законодавства, безоплатна правнича допомога поділяється на первинну та вторинну, кожна з яких виконує важливу роль у правовому захисті громадян. Надання такої допомоги гарантується державою та здійснюється через уповноважені органи і кваліфікованих фахівців.

Список використаних джерел: 1. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T113460?an=271> (дата звернення 12.03.2025). 2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 12.03.2025).

УДК 340.15

Гоцман К. П., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Козинець О. Г.** канд. іст. наук, доцент, завідувачка кафедри
правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ІТАЛІЙСЬКИЙ ФАШИЗМ ТА НІМЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМ: ЗАГАЛЬНЕ ТА ОСОБЛИВЕ

Ключові слова: *фашизм, нацизм, вождь, тоталітаризм, арійська раса, підкорення*

Італійський фашизм та німецький націонал-соціалізм – дві ідеології, що мали значний вплив не лише на життя своїх країн, а й на історію світу в цілому та стали ідеологією Другої світової війни.

І фашизм, і націонал-соціалізм це різновиди тоталітаризму і вони показують, як за допомогою ідей влада може маніпулювати думкою громадян. Завдяки вивченню спільного та особливого між ними можна краще зрозуміти виклики, які пов'язані з авторитарними та тоталітарними режимами, що призводять до порушення та скасування прав людини.

Значний внесок у вивчення теми а зробили такі видатні вчені, як С.Дмитрашко, М. Мілова, А.М. Романишин, С.В. Черевичний, О.П. Остапчук, А.С. Романюк та ін.

Для початку треба сказати, що італійський фашизм та німецький націонал-соціалізм відстоювали свої думки на світоустрій та ідеології, що мали в основі мету сформуванню нову модель взаємовідносин у суспільстві та державі в цілому. Радикальні течії почали утверджуватися, коли в суспільстві панувала криза та бідність. Ідеологи запропонували шляхи

для подолання цих негативних явищ. Цікаво, що ідеологія фашизму уособлювала процеси, що відбувалися у народних масах, а ідеологи націонал-соціалізму утверджували думки відродження сильної та могутньої держави [2, с. 52].

Італійський фашизм – це авторитарна ідеологія, що ґрунтувалася на державному капіталізмі та проводилася в Італії у 1922-1943 роках. Провідними ідеологами та діячами цієї течії є Беніто Муссоліні та Джованні Джентіле.

Сам термін «фашизм» походить від італійського слова «фашіо», яке в перекладі означає «пучок», «в'язка», «союз». Таку назву собі дали збройні формування, які у 1914-1915 роках домогалися вступу Італії у Першу світову війну [3, с. 11].

Націонал-соціалізм, нацизм – це тоталітарна ідеологія, що стала політичною доктриною влади Німеччини та її правлячої партії, а також у деяких інших країнах.

Зазвичай люди плутають ці дві ідеології та вважають, що націонал-соціалізм є різновидом фашизму, але це є кардинально неправильним, адже вони мають певні відмінності [3, с. 13].

Італійський фашизм ґрунтувався на ідеях відновлення колишньої величі Римської імперії та утворенні пан-Європи з держав споріднених за ідеологією. Дуче Беніто Муссоліні виступав проти ліберального паневропеїзму та мав на меті встановити контроль над всіма іншими народами Європи [2, с. 28-30].

Німецький націонал-соціалізм ґрунтувався на ідеях особливості арійської раси та побудові сильної та могутньої Німеччини. Адольф Гітлер мав на меті утворити континентальну імперію, управляти якою будуть тільки представники арійської раси, а всі інші повинні були їм служити [1, с. 194-195].

Сам по собі фашизм не виник несподівано і для його появи були причини, і саме він був продовженням націоналізму.

Як і будь-яка ідеологія фашизм мав свої ознаки: націоналізм; участь у війнах; антираціоналізм; наявність вождя та панівного класу; соціалізм.

Ідеологи та прихильники фашизму виступали проти раціоналізму, адже вважали, що для прийняття важливих рішень потрібно спиратися на відчуття та емоції, а не на розумовий аналіз. Беніто Муссоліні та Адольф Гітлер були успішними ораторами, своїми промовами вони викликали емоції у людей та спонукали їх до певних дій. Загалом, в основу цієї ідеології було покладено заперечення ідей Просвітництва.

Важливу роль для формування і утвердження фашизму відіграли погляди видатного вченого Чарльза Дарвіна про боротьбу між видами. В основу цих поглядів лягли засади природного відбору. Фашисти сприйняли ці наукові погляди буквально, адже вважали, що перемагати має сильніший.

Також фашизм заперечував соціальну рівність і поділяв все суспільство на три групи: вождь, воїни та народ. Цікаво, що влада вождя повинна бути необмеженою, адже тільки він міг управляти долею свого та інших народів. Також, і в Італії, і в Німеччині було введено назви посади керівника країни, а саме дуче та фюрер.

Серед спільного можна назвати те, що ідеології обох країн були пов'язані з соціалізмом, адже завдяки цьому можна було ці ідеї поширити в народні маси, але вони мали й відмінності, а саме:

1) відрізнялося бачення держави, адже в Італії основною метою було утвердження могутньої держави, а в Німеччині чистота арійської раси;

2) ставлення до корпоративізму, адже в Італії до нього ставилися позитивно та створювали профспілки, а в Німеччині навпаки їх забороняли;

3) ставлення до модернізації, адже згідно ідеології Італія мала стати високорозвиненою та індустріальною країною, а в Німеччині навпаки ідеалізували сільський спосіб життя;

4) ставлення до расизму, адже в Німеччині це було складовою ідеології, а в Італії – формальністю;

5) репресії, адже в Німеччині вони були основним способом утримання влади, а в Італії це було не так популярно;

б) ставлення до традицій, адже в Італії зберігалася монархія, релігія та аристократія, що забезпечувало децентралізацію влади, а в Німеччині вся влада належала фюреру;

7) зовнішня політика, адже Беніто Муссоліні мав на меті повернути землі Римської імперії, а Адольф Гітлер прагнув завоювати весь світ [4, с. 80-85].

Отже, італійський фашизм і німецький націонал-соціалізм мали багато спільного, а саме: антикомунізм, антидемократичні настрої, антираціоналізм, ідеї національної величчї та централізацію влади, але були також важливі відмінності у поглядах, а саме расова політика та ставлення до процесів модернізації, індустріалізації, бачення розвитку держави та інше. Італійський фашизм більше зосереджувався на корпоративній державі, тоді як націонал-соціалізм проводив агресивну расову та територіальну політику, прагнучи підкорити весь світ. Водночас обидва режими мали руйнівний вплив на населення та світову історію, що призвело до мільйонів жертв, насильства та жахливих гуманітарних катастроф.

Отже, цей аналіз італійського фашизму та німецького націонал-соціалізму забезпечує глибше розуміння того, як за допомогою ідеології можна маніпулювати суспільством для формування тоталітарних режимів із гіркими наслідками для людства, також він наголошує на важливості розуміння подібності та відмінностей між ними, з метою недопущення подібних явищ у майбутньому.

Список використаних джерел: 1. Дмитрашко С. Праворадикальні тоталітарні рухи І-ї половини ХХ століття: італійський фашизм і німецький націонал-соціалізм. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2014. № 10. С. 194-195. 2. Козинець О.Г., Кравченко О.В. Зовнішньополітична діяльність фашистської Італії в 1918-1939 рр. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №1. С. 28-30. 3. Мілова М., Дмитрашко С. Тоталітарні режими: ідеологічне обґрунтування цілей, форм і методів володарювання. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2012. Вип. 24. С.51-55. 4. Обережно, рашизм!: збірник інформаційно-аналітичних матеріалів / А. М. Романишин, С. В. Черевичний, О. П. Остапчук та ін. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2023. 48 с. 5. Романюк А. С. Політичні доктрини ХХ століття : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка. 2009. 216 с.

УДК 34.340.13

Жарікова А.Л. здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Жарікова О.Б.** канд. екон. наук, доцент кафедри банківської справи та страхування

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

Ключові слова: право, банки, банківська діяльність, банківська система, правове регулювання, комерційні банки, банківський сектор.

Правове регулювання банківської діяльності являє собою сферу соціально-правового впливу, спрямованого на реалізацію загальнодержавних завдань. Банківська система виступає об'єктом державного фінансово-правового регулювання, оскільки охоплює суспільні відносини, що виникають у процесі фінансової діяльності держави з метою забезпечення стабільного фінансування її функціонування, а також діяльності органів місцевого самоврядування. Оскільки державні органи та установи, існування яких визначене та регламентоване державою, є безпосередніми учасниками банківських правовідносин, вони водночас слугують інструментом забезпечення фінансового обігу. [1, 2, 3]

Закон України «Про Національний банк України» значною мірою узгоджується з положеннями статті 108 Договору про Європейський Союз, яка передбачає обов'язкову незалежність Європейського центрального банку, а також встановлює вимогу щодо автономності центральних банків усіх країн Європейського Союзу [1, 2, 3]. Незалежність Європейського центрального банку охоплює п'ять основних аспектів: об'єктивну автономію, функціональну автономію, інституційну та фінансову автономію, особисту автономію, а також правову автономію.

Правове регулювання банківської діяльності спрямоване на впорядкування правовідносин, що виникають у процесі створення та ліквідації філій Національного банку України, комерційних банків другого рівня банківської системи України, небанківських фінансово-кредитних установ іноземних держав, а також здійснення ними банківських операцій та інших видів банківської діяльності. Вплив держави на банківський сектор можна розглядати як механізм державного обмеження банківської діяльності з метою захисту прав суб'єктів господарювання, стабільності економічної системи та забезпечення належного виконання банками їхніх основних функцій. Водночас, Національний банк України, подібно до центральних банків інших держав, є державним органом із широкими повноваженнями, що обумовлює державний характер банківського регулювання. [1]

Правове регулювання діяльності комерційних банків в Україні ґрунтується на сукупності нормативно-правових актів, що встановлюють правові засади функціонування банківського сектору. Ці акти визначають основні положення щодо створення, діяльності, нагляду та ліквідації банків, а також регламентують порядок надання фінансових послуг. До таких нормативно-правових актів належать: [1, 2, 3, 4]

1. Основні законодавчі акти:

Правове регулювання банківської діяльності в Україні ґрунтується на низці нормативно-правових актів, які визначають правові засади функціонування банківської системи, регламентують діяльність комерційних банків та встановлюють механізми державного контролю.

- Конституція України (стаття 41) - гарантує право власності, що включає можливість здійснення підприємницької діяльності, зокрема у сфері банківських послуг [1, 2].

- Закон України «Про банки і банківську діяльність» - є базовим нормативним актом у сфері регулювання банківської діяльності. Він визначає поняття банку та банківської системи, порядок створення та реєстрації банків, встановлює їхні права та обов'язки, регламентує здійснення банківських операцій і надання фінансових послуг. Крім того, закон закріплює механізми державного нагляду за банківською діяльністю через Національний банк України (НБУ).

- Закон України «Про Національний банк України» - визначає правовий статус, функції та повноваження НБУ як регулятора банківської системи. Зокрема, Національний банк України здійснює ліцензування, інспекційний контроль, фінансовий моніторинг та нагляд за діяльністю комерційних банків.

- Цивільний кодекс України - регулює договірні відносини між комерційними банками та їхніми клієнтами, охоплюючи кредитні, депозитні та платіжні операції.

- Господарський кодекс України - встановлює правові засади функціонування комерційних банків як суб'єктів господарювання, визначаючи порядок їхньої діяльності в економічній системі країни.

- Закон України «Про фінансовий моніторинг» - передбачає заходи щодо запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, встановлюючи відповідні механізми контролю та відповідальності у сфері фінансових операцій.

2. Регуляторні акти Національного банку України. Національний банк України прийняв нормативно-правові акти (постанови, інструкції та роз'яснення), якими деталізовано порядок

здійснення банківських операцій, у тому числі інструкції щодо ведення касових операцій, правила валютного контролю, вимоги до резервів банків, порядок видачі банківської ліцензії операції.

3. *Міжнародні стандарти* - комерційні банки також дотримуються міжнародних стандартів: Базельські угоди (Базель I, Базель II, Базель III): Стандарти управління ризиками та забезпечення фінансової стійкості банків, рекомендації FATF: регламентує заходи боротьби з фінансовими злочинами.

4. *Державний контроль і нагляд*. Національний банк України виконує такі функції: видачу ліцензій на банківську діяльність, контроль за дотриманням банками законодавства, проведення перевірок та накладення санкцій у разі виявлення порушень.

5. *Основними принципами діяльності комерційних банків є: законність*: діяльність банків має відповідати закону; *надійність*: банки повинні відповідати стандартам фінансової стабільності; *прозорість*: інформація про фінансовий стан банку має бути доступною для клієнтів і регулятора. [2, 3, 4]

Отже, відповідно до Декларації про стратегічні орієнтації України щодо євроінтеграції, одним із ключових завдань є узгодження національного банківського законодавства з правовою системою Європейського Союзу. Ступінь гармонізації визначається рівнем інтеграції європейських правових норм у національну правову систему. Законодавчі органи мають оперативно реагувати на внутрішні та зовнішні зміни в економічному середовищі, забезпечуючи своєчасну адаптацію національного законодавства до вимог європейської правової системи.

Список використаних джерел: 1. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998.2004. ISBN 966-749-200-1. 2. Національний банк України. Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. д.ю.н., проф. Л. К. Воронової. 2-е вид., переробл. і доповн. Київ: Алерта, 2011. 558 с. 3. Історія Національного банку України: віхи поступу. В. Огієнко, В. Світлична, М. Комаринська, В. В. Анісімов; Нац. банк України, Ун-т банк. справи. Київ: [УБС НБУ], 2010. 239 с. : іл. ISBN 978-966-484-095-5. 4. Операції центрального банку: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. Д. Леончук; Нац. банк України. Львів. банк. ін-т. Львів, 2004. 143 с.

UDK: 347.73

Ivanova R.Yu., Ph.D. in Law, Associate Professor, Professor of the Department of International and European Law

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

EUROPEAN APPROACHES TO DIGITALIZATION OF THE ECONOMY: THE ROLE OF INTERNATIONAL ECONOMIC ORGANIZATIONS IN LAW AND LAW ENFORCEMENT

Keywords: *Digitalization, international economic organizations, law enforcement, legal frameworks, cybersecurity, digital governance, financial law, economic transformation.*

In the modern era, economic digitization has become one of the primary factors of international economic change. It has had an impact on the legal system, regulatory compliance as well as the mechanisms of law enforcement. The expansion includes the use of digital instruments such as payments, digital transactions using blockchain technology, and the use of artificial intelligence software for the management of finances within a company. This has created a need for international regulation to provide governance, protection, and accountability.

Some examples of supranational international economic organizations are: the European Union EU, International Monetary Fund IMF, World Trade Organization WTO, and Organisation for Economic Co-operation and Development OECD. They have been given the responsibility of policy development, promotion of international relations as well as the establishment of legal principles for the digital economy. In this paper, I analyze the their efficacy in harmonizing legal frameworks of ICT, regulating digital taxation, countering financial cybercrimes, and enforcing compliance with the international regulations of trade in IT services.

Digital change has created gaps in legal protections regarding cybersecurity, data breaches, and financial crimes. The European Union's General Data Protection Regulation (GDPR) has established a worldwide benchmark for data confidentiality. Multinational digital corporations can also evade taxes under OECD's Base Erosion and Profit Shifting (BEPS) initiative. The WTO has also aided in the development of digitized trade agreements, monitoring competition and the forming of digital monopolies.

Governments are often assisted in coping with the digital transformation by these organizations through the provision of guidelines and legal structures. For instance, The IMF has helped many nations with the implementation of digital payment systems, CBDCs, and other related services, thus aiding in achieving financial stability amid rapid technological advancement.

Nonetheless, there remains issues in the digital economy that still need to be dealt with:

Digital transactions across borders: Because of differing national laws, many digital businesses are caught in legal conflicts and jurisdictional issues in cross-border operations or transactions. Bodies like the EU and WTO try to formulate standardised digital trade agreements.

Cybersecurity concerns The increasing cyber expenses from the expansion of digital finance makes an organization more vulnerable to cyberattacks. This has forced international bodies to consider setting up a global cybersecurity institutional framework for infrastructure protection, while also ensuring data integrity.

Digital taxation The presence of Google, Amazon, and Facebook drives global conversations concerning international digital taxation. OECD has provided a framework for modification/mid-course correction where e-businesses can be ensured to make proper fiscal payments to their countries.

Legal compliance most businesses fail to adhere to legal obligations which tend to change frequently. International economic bodies offer legal and policy guidance to ensure compliance is achieved while economically innovative practices are pursued.

With digitalization having an impact on the economy, there are new forms of cybercrime, fraud, and financial misconduct that law enforcement agencies catering to a specific domain will need to deal with. Such international bodies have launched schemes designed to strengthen legal enforcement mechanisms which include:

Interpol's Cybercrime Strategy: Enhance law enforcement in the investigation of technology-related crimes and foster collaboration amongst national bodies. **EU Digital Single Market Strategy:** Sets out unified rules on trade, consumer protection, and commercial activities that are conducted online for Europe as a whole. **IMF and World Bank programs:** Focus on financial and economic monitoring programs dealing with Anti-Money Laundering (AML) and supporting financial transparency in the digital economy. Such efforts assist in minimizing financial risk, fostering economic stability, and shielding consumers from new-age digital attacks.

Drawing from the legal practices in Europe, this paper proposes the following recommendations for proficient digital economy governance: Adoption of international laws on cybersecurity to safeguard data and prevent cyber attacks. Creation of AI technology-based compliance systems for effortless fulfillment of regulatory obligations by companies and other financial entities. Standardization of digital taxes policies in different regions to guarantee appropriate taxation of multinational digital companies. Enhancement of cooperation between countries for the prosecution of digital financial offenses and effective implementation of internationally agreed laws.

The economy digitization impact on policy and law enforcement is twofold. Legal frameworks international economic organizations are important in crafting orders, complying with the regulations, and responding to the effects of digitization. By promoting international collaboration, formulating uniform digital governance frameworks, and expanding legal globalization, these organizations aim to establish a more reliable and safe digital world. Coming policies must prioritize highly flexible legal instruments that provide reasonable restrictions on economic development, digitalization, and responsibility.

References: **1.** European Commission. (2021). The Digital Economy and Society Index (DESI). URL <https://digital-strategy.ec.europa.eu>. **2.** World Economic Forum. (2022). The Global Risks Report 2022. URL <https://www.weforum.org>. **3.** International Monetary Fund. (2021). Digital Money Across Borders: Macro-Financial Implications. URL <https://www.imf.org>. **4.** Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2022). Tax Challenges Arising from Digitalisation – Economic Impact Assessment. URL <https://www.oecd.org>. **5.** World Trade Organization. (2021). E-commerce, Trade and the Digital Economy. URL <https://www.wto.org>. **6.** European Union Agency for Cybersecurity (ENISA). (2022). Cybersecurity Threat Landscape Report. URL <https://www.enisa.europa.eu>

УДК 347.97/99:342.565.2

Керноз Н. Є. ст. викладач кафедри публічного та приватного права,
Падалка В. О. здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: УСУНЕННЯ ПРОГАЛИН ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

Ключові слова: *рішення КСУ, рішення ЄСПЛ, джерела права, прогалини, уніфікація*

Правова аналогія є одним із ключових інструментів у правозастосуванні, що дозволяє усувати прогалини в законодавстві для забезпечення доступу до правосуддя. Після фундаментальних змін національного процесуального законодавства з 15.12.2017 року з'явилася нова конструкція перегляду рішень за виключними обставинами зі своїми трьома уніфікованими підставами. У цьому контексті надзвичайно важливим є застосування судами принципу верховенства права з урахуванням положень Європейської конвенції з прав людини та практики Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) як джерел права (ч. 4 ст. 11 Господарського процесуального кодексу (далі -ГПК) [1], ч. 4 ст. 10 Цивільного процесуального кодексу (далі -ЦПК) України [2]).

Надзвичайного значення аналогія набуває в контексті перегляду судових рішень за виключними обставинами особливо у світлі застосування правових позицій ЄСПЛ й рішень Конституційного Суду України (КСУ), зокрема Рішення КСУ № 1-р(П)/2024 від 14.02.2024 р. (далі – Рішення № 1-р(П)/2024), яким визнано « неконституційними положення ч. ч. 2,3 ст. 321 ГПК України, втім, що вони унеможливають: 1) подання заяв про перегляд судового рішення у зв'язку з ухваленням ЄСПЛ рішення після десяти років із дня набрання законної сили рішенням національного суду; 2) поновлення строку судом на подання заяви про перегляд рішення національного суду» [3]; надано парламенту шестимісячний строк для забезпечення юридичної визначеності у відносинах, що на сьогодні не виконано.

Отже, дослідження проблеми аналогії як усунення правових прогалин в контексті рішень КСУ та рішень ЄСПЛ має важливе значення для забезпечення доступу до правосуддя та реалізації міжнародних правових стандартів у національній судовій практиці.

Для усвідомлення проблемності досліджуваних питань й недоліків чинного законодавства необхідно враховувати значну кількість заяв проти України, які надходять до ЄСПЛ. Хоча рішеннями ЄСПЛ не передбачаються значні обмеження щодо можливості сторони у справі ініціювати перегляд судового рішення за екстраординарною процедурою з метою виправлення судових помилок та усунення недоліків судочинства. Але в окремих випадках, ЄСПЛ визнає поновлення провадження в національних судах єдиним засобом досягнення *restitutio in integrum* для відновлення порушених прав, за умов, що розгляд справи не відповідав вимогам п.1 ст. 6 Європейської Конвенції з прав людини.

Водночас положення п. 2 ч. 2 та ч. 3 ст. 321 ГПК України, якими передбачаються можливість подання заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами через встановлене ЄСПЛ порушення Україною Європейської конвенції, але виписаний непоновлюваний обмежений строк, чим було звужено конституційно та конвенційно гарантоване право на судовий захист. Тому, Рішенням № 1-р(II)/2024, окрім ч. 3 ст. 321 ГПК України, неконституційним визнано також п. 2 ч. 2 цієї статті, який обмежував строк подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами 10 роками з дня набрання ним законної сили.

Оскільки Рішенням № 1-р(II)/2024 КСУ визнав окремі положення ГПК України неконституційними виключно для господарського судочинства, але аналогічні норми містяться у ст. 363 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) та ст. 424 ЦПК України, то в контексті єдності правозастосування постає питання щодо їх конституційності в адміністративному та цивільному судочинстві?

В рішеннях КСУ постійно наголошується на обов'язку державу (її законодавчого органу) створити ефективний механізм реалізації права особи на судовий захист, що гарантований положеннями ст. 55 Основного Закону, оскільки ефективне забезпечення права на судовий захист є важливою гарантією реалізації конституційних прав і свобод, їх утвердження та захисту, зокрема через дієвий механізм відновлення у разі їх порушення. Тому існує потреба у законодавчому врегулюванні, яке б у повному обсязі гарантувало дієву та ефективну реалізацію цього права.

На виконання вимоги ст. 46 Європейської конвенції з прав людини та ст. 2 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» на наш погляд, слухними є пропозиції судді КСУ Олега Первомайського щодо правового врегулювання парламентом розумного строку на подання заяв про перегляд судового рішення у зв'язку з ухваленням рішення ЄСПЛ: «1) збільшення строку з 10 до 15 років не вирішить питання..., оскільки національне законодавство у будь-який спосіб не має ставити під сумнів сенс ухвалення ЄСПЛ своїх рішень; 2) може бути строк 6 місяців, однак відраховувати його потрібно з дня ухвалення рішення ЄСПЛ»[4] чи навіть 6 місяців з дня набрання рішенням ЄСПЛ статусу остаточного.

З метою виконання вимог ст. 151-2 Конституції України та рішення КСУ, Верховна Рада України повинна була протягом шести місяців врегулювати досліджувані проблемні питання у відповідності до Рішення № 1-р(II)/2024, але вже пройшов рік і питання залишається відкритим. Тому всі процесуальні кодекси України мають містити уніфіковані положення правового механізму реального та ефективного судового захисту шляхом перегляду рішень національних судів у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною (зокрема ЄСПЛ), порушення Україною ратифікованих міжнародних зобов'язань (Європейської конвенції з прав людини) при вирішенні цієї справи судом; зазначене має бути без прив'язки до обставин, на які особа не може вплинути, відповідно тривалості розгляду її заяви ЄСПЛ.

Враховуючи зазначене, для забезпечення усунення прогалин доступу до правосуддя та уніфікації правових стандартів застосування норм у національному судочинстві щодо можливості перегляду судових рішень у разі порушення Україною міжнародних зобов'язань, пропонуємо внести відповідні однакові за змістом зміни до п. 2 ч. 2 та ч. 3 ст. 424 ЦПК та п.2 ч.2 та ч. 3 ст. 363 КАС, аналогічні новим законодавчо виписаним положенням ГПК України.

Список використаних джерел: 1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. Остання редакція: 08.02.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 10.03.2025). 2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-ІV. Остання редакція: 08.02.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 10.03.2025). 3. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Приватного підприємства «Генеральний будівельний менеджмент» про відповідність Конституції України (конституційність) пункту 2 частини другої, частини третьої статті 321 Господарського процесуального кодексу України (щодо гарантування захисту прав і свобод особи за рішенням Європейського суду з прав людини) від 14.02.2024 № 1-р(П)/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-24#Text> (дата звернення: 10.03.2025). 4. Окрема думка (збіжна) судді Олега Первомайського стосовно Рішення КСУ від 14.02.2024 № 1-р(П)/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na01d710-24#n2> (дата звернення: 10.03.2025).

УДК 349.22

Ковалик І.С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Литвиненко В.М.**, канд. юрид. наук, доцент, зав. кафедри публічного та приватного права

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ТРУДОВИЙ ДОГОВІР : ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Ключові слова: *трудовий договір, трудові відносини, працівник та роботодавець, права та обов'язки.*

Трудовий договір є основним документом, який регулює відносини між працівником і роботодавцем, визначає їхні права, обов'язки та гарантії. У нашій країні, де відбуваються постійні зміни в законодавстві, дослідження трудового договору є важливим, зокрема в частині визначення його поняття та ознак. Розуміння основних характеристик трудового договору дозволяє чітко розмежувати його від інших видів договорів, таких як цивільно-правові угоди.

Відповідно до положень ст. 21 Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП), трудовий договір це угода між працівником та роботодавцем (роботодавцем - фізичною особою), згідно з якою працівник зобов'язується виконувати певну роботу, а роботодавець (роботодавець - фізична особа) зобов'язується виплачувати заробітну плату та забезпечувати умови праці згідно із законодавством, колективним договором і домовленостями сторін. Цей договір охоплює виконання робіт як тих, що вимагають професійної кваліфікації, так і тих, які не потребують спеціальної підготовки [1]. У науці трудового права наведені різні ознаки трудового договору, які відрізняють його, зокрема від цивільно-правових договорів, пов'язаних із роботою.

Так, до основних ознак трудового договору, як правочину, відносять:

- основний правочин у трудовому праві, що має індивідуально-правовий характер;
- базується на таких правових засадах як: добровільність, прозорість, гнучкість, стабільність, оптимальність, гарантованість оплати праці тощо;
- укладається між працівником і роботодавцем;
- виконання працівником трудової функції, обов'язків ;

- має істотні умови, до яких включаються: трудова функція, початок роботи, місце виконання трудових обов'язків, заробітна плата;
- оплата праці;
- допускає зміну умов за взаємною згодою сторін;
- має безстроковий характер;
- гарантує можливість судового захисту [2,с.194].

Втім, попри зрозумілість кожної із ознак, варто приділити окремо увагу кожній.

Так, індивідуально-правовий характер трудового договору проявляється в тому, що він укладається індивідуально між конкретним працівником і роботодавцем. Трудовий договір укладається виключно за взаємною згодою сторін (ст. 24 КЗпП); прозорість трудового договору - право працівника на отримання інформації про умови праці, оплату та соціальні гарантії (ст. 29 КЗпП); гнучкість, тобто можливість встановлення додаткових умов у договорі та встановлення, наприклад, неповного робочого дня (ст. 56 КЗпП); стабільність та гарантованість оплати праці – встановлення тривалих трудових відносин, зокрема безстрокового трудового договору (ст. 23 КЗпП), систематичність виплати заробітної плати; суб'єкти організації оплати праці не мають права в односторонньому порядку приймати рішення з питань оплати праці, що погіршують умови, встановлені законодавством, угодами і колективними договорами (ст.22 Закону України "Про оплату праці"). Заробітна плата – це грошова винагорода, яку роботодавець виплачує працівникові за виконання роботи відповідно до умов трудового договору (ст.1 Закону України "Про оплату праці"). Розмір мінімальної заробітної плати визначається державою і не може бути нижчим за встановлений рівень (ст. 95 КЗпП).

Сторонами трудового договору є роботодавець і працівник. Так, роботодавець є власник підприємства, установи, організації незалежно від форми власності та виду діяльності або уповноважений ним орган чи фізична особа, яка відповідно до законодавства використовує найману працю, тоді як, працівником є фізична особа, яка працює на підставі трудового договору, в установі, організації, на підприємстві або у фізичної особи [3]. До того ж, працівник зобов'язаний дотримуватись Правил внутрішнього трудового розпорядку, виконувати роботу, обумовлену трудовим договором (ст. 139 КЗпП). Працівник має право на оскарження незаконного звільнення або порушення трудових прав у судовому порядку (ст. 55 Конституції України, ст. 221 КЗпП).

Також важливою ознакою трудового договору для працівника є трудова функція, нею являється комплекс взаємопов'язаних трудових дій, що виконуються переважно автономно, визначаються специфічним технологічним процесом і потребують відповідних компетентностей для їх реалізації (ст. 4¹ КЗпП).

До того ж згідно ст. 32 КЗпП зміна істотних умов праці можлива за умови обов'язкового попередження працівника не пізніше ніж за два місяці, а в умовах воєнного стану – не пізніше дня запровадження таких змін.

Трудовий договір передбачає взаємну відповідальність сторін: роботодавець зобов'язаний забезпечити працівникові належні умови праці, своєчасну виплату заробітної плати, виконання соціальних гарантій, а працівник, у свою чергу, повинен сумлінно виконувати свої трудові обов'язки та дотримуватись внутрішнього трудового розпорядку (ст. 139 КЗпП). Відповідно до ст.24 КЗпП трудовий договір укладається в письмовій формі. Проте можлива і усна форма укладення. Укладення трудового договору оформляється наказом чи розпорядженням роботодавця про прийняття працівника на роботу.

Наступною не менш важливою ознакою трудового договору є його строковий або безстроковий характер. Якщо трудовий договір укладається на певний строк, він може бути продовжений або припинений відповідно до законодавчих норм. Строковий договір може укладатися лише у випадках, коли характер роботи або умови її виконання не дозволяють встановити безстрокові трудові відносини (ст. 23 КЗпП).

Щодо гарантій працівника, то однією з важливих є захист від незаконного звільнення. Припинення трудового договору можливе лише з підстав, визначених законодавством (ст. 36

КЗпП). При виконанні державних або громадських обов'язків, у випадках визначених законодавством, працівникам гарантується збереження посади та середнього рівня заробітної плати.

Умови праці повинні відповідати стандартам безпеки та охорони здоров'я, визначеним законодавством України. Роботодавець зобов'язаний забезпечити безпечні умови праці, а також здійснювати заходи з охорони праці, які передбачені чинним законодавством (ст. 153 КЗпП). Соціальні гарантії та пільги для працівників є невід'ємною частиною трудових відносин. Вони включають право на відпустку, допомогу у разі тимчасової втрати працездатності та інші форми соціального захисту (ст. 74-77 КЗпП).

Варто зазначити, що професійний розвиток і навчання працівників також можуть бути передбачені трудовим договором. Роботодавець може організовувати підвищення кваліфікації працівників за власний рахунок або спільно з працівником, якщо це передбачено угодою (ст. 201 КЗпП).

Отже, трудовий договір – основний документ у сфері трудових відносин між працівником та роботодавцем, який визначає права та обов'язки сторін. Укладення трудового договору забезпечує стабільність та справедливість на ринку праці, а його порушення може негативно вплинути на обидві сторін. Важливо дотримуватися законодавчих норм щодо укладення, виконання та розірвання договору, щоб уникнути правових конфліктів та забезпечити належний захист трудових прав. Дотримання умов трудового договору сприяє ефективній взаємодії між сторонами, підвищенню продуктивності праці та створенню сприятливого робочого середовища.

Список використаних джерел: 1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 06.03.2025). 2. Іншина М.І., Костюка В.Л., Мельника В.П. Трудове право України: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 472 с. 3. Про професійний розвиток працівників: Закон України від 12.01.2012 №4312-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text> (дата звернення: 06.03.2025).

УДК 340

Колеснікова А.С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Рунчева Н.В.**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри економіки, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя, Україна

ПОДОЛАННЯ СТЕРЕОТИПІВ: ШЛЯХИ ДО ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Ключові слова: *гендер, стать, гендерні ролі, гендерні стереотипи, рівність.*

В контексті Національної доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» надано інтерпретацію власне самих цілей, котрі були визначені на Саміті ООН у 2015 році [1, с. 2]. Спираючись на один з принципів реалізації цієї програми «нікого не залишити осторонь», розглядаючи ціль за номером п'ять «Гендерна рівність», виникає необхідність у більш детальному опануванні таких питань, як гендер, гендерний стереотип, гендерна роль, гендерна рівність тощо.

Специфіка гендерних проблем України в загальних рисах відображає невідповідності, що спричинені певними стереотипами [1, с. 42].

За визначенням багатьох вчених, стереотип – це стале суб'єктивне уявлення щодо образу людини або явища у соціумі [2].

Звідси формуються й гендерні стереотипи, які можна охарактеризувати розповсюдженням у суспільстві певних уявлень про виконання гендерних ролей та пов'язаних з цим особливостей поведінки чоловіків та жінок. При чому такі стереотипні уявлення носять доволі сталий характер.

Так, наприклад – поділ ролей чоловіків та жінок за принципом «берегиня» та «мисливець», в основі чого є традиційне виконання сімейних обов'язків жінки – займатись народженням та догляданням дітей, вести домашнє господарство, а чоловіка – матеріальним та фінансовим забезпеченням родини. І на великий жаль, багато сімей досі живуть за таким принципом та показують приклад такого життя своїм дітям.

Зазвичай, гендерні стереотипи пов'язані з аспектами зовнішності чоловіків та жінок – такими як вияви жіночності чи чоловічості, або з розподілом гендерних ролей у суспільстві. Традиційно жіночі риси вважаються фемінними (чи жіночними), у той час, як чоловічі риси описуються як маскулінні (чоловічі). Маскуліність асоціюється з силою, владою, мужністю, витривалістю, агресією, байдужістю до емоцій та орієнтацією на успіх. В той самий час, фемінінність вважається емоційністю, чутливістю, слабкістю, жертвовністю, залежністю та т.д.

Ці характеристики є досить контрастними та протилежними. За висловом відомого амертканського соціолога Майкла Кіммела, у праці «Гендероване суспільство», «жінки й чоловіки більшою мірою схожі, ніж відмінні між собою, що ми аж ніяк не з різних планет» [3, с. 410].

Втім все своє життя ми вдома, школі, університеті, на роботі чуємо про ролі які має виконувати чоловік та жінка у суспільстві. Мова йде саме про гендерні ролі.

Гендерні ролі — це характерні поведінкові риси чоловіків та жінок [4]. По суті, гендерні ролі також є породженням сталих гендерних стереотипів.

Тому головне завдання сьогодні — зрозуміти, як нам подолати ці стереотипи, адже багатьом людям незалежно від статі вони заважають.

Подолати їх можна через освіту, свідоме ставлення та зміни в суспільстві. Шляхи подолання гендерних стереотипів у суспільстві:

- популяризація ідей рівності через книги, лекції, фільми;
- викладання гендерних питань у школах і ЗВО;
- розвінчування міфів про «чоловічі» та «жіночі» професії;
- заохочення жінок до лідерства, науки, технологій, бізнесу та політики;
- підтримка чоловіків у виборі професій, які вважаються «жіночими» (наприклад, вихователь, психолог, дизайнер, перукар);
- справедливий розподіл сімейних обов'язків;
- відмова від сексистської реклами та контенту;
- підтримка інклюзивних фільмів, книг, програм;
- використання гендерно нейтральної мови (наприклад, «керівник» замість «керівник-чоловік»);
- рівна оплата праці незалежно від статі;
- баланс у найми та просуванні по кар'єрних сходах;
- гнучкий графік для батьків, щоб рівномірно розподіляти догляд за дітьми;
- відмова від нав'язаних стереотипів у вихованні дітей;
- підтримка людей у їхньому виборі, незалежно від гендерних очікувань;
- протидія дискримінації та сексизму в повсякденному житті.

Отже, подолання гендерних стереотипів є ключовим кроком на шляху до рівності між жінками та чоловіками. Ці стереотипи обмежують особистий і професійний розвиток людей, впливають на вибір кар'єри, розподіл сімейних обов'язків і суспільні очікування.

Для досягнення справжньої гендерної рівності необхідно працювати у багатьох напрямках. Важливу роль відіграє виховання нового покоління без нав'язаних шаблонів, популяризація інклюзивних підходів у медіа та формування культури взаємоповаги. Гендерна рівність не означає стирання відмінностей між статями, а передбачає рівні права та можливості для всіх, незалежно від статі. Подолання стереотипів допоможе суспільству стати більш гармонійним, справедливим і продуктивним, адже кожна людина зможе реалізовувати свій потенціал без обмежень і упереджень.

Список використаних джерел: 1. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf> (дата звернення: 25.02.2025). 2. Борисюк А. Стереотипи та якість життя. Буковинський державний медичний університет. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/1300-stereotipi-ta-yakist-zhittya/> (дата звернення: 25.02.2025). 3. Michael S. Kimmel The gendered society. Published by Oxford University Press, Inc, 198 Madison Avenue, New York 10016. URL: https://gender.org.ua/images/lib/genderovane_suspil.pdf (дата звернення: 13.03.2025). 4. Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції. Що таке гендерні стереотипи та як із ними боротися? URL: <https://centraljust.gov.ua/news/info/scho-take-genderni-stereotipi-ta-yak-iz-nimi-borotisyu> (дата звернення: 25.02.2025).

УДК 347.1

Кочина О. С., канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

Ключові слова: комерційна таємниця, конфіденційність, недобросовісна конкуренція, захист інформації, інтелектуальна власність.

Правове регулювання комерційної таємниці в Україні набуває особливого значення в умовах цифрової трансформації, зростаючої конкуренції та необхідності захисту конфіденційної інформації. Підприємства стикаються з ризиками витоку даних, недобросовісної конкуренції та промислового шпигунства, що вимагає ефективних механізмів правового захисту. Важливим є удосконалення законодавчої бази відповідно до міжнародних стандартів, що сприятиме зміцненню ділового середовища, залученню інвестицій та забезпеченню економічної безпеки країни.

У сфері правового регулювання комерційної таємниці в Україні, визначальними є положення Конституції України. Зокрема, у статті 41 Конституції передбачається, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, а також результатами своєї творчої діяльності. У свою чергу, стаття 13 забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання, що підтверджує важливість правового захисту комерційної таємниці [1].

Варто зазначити, що положення Конституції України конкретизуються та розробляються у масиві законів. Зокрема, в сфері правового регулювання комерційної таємниці в Україні ці норми отримали подальший розвиток у таких кодифікованих законах, як Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Кримінальний кодекс України та Кодекс України про адміністративні правопорушення. Ці закони встановлюють юридичні інструменти, які застосовуються на законодавчому рівні для регулювання комерційної таємниці та забезпечення

захисту прав суб'єктів на її володіння та користування, а також для захисту прав суб'єктів від її порушення.

В Україні інститут правового регулювання комерційної таємниці базується на основоположних нормах, закладених у Цивільному кодексі України. Зокрема, у Главі 46 «Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю» книги четвертої ЦК України «Право інтелектуальної власності» міститься лише чотири статті, які регулюють відносини, що стосуються комерційної таємниці в країні. Ці статті містять визначення поняття комерційної таємниці, встановлюють майнові права на інтелектуальну власність, які захищають комерційну таємницю, а також встановлюють строк дії цих прав та обов'язок органів державної влади забезпечувати захист комерційної таємниці [2].

В Господарському кодексі України міститься лише одна стаття 36, яка регулює питання неправомірного збирання, розголошення та використання комерційної таємниці [3]. Крім цього, окремі положення щодо комерційної таємниці містяться у законах про інформацію, антимонопольний комітет, захист від недобросовісної конкуренції, науково-технічну інформацію та інші.

При цьому варто зазначити, що для ефективного захисту прав суб'єктів права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, конституційно-правові норми потребують подальшого розвитку, не лише шляхом конкретизації їх нормами приватного права, але й публічного, зокрема адміністративного та кримінального.

Так, законодавець передбачив норми правового регулювання комерційної таємниці в Кодексі України про адміністративні правопорушення (стаття 164-3), що встановлює відповідальність за недобросовісну конкуренцію, в тому числі за розголошення комерційної таємниці [4], та Кримінальному кодексі України (статті 231, 232), що передбачають відповідальність за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю та за розголошення комерційної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках [5].

На відміну від більшості об'єктів інтелектуальної власності, таких як літературні та художні твори, винаходи, корисні моделі, промислові зразки чи торговельні марки, які регулюються окремими законами, комерційна таємниця не має власного спеціалізованого законодавчого акту.

Найвні нормативні акти містять лише загальні положення щодо збору, аналізу, використання та передачі інформації, що становить комерційну таємницю, а також визначають відповідальність за порушення прав на неї. Однак низка важливих питань залишається неврегульованою. Зокрема, відсутній чіткий механізм визначення комерційної таємниці на рівні підприємств, правила її створення, використання, зберігання та можливість зарахування до нематеріальних активів компанії. Також потребують законодавчого врегулювання питання охорони, захисту комерційної таємниці та відповідальності державних органів за її незаконне розголошення.

Цілком можемо погодитися з пропозицією А. Митник та І. Мороз щодо необхідності прийняти Закон «Про комерційну таємницю», який би чітко врегулював поняття «комерційна таємниця» та встановив зрозумілі й конкретні правові норми. У ньому слід забезпечити логічність викладу, усунути можливі суперечності, прогалини й колізії, а також мінімізувати дублювання нормативних положень. Важливо також закріпити перелік відомостей, які не можуть бути віднесені до комерційної таємниці, оскільки на сьогодні вони визначені Постановою Кабінету Міністрів України № 611 від 09.08.1993 року, що не узгоджується з положеннями статті 505 Цивільного кодексу України [6, с. 45].

Крім того, для створення ефективної системи захисту підприємницької діяльності, покращення інвестиційного клімату та забезпечення відповідності європейським нормам у рамках євроінтеграції є потреба в гармонізації законодавства у сфері захисту комерційної

таємниці з міжнародними стандартами, зокрема, положеннями Угоди ТРІПС та Директиви ЄС 2016/943 про захист конфіденційної комерційної інформації.

Таким чином, правове регулювання комерційної таємниці в Україні ґрунтується на положеннях різних нормативно-правових актах, у зв'язку з чим є фрагментарним і потребує удосконалення. Відсутність окремого закону, який би комплексно регулював питання визначення, захисту та використання комерційної таємниці, створює правові прогалини та ускладнює ефективне застосування механізмів захисту. Для підвищення рівня правової охорони комерційної інформації необхідно розробити чіткі механізми її визначення, використання, збереження та відповідальності за порушення, а також гармонізувати законодавство з міжнародними стандартами. Це дозволить підвищити рівень захисту комерційної інформації, створити сприятливі умови для ведення бізнесу та забезпечити ефективний механізм охорони конкурентних переваг підприємств.

Список використаних джерел: 1. Конституція України від 28.05.1996 року, № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 04.03.2025). 2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 04.03.2025). 3. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 04.03.2025). 4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 27.12.1984 № 80731-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 04.03.2025). 5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 04.03.2025). 6. Митник А., Мороз І. Комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 12. С. 42-46.

УДК 340.15:355.1

Кошева В.С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Козинець О.Г.**, канд. іст. наук, доцент, завідувач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін,

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РОЛЬ АРМІЇ В ДЕРЖАВНОМУ МЕХАНІЗМІ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ В ЕПОХУ ІМПЕРІЇ

Ключові слова: держава, Рим, імперія, армія, правоохоронна діяльність, принципат, республіка

Історія Риму напряду пов'язана з військовою справою. Армія відіграла надзвичайно важливу роль у процесі формування та становлення спочатку республіки, а потім імперії. Звання імператора в першу чергу було найпочеснішим у армії, а вже потім так стали називати главу держави. Армія розвивалася разом із державою і найбільш впізнаваного виду набула саме за часів імперії.

Те, що командувати армією і утримувати її за рахунок приватних грошей, а не тільки за рахунок коштів держави, дало можливість принципсам перетворити армію на потужну опору особистої і державної влади. Разом із тим армія, внаслідок таких змін, трансформувалась на впливову політичну силу і могла також вирішувати долю принципса. Так, у часи республіки єдність політичної влади і військової сили була представлена народними зборами по центуриям.

Вони формувались сенатом, який розпоряджався армією з громадян, що були військовозобов'язаними, а в імперії єдність уособлювалася вже принцепсом. Внаслідок трансформації у Римі виникла єдина військово-бюрократична система володарювання [1].

Загалом, склад армії Римської Імперії мало чим відрізнявся від армійського складу республіки, проте імператор Октавіан Август провів реформи і саме за його влади армія здобула статус професійної.

Зазначається, що: «Після переходу до професійної армії вона перетворилась на корпоративну організацію. Октавіан здійснив її реорганізацію, поділивши на три частини. Привілейоване становище займала преторіанська гвардія. Преторіанці набиралися з римських громадян італійського походження і отримували плату у 3,5 разів більшу, ніж легіонери, служили 16 років і після відставки мали солідне майно, поповнюючи ряди панівного класу. Основну частину армії становили легіонери, яких набирали з громадян римських провінцій. Вони служили 20 років і отримували плату, яка дозволяла після відставки завести невелике рабовласницьке господарство і влитися до складу провінційної знаті. Третю частину армії становили допоміжні війська, що комплектувалися з мешканців провінцій, які не мали прав римських громадян. І хоча плата в них була у три рази меншою, ніж у легіонерів, строк служби 25 років, а дисципліна жорсткішою і покарання суворішими, служба у допоміжних військах все ж приваблювала можливістю отримати римське громадянство, а для бідних – накопичити деякі кошти. Після едикту Каракалли, який дав римське громадянство усім вільним жителям імперії, соціальні розбіжності між легіонними і допоміжними частинами зникли, зріс корпоративний дух армії, що іще більше посилює її політичну роль» [1].

На думку Афанасенко С.І.: «У зв'язку з військовими реформами доби принципату зросло значення особистої охорони принцепса – преторіанської гвардії, яка формувалася винятково з числа римських громадян-італіків і мала низку привілеїв: на відміну від легіонерів, преторіанці служили не 20, а 16 років, одержували платню не 12 тис. сестерціїв у рік, а 20 тис. тощо. За Августа преторіанська гвардія складалася з 9 когорт по 1000 осіб у кожній. Згодом преторіанці брали активну участь у палацових змовах, усуваючи одних імператорів та висуваючи інших» [2, с. 18]. Також преторіанська гвардія виступала в ролі поліції на різних масових діях, наприклад на гладіаторських боях чи спектаклях. Імператор Август розділив гвардійців за призначенням, одні займалися охороною аристократів та самого імператора, інші слідкували за порядком у натовпах.

Значні зміни в римській армії здійснив імператор Діоклетіан. Він суттєво збільшив загальну чисельність військ. Це привело до загострення проблеми набору бранців у війська. Для вирішення її Діоклетіан ввів примусову мобілізацію. Діоклетіан відмовився від послуг старої преторіанської гвардії. Замість неї функції імператорської гвардії та мобільного центрального резерву військ почав виконувати так званий *comitatus*. Для послаблення могутності намісників провінцій Діоклетіан вдався до усунення їх від командування розташованими в провінціях військами. Тепер на чолі військ однієї або відразу кількох провінцій стояли незалежні від намісників воєначальники. Проте, процес відокремлення воєнної влади від цивільної прискорився вже в останні роки правління Діоклетіана і не був ним доведений до кінця [3]. Також Діоклетіан чітко визначив легіони прикордонної охорони – лімес, та мобільні війська, що могли вільно пересуватися з місця на місце. Також існували прикордонники на морських та річкових узбережжях. Легіони берегової охорони було заново сформовано або переформовано зі старих частин, і за кількістю військовослужбовців майже не відрізнялися від звичайних легіонів. Такі зміни, надали статус легіонам берегової оборони оперативних з'єднань різнорідних сил, які були призначені для того, що виконувати у прибережній зоні різноманітні бойові завдання.

Армія в епоху імперії в Римі відігравала ключову роль у державному механізмі. Вона була не лише інструментом захисту держави від зовнішнього ворога, але й засобом забезпечення порядку всередині країни. У перші століття нашої ери римська армія складалася з професійних

воjákів, які служили за певну зарплату та мали високий статус у суспільстві. Вони були розміщені у квартирах на території Риму та в провінціях і займалися охороною меж держави, здійснювали військові походи та забезпечували порядок у містах.

Крім того, армія виконувала функції поліції, борючись зі злочинністю та повстаннями. У разі загрози державному порядку або повстання в армію можна було включити громадян, які не були професійними воjками, але були здатними до бойових дій. Управління армією було централізованим та контрольованим імператором. Він призначав командувачів та встановлював стратегію військових операцій. Крім того, імператор мав можливість втручатися у внутрішні справи армії, зокрема, у забезпечення її дисципліни та проведення реформ.

Таким чином, армія була дуже важливим елементом державного механізму Стародавнього Риму в епоху імперії. Вона забезпечувала безпеку держави, здійснювала контроль над населенням та була символом сили та могутності Римської імперії.

Список використаних джерел: 1. Державний устрій Римської республіки. URL: https://studies.in.ua/ippu_seminar/3838-derzhavniy-ustry-rimskoyi-respublki.html (дата звернення: 25.02.2025). 2. Афанасенко С.І. Лекція до теми: «Тема № 1: Основи публічного правопорядку та публічного права Стародавнього Риму». Одеса. Одеський держ. ун-т внутрішніх справ. 2016. 29 с. URL: https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lekcija_1-2.pdf (дата звернення: 25.02.2025). 3. Сергєєв І.П. Соціально-політичний розвиток римської імперії в III столітті н.е.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02/ Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2004. 28 с.

УДК 341.64

Лабенок А.О., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Іваньков І.В., канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПРАВО НА РЕПАРАЦІЇ ПОТЕРПІЛИМ ВІД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Ключові слова: *перехідне правосуддя, репарації, збройні конфлікти, компенсація, міжнародний досвід*

Тема репарацій для потерпілих від збройних конфліктів у межах перехідного правосуддя є важливим аспектом забезпечення справедливості та примирення в суспільствах, що пережили серйозні порушення прав людини. Міжнародний досвід демонструє різноманітні підходи до реалізації компенсаційних програм, що поєднують і фінансові, і символічні заходи. Ці програми мають на меті не лише відшкодування завданої шкоди, а й створення умов для відновлення довіри та стабільності у постконфліктних регіонах.

У документах ООН та Європейського Союзу перехідне правосуддя описується як сукупність процесів і механізмів, що допомагають суспільству подолати наслідки серйозних порушень законності в минулому для досягнення відповідальності, справедливості та примирення [1, с. 4]. Однак важливо зазначити, що міжнародний досвід не виробив єдиного підходу до перехідного правосуддя. Впровадження будь-якої моделі завжди враховує унікальні умови кожної країни, включаючи суспільні, етнічні, релігійні та гендерні особливості.

Перехідне правосуддя включає чотири ключові елементи, які є основою цієї концепції: притягнення до відповідальності осіб, винних у серйозних порушеннях прав людини, та їх покарання за скоєні злочини; компенсація шкоди, завданої жертвам внаслідок цих порушень

(репараційні заходи); розслідування з метою встановлення істини, яке дозволяє повноцінно розкрити обставини злочинів, причини конфлікту або репресій, визначення винних, а також встановлення долі та місцезнаходження жертв; проведення реформ у державних інституціях, щоб запобігти повторенню таких порушень у майбутньому [2, с. 4].

Здійснення заходів з відшкодування шкоди постраждалим від збройного конфлікту є ключовим аспектом впровадження концепції перехідного правосуддя, що відіграє важливу роль у подоланні розриву між минулим і майбутнім для суспільств, які перебувають у стані відновлення після конфлікту. Аргентина є показовим прикладом у впровадженні програм відшкодування шкоди жертвам порушень прав людини за часів правління воєнної хунти. Уряд розробив декілька ініціатив для різних категорій постраждалих, серед яких: жертви насильницьких зникнень, незаконно ув'язнені та особи, що зазнали тілесних ушкоджень або загинули [3, с. 19]. Згодом програми включили дітей, народжених під час ув'язнення, їхніх матерів, викрадених дітей, яких передали іншим сім'ям. Уряд Аргентини надав 1,17 мільярда песо як компенсацію для 15 573 осіб, які зазнали тривалого та незаконного ув'язнення, а також виділив близько 1,9 мільярда песо родинам тих, хто зник безвісти або був убитим під час правління воєнної хунти, а також реалізував символічні заходи, наприклад, встановлення меморіалів. Попри фінансові інвестиції, ці ініціативи зазнали критики, автори якої вважали, що фінансові репарації можуть замінити належне розслідування та покарання винних. З їх точки зору найважливішим елементом відшкодування повинно стати встановлення істини про долю зниклих та покарання відповідальних. У результаті, хоча програми мали багато переваг і охоплювали різні категорії жертв, ігнорування інтересів суспільства, яке переживало перехідний період, призвело до того, що повне досягнення примирення та недопущення повторення порушень у майбутньому виявилось під загрозою.

Чилі також є яскравим прикладом ефективності заходів компенсації жертвам злочинів часів воєнної диктатури. У відповідь на численні випадки тортур, вбивств і зникнень, уряд країни розробив диференційовану політику репарацій, що включала надання компенсацій, реабілітацію жертв та відновлення порушених прав [4, с. 94]. Важливим етапом стало створення в 1992 р. Національної корпорації з репарацій та примирення, яка не лише займалася фінансовими відшкодуваннями, забезпечувала соціальну та правову допомогу, а також розслідувала обставини зникнень і смертей [4, с. 96]. Уряд Чилі виділив значні кошти, зокрема, 3,2 мільярди доларів США, для реалізації цих програм, що охопили понад 150 000 жертв [5].

Основним досягненням було те, що репарації не обмежувалися лише фінансовими виплатами, а включали й інші форми підтримки, такі як стипендії для дітей жертв, звільнення від військової служби та доступ до медичних послуг. Однак не обійшлося без проблем: процедура визнання статусу жертви була довгою, і чимало постраждалих не змогли отримати доступ до цих програм. Незважаючи на це, система репарацій у Чилі є одним із найуспішніших прикладів перехідного правосуддя, що включає не тільки матеріальні компенсації, а й вшанування пам'яті та встановлення правди про вчинені злочини.

У 1995 р. уряд Південноафриканської Республіки (далі – ПАР) створив Африканську комісію правди та примирення [6, с. 30–31], яка розробила рекомендації щодо відшкодувань жертвам правопорушень, скоєних під час апартеїду. Однак на практиці компенсацію отримали лише окремі жертви фізичних насильств, інші навіть не знали про існування програм компенсації. Фонд для виплати компенсацій ПАР мав значно обмежений обсяг. Жертвам було виплачено лише одноразову суму – 30 тисяч ранд для 23 тисяч жертв [7]. Важливою проблемою став тривалий процес визнання статусу жертви. Уряд намагався забезпечити швидке примирення, але жертви не отримали достатнього визнання і підтримки [8, с. 22].

Таким чином, ефективні репараційні заходи повинні бути комплексними, поєднуючи матеріальну компенсацію та символічні акти визнання вини і пам'яті. Вони мають враховувати потреби жертв і включати диференційований підхід до різних категорій постраждалих. Репарації є не тільки правовим обов'язком, але й моральним і політичним зобов'язанням держав перед своїми громадянами, які пережили порушення прав людини.

Список використаних джерел: 1. UN (2004), *"The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies"*. Report of the Secretary-General. No. S/2004/616, UN, New York, 24 p. 2. United Nations High Commissioner for Human Rights and Reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General (2009), *"Analytical study on human rights and transitional justice"* Annual Report No. A/HRC/12/18, UN, Geneva, 21 p. 3. UN (2008), *"Rule-of-Law Tools For Post-Conflict States: Reparations programmes"*. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, No HR/PUB/08/1, New York and Geneva, 43 p. 4. Inter-American Institute of Human Rights (IHR) (2011), *"Contribution of Truth, Justice, and Reparation Policies to Latin American Democracies"*, San Jose, 257 p. available at: <https://www.iidh.ed.cr/images/Publicaciones/Justicia/Contribution%20of%20Truth%20Justice%20and%20Reparation%20Policies%20to%20Latin%20American%20Democracies.pdf> (accessed 10 March 2025). 5. Justice. Truth. Dignity (ICTJ) (2008), *"ICTJ Program Report: Reparative justice"* International Centre for Transitional Justice, available at: <https://www.ictj.org/news/ictj-program-report-reparative-justice> (accessed 11 March 2025). 6. International Peace Institute (2013), *"Peace, Justice, and Reconciliation in Africa: Opportunities and Challenges in the Fight Against Impunity"*. Report of the African Union Panel of the Wise. The African Union Series. New York, 97 p. 7. Justice. Truth. Dignity (ICTJ) (2008), *"South Africa – Background: Facing Apartheid’s Legacy"* International Centre for Transitional Justice, available at: <https://www.ictj.org/location/sud%C3%A1frica> (accessed 13 March 2025). 8. Merwe H. and Lamb G. (2009), «Transitional Justice and DDR: The Case of South Africa». Research Unit of International Center for Transitional Justice, New York, 37 p.

УДК 347.6

Лапитан А. А., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Кочина О. С.**, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри публічного та приватного права

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ ПРИ РОЗІРВАННІ ШЛЮБУ

Ключові слова: *медіація, сімейно-правовий спір, розірвання шлюбу, сімейна медіація, врегулювання конфліктів.*

Розірвання шлюбу – це завжди складний і болісний процес, який несе за собою не лише емоційні потрясіння, але й безліч юридичних та матеріальних питань. Традиційні судові розгляди, хоча й необхідні в деяких випадках, часто поглиблюють конфлікт, завдаючи додаткових страждань обом сторонам та їх дітям. Саме тому медіація, як метод врегулювання спорів, що базується на принципах добровільності, конфіденційності та взаємоповаги, набуває особливої актуальності. Вона дозволяє колишньому подружжю взяти на себе відповідальність за власне життя, самостійно визначити умови розлучення та зберегти здатність до конструктивного діалогу, що є надзвичайно важливим для подальшого благополуччя всіх членів сім'ї.

Трансформація правової системи України та адаптація національного законодавства до європейських стандартів зумовлюють дедалі активніше застосування альтернативних способів вирішення спорів, серед яких особливе місце посідає медіація. У контексті сімейного права, де емоційний складник конфлікту може завдавати суттєвої шкоди сімейним відносинам, медіація є перспективним методом, що надає сторонам можливість дійти взаємоприйнятних рішень,

мінімізуючи психологічний тиск і зберігаючи умови для конструктивної взаємодії після розлучення [1, с. 189–190].

Проблематика розірвання шлюбу залишається однією з найактуальніших у сімейному судочинстві. Статистика свідчить, що кількість позовів про припинення шлюбу є доволі значною, а подальші конфлікти щодо поділу майна, визначення місця проживання дитини чи розміру аліментів можуть переростати у тривалі й виснажливі судові процеси [2, с. 13–14]. У таких ситуаціях сторони не завжди можуть спокійно спілкуватися, а тим паче – виробити узгоджені рішення, що відповідатимуть інтересам подружжя та, за наявності дітей, забезпечуватимуть їхній гармонійний розвиток.

У світовій юридичній практиці медіація визнана ефективною процедурою, яка, на відміну від класичного судового розгляду, сприяє конструктивному порозумінню між сторонами та врахуванню їхніх справжніх інтересів [3, с. 15–18]. Медіатор як незалежна та нейтральна особа допомагає подружжю сформулювати всі суперечливі аспекти: особисті, майнові, пов'язані з утриманням дітей, а також вчасно виявити емоційні чинники, що гальмують досягнення домовленостей. Застосування даної процедури дозволяє запобігти небажаній ескалації конфлікту: сторони перебувають у рівноправному становищі та можуть вільно викладати свої вимоги, водночас уникаючи морального тиску чи образ.

Медіація є добровільною процедурою, і саме принцип добровільності дає учасникам можливість вільно погодитися або відмовитися від подальших переговорів. Крім того, вона характеризується конфіденційністю, що дозволяє подружжю безпечно обговорювати приватні питання і не побоюватися розголосу. Також у медіаційній практиці принциповими є неупередженість та незалежність посередника: медіатор не може перебувати в лояльних відносинах з однією зі сторін або виявляти певну зацікавленість у результаті [4]. Повага до сторін та їхніх інтересів сприяє швидшому формуванню довіри й підвищує вірогідність того, що прийняті рішення будуть реалістичними і в подальшому ефективно виконуватимуться.

Особливо актуальним є застосування медіації у ситуаціях, коли в подружжя є неповнолітні діти. Традиційний судовий процес часто загострює протистояння, а участь дитини чи свідків у засіданнях може спричинити додаткове психологічне навантаження. Натомість процедурі медіації властива гнучкість і орієнтація на довгострокову перспективу збереження нормальних стосунків між батьками. Під керівництвом медіатора сторони можуть детально обговорити, як ефективно реалізувати батьківські обов'язки та яким чином розподілити участь у вихованні [3, с. 19]. У результаті відбувається узгодження питань утримання, способу та часу спілкування з дитиною, а також економічних аспектів, зокрема пов'язаних із матеріальною підтримкою.

Законодавче підґрунтя застосування медіації в Україні активно формується. Ухвалення Закону України «Про медіацію» (2021) стало вагомим кроком у регламентуванні загальних засад процедури, прав і обов'язків сторін та медіатора, а також порядку укладення медіаційної угоди [4]. Попри новизну нормативного підходу, напрацювання фахових спільнот і поширення міжнародного досвіду свідчать про великий потенціал медіації для врегулювання сімейних конфліктів у позасудовому чи досудовому порядкух. Крім того, все частіше суди рекомендують або призначають перерву для звернення сторін до медіації, що свідчить про довіру до зазначеного механізму.

У процедурах розірвання шлюбу медіація може передувати безпосередньому зверненню до суду чи навіть відбуватися в процесі розгляду справи. Якщо сторони дійшли згоди завдяки медіації, вони можуть затвердити мирову угоду в суді, що спрощує й прискорює офіційне оформлення розлучення, уникнувши зайвого емоційного тиску або публічності. Розв'язання спору шляхом медіації у багатьох випадках позитивно впливає і на виконання досягнутих домовленостей, адже вони є результатом відкритого та усвідомленого компромісу, а не одностороннього рішення суду [1, с. 190–192].

Отже, медіація має ряд суттєвих переваг: вона дозволяє сторонам не лише зекономити час та фінансові ресурси, а й максимально сприяє узгодженому вирішенню конфліктних питань. Психологічний комфорт, відсутність формальних процесуальних обмежень і конфіденційність роблять її особливо доречною при розгляді справ про розірвання шлюбу. Зрозуміло, що цей

спосіб не завжди може повністю замінити суд, однак у поєднанні зі судовим механізмом вирішення спорів він стає потужним інструментом відновлення довіри між сторонами та захисту прав членів сім'ї.

На сучасному етапі розвитку права подальша популяризація медіації можлива шляхом вдосконалення законодавчих норм, підвищення рівня спеціальної підготовки медіаторів і формування позитивної суспільної думки про цю процедуру. З огляду на євроінтеграційні процеси та прагнення наблизити українську правову систему до європейських стандартів, медіація стає не лише альтернативним, а й бажаним шляхом вирішення сімейних конфліктів, зокрема й таких чутливих, як розірвання шлюбу.

Таким чином, запровадження і розвиток сімейної медіації в Україні дозволяють якісно оновити підходи до розгляду справ про розірвання шлюбу, забезпечивши при цьому належний захист прав та інтересів усіх учасників, а особливо дітей. Успіх та ефективність даної процедури великою мірою залежать від рівня правової обізнаності громадян, рівня підготовки фахових медіаторів та готовності сторін до конструктивного діалогу. Саме поєднання цих чинників у перспективі створить умови для зменшення судового навантаження і підвищення якості врегулювання сімейних спорів.

Список використаних джерел: 1. Дутко А. Перспективи застосування медіації як способу врегулювання сімейно-правових спорів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 2. С. 189-194. 2. Гаро Г.О., Спектор О.М., Водоп'ян Т.В., Білик Т.В., Кричина А.В., Стадник С. С., Жидачек Т. М., Бабішена М. Л. Мирне вирішення сімейних спорів. Харків: Фактор, 2019. 80 с. 3. Медіація у професійній діяльності юриста / за заг. ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. 456 с. 4. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 № 1875-ІХ. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2022. № 7. Ст.51. 5. Головченко А. Роль сімейної медіації в ефективності вирішення сімейних спорів. *Регіональна торгово-промислова палата Миколаївської області: веб-сайт*. URL: <https://rtp.com.ua/articles/rol-semejnoj-mediatsii-v-effektivnosti-razresheniya-semejnyh-sporov> (дата звернення 23.02.2025).

УДК 347.91/95

Лугина Є.Ю., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: Керноз Н.Є., старший викладач кафедри публічного та приватного права

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ РОЗМІРУ СУДОВОГО ЗБОРУ: ПРОБЛЕМА ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

Ключові слова: *судовий збір, адміністративне судочинство, цивільне судочинство, доступ до правосуддя*

20 січня 2025 року Другий сенат Конституційного Суду України ухвалив Рішення № 2-р(П)/2025, згідно з яким окремі приписи Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року № 3674-VI (далі – Закон № 3674-VI), якими врегульовано розмір ставки судового збору за «подання до суду касаційної скарги на рішення суду, заяви про приєднання до касаційної скарги на рішення суду» в порядку цивільного судочинства, визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними) [1]. Дана справа доводить, що в Україні законодавчо не вирішена проблема недискримінаційного врегулювання розміру ставок судового збору в цивільному та адміністративному судочинстві, що породжує інші проблеми: порушення

права людини і громадянина на судовий захист й права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб, що гарантовані положеннями ч. ч. 1, 2 ст. 55 Основного Закону [2] і як наслідок - позбавлення осіб доступу до правосуддя.

На нашу думку, згадане Рішення КСУ має привернути увагу законодавця до відповідності приписів Закону № 3674-VI Конституції України, та внутрішньої неузгодженості між нормами цього нормативно-правового акту. Зокрема, п. 5 ч.3 ст. 4 Закону № 3674-VI не передбачено розмежування для фізичних осіб, фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб розміру ставки судового збору за подання до адміністративного суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду. За подання таких заяв справляється єдиний розмір ставки судового збору – 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Але, аналізуючи п. 9 ч. 1 ст. 4 Закону № 3674-VI, можна побачити, що розміри ставки судового збору у цивільному судочинстві відрізняється від того, що передбачено в межах адміністративного судочинства. Так, за подання до суду апеляційної і касаційної скарг на ухвалу суду, заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду становить для юридичної особи або фізичної особи-підприємця 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а для фізичної особи – 0,2 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Однак, це не означає, що законодавець не застосовує диференціацію ставок в адміністративному судочинстві, адже в п. 1 ч. 3 ст. Закону № 3674-VI встановлена різниця ставок судового збору окремо для суб'єкта владних повноважень, юридичної особи, фізичної особи-підприємця та фізичної особи при поданні до адміністративного суду адміністративного позову як майнового, так і немайнового характеру [3].

Отже, якщо порівняти зазначені норми Закону № 3674-VI, то фізичні особи за подання апеляційної і касаційної скарг на ухвалу суду, заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду в межах адміністративного судочинства мають сплачувати судовий збір у розмірі 1 прожитковий мінімум для працездатних осіб, що у п'ять разів перевищує розмір судового збору за подання тих же заяв у межах цивільного судочинства.

Оскільки з 1 січня 2025 року ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» було залишено як і у 2024 році прожитковий мінімум для працездатних осіб у розмірі 3028 грн [4], то у випадку подання зазначених у п. 9 ч. 1 ст. 4 та п. 5 ч. 3 ст. 4 Закону № 3674-VI заяв фізичні особи мають сплачувати 605,60 грн судового збору у межах цивільного судочинства, або 3028 грн у межах адміністративного судочинства?

Таку різницю не можна назвати обґрунтованою, враховуючи, що приписи Основного Закону дають підстави доводити протилежне.

По-перше, згадана нами стаття 55 Конституції України закріпила право кожного на судовий захист своїх прав та свобод, та право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності. Тобто, як зазначив КСУ у Рішенні від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002: «Конституція України гарантує кожному судовий захист його прав у межах конституційного, цивільного, господарського, адміністративного і кримінального судочинства України. Норми, що передбачають вирішення спорів, зокрема про поновлення порушеного права, не можуть суперечити принципу рівності усіх перед законом та судом і зв'язку з цим обмежувати право на судовий захист» (абзац 3 пункту 4 мотивувальної частини) [5].

По-друге, щодо адміністративного судочинства Конституція України у ч. 5 ст. 125 проголошує, що в Україні діють адміністративні суди, мета яких: захист прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин [2]. Здійснення судового захисту у порядку адміністративного судочинства через адміністративні суди мало стати ефективним. Однак, правові норми що, встановлюють судовий збір також мають відповідати зазначеним конституційним положенням, оскільки він є одним з елементів механізму регулювання доступу до правосуддя, так само як регулювання діяльності адміністративних судів. Розмір ставки судового збору відіграє ключову роль на можливість особи реалізувати своє право на судовий

захист. Тому, як зазначено у Рішенні КСУ № 2-р(П)/2025, судовий збір має бути помірним для осіб, які звертаються до суду, адже це є гарантією реалізації права на судовий захист (абзац 1 підпункту 4.9 пункту 4 мотивувальної частини) [1].

На основі досліджуваних норм чинного законодавства та сформованих тверджень, на нашу думку, до Закону України «Про судовий збір» слід внести зміни, зокрема, щодо розміру ставки судового збору за подання до адміністративного суду апеляційної і касаційної скарг на ухвалу суду, заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду, закріплюючи при цьому розмір ставки для фізичних осіб 0,2 прожиткового мінімуму для працездатних громадян. Таким чином, буде здійснено крок до реалізації конституційної та конвенційної гарантії доступу до правосуддя через можливість судового захисту прав та свобод на недискримінаційних засадах.

Список використаних джерел: 1. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Конторського Петра Федоровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4, частини першої статті 8 Закону України «Про судовий збір» (щодо доступу до суду касаційної інстанції у цивільному судочинстві) від 20.01.2025 № 2-р(П)/2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-25#Text> (дата звернення: 06.03.2025). 2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 05.03.2025). 3. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI. Дата оновлення: 20.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення: 05.03.2025). 4. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19.11.2024 № 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text> (дата звернення: 05.03.2025). 5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 07.05.2002 № 8-рп/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-02#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

УДК 340.12:2

Малей В. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Козинець О.Г.**, канд. іст. наук, доцент, завідувачка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ РЕЛІГІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Ключові слова: демократія, протестантизм, права, свободи, релігія, Конституція США, поправки до Конституції

Релігія стала важливим фактором формування американської демократії, що показує роль ідеологічного та морально-етичного впливу на формування сучасних демократичних інститутів держави. Вона виконувала функції інструмента зміцнення суспільства і сприяла затвердженню цінностей, що являють собою основу демократичних принципів, таких як соціальна рівність, свобода, невід’ємність права на життя та інші.

Релігійні переконання та вірування слугували моральними орієнтирами для лідерів і громадян, підкреслюючи ідею про те, що демократія повинна ґрунтуватися на морально-етичних засадах.

Вплив релігії на формування демократичних систем згадувався у працях таких відомих вчених та дослідників, як Алексіс де Токвіль, Макс Верєб, Філіп Гамільтон, Роберт Белла, Родні Старк, Сеймур Мартін Ліпсет та інші, що показує багаторічну актуальність теми релігії в будівництві держави.

З моменту заснування Америки основною релігійною течією був протестантизм, запроваджений пуританами, квакерами та іншими європейськими колоністами. Протестантські громади, такі як баптисти, методисти та пресвітеріани, заклали основи суспільного устрою та моральних цінностей, які згодом вплинули на політичну систему країни. Важлива для іммігрантів ідея релігійної свободи була закріплена в Конституції США, зокрема в Першій поправці, яка гарантує свободу віросповідання та відокремлення церкви від держави: «Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof; or abridging the freedom of speech, or of the press; or the right of the people peaceably to assemble, and to petition the Government for a redress of grievances (Конгрес не повинен приймати жодного закону, що стосується встановлення релігії або забороняє її вільне сповідання; або обмежує свободу слова, чи друку; або право людей мирно збиратися і звертатися до Уряду з петиціями про виправлення скарг)»[4]. Тож, релігія несла не лише духовне значення, але й стала інструментом інтеграції суспільства, що сприяло створенню умов для демократичного управління, показуючи високий ступінь її проникнення в більшість галузей суспільного, політичного та культурного життя, а також великий вплив на формування світогляду американців [3, с. 23].

Протестантизм займав панівну роль у релігійному житті США до XIX століття, коли хвилі імміграції призвели до поширення католицизму та іудаїзму, а згодом ісламу. Поступово релігійне розмаїття розширилося, але протестантська етика залишилася головним чинником впливу на американську політичну культуру.

Тож, релігія мала великий вплив на розвиток американської демократії, забезпечуючи її морально-етичну основу та сприяючи розвитку громадянських чеснот, таких як солідарність, взаємодопомога та довіра, які є основою будь-якої демократичної системи.

Вона відіграла роль у формуванні демократичних ідеалів рівності, свободи та особистої відповідальності, а також підтримувала ідею про те, що демократична держава повинна базуватися на етичних і моральних засадах, за наявності яких у громадян суспільства буде вільно розвиватися асоціативне життя, матиме місце децентралізація державної влади, будуть безконфліктно розв'язуватися суспільно-політичні проблеми, вирішення яких є головним у програмі розбудови та функціонування громадянського суспільства [2, с. 80]. Ці ідеали були ключовими для становлення американської політичної культури та демократичних інститутів. Протестантська етика сприяла формуванню у громадян почуття соціальної відповідальності.

Водночас релігійні громади стали осередками громадянської активності, об'єднуючи людей для вирішення соціальних проблем та важливих питань. Релігійні громади сприяли створенню культури довіри і взаємної підтримки, яка є основою добре функціонуючого демократичного суспільства [2, с. 193]. Крім того, релігія підтримує ідею справедливого та етичного врядування. Також релігійні принципи вплинули на концепцію служіння влади народу [3], яка стала основою американської демократичної системи. Це підкреслило здатність громадян брати активну участь у політичному житті країни та в контролі над урядом.

Релігія допомагала долати соціальні конфлікти та об'єднувати різні групи населення. Рух за громадянські права у XX-му столітті, очолюваний такими релігійними лідерами, як Мартін Лютер Кінг-молодший, є прикладом того, як релігійна мотивація сприяла просуванню понять рівноправ'я та демократичні цінності [1, с. 106-107].

Отже, можна зробити висновок, що релігія була надзвичайно важливим елементом у формуванні американської демократії, забезпечуючи моральну основу та впливаючи на розвиток етичних цінностей у суспільстві. Релігія сформувала поняття свободи, рівності та справедливості.

Домінуючою релігійною течією був протестантизм, який сформулював принципи індивідуальної відповідальності, самодисципліни та працьовитості. Ідея свободи віросповідання сприяла відокремленню церкви від держави, що дозволило гарантувати права всіх громадян незалежно від віри. Релігія стала джерелом таких громадянських чеснот, як довіра, взаємна підтримка та підштовхувала громадян до активної участі у суспільному житті. Вона сприяла об'єднанню суспільства та подоланню соціальних конфліктів.

Вплив американської моделі релігійної свободи вийшов далеко за межі США. Наслідуючи цей приклад, багато країн запровадили принцип релігійної толерантності. Зокрема, європейські та латиноамериканські країни запозичили американський підхід до відокремлення політичної та релігійної сфер, а також захисту прав меншин та ідеї рівності всіх релігій перед законом.

Таким чином, релігія не лише сприяла становленню демократії в США, але й послужила джерелом натхнення для інших держав, які прагнули побудувати політичні інститути, засновані на свободі, рівності та повазі до прав своїх громадян.

Список використаних джерел: 1. Стебляк Д. М. Державно-церковні відносини в США: дис. ... канд. наук з держ. управління: 06.07.22 – Теорія та історія державного управління / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2022. 237 с. 2. Рибалка В. В. Самовчитель демократії: навч. посіб. Київ: ІТЗО, 2019. 208 с. 3. Загородня А. Роль християнства у формуванні американської ідеології. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2019. №1(140). 69 с. 4. Текст поправок Конституції США. URL: <https://constitution.congress.gov/constitution/amendment-1/#:~:text=Congress%20shall%20make%20no%20law,for%20a%20redress%20of%20grievances> (дата звернення 20.01.2025). 5. Головатий М. Ф. Демократія: історія, теорія, практика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та аспірантів-політологів. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 230 с.

УДК 34.037:378.147

Наглюк К.О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Литвиненко В.М.**, канд. юрид. наук, завідувачка кафедри публічного та приватного права, доцент.

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ

Ключові слова: юридичні клініки, практична підготовка, студенти-правники, правнича допомога, юридична освіта, правнича культура, освітній процес, правнича клінічна практика.

Сучасна юридична освіта потребує інтеграції теоретичних знань із практичними навичками, що є необхідними для успішної професійної діяльності. Однак традиційні методи викладання права не завжди дозволяють студентам здобути реальний досвід роботи з правовими ситуаціями. У цьому контексті юридичні клініки виступають важливим інструментом практичного навчання, забезпечуючи студентам можливість застосовувати свої знання у реальних умовах шляхом надання безоплатної правничої допомоги. З огляду на зазначене дослідження ролі юридичних клінік у формуванні професійної компетентності майбутніх юристів є вкрай актуальним та важливим для вдосконалення системи юридичної освіти.

Згідно з Типовим положенням про юридичну клініку вищого навчального закладу України, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 № 592, юридична клініка – це структурний підрозділ вищого навчального закладу III-IV рівнів акредитації, який здійснює підготовку фахівців у сфері права та слугує базою для практичного навчання і проходження студентами старших курсів навчальної практики. У своїй діяльності вона керується

законодавством України, статутом закладу освіти та затвердженим положенням. Юридична клініка не має статусу юридичної особи, але може використовувати штампи та бланки зі своїм найменуванням, а також користується майном навчального закладу для реалізації своїх завдань [1].

Юридичні клініки створюють унікальну можливість для студентів-правників застосовувати свої знання на практиці, надаючи безоплатну правничу допомогу. Згідно зі Стандартами діяльності юридичних клінік України (2014), юридичні клініки виконують навчальну та соціальну функції [2], при цьому навчальна функція є провідною. Вона спрямована на практичне навчання, що дозволяє студентам-правникам здобути необхідні професійні навички та адаптуватися до майбутньої юридичної діяльності без додаткової підготовки. Завдяки роботі в юридичній клініці студенти отримують досвід консультування, складання юридичних документів, аналізу нормативно-правових актів, ведення переговорів та представництва інтересів клієнтів, що значно підвищує їхню практичну компетентність. Соціальна функція юридичної клініки спрямована на задоволення потреб суспільства у доступній юридичній інформації та правничій допомозі, що, своєю чергою, сприяє підвищенню рівня правової культури населення. Крім того, реалізація цієї функції сприяє формуванню у студентів почуття соціальної відповідальності, етики юриста та розуміння важливості правозахисної діяльності.

«Професійна підготовка юристів – багатогранне і складне завдання, яке стоїть перед вищою освітою. Враховуючи світову практику, цю проблему раціонально вирішувати шляхом впровадження інноваційних технологій – інтерактивних форм підтримки, серед яких важливе місце посідає юридична клініка. Використання клінічних методів забезпечує ефективний спосіб вирішення низки проблем у професійній юридичній освіті, юридична клініка є найпотужнішим досвідом, де право діє ефективним способом розвитку переданих і специфічних професійних навичок і забезпечує міцну основу для етичної практики. Великі перспективи та можливості мають юридичні клініки у сфері правової допомоги та правової освіти населення. У клініках зосереджена талановита, творчо активна молодь, з якої можна і потрібно формувати високопрофесійних, соціально орієнтованих юристів» [3, с.66].

Таким чином, юридичні клініки є ефективним та важливим інструментом у розвитку практичних навичок студентів-правників, оскільки вони надають можливість не лише застосувати теоретичні знання, але й інтегрувати їх у реальні правові ситуації. Студенти, беручи участь у консультуванні клієнтів, складанні юридичних документів та підготовці правових висновків, набувають досвіду, який є незамінним для подальшої професійної діяльності. Через роботу в юридичних клініках вони здобувають навички комунікації з клієнтами, розвитку аналітичного мислення, а також навчаються приймати відповідальність за результати своєї роботи, що сприяє формуванню їхньої професійної відповідальності та етики. Це дозволяє студентам не лише стати кваліфікованими правниками, але й зрозуміти значення соціальної відповідальності юриста у вирішенні правових проблем громадян.

Аналіз діяльності юридичних клінік показує, що вони є ефективним інструментом для підготовки студентів-правників, надаючи їм можливість застосовувати теоретичні знання в реальних правових ситуаціях. Крім того, участь у клініках сприяє розвитку етичних та соціальних компетентностей, формуючи у студентів почуття відповідальності перед клієнтами та суспільством.

Отже, юридичні клініки відіграють ключову роль у практичній підготовці студентів-юристів, сприяючи розвитку професійних навичок, правової свідомості та етичних стандартів. Вони забезпечують необхідний зв'язок між теорією та практикою, допомагаючи студентам здобувати досвід в реальних правових ситуаціях.

Список використаних джерел: 1. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: Наказ МОН України від 03.08.2006 № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text> (дата звернення: 11.03.2025). 2. Стандарти діяльності юридичних клінік України: протокол № 2 Всеукраїнського З'їзду Асоціації

юридичних клінік України від 19.06.2014. URL: <https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2017/07/standarti-diyalnosti-yuridichnikh-klinik-ukrajini.pdf> (Дата звернення: 11.03.2025). 3. Аракелян М.Р., Бехруз Х.Н., Акіменко Ю.Ю. Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики: монографія / за ред. М.Р. Аракеяна, Х.Н. Бехруза, Ю. Ю. Акіменка. Одеса: Фенікс, 2023. 464 с.

УДК 340.13

Падалка В.О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Черненко М.П.**, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

НОРМАТИВНИЙ АКТ – ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО СУЧАСНОГО ПРАВА ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

***Ключові слова:** нормативно-правовий акт, юридична сила, пряма дія, зворотна дія, набуття чинності, джерело права*

Поняття «нормативний акт» - це одне з основних понять у вітчизняній правовій системі. Воно призначено регулювати суспільні відносини. Це поняття входить до обов'язкового інструментарію понять кожного юриста, а також щодня використовується в усіх сферах суспільного життя.

В Україні основним джерелом права є нормативно-правові акти [1, с.22].

Усі існуючі в нашій державі нормативно-правові акти (далі НПА – В.П.) поділяються за різними критеріями.

Першим і найголовнішим критерієм є їхня юридична сила. В цьому розумінні всі НПА поділяються на закони та підзаконні акти.

Закон – це НПА, що прийнятий вищим представницьким органом держави або безпосередньо народом та має вищу юридичну силу, а також приймається в особливому процедурному порядку та регулює найбільш важливі суспільні відносини.

За юридичною силою або за місцем у системі законодавства закони поділяються на основні та звичайні.

Основним законом – є Конституція. Цей НПА має найвищу юридичну силу в державі.

Також окремо виділяють два види конституційних законів: - органічні, посилення на які містяться у конституції або конституція передбачає необхідність їх прийняття; - реформуючі, що вносять зміни та доповнення до конституції (наприклад, Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 18 грудня 2004 року). Такі закони після набрання чинності стають невід'ємною частиною конституції. Конституційний закон відрізняється від решти законів своєю юридичною силою, специфічним предметом правового регулювання, особливою процедурою прийняття (в Україні 2/3 від конституційного складу Верховної Ради) [2, с.370-371].

Наступна група – це звичайні закони. Вони базуються на Конституції та регулюють певні сфери політичного, економічного та соціального життя суспільства.

«За своєю внутрішньою структурою звичайні закони поділяються на загальні, спеціальні та оперативні» [3, с.25].

«Нормативно-правові акти з невеликою юридичною силою не повинні суперечити нормативно-правовим актам з високою юридичною силою та не підлягають зміні чи скасуванню. У разі протиріччя між актами, які мають різну юридичну силу, переважну силу має акт, який має більшу юридичну силу» [4, с.49].

За терміном дії закони поділяються на: постійні, тимчасові, надзвичайні.

Найважливішою характеристикою НПА є межі його дії. Так, межі дії визначають можливості втручання держави у суспільні відносини в трьох вимірах: у часі (набрання чинності та її втрата), у просторі (територіальна та екстериторіальна) та за колом осіб (загальної, спеціальної та виняткової дії), т.т. визначає суб'єктів, у яких на основі нормативно-правового акту виникають суб'єктивні права та юридичні обов'язки [5, с. 128-129].

Набрання НПА чинності є моментом набрання ним юридичної сили. Цей момент необхідно відрізнити від моменту прийняття НПА. З моменту прийняття НПА набирають чинності, якщо в них прямо це вказано. Але часто набрання чинності НПА далеке від його прийняття. Припинення дії НПА (втрата ним чинності) - це момент, коли НПА втрачає законну силу.

Щодо дії НПА в часі, то важливою характеристикою є принципи зворотної дії (сили – В.П.) та переживання закону. Ці принципи прямо пов'язані з набранням НПА юридичної сили. Взагалі виділяють три принципи дії НПА після того, як вони наберуть законної сили: пряма дія, зворотна дія, переживання НПА.

Найбільш поширеним є принцип прямої дії, згідно з яким НПА поширює свою дію лише на події, які будуть відбуватись у майбутньому після набрання НПА чинності.

Зворотна сила НПА є винятком. За загальним правилом, яке затвердилось ще у XVIII ст., закон не має зворотної дії. Але за певних виняткових умов робиться виключення.

Дія НПА у просторі може бути територіальною та екстериторіальною, як зазначалось вище. Територіальна дія НПА обмежена суверенітетом держави, тобто територією. Екстериторіальна дія НПА регулюється міждержавними договорами та передбачає поширення дії законодавства певної держави за її межами [2, с.378].

Дія НПА за колом осіб визначає коло суб'єктів – на яких поширюються нормативні приписи (норми), що містяться у НПА.

Відповідно до загального правила НПА поширюють дію на всіх осіб, що перебувають на території його дії (дія у просторі) та є суб'єктами відносин, на які він поширюється (предмет правового регулювання).

Відмінності в правовому статусі осіб, які залишаються на території держави, дозволяють констатувати деякі винятки із загального правила. Отже, активне і пасивне виборче право (право обирати і право бути обраним) можуть здійснювати лише громадяни країни.

Також є виняток із загального правила – це поширення НПА на осіб за межами території держави. Отже, дія кримінального закону поширюється на громадян країни, незалежно від території, на якій вони проживають.

Окремим рядком виділити статус дипломатичних службовців з дипломатичними привілеями та імунітетом. Це проявляється в тому, що вони пов'язані лише нормативно-правовими діями країни, яку представляють.

Отже, характеристика НПА тісно пов'язана з характеристикою правових норм. Прийняття таких актів є складним процесом, який потребує спеціальної підготовки та врахування умов, що підлягають регламентуванню. Вітчизняне законодавство не має чіткого визначення регуляторної поведінки. Крім того, система НПА у вітчизняному законодавстві не має чіткої ієрархії, що викликає питання щодо юридичної сили законів та пріоритету їх застосування.

Список використаних джерел: 1. Легін Л. М. Нормативно-правовий акт: поняття та система ознак. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 21-26. 2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Київ: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 520 с. 3. Корунчак Л. А. Нормативно-правовий акт: синергетичний аспект. *Юридичний бюлетень*. 2017. №5. С. 25. 4. Козуліна С. Ієрархія нормативно-правових актів: сучасний стан та актуальні питання. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 2(78). С. 48-52. 5. Андрусів Л. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 128-131.

УДК 340.11

Пригаро В.Д., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
 Науковий керівник: **Черненко М.П.**, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
 правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

НОРМИ ПРАВА: ПОНЯТТЯ, ОСНОВНІ ОЗНАКИ. КЛАСИФІКАЦІЯ НОРМ ПРАВА

***Ключові слова:** норма права, соціальна норма, правило поведінки, правове регулювання, правотворчість*

Право в сучасному світі в житті кожної людини та суспільства в цілому є невід'ємною частиною. Усі аспекти життя людини регулюються правом, яке встановлює певні норми поведінки та взаємодії між людьми. Визначення поняття норм права допоможе краще зрозуміти їхню роль у правовій системі, а основні ознаки дадуть змогу зрозуміти, які характеристики має відповідна норма права. Класифікація норм права допомагає систематизувати їх та зрозуміти, як вони функціонують у правовій системі. Загалом розуміння норм права є важливим для кожного громадянина, оскільки вони визначають права та обов'язки кожного з нас.

Тополевський Р.Б., Федіна Н.В. зазначають, що: «Норма права – це загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки, встановлене або визнане державою як засіб регулювання суспільних відносин, що офіційно закріплює міру свободи, рівності і справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів населення країни, ґрунтується на суспільній згоді та забезпечується всіма заходами державного впливу, аж до примусу» [1, с.144].

Важливо також зазначити, що норма права є різновидом соціальної норми. Соціальна норма – це правило поведінки загального характеру, яке регулює взаємні відносини між людьми в суспільстві та є проявом їхньої волі, забезпечуються різноманітними засобами соціального впливу. Норми права тісно пов'язані з іншими соціальними нормами: корпоративними, моральними, звичаєвими, релігійними. Ці норми часто знаходять нову форму існування в праві. Так, у праві можуть бути реалізовані моральні принципи, звичаї, релігійні принципи тощо.

Норми права, як різновид соціальних норм, мають їх загальні характеристики. До прикладу те, що норми права є правилами поведінки, які регулюють відносини між людьми в суспільстві. Цвік М.В. зазначає, що: «Вони мають загальний характер, який проявляється в неперсоніфікованості і невичерпності: неперсоніфікованість норми означає відсутність конкретного адресата, а невичерпність норми означає, що її можна використовувати безліч разів. Вони встановлюють правила належної чи дозволеної поведінки, тобто норма вказує на те, як мають діяти суб'єкти в конкретній життєвій ситуації, а не на те, що вони роблять насправді. Також вони є суспільно зумовленими правилами поведінки, тобто їм властива соціальна, економічна і культурна зумовленість. Вони виникають, створюються та закріплюються в результаті свідомо-вольової діяльності людей» [2, с. 226-227].

На думку Волинка К.Г.: «Водночас норма права є відносно самостійним явищем, яке має специфічні особливості, що відрізняють її від інших соціальних норм. Норма права є вихідним, головним елементом усієї системи права. Вона єдина у системі соціальних норм, створена (санкціонована або видана) державою, є офіційним виразником державної волі суспільства. Норма права – формально визначене правило поведінки: внутрішня визначеність норми виявляється в змісті, обсязі прав і обов'язків, чітких вказівках на наслідки її порушення, а зовнішня визначеність полягає в тому, що будь-яка норма закріплена у статті, главі, розділі офіційного документа, тобто у нормативно-правовому акті. Норма права видається уповноваженими на те органами держави в межах їх компетенції та відповідно до визначеної процедури, тобто створюється у суворо встановленому порядку. Вона також включає можливість застосування державного примусу. Норма права є єдиною серед соціальних норм,

вплив якої на суспільні відносини викликає юридичні наслідки, гарантом яких є держава. Вона є системною, що виражається у її структурі: складається з гіпотези, диспозиції та санкції. Головне призначення норми права – зафіксувати суб'єктивні права і юридичні обов'язки учасників суспільних відносин, визначити їх зміст та обсяг» [3, с. 113-114].

Класифікація норм права за різними критеріями дозволяє визначити їх місце у системі права. Поділяють норми права на види за різними критеріями. А саме: за методом правового регулювання; за функціями у правовому регулюванні; за суб'єктами правотворчості; за юридичною силою, яка залежить від органу, що видав норму; за предметом правового регулювання виокремлюють норми цивільного, конституційного, адміністративного права тощо; за характером впливу на особу; за дією у просторі, в часі і за колом осіб; за характером регулятивних приписів норми права поділяються на зобов'язуючі, забороняючі та уповноважуючі. Серед «нетипових» норм права можна виділити норми-основи, норми-дефініції, норми-принципи, норми-презумпції, норми-фікції тощо [4, с. 164-168].

Таким чином, під нормою права розуміють певне правило поведінки, яке характеризується загальною обов'язковістю до виконання та є формально визначеним, яке формується та встановлюється державою як основним регулятором відносин в суспільстві, та дотримання такої норми забезпечується заходами державного впливу. З численних досліджень визначення норми права випливають наступні ознаки норми права: це правило поведінки; носить загально-обов'язковий характер; приймається в чітко визначеному законодавством порядку; формується та встановлюється державою; забезпечується заходами державного впливу, включаючи примус і поділяється на кілька видів за певними критеріями.

Список використаних джерел: 1. Тополевський Р.Б., Федіна Н.В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с. 2. Цвік М.В. та ін. Загальна теорія держави і права: підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с. 3. Волинка К.Г. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: МАУП, 2003. 240 с. 4. Бандурка О.М. та ін. Теорія держави і права: підручник / за ред. О. М. Бандурки. Харків: нац. ун-т внутр. справ, 2018. 416 с.

УДК 347.991:347.963

Ромашенко К.Ю., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Керноз Н.Є., ст. викладач кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПІДСТАВИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРОКУРОРОМ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ: ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Ключові слова: прокуратура; підстава представництва прокурора; законні інтереси держави

Інститут прокуратури як вагомий елемент механізму захисту порушених прав держави в цивільному процесі через «представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом» [1] є актуальним, зокрема, як для вирішення проблем колізійності законодавства, так і проблем щодо форм участі прокуратури.

Водночас, в контексті досліджуваної проблеми, чинний спеціальний Закон України «Про прокуратуру» в ч. 1 ст. 2 закріплює перелік функцій прокуратури, до яких відносить «представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом та главою 12 розділу III Цивільного процесуального кодексу України»[2], що є дуже звуженим. Беручи до уваги положення ст. ст. 2,23 Закону України «Про прокуратуру», варто зазначити, що

нам наголошують на захисті прокурором не тільки інтересів держави, а й громадян, що передбачає колізію, яка повинна бути вирішена на законодавчому рівні ще з 30.09.2016 року!

Наступною актуальною проблемою, яка існує не тільки в ситуації з розбіжностями в Конституції України та Законі України «Про прокуратуру», що зумовлює колізію в законодавстві нашої держави, а й в судовій практиці, є умови (підстави), за яких прокурор набуває статусу позивача. Імперативними положеннями ч. 4 ст. 56 Цивільного процесуального кодексу України щодо прокурора, який звертається до суду в інтересах держави, зокрема в письмових завах по суті справи (позовній заяві) та скаргах (апеляційній чи касаційній), то він має обґрунтувати: «в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їх захисту, визначені законом підстави для звернення до суду..., а також зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах»[3].

Аналізуючи позиції Великої Палати Верховного Суду (далі - ВП ВС) останніх років щодо підстав представництва прокурором інтересів держави в суді, то можна виокремити наступні.

По-перше, *бездіяльність або відсутність органу, уповноваженого державою на захист її інтересів у спірних правовідносинах*. До прикладу, в справі №488/2807/17 за позовом прокурора з вимогами: 1) про визнання незаконними та скасувати окремі пункти рішення міської ради, яка відчужила у приватну власність земельну ділянку лісового фонду; 2) про визнання недійсним державного акта щодо права приватної власності на ділянку, що виданий первинній набувачці; 3) витребування останньої у кінцевої набувачки «шляхом знесення об'єкта нерухомості» було обґрунтуванням: рада протиправно передала земельну ділянку лісового фонду у приватну власність із земель лісогосподарського призначення, а надалі змінила цільове призначення на землі житлової та громадської забудови. ВП ВС з'ясувала: чи має прокурор право заявити позов в інтересах держави в особі обласної державної адміністрації, оскільки захищати інтереси держави повинні насамперед відповідні компетентні органи, а не прокурор; ВП ВС констатувала: «прокурор виконав вимоги процесуального закону, визначив, у чому, на його думку, полягає порушення інтересів держави, обґрунтував необхідність їхнього захисту, а також зазначив орган, який, хоч і уповноважений державою здійснювати такий захист, але у спірних правовідносинах відповідні заходи не вжив»; ВП ВС висновила: «прокурор не повинен вважатися альтернативним суб'єктом звернення до суду і замінювати компетентний орган, який може та бажає захищати інтереси держави» [4].

По-друге, *у разі порушення або загрози порушення інтересів держави у випадках*, які передбачені ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», а саме: «якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, чи у разі відсутності такого органу»[2]. До прикладу, у справі № 698/119/18, прокурор звертаючись до суду з позовом, вказав себе позивачем, оскільки Головне управління Держгеокадастру у Черкаській області було одним із співвідповідачів, наказ якого оскаржувався через недотримання вимог законодавства, а саме: стосовно передачі земельної ділянки в користування для ведення фермерського господарства, чим обґрунтував *відсутність органу*, який уповноважений державою здійснювати функції захисту її інтересів саме у спірних правовідносинах. Велика Палата ВС у Постанові від 15 січня 2020 року у справі № 698/119/18 висновила: «прокурор підтвердив підстави для представництва інтересів держави у цій справі та звернувся до суду як самостійний позивач та одночасно визнала: помилковим висновок суду першої інстанції, який не спростував суд апеляційної інстанції, про неможливість захисту прокурором інтересів держави за вимогами, які заявив прокурор» [5].

По-третє, *представництво інтересів держави в особі державних / комунальних підприємств, установ, організацій, суб'єктів господарювання*. До прикладу, в справі № 359/3373/16-ц прокурор в інтересах держави в особі Кабінету Міністрів України та ДП «Бориспільське лісове господарство» звернувся з позовом до сільської ради, фізичних осіб, ТОВ

з позовом: 1) про визнання недійсними: - рішень органу місцевого самоврядування, - державних актів на право власності на земельні ділянки, - свідоцтва про право власності на земельні ділянки, - рішень про державну реєстрацію права власності на ці об'єкти нерухомого майна, - договорів іпотеки та 2) витребування земельних ділянок із чужого незаконного володіння. Велика Палата ВС щодо позовних вимог в інтересах ДП «Бориспільське лісове господарство» зазначила: «прокурор наділений повноваженнями здійснювати представництво в суді виключно двох суб'єктів права: громадянина та держава,... а позовні вимоги прокурора, спрямовані на захист державного підприємства, не підлягають розгляду по суті» [6].

Беручи до уваги актуальну судову практику, можемо констатувати: неоднозначність правозастосування норм чинного законодавства щодо представництва прокурором інтересів держави. Тому, для зменшення кількості безпідставних судових справ за позовом прокурора, необхідно чітко й однозначно виписати законодавчі підстави такої участі.

Список використаних джерел: 1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.03.2025). 2. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. Дата оновлення: 18.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 10.03.2025). 3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 08.02.2025. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 09.03.2025). 4. ВП ВС від 18 січня 2023 року у справі № 488/2807/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109364576> (дата звернення: 10.03.2025). 5. ВП ВС від 15 січня 2020 року у справі № 698/119/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72900487> (дата звернення: 10.03.2025). 6. ВП ВС від 23 листопада 2021 року у справі № 359/3373/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829985> (дата звернення: 10.03.2025).

УДК 340.15:342.2

Соседка С.В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Козинець О.Г.** кандидат історичних наук, доцент, завідувачка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін,

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПЕРЕБУДОВА ДЕРЖАВНОГО АПАРАТУ В УКРАЇНІ В РОКИ НЕПУ

Ключові слова: *нова економічна політика, централізація влади, більшовики, Україна, радянський союз*

Нові умови, що створилися в зв'язку із закінченням громадянської війни, викликали необхідність перегляду економічної політики радянської держави. За роки першої світової та громадянської війни промислове виробництво скоротилося в 7 раз, економічні зв'язки між містом і селом були зруйновані, до натурального господарства повернулося селянство. Недостача продовольства у великих промислових центрах, закриття заводів викликали страйки робітників.

Після поразки Української революції та тривалої громадянської війни у 1921 році більшовикам вдалося встановити владу на більшості українських земель. Тому, 27 березня 1921 році, більшовики на території України проголосили – Нову економічну політику (НЕП – С.С.).

Період НЕПу характеризують як найбільш гуманний у ранньорадянській історії, тоді не було політичної свободи, але був матеріальний добробут більшості населення [1].

Сама назва натякала на те, що НЕП буде відрізнитися від старої політики воєнного комунізму. НЕП мала на меті: передачу частини середніх і дрібних підприємств у приватну власність; повернення найманої праці; великі компанії залишилися державними. Компанії однієї галузі об'єднувалися в трести на основі регіональних особливостей. Їм надали виробничу автономію, ця система замінювала главки, діяльність підприємств була повністю централізована; продрозверстка була замінена продподатком, який був менш жорстким і фіксованим. Заможні селяни могли зберігати всі залишки і розпоряджатися ними як заманеться. Бідняки взагалі звільнялися від сплати податків. Держава могла тільки отримати від селян продукцію через штучне заниження ціни на купівлю сільськогосподарських товарів та підвищення ціни на промислову продукцію [2].

Внаслідок НЕП виникла ціла ієрархія людей, які стали відомими завдяки приватним дозволам, - різноманітні купці, підприємці та біржовики, яких недолюблювали та називали непманами. У селі слово «куркуль», яким називали заможних селян, почало набувати негативного відтінку [2].

Централізація влади у вищих партійних органах проходила у декількох напрямках. Передусім, у роки громадянської війни була ліквідована вся антибільшовистська опозиція. Згодом була ліквідація опозиції всередині правлячої партії, тому в березні 1921 року на Х з'їзді РКП(б) було проголошено принцип партійної політичної єдності і заборона на утворення внутрішньопартійних опозиційних фракцій [3].

Верховним органом влади Української Соціалістичної Радянської Республіки був Всеукраїнський з'їзд Рад. Своїми законодавчими актами він визначав основний напрям діяльності всіх органів української держави як у центрі, так і на місцях. Його рішення мали характер директив і найвищу юридичну силу [3]. Цей з'їзд розглядав найважливіші питання транспорту, торгівлі, фінансів тощо. Також, у роботі з'їзду займали провідне місце проблеми перебудови державного апарату УСРР у зв'язку із введенням НЕПу та утворенням Союзу РСР Під час ІХ Всеукраїнського з'їзду Рад, який відбувся в травні 1925 року, було розглянуто широке коло питань у галузі державного будівництва, в тому числі і зміни до Конституції УСРР. З 1926 р. змінилася періодичність скликання Всеукраїнських з'їздів Рад, вони скликалися тепер один раз на рік [4].

Х Всеукраїнський з'їзд Рад в квітні 1927 році приділив увагу розвитку сільського господарства, накреслив ряд заходів щодо прискорення темпів індустріалізації і підвищення ролі важкої промисловості в народному господарстві республіки [3].

При сільських та селищних Радах утворилися органи у складі голови, його заступника і двох членів-засідателів. Голова і заступник, обирались на один рік сільськими та селищними Радами. Вони, як і громадські суди, накладали стягнення. Таким чином підвищилася каральна роль цього органу, він мав право на позасудову репресію [4].

У структурі Державного політичного управління також відбулись зміни, через утворення СРСР та об'єднання діяльності союзних республік [3]. Воно брало активну участь у розв'язаному за секретною вказівкою ЦК РКП(б) кривавому поході проти церкви. У 1927 та 1928 роках органи ДПУ розкрили велику організацію у Шахтинському районі «буржуазних спеціалістів», половину засуджених було розстріляно, а решту – засуджено на тривалі строки ув'язнення [4].

НЕП, яка була перевертнем соціалізму і капіталізму, принесла свої плоди. Промисловість і сільське господарство швидко відновлювалися і почали перевищувати довоєнні показники. У 1925 році, зібравши додаткові кошти, більшовики проголосили курс на індустріалізацію. Це було сигналом для тих, хто користувався перевагами НЕПу, особливо це стосувалось непманів,

які були змушені сплачувати додаткові податки, одночасно влада почала наступ на їхні політичні права.

Таким чином, НЕП дала поштовх для відновлення промисловості та сільського господарства. Ця перебудова дала можливість очолити керівництво господарським життям країни в нових, надзвичайно складних умовах і досягти на цій основі перемоги соціалістичних елементів над капіталістичними в економічному змаганні. У 1928 році нова економічна політика була скасована.

Список використаних джерел: 1. Шурхало Д.М. 100-річчя НЕПу: як більшовики уклали «Брестський мир із селянами» *Радіо Свобода* 5 квітня 2021 рік URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/nep-nova-eknomichna-polityka-bilshovykiv/31187916.html> (дата звернення 28.02.2025). 2. Educational Era Ukraine Українська СРР в умовах нової економічної політики, 1921-1928 pp. URL: <https://znohistory.ed-era.com/m5/123> (дата звернення 28.02.2025). 3. Перебудова державного апарату в умовах НЕПу URL: <http://um.co.ua/13/13-9/13-97512.html> (дата звернення 28.02.2025). 4. Перебудова державного апарату УРСР в зв'язку з утворенням СРСР. URL: <https://studfile.net/preview/10096985/page:4/> (дата звернення 28.02.2025).

УДК 349.22:342.78

Тарасенко В.М., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Литвиненко В.М.**, канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри публічного та приватного права

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ТРУДОВІ СПОРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *воєнний стан, трудові спори, судова практика*

З початком повномасштабного вторгнення та запровадженням воєнного стану мільйони працівників виїхали за межі території України, змінилися умови праці і, як наслідок, трудове законодавство. Загалом воєнний стан в Україні призвів до появи нових видів трудових спорів та ускладнив вирішення існуючих.

Для адаптації до нових умов у березні 2022 року було прийнято Закон «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон), який врегульовує трудові відносини під час дії воєнного стану. Втім, особливостей врегулювання вирішення трудових спорів Законом не передбачено, однак згаданим законом введено нове поняття – призупинення дії трудового договору.

Згідно зі ст. 13 Закону призупинення дії трудового договору - це «тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором» [1]. На практиці роботодавці часто зловживають правом призупинити трудові договори, що призводить до судових позовів.

Суди ретельно аналізують обставини кожної справи, враховуючи наявність реальних підстав для призупинення та можливість роботодавця забезпечити працівника роботою. Наприклад, у Постанові ВС від 21 червня 2023 року у справі №149/1089/22 суд визнав незаконність призупинення дії трудового договору, оскільки відповідач призупинив трудовий договір з позивачем на підставі відсутності умов для виконання санаторно-курортного лікування. Однак суди встановили, що санаторій продовжував надавати послуги і залучав 225 працівників, в той

же час трудові договори було призупинено лише з позивачем та ще з вісьмома працівниками. Суд визнав призупинення незаконним, оскільки не було встановлено обставин, які унеможлилювали б надання позивачу роботи через військову агресію. Заклад знаходився далеко від лінії фронту та продовжував надавати послуги [2, с. 10]. Тобто роботодавець мав обґрунтовувати своє рішення доказами неможливості надати роботу саме у зв'язку зі збройною агресією РФ відповідно до положень статті 13 Закону У цьому випадку також були ознаки дискримінації, оскільки трудовий договір був призупинений тільки з незначною кількістю працівників, що вже свідчить про можливі зловживання роботодавця.

Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця також є актуальним у контексті трудових спорів. Законодавець вніс зміни до ч. 1 ст. 41 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП), додавши пункт 6, відповідно до якого трудовий договір може бути розірваний за ініціативою роботодавця у випадку неможливості забезпечення працівника роботою через знищення засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій [3].

Під час семінару, організованого Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду, обговорювалися актуальні питання застосування процесуального права в різних категоріях спорів. Секретар Пленуму ВС, секретар Першої судової палати КЦС ВС Дмитро Луспенник навів досить показову постанову КЦС ВС від 27 вересня 2023 року у справі № 523/11673/22, у ній суд розглядав звільнення працівниці дитячого табору в Одесі, яке було обґрунтоване неможливістю функціонування закладу через воєнний стан та військову агресію РФ [4].

КЦС ВС зазначив, що для звільнення за пунктом 6 частини першої статті 41 КЗпП необхідна об'єктивна неможливість забезпечувати працівника роботою через повне знищення або відсутність умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій. Існування воєнного стану не означає автоматичного знищення умов для роботи. Пункт 6 не передбачає звільнення через нерентабельність або неможливість організувати безпеку працівників. Тобто звільнення працівників через неможливість забезпечити їх роботою потребує ретельних доказів з боку роботодавця, зокрема щодо знищення майна та відсутності вакансій для переведення.

Особливої уваги заслуговує питання зміни істотних умов праці. Під час дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», діють обмеження та особливості організації трудових відносин, встановлені Законом.

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону, у період дії правового режиму воєнного стану роботодавці можуть попереджати працівників про зміну умов праці пізніше, не обмежуючись двомісячним терміном, головне – до їх запровадження [1]. Верховний Суд підтвердив право роботодавців не дотримуватись двомісячного терміну попередження (постанова ВС від 22 травня 2023 року у справі №212/2542/22). Відповідно до цієї постанови роботодавці мають право впроваджувати зміни в організації виробництва для покращення ефективності діяльності. Але принциповим моментом є письмове попередження працівників про зміни, навіть за один день до їхнього впровадження [2, с. 9].

У контексті трудових спорів у період воєнного стану також варто звернути увагу на прогул. Визначення поважності причин прогулу у зв'язку з воєнним станом в цілому є складним питанням. Зокрема, у постанові від 6 червня 2024 року по справі №367/569/23 Верховний Суд постановив, що відсутність працівника на роботі «у зв'язку з військовим вторгненням російської федерації на територію України» не може бути кваліфікована як прогул без поважної причини. При цьому нормами законодавства про працю не передбачено обов'язку працівника повідомляти роботодавця про своє місцезнаходження та/чи отримання статусу біженця або визнання його особою, яка потребує тимчасового захисту.

Якщо з працівником немає зв'язку, трудові відносини не припиняються, але час відсутності не зараховується до стажу і не оплачується. Суд підтвердив, що працівники, відсутні через військові дії або небезпеку, тобто загрозу своєму здоров'ю та життю, не можуть бути звільнені на підставі прогулу відповідно до пункту 4 частини першої статті 40 КЗпП України. Якщо зв'язку з працівником немає, його місце роботи та посада зберігаються до з'ясування обставин [5, с. 48-49].

Підсумовуючи, слід зазначити, що з початку дії воєнного стану значно зросла актуальність деяких існуючих трудових спорів та з'явилися нові, зокрема щодо призупинення дії трудового договору, розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця, зміни істотних умов праці, прогулів та ін. Варто відзначити напрацювання значної судової практики з цих питань, яка сприяє формуванню єдиного підходу до їх вирішення.

Список використаних джерел: 1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX: станом на 24 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 10.03.2025). 2. Дайджест судової практики з трудових спорів в умовах воєнного стану за 2023 рік. Комітет НААУ з питань трудового права. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/%D0%94% %83.pdf> (дата звернення 10.03.2025). 3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII: станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 11.03.2025). 4. Луспенік Д. Застосування норм процесуального права у трудових, спадкових, земельних спорах, у справах щодо дітей, про відшкодування завданої рф шкоди та ін. з урахуванням практики ВС: обговорення актуальних питань на семінарі в КЦС ВС (Частина 1). Supreme Observer. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/news/505/zastosuvannia-norm-protseualnoho-prava-u-trudovykh-spadkovykh-zemelnykh-sporakh-u-spravakh-shchodo-ditei-pro-vidshkoduvannia-zavdanoi-rf-shkody-ta-in-z-urakhuvanniam-praktyky-vs-obhovorennia-aktualnykh-pytan-na-seminari-v-ktss-vs-chastyna> (дата звернення: 11.03.2025). 5. Дайджест судової практики Верховного Суду у справах, пов'язаних з війною. Рішення, внесені до ЄДРСР, з лютого 2022 року по вересень 2024 року / Упоряд.: відділ аналітичної та правової роботи ВП ВС / Відпов. за вип.: Секретар ВП ВС, д-р юрид. наук, професор, член-кореспондент НАПрН України В.Ю. Уркевич. Київ, 2024. 157 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Daigest_sud_prakt_VS_spravi_vijna.pdf (дата звернення: 12.03.2025).

УДК 347.6

Ухабова В.М., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Кочина О.С.**, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри публічного та приватного права

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Ключові слова: позбавлення батьківських прав, захист прав дитини, Сімейний кодекс України, судова практика.

Система позбавлення батьківських прав є важливим механізмом захисту прав дітей в Україні. Це пов'язано з тим, що вона забезпечує безпеку та належні умови для розвитку дітей у випадках, коли їхні батьки не виконують свої обов'язки. Важливість цієї теми зумовлена необхідністю збереження пріоритету прав дитини відповідно до міжнародних стандартів, зокрема Конвенції ООН про права дитини, а також почастішанням випадків неналежного догляду, насильства та нехтування потребами дітей.

На думку Сломи В. належне виконання батьками своїх обов'язків щодо виховання та забезпечення розвитку дитини є ключовим принципом міжнародного права [1, с. 79].

О.Ф. Лапчевська зазначає, що позбавлення батьківських прав застосовується лише у випадках серйозного нехтування інтересами дитини [2, с. 75]. Тоді як О. Кучеренко розглядає цей процес не лише як санкцію проти недобросовісних батьків, а й як засіб захисту дітей від жорстокого поведіння чи неналежного догляду [3, с. 130].

Позбавлення батьківських прав регулюється Сімейним кодексом України, який встановлює підстави, порядок і правові наслідки такого рішення та гарантує захист прав та інтересів неповнолітнього.

Стаття 164 Сімейного кодексу України визначає вичерпний перелік підстав для позбавлення батьківських прав, що спрямовано на захист найкращих інтересів дитини [4]. Серед ключових підстав законодавець виокремлює ухилення батьків від виконання обов'язків щодо виховання, освіти та піклування про дитину, а також жорстоке поводження, включно з фізичним, психологічним насильством та експлуатацією. Особливу увагу приділено випадкам, коли батьки страждають на хронічний алкоголізм чи наркоманію, що становить пряму загрозу для нормального розвитку дитини. Крім того, підставою для позбавлення батьківських прав є примушення дитини до жебракування, бродяжництва або інші форми експлуатації. Важливою умовою також є засудження одного з батьків за умисне кримінальне правопорушення щодо дитини, що свідчить про їхню нездатність забезпечити безпечне середовище для її виховання.

Коло осіб, які мають право ініціювати судовий розгляд щодо позбавлення батьківських прав визначає стаття 165 Сімейного кодексу України. Ця норма забезпечує правові гарантії захисту прав та інтересів дитини, оскільки передбачає можливість звернення до суду не лише з боку одного з батьків, а й з боку інших зацікавлених суб'єктів. Зокрема, позов можуть подати опікун, піклувальник, особа, у сім'ї якої проживає дитина, а також заклади охорони здоров'я, навчальні установи чи інші дитячі заклади, що опікуються дитиною. Крім того, важливу роль у процесі відіграють органи опіки та піклування, а також прокурор, які здійснюють контроль за дотриманням прав дітей. Принциповим положенням є можливість звернення до суду самої дитини після досягнення 14 років, що відповідає міжнародним стандартам у сфері забезпечення її правосуб'єктності.

Стаття 166 Сімейного кодексу України встановлює суворі правові наслідки для осіб, які ухиляються від виконання батьківських обов'язків або порушують інтереси дитини. Згідно з нею особа, позбавлена батьківських прав, втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання. Це означає, що батько чи мати більше не мають права брати участь у вихованні дитини, приймати рішення щодо її освіти чи здоров'я. Також вони не можуть бути законними представниками дитини, позбавляються пільг та державної допомоги, які надаються сім'ям з дітьми, що можуть включати різні соціальні виплати та податкові пільги. Законодавець забороняє таким особам бути усиновлювачами, опікунами чи піклувальниками, що логічно, адже вони вже показали свою нездатність дбати про дитину.

Батьки втрачають майнові права, пов'язані із батьківством, наприклад, право на утримання від дитини у майбутньому, пенсію чи відшкодування шкоди у разі втрати годувальника. Також вони не можуть успадковувати майно дитини. Але позбавлення батьківських прав не звільняє особу від обов'язку утримувати дитину. Це важливо, адже фінансова підтримка залишається обов'язком, навіть якщо батько чи мати втратили інші права [5, с.223-227].

Якщо розглядати судову практику, а саме практику Верховного суду при ухваленні рішення про позбавлення батьківських прав основну увагу приділяють безпеці та інтересам дитини.

Прикладом є справа № 552/10703/18 від 29 квітня 2020 року [6]. Суть справи полягає в тому, що мати подала позов про позбавлення батька батьківських прав через його ухилення від обов'язків: відсутність інтересу до життя дитини, фінансової підтримки та участі у вихованні. Верховний Суд наголосив, що позбавлення батьківських прав є крайньою мірою, яка застосовується лише за умови неможливості змінити поведінку батьків.

Також варто згадати, що питанню захисту прав дітей та позбавлення батьківських прав приділяється велика увага в рішеннях Європейського суду з прав людини («ЄСПЛ») [7, с. 41-48].

Так, у Постанові ЄСПЛ від 11 жовтня 2017 року у справі «М.С. проти України» зазначає, що важливо зберігати родинні зв'язки, якщо сім'я не є небезпечною для дитини [8]. У рішенні справи «Савіна проти України» (2008 р.) наголошується, що заходи держави, які порушують право на сімейне життя, є втручанням у права дитини [9].

Виходячи з вище сказаного позбавлення батьківських прав є важливою і крайньою мірою у сімейному праві, застосовуваною в разі серйозних порушень батьками своїх обов'язків. Законодавство визначає причини, через які батьки можуть бути позбавлені своїх прав, а саме: ухилення від виконання батьківських обов'язків, жорстоке поводження, алкоголізм, наркоманію, примусове жебрацтво та інші злочинні дії, що шкодять дитині. Позбавлені батьківських прав особи втрачають майнові та особисті права щодо дитини, не можуть брати участь у її вихованні або ухваленні рішень щодо її майбутнього. Водночас це не звільняє їх від обов'язку утримувати дитину, і вони можуть бути зобов'язані виплачувати аліменти. Зважаючи на соціальну значущість питання позбавлення батьківських прав, необхідні подальші дослідження для вдосконалення правових механізмів захисту дітей та запобігання порушенням їхніх прав.

Список використаних джерел: 1. Слома В. Позбавлення батьківських прав за законодавством України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 4 (8). С. 78-80. 2. Лапчевська О.Ф. Процесуальні особливості розгляду справ про позбавлення батьківських прав. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №3. С. 75-82. 3. Кучеренко О. Окремі аспекти позбавлення батьківських прав як сімейно-правового засобу захисту інтересів дитини. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. №1. С. 129-133. 4. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 №2947-III: станом на 19 грудня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>. 5. Шевчук Л.В. Підстави та правові наслідки позбавлення батьківських прав, як невід'ємні чинники інтересів та прав дитини. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права*. 2023. Випуск 15(27), Том 1. С. 223-227. 6. Справа № 552/10703/18 від 29 квітня 2020 р. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89107379>. 7. Дяченко С.В., Єрмоменко Д.О. Проблеми розгляду судами справ про позбавлення батьківських прав. *Нове українське право*. 2021. Випуск 3. С. 41-48. 8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «М.С. проти України» від 11 жовтня 2017 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-175140>. 9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Савіні проти України» від 18 грудня 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_454#Text.

УДК 343.8

Федоренко Д.В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Іваньков І.В., канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАНЬ, АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПОЗБАВЛЕННЮ ВОЛІ, ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ У ФРН ТА В УКРАЇНІ

Ключові слова: запобігання, неповнолітній, позбавлення волі, альтернативні покарання, ювенальна юстиція.

Дослідження у галузі ювенальної юстиції в різних країнах дозволяють оцінити ефективність діяльності правових систем щодо запобігання злочинності неповнолітніх правопорушників. Враховуючи сучасні підходи до каральних заходів взагалі і альтернатив розбавленню зокрема, можна дослідити законодавчі практики двох країн – України та ФРН, використовуючи рекомендації Мінімальних стандартних правил ООН стосовно заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійських правил) [1].

У Федеративній Республіці Німеччина (далі – ФРН) добре розвинута система ювенальної юстиції, яка відрізняється чіткою орієнтацією у процесі покарання на перевиховання. Основними документами, що регулюють кримінальну відповідальність неповнолітніх у ФРН, є

Кримінальний кодекс ФРН (Strafgesetzbuch) 1871 р. та Закон «Про правосуддя для неповнолітніх» (Jugendstrafrecht), що надають перевагу альтернативам позбавленню волі. Ключовим принципом ювенальної юстиції ФРН є застосування альтернативних покарань, що включають заходи виховного характеру, соціальні тренінги, а також медіацію та відновне правосуддя.

Ювенальні суди у ФРН використовують позбавлення волі у якості крайнього заходу коли інші санкції не спроможні надати ефективного впливу. Законодавство ФРН передбачає можливість призначити покарання у виді позбавлення волі на строк від 6 місяців до 5 років, з можливістю продовження до 10 років – у виняткових випадках. Зазначена норма є частиною стратегії, що дозволяє надавати перевагу виховним заходам, знижуючи рівень рецидивізму серед молоді [2, с. 876]. Важливим аспектом німецької системи є впровадження заходів виховання, наприклад, вказівок та приписів щодо поведінки неповнолітнього правопорушника. Це можуть бути обов'язки щодо перебування у місці проживання, участі в соціальних тренінгах або виконання робіт на користь громади. Такі заходи дозволяють відновити соціальні зв'язки молодій людині без застосування репресивних методів. Крім того, важливою складовою є примирення правопорушника з потерпілим, що також сприяє відновленню гармонії у суспільстві.

Служби пробації та соціальні служби у Німеччині відіграють вирішальну роль у реалізації альтернативних покарань. Вони забезпечують підтримку неповнолітніх, допомагаючи їм знайти шлях до адаптації в суспільстві. Зокрема, як свідчить І.А. Полонка, молоді правопорушники можуть бути направлені на навчання до спеціальних установ, де вони отримують психологічну підтримку та допомогу у формуванні позитивних соціальних навичок [3, с. 24].

В Україні система ювенальної юстиції перебуває у стадії розвитку, однак існують значні відмінності у підходах до покарання неповнолітніх правопорушників. Зокрема, українське законодавство значно більш орієнтоване на каральні методи, хоча й містить певні положення щодо альтернатив позбавленню волі, які регулюються Кримінальним кодексом України. У ФРН службам пробації надаються значні повноваження в контексті перевиховання неповнолітніх правопорушників, в Україні роль пробації обмежується лише контролем над відбуванням покарання, не передбачаючи значного впливу на реабілітацію молодих людей. Слід зазначити, що в останні роки ситуація у цьому напрямку отримала позитивну динаміку, наприклад, у 2018 р. Міністерством юстиції затверджені пробаційні програми для неповнолітніх суб'єктів пробації (наказом Міністерства юстиції України від 11.06.2018 № 1797/5): «Зміна прокримінального мислення», «Подолання агресивної поведінки», «Попередження вживання психоактивних речовин» [4].

Мінімальні стандартні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з ув'язненням (Токійські правила), рекомендують розвивати систему ювенальної юстиції, що ґрунтується на принципах гуманізму, перевиховання, і виправлення правопорушників, а не на їхньому покаранні. Токійські правила наголошують на важливості використання альтернатив позбавленню волі, зокрема на заходах, що сприяють соціальній реабілітації молоді, а не їхній ізоляції в установах [1].

ФРН в цілому дотримується цих принципів. Ювенальні суди прагнуть до виховання та підтримки правопорушників, надаючи їм можливість реабілітації без ізоляції від суспільства. Система медіації, відновного правосуддя, а також гнучка система пробації допомагають мінімізувати негативні наслідки правопорушень, знижуючи ризик рецидиву. Україна також потребує подальшого вдосконалення ювенального законодавства, яке повинно за думкою ювенального судді ФРН Едвіна Пютца, «сприяти більше вихованню неповнолітніх правопорушників, ніж застосовувати до них заходи покарання» [5].

Отже, порівняльний аналіз систем ювенальної юстиції в Україні та ФРН доводить існування певних відмінностей у підходах до покарання неповнолітніх правопорушників. Німеччина демонструє приклад ефективної інтеграції Мінімальних стандартних правил ООН щодо заходів,

не пов'язаних з ув'язненням, до власної ювенальної системи, надаючи перевагу виховним заходам та альтернативам позбавленню волі. В Україні ж система ювенальної юстиції перебуває на етапі розвитку, де більша увага приділяється саме карі, а не реабілітаційним заходам. Однак, незважаючи на це, існують можливості для вдосконалення української системи правосуддя щодо неповнолітніх, що дозволить сприяти зниженню рецидивізму та покращенню соціальної інтеграції у життя на свободі.

Список використаних джерел: 1. UN General Assembly, (1990), *United Nations Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measures (The Tokyo Rules)* : resolution No. 45/110, adopted at the 68th plenary session of the UN General Assembly, Tokyo - New York, available at: www.refworld.org/legal/resolution/unga/1991/en/33347 (accessed 2 March 2025). 2. Система і види покарань. Велика українська юридична енциклопедія. У 20 т. Т. 17. Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2017. 1064 с. 3. Полонка І. А. Віковий критерій суб'єктів об'єктивно-протиправного діяння: теорія та аналіз міжнародної практики. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2019. Т. 30(69), № 6. С. 23-29. 4. Про затвердження Переліку заходів щодо реалізації пробаційних програм: наказ Міністерства юстиції України від 11.06.2018 № 1797/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0483-18#Text> (дата звернення: 11.03.25). 5. E. Puetz (2012). "Brief introduction into German practice of juvenile penal law & use of arrest in Nordrhein-Westfalen, Germany". *Psychology and Law*. 2012. Vol. 2, No. 4, available at: https://psyjournals.ru/en/journals/psylaw/archive/2012_n4/56615 (accessed 4 March 2025).

**Секція 5. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ, ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА**

*Section 5. PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF MANAGEMENT,
PUBLIC ADMINISTRATION AND ENTREPRENEURSHIP*

УДК 330.34

Байрак О. С., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ, Україна

**КЛЮЧОВІ ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: УПРАВЛІНСЬКІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ**

Ключові слова: інноваційна діяльність, промислові підприємства, ефективність, технічний рівень, конкурентоспроможність.

Ефективність інноваційної діяльності на підприємствах обумовлена низкою факторів. До основних з них належать рівень залученості працівників промислових підприємств до інноваційних процесів, організованість та цілеспрямованість інноваційної діяльності, а також ефективність системи стимулювання пошуку і впровадження інновацій.

Перехід до економічного зростання в промислових галузях економіки є неможливим без стимулювання впровадження науково-технічних досягнень, нових технологій та активізації науково-технічної діяльності серед усіх суб'єктів науково-технічної сфери. Інтелектуальний капітал є стратегічним ресурсом організації, що забезпечує її сталий розвиток в умовах високого рівня невизначеності зовнішнього середовища.

Ключовим фактором, що визначає ефективність інвестиційної діяльності, є її науково-технічна експертиза, яка може проводитися як на основі незалежної, так і внутрішньої оцінки. Зовнішня експертиза застосовується, коли інноваційна діяльність спрямована на вирішення значних проблем розвитку промислових підприємств, що супроводжується високими витратами та ризиками. У разі проведення внутрішньої експертизи важливим завданням керівництва є забезпечення об'єктивності експертних оцінок, оскільки на результати можуть впливати психологічні та професійні фактори, що характеризують самих експертів.

Під час формування структури управління інноваційною діяльністю визначається інноваційний процес, встановлюється склад та функції управлінських органів, здійснюється розподіл повноважень між керівниками різних рівнів, а також визначаються порядок і методика обґрунтування управлінських рішень, процес їх узгодження та організації виконання, а також забезпечення інформацією органи управління інноваційною діяльністю.

Науково-виробнича структура інноваційної діяльності визначається масштабами інноваційного процесу та специфікою продукції чи послуг, що надаються. Важливо зазначити, що через динамізм змін зовнішніх і внутрішніх умов розвитку інновацій, управлінські та організаційні структури повинні бути гнучкими. Водночас сучасне виробництво має відповідати підвищеним вимогам до своєї діяльності, що зумовлено низкою факторів [1]:

- необхідністю забезпечення високої гнучкості виробництва, що дозволяє оперативно змінювати асортимент продукції;
- складністю технології виробництва, що вимагає впровадження нових форм контролю, організації та розподілу праці;
- посиленням конкуренції на ринку товарів, що значно змінило підхід до якості продукції та вимог до організації післяпродажного обслуговування і додаткових фірмових послуг;
- кардинальними змінами у структурі витрат виробництва;

- необхідністю врахування невизначеності зовнішнього середовища.

У рамках ринкової економіки виробники та споживачі інновацій мають рівні права, що дозволяє їм знайти своє місце на ринку. Водночас їх мотивація ґрунтується на фінансовій вигоді та максимізації споживчого ефекту. Іншими словами, взаємодія між виробником та споживачем відбувається через реальні фінансові та цінові критерії, які визначаються ринковими умовами.

Необхідно враховувати, що споживач має можливість вибору між різними інноваціями, при цьому саме він визначає найбільш бажані характеристики. Якість нової продукції оцінюється за ступенем відповідності вимогам споживачів. Показники якості (техніко-економічні, експлуатаційні та інші параметри), що визначені технічними умовами, контролюються виробниками.

Оцінку технічного рівня здійснюють як виробники, так і споживачі. Виробники можуть орієнтуватися на передові вітчизняні та міжнародні аналоги, вимоги національних і міжнародних стандартів, а також результати попередніх і приймальних випробувань дослідних зразків. Підвищення технічного рівня продукції передбачає впровадження нових, раніше не реалізованих науково-технічних досягнень, що має забезпечити позитивний ефект від її експлуатації.

Кожна технічна інновація відображає наявні на момент її впровадження науково-технічні знання. Оскільки науково-технічні знання не піддаються прямій кількісній оцінці, оцінка технічних нововведень може бути лише відносною і ґрунтуватися на порівнянні машин та обладнання, призначених для виконання подібних виробничих функцій. Технічний рівень оцінюваного продукту визначається шляхом порівняння з найкращими світовими досягненнями у відповідній галузі.

Розрізняють технічний та техніко-економічний рівні. Технічний рівень визначається як ступінь впровадження у нових виробках накопичених знань для найбільш повного і точного виконання виробничих завдань відповідно до їх функціонального призначення. Техніко-економічний рівень означає ступінь застосування в продукції науково-технічних знань для досягнення виробничої мети найбільш ефективним способом.

При оцінці переваг машин і обладнання враховуються не лише технічні, але й економічні характеристики. Підвищення технічного рівня є процесом, що пов'язаний із розробкою та впровадженням ресурсозберігаючих технологій. Іншими словами, нове обладнання, порівняно з заміненними аналогами, повинно мати вищу продуктивність, рівномірну потужність, надійність і економічність, а також високу ефективність в експлуатації. Удосконалення техніки пов'язане з підвищенням її надійності та довговічності, оскільки надійність є однією з основних характеристик товару, яка визначає його ефективність поряд з продуктивністю.

Динамічні зміни технологій, конкуренція за споживача та якість продукції, а також зростання конкурентного середовища змушують промислові підприємства переглядати весь комплекс управлінських питань. Управлінська діяльність у сучасних умовах є одним з ключових факторів, що впливають на підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств [2].

Отже, реструктуризація внутрішньофірмового управління останнім часом стала основою реорганізації всього господарського механізму промислових підприємств. Гнучкість управління, здатність швидко адаптуватися та використовувати нові можливості, що відкриваються завдяки інноваціям і ринку, нині є більш важливими за безпосереднє зменшення витрат на управлінські процеси. Орієнтація на споживчий попит, впровадження гнучкої науково-технічної та інноваційної політики, а також прагнення до інновацій стали основними чинниками вдосконалення управління промисловими підприємствами.

Список використаних джерел: 1. Богашко О. Л. Глобальні тенденції розвитку міжнародної торгівлі та кон'юнктура світових ринків товарів і послуг. *Розвиток міжнародної торгівлі в умовах глобальних економічних дисбалансів* : матеріали виступів Всеукраїнського форуму з

проблем міжнародних економічних відносин (м. Житомир, 11 квітня 2019 року). Житомир : ЖДТУ, 2019. С. 27–30. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/12181>. 2. Богашко О. Л. Дослідження особливостей становлення й розвитку національної інноваційної системи України. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. 2014. Вип. 1 (53). С. 259–270. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/3534>.

УДК 351:347.1

Біляк Я.І., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (кафедра менеджменту та адміністрування, спец. 281 Публічне управління та адміністрування)

Науковий керівник: **Кочина О. С.**, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри публічного та приватного права

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ОСНОВНІ ІНСТИТУЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

***Ключові слова:** інтелектуальна власність, система охорони інтелектуальної власності, інституції*

Актуальність теми охорони інтелектуальної власності зумовлена зростанням значення інновацій, креативних індустрій та цифрових технологій в сучасній економіці. В умовах глобалізації та швидкого розвитку інформаційного суспільства ефективний захист прав інтелектуальної власності стає ключовим фактором для стимулювання науково-технічного прогресу, залучення інвестицій та забезпечення чесною конкуренції. В Україні функціонує державна система охорони інтелектуальної власності, яка включає низку інституцій, що займаються реєстрацією, контролем та захистом прав авторів, винахідників і правовласників.

Розглянемо основні з них та їх правовий статус.

1. Міністерство економіки України. Воно є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності. Відповідно до Положення про Міністерство економіки України його основними функціями у сфері охорони прав інтелектуальної власності є: формування державної політики, а також її гармонізація з міжнародними стандартами; забезпечення законодавчого регулювання, розробка нормативно-правових актів щодо захисту інтелектуальної власності; контроль та координація діяльності підпорядкованих установ, зокрема Національного органу інтелектуальної власності (НОІВ); міжнародна співпраця, взаємодія з ВОІВ (Всесвітньою організацією інтелектуальної власності), Європейським патентним відомством та іншими міжнародними структурами; захист прав інтелектуальної власності в Україні та сприяння впровадженню механізмів боротьби з контрафактною продукцією; розвиток системи інновацій та стимулювання інвестицій у сфері технологій та науки через ефективний захист патентних прав, торговельних марок та авторських прав [1].

2. Національний орган інтелектуальної власності України (НОІВ), який є новою інституцією, створений в рамках реформи державної системи охорони інтелектуальної власності. Він був створений у 2020 році на підставі Закону України № 703-ІХ від 16 червня 2020 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» [2]. Спочатку функції НОІВ виконувало Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент). З 8 листопада 2022 року ці функції перейшли

до новоствореної державної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (УКРНОІВІ).

УКРНОІВІ є центральною установою, відповідальною за реєстрацію, охорону та захист прав інтелектуальної власності в Україні. Його основною діяльністю є реєстрація прав інтелектуальної власності, ведення державних реєстрів, підтримка роботи колегіальних органів (Апеляційної палати, Комісії "Україна", Наглядової ради), міжнародна співпраця, інформаційна та видавнича діяльність, надання консультаційних послуг у сфері ІВ, а також атестація патентних повірених та ведення їхнього реєстру [3].

3. Апеляційна палата НОІВ. Це колегіальний орган, що здійснює розгляд скарг та спорів, пов'язаних із реєстрацією прав інтелектуальної власності. Вона працює в межах УКРНОІВІ і виконує важливу функцію у забезпеченні законності та прозорості рішень у сфері інтелектуальної власності.

9 лютого 2024 року був прийнятий новий регламент Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності, яким були запроваджені наступні нововведення: спрощення процедури розгляду заперечень щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також впровадження можливості проведення медіації на будь-якому етапі розгляду справи. Важливим оновленням стало створення особистого кабінету для учасників у Інформаційно-комунікаційній системі ІР офісу, що дозволяє подавати документи в електронному форматі з використанням кваліфікованого електронного підпису. Також запроваджено можливість зберігання відео- та аудіозаписів конференцій у цій системі. Спрощено порядок розгляду апеляційних заяв щодо визнання прав на об'єкти інтелектуальної власності недійсними (повністю або частково), а також пом'якшено вимоги до опитування з метою підтвердження доброї відомості торговельної марки в Україні. Крім того, унормовано механізм виконання повноважень ІР офісу у випадках, коли щодо заявника застосовані санкції [4].

4. Судові органи. В першу чергу хотілося б вказати на Вищий суд з питань інтелектуальної власності як спеціалізований суд, що мав би розглядати спори у сфері інтелектуальної власності. Його створення було передбачено судовою реформою 2017 року для підвищення ефективності вирішення спорів у цій сфері, однак фактичний запуск роботи суду досі не відбувся. Тому на сьогодні дана категорія спорів вирішується господарськими судами, якщо спір пов'язаний із комерційним використанням об'єктів інтелектуальної власності; загальними судами, якщо справа стосується авторських та суміжних прав фізичних осіб; а також адміністративними судами, якщо оскаржуються рішення державних органів у сфері інтелектуальної власності.

5. Органи Державної митної служби України. Вони відіграють важливу роль у захисті прав інтелектуальної власності, запобігаючи незаконному імпорту та експорту контрафактних і піратських товарів. Основними функціями митних органів в означеній сфері є наступні: митний реєстр об'єктів інтелектуальної власності, виявлення контрафактної продукції, зупинення митного оформлення товарів, якщо є підозра, що товар порушує права інтелектуальної власності, співпраця з правласниками, взаємодія з правоохоронними органами, запобігання ввезенню піратської продукції тощо.

Важливу роль у забезпеченні дотримання прав інтелектуальної власності також відіграє Національна поліція України, зокрема департамент кіберполіції, та організації колективного управління.

Отже, система охорони інтелектуальної власності в Україні включає низку державних та спеціалізованих органів, кожен з яких виконує важливу функцію у забезпеченні правової охорони, реєстрації та захисту об'єктів інтелектуальної власності. Ефективна координація діяльності цих інституцій є необхідною умовою для створення прозорої та ефективної системи захисту інтелектуальної власності, що сприяє розвитку інноваційної економіки України та інтеграції в міжнародну правову систему. У зв'язку з цим є необхідність подальших наукових

досліджень з метою вдосконалення механізмів охорони інтелектуальної власності та адаптації до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел: 1. Положення про Міністерство економіки України, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 124). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF#n10>. 2. Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності: Закон України від 16 червня 2020 року № 703-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703-20>. 3. Про УКРНОІВІ. Офіційний сайт Державної системи правової охорони інтелектуальної власності. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/UKRNOIVI-about>. 4. Про затвердження Регламенту Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності: наказ Міністерства економіки України від 23 листопада 2023 року № 17768, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04 січня 2024 року за №21/41366. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0021-24>.

UDC 338.24:65.012.4

Bohashko O. L., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine

Bohashko I. O., PhD student

Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University, Kyiv, Ukraine

STRATEGIC ENTERPRISE MANAGEMENT: APPROACHES, STAGES AND COORDINATION TO ACHIEVE GOALS

Key words: *strategic management, enterprise strategies, business development, coordination of activities, enterprise life cycle*

Economic science has developed various strategies for the behavior of enterprises in the market, but not all of them can be successfully applied by a particular business entity. To choose the optimal strategy, it is necessary to assess the current state of the enterprise and study the key trends in the development of the external environment.

The characteristics of the strategic activities of the enterprise are:

1. Continuity of the strategy development process: strategic planning is an ongoing process that does not end with a single step, but involves constant monitoring and adjustment of the company's course of action.

2. Focus on key issues: strategy allows you to focus on key aspects of your business that have the greatest impact on achieving your business goals.

3. Adaptation to change: the need for a strategy arises when the actual results of the enterprise's activities do not correspond to the desired positions, which requires adjusting the course of action.

4. Use of generalized information: generalized, incomplete, and ambiguous data are used in strategy formulation, which requires flexibility and the ability to adapt.

5. Interchangeability at different levels of the organization: at different levels of the organization, the strategy and guidelines of the enterprise can perform interchangeable functions: what is a strategy at higher levels can be a guideline at lower levels [1; 3].

The application of these characteristics allows enterprises to effectively adapt to the changing external environment and achieve their strategic goals. Detailed groups of strategies are considered in Table 1.

Table 1 – Classification of enterprise development strategies

Life cycle stage	Type of strategy	Characteristic
Development	Concentrations	It involves concentrating resources in a specific direction, their distribution and coordination in order to maximize the development of this direction and achieve the planned end result.
	Integrations	It involves the integration of several areas of activity or partnership interactions in order to achieve a common goal and improve the final results of the activity.
	Diversification	Development and promotion of several unrelated products or services, as well as expansion of the spectrum of activities
Supports	Modifications	It involves planning to expand the target audience for existing products and services. This strategy includes developing measures to preserve the value of products
	Support for production capacity	Strategic long-term plan to promote the competitiveness of production processes
Fading	Liquidations	A systematized plan that includes measures aimed at completing the business and redirecting available resources to other activities
	Restoration	Provides for the development of a comprehensive program of measures aimed at identifying and eliminating "weak links" in the activities of the enterprise in order to recover from the crisis period
	Department	A strategy aimed at the gradual liquidation not of the entire business, but only of its unprofitable (loss-making) segments in order to increase the efficiency of resource use and circulation.

Source: compiled based on [1-4].

It is important to note that the achievement of the strategic goals of the enterprise depends on the clear coordination of the activities of all its structural units within the framework of strategic management of activities and the effective use of opportunities. Therefore, the issue of systematization of various strategies that can be used in the enterprise becomes of particular importance.

At each stage of development, the enterprise has specific parameters that reflect the conditions of its functioning at the moment and in the future. In modern conditions, the formation of a strategy is considered a key element of the successful activity of any enterprise - regardless of its size, legal form and industry. The market economy places new demands on enterprises, which are not only due to competition and high quality of products and services, but also to the need to flexibly respond to changes in the market situation, which does not always contribute to the success of the enterprise. A successful organization is an organism in which the strategy plays the role of a connecting link.

Achieving the strategic goals of an enterprise requires clear coordination of the activities of all its structural units within the framework of strategic management and effective use of opportunities. Of particular importance is the systematization of various strategies that can be applied in the enterprise.

Each stage of enterprise development is characterized by specific parameters that reflect the conditions of its functioning at the moment and in the future. In modern conditions, strategy formation is a key element of the successful activity of any enterprise, regardless of its size, legal form and industry. The market economy places new demands on enterprises, which are not only due to competition and high quality of products and services, but also to the need to flexibly respond to changes in the market situation. A successful organization is an organism in which strategy plays the role of a connecting link [2; 3].

An important aspect is the coordination of the activities of the structural divisions of the enterprise, which ensures the effective integration of employees and divisions to achieve common goals.

Coordination includes the mutual coordination of the activities of all divisions and the harmonious adaptation of all available means to achieve the goals of the organization.

Systematization of enterprise strategies involves the development and implementation of a comprehensive approach to planning and implementing strategic initiatives. This includes determining the overall direction of the enterprise's development, types of activities, basic operating principles, and the area in which the enterprise will compete.

Thus, effective strategic management requires not only the development of appropriate strategies, but also ensuring their consistency and coordination between all divisions of the enterprise to achieve the set goals.

References: 1. Bohashko O. L. The prospects of implementing the principles of the EU's smart specialization into the Ukrainian practice of state regulation of innovation development. *Economic Horizons*. 2018. Vol. 3 (6). pp. 4–17. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(6\).2018.156311](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(6).2018.156311). 2. Bohashko O. L. Strategic planning in the system of state and production management. *Economy of Ukraine: problems of economic development*. Collective monograph / Ed. V. F. Besedin, A. S. Muzychenko. Kyiv: NDEI. 2007. pp. 83–86. 3. Brin P. V., Holtvyanska Yu. V. Enterprise development strategy: essence and classification. *Entrepreneurship and Innovation*. 2021. Vol. 21. pp. 31–34. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/21.5>. 4. Brin P., Nehme M. Sustainable Development in Emerging Economy: using the analytical hierarchy process for Corporate Social Responsibility decision making. *Journal of Information Technology Management*. 2021. No.13. pp. 159–174. DOI: <https://doi.org/10.22059/jitm.2021.80744>

УДК 658.5:004.4

Боднарук А. І., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Юрчук Н. П.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та безпеки інформаційних систем

Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна

ERP-СИСТЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Ключові слова: *ERP-системи, ресурси, управління ресурсами, оптимізація управління, автоматизація, цифровізація*

У сучасних умовах глобалізації та стрімкого розвитку інформаційних технологій підприємства стикаються з необхідністю ефективного управління своїми ресурсами. Раціональне використання матеріальних, фінансових, людських та інформаційних ресурсів є важливим фактором забезпечення конкурентоспроможності та стабільного розвитку бізнесу.

Одним із ефективних інструментів автоматизації та оптимізації управління ресурсами є ERP-системи (Enterprise Resource Planning – планування ресурсів підприємства). Вони дозволяють інтегрувати всі бізнес-процеси в єдину інформаційну систему, забезпечуючи контроль за виробництвом, логістикою, фінансами, персоналом та іншими складовими діяльності підприємства.

ERP-системи дозволяють підприємствам управляти ресурсами, оптимізувати виробничі процеси, автоматизувати облік, підвищити ефективність роботи персоналу, оперативно отримувати управлінську інформацію та швидко адаптуватися до змін динамічного ринку.

Метою дослідження є аналіз впливу ERP-систем на оптимізацію управління ресурсами

підприємства.

ERP складається з модулів (що визначаються безпосередньо підприємством відповідно до особливостей його господарської діяльності), які автоматизують систему збору, зберігання та використання інформації. Ці модулі відповідають відділам підприємства (виробництво, фінанси, людські ресурси, закупівля, продажі та маркетинг, інвентаризація тощо). Зазвичай усі відділи підприємства функціонують окремо, а інформація зберігається локально, тому інші відділи не мають до неї доступу. Це тип децентралізованої організації робочого процесу, який додає певні перешкоди для управління процесами. Після впровадження ERP-системи усі відділи матимуть доступ до модулів, які можуть знадобитися для виконання персоніфікованих повсякденних завдань. Це значно полегшує роботу, економить час і фінанси [1].

Таким чином, ERP-системи надають можливість підприємствам централізовано керувати всіма видами ресурсів (рис. 1).

Рисунок 1 – Оптимізація управління ресурсами в ERP-системі

Інтеграція управлінських функцій в єдину систему дозволяє мінімізувати втрати, уникати дублювання даних та підвищувати ефективність операційної діяльності.

ERP-системи відіграють важливу роль в оптимізації управління ресурсами, забезпечуючи ефективне використання активів, скорочення витрат та підвищення продуктивності. До основних функцій ERP-систем відносять: інтеграцію даних, автоматизацію бізнес-процесів, планування ресурсів, аналіз даних і формування звітів.

Маркуц В.І., Кизенко О.О. [2] виділяють наступні чинники раціонального використання ресурсів на основі даних ERP-систем:

- швидке отримання даних з інтегрованої ERP-системи, до якої інформація надходить з різних підрозділів, що досягається через чітке дотримання регламентів щодо внесення нової інформації та розвинену комунікаційну систему в компанії;
- автоматизація рутинних операцій декількох підрозділів одночасно за рахунок вбудованих в інформаційну систему знань про бізнес-процеси компанії;
- перетворення даних в знання через виявлення унікального контексту за рахунок аналізу різноманітної фінансової та нефінансової інформації, отриманої з різноманітних джерел та доступної в ERP-системі;
- стандартизація роботи з інформацією та уніфіковані шаблонні звіти, які можна отримати з ERP-системи, що сприяє поширенню кращих бізнес-практик у підрозділах зі спеціалізацією за типами ринків, типами клієнтів, продуктовими напрямками, брендами і та ін. [2].

Таким чином, ERP-системи дозволяють оптимізувати управління фінансовими,

матеріальними, людськими та інформаційними ресурсами, що сприяє підвищенню продуктивності, скороченню витрат і покращенню координації між підрозділами. Основним принципом роботи ERP є централізація даних і функцій різних відділів підприємства, що усуває інформаційні бар'єри, мінімізує дублювання даних і підвищує ефективність операційної діяльності.

Аналіз функціональних можливостей ERP-систем свідчить, що їхні основні переваги полягають у: інтеграції управлінських функцій, автоматизації бізнес-процесів, раціональному використанні ресурсів, підвищенні оперативності прийняття рішень

Отже, ERP-системи є потужним інструментом цифрової трансформації підприємств, що забезпечує прозоре та ефективне управління ресурсами. Вони не лише підвищують операційну ефективність, а й сприяють впровадженню кращих бізнес-практик, що є важливим для розвитку підприємства в умовах високої конкуренції та мінливого ринкового середовища.

Список використаних джерел: 1. Смолич Д. В. Оптимізація управління ресурсним забезпеченням підприємства шляхом упровадження ERP-системи. *Економічний простір*, 2021. № 166. С. 64-68. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/166-11>. 2. Маркуц В.І., Кизенко О.О. ERP-система як інструмент забезпечення раціонального використання ресурсів компанії. *Вчені записки : зб. наук. пр.* 2023. Вип. 32. С. 68–78. https://doi.org/10.33111/vz_kneu.32.23.03.06.045.051

УДК 005.8

Бойко А.Д., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Хоменко І.О.**, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри маркетингу, PR-технологій і логістики
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ГНУЧКЕ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ НА ОСНОВІ AGILE, SCRUM, KANBAN

Ключові слова: *Agile, Scrum, Kanban, проєкт, команда, бізнес-процеси, ефективність, планування, стратегія, споживач.*

Інноваційних та технологічний розвиток формування проєктів абсолютно різних галузей не стоїть на місці завжди потребує свіжих ідей та гнучких поглядів. Саме з метою полегшення процесу створення продукту та ефективного його розповсюдження серед споживачів спеціалізовані фахівці і розробили Agile, Scrum та Kanban. Останніми роками ці терміни переживають пік своєї популярності, оскільки все більше людей починає цікавитись гнучкими методологіями управління проєктами та їх особливостями. Вони дозволяють ефективно працювати у будь-якій галузі, стратегічно заохочувати все більшу кількість аудиторії, розробляти своєчасні та актуальні проєкти, тощо.

Scrum і Kanban – це сучасні та гнучкі методології управління розробкою продуктів, які можуть застосовуватися в різних галузях, проте найбільш ефективно використовуються в сфері інформаційних технологій. Обидві методології базуються на принципах Agile – підходу, що об'єднує низку гнучких методів розробки програмного забезпечення. У деяких випадках ці підходи також розглядають як фреймворки або Agile-методології.

Сенс Agile створений в Agile-маніфесті розробки ПЗ: «Люди та взаємодія важливіші за процеси та інструменти. Працюючий продукт важливіший за вичерпну документацію. Співпраця із замовником важливіша за узгодження умов контракту. Готовність до змін важливіша за дотримання початкового плану» [1].

До окремих agile-підходів відносяться scrum та kanban.

Scrum є структурованим підходом до управління проектами, що передбачає роботу міждисциплінарної команди фахівців. Додатково до складу команди входять власник продукту та scrum-майстер. Власник продукту забезпечує взаємодію між командою та замовником, контролюючи розвиток проекту, проте не виступає формальним керівником, а виконує радше функцію координатора. Scrum-майстер, своєю чергою, сприяє ефективній організації бізнес-процесів, зокрема проводить загальні зібрання, усуває перешкоди в роботі команди, мотивує учасників та контролює дотримання принципів Scrum. Однією з ключових особливостей Scrum є поділ робочого процесу на окремі етапи, які називаються спринтами. Тривалість кожного спринту, як правило, становить від одного тижня до одного місяця залежно від специфіки проекту та команди. На початку спринту визначаються цілі та завдання, а після його завершення аналізуються результати виконаної роботи. Такий підхід забезпечує можливість порівняння спринтів між собою, що сприяє об'єктивному оцінюванню ефективності роботи команди та вдосконаленню процесів управління проектом.

Kanban є підходом, що спрямований на досягнення балансу у роботі команди. Його основна мета – забезпечити рівномірне навантаження фахівців, запобігаючи ситуаціям, коли окремі спеціалісти перевантажені, тоді як інші очікують на нові завдання. Відмінною рисою Kanban є відсутність чітко визначених ролей, таких як власник продукту чи scrum-майстер, що сприяє колективній відповідальності за процеси. Робочий процес поділяється не на фіксовані спринти, а на окремі етапи виконання завдань, такі як «Планується», «Розробляється», «Тестується», «Завершено» тощо, що дозволяє командам працювати з гнучким підходом до управління завданнями.

Одним з головних показників ефективності у використанні методу kanban – це середній час проходження завдання на дошці. Завдання пройшло швидко – команда працювала злагоджено та продуктивно. Завдання затяглося – потрібно подумати, на якому етапі і з якої причини виникли затримки і роботу кого треба оптимізувати.

У чистому вигляді окремі методи використовуються рідко, тому як це не є практично. Найчастіше компанії поєднують ті частини гнучких систем, які їм найбільше підходять. Наприклад, для продуктової розробки більше підійде Scrum. Для початкових етапів, як дослідження чи тестування гіпотез – Kanban. З точки зору інших підрозділів, використовується полегшений варіант Kanban: для координації щоденних завдань, синхронізації та впевненої роботи за планом.

Вибір методології залежить безпосередньо від цілей та очікувань проекту, його проблем та нюансів. Kanban - сувора послідовність завдань, рівномірна навантаженість, чіткість на кожному етапі роботи. Коли ж проект не передбачає дотримання таких суворих вимог виконання послідовного плану, то на допомогу приходять Scrum. У результаті кінцевий продукт може бути зовсім іншим, відрізнитися від того, який планувався на початку, але максимально відповідатиме очікуванням споживачів та зможе принести максимум користі для споживача та розробника.

Таким чином, метод Kanban дозволяє більш ефективно виконувати чітко прописані завдання за чіткими алгоритмами. Цей метод краще підійде для виконання суто професійних проектів, тоді як Scrum доцільно використовувати при виконанні більш гнучких та креативних проектів.

Список використаних джерел: 1. Agile Manifesto: веб-сайт. URL: <https://agilemanifesto.org> (дата звернення: 11.02.2025). 2. Schwaber K., Sutherland J. The Scrum Guide: The Definitive Guide to Scrum: The Rules of the Game URL: <https://scrumguides.org> (дата звернення: 11.02.2025). 3. Андерсон Д. Канбан: Альтернативний шлях у Agile. Київ : Фабула, 2018. 320 с. 4. Хайсміт Д. Гнучке управління проектами: створення інноваційних продуктів. Київ: Наш формат, 2017. 256 с. 5. Ларман К., Водде Б. Масштабоване Lean & Agile-розроблення: Організаційні

інструменти для великомасштабного Scrum. Київ: Діалектика, 2019. 432 с. 6. Рубін К. Scrum. Основи: практичний посібник із найпопулярнішого Agile-процесу. Київ : Фабула, 2019. 504 с. 7. Biliavska, Yu., Mykytenko, N., Romat, Ye., & Biliavskiy, V. (2023). Category management: Industry vs trade. *Scientific Horizons*, 26 (1), P. 129–150. 8. Хоменко І.О., Вербицька А.В., Бабаченко Л.В., Лисенко І.В. Стратегія цифрового маркетингу для ІТ-стартапів: ключові етапи розробки та впровадження. *Київський економічний науковий журнал*. 2024. №7. С. 36-43.

УДК 330.8:304:338.2

Василішин С.І., д-р екон. наук, професор, директор
ТДВ «Інститут обліку і фінансів» НААН, м. Київ, Україна
провідний науковий співробітник відділу обліку та оподаткування
ННЦ «Інститут аграрної економіки», м. Київ, Україна
Нежид Ю.С., д-р філософії з менеджменту, науковий співробітник
ТДВ «Інститут обліку і фінансів» НААН, м. Київ, Україна
старший науковий співробітник відділу обліку та оподаткування
ННЦ «Інститут аграрної економіки», м. Київ, Україна

МОДЕЛЬ АГРАРНОГО УСТРОЮ ТА ЇЇ БАЗОВІ СКЛАДОВІ

Ключові слова: аграрна політика, аграрний устрій, модель, неформальні інститути, формальні інститути.

У сучасних умовах розвитку аграрного сектору економіки України постає необхідність ґрунтовного дослідження моделювання аграрного устрою, що визначає економічні, соціальні та політичні аспекти функціонування галузі. Враховуючи, що модель аграрного устрою не лише відображає існуючий стан, а й формує бачення бажаного розвитку, її розробка є важливим інструментом стратегічного планування. Відсутність єдиного підходу до публічного моделювання бажаного аграрного устрою створює ризики для сталого розвитку галузі та балансу інтересів учасників ринку. У цьому контексті актуальним питанням є дослідження базових складових моделі аграрного устрою.

Проблемою моделювання розбудови аграрного устрою України активно займаються провідні вчені НАН України та НААН України [1–2]. Зокрема, В. Жук та А. Сігайов зазначають, що модель аграрного устрою повинна бути концептуально обґрунтованою, зрозумілою та прийнятною для селян, що має відобразитися навіть у її назві та виконувати функцію стратегічного орієнтира, визначаючи рамкову цілеспрямованість, узгодженість і системність усього спектру реформ, зокрема земельної, податкової тощо [3].

Отже, модель аграрного устрою потребує не лише теоретичного осмислення, а й наочної візуалізації, що сприятиме кращому розумінню її структури та функціональних взаємозв'язків. На початковому етапі важливо сформуванню рамкове, структуроване уявлення моделі, яке відобразитиме її ключові складові (рис. 1).

Як видно з рис. 1, модель аграрного устрою ґрунтується на взаємодії формальних і неформальних інститутів, що визначають інституційне середовище аграрного сектору. Основу моделі складає оцінка спроможностей і сподівань неформальних інститутів, що забезпечує реалістичний опис їх прагнень і можливостей для змін.

Рисунок 1 – Модель аграрного устрою: базові складові

Джерело: побудовано автором за [4].

*ФІ – формальні інститути.

Через Візію, яка розкриває принципи аграрного устрою, враховуються очікування неформальних інститутів. Політика, в свою чергу, визначається здатністю організувати підготовку та реалізацію моделей, досягти суспільної згоди і прийняття нормативних актів. Інститути, Візія та Політика формують основи й напрямок заходів для реалізації моделі – Реформи, зміст і перелік яких визначаються цілями моделі, що формуються під впливом вітчизняних неформальних інститутів, національної ідеї, САП ЄС та інших факторів. Реалізація реформ вимагає організованих управлінських зусиль, які забезпечують досягнення цілей моделі, в результаті яких створюються Формальні інститути («правила гри») аграрного устрою. Їх опис є кінцевим етапом структурованого представлення моделі в Кодексі та законах України.

Таке бачення розширює теоретичне розуміння поняття «устрій», надаючи йому ознак соціально-економічного інституту, що підкреслює системний характер аграрного сектора. Відповідно, інституціональна теорія слугує фундаментом для моделювання аграрного устрою, дозволяючи не лише описувати його поточний стан, а й формувати бачення бажаного розвитку. Використання модельного підходу дає змогу глибше зрозуміти структуру аграрного устрою, його ключові складові та механізми реалізації державної аграрної політики.

Таким чином, розробка моделі аграрного устрою є багатовимірним процесом, що потребує комплексного підходу, який включає системний аналіз економічних, соціальних, екологічних та політичних факторів (чинників). Наукове обґрунтування такої моделі передбачає проведення широкого обговорення серед зацікавлених сторін, включаючи державні органи, аграрні підприємства, громадські організації, наукову спільноту та місцеві громади, що дозволить врахувати різноманітні перспективи та інтереси.

Нааявність моделі ліквідує хаос і несподіваність в аграрній політиці, спрямовуючи розвиток галузі та сільських територій відповідно до домінуючих суспільних інтересів, формалізованих у моделі. Це забезпечує узгодженість реформ, прогнозованість регуляторних змін та ефективне використання ресурсів. Крім того, активне впровадження моделі в освітнє та інформаційне середовище сприятиме підвищенню рівня обізнаності фахівців і населення щодо принципів сталого розвитку аграрного сектору, механізмів державного регулювання та можливостей ефективного управління ресурсами. Використання сучасних інформаційних технологій, зокрема

цифрових платформ і моделювання сценаріїв розвитку, забезпечить прозорість і доступність даних для прийняття стратегічних рішень. У результаті це сприятиме формуванню ефективної моделі аграрного устрою, яка відповідатиме сучасним викликам та забезпечить сталий розвиток сільського господарства.

Список використаних джерел: 1. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доповідь / О. М. Бородіна, В. М. Гесць, А. О. Гуторов та ін.; за ред. В. М. Гейця, О. М. Бородіної, І. В. Прокопи; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. Київ, 2012. 56 с. 2. Аграрний устрій України: наукове видання / за ред. Лупенка Ю. О., Кропивка М.Ф. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2017. 72 с. 3. Жук В. М., Сігайов А. О. Науково-прикладні основи сталого розвитку за селозберігаючою моделлю аграрного устрою. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 10. С. 28-37. DOI: <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2019-10-4> (дата звернення: 07.03.2025). 4. Жук В.М., Бездушна Ю.С., Василішин С.І., Нежид Ю.С., Волошина О.В. Теоретико-прикладні основи моделювання аграрного устрою і державної аграрної політики. *Економіка України*. 2024. №11. С. 46-73. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.11.045> (дата звернення: 07.03.2025).

УДК 330.34:332.142

Гавронський А.О., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (кафедра економіки і підприємництва)

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

РОЛЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Ключові слова: цифровізація, інновація, розвиток, територія, регіон, цифрова трансформація.

Проте, турбулентність економічних процесів та швидкість їх змін у світовій економіці актуалізують питання щодо поглиблення досліджень у напрямі активізації інноваційного розвитку соціально-економічних систем різних рівнів у їх інноваційному спрямуванні.

Якщо звернутися до праць фундаторів розвитку інновацій, можна зазначити, що Й. Шумпетер не застосовуючи термінологію «інновація, інноваційний, інноватика» виокремлював наступні напрями інноваційного розвитку:

- по-перше, виробництво принципово нового, що досі не було відомо споживачам, що надає вже відомого нові споживчі якості;
- по-друге, впровадження нових способів виробництва, нових засобів використання продукції, при цьому не обов'язковою умовою виступає нове наукове знання у основі цього нового впровадження;
- освоєння нового ринку збуту для певного суб'єкту будь-якого рівня системи;
- одержання нового джерела ресурсів або сировини та його використання;
- здійснення певної реорганізації для забезпечення утворення нового стану суб'єкту [1].

Отже, можна зазначити, що для інноваційного розвитку територій важливими аспектами виступають не тільки виробництво інноваційної продукції та впровадження нових технологій на виробництві, а й інноваційні методи управління. У даному контексті особливого значення набувають процеси цифрової трансформації суспільного розвитку. Цифровізація сьогодні за рахунок розвитку інформаційно-комунікаційних технологій забезпечує сприятливі умови для

введення бізнесу завдяки автоматизації адміністративних процесів, а також надаючи можливість відкривати власний бізнес на будь яких, у тому числі, віддалених територіях, та продавати свої товари та послуги базуючись на різноманітних цифрових сервісах та платформах [2].

Велике значення цифровізація має у підвищенні ефективності управління територіями чому сприяє використання технологій Big Data, штучного інтелекту та Інтернету речей (IoT), які допомагають провести всебічний аналіз розвитку територій та врахувати фактори та процеси різної природи. Такий аналіз стає основою для прогнозування розвитку територій та розробки відповідних стратегій та програм територіального розвитку із урахуванням наявних ресурсів та потенційних можливостей.

Завдяки цифровій трансформації внаслідок впровадження електронного документообігу, цифрових платформ, автоматизації муніципальних послуг, скорочуються бюрократичні процедури, підвищується прозорість влади, налагоджується щільність взаємодії влади, бізнесу та громадян.

Отже, цифровізація спроможна забезпечити стимулювання розвитку територій на інноваційній основі та сприяє підвищенню якості життя та ефективності використання ресурсів. Це зумовлює необхідність поширення системи інформаційно-комунікаційних технологій.

Список використаних джерел: 1. Schumpeter, J. A. Critical assessments / ed. John Cunningham Wood. London ; New York : Routledge, 1991. Vol. 1. 356 p. 2. Тульчинська С. О., Гавронський А. О. Напрями стимулювання інноваційного розвитку територій в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2025. № 2. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/5772/5826>.

УДК 351.631.1: 502.131.1

Головко К.О., здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи)

Науковий керівник: **Масюк О.П.**, д-р філософ. наук, професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

ОСМИСЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ЗАВДАНЬ У СФЕРАХ НАСІННИЦТВА ТА ОХОРОНИ ПРАВ НА СОРТИ РОСЛИН В КОНТЕКСТІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ключові слова: *цілі сталого розвитку, аграрна сфера, насінництво, продовольча безпека, механізми публічного управління*

Класична трактовка Концепції сталого розвитку це обґрунтування гармонійного збалансованого забезпечення сучасних потреб людства і захисту інтересів майбутніх поколінь. Одна з критичних потреб населення Землі – забезпечення продовольством рослинного походження, повноцінним, безпечним, якісним. Ланка, яка втілює передумови ефективного сучасного виробництва сільськогосподарської продукції та є зв'язком з спроможністю людства підтримувати трофічні потреби – насіння. Держава, як регулятор соціального розподілення ресурсів й сталого їх використання має впливати на політику в окремих галузях виробництва, перш за все у критичних та основовідтворюючих. Насінництво – приклад такої сфери, доказом даної тези є природній цикл життя рослинного організму, збереження відносної сталості насіння, як кінцевого продукту селекції та насінництва – показник основовідтворення та неможливість виключення цієї складової у виробництві більшості сільськогосподарських

культур – показник критичності.

Безумовно, розгляд насінництва й пов'язаної з ним охороною прав на сорти рослин, як єдиних точок впливу управління на забезпечення продовольчої безпеки було б не доречно, але нормативним вираженням Концепції сталого розвитку є розроблена система глобальних цілей й побудованих на їх основі стратегічних цілях й пов'язаних оперативних цілях, завданнях та функціях, які мають свою проекцію у галузях економіки, суспільних тенденціях й очікуваннях. Тому метою даної розвідки є аналіз досягнення стратегічних цілей та розгляд завдань й функцій публічного управління на прикладі побудови нової моделі сталого та динамічного розвитку сільського господарства через парадигму насінництва сучасних сортів сільськогосподарських культур, з визначенням проблемних аспектів.

Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року є орієнтирами для розроблення проектів прогнозних і програмних документів, проектів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України [1]. Реалізацією кожної стратегічної цілі передбачає низку практичних заходів, як приклад, дотримання вимог вітчизняного та міжнародного законодавства в сферах насінництва, розсадництва та охорони прав на сорти рослин, вдосконалення нормативної правової бази з цього питання.

Нами проаналізовано 10 цілей сталого розвитку з 17 та відповідні їм завдання, визначені шляхи їх досягнення у сферах дослідження, з акцентом на продовольчу, екологічну, соціальну безпеку. Для прикладу розглянемо цілі, досягнення яких пов'язано з використанням насіння високоякісних сортів, інноваційного продукту по своїй природі, Стратегічна ціль номер два: «подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства». Завдання цілі два – «підвищити вдвічі продуктивність сільського господарства» [2], «забезпечити створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість земель та ґрунтів», в першу чергу за рахунок використання інноваційних технологій. Законом «Про насіння та садивний матеріал» (далі Закон) [3] передбачається потенційне використання високопродуктивних сортів, що занесені до Реєстру сортів рослин України, заборона використання сортів рослин, що не пройшли сортовипробування. Відповідно до статті 19 Закону використання насіння і садивного матеріалу сортів, не занесених до Реєстру сортів рослин України можливо виключно з метою розмноження та вивезення за межі України або створення запасу заявником Але ці статті носять декларативний характер, механізми державного впливу на ці явище шляхом державного контролю відсутні, ринкові механізми не діють в повній мірі, потребує зміни нормативно-правова база. При вирішенні цього завдання наразі діють економічні механізми, конкурентоздатність рентабельних сортів.

Насіння – матеріальний носій сорту, контроль за збереженням сортності, відповідності ознак сорту у заявленій продукції – законодавчо реалізовано в п 1 статті 7 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» [4]. Але також дієвого механізму підтвердження сорту чи фальсифікації сорту при торгівлі шляхом проведення ринкового нагляду не розроблено. Забезпечення ефективного використання природних ресурсів є п'ятдесят шостим постулатом основних напрямів зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки відповідно до Стратегії національної безпеки України [5], дотримання цього завдання може бути індикатором безпечності у сфері дослідження.

Використання стійких до хвороб та бур'янів сортів рослин дозволяє зменшити використання хімічних речовин; протруєне насіння, що не може бути використано на посів [3], тара з-під протруєного насіння повинні знищуватися на спеціалізованих полігонах з метою не допущення потрапляння забруднюючих речовин у природне середовище. Такі заходи є втіленням завдання

12.4. «сприяння безпечному та сталому використанню хімічних речовин» цілі 12 «забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва».

Опрацьовані вище цілі корелюють з одинадцятю ціллю – «забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів» та завданням 11.6. «забезпечення збереження та сталого використання культурної та природної спадщини», але має опосередкований прояв. Зменшення антропогенного навантаження можна досягти через не допущення розширення частки розорених територій шляхом використання та контролю поширення продуктивних сортів рослин, й, ця ціль досягається не кількісними, а якісними показниками, реалізується як на рівні державному, так й на рівні територій, в цьому випадку в управлінські процеси підключені органи місцевого самоврядування.

Таким чином, взаємозв'язки та прояви не мають лінійного характеру, вирішення проблем насінництва та відповідних завдань є підставою для реалізації різних стратегічних цілей. Взаємозв'язок функцій публічного управління зі стратегією сталого розвитку проявляється в тому, що розробка стратегії реалізується через комплексний і безперервний підхід до вирішення проблем, оскільки дискретний характер вирішення проблеми ніколи не дасть позитивних кінцевих результатів. Функції механізмів публічного управління можна розкрити через визначення стратегічних цілей, виділення оперативних цілей та надання конкретних завдань. Цілі визначають очікування суспільства щодо екологічного соціального добробуту та безпечності, стратегічні цілі по суті індикативні, при здійсненні регулюючого впливу держава повинна мати ефективний зворотній зв'язок, який би допомагав коригувати її дії, використовувати суспільні критерії ефективності. Досягнення цілей, вирішення завдань направлені на суспільну стабільність та як результат забезпечення продовольчої безпеки країни.

Подальші дослідження мають бути направлені на визначення індикаторів галузі, розроблення ринкового нагляду у сфері насінництва, концепції програми розвитку насінництва та охорони прав на сорти рослин як інноваційних складових аграрної сфери України, складової продовольчої безпеки.

Список використаних джерел: 1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України 30.09.2019 року № 722/2019. *Офіційний вісник Президента України*. 07.10.2019. № 21. С. 17. 2. Деякі питання забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в Україні Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.11.2024 № 1190-р. *Офіційний вісник України*. 2024. № 110. С. 7064. 3. Про насіння та садивний матеріал Закон України від 26.12.2002 № 411-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 13. С. 92. 4. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 15.12.1993 № 3689-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. №21. С. 218. 5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 14.09.2020 року №392/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. №75. С. 2377.

УДК 614.2:658.8:005.52

Головчук Ю.О., д-р екон. наук, завідувач кафедри менеджменту та маркетингу
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, м. Вінниця, Україна

БРЕНД ЛІКАРЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО МАРКЕТИНГУ В МЕДИЦИНІ

***Ключові слова:** бренд, маркетинг, медицина, лікар, маркетингові стратегії*

У сучасному світі маркетингові стратегії відіграють ключову роль не лише в комерційній сфері, а й у медицині. Формування та управління особистим брендом лікаря стає важливим інструментом підвищення довіри пацієнтів, залучення нових клієнтів і забезпечення професійного розвитку.

Бренд лікаря – це не лише його ім'я, а й репутація, стиль комунікації, професійна експертиза та цінності, які він транслює суспільству. У часи цифрової медицини та зростаючого впливу соціальних мереж лікарі мають можливість самостійно формувати свою присутність у медіапросторі, що впливає на їхню популярність та конкурентоспроможність. Розглянемо основні елементи бренду лікаря.

Основою бренду лікаря є його професійна компетентність, яка визначає рівень довіри з боку пацієнтів та колег. Освіта, постійне підвищення кваліфікації, наукова діяльність і практичний досвід формують імідж фахівця, якому можна довіряти. Сертифікати, ліцензії та участь у професійних асоціаціях підтверджують кваліфікацію лікаря та створюють додаткову конкурентну перевагу. Високий рівень знань і вміння застосовувати їх на практиці є фундаментом для довготривалого успіху у медичній сфері. Окрім формальної освіти, важливу роль відіграє безперервний професійний розвиток. Сучасні технології та методи лікування швидко змінюються, тому лікар, який прагне бути затребуваним, повинен постійно оновлювати свої знання. Участь у міжнародних конференціях, тренінгах, стажуваннях, а також активне вивчення наукової літератури допомагають лікарю залишатися в курсі актуальних тенденцій. Крім того, професійний авторитет лікаря зміцнюється через публікації в наукових журналах, виступи на конференціях та викладацьку діяльність.

Медична діяльність передбачає високий рівень відповідальності, адже лікар працює з людським здоров'ям та життям. Довіра пацієнтів формується на основі професіоналізму, чесності та дотримання етичних норм. Лікар має проявляти повагу до кожного пацієнта, дотримуватися конфіденційності, неупереджено ставитися до кожного випадку та уникати конфлікту інтересів. Відкритість у спілкуванні, пояснення пацієнтам усіх особливостей лікування та врахування їхніх побажань допомагають зміцнити відносини та підвищити рівень лояльності. Етика лікаря також проявляється у його поведінці в професійній та публічній сферах. Неприпустимими є маніпулятивні маркетингові стратегії, поширення неправдивої інформації чи нав'язування непотрібних послуг. Крім того, лікар має уникати критики колег у публічному просторі, адже це може підірвати довіру не лише до окремих спеціалістів, а й до медичної сфери загалом. Дотримання етичних норм – це не просто вимога професії, а важливий чинник формування позитивного особистого бренду [1, с. 120-150; 2].

У сучасному світі лікарі не можуть ігнорувати цифрову сферу, оскільки пацієнти все частіше шукають інформацію про фахівців саме в інтернеті. Власний професійний сайт із детальною інформацією про кваліфікацію, послуги, відгуки та контактні дані є важливим елементом бренду лікаря. Сайт може також містити блог, де лікар ділиться корисною інформацією, що сприяє підвищенню його авторитету. Крім того, активність на медичних платформах, участь у професійних форумах і обговореннях допомагає формувати імідж експерта у своїй галузі. Соціальні мережі відкривають широкі можливості для комунікації з пацієнтами та популяризації доказової медицини. Facebook, Instagram, YouTube, TikTok та інші платформи дозволяють лікарям ділитися експертними порадами, розповідати про новітні методи лікування та відповідати на запитання аудиторії. Грамотна робота з контентом – відео, публікації,

вебінари – сприяє збільшенню довіри та залученню нових пацієнтів. Проте важливо пам'ятати про дотримання етичних норм та уникати надмірної комерціалізації контенту.

Велика кількість лікарів, навіть висококваліфікованих, робить конкурентне середовище у сфері медицини доволі складним. Саме тому важливо мати унікальний стиль комунікації, який допоможе лікарю вирізнитися серед колег. Персоналізація може проявлятися у способі ведення соціальних мереж, манері спілкування з пацієнтами, особливому підході до лікування чи спеціалізації. Наприклад, деякі лікарі стають популярними завдяки вмінню просто і доступно пояснювати складні медичні питання, тоді як інші виділяються своєю інноваційністю або нестандартним підходом до лікування. Персоналізація також стосується формування візуального стилю – від дизайну сайту до стилю презентацій і відеоконтенту. Важливо, щоб бренд лікаря асоціювався у пацієнтів із надійністю, професіоналізмом та індивідуальним підходом. Використання унікальних методів комунікації, власного стилю візуального оформлення та особистої експертної думки допомагає лікарю не лише привернути увагу, а й утримати довіру пацієнтів на довгі роки.

У сучасному конкурентному середовищі лікарі не можуть покладатися лише на традиційні методи залучення пацієнтів. Маркетингові стратегії допомагають формувати довіру, підвищувати впізнаваність і створювати довгострокові відносини з аудиторією. Ефективний маркетинг у медицині базується на чотирьох ключових напрямках: контент-маркетингу, роботі із соціальними мережами, управлінні відгуками та партнерстві.

Контент-маркетинг – це ефективний спосіб підвищити рівень довіри до лікаря та залучити нових пацієнтів. Публікація експертних статей, освітніх відео та наукових матеріалів дозволяє лікарю демонструвати свій професіоналізм та розширювати свою аудиторію. Головна мета такого контенту – надавати корисну, достовірну інформацію, яка допоможе пацієнтам краще розуміти медичні питання. Наприклад, лікар може писати статті про профілактику захворювань, пояснювати складні діагнози доступною мовою або ділитися дослідженнями у своїй сфері. Важливо також використовувати різні формати контенту: текстові матеріали для блогів, інфографіку для швидкого засвоєння інформації, подкасти для тих, хто споживає інформацію на ходу, та відеоконтент, який є найбільш популярним у сучасному цифровому середовищі. Якісний контент допомагає лікарю не лише залучити нових пацієнтів, а й створити образ експерта, до якого звертаються за порадою.

Сьогодні соціальні мережі є важливим каналом комунікації між лікарем і пацієнтами. Платформи, такі як Facebook, Instagram, TikTok, YouTube, дозволяють лікарям ділитися корисною інформацією, відповідати на запитання аудиторії та розвіювати міфи щодо медицини. Активна присутність у соцмережах допомагає не тільки підвищити впізнаваність, а й створити довірчі відносини з потенційними пацієнтами. Одним із найефективніших інструментів є прямі ефіри, під час яких лікар може у реальному часі відповідати на запитання та пояснювати актуальні медичні теми. Також популярністю користуються короткі відео на TikTok та Reels в Instagram, у яких лікарі простими словами пояснюють складні медичні поняття. Регулярний корисний контент та інтерактивна взаємодія з аудиторією допомагають лікарю стати впізнаваним брендом і створити стабільний потік нових пацієнтів.

Відгуки пацієнтів відіграють ключову роль у формуванні репутації лікаря. Перед записом на прийом люди часто шукають інформацію про спеціаліста в інтернеті та звертають увагу на думки інших пацієнтів. Позитивні відгуки допомагають зміцнити довіру, тоді як негативні можуть значно вплинути на репутацію. Тому важливо активно працювати з відгуками, відповідати на них та використовувати їх як інструмент покращення якості послуг. Лікар може заохочувати пацієнтів залишати відгуки після прийому – це можна зробити через нагадування у соціальних мережах або шляхом надсилання особистих повідомлень. У разі отримання негативного відгуку важливо не ігнорувати його, а відповісти професійно, зберігаючи етичність та демонструючи готовність до покращення сервісу. Робота з відгуками допомагає лікарю не лише підвищити довіру, а й зрозуміти потреби своєї аудиторії.

Співпраця з клініками, страховими компаніями та іншими медичними фахівцями допомагає лікарю розширити свою професійну мережу та залучити більше пацієнтів. Наприклад, лікарі можуть об'єднувати зусилля для проведення спільних освітніх заходів, семінарів або онлайн-вебінарів. Це не лише сприяє обміну досвідом, а й підвищує впізнаваність лікаря серед пацієнтів і колег. Ще один ефективний метод – партнерство з медичними установами, які можуть рекомендувати лікаря як перевіреного спеціаліста. Страхові компанії, у свою чергу, можуть включати лікаря у списки своїх партнерів, що дає змогу отримати додатковий потік пацієнтів. Взаємовигідне співробітництво допомагає лікарям стати частиною великої медичної екосистеми та посилити свій бренд на ринку медичних послуг [3, с. 157-162; 4, с. 67-71; 5, с. 47-51].

Отже, формування особистого бренду лікаря – це не лише можливість заявити про себе, а й ефективний маркетинговий інструмент, що сприяє довготривалому успіху у професійній діяльності. У світі, де конкуренція серед медичних спеціалістів зростає, грамотне використання маркетингових стратегій допомагає лікарям не лише залучати пацієнтів, а й підвищувати рівень довіри та створювати позитивний вплив на медичну спільноту.

Список використаних джерел: 1. Головчук Ю.О. Інноваційні засади формування маркетингових стратегій регіонального розвитку туризму в умовах нестабільності: дис. д-ра. екон. наук : 08.00.05. Одеса, 2024. 456 с. URL: <https://ontu.edu.ua/download/dissertation/disser/2024/disser-Golovchuk.pdf>. 2. Головчук Ю.О., Галаченко О.О., Палагнюк Г.О., Трет'яков М.С. Стратегії менеджменту для впровадження цифрових технологій у сфері охорони здоров'я. *Ефективна економіка*. 2025. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.1.7>. 3. Головчук Ю.О., Дідик В.В. Ефективність використання інноваційного маркетингу та ступінь довіри до нього потенційних споживачів. *Економіка та суспільство*. 2019. № 20. С. 157–162. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/journal-20-1/27-stati-20/2604-golovchuk-yu-odidik-v-v.11>. 4. Головчук Ю.О., Никига С.В., Запісоцький А.І. Інноваційні засади розвитку промислового туризму. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2023. №39. С. 67-71. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.39-11>. 5. Головчук Ю.О., Середницька Л.П. Аналіз використання комплексу маркетингових комунікацій для підвищення ефективності управління поведінкою споживачів. Німеччина. *Modern engineering and innovative technologies*. June 2023. Issue 27. P. 47-51. URL: <https://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit27-02-026>

УДК 330.341.1

Гончарук А.В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Захарченко В. І.**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри міжнародного менеджменту та інновацій,

Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

ФОРМАЛІЗАЦІЯ ОКРЕМИХ ПОНЯТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ – 2030

Ключові слова: *інноваційний менеджмент; економіка; інноваційні структури; інноваційні процеси.*

Актуальні проблеми інноваційного менеджменту мають багатогранний та суперечливий характер. Багатогранність полягає в необхідності реалізації єдиних принципів управління на різних етапах виробництва та реалізації продукції. Суперечливість, у свою чергу, зумовлена непостійністю рівнів прийняття рішень під час формування ринків нової продукції. Світовий досвід доводить, що створення ізольованих інноваційних структур, навіть якщо вони ефективні з економічної точки зору, не є стратегічною метою для розвитку інноваційної економіки країни.

Для цього необхідно формувати в країні цілісну інноваційну систему, що включає законодавчі, організаційні, виробничі, кадрові та комерційні фактори, що визначають здатність суспільства генерувати та приймати нововведення. Лише таким чином можна створити умови для розвитку інноваційних процесів, які визначаються як послідовність творчих, виробничих та комерційних актів, що призводять до появи соціально значущих нововведень[2]. Ці нововведення повинні мати покращені споживчі характеристики та сприяти вирішенню важливих соціальних чи економічних проблем, що в свою чергу зміцнює економіку.

Щоб забезпечити довготривалу економічну стабільність і постійне підвищення добробуту громадян, потрібно інвестувати значні ресурси в науку, витрачаючи значну частину національних ресурсів, не очікуючи миттєвих результатів. Успішний інноваційний розвиток неможливий без створення необхідної інфраструктури, яка формує попит на нововведення та сприяє розвитку відповідного ринку пропозицій. Об'єктивно, ринок інноваційних пропозицій завжди більше насичений, ніж ринок їх попиту, і лише мала кількість нових ідей стає успішною інновацією. Дослідження інноваційних процесів показують, що із 3000 ідей лише одна досягає комерційного успіху[1]. Тому важливо орієнтуватися у величезному обсязі ідей і знаходити серед них ті, що можуть стати плідними та реальними. Це завдання для інноваційного менеджера. Інновація виникає на перетині необхідності і технічної можливості.

Досвід підтверджує, що ефективність менеджменту компанії залежить від того, як керівництво здатне опрацювати велику кількість ідей, щоб знайти одну, що приведе до комерційного успіху. Важливу роль у цьому процесі відіграють якісні інформаційні моделі, які використовує менеджер для аналізу варіантів технологічних рішень, конкурентних відносин на ринку інновацій, а також процесів релізу інновацій і перетворення їх у конкретні економічні чи соціальні результати. Перший крок до ефективного управління інноваціями полягає у класифікації інноваційних процесів, що дозволяє створити оптимальну структуру життєвого циклу інновацій[4].

Згідно з підручником Фраскатті, інновації можна класифікувати за кількома ознаками:

1. Продуктові інновації, орієнтовані на створення нових або вдосконалених продуктів для виробництва чи споживання.
2. Технологічні інновації, що включають нові способи виробництва продуктів.
3. Управлінські інновації, які полягають у впровадженні нових методів управлінської діяльності, що істотно змінюють організаційні процеси.

Інновації також поділяються за ступенем радикальності їхнього впливу на технологічне та соціальне середовище. Фрімен та Перець виділяють інкрементні, радикальні інновації, нові технологічні системи та зміни техноекономічної парадигми. Інкрементні інновації є поступовими і часто не призводять до значних змін, але мають важливе значення для підвищення продуктивності. Радикальні інновації, навпаки, здатні здійснити глибокі зміни в економіці, стимулюючи розвиток нових галузей[4].

Зміна техноекономічної парадигми — це технологічна революція, що має глибокий вплив на всю економіку. Цей процес зазвичай супроводжується радикальними та інкрементними інноваціями, що веде до виникнення нових секторів і змін у економічній структурі.

Загалом, формалізація інноваційних процесів не тільки фіксує закономірності їхньої взаємодії з економічними системами, а й дозволяє виявити найважливіші фактори розвитку, що можуть бути використані для ухвалення ефективних управлінських рішень[2].

Список використаних джерел: 1. Захарченко В. І., Запоточний І. В. Державне регулювання регіональної економіки. Харків: Одиссей, 2003. 592 с. 2. Про державні цільові програми: Закон України № 1621 від 18.03.2004 р. Інвест-газета, 2007, № 1. С. 4-8. 3. Захарченко В., Паларієв О. Кластерна форма територіально-виробничої організації: монографія. Рига: Baltija Publishing, 2020. 376 с. 4. Управлінське консультування в трансформаційній економіці: навч. посіб. За ред. В. І. Захарченка. Одеса: Фенікс, 2020. 335 с.

УДК 331.101.3

Демещенко В.О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
 Науковий керівник: **Дашутіна Л.О.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту
 імені професора Л.І. Михайлової
 Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Ключові слова: персонал, управління, мотивація, розвиток, організація, менеджер, лідер

Процес розвитку персоналу охоплює широкий спектр аспектів, що підтверджується розмаїттям підходів і методів управління такими програмами. До основних складових розвитку персоналу належать професійне зростання, безперервне навчання безпосередньо на робочому місці, підвищення кваліфікації співробітників, впровадження сучасних методів управління людськими ресурсами, стратегічне управління талантами та інші взаємопов'язані процеси [1].

Для усвідомлення сутності розвитку персоналу слід розрізнити поняття «навчання» та «розвиток». Навчання персоналу передбачає передачу знань і навичок, необхідних для ефективного виконання посадових обов'язків. Розвиток співробітників, у свою чергу, є довгостроковою інвестицією в підвищення професійного рівня, спрямованою на підготовку кадрів до виконання більш складних завдань і зайняття вищих посад.

Наприклад, якщо банк приймає на роботу нового касира, йому необхідно пройти навчання, яке охоплюватиме всі ключові аспекти роботи: обслуговування клієнтів, проведення операцій з депозитами, грошовими переказами, консультації щодо банківських послуг тощо. Однак, якщо компанія прагне розвитку персоналу, вона може сприяти подальшому навчанню співробітника, надаючи йому можливості відвідувати курси з бухгалтерського обліку, фінансів чи економіки, що сприятиме його професійному зростанню та розширенню кар'єрних перспектив.

Стратегічне планування розвитку персоналу є важливим елементом управління людськими ресурсами, проте нерідко цей аспект залишається недооціненим. Відсутність чіткої програми розвитку співробітників може призвести до втрати кваліфікованих кадрів, зниження рівня мотивації та залученості персоналу [2]. Відповідно, основними цілями процесу управління розвитком персоналу є:

1. забезпечення навчання, необхідного для якісного виконання роботи та адаптації до майбутніх викликів;
2. створення сприятливого середовища для самореалізації, підвищення ефективності та творчого потенціалу працівників;
3. оптимізація витрат, оскільки залучення нових співробітників і подальше їхнє звільнення через низьку кваліфікацію або відсутність мотивації є затратним процесом;
4. розробка життєздатних і ефективних програм розвитку персоналу, що дозволяють співробітникам реалізовувати як корпоративні, так і особисті цілі.

Пошук і утримання талановитих співробітників є одним із ключових завдань компанії. Недостатнє інвестування в професійний розвиток персоналу може призвести до втрати перспективних кадрів. Саме тому важливо розробити чітку стратегію розвитку [3], що передбачає:

1. Індивідуальне планування розвитку. Важливо проводити персоналізовані бесіди з кожним співробітником, з'ясовуючи його кар'єрні амбіції та інтереси. Це дозволить сформулювати план дій із конкретними цілями та реалістичними часовими рамками для їх досягнення.
2. Чіткі критерії оцінки прогресу. Визначення конкретних показників продуктивності дає можливість відстежувати успіхи працівників та мотивувати їх на подальше зростання. Спочатку

варто ставити короткострокові цілі, поступово ускладнюючи завдання для підвищення рівня компетенцій співробітника.

3. **Перехресне навчання.** Для всебічного розвитку персоналу слід створювати можливості для залучення співробітників до міжфункціональної роботи, що дозволяє їм краще розуміти особливості діяльності компанії та ефективніше взаємодіяти з іншими підрозділами.

4. **Зворотний зв'язок.** Він має бути конструктивним та спрямованим на вдосконалення, а не критику. Регулярний аналіз результатів роботи, підтриманий конкретними прикладами та рекомендаціями, сприяє розвитку професійних навичок працівників.

5. **Гнучкість у структурі організації.** Компанії слід усувати надмірну бюрократію, створюючи умови для вільного обміну знаннями та співпраці між різними рівнями організаційної ієрархії.

6. **Менторство та розширення професійних контактів.** Залучення співробітників до професійних мереж, участь у галузевих заходах і наставництво сприяють їхньому розвитку та підвищенню рівня експертизи.

7. **Безперервні інвестиції в персонал.** Компанія повинна систематично вкладати ресурси у розвиток співробітників відповідно до стратегічних пріоритетів та їхніх індивідуальних кар'єрних планів.

8. **Приклад керівництва.** Лідери організації повинні демонструвати власний розвиток, що сприятиме формуванню довіри серед персоналу та стимулюватиме їх до навчання й самовдосконалення.

Упровадження цих принципів дає змогу будь-якій компанії, незалежно від її масштабу, ефективно розвивати персонал і формувати майбутніх лідерів. Найголовніше – забезпечити системність цих процесів та їх підтримку з боку керівництва, що дозволить створити культуру безперервного навчання й розвитку в організації.

Список використаних джерел: 1. Dashutina Liudmyla, Joshua Linus Baka. Theoretical and methodological principles of personnel motivation system. Sustainable Development Policy: EU Countries Experience / Edited by N.V. Stoyanets. Warsaw: RS Global Sp. z O. O., 2022. P. 139-152. <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/55>. 2. Турчіна С.Г., Дашутіна Л.О., Баченко Л.М. Управління розвитком персоналу сільськогосподарських підприємств в умовах конкурентного середовища. «Наукові інновації та передові технології» (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»): журнал. 2022. № 1(3) 2022. С. 195 – 204. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1\(3\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1(3)). 3. Liudmyla Dashutina, Svitlana Turchina, Yana Klymenko. The main directions of strategic management of the enterprise in the conditions of sustainable development. Science and education for sustainable development. Edited by Aleksander Ostenda and Valentyna Smachylo. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts University of Technology, Katowice Monograph 50. Publishing House of University of Technology, Katowice, 2022. Page 96-104. http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/15841/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B9%20%D0%93%D0%B0%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%B7.pdf.

УДК 338.24:658

Дибчук Л.В., професор кафедри менеджменту, маркетингу та підприємництва
Вінницький кооперативний інститут, м. Вінниця, Україна

МЕНЕДЖМЕНТ І ПІДПРИЄМНИЦТВО В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

Ключові слова: менеджмент, підприємництво, глобальні зміни, цифрова трансформація, штучний інтелект, сталий розвиток, інновації, стратегічне мислення, соціальна відповідальність, автоматизація.

Сучасний світ переживає період безпрецедентних змін, спричинених глобалізацією, цифровою трансформацією, екологічними викликами та соціальними потрясіннями. Ці процеси суттєво впливають на всі сфери життя, зокрема на менеджмент та підприємництво. Умови ведення бізнесу постійно змінюються, що вимагає від підприємців та управлінців не лише гнучкості, а й здатності прогнозувати майбутні тенденції. Ми розглянемо основні проблеми та перспективи розвитку менеджменту і підприємництва в умовах глобальних змін, а також інструменти, які допоможуть компаніям адаптуватися до нових викликів.

Цифрова революція кардинально змінила підходи до управління організаціями та ведення бізнесу. Штучний інтелект, автоматизація, блокчейн-технології, інтернет речей (IoT) та великі дані стають основою нових бізнес-моделей [1]. Сучасні компанії активно впроваджують аналітику даних для прийняття ефективних управлінських рішень, хмарні технології для масштабованості бізнесу, штучний інтелект для підвищення продуктивності та блокчейн для забезпечення прозорості та захисту даних. Використання цих інструментів дозволяє суттєво підвищити конкурентоспроможність.

Глобалізація відкриває нові можливості для бізнесу, водночас підвищуючи рівень конкуренції. Компанії змушені адаптувати свої продукти та стратегії до культурних особливостей різних регіонів, оптимізувати ланцюги постачання та використовувати адаптивні маркетингові підходи [2]. Стратегічне партнерство та локалізація стають важливими елементами успішного розвитку на міжнародних ринках.

Екологічні виклики та соціальна відповідальність стають визначальними факторами сталого розвитку. Зміни клімату та підвищена увага суспільства до екологічних питань змушують компанії переходити на використання відновлюваних джерел енергії, мінімізувати викиди CO₂ та впроваджувати екологічно чисті виробничі процеси. Дотримання принципів екологічної відповідальності сприяє формуванню позитивного іміджу та зміцненню довіри клієнтів.

Адаптивність і стратегічне мислення є вкрай важливим для виживання та розвитку бізнесу. Компанії, що впроваджують гнучкі методики управління, зокрема Agile та Lean, отримують переваги у швидкому реагуванні на зміни ринку, вдосконаленні бізнес-процесів та підвищенні ефективності роботи команд [3].

Соціальна відповідальність та етичне ведення бізнесу допомагають будувати довіру клієнтів і партнерів. Підприємства, які підтримують місцеві громади, забезпечують справедливі умови праці та дотримуються прозорості у фінансових операціях, отримують лояльність споживачів та зміцнюють свою позицію на ринку.

Інновації та розвиток стартап-екосистеми стають основою конкурентної переваги. Інкубатори, акселератори та стартап-спільноти сприяють впровадженню нових ідей, залученню інвестицій та швидкому масштабуванню бізнесу [4].

Лідерство та розвиток емоційного інтелекту набувають дедалі більшого значення. Нині керівники повинні не лише орієнтуватися на сучасні технології, але й уміти ефективно мотивувати команди, створювати сприятливу корпоративну культуру та будувати довгострокові

відносини зі співробітниками. Висока конкуренція на ринку вимагає від лідерів здатності оперативно адаптувати бізнес-стратегії відповідно до змінних умов.

Глибша інтеграція цифрових технологій дозволяє компаніям підвищити ефективність управління та оптимізувати процеси. Використання штучного інтелекту, машинного навчання та предиктивної аналітики стає стандартом для успішного ведення бізнесу [5].

Перехід до гнучких бізнес-моделей забезпечує швидку адаптацію до змінних умов ринку. Традиційні ієрархічні структури поступово замінюються на мережеві організації, що сприяє ефективнішому прийняттю рішень та підвищенню продуктивності команд [6].

Стратегічний розвиток екологічного бізнесу сприяє створенню стійких бізнес-моделей, орієнтованих на довгостроковий розвиток. Попит на екологічно чисті товари та послуги зростає, що сприяє розвитку зеленого підприємництва та економіки замкненого циклу [7].

Отже, менеджмент і підприємництво в умовах глобальних змін вимагають інноваційності, стратегічного мислення та гнучкості. Використання новітніх технологій, адаптація до змін ринку та впровадження сталих практик стають головними факторами успіху. Бізнес, що вчасно розпізнає виклики та перетворює їх на можливості, має всі шанси на довгострокове зростання та стійкий розвиток.

Майбутнє належить тим компаніям, які не лише впроваджують технологічні рішення, але й формують культуру адаптивності, соціальної відповідальності та сталого розвитку.

Список використаних джерел: 1. Дибчук Л., Гордійчук В. Сучасний бізнес у світі цифрових технологій: головні тренди. *Сучасні технології комерційної діяльності і логістики*: зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., (м. Київ, 1 лист. 2024 р.). Київ: КНЕУ, 2024. С.235-237. 2. Tanasiichuk, A. et al. International Marketing Diversification: A Path to Sustainable Enterprise Development. *European Journal of Sustainable Development*, (2025). 14(1), 266-282. URL: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n1p266>. 3. Дибчук Л.В. Оптимізація бізнес-процесів за допомогою штучного інтелекту. *Штучний інтелект у науці та освіті (AISE 2024)*. Artificial intelligence in science and education: збірник матеріалів міжнародної наукової конференції (Київ, 1-2 березня 2024 р.). Київ: УкрІНТЕІ, 2024. С.450-453. 4. Ivanova, N. et al. of the E-commerce Development in the Conditions of Digital Economy. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, VOL. 21. No 12. December 2021. 193-202. URL: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.12.28>. 5. Dybchuk, L. et al. Optimising Content in the Distribution of Trade and Agro-Industrial Enterprises through Digital Content Marketing. *Pak. j. life soc. Sci.* (2024), 22(2):10415-10427. URL: <https://doi.org/10.57239/PJLSS-2024-22.2.00787>. 6. Дибчук Л. В., Паночішин Ю.М., Палагнюк Г.О. Вплив цифрової трансформації на економіку та військову стратегію України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2024. № 85. С. 14-23. URL: <https://doi.org/10.18664/btie.85.306315>. 7. Dybczuk L. Zarządzanie technologiami cyfrowymi i gospodarką cyfrową w czasie wojny. *Bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne Polski w perspektywie konfliktów w państwach sąsiednich*. Wyższa szkoła ekonomii, prawa i nauk medycznych im. prof. E. Lipińskiego w kielcach. Kielce, Polska. 29.06.2022. S. 100-107

УДК 658.8:631.1

Dovhopol Y.S., PhD student in the department of economics, accounting and taxation
 Scientific supervisor: **Zakharina M. I.**, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor
Lytvyn S. V., Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Associate Professor
Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine

INNOVATIVE APPROACHES IN THE DEVELOPMENT OF MARKETING STRATEGIES FOR AGRICULTURAL ENTERPRISES

Keywords: marketing, agrarian enterprises, marketing strategy.

With the transition of the economy to an innovative vector of development, the creation of effective mechanisms for managing the innovation activities of Ukrainian agricultural enterprises is becoming increasingly important. The global economic crisis has significantly affected the functioning of agricultural companies, forcing them to look for new ways to stabilise and grow, using modern methods and tools to promote their products for sale.

Many domestic and foreign scholars have studied the need for innovative approaches to developing marketing strategies for agricultural enterprises, such as: Gryshchenko N., Solodko O., Kolomiets O., Tymchuk I., Mykolenko O., Naumenko I., Dudar O., Lukianova N., Orlovska Y. and others.

In a highly competitive market, the marketing innovation approach becomes a key prerequisite for ensuring the long-term success of agricultural enterprises. That is why the issue of innovative approaches to developing marketing strategies for agricultural enterprises is relevant and requires further research.

Innovation is the change that is necessary to disrupt the existing stability, resulting in a new point of growth. Marketing and innovations provide a great prospect for the development of agricultural enterprises at any stage of their activity. We agree with N. Hryshchenko and O. Solodko, who studied marketing strategies that will be successfully implemented by the agro-industrial fund in the future, and they also give an example of a methodology that makes it possible to choose the most effective marketing strategy scheme individually at the request of a particular enterprise [1, p. 9-18].

An invaluable contribution to the study of this topic was made by O. Kolomiets and I. Tymchuk, who focused their research on the effectiveness of marketing strategies in the prism of innovation of agribusiness solutions with the help of analytics of agricultural enterprises of Ukraine, during which they offer recommendations for practical improvement [3, p. 97-111].

According to other scholars, an integral attribute of a modern agricultural company is the use of advanced digital marketing tools in agribusiness. O. Mykolenko and I. Naumenko clearly analyse their advantages and disadvantages and propose approaches to their implementation [4, p. 4-9].

As a positive result of the use of innovations, one should expect an increase in competitiveness and efficiency. That is why, according to O. Dudar, N. Lukianova and Y. Orlovska, the use of digital marketing technologies in the agricultural sector, namely e-commerce, social media and Internet marketing, should be taken as a benchmark for innovation [2, p. 4-12].

Today, business increasingly sees marketing not just as a separate area of internal management, but as a comprehensive approach to innovation development. A special role in this process is played by innovative marketing, which allows enterprises to adapt to rapid changes in the external environment and open up new market opportunities. At the same time, theoretical and methodological aspects of innovation marketing have not yet been sufficiently developed in scientific research, which makes it necessary to conduct further studies in this area.

References: 1. Marketing strategies for the development of agribusiness in Ukraine. Bulletin of Chernihiv National Technological University, 2 (98), 2021. 9-18 p. 2. European experience of

marketing strategies for agribusiness development and its implementation in Ukraine. Scientific works of the State Agrarian University of the Prydniprovia zone, 2 (87), 2019. 4-12 p. **3.** Kolomiets O. and Tymchuk I. Development of the agricultural sector in the context of globalisation of the world market. Economics and Forecasting, 3, 2018. 97-111 p. **4.** Mykolenko O. and Naumenko I. Agrarian sector of Ukraine: state and prospects of development. Economy and State, 10, 2020. 4-9p.

УДК 796.4:658.8

Драгунов Д.М., д-р філософії, доцент, доцент кафедри фізичної реабілітації
Ридзель Ю.М., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фізичної реабілітації
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ У ФІТНЕС-ІНДУСТРІЇ

Ключові слова: маркетинг, фітнес-індустрія, брендинг, цифрові технології, клієнтоорієнтованість.

Фітнес-індустрія є однією з найбільш динамічно зростаючих галузей у світі. Послуги в індустрії спорту та здорового способу життя також розвиваються динамічно, згідно з даними Держкомстату України у 2019 році в цій сфері працювало близько 140 тис. людей [1]. Зростаюча популярність здорового способу життя, розвиток технологій і зростаючий попит на персоналізовані послуги створюють високо конкурентне середовище, в якому ефективні маркетингові стратегії відіграють вирішальну роль.

У сучасних умовах успіх фітнес-бізнесу залежить не лише від якості послуг, але й від здатності бренду залучати нових клієнтів, підтримувати їхню лояльність та ефективно взаємодіяти з аудиторією, тому активне застосування мережі інтернет та переорієнтація діяльність фітнес-клубів у формат on-line є актуальним напрямком функціонування фізкультурно-спортивної організації сучасних кризових умовах [2].

Дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо створення ефективних маркетингових стратегій у фітнес-індустрії з урахуванням сучасних тенденцій і змін споживчих очікувань мають такі завдання:

- аналіз актуальних маркетингових інструментів, що використовуються у фітнес-індустрії;
- визначення ключових чинників успіху в просуванні фітнес-послуг;
- розробка рекомендацій щодо підвищення клієнтоорієнтованості та лояльності клієнтів;
- дослідження впливу цифрових технологій на ефективність маркетингових стратегій.

Маркетингові стратегії у фітнес-індустрії є критично важливим елементом успішного розвитку бізнесу. Результати дослідження показують, що споживачі все більше цінують персоналізований підхід, доступ до інноваційних послуг і гнучкі способи взаємодії з брендами. Ці тенденції обумовлюють необхідність створення багатогранних стратегій, що охоплюють різноманітні канали комунікації та відповідають сучасним запитам клієнтів.

Однією з ключових складових успішного маркетингу є формування сильного бренду. Сильний бренд не лише забезпечує розпізнаваність, але й створює емоційний зв'язок із клієнтами. Наприклад, такі елементи, як логотип, кольорова гама, слогани та меседжі, мають бути узгоджені з концепцією здорового способу життя і відповідати очікуванням цільової аудиторії. Дослідження показали, що клієнти частіше віддають перевагу брендам, які асоціюються з якістю, доступністю та інноваційністю.

Дослідження також підкреслило важливість цифрових технологій у просуванні послуг. Соціальні мережі, такі як Instagram, TikTok і Facebook, стали потужними інструментами для

залучення клієнтів. Вони дозволяють створювати інтерактивний контент, зокрема відео з тренувань, мотиваційні ролики та онлайн-консультації. Користувачі активно реагують на контент, що містить реальні історії успіху, відгуки клієнтів і демонстрацію результатів.

Персоналізація є ще одним важливим аспектом. Використання аналітики даних дозволяє фітнес-центрам пропонувати клієнтам індивідуальні тренувальні програми, рекомендації щодо харчування та спеціалізовані поради. Це не лише покращує досвід клієнта, але й сприяє його довготривалому залученню. Наприклад, додатки, які аналізують фізичну активність і стан здоров'я, дозволяють створювати персоналізовані плани тренувань, що відповідають потребам і цілям кожного клієнта.

Важливу роль відіграють програми лояльності. Клієнти охоче повертаються до брендів, які надають їм додаткові вигоди. Наприклад, знижки на абонементи, бонуси за рекомендацію друзям або участь у групових тренуваннях сприяють зміцненню лояльності. Формування успішних програм лояльності для клієнтів є основним фактором забезпечення конкурентоспроможності підприємств сфери послуг. Для підприємств малого бізнесу програми лояльності є головним інструментом управління ризиками, що дає змогу вибудувати коло постійних користувачів на основі маркетингу відносин [3]. Дослідження підтверджують, що клієнти, які отримують додаткову цінність, мають вищий рівень задоволеності та схильні рекомендувати бренд іншим.

Використання інфлюенсерів також довело свою ефективність. Інфлюенсери, які демонструють власний досвід користування послугами фітнес-центрів, допомагають брендам досягти ширшої аудиторії. Завдяки їхньому впливу підвищується довіра до продукту, а також створюється унікальний контент, що стимулює взаємодію з аудиторією.

Інноваційні технології, зокрема віртуальна (VR) і доповнена реальність (AR), відкривають нові горизонти для маркетингу. Наприклад, VR-тренування забезпечують можливість взаємодії з тренером у віртуальному середовищі, що створює захоплюючий і незвичний досвід. Це особливо актуально для клієнтів, які прагнуть різноманітності у своїй тренувальній програмі.

Також дослідження виявили важливість швидкої адаптації до змін ринку. Конкуренція у фітнес-індустрії вимагає від бізнесу постійного моніторингу тенденцій, аналізу попиту та впровадження нових рішень. Наприклад, перехід до гібридного формату, який об'єднує онлайн і офлайн-послуги, дозволяє задовольнити потреби ширшого кола клієнтів.

Таким чином, ефективність маркетингових стратегій залежить від здатності бізнесу інтегрувати сучасні технології, орієнтуватися на клієнтоцентричний підхід та створювати інноваційні продукти, що відповідають очікуванням аудиторії.

Ефективні маркетингові стратегії у фітнес-індустрії повинні базуватися на комплексному підході, який включає формування сильного бренду, використання цифрових технологій та забезпечення персоналізованих послуг. Цифрові платформи в свою чергу є ключовим інструментом для залучення нових клієнтів і підтримання зв'язку з існуючими, через лояльні програми. Всі ці стратегії можуть бути адаптовані до різних сегментів фітнес-індустрії, забезпечуючи зростання конкурентоспроможності та прибутковості бізнесу.

Список використаних джерел: 1. Дослідження ринку фітнес-послуг України 2019 : веб-сайт. URL: <https://fitnessconnect.com.ua/files/2018.pdf> (дата звернення: 14.01.2025). 2. Стадник С. Діяльність фітнес-клубів у місті Харкові. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2018. № 2. С. 58- 62. 3. Загорна Т., Стасюк О. Концепція холістичного маркетингу: джерела проблематики та елементи. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. №2. URL:http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2012_2_32_38.pdf (дата звернення: 14.01.2025).

УДК 502.131.1:364.722]:378:334.7

Завацький П.С., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (кафедра професійної освіти та безпеки життєдіяльності ННІ інституту професійної освіти та технологій)

Науковий керівник: **Торубара О.М.**, д-р пед. наук, професор, директор ННІ професійної освіти та технологій

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

ПІДТРИМКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК НАПРЯМ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИХ ПАЛАТ

***Ключові слова:** сталий розвиток, євроінтеграційні процеси, бізнес, соціальне підприємництво, освітня діяльність, регіональна торгово-промислова палата*

Повномасштабне вторгнення росії на територію України виступило глобальним чинником, що вплинув на всі сфери життя, в тому числі і на функціонування бізнесу. Проте великі та малі державні і приватні підприємства, що залишилися працювати на власній території або вимушені були релокуватись, пристосовуються до нових обставин. Вони продовжують розвивати свої підприємства, шукати нові ринки збуту, навчати фахівців та розробляти і впроваджувати нові технології. Навіть під час військового стану в Україні не втрачають актуальності і євроінтеграційні процеси, які сприяють актуальним можливостям розвитку в Україні інновацій у сфері бізнесу та його входження у глобальний освітньо-інформаційний простір. Відповідно, змінюються вимоги до планування та організації роботи підприємств, особливо релокованих, у їх сталому розвитку, створення нових робочих місць. Особлива увага приділяється підвищенню рівня професійних компетентностей фахівців підприємств, їх здатності до ефективного соціального партнерства. Пріоритетом розвитку національної економіки, в складний для України час, виступає європейська модель практико орієнтованих знань, умінь і визнання самоцінності людини, в новій моделі відносин, як активного рушія новацій, рівнозначного суб'єкта євроінтеграційних і цивілізаційних відносин.

Наразі в Україні набирають обертів інноваційні моделі створення нових послуг або товарів у різних сферах, що допомагають розв'язувати суспільні проблеми й приносять прибуток. Соціальне підприємництво є саме такою формою бізнесу, яка актуальна під час війни. Соціальний бізнес – це підприємницька діяльність, що вирішує соціальні завдання. Такі підприємства мають на меті не лише генерування прибутку, а насамперед вирішення соціальних питань. Соціальний бізнес користується досвідом європейських країн, але на жаль в Україні він не визнаний в правовому полі і саме тому потребує підтримки у своєму сталому розвитку.

Соціальне підприємництво виникає на основі поєднання соціальної діяльності та комерційної мети, але має і ряд специфічних, притаманних тільки йому, характерних рис, а саме: пріоритетність соціальної мети; реінвестування прибутку в соціальний розвиток; відкритість та прозорість власної діяльності; публічна звітність [2]. Соціальним підприємництвом можуть займатися ФОП та громадські організації, благодійні фонди й інші юридичні особи, що мають право здійснювати господарську чи підприємницьку діяльність.

Аналізуючи публікації стосовно становлення, розвитку та функціонування соціального бізнесу в Україні, ми визначили ключові особливості соціального підприємництва:

- працевлаштування вразливих, соціально незахищених груп населення;
- адаптація та соціалізація співробітників, завдяки створення умов для реалізації їхнього потенціалу;
- забезпечення справедливої винагороди за працю.

Але таке підприємництво має подвійні ризики – соціальні та економічні: соціальні проекти часто є неприбутковими, а іноді навіть збитковими і це знижує економічні можливості підприємства. Саме тому бажано, щоб органи влади на всіх рівнях здійснювали юридичну підтримку створення соціальних підприємств, сприяли їх розвитку, допомагали у фінансовому забезпеченні, супроводі стартапів, навчанні та освіті підприємців. Важливо акцентувати увагу підприємців на популяризації ідей та сутності соціального підприємництва та його перспективності. Зростання обізнаності щодо соціального підприємництва, його сталий розвиток це шанс для України, залучаючи іноземні інвестиції, відновитись після повномасштабного вторгнення економічно і соціально, мотивуючи громадян бути активнішими, відповідальнішими та стійкішими до криз.

Вдалою практикою могла б стати вибудована система освітньої діяльності регіональних торгово-промислових палат щодо створення та підтримки соціального бізнесу. Освітні послуги відіграють одну з важливих ролей в діяльності торгово-промислових палат та є інвестицією в людський капітал, розширюючи можливості розвитку бізнесу, доступу до знань та адаптації молодих підприємців до професійної діяльності. Наразі в регіональних торгово-промислових палатах є позитивний досвід здійснення проектів в рамках соціального партнерства, запровадження навчальних та консультаційних послуг щодо започаткування соціального підприємництва. Так, на базі Чернігівської регіональної ТПП заснований Центр інформаційної підтримки бізнесу, який в рамках ініціативи EU4Business, покликаний допомогти українському малому та середньому бізнесу стати більш успішним та конкурентним. В межах цього проекту передбачена можливість для громадян України (навіть тим, які виїхали за кордон) започаткувати або відновити свій бізнес, в тому числі і соціальний. Однією із важливих особливостей проекту EYE4UA є підтримка соціальної економіки та розвитку технологічних інновацій що сприяє формуванню стійкості та гнучкості бізнесових структур. Проект має на меті об'єднати нових підприємців з України та досвідчених керівників компаній з країн-членів Європейського Союзу, виділяючи при цьому спеціальну квоту для жінок-підприємниць. Компанія COLLAR, разом з Animal ID, при комунікаційній підтримці Чернігівської регіональної ТПП почала виробництво розумних адресників із QR паспортом для домашніх тварин. За останні два роки понад тисячу таких нашийників з адресниками були передані до різних притулків для тварин, які отримали домішку, як подарунок та гарантію того, що вони більше ніколи не загубляться і знову не опиняться у притулку [3]. Завдяки використанню засобів освітньої інформаційної взаємодії Київської ТПП волонтери ВФ «Юнайтед Юкрейн» допомагають громадянам України, які мають наміри започаткувати власний соціальний бізнес або розширити межі його функціонування, знаходячи можливості співпраці з місцевими та міжнародними донорами й благодійними фондами [1].

Таким чином, підтримка сталого розвитку соціального підприємництва регіональними торгово-промисловими палатами завдяки використанню та розвитку освітніх технологічних інновацій дасть поштовх до його активного поширення в Україні.

Список використаних джерел: 1. Київська торгово-промислова палата : веб-сайт. URL: <https://kiev-chamber.org.ua> (дата звернення: 25.02.2025). 2. Химич І.Г., Тимошик Н.С. (2021). Соціальне підприємництво як інноваційний вид діяльності. <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/35268>. 3. Чернігівська регіональна торгово-промислова палата : веб-сайт. URL: <https://chamber.cn.ua> (дата звернення: 25.02.2025). 4. Social Enterprise in Europe Developing Legal Systems which Support Social Enterprise Growth. URL: <http://www.bwbllp.com/knowledge/2015/10/21/social-enterprise-in-europe-developing-legal-systems-which-support-social-enterprise-growth>.

УДК 33.339.3

Зошук І.В., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Ревко А.М.**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри соціальної роботи

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПРОБЛЕМИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Ключові слова: *антикризове управління, заклад охорони здоров'я, управління, розвиток*

Антикризове управління закладами охорони здоров'я є вкрай актуальною темою, зважаючи на численні виклики, що постають перед медичною галуззю. Економічні кризи, пандемії, нестача ресурсів, управлінські недоліки та зростаючі вимоги суспільства створюють складне середовище, в якому функціонують заклади охорони здоров'я. Тому вміння ефективно реагувати на кризові ситуації стає ключовим фактором стабільності й розвитку медичних установ.

Однією з основних проблем антикризового управління є недостатнє фінансування. Багато закладів охорони здоров'я змушені працювати в умовах дефіциту бюджетних коштів, що ускладнює закупівлю медичного обладнання, медикаментів, а також виплату зарплат персоналу. У таких умовах керівництво медичних установ має розробляти антикризові стратегії оптимізації витрат, залучення альтернативних джерел фінансування, таких як міжнародні гранти, приватні інвестиції та благодійні внески. Особливо гостро постають питання функціонування закладів охорони здоров'я в наш час з урахуванням несприятливої безпекової ситуації, руйнації закладів, особливо в прифронтових територіях. Враховуючи сучасні потреби, окрім поточної діяльності щодо надання послуг населенню, частина закладів орієнтована на надання допомоги постраждалим внаслідок бойових дій, що вимагає відповідного матеріально-технічного та кадрового забезпечення [1].

Ще однією серйозною проблемою є кадровий дефіцит. Брак кваліфікованих медичних спеціалістів, високий рівень еміграції медичних працівників, професійне вигорання — усе це негативно впливає на здатність закладів охорони здоров'я ефективно функціонувати в кризових умовах. У таких випадках необхідно не лише забезпечувати гідні умови праці та конкурентоспроможні заробітні плати, а й створювати програми психологічної підтримки для персоналу, впроваджувати механізми підвищення кваліфікації та мотиваційні стимули.

Організаційні труднощі також відіграють значну роль у кризових ситуаціях. Неефективна комунікація між різними рівнями управління, відсутність чітких алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях — суттєво знижує оперативність прийняття рішень та ефективність заходів з подолання кризи. Успішне антикризове управління передбачає впровадження сучасних управлінських технологій, диджиталізацію процесів та постійне вдосконалення менеджменту закладів охорони здоров'я.

Важливою складовою антикризового управління є готовність до надзвичайних ситуацій, зокрема епідемій та стихійних лих. Пандемія COVID-19 стала яскравим прикладом того, наскільки важливою є оперативність реагування та наявність заздалегідь підготовлених механізмів дій. Успішна боротьба з такими викликами вимагає наявності резервів медичних ресурсів, ефективної логістики постачання та скоординованої роботи всіх рівнів медичної системи [2].

Не можна ігнорувати й питання довіри населення до медичної системи, оскільки саме в умовах кризи поширення дезінформації, недостатня комунікація між медичними закладами та громадськістю, можуть спричинити паніку та недотримання необхідних заходів безпеки. Тому важливою дотримуватися чіткої, прозорої й своєчасної комунікації з населенням через медіа, соціальні мережі, офіційні пресрелізи тощо.

Підсумовуючи доцільно зазначити, що антикризове управління закладами охорони здоров'я – це багатогранний процес, що вимагає комплексного підходу. Для успішного подолання криз необхідно поєднувати фінансову стійкість, кадрову політику, ефективну організацію, технологічні рішення та якісну комунікацію. Медичні реформи необхідно впроваджувати поступово для необхідної адаптації населення до нових умов. Основним недоліком сучасного управління закладами охорони здоров'я є недостатній рівень фінансування, в результаті чого державні установи не можуть конкурувати з приватними, тим самим знижуючи рівень їх конкурентоспроможності.

Список використаних джерел: 1. Саволюк С.І., Серьогіна Н.О. Роль держави в антикризовому управлінні закладами охорони здоров'я. *Український медичний часопис*. 2024. DOI:10.32471/umj.1680-3051.161.254093. 2. Сазоненко А. В., Толстанов О. К. Заходи антикризового управління закладом охорони здоров'я. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. DOI: 10.32702/23066814.2021.16.86

УДК 304

Kovalenko Ye. M., PhD Student

Scientific Advisor: **Deryi Zh. V.**, Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Economics, Accounting and Taxation

Lytvyn S.V., PhD in Pedagogical Sciences, Head of Foreign Philology Department

Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine

MORAL AND ETHICAL CHALLENGES OF DIGITAL TRANSFORMATION: BALANCING INNOVATION AND HUMAN VALUES

Keywords: *digital transformation, ethics, artificial intelligence, privacy, social inequality, responsibility.*

Digital transformation affects all spheres of life, including the economy, society, culture and interpersonal relations. It enhances efficiency, automates processes, and improves access to information. However, there are moral and ethical challenges concerning the right to privacy, transparency, openness, honesty, data integrity, anonymity, responsibility, fairness, equality, intercultural sensitivity and security [1].

Technological progress creates an increasing need and opportunities to collect and process personal data, which are now widely used in various fields, from business to politics. Their use has become multifaceted; beyond aiding work and daily life, personal data can serve as a tool for violating human rights and freedoms, particularly the right to privacy. Therefore, the development of a personal data protection system is one of the most pressing tasks [2]. Companies and government bodies must ensure transparency in data processing to minimize the risks of abuse and unauthorized use of personal information. The lack of regulation may lead to mass surveillance of citizens and loss of control over their personal data. Additionally, the commercialization of personal information remains a critical issue, as users' data become a commodity for large corporations.

Another significant issue is the ethical use of artificial intelligence. AI is a key driver of digital economic transformation and one of the fastest-growing technological sectors, offering intelligent solutions across various economic and social domains, including manufacturing, agriculture, finance, insurance, wholesale and retail trade, healthcare, service provision, and telecommunications [3]. However, this raises the question of whether algorithms can be truly unbiased if they are trained on

historical data that may contain social inequalities. Furthermore, the issue of responsibility arises: who is accountable for AI errors—the developer, the company, or the end user? The lack of clear responsibility standards can create a legal vacuum, leading to uncontrolled AI use in critical areas.

Digital inequality remains a severe societal threat [4]. Technological progress gives benefits to those who have access to modern technologies, while less developed countries and socially vulnerable groups are left outside the digital space. Overcoming this inequality requires government investments in digital education, infrastructure and the creation of equal opportunities for all citizens. Without access to modern technologies, many people lose opportunities for self-realization, quality education and employment, and leads to further deepening economic disparity.

The impact of digital technologies on the labor market also requires attention. Automation displaces traditional professions, forcing workers to retrain. In this context, it is essential to develop workforce adaptation programs, ensuring a balance between technological progress and social justice. It is not only necessary to provide retraining programs but also to promote the creation of new jobs in the digital economy.

Technological corporations bear significant responsibility for their societal impact. The absence of clear ethical standards can lead to abuse of power, manipulation of public opinion and violations of democratic principles. Therefore, mechanisms of state regulation must be developed to ensure transparency in the activities of digital platforms. Excessive centralization of digital services in the hands of a few companies poses a threat of monopolization and abuse, which could have negative consequences for the economy and society as a whole.

Another critical aspect is the influence of digital platforms on shaping public opinion. Social media algorithms create information bubbles, distorting perceptions of reality [5]. This contributes to the spread of disinformation, manipulation and radicalization of public sentiments. Reducing the negative impact of the digital environment requires responsible behavior from both users and platform developers. Transparency in content ranking algorithms and mechanisms for combating fake news are crucial steps in mitigating digital manipulation.

Given these challenges, society must actively work on developing ethical standards for digital interaction, improving legal regulation, and enhancing digital literacy. Only such comprehensive approach will ensure the harmonious development of technology without posing a threat to human values.

References: 1. Kalinichenko, L., Melnyk, L., Litvinova, A., Koblyanska, I., & Kubatko, O. (2024). Ambivalence of Ethical Principles in Digital Transition. *Entrepreneurship and Innovation*, 30, 14-20. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/30.2>. 2. Bem, M. V., Horodyskyi, I. M., Sutton, G., & Rodionenko, O. M. (2015). *Protection of Personal Data: Legal Regulation and Practical Aspects: Scientific and Practical Guide*. Kyiv: K.I.S. URL: <https://rm.coe.int/168059920c> (accessed 01.03.2025). 3. Pizhuk, O. I. (n.d.). Artificial Intelligence as a Key Driver of Digital Economic Transformation. URL: <http://ema.ztu.edu.ua/article/view/185177/184810> (accessed 01.03.2025). 4. Dovzhuk, I. (n.d.). Digital Inequality in the Information Society. URL: <https://sdc-journal.com/index.php/journal/article/view/415/337> (accessed 01.03.2025). 5. Podgorna, V. (2021). Digital Platforms and Their Impact on the Political Sphere. *Problems of Political Psychology*, 24(1), 301-309. DOI: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol24-Year2021-81>.

УДК 330.3

Коваль В.П., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
 Науковий керівник: **Мініна О.В.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ключові слова: *індекс ділової активності, підприємство, постачання та збут, фінансово-економічний стан, адаптація бізнесу*

Повномасштабна збройна агресія проти України призвела до відчутної трансформації вітчизняної економіки, значного уповільнення її розвитку та зниження ділової активності суб'єктів підприємництва.

Досліджуючи індекс ділової активності (UBI), що характеризує активність бізнесу та його спроможність нарощувати товарооборот й створювати робочі місця, стає зрозумілим, що зазначений показник, досягши позначки 43 у травні 2024 року, дещо знизився у серпні цього ж року і становив 39,9. Максимальне значення даного індексу за останні п'ять років спостерігалось у жовтні 2021 року – 53. В розрізі галузей, рівень UBI для виробничих компаній у серпні 2024 року становив 41,9, в той час як невиробничих – 35,2. [1]

Максимально можливе значення UBI – 100. Виявлене значення показника є нижчим за 50, що вказує на переважно негативні очікування бізнесу від подальшого розвитку подій.

Таке зниження індексу можна пов'язати із певним зниженням кількості замовлень, відповіддю на яке стало скорочення обсягу випуску продукції.

Найбільший вплив воєнних дій відчули на собі середні підприємства – значна частина з яких була вимушена припинити діяльність. Що стосується переважної більшості великих та малих підприємств, то вони змогли продовжити працювати, проте з певним скороченням обсягів виробництва.

Ситуацію, що склалася серед вітчизняних підприємств внаслідок повномасштабного вторгнення, можна характеризувати наступними аспектами:

- 52,8% підприємств скоротили виробництво;
- 23,6% підприємств зупинили роботу;
- 16,7% підприємств не відчули жодних змін, окрім запровадження додаткових заходів безпеки для працівників;
- 4,9% підприємств збільшили виробництво;
- 2% підприємств вимушено переїхали з регіону бойових дій.

Серед найвідчутніших чинників, що вплинули на загальну роботу підприємств в умовах воєнного часу в розрізі розмірів підприємств можна виділити наступні:

- великі підприємства – втрата постачальників та проблеми зі збутом продукції (75%), проблеми із постачанням сировини та матеріалів (81%), проблеми із використанням природного газу та електричної енергії (20%);

- середні підприємства – втрата постачальників (48%), втрата працівників через вимушене переміщення та мобілізацію (64%), проблеми із постачанням сировини та матеріалів (майже 100%);

- малі підприємства – проблеми зі збутом (83%), втрата постачальників (43%), нестача працівників через вимушене переміщення та мобілізацію (15%), проблеми із постачанням сировини та матеріалів (80%), проблеми із використанням електричної енергії (30%).

Серед форм додаткової допомоги, якої потребують усі види підприємств, що функціонують в Україні, переважає необхідність у консультаційній допомозі – пошук нових ринків збуту, каналів постачання, організації виробництва (57%). Також вітчизняні підприємства відчувають потребу у фінансовій допомозі (44%), підготовці підприємства і персоналу до роботи під час бойових дій - облаштування бомбосховищ, запасів їжі, використання альтернативних джерел енергії, перевірка евакуаційних виходів, вогнегасників тощо (20%), навчання - тренінгах з першої домедичної

допомоги, правил поводження з вибухонебезпечними предметами, психологічної реабілітації, з грантової, інвестиційної, технічної та іншої супровідної підтримки [2].

До того ж до початку повномасштабного вторгнення 77,7% малих і середніх підприємств оцінювали свій фінансово-економічний стан як відмінний або добрий; у 2024 році лише 20% компаній вважали свої показники діяльності добрими. Тобто на додачу до вже перерахованих проблем, пов'язаних із роботою у воєнний час, підприємства відчувають нестачу у фінансових ресурсах. Крім того існує низка проблем із залученням кредитного фінансування, серед яких підприємства називають:

- занадто висока ставка за кредитами (55%);
- побоювання не виконати боргові зобов'язання вчасно (36%);
- недостатня застава (28,9%);
- коливання валютних курсів (22,9%);
- складність процесу отримання кредиту (22,1%) [3].

В умовах сьогодення, під час повномасштабної збройної агресії проти нашої держави, бізнес в Україні постає перед безліччю викликів, що впливають на стабільність економіки, зайнятість та подальший розвиток підприємництва загалом.

Не зважаючи на усі складнощі, для багатьох підприємців військовий стан став поштовхом для адаптації стратегій розвитку та, навіть, масштабування бізнесу – релокація бізнесу, відкриття філій у відносно безпечних регіонах, використання українських франшиз за кордоном, постійна аналітика ризиків і можливостей, обрання нових стратегічних напрямків розвитку, адаптація товарів та послуг до існуючих реалій.

Список використаних джерел: 1. Стан та потреби бізнесу в Україні: результати дослідження у серпні 2024 року. URL: <https://cid.center/analytics/the-state-and-needs-of-business-in-ukraine/> (дата звернення 13.03.2025). 2. Діяльність вітчизняних підприємств під час війни в Україні: дослідження реального стану та потреб. URL: https://www.recpc.org/wp-content/uploads/2022/11/National_businesses_during-war_2022.pdf (дата звернення 13.03.2025). 3. Фінансові інструменти для бізнесу в Україні: Програми міжнародних фінансових організацій, українських банків та страхових компаній. URL: <https://investportalua.com/wp-content/uploads/2024/09/upd-upd.-praktichnij-posibnik.pdf> (дата звернення 13.03.2025).

УДК 330

Корінь С.Т., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Донець Д.М.** старший викладач кафедри маркетингу та логістики
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В УПРАВЛІННІ БІЗНЕСОМ

Ключові слова: цифрові інструменти, бізнес, оптимізація, автоматизація, бізнес-процеси, програми, сервіси, управління процесами, показники, хмарні технології, хмара, CRM-система, безпека даних

У сучасному світі цифрові технології стали життєво важливими для бізнесу на всіх етапах розвитку. Використання цифрових інструментів стало необхідним для компаній, які прагнуть розвиватися та залишатися конкурентоспроможними. Вони не тільки підвищують продуктивність, але й допомагають оптимізувати робочі процеси, скоротити час і витрати. Поступова автоматизація бізнес-процесів дозволяє підприємцям і їхнім командам зосередитися на більш важливих речах, таких як планування стратегій, взаємодія з клієнтами та розробка продуктів.

Цифрові інструменти мають велику перевагу в тому, що вони дозволяють автоматизувати рутинні процеси, що значно зменшує час і ресурси. За допомогою спеціалізованих програм і сервісів можна виконувати такі завдання, як автоматичне оброблення даних, інтеграція з платіжними системами, управління контактами та клієнтами та ведення фінансових обліків [1].

Якщо у бізнесу однією задачею займається більше ніж 2 людей, її варто оптимізувати. Якщо говорити про процеси управління, то серед них є стратегування, бюджетування, управління моделлю процесів та показниками та управління партнерствами.

Всі процеси можна умовно розділити на основні (продаж, логістика, сервіс, оцінка якості) та допоміжні (бухгалтерія, кадри, фінанси, HR, IT та інформаційна безпека) для отримання кращого розуміння того, що потрібно оптимізувати.

Сьогодні вибір компаній-автоматизаторів дозволяє вибрати найкраще поєднання послуг і цін для конкретного підприємства. Серед найпопулярніших: Salesdrive, OneBox, Salesforce, Zoho та Uspasy.

Якщо ж бізнес сильно залежить від безперервності процесів, наприклад, від продажу онлайн або створення будь-якого іншого продукту, у якому не можна допустити простою на кілька годин, вихід у хмару є найпростішим способом вирішення цих проблем. Крім того, для компаній, у кого фізична інфраструктура в Україні, яка може постраждати від обстрілів, хмарні технології будуть найкращим рішенням.

Хмара – це віддалені сервери, розташовані в центрах обробки даних (ЦОД). Ці сервери дозволяють компаніям створювати віртуальну інфраструктуру, зберігаючи будь-які дані, такі як CRM- та ERP-системи. Компанії, які використовують хмару, не обмежені кількістю місця для зберігання даних, вони можуть швидко змінювати розмір своїх даних і, найважливіше, вони не повинні турбуватися про те, що їхні дані зберігаються та доступні для працівників компанії в будь-який час. Можна перевести бізнес в хмару частково (наприклад, інтерфейс користувача) або повністю (наприклад, всі бази даних, CRM-систему тощо). При другому варіанті необхідність утримувати будь-яку фізичну інфраструктуру в Україні відпадає.

Вибір постачальників хмарних технологій для українських компаній широкий, починаючи від локальних компаній до гігантів, таких як Microsoft Azure, Amazon і Google. Набір послуг, пов'язаних із виходом у хмару, майже однаковий для всіх, різниця – у дрібницях.

Базова безпека даних і систем є наступним етапом, про який бізнес повинен подбати. Фаєрвол, система, яка запобігає несанкціонованому доступу до хмари, є першим інструментом, який входить у пакет будь-якої хмари. Фаєрвол працює за правилами, встановленими користувачем [2].

Для продовження роботи можна використовувати й інші інструменти, нижче наведено кілька прикладів:

- Система аналітики на сайті - Google Analytics, яка є повністю безкоштовним інструментом для бізнесу, за допомогою якого можна проводити розгорнутий аналіз поведінки користувачів на сайті. Якщо компанія вкладає гроші в рекламу, система аналітики просто необхідна;
- CRM-система для бізнесу, яка досягти таких цілей: організувати базу клієнтів в CRM (зібрати всю інформацію та історію спілкування по кожному з клієнтів у вигляді зручних карток, керувати ходом угод; збирати та аналізувати дані, необхідні для формування стратегії і тактики маркетингу та продажів, тощо).
- • Цифрові підписи DocuSign дозволяють підписувати документи в браузері та електронній пошті з комп'ютера, планшета або телефону. Доступний як у Chrome, так і в сервісах GSuite, які включають Gmail і Google Drive. Можна інтегрувати DocuSign з системою CRM для бізнесу, щоб візувати документи прямо в системі CRM;
- Наскрізний колтрекінг: ці сервіси відстежують звернення кожного клієнта за допомогою підміни телефонного номера. Клієнт бачить унікальний номер на сайті, незважаючи на те, звідки він прийшов (наприклад, через контекстну рекламу, соціальні мережі чи інший канал), що дозволяє відстежувати кожен його крок на сайті [3].

У сучасному бізнес-середовищі цифрові технології є не просто засобом, а життєво важливою умовою успіху та конкурентоспроможності. Використання хмарних технологій, автоматизація рутинних процесів і оптимізація робочих потоків дозволяє компаніям значно підвищити ефективність, скоротити витрати та зосередитися на стратегічно важливих завданнях.

Використання хмарних технологій є життєво важливим для безперервності бізнес-процесів і збереження даних в умовах нестабільності та невизначеності, особливо в Україні. Успішна цифрова трансформація залежить від вибору відповідних цифрових інструментів і постачальників послуг, а також забезпечення достатнього рівня безпеки даних.

Отже, для підприємств, які прагнуть не лише вижити, але й процвітати в сучасному цифровому світі, неминучим кроком є інтеграція цифрових технологій у всі частини свого бізнесу.

Список використаної літератури: 1. Цифрові інструменти для малого бізнесу: від CRM до аналітики, URL: <https://riabova.io/blog/tsifrovye-instrumenty-dlja-malogo-biznesa-ot-crm-do-analitiki>. 2. Від автоматизації бухгалтерії до захисту від DDoS-атак. Гайд із цифрових інструментів для малого та середнього бізнесу, URL: <https://forbes.ua/company/vid-avtomatizatsii-bukhgalterii-do-zakhistu-vid-ddos-atak-gayd-iz-tsifrovikh-instrumentiv-dlya-malogo-ta-serednogo-biznesu-17082023-15396>. 3. 10 корисних інструментів для бізнесу, URL: <https://nethunt.ua/blog/10-korisnikh-instrumentiv-dlia-biznesu/>

УДК 334:005

Корнійчук І.П., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Акименко О.Ю.**, д-р економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ: ШЛЯХ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

Ключові слова: тайм-менеджмент, використання часу, ефективність, організація обліку, планування часу, самоорганізація, оптимізація.

Через прискорений ритм життя та велику зайнятість, проблема якісного використання часу стає все більш актуальною. Практичний досвід показує, що це питання є досить спірним серед керівників господарських суб'єктів, особливо в контексті концептуальних засад процесно-структурованого менеджменту, який включає дві основні системи: керовану та керуючу [1]. Зважаючи на поточну нестабільність, вважаємо за необхідне дослідити, як тайм-менеджмент може допомогти підприємствам не лише ефективно функціонувати, але й раціонально організувати облік [2].

Тайм-менеджмент в перекладі з англійської означає «управління часом», що, насправді, означає раціональне розподілення та ефективне використання часу дня і тижня, тобто це облік і оперативне планування часу. Така форма перекладу є абстрактною, оскільки впливати на час неможливо. Все, що ми можемо зробити з часом – це продуктивно використовувати його за допомогою самоорганізації. Тайм-менеджмент – це управління часом, сукупність випробуваних методів роботи, які дозволяють встигати зробити більше за менший період часу [1, 3].

Фахівці сходяться на думці, що тайм-менеджмент – це інструмент, який допомагає ефективно використовувати час відповідно до особистих цілей та цінностей. Згідно з С. Прентісом, тайм-менеджмент включає в себе різноманітні методи та поради, що роблять управління часом більш зрозумілим та доступним. В. Усов та С. Французова розглядають тайм-менеджмент як управління розподілом роботи, ресурсів та зміною її змісту. Ю.В. Білявська і Н.В. Микитенко визначають тайм-

менеджмент як поєднання теорії, практики та мистецтва управління часом, що дозволяє оптимізувати його використання. Ф. О'Конелл вважає, що тайм-менеджмент – це вміння знаходити баланс між роботою та особистим життям. Т.С. Острячко вважає, що тайм-менеджмент допомагає оптимізувати витрати часу та раціоналізувати діяльність [1, 4, 6].

Концепція управління часом сягає корінням углиб історії людства. Протягом віків людський розум прагнув осягнути природу часу, знайти способи його ефективного використання та відповісти на питання про його об'єктивність та незворотність. Ці питання, що становлять ключову проблему, продовжують цікавити науковців різних напрямків і залишаються актуальними.

Давні мислителі першими усвідомили цінність часу, прагнучи його зрозуміти та контролювати, адже навіть у ті часи люди відчували тривогу від його швидкоплинності. Деякі філософи розглядали час як самостійну річ або як форму людського розуму, інші – як основну форму рухомої матерії. Римський філософ Сенека Луцій одним з перших досліджував, як люди можуть ефективно використовувати час, ставлячи цілі та визначаючи пріоритети. Він підкреслював, що без чітко визначеної мети жодні обставини не приведуть до бажаного результату. Ще стародавні греки для позначення поняття «час» використовували два слова. Перше слово – «хронос», яке описує жорсткий, лінійний час. Такий час ми позначаємо в органайзерах або щоденниках. Друге слово, «кайрос», означає зручний момент або сприятливу обставину. Діяльність керівника надто прив'язана саме до «кайрос». Для прикладу, випадкова зустріч з директором у коридорі дозволяє вирішити немаловажне питання. Іншими словами, «кайрос» — це суб'єктивне переживання, коли людина відчуває, що час і обставини склалися найкращим чином для досягнення певної мети або переживання важливого моменту.

Варто зазначити прийом організації часу за Кантом на основі дотримання жорсткого режиму дня, який він випробував на собі. Життя Канта було настільки ритмічним, що сусіди звіяли годинник, коли він виходив на прогулянку. Відтак, науковцями було встановлено, що категорія «час» є різносторонньою, і тому управління часом пов'язане з різними науками, такими як економіка, фізика, філософія, біологія, соціологія та психологія, адже у них та деяких інших галузях знань знаходяться дані про час [4, 6]. Френсіс Бекон, відомий англійський вчений, політик і філософ, стверджував, що вміння правильно обирати час є ключем до успішного життя, а зволікання може призвести до негативних наслідків.

У науковому менеджменті не часто порушувалися питання самоорганізації в роботі персоналу, тому керівництво організацій централізовано не впроваджувало використання технологій тайм-менеджменту. Класики теорії менеджменту (Ф. У. Тейлор, М. Х. Мескон) вперше поставили питання про впровадження технологій персональної організації праці. Еволюція вивчення системи ефективної організації часу проявилася, зокрема, в теорії раціонального вибору, яку запропонував американський соціолог Дж. Коулмен, який заперечував поняття системи. Спільно з М. Крозье, Дж. Коулмен розробив теорію соціальної дії в рамках організації і підкреслював значення не стільки ідей, скільки різних стратегій при вивченні процесу прийняття рішень та виявлення їх ефективності [1, 6, 7].

Більш близький до сучасної інтерпретації функцій і цілей теорії організації часу був французький вчений Анрі Файоль, який у своїй роботі «Загальне і промислове управління» (1916 р.) відзначав значимість послідовності у виконанні функцій робочого процесу в будь-якому об'єкті, чи то національна економіка, галузь або підприємство. І саме він одним із перших ввів такі поняття як: «стратегічне планування», «оперативне планування» та «ресурс часу». На основі накопиченого багажу знань з управління часом, вчені формують власні бачення щодо категорії тайм-менеджменту [1, 3-7].

Згідно з Брайаном Трейсі, тайм-менеджмент – це не просто планування часу, а й спосіб керувати всім своїм життям. Він порівнює це з сонячною системою, де час – це сонце, а всі аспекти життя, такі як сім'я, відносини, фінанси та здоров'я, – це планети, що обертаються навколо нього. Також важливо згадати про систему управління часом Бенджаміна Франкліна, яка ґрунтується на визначенні довгострокових і короткострокових цілей, що є основою сучасного тайм-менеджменту. Він відомий своїм висловом: «Час – гроші», але варто пам'ятати, що час є ще ціннішим, оскільки його не можна накопичити або повернути.

Таким чином, тайм-менеджмент можна визначити як складну систему організації часу, що охоплює як особисте планування, так і управління робочими процесами. Його еволюція пройшла шлях від філософських роздумів про цінність часу до сучасних методів підвищення ефективності. Спочатку управління часом сприймалося як спосіб забезпечення балансу між роботою та особистим життям, а згодом стало важливим інструментом у менеджменті. Сучасні підходи містять у собі стратегічне та оперативне планування, оптимізацію завдань і раціональний розподіл ресурсів.

Отже, тайм-менеджмент є важливим інструментом для підприємств, які прагнуть підвищити свою конкурентоспроможність, досягнути сталого розвитку за рахунок ефективного впровадження інструментів тайм-менеджменту.

Список використаних джерел: 1. Ратушняк О.Г., Бадя Я.В., Гірник М.І. Тайм-менеджмент як основна складова ефективної діяльності підприємства в сучасних умовах господарювання. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 3. С.186-192. 2. Акименко О.Ю., Жолобецька М.Б. Забезпечення ефективної організації обліку в контексті Європейської інтеграції. *Проблеми системного підходу в економіці : зб. наук. Праць*. 2019. Вип. № 5 (73). Ч. 1. С. 120-126. URL: <https://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/26333> (дата звернення 26.02.2025). 3. Білявський В.М., Мовчан Т.С. Тайм-менеджмент, як спосіб підвищення ефективності використання людських ресурсів підприємства. URL: <https://surl.lu/mgpnag> (дата звернення 26.02.2025). 4. Іваницька С.Б., Галайда Т.О., Толочій Р.М. Впровадження європейських методик тайм-менеджменту в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. №21. С. 288-292. URL: <http://global-national.in.ua/issue-21-2018> (дата звернення 26.02.2025). 5. Причепя І.В., Соломонюк І.Л., Лесько Т.В. Тайм-менеджмент як дієвий інструмент ефективного використання часу успішного менеджера за сучасних умов. *Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання*. 2018. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6781>(дата звернення 26.02.2025). 6. Крукевич Н.М. Проблеми становлення поняття тайм-менеджмент URL: http://journals-lute.lviv.ua/journal/17_2014/28.pdf (дата звернення 26.02.2025). 7. Хитра О. В. Ефективний тайм-менеджмент як невід’ємний складник системи управління персоналом підприємства URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/26_2_2019ua/21.pdf (дата звернення 26.02.2025).

УДК 33.339.3

Кривко Д.А., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Ремньова Л.М.**, канд. екон. наук, професор, завідувачка кафедри управління персоналом та бізнес-технологій

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ключові слова: промислові підприємства, інновації, розвиток, інноваційний розвиток, сучасні тенденції

Сучасні промислові підприємства перебувають у стані постійної трансформації під впливом інноваційних тенденцій, що визначають їхню конкурентоспроможність та стійкість на ринку. В умовах глобалізації, цифровізації та екологічних викликів вони змушені адаптувати свої стратегії розвитку, впроваджуючи новітні технології, оптимізуючи виробничі процеси та переосмислюючи підходи до управління ресурсами. Особливо актуальним питання інноваційного розвитку є для промислових підприємств України в період повоєнного відновлення.

Однією з ключових тенденцій є цифрова трансформація, яка охоплює впровадження Industry 4.0, використання великих даних (Big Data), штучного інтелекту (AI) та Інтернету речей (IoT). Означені технології дозволяють підприємствам підвищувати ефективність виробництва, мінімізувати витрати та прогнозувати ризики. У той же час, інтелектуальні системи управління виробничими процесами сприяють більш точному контролю ресурсів, оптимізації логістики та скороченню часу на ухвалення рішень [1].

Ще одним важливим напрямом є автоматизація та роботизація виробництва, за рахунок використання промислових роботів та автономних систем, що дозволяє зменшити витрати на персонал, підвищити точність виконання технологічних операцій та забезпечити безперервність виробничого циклу. Крім того, інтеграція машинного навчання та аналітики сприяє підвищенню адаптивності обладнання, що дає змогу оперативно реагувати на зміни попиту та налагоджувати виробничі процеси без значних витрат.

На сьогодні більшість промислових підприємств все більше зосереджуються на впровадженні технологій енергоефективності, заміні традиційних джерел енергії на відновлювані, а також мінімізації викидів шкідливих речовин. Використання замкнених виробничих циклів, що базуються на принципах циркулярної економіки, дає змогу скоротити обсяги відходів та підвищити ефективність використання матеріалів. Особливо це актуально для вітчизняних підприємств, які працюють в умовах обмеженості енергетичних ресурсів через бойові дії на території держави.

Важливу роль у сучасних інноваційних процесах відіграє персонал підприємства. Зростає необхідність у спеціалістах, які володіють компетенціями у сфері цифрових технологій, аналізу даних та автоматизованого виробництва. Відтак, компанії все більше інвестують у навчання персоналу, створюючи корпоративні освітні програми та співпрацюючи з навчальними закладами. Активно впроваджуються гнучкі організаційні структури, використання методологій Agile та Lean, що сприяють швидкому ухваленню рішень та підвищенню продуктивності працівників.

Одним із перспективних напрямів розвитку є інтеграція промислових підприємств у глобальні інноваційні екосистеми, що проявляється у співпраці з науково-дослідними установами, стартапами та венчурними фондами, що дозволяє прискорювати процес розробки нових технологій та виходу на нові ринки. Важливу роль у цьому процесі відіграють інноваційні кластери та технологічні парки, які об'єднують виробничі підприємства, наукові центри та бізнес-середовище для створення синергетичного ефекту. За час повномасштабного вторгнення в Україні, підприємства, які вимушені були релокувати свої потужності сформували відповідні індустріальні парки (станом на 14.09.2023 року в Україні їх нараховувалося 65) [2].

Таким чином, інноваційний розвиток промислових підприємств базується на цифровій трансформації, автоматизації, екологічній відповідальності, розвитку персоналу та інтеграції у глобальні технологічні екосистеми. Ці тенденції визначають конкурентні переваги компаній, сприяють їхній адаптивності до змін ринку та створюють передумови для сталого економічного зростання.

Список використаних джерел: 1. Бойко О. М., Кучеренко С. Ю. Сучасні виклики інноваційного розвитку промислових підприємств. *Економічний вісник університету*. 2023. №57. URL: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-57-05-15>. 2. Довідка про індустріальні парки в Україні. *Офіційний сайт Міністерства економіки України*. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=45629531-ea5f-4a91-9050-fe47b001dc22&title=DovidkaProIndustrialniParkiVUkraini>

УДК 65.012.12:338.48

Крижанівська Т.С., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Головчук Ю.О.**, д-р екон. наук, завідувач кафедри менеджменту та маркетингу

Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, м. Вінниця, Україна

МАРКЕТИНГОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У МЕДИЧНОМУ ТУРИЗМІ, СТРАТЕГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПАЦІЄНТІВ

Ключові слова: *менеджмент, маркетинг, медичний туризм, охорона здоров'я, стратегії*

Медичний туризм є динамічною сферою, що поєднує надання високоякісних медичних послуг та маркетингові стратегії для залучення пацієнтів із різних країн. Зростаюча популярність цього напрямку зумовлена низкою факторів, включаючи високу вартість лікування у країнах з розвиненою медициною, бажання отримати доступ до передових методів лікування та пошук комфортного сервісу. Розглянемо основні стратегії залучення міжнародних пацієнтів.

Важливою складовою маркетингового управління у сфері медичного туризму є створення позитивного іміджу клініки або медичного центру. Відгуки пацієнтів, рейтинги у міжнародних медичних каталогах та акредитація відомими організаціями. Крім того, на репутацію впливають сертифікати відповідності міжнародним стандартам, участь у галузевих конференціях, професійних асоціаціях та партнерства з авторитетними медичними установами. Цифрові інструменти відіграють ключову роль у формуванні бренду. SEO-оптимізація сайту, активна присутність у соціальних мережах, контент-маркетинг допомагають контролювати інформаційне поле та підтримувати позитивний імідж клініки.

В умовах глобалізації пацієнти все частіше шукають інформацію про медичні послуги в Інтернеті, що робить цифровий маркетинг важливим інструментом залучення міжнародної аудиторії. Оптимізація веб-сайту клініки для пошукових систем (SEO) дозволяє підвищити його видимість у Google та інших пошуковиках, забезпечуючи зростання органічного трафіку. Важливу роль відіграє контент-маркетинг – публікація блогів, статей, відео та інформаційних матеріалів, які відповідають на запити пацієнтів і допомагають сформувати довіру до клініки. Соціальні мережі також є потужним каналом комунікації, що дозволяє взаємодіяти з потенційними пацієнтами у реальному часі. Використання таргетованої реклами, веб-аналітики та email-маркетингу допомагає персоналізувати пропозиції та покращити користувацький досвід [1; 2, с. 240-243].

Співпраця з міжнародними туристичними агентствами, страховими компаніями та медичними посередниками є важливим інструментом залучення іноземних пацієнтів. Такі партнерства спрощують для пацієнтів процес організації лікування за кордоном, включаючи вибір клініки, координацію візових питань, бронювання транспорту та проживання. Завдяки цьому медичні установи можуть отримати стабільний потік клієнтів, мінімізуючи витрати на самостійне просування на міжнародному ринку. Крім того, співпраця з великими страховими компаніями дозволяє пацієнтам отримувати медичні послуги у межах страхового покриття, що підвищує їхню довіру до закладу [3; 4, с. 419-423].

Аналіз ринку та особливостей поведінки пацієнтів з різних країн є критично важливим для адаптації маркетингових кампаній відповідно до потреб кожної цільової групи. Використання сегментації дозволяє клінікам ефективніше визначати цільову аудиторію, розуміти її переваги та запити, що, в свою чергу, сприяє розробці більш точних і ефективних маркетингових стратегій. Надання персоналізованих пакетів послуг, які включають мовну підтримку, організацію транспортних послуг та комфортне проживання, суттєво підвищує привабливість медичного

закладу. Такий індивідуальний підхід не лише покращує досвід пацієнтів, але й підвищує їхню лояльність, що може привести до повторних візитів та рекомендацій.

Сучасні технології, такі як телемедицина, чат-боти та віртуальні консультації, відіграють важливу роль у покращенні комунікації між медичними закладами та пацієнтами. Ці інноваційні рішення дозволяють пацієнтам отримати попередню оцінку свого стану здоров'я, а також отримати інформацію про послуги клініки ще до початку подорожі. Телемедицина забезпечує можливість дистанційного консультування з лікарями, що не лише економить час, але й знижує стрес пацієнтів, які можуть мати побоювання перед візитом до іншої країни. Чат-боти, інтегровані на веб-сайті клініки, можуть швидко відповідати на запитання, надавати інформацію про процедури, ціни та доступність, а також допомагати у запису на консультацію [5; 6, с. 196-198].

Отже, маркетинговий менеджмент у медичному туризмі потребує комплексного підходу, що охоплює як традиційні методи просування, так і використання сучасних цифрових технологій. У світі, де пацієнти дедалі більше покладаються на інформацію, доступну в Інтернеті, важливо забезпечити високу видимість медичного закладу у пошукових системах і на соціальних платформах. Залучення міжнародних пацієнтів безпосередньо залежить від репутації клініки, зручності доступу до інформації, рівня сервісу та ефективності комунікації. Ефективна реалізація стратегічних маркетингових рішень дозволяє медичним установам зміцнювати свою конкурентоспроможність на глобальному ринку. Це передбачає активне використання цільового маркетингу, аналіз потреб різних груп пацієнтів і адаптацію послуг під їхні вимоги. Впровадження персоналізованих пакетів, співпраця з міжнародними агентствами та використання технологій для покращення комунікації також сприяють підвищенню задоволеності пацієнтів. Таким чином, медичні заклади, які впроваджують інноваційні маркетингові стратегії та орієнтуються на потреби міжнародних пацієнтів, мають можливість не лише розширити свою клієнтську базу, але й створити стабільну репутацію на світовому ринку медичних послуг. Це, в свою чергу, відкриває нові можливості для партнерства, інвестицій та розвитку, сприяючи загальному зростанню галузі медичного туризму.

Список використаних джерел: 1. Федоришина Л., Головчук Ю. О. Боднар Р. О. Туризм як об'єкт регіональних економічних досліджень. *Економіка та суспільство*. 2023. №57. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-88>. 2. Головчук Ю.О. Адаптація європейського досвіду впровадження цифрових технологій в освітні та медичні заклади України. *Цифровізація як інструмент забезпечення якості надання освітніх послуг з урахуванням європейського досвіду: колективна монографія* / за ред. А.В. Череп, І.М. Дашко, Ю.О. Огренич, О.Г. Череп: Запоріжжя: ФОП Мокшанов В.В., 2024. С. 240-289. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jsui/handle/12345/24081>. 3. Паска М. З., Головчук Ю. О., Гарасимчук Н. А. Гастрономічний туризм як елемент маркетингових стратегій розвитку регіональної економіки в умовах кризи. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2022. № 6. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-6-8086>. 4. Головчук Ю.О., Середницька Л.П. Бенчмаркінг у стратегічному управлінні інноваційним розвитком підприємства. *Бізнес Інформ*. 2020. № 55. 419-426. 5. Головчук Ю.О., Мороз С.Р., Цесьців Д.С. Управління туристичними DESTINATIONAMI: інноваційні маркетингові підходи. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: економіка та управління. 2022. №5. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-5-12-02>. 6. Головчук Ю. О., Стасенко А. О. Діджитал інструменти у сфері інтернет-маркетингу. *Міжнародна транспортна інфраструктура, індустріальні центри та корпоративна логістика: матеріали двадцятої наук.-практ. міжнар. конф. (6-7 червня 2024 р. м. Харків)*. Харків: УкрДУЗТ, 2024. С. 196-198. URL: <http://lib.kart.edu.ua/handle/123456789/24400>

УДК 338.24:502.131.1

Куріс А.Ю., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Сергієнко Т.І.**, канд. політ. наук, доцент, доцент кафедри бізнесу та управління

Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

***Ключові слова:** інноваційні підходи, розвиток підприємництва, стратегічні орієнтири, сталий розвиток, економічна стійкість, екологічна відповідальність, управління інноваціями, соціальне підприємництво, бізнес-моделі сталого розвитку, цифровізація економік*

Сучасні виклики глобальної економіки, зокрема екологічні, соціальні та технологічні трансформації, зумовлюють необхідність упровадження інноваційних підходів у підприємницьку діяльність. У контексті стратегічних орієнтирів сталого розвитку важливого значення набувають бізнес-моделі, що поєднують економічну ефективність, екологічну відповідальність і соціальну справедливість. Водночас цифровізація, зелені технології та соціальне підприємництво відкривають нові можливості для сталого розвитку регіонів і країни загалом. Дослідження інноваційних підходів до розвитку підприємництва є важливим для розробки ефективних управлінських рішень, адаптації бізнесу до глобальних викликів і реалізації національної стратегії сталого розвитку.

Вагомий внесок у дослідження інноваційних підходів до розвитку підприємництва як інструменту реалізації стратегічних орієнтирів сталого розвитку зробили О. Гусаєм-Бут, О. Вишневська, О. Зуб, М. Ковбатюк, В. Шкляр, Г. Ковбатюк та інші науковці. Їхні дослідження зосереджені на аналізі механізмів упровадження інновацій у підприємницьку діяльність, використання цифрових технологій, екологічних ініціатив та соціально відповідальних бізнес-моделей для досягнення сталого розвитку. У роботах зазначених авторів визначено, які інноваційні стратегії використовують українські підприємства для підвищення конкурентоспроможності та виходу на міжнародні ринки. Зокрема, розглядаються такі підходи, як цифровізація бізнес-процесів, інтеграція екологічно чистих технологій, розвиток кругової економіки, впровадження соціального підприємництва та створення стратегічних партнерств. Особливу увагу приділено адаптації бізнес-моделей до вимог міжнародного ринку, інвестуванню в науково-дослідні розробки та формуванню культури інноваційного підприємництва. Таким чином, інноваційні підходи до розвитку підприємництва є ключовим фактором забезпечення сталого економічного зростання, що відповідає глобальним викликам та стратегічним орієнтирам сталого розвитку. Проте їх ефективна реалізація залежить від сприятливого інституційного середовища, рівня державної підтримки, доступу до фінансових ресурсів та готовності підприємств до впровадження новітніх технологій. Без комплексного підходу, що охоплює освіту, наукові дослідження, інвестиції та регуляторну політику, досягнення сталого розвитку може бути ускладненим.

У цьому контексті розвиток підприємництва відіграє важливу роль не лише як економічний драйвер, а й як засіб досягнення соціальної рівноваги та екологічної відповідальності. В умовах глобалізації, цифрової трансформації та зростаючих екологічних викликів підприємства змушені адаптуватися до нових умов, використовуючи інноваційні підходи та технології. Використання штучного інтелекту, аналітики великих даних, блокчейн-технологій та електронної комерції сприяє оптимізації бізнес-процесів, підвищенню ефективності управління та розширенню ринкових можливостей. Діджиталізація також дозволяє підприємствам швидше реагувати на зміни в економічному середовищі та адаптувати свої стратегії до потреб сучасного споживача.

Важливу роль у забезпеченні сталого розвитку відіграє екологічне підприємництво та впровадження принципів кругової економіки. В умовах зростаючої екологічної кризи та ресурсних обмежень сучасні компанії змушені переосмислювати традиційні бізнес-моделі, орієнтуючись на стійке використання природних ресурсів. Використання енергоефективних технологій, перехід на відновлювані джерела енергії, впровадження екологічно чистих матеріалів та мінімізація відходів є пріоритетними завданнями для підприємств, які прагнуть відповідати сучасним вимогам сталого розвитку. Застосування «зелених» інновацій, таких як біорозкладні матеріали, екологічний транспорт, безвідходне виробництво та технології перероблення відходів, дозволяє зменшити негативний вплив на довкілля та підвищити конкурентоспроможність бізнесу. Водночас державна підтримка екологічних ініціатив у вигляді податкових пільг, грантів та субсидій сприяє прискоренню процесу переходу бізнесу до більш екологічно орієнтованої діяльності.

Соціальне підприємництво є ще одним важливим інструментом для досягнення стратегічних орієнтирів сталого розвитку. Воно спрямоване не лише на отримання прибутку, а й на вирішення соціальних проблем, підтримку локальних громад та створення рівних можливостей для всіх верств населення. В умовах зростаючої соціальної нерівності, старіння населення та потреби у підвищенні рівня зайнятості соціальне підприємництво відіграє важливу роль у формуванні інклюзивного економічного середовища.

Корпоративна соціальна відповідальність, яка включає соціальні ініціативи, підтримку освіти, охорони здоров'я та працевлаштування вразливих груп, сприяє формуванню позитивного іміджу підприємств та їх довгостроковій стійкості. Наприклад, у багатьох країнах світу великі корпорації активно інвестують у створення навчальних програм для молоді, ініціюють проекти з підвищення кваліфікації працівників та сприяють розширенню можливостей для соціально незахищених груп. Це не лише позитивно впливає на суспільство, але й забезпечує підприємствам довіру з боку споживачів, що, своєю чергою, сприяє розширенню їхнього ринку. Таким чином, інноваційні підходи до розвитку підприємництва є не лише драйвером економічного зростання, а й ефективним механізмом реалізації стратегічних орієнтирів сталого розвитку. Впровадження цифрових технологій, екологічних стандартів, соціальних ініціатив, адаптивних бізнес-моделей та міжнародного партнерства сприяє формуванню стійкої, інклюзивної та екологічно відповідальної економіки.

Україна має значний потенціал у впровадженні цих підходів, що дозволить забезпечити сталий розвиток як на національному, так і на глобальному рівні. Зокрема, активізація інвестицій у цифрову трансформацію, підтримка стартапів, розвиток кругової економіки та впровадження соціально відповідальних бізнес-практик можуть стати ключовими факторами економічної стабільності й конкурентоспроможності. Важливу роль у цьому процесі відіграє сприятливе регуляторне середовище, підтримка держави у вигляді грантових програм, податкових стимулів та фінансових механізмів, які сприятимуть розвитку інноваційних ініціатив. Окрім цього, співпраця з міжнародними партнерами, залучення передових технологій та інтеграція до світових ринків дозволять українським підприємствам не лише адаптуватися до сучасних викликів, а й стати активними учасниками глобальної економіки.

Список використаних джерел: 1. Інноваційний розвиток підприємства. Підручник / за заг. ред. д-р. екон. наук, проф. Микитюка П. П. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 320 с. 2. Крайнік О.М., Сергієнко Т.І. Теоретико-методологічні засади управління інвестиційно-інноваційною діяльністю промислових підприємств. Збірник матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Управління соціально-економічним розвитком регіонів та держави» / [за ред. А.В. Череп]. Запоріжжя: Видавництво ЗНУ, 2019. С.47-48. 3. Найчук-Хрущ М., Конахович В. Інноваційні підходи до формування бізнес-процесів як структурного елементу інтелектуального капіталу підприємства. Економіка та суспільство, 2024. №59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3371>

УДК 005.591.6:351/354

Кучерук О.В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Повна С.В.**, канд.екон.наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та адміністрування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ІННОВАЦІЇ У СФЕРІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Ключові слова: адміністративні послуги, оптимізація надання адміністративних послуг, центр надання адміністративних послуг, цифровізація адміністративних послуг, диджиталізація адміністративних послуг

Зважаючи на обраний державою курс оптимізації надання адміністративних послуг та диджиталізації процесів публічного управління, перед органами місцевого самоврядування постало завдання максимального наближення послуг до всіх категорій населення, запровадження найбільш клієнтоорієнтованих підходів у сфері обслуговування громадян, підвищення рівня мобільності надання адміністративних послуг та впровадження і поширення ІТ- сервісів (онлайн консультування, електронні черги, тощо).

Першим кроком для зміни старої систему надання адміністративних послуг стало прийняття Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі, який було прийнято у другому читанні Верховною Радою України 03 листопада 2020 р. та підписано Президентом України 27 листопада 2020 р. Відповідно до цього закону відкриття центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) стало обов'язковим для всіх громад України, не зважаючи на кількість населення. Станом на 01 лютого 2021 р. в Чернігівській області загальна кількість ЦНАП, у тому числі в територіальних громадах, складала 28, в січні 2022 р. ця цифра несуттєво зросла – 34 діючих ЦНАП в області. Втім, не дивлячись на повномасштабне вторгнення, яке вибило з колії майже кожен орган місцевого самоврядування, не стало на заваді реалізації запланованих реформ в системі надання адміністративних послуг і, як результат, до кінця 2023 р. в Чернігівській області повноцінно працює 113 об'єктів мережі центрів надання адміністративних послуг. На сьогодні моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування показує, що станом на 01 січня 2025 р. область має 160 працюючих об'єктів мережі ЦНАП [2].

З метою реалізації права рівного доступу громадян до отримання адміністративних послуг частиною 4 статті 12 Закону України «Про адміністративні послуги» передбачено створення віддалених робочих місць адміністраторів, в тому числі пересувних, що дає змогу уникнути централізації послуг. Пересувні робочі місця адміністраторів, так звані мобільні ЦНАП, роблять адміністративні послуги максимально наближеними, адже їх можна отримати вдома, в медичному закладі та у віддалених населених пунктах громади. Отримати послуги мобільних центрів надання адміністративних послуг можуть інваліди, тимчасово маломобільні люди, особи похилого віку та мешканці віддалених населених пунктів.

З метою реалізації права кожного громадянина України на доступ до електронних публічних та інших послуг створено Єдиний державний вебпортал електронних послуг Дія, який офіційно презентовано 06 лютого 2020 р., в 2024 р. кількість користувачів застосунком склала понад 21 мільйон українців. Питання функціонування Порталу Дія регулюються Положенням «Про Єдиний державний вебпортал електронних послуг», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1137. Відповідно до положень даного нормативно-правового акту, основними завданнями Порталу Дія є: надання електронних послуг (в тому

числі адміністративних та інших публічних послуг), забезпечення через електронний кабінет користувача доступу до інформації з національних електронних інформаційних ресурсів, зокрема про користувача; отримання суб'єктами звернення результатів надання електронних послуг, розгляду звернень та адміністративних справ; забезпечення користувачів інформацією про електронні та адміністративні послуги, а також про інші публічні послуги, надання яких здійснюється з використанням Порталу Дія; подання електронних звернень через Портал Дія та інші [1].

23 серпня 2021 р. набув чинності закон № 1368 - IX, який закріплює на законодавчому рівні визначення е-паспорта і прирівнює його до фізичних аналогів. Наступним великим кроком в інноваціях сфери надання адміністративних послуг стало запровадження режиму «без паперів» у громадах та регіонах – сервісу Дія.QR. Дія.QR – це сервіс, завдяки якому регіональні установи чи бізнеси можуть отримувати копії документів своїх документів через застосунок Дія у форматі PDF одразу на електронну пошту. Це один зі способів шеренгу документів через Дію. Сервіс передбачений для державних інституцій, малого й середнього бізнесів та інших компаній, які ще не мають потужностей для налаштування інтеграції дії з власною інформаційною системою, але бажають цифровізувати документообіг й отримувати копії документів своїх клієнтів за допомогою Єдиного державного вебпорталу електронних послуг Дія [3]. Сучасними місцями, де за один візит можна розв'язати одразу кілька запитів замість кількох візитів заради однієї послуги є Дія Центри, яких в Україні 82, в Чернігівській області – 2.

Слід зазначити, що воєнний стан в Україні накладає свій слід на впровадженні інновацій в сфері надання адміністративних послуг. Так, наприклад, в 2024 р. оновити свої військово-облікові дані громадяни, які перебувають на військовому обліку, могли не звертаючись до закріпленого територіального центру комплектування та соціальної підтримки шляхом звернення з документами до будь-якого ЦНАП або самостійно через електронний застосунок Резерв+. Актуальним питанням на даний час є і запровадження ветеранської політики, відповідно чого в 2024 р. запроваджено єдине вікно для ветеранів в кожному ЦНАП, що забезпечує персональний підхід до кожного ветерана та вивільнює його від займання черг. Також у центрах надання адміністративних послуг можна отримати витяг з Єдиного державного реєстру ветеранів війни.

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що диджиталізація та оптимізація сфери надання адміністративних послуг в Україні має доволі позитивний результат, оскільки обрано правильний курс наближення послуг до населення, а цифровізація адміністративних послуг значно спрощує процедуру їх отримання.

Список використаних джерел: 1. Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг: Постанова КМУ від 04.12.2019 №1137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-%D0%BF#Text>. 2. Моніторинг процесу децентралізації. URL: <https://decentralization.ua/mainmonitoring>. 3. Дія.QR – запровадження режиму «без паперів» у громадах та регіонах. URL: <https://hromada.gov.ua/post/diyaqr-uprovadzennya-rezimu-bez-paperiv-u-gromadax-ta-regionax>

УДК 33.339.338.3

Лисогор І.С., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Попело О.В.**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри менеджменту та адміністрування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РОЛЬ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Ключові слова: *цифровий маркетинг, торговельні підприємства, розвиток, реклама, цифрові технології*

В сьогоденнішніх реаліях розвитку цифрових технологій, цифровий маркетинг став невід'ємною складовою діяльності сучасного торговельного підприємства. Цифрові інструменти дозволяють компаніям ефективно взаємодіяти зі споживачами, аналізувати їхні потреби та адаптувати свої пропозиції відповідно до ринкових тенденцій. Розвиток інтернет-технологій та поширення соціальних мереж сприяють кардинальним змінам у способах просування товарів і послуг, а також у самих моделях ведення бізнесу.

Однією з головних переваг цифрового маркетингу є його здатність забезпечувати точний таргетинг. Завдяки аналітичним інструментам компанії можуть визначати цільову аудиторію з високою точністю, враховуючи демографічні, поведінкові та психологічні характеристики потенційних клієнтів. Це дає змогу створювати персоналізовані маркетингові кампанії, які мають значно вищий рівень конверсії порівняно з традиційною рекламою [1].

Важливу роль у цифровому маркетингу відіграє контент-маркетинг, оскільки якісний і корисний контент дозволяє не лише привернути увагу аудиторії, а й утримати її, формуючи лояльність до бренду. Компанії активно використовують блоги, відеоролики, подкасти, інформаційні розсилки, щоб донести до споживачів корисну інформацію та водночас ненав'язливо рекламувати свою продукцію. Більш того, контент-маркетинг сприяє покращенню SEO-оптимізації сайту, що дозволяє торговельним підприємствам займати вищі позиції в пошукових системах і тим самим залучати більше потенційних клієнтів.

Особливо актуальним на сьогодні є використання соціальних мереж, таких як Facebook, Instagram, TikTok, LinkedIn та інші платформи, які стали ефективним майданчиком для взаємодії з клієнтами, просування товарів і послуг, а також формування іміджу компанії. Завдяки соціальним мережам підприємства можуть швидко реагувати на запити споживачів, отримувати зворотний зв'язок та вчасно адаптувати свої маркетингові стратегії відповідно до змін у вподобаннях аудиторії [2].

Не менш важливим є використання email-маркетингу, який дозволяє підтримувати зв'язок із клієнтами та стимулювати повторні покупки. Завдяки персоналізованим листам компанії можуть інформувати споживачів про акції, нові надходження, спеціальні пропозиції, що позитивно впливає на рівень продажів і формує довгострокові відносини з клієнтами.

Також важливим інструментом є контекстна та таргетована реклама, яка допомагає привертати увагу потенційних клієнтів саме в той момент, коли вони найбільше зацікавлені у певних товарах чи послугах. Завдяки рекламі у Google Ads, Facebook Ads та інших платформах компанії можуть охоплювати широку аудиторію, водночас зберігаючи високу ефективність рекламного бюджету.

Автоматизація маркетингових процесів є ще одним ключовим аспектом цифрового маркетингу за рахунок використання CRM-систем, чат-ботів, штучного інтелекту, які дозволяють значно підвищити ефективність взаємодії з клієнтами, скоротити час на обробку запитів та покращити персоналізацію маркетингових комунікацій.

Таким чином, цифровий маркетинг є невід'ємним елементом успішного функціонування торговельного підприємства в сучасних умовах. Він не лише дозволяє залучати нових клієнтів і утримувати існуючих, а й забезпечує гнучкість, адаптивність та ефективність ведення бізнесу в умовах динамічного ринку. Впровадження сучасних цифрових технологій у маркетингову діяльність допомагає компаніям досягати конкурентних переваг, підвищувати прибутковість та забезпечувати довгостроковий розвиток.

Список використаних джерел: 1. Зеркаль А.В., Балабуха К.Є. Вплив цифрового маркетингу на розвиток підприємств в умовах воєнного часу. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2022. № 11. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-11-8431>. 2. Карпенко Н.В., Іваннікова М.М. Технології цифрового маркетингу для малих та середніх підприємств. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2021. № 18. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.18.2021.233926>

УДК 330

Лозан А.Е., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Ковтуненко Ю. В.**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри обліку, аналізу і аудиту
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

АДАПТАЦІЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Ключові слова: *цифрові інструменти менеджменту, бізнес-ризик, цифрова трансформація, антикризове управління, адаптивна екосистема.*

Сучасне бізнес-середовище характеризується високим рівнем нестабільності та невизначеності. Згідно зі звітом Global Risk Landscape 2024, регуляторні ризики, проблеми ланцюгів постачання, геополітична напруженість, економічний спад, кібератаки та технологічні зміни формують комплексний ландшафт ризиків [1]. У таких умовах цифрові інструменти менеджменту стають критичним елементом виживання підприємств.

Цифрові технологічні рішення дозволяють підприємствам ефективно протидіяти п'яти основним категоріям ризиків:

1. Рішення для зменшення регуляторного ризику:

– впровадження автоматизованих систем звітності, зменшує ризик помилок та забезпечує своєчасне подання документів.

– використання програмних рішень - котрі пропонують комплексні можливості для формування та подання звітності до всіх контролюючих органів, часто включають функції відстеження змін у нормативних актах та забезпечення відповідності новітнім форматам. (М.Е.Дос, Арт-Звіт Pro, SONATA, SOTA, iFin) [2].

2. Рішення для зменшення ризиків ланцюгів постачання:

– впровадження систем управління складом (WMS). WMS допомагає зменшити ризик людських помилок під час обробки товарів, що призводить до більш надійного і точного процесу управління запасами. Оптимізуючи розміщення товарів на складах, WMS також допомагає уникнути як дефіциту, так і надлишку запасів. Рішення для зменшення впливу геополітичної напруженості;

– інтегровані системи управління ланцюгами поставок (SCM) також відіграють вирішальну роль у зниженні ризиків. Ці системи забезпечують прозорість на всіх етапах логістичного процесу, дозволяючи компаніям швидко виявляти і вирішувати вузькі місця або проблеми в ланцюгу поставок. [3].

3. Рішення для зменшення впливу економічного спаду:

– цифрова трансформація бізнес-процесів є фундаментом ефективного антикризового управління - включає аналіз існуючих процесів, впровадження нових цифрових інструментів та використання технологій штучного інтелекту для прогнозування і запобігання кризовим явищам;

– фінансова стійкість забезпечується впровадженням сучасних цифрових фінансових інструментів та постійним моніторингом показників компанії для своєчасного виявлення відхилень [4].

4. Рішення для зменшення впливу кібератак:

– розробити систему безпеки на основі цінності даних, компанії повинні створювати системи безпеки з урахуванням цінності даних, що включає їх аналіз, класифікацію, формування політик, налаштування захисту та моніторинг у реальному часі;

– використовуйте ШІ для виявлення загроз, ШІ ефективно аналізує дані в реальному часі, автоматизує моніторинг, виявляє незвичну активність та прогнозує потенційні атаки на основі історичних даних [5].

5. Рішення для зменшення впливу швидких технологічних змін:

– заохочення до постійного навчання, забезпечте регулярні тренінги для співробітників, щоб вони могли оновлювати свої навички відповідно до нових технологій.

– заохочення ініціатив, створіть умови, за яких співробітники можуть пропонувати нові ідеї та експериментувати;

– модернізація інфраструктури, впроваджуйте сучасні ІТ-рішення, такі як хмарні технології, штучний інтелект, Big Data тощо.

Комплексний підхід до адаптації цифрових інструментів менеджменту, що поєднує архітектурну гнучкість, сценарне моделювання, інтелектуальні технології та організаційні трансформації, забезпечує підприємствам необхідну стійкість в умовах глобальної нестабільності. Критичним фактором успіху є системність та взаємопов'язаність усіх описаних механізмів, що перетворює окремі цифрові інструменти на цілісну адаптивну екосистему підтримки управлінських процесів.

Список використаних джерел: 1. Ukraine BDO. Global Risk Landscape 2024 : міжнародна аудиторська компанія. URL: <https://www.bdo.ua/en-gb/insights-1/information-materials/2024/global-risk-landscape-2024> (дата звернення: 1.03.2025). 2. Шуліко А. О. Сучасні автоматизовані системи звітності підприємств. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2024. № 1(63). С. 275–282. URL: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1\(63\).275-282](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1(63).275-282) (дата звернення: 8.03.2025). 3. Орехова Т., Орехов М., Яценко В. Цифрові трансформації управління бізнес-процесами підприємств у міжнародному ланцюгу постачань. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. № 2. С. 195–202. URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-12-25> (дата звернення: 8.03.2025). 4. Чайкіна А. О. Впровадження цифрового інструментарію антикризового менеджменту як основи підвищення економічної безпеки підприємства. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 1(10). С. 213–218. URL: <https://doi.org/10.32782/dees.10-37> (дата звернення: 10.03.2025). 5. Шевчук А. Цифрова революція в управлінні бізнес процесами: перспективи та виклики для бізнесу. *Věda a perspektivy*. 2024. №5(36). URL: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-5\(36\)-28-40](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-5(36)-28-40) (дата звернення: 10.03.2025).

УДК 331.5

Мекшун Л.М., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та бізнес-технологій

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ключові слова: *ринок праці, основні тенденції, створення нових робочих місць, дефіцит кадрів, дистанційна робота, новітні технології, державна підтримка, самозайнятість, підприємництво.*

Повномасштабне вторгнення, міграційні процеси, економічні виклики та глобальні тенденції вплинули на трансформаційні зміни ринку праці в Україні. Він зараз перебуває у складному, але динамічному стані. Розвиток ринку праці залежить від заходів активної і пасивної політики держави у сфері зайнятості, а також стану і дій працездатного населення.

В сучасних умовах можна виділити кілька основних тенденцій, які впливають на його подальший розвиток. По-перше, відновлення економіки сприяє створенню нових робочих місць. З боку держави дієвими мотиваторами створення нових робочих місць є стимулювання внутрішнього виробництва і сукупного попиту, будівництво нових підприємств, підтримка вітчизняного виробника, розширення ринків збуту української продукції. В нинішніх умовах зростає попит на інженерні та робітничі професії, спеціалістів сфери маркетингу, менеджменту, управління проектами, дизайну.

По-друге, в окремих галузях економіки спостерігається дефіцит кадрів, спричинений міграцією населення і військовими втратами. У 2021 році кількість працездатного населення України становила 17,1 млн працівників, у 2024 році – ця цифра зменшилась на 2,8 млн. На сьогодні найбільше потребують кадрів сфера виробництва, аграрний сектор, будівництво, медицина, освіта. Для вирішення проблеми Міністерство соціальної політики України пропонує залучити до роботи приблизно 1,5 млн людей з інвалідністю, створюючи для них відповідні умови праці [1].

По-третє, значного розвитку набула дистанційна (віддалена) робота. Вона стала одним із способів збереження трудових відносин та організації праці у безпечних умовах, бо не обмежує працівників територією і робочим місцем. Дистанційна робота вимагає наявності інформаційно-комунікаційних технологій. Її основними перевагами є економія часу та коштів, гнучкість робочого графіка, розширення можливостей працевлаштування. Статистика сайту work.ua свідчить про те, що на робоче місце, де роботодавець пропонує дистанційний формат, відгукуються у 5 разів більше претендентів [2].

Ще однією тенденцією розвитку ринку праці в Україні стало зростання ролі технологій та автоматизації виробничих процесів. В сучасних умовах технології створюють нові можливості для бізнесу і вимагають від претендентів на роботу певних знань і володіння відповідними навичками. Зростає попит на Soft Skills, креативність та критичне мислення, вміння використовувати можливості штучного інтелекту. Швидка зміна технологій викликає потребу у навчанні протягом життя і саморозвитку. На сьогодні конкурентоспроможність робочої сили залежить від вміння володіти новими технологіями.

Також важливою тенденцією розвитку ринку праці в Україні залишається державна підтримка самозайнятості та підприємництва. За три останні роки за допомогою грантових програм (ними скористалися 19600 підприємців) вдалося створити 55 тис. нових робочих місць. Держава вклала в підтримку підприємництва через гранти на старт або розвиток бізнесу 9,3 млрд грн за урядовим проектом «Робота» [3]. У відповідності до Закону України «Про

внесення змін до деяких законів щодо спрощення умов провадження господарської діяльності в період воєнного (надзвичайного) стану в Україні» від 17 липня 2024 року суб'єкти господарювання можуть у період воєнного стану проводити окремі види господарської діяльності на підставі подання до відповідних органів ліцензування, дозвільних органів та ЦНАПів декларації про провадження господарської діяльності, без отримання документів дозвільного характеру, одержання яких передбачено законодавством [4]. Це спрощує відкриття власної справи і сприяє створенню нових робочих місць.

Отже, ринок праці виступає одним із основних індикатором стану національної економіки і відображає взаємозв'язок між попитом і пропозицією на робочу силу. Сучасними тенденціями його розвитку є необхідність створення нових робочих місць, дефіцит кадрів в окремих галузях, популяризація дистанційної роботи, використання новітніх технологій як в процесі підготовки фахівців, так і безпосередньо на виробництві, державна підтримка самозайнятості і розвитку бізнесу.

Список використаних джерел: 1. Костенко І. Дефіцит кадрів. В Україні знайшли несподіване вирішення проблеми. *РБК-Україна: веб-сайт*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/defitsit-kadriv-ukrayini-znayshli-nespodivane-1725866061.html>. 2. Динаміка змін на ринку праці. *Investory.News: веб-сайт*. URL: <https://investory.news/dinamika-zmin-na-rinku-praci/> 3. Інструменти підтримки бізнесу у воєнний час. Вересень 2024 р. *Національний інститут стратегічних досліджень: веб-сайт*. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/instrumenty-pidtrymky-biznesu-u-voennyu-chas-veresen-2024-roku>. 4. Про внесення змін до деяких законів щодо спрощення умов провадження господарської діяльності в період воєнного (надзвичайного) стану в Україні: Закон України від 17 лип. 2024 року № 3869-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3869-20#Text>

УДК338.3

Мельник Є.О., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Бойко С.В.**, канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри технологій машинобудування та деревообробки

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПІДВИЩЕННЯ ТОЧНОСТІ ШЛІФУВАННЯ ТІЛ ОБЕРТАННЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ

Ключові слова: шліфування, точність, машинобудування, автоматизація, адаптивні системи, інновації, цифрові технології, ефективність.

Шліфування тіл обертання є критично важливим процесом у виробництві високоточних деталей для авіабудування, автомобільної, енергетичної та медичної промисловості [1, 2]. Високі вимоги до точності обробки обумовлюють необхідність удосконалення технологій, що забезпечують стабільні результати при мінімізації виробничих похибок [3]. Важливим аспектом розвитку галузі є також забезпечення економічності виробництва шляхом впровадження новітніх технологій та автоматизації виробничих процесів [4]. у виробництві високоточних деталей для авіабудування, автомобільної, енергетичної та медичної промисловості. Високі вимоги до точності обробки обумовлюють необхідність удосконалення технологій, що забезпечують стабільні результати при мінімізації виробничих похибок. Важливим аспектом розвитку галузі є також забезпечення економічності виробництва шляхом впровадження новітніх технологій та автоматизації виробничих процесів.

Основними факторами, що визначають точність обробки тіл обертання, є [2, 3]:

- геометрія та зношення шліфувального круга;
- температурні деформації заготовки та інструмента [3];
- вібрації та динамічні процеси у верстаті [4];
- точність налаштувань та калібрування обладнання [5];
- вибір мастильно-охолоджувальних рідин (мор) [5];
- якість та вид матеріалу заготовки [3];
- використання адаптивних систем контролю процесу обробки [4].

З метою покращення якості шліфування запропоновано такі заходи [2, 3]:

- використання інноваційних абразивних матеріалів, зокрема CBN (кубічний нітрид бору) та алмазних кругів [3];
- впровадження автоматизованих систем керування, що дозволяють коригувати параметри процесу в режимі реального часу [4];
- використання адаптивних технологій та алгоритмів машинного навчання для прогнозування та компенсації похибок [5];
- оптимізація параметрів шліфування шляхом моделювання процесу та розрахунку оптимального кута схрещення осей [3];
- розробка ефективних систем стабілізації температури для зменшення теплових деформацій заготовки та інструмента [4];
- використання інтелектуальних систем моніторингу стану інструменту та коригування процесу в реальному часі [5];
- впровадження цифрових двійників виробничих процесів для оптимізації параметрів шліфування [3].

Для забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку машинобудівної галузі необхідно [4]:

- впроваджувати цифрові двійники технологічних процесів для підвищення точності прогнозування результатів обробки [3];
- застосовувати інтегровані мережеві системи контролю та керування верстатами [4];
- підтримувати екологічно безпечні виробничі процеси за рахунок використання ефективних МОР та мінімізації відходів [5];
- вдосконалювати освітні програми та професійну підготовку спеціалістів у сфері високоточних технологій обробки [3];
- використовувати інноваційні матеріали для заготовок, які мінімізують вплив температурних та механічних деформацій [2];
- розробляти енергоефективні технології для зменшення витрат електроенергії при шліфувальних операціях [4].

Підвищення точності шліфування тіл обертання є ключовим фактором розвитку машинобудівної галузі [1, 2]. Впровадження інноваційних технологій, автоматизованих систем керування та адаптивних підходів до обробки дозволяє значно підвищити якість продукції, знизити виробничі витрати та забезпечити стійке зростання галузі [3]. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку ефективних методик оптимізації процесу та інтеграцію новітніх цифрових технологій у виробництво [4]. Крім того, особливу увагу слід приділити впровадженню екологічних рішень для зменшення негативного впливу виробничих процесів на довкілля [5]. Впровадження інноваційних технологій, автоматизованих систем керування та адаптивних підходів до обробки дозволяє значно підвищити якість продукції, знизити виробничі витрати та забезпечити стійке зростання галузі. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку ефективних методик оптимізації процесу та інтеграцію новітніх цифрових технологій у виробництво. Крім того, особливу увагу слід приділити впровадженню екологічних рішень для зменшення негативного впливу виробничих процесів на довкілля.

Список використаних джерел: 1. Ващенко Ю. М. Теорія шліфування. Київ: Наукова думка, 2010. 235 с. 2. Доронін В. А., Іванов Ю. С. Технологія обробки матеріалів на верстатах з

числовим програмним управлінням. Харків: Фактор, 2014. 376 с. **3.** Петренко І.О., Шевченко Т.В. Вплив температурних деформацій на точність шліфування. *Журнал технології обробки*. 2016. № 5. С. 25-30. **4.** Мельник С. М., Коваленко А. В. Аналіз сучасних технологій шліфування для підвищення точності обробки. *Науковий вісник*. 2022. № 9. С. 45-52. **5.** ДСТУ 8302:2015. Система стандартів щодо інформації та документації. Оформлення бібліографічних посилань та списків літератури. Київ: Держспоживстандарт України, 2015.

УДК 656.615:504.004.67(477)

Осадчий М.Л., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (кафедри економіки, права та управління бізнесом)

Науковий керівник: **Ковальов А.І.**, д-р екон. наук, професор кафедри економіки, права та управління бізнесом

Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

МЕНЕДЖМЕНТ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЄКТІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ БІЗНЕСУ

Ключові слова: *менеджмент, інфраструктура, інфраструктурні проєкти, бізнес, конкурентоспроможність, розвиток.*

В умовах відновлення та модернізації економіки України управління інфраструктурними проєктами набуває критичного значення. Розвиток транспортної, енергетичної, комунальної та цифрової інфраструктури є основою для стабільного економічного зростання, залучення інвестицій та підвищення конкурентоспроможності країни. Ефективне управління такими проєктами стає не лише питанням державної політики, а й стратегічною можливістю для бізнесу. Інфраструктурні проєкти охоплюють будівництво та модернізацію доріг, мостів, залізничних вузлів, електромереж, систем водопостачання та зв'язку. Їх реалізація визначає якість життя населення, сприяє розвитку промислових кластерів і стимулює активність малого та середнього бізнесу. Для держави такі проєкти є інструментом довгострокового економічного розвитку, тоді як для підприємців вони відкривають нові можливості участі у державних тендерах, створення нових технологічних рішень і формування стабільного ринку послуг та товарів.

Реалізація інфраструктурних проєктів в Україні стикається з низкою суттєвих викликів, що уповільнюють їхню ефективність та знижують інвестиційну привабливість галузі. Однією з ключових проблем є складні бюрократичні процедури та надмірне регулювання, які значно ускладнюють проходження дозвільної документації, що, своєю чергою, затримує початок і завершення проєктів. Додатковим стримуючим фактором є фінансові обмеження, зокрема недостатнє бюджетне фінансування та труднощі із залученням приватного капіталу, що особливо відчутно в умовах економічної нестабільності [1]. Не менш вагомим викликом є корупційні ризики та недостатня прозорість тендерних процедур, що призводить до неефективного розподілу ресурсів та втрати довіри міжнародних партнерів. Окрім цього, воєнні дії стали серйозним дестабілізаційним чинником, зруйнувавши значну частину інфраструктури та створивши додаткові ризики для реалізації довгострокових проєктів.

Попри ці труднощі, інфраструктурна галузь залишається перспективною сферою для бізнесу. Вона відкриває можливості для участі в державних тендерах та залучення до програм державно-приватного партнерства, що дає змогу підприємствам отримати стабільні контракти та розширити свою діяльність. Важливу роль відіграє міжнародна фінансова підтримка, яка

дозволяє залучати інвестиції та гранти для відновлення та модернізації об'єктів критичної інфраструктури [2].

Інновації та цифрові технології стають ще одним ключовим напрямком для підвищення ефективності управління інфраструктурними проєктами. Використання автоматизованих систем моніторингу, штучного інтелекту та сучасних матеріалів дозволяє скорочувати витрати та мінімізувати ризики. Крім того, розвиток інфраструктурних ініціатив сприяє створенню нових робочих місць та стимулює локальне виробництво, що позитивно впливає на національну економіку та сприяє її стабілізації.

Ефективне управління інфраструктурними проєктами в Україні потребує системних змін, спрямованих на усунення наявних бар'єрів та підвищення результативності реалізації ініціатив. Впровадження комплексних реформ у сфері управління проєктами може стати ключовим фактором прискорення модернізації інфраструктури. Необхідно спрощувати бюрократичні процедури, покращувати механізми стратегічного планування та підвищувати професійний рівень управлінських кадрів [3].

Значну увагу слід приділити підвищенню прозорості та боротьбі з корупцією. Запровадження ефективного моніторингу, цифровізації тендерних процедур і незалежного контролю дозволить знизити ризики нецільового використання коштів і підвищити довіру з боку бізнесу та міжнародних донорів. Одним із важливих напрямків є адаптація європейських стандартів управління та фінансування інфраструктурних проєктів, що допоможе забезпечити стабільність і довгострокове фінансування. Використання європейських практик у плануванні, екологічному контролі та оцінці ефективності сприятиме підвищенню якості реалізованих проєктів [4].

Розвиток інфраструктури також неможливий без активної взаємодії між державними структурами, приватним сектором та міжнародними фінансовими організаціями. Розширення державно-приватного партнерства, залучення іноземних інвесторів та використання міжнародних грантових програм допоможуть забезпечити сталий розвиток інфраструктури та створити стабільне середовище для бізнесу. Співпраця між державою та бізнесом у цьому контексті повинна базуватися на чітких правилах, гарантіях та прозорості взаємодії, що дозволить реалізовувати масштабні проєкти з мінімальними ризиками та максимальним ефектом для економіки країни [5].

Менеджмент інфраструктурних проєктів в Україні залишається складним, але водночас перспективним напрямком, що має вирішальне значення для економічного розвитку країни. Основними перешкодами на шляху ефективної реалізації таких проєктів є надмірна бюрократія, нестача фінансування, корупційні ризики та наслідки воєнних дій. Водночас існують значні можливості для бізнесу, зокрема через участь у державних тендерах, розвиток державно-приватного партнерства та залучення міжнародного фінансування. Використання інноваційних технологій та цифрових рішень також відкриває нові перспективи для оптимізації процесів управління та підвищення ефективності проєктів. Подальший розвиток інфраструктури вимагає комплексного підходу, який включає реформування системи управління, забезпечення прозорості фінансових потоків, адаптацію європейських стандартів та посилення взаємодії між державою, бізнесом і міжнародними партнерами. Для українських підприємств це можливість розширити свою діяльність, використовуючи нові інструменти фінансування та інноваційні підходи до реалізації проєктів. Успішне подолання існуючих викликів сприятиме формуванню сучасної, ефективної та конкурентоспроможної інфраструктури, яка стане основою для сталого економічного зростання країни.

Список використаних джерел: 1. Васильєв І. Реалізація інфраструктурних проєктів із цифровізації процесів управління організацією дорожнього руху: термінологічний аспект. *Управління розвитком складних систем*. 2024. № 58. С. 15-24. 2. Івахненко І. Перспективи

використання сучасних механізмів фінансування будівництва. *Економіка та суспільство*. 2021. № 25. **3.** Осадчий М. Л. Пріоритети стратегічного розвитку транспортно-інфраструктурних підприємств. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2024. №7-8 (320-321). С. 166-174. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2024-7-8-320-321-166-174>. **4.** Баришнікова В. В., Лотоцький О. В. Порівняльний аналіз моделей управління портами у країнах ЄС та їх адаптація для України. *Академічні візії*. 2024. № 37. **5.** Осадчий М.Л. Інституційно-економічні механізми розвитку інфраструктури господарювання морських портів України. *Ефективна економіка*. 2024. №11. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.104>.

УДК 339.138

Перерва К. А., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Багорка М. О.**, д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри маркетингу
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро, Україна

ВПЛИВ ОСОБИСТОГО РЕБРЕНДИНГУ МАРКА ЦУКЕРБЕРГА НА КОРПОРАТИВНИЙ БРЕНД НА ПРИКЛАДІ ПЛАТФОРМИ «МЕТА»

Ключові слова: лідерство, стиль лідерства, управління, ребрендинг, трансформація, конкурентоспроможність

В сучасних умовах досягнення високого рівня конкурентоспроможності є головним фактором успіху діяльності на ринку. У керівника бізнесу існує ряд можливостей для управління, що зумовлює актуальність вивчення впливу стилю лідерства Технологічний гігант, як Facebook, почав новий етап у розвитку - технологічний ребрендинг компанії та особистий ребрендинг генерального директора Марка Цукерберга.

Стиль лідерства являє собою проявом індивідуальності управління або влади, проявляється у специфіці окремого індивіда, що формує певні властивості взаємодії з аудиторією, представляє систему прийняття управлінських рішень. Стиль лідерства регулюється моральними якостями та характеристиками лідера [2].

Від стилю лідера залежить мотивація всередині бізнесу, взаємодія бізнесу з зовнішнім середовищем, методів вирішення конфліктів, клімат в колективі, ставлення цільової аудиторії до бізнесу.

Лідерство може призвести до досягнення спільної мети бізнесу, побудувати взаємовідносини, здійснювати ефективне управління діяльністю [2].

Марк Цукерберг є засновником соціальної мережі Facebook, Instagram, WhatsApp, Threads. У 2017 році Цукерберг вирішив об'єднати ці соціальні мережі в одну компанію - Meta. Діяльністю компанії стала розробка у сфері AR та VR у структур. Головною метою ребрендингу є:

- змінити ставлення цільової аудиторії до соціальних мереж;
- розробка метавсесвіту «Meta»;
- збільшити рівень конкурентоспроможності на ринку серед головних конкурентів (TikTok, iMessage, YouTube, Snapchat), зайняти лідируючі позиції;
- створення складних алгоритмів для виявлення небезпечного контенту, який знижує рівень конкурентоспроможності [1].

У жовтні 2021 року, зазнала критики збоку ЗМІ та власне ЦА. На основі цієї критики, вартість акцій компанії Facebook почали знижуватися. Генеральний директор компанії виразив занепокоєння та представив новий орієнтир компанії - метавсесвіт «Meta». Стиль управління

змінився та має ряд інновацій: культура відкритості; злиття та поглинання компаній в єдину систему; гнучкість та адаптивність; фокус на потребах споживачів [4].

Однак, ребрендинг включав особисту трансформацію генерального директора Марка Цукерберга. Дана трансформація є результатом таких факторів, що створюють доступний та більш людський образ, а саме:

- естетичні зміни. Довгий час, фірмовим стилем Цукерберга були «сірі футболки», але сьогодні, генерального директора можна помітити дизайнерські образи, що формують стильний імідж лідера;

- фізична трансформація. Цукерберг почав вести здоровий спосіб життя, займатися спортом. Особливу увагу було приділено заняттям фітнесом, змішаним бойовим мистецтвом (ММА). Це своєю чергою здивувало ЦА та сформувало стійкість, силу та дисциплінованість в іміджі лідера;

- еволюція присутності в соціальних мережах. Марк Цукерберг почав ділитися власними спогадами та досвідом, що підкреслює новий напрямок розвитку та сформував імідж лідера як ініціатора сучасних технологій [3].

Ребрендинг особистого бренду Марка Цукерберга було необхідністю для збереження конкурентних переваг «Meta» на ринку. Зміна уявлення про генерального директора як потужного, сильного, авантюрного лідера створює потужну маркетингову силу в сучасних реаліях. Даний перехід від власника соціальних платформ до лідера в сучасних технологій та метавесвіту був вдалим та відновив репутацію корпоративного бренду [6].

Використовуючи свої унікальні характеристики, взявши фокус на стратегію ребрендингу особистого бренду та технологічну трансформацію компанію зумовило зростання економічних та маркетингових результатів компанії. Очікується, що загальний дохід у 2025 році буде на рівні 39,5-41,8 мільярда доларів (зростання на 8-15%) [5].

Особистий ребрендинг Марка Цукерберга позитивно вплинув на корпоративний бренд «Meta» та став прикладом для інших компаній. Ефективність лідерства залежить від самого лідера, що займає цю позицію завдяки особистим характеристикам, знань, досвіду та вміння. Отже, ефективне управління діяльністю, збільшення конкурентоспроможності, збільшення довіри до корпоративного бренду може залежати від особистого бренду лідера.

Список використаних джерел: 1. Петрушко Л., Красніков Д. Цукерсвіт. Facebook тепер називається Meta. Ось як засновник соцмережі Марк Цукерберг пояснює ребрендинг – Forbes.ua. Forbes.ua | Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції, компанії. URL: <https://forbes.ua/news/kiberpank-po-tsukerbergovski-tsukerberg-pereimenoval-facebook-v-meta-i-vot-chto-on-rasskazal-zhurnalistam-o-rebrendinge-29102021-2692> (дата звернення: 10.03.2025). 2. Томах В., Дорошенко Т., Тимошенко Ю. Стилі лідерства та їх вплив на управління підприємством. Економіка та суспільство. 2024. № 60. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-149> (дата звернення: 10.03.2025). 3. A deep dive into meta's CEO mark zuckerberg transformation - by klind parangoni. By Klind Parangoni. URL: <https://klindparangoni.com/a-deep-dive-into-metas-ceo-mark-zuckerberg-transformation/> (дата звернення: 10.03.2025). 4. Marx P. Mark Zuckerberg's rebrand is a master class in distraction. Disconnect | Paris Marx | Substack. URL: <https://www.disconnect.blog/p/mark-zuckerbergs-rebrand-is-a-master-class-in-distraction> (дата звернення: 10.03.2025). 5. Meta reports fourth quarter and full year 2024 results. Meta Platforms, 2025. 8 p. URL: https://s21.q4cdn.com/399680738/files/doc_news/Meta-Reports-Fourth-Quarter-and-Full-Year-2024-Results-2025.pdf. 6. The remarkable rebrand of Mark Zuckerberg: how a ceo's personal reinvention can transform a corporate brand - daily brand. Daily Brand. URL: <https://dailybrand.co.zw/the-remarkable-rebrand-of-mark-zuckerberg-how-a-ceos-personal-reinvention-can-transform-a-corporate-brand/> (дата звернення: 10.03.2025).

УДК 33.021:005.332.4

Повна С.В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та адміністрування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРИ АНАЛІЗІ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН

Ключові слова: *аналіз конкурентоспроможності, конкурентоспроможність країни, сталий розвиток, стійкий розвиток*

Концепція сталого розвитку як триєдиність економічної, екологічної та соціальної складових має все зростаюче значення у сучасному світі, оскільки акцентує увагу на умовах, які дають шанс мати продовження нашої цивілізації у подальші століття і тисячоліття. Проблема правильного використання ресурсів планети стоїть досить жорстко, адже, хоча Україна наразі і має зворотні тенденції, все ж у світовому масштабі кількість людей, що проживає на планеті, лише за 60 років (1960-2023 рр.) зросла з 3 до 8,06 млрд осіб [1]. При цьому людство поставило за мету в майбутньому мати не менший рівень добробуту, ніж зараз, а кількість ресурсів планети з часом не збільшується.

Важливість урахування концепції сталого розвитку при оцінці рівня розвитку країн призвела до модифікації оцінки їх конкурентоспроможності, що проводиться у світовому масштабі [2]. Так, виник індекс глобальної стійкої конкурентоспроможності, який включає у себе 216 показників, які зібрані у 6 основних груп.

Першу групу складає індекс природного капіталу, який описує кліматичні умови і фізичне середовище, та включає оцінку земельних ресурсів, біорізноманіття, доступність води, наявність енергетичних та мінеральних ресурсів, рівень забруднення. Зрозуміло, що розширення людської діяльності зменшує природний капітал, при цьому людство має обмежені можливості щодо поліпшення доступності цього капіталу. За цим показником у 2024 р. Україна має 38 місце із 191 країни, а перші місця займають Бутан, Боснія та Герцеговина, Бразилія.

У другій групі розглядається індекс ресурсоефективності, що містить оцінку ефективності використання енергії, води та сировинних матеріалів, навіть якщо на даний час таких ресурсів у країні вистачає. Якщо відбувається надмірна експлуатація природних ресурсів та їх виснаження, це негативно впливає на можливість подальшого економічного зростання, оскільки передбачається, що в майбутньому на світових ринках ціни на природні ресурси будуть лише збільшуватись. За цим показником у 2024 р. Україна посідає 24 місце із 191 країни, а перші місця у списку займають Англія, Малаві та Швеція.

Третя група розглядає індекс інтелектуального капіталу та інновацій, та містить оцінку доступності освіти, інтенсивності наукових досліджень і розробок, а також розвитку нових бізнесів, в т.ч. високотехнологічних. Важливість індексу пояснюється необхідністю мати робочі місця, що створюють високу додану вартість, а це можливо скоріше у переробній промисловості, яка конкурентоспроможна на світовому ринку та базується на інноваційних розробках. Україна за цим індексом має 80 місце із 191 країни, а перші місця мають Корея, Китай та Швейцарія, і продовжують список найрозвинутіші країни світу.

Четверта складова – індекс соціального капіталу, складається з оцінки доступності охорони здоров'я, освіти, рівня криміналізації суспільства, ступеня свободи та задоволеності життям. Така група показників хоча прямо і не пов'язана з економічними результатами, але свобода самовираження та відсутність насильницьких конфліктів є передумовами для активного розвитку бізнесу. Україна займає 60 місце із 191 країни, а перші місця займають Японія, Нідерланди та Франція.

П'ята складова – індекс економічної стійкості, включає оцінку безпечності та якості бізнесового середовища, конкурентоспроможності бізнесу, участі жінок в економіці, фінансових ринків та базових економічних індикаторів (ВНД, темпи зростання, ринкові індикатори). Цей індекс призначений для вимірювання кількісних успіхів в економіці, що визначають можливості поліпшення життя людей. Україна зайняла 68 позицію серед 191 країни, а перші місця мають Австрія, Ірландія та Польща.

Шоста складова – індекс ефективності уряду, що базується на результатах його діяльності, включає оцінку урядової згуртованості (публічних сервісів, освітнього бюджету), фізичної інфраструктури, легкості ведення бізнесу, фінансової стабільності, рівня корупції. Оцінка індексу базується на якості нормативно-правової бази та інституційного середовища, що є основою для ефективного використання та розвитку всіх форм капіталу. За цим напрямом Україна має 88 місце, перші місця зайняли Швеція, Данія та Фінляндія.

Загальна позиція України в індексі стійкого розвитку є досить гарною (47 місце із 191 країни), особливо зважаючи на війну що триває. Найкращі позиції країна має за природним капіталом та його використанням (відповідно 38 та 24 місця), а найгірші – за індексом інтелектуального капіталу та інновацій, а також ефективності уряду (відповідно 80 та 88 місця).

Відзначимо, що далеко не за всіма складовими загального рейтингу першість мають розвинуті країни. Але їх позиція є визначальною за більшістю критеріїв, особливо за тими, які залежать від правильної організації суспільства. Також важко заперечити, що для забезпечення сталого розвитку суспільства необхідні фінансові вкладення, які також є більш доступними для розвинутих країн [3]. А в умовах нестабільності зовнішнього середовища, які зараз спостерігаються в Україні, характерним є не лише відсутність додаткових вкладень, але і втрата тих, які були зроблені раніше.

Отже, для розвитку України в напрямі стійкого конкурентоспроможного розвитку найважливіший критерій – це вдосконалення організації влади та наближення до європейського законодавства як такого, що представляє правильну модель організації суспільства, яка дозволяє створювати на накопичувати цінності, а також розвиток суспільства в напрямі підтримки інтелектуального капіталу та інновацій, що, у свою чергу, неможливо забезпечити без інституційного середовища, яке створює умови безпеки та зменшення ризиків для людей та вкладеного капіталу.

Список використаних джерел: 1. Population, total. World bank group. URL: https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?most_recent_value_desc=false&view=chart. 2. The Global Sustainable Competitiveness Index. 2024. URL: <https://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/downloads>. 3. Дубина М., Сердюк Д. Забезпечення сталого розвитку України в умовах невизначеності та турбулентності зовнішнього середовища. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. №4(36). С. 9-25.

УДК 658:336

Поліщук О.Г., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Клименко Т.В.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки,
обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РОЛЬ АНАЛІТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ

Ключові слова: *аналітика, економічна безпека, бізнес, аналітичні інструменти.*

У процесі забезпечення економічної безпеки бізнесу в умовах економічної невизначеності важливою є якісна аналітика, що дозволяє виявляти та оцінювати ризики, оптимізувати процес прийняття управлінських рішень, а також ефективно адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі.

Бізнес-аналітика є сферою, яка динамічно розвивається та інтегрує методи й інструменти з різних галузей (математика, статистика, інформатика, менеджмент і економіка) для збору, аналізу та інтерпретації даних з метою покращення процесу прийняття рішень у бізнесі. Її значення в сучасному світі зростає, оскільки вона дає підприємствам змогу здобувати конкурентні переваги та досягати успіху в умовах високої конкуренції [1].

Основні компоненти аналітичного забезпечення економічної безпеки включають: економічну теорію, що забезпечує функціонування системи; методи аналітичної економіки; організацію аналітичного забезпечення в системі економічної безпеки; функціональні складові цієї організації [2].

У ході аналітичного дослідження бізнесу виявляються потенційні ризики, спричинені економічними або політичними коливаннями в країні та світі, простежуються їх фінансові наслідки, що дозволяє розробляти та реалізовувати стратегії їх уникнення або зменшення негативного впливу. Аналітичними інструментами при управлінні ризиками економічної безпеки є моделювання та аналіз сценарії, що дають змогу прогнозувати можливі зміни і розробляти ефективні заходи для зниження цих ризиків.

Необхідним етапом в управлінні є фінансове прогнозування та бюджетування, що сприяє передбаченню та економічному плануванню грошових потоків для забезпечення платоспроможності бізнесу та ліквідності його майна, а також дозволяє економічно обґрунтовувати рішення в реалізації інвестиційної політики.

На основі дослідження ринкових тенденцій, поведінки та вподобань споживачів, стратегії конкурентів підприємства спроможні розробляти стратегії підвищення попиту на свою продукцію (товари, послуги), вдосконалювати цінову політику, диверсифікувати діяльність задля нарощування доходів. Окрім цього, в складних умовах функціонування бізнесу в Україні, викликані низкою проблем, спричинених, зокрема, воєнними діями на території країни, аналітика дозволяє оптимізувати ланцюги поставок, виявляти проблемні місця та покращувати стратегії закупівлі запасів, зокрема за рахунок альтернативних постачальників.

Зауважимо, що аналізуючи процеси, які відбуваються всередині підприємства, можна виявити неефективне використання ресурсів та проблеми у взаємодії структурних підрозділів, наприклад, порушення внутрішньої логістики. Це дозволить оперативно впроваджувати заходи щодо оптимізації діяльності, зокрема, через підвищення продуктивності використання ресурсного потенціалу, автоматизацію рутинних операцій, впровадження режиму економії тощо. Щодо продуктивності праці, то на основі аналітичних даних керівництво зможе оцінити, наскільки ефективно працюють працівники, оптимізувати штатний персонал, а також виявити талановитих працівників з високим рівнем професійних навичок для їх подальшого розвитку та ефективного використання в ключових напрямках функціонування підприємства.

Аналітичні інструменти відіграють ключову роль у довгостроковому стратегічному плануванні, оскільки передбачають оцінку тенденцій та прогнозування майбутніх економічних

умов функціонування. Завдяки постійному моніторингу макроекономічних і галузевих індикаторів підприємство може коригувати свої стратегії відповідно до майбутніх можливостей і викликів. Окрім того, аналітика допомагає оцінювати нові ринки та інвестиційні можливості, що дає змогу ухвалювати обґрунтовані рішення, знижувати високі ризики та максимізувати прибутковість у нових напрямках.

За результатами дослідження можна зробити висновок про виняткову роль аналітичних досліджень у забезпеченні економічної безпеки бізнесу. Вони дозволяють ухвалювати обґрунтовані рішення, ефективно управляти ризиками, підтримувати фінансову стійкість і платоспроможність, адаптувати стратегії розвитку підприємства до змінних економічних умов і забезпечувати довгострокову конкурентоспроможність.

Список використаних джерел: 1. Касьянюк С.В., Касьянюк О.С. Бізнес-аналітика та її роль в діяльності підприємства. *Інфраструктури ринку*. 2024. Вип. 78. С. 14-18. 2. Кононова І.В. Використання методів економічної аналітики для забезпечення економічної безпеки соціально-економічних систем. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2023. Випуск 2 (39). С. 96-101.

УДК 004.77:339.1:658.8

Приставка О.М., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Науковий керівник: **Перетяцько Ю.М.** канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК З ІНСТРУМЕНТ ТРЕЙД-МАРКЕТИНГУ

Ключові слова: *трейд-маркетинг, бренд-маркетинг, візуалізація, візуали, акції, стратегія, шляхи впровадження, QR-теги, он-лайн платформи.*

В умовах цифровізації, а також викликів пов'язаних із повномасштабним вторгненням актуальності набувають он-лайн сервіси з продажу та доставки товарів повсякденного вжитку, продуктів харчування, інструментів тощо. На ринку затребуваними стають служби доставки, які працюють в кооперації з виробником (Glovo, Mister AM), так і власні служби доставки великих і малих ритейлерів чи закладів громадського харчування (ЛОКО, Pizza Bit). Вся ця інфраструктура допомагає замовити та отримати необхідні товари віддалено.

Розвиток подібних сервісів розширює кон'юнктуру ринку і, на ряду з каналом сучасної та традиційної торгівлі, створює ще один, додатковий, канал торгівлі для великих компаній виробників ринку FMCG – цифровий або ж Digital. Як наслідок, перед бізнесом загалом та трейд-маркетингом компанії зокрема постають оновлені варіації вже відомих викликів: «Як вплинути на поведінку споживача в точці продажу?»; «Як спонукати до імпульсних замовлень?»; «Яке розташування товару оптимальне?»; «Як збільшити об'єм продажів за рахунок акцій?».

Рітейлові мережі супермаркетів, які одночасно розвили напрямом електронної торгівлі мають власні інтернет платформи (інтернет магазини) та систему їх обслуговування і доставки. Деякі мережі розпочали бізнеси як онлайн магазин і зараз переходять до «офлайн» формату, одночасно підтримуючи доставку своїх товарів. Можна виділити платформу як он-лайн меню закладів (QR-теги), часто вони виступають місцем колаборації закладу його відвідувача або замовника, та служби доставки.

Всі ці види платформ мають спільні риси: категоризація продукції, що продається; візуалізація товарів і послуг; опис характеристик товару\послуги; промо; відгуки на товар; доставка; поради покупцеві; пошук товару.

Всі платформи мають мету підвищення продажів та прибутків, залучення більшої кількості покупців. Категоризація допомагає з навігацією по сайту магазину, а також допомагає налаштувати трек покупця та його переміщення по сайту, що дозволяє рекомендувати супутні, акційні товари та спонукати до спонтанної покупки.

Візуалізація товарів і послуг на сайті дає змогу покупцеві впізнати вже знайомий товар та полегшити його вибір.

Опис та основні характеристики – допомагають визначити приналежність товару, його основні показання до вжитку.

Промо на товар, що анонсується в топері інтернет магазину, або на головній сторінці, чи як рекомендований товар при використанні пошуку допомагає в підвищенні вірогідності спонтанної покупки, що підвищують продажі.

Відгуки про товар і поради покупцеві також підвищують обізнаність покупця\споживача про товар. Як наслідок чим більше споживач знає про товар, тим вірогідніше він його обере.

Не зважаючи на тип або вид інтернет магазину чи платформи, виходячи із всього описаного вище, можна зробити декілька основних акцентів, звернувши увагу на які, трейд-маркетолог вплине на споживача і допоможе схилити його вибір в сторону свого продукту\товару\бренду:

- в першу чергу менеджери компанії мають контролювати всі ресурси та платформи на яких представлені її товари. Від великих маркетплейсів до індивідуальних онлайн меню найменшого закладу. Обов'язки можна розподілити від менеджера по ключовим клієнтам – ключові мережі і великі маркетплейси, до онлайн меню закладу, який обслуговує мерчендайзер\торговельний представник.

- слідкувати за зовнішнім виглядом і візуалізацією продукції. Фото товарів повинно бути чітким, якісним, в правильних кольорах і повністю відповідати оригіналу. Можливо, розміщувати декілька фото: як товар поштучно, так і в пакуванні (ящик, палета в залежності від продукції).

- обов'язково має бути встановлений повний розлогий опис товару, що містить як основні характеристики, так і приклади до його вживання. Крім того, у разі, якщо це дозволяє платформа, може використовуватися скорочений опис.

- якщо компанія FMCG проводить акції зі зниження ціни чи мають спеціальні пропозиції для кінцевого споживача і інтернет магазин приймає в ній участь, то візуалізація пропозиції з логотипами бренду або візуалами самої пропозиції з СКЮ повинні бути обов'язково розміщені на початковій сторінці інтернет магазину та бути в рекомендованих як спеціальна пропозиція.

- рекомендовані товари потрібно використовувати в спеціальних пропозиціях якщо вони присутні на платформі. Наприклад, якщо покупець шукає собі викрутку, то в рекомендованих можуть з'являтися шурупи виробництва вашої компанії.

- одним з ефективних інструментів останнім часом виступають «вподобайки», які поставлені товару.

Отже, зазначені аспекти можуть значно покращити продажі продукції компанії, її пізнаваність в очах постійних покупців\споживачів. В масштабах маркетплейсів країни дозволить якісно візуалізуватись вже навіть на етапі запиту про товар в пошукових системах. Подальшим кроком має бути підвищення рівня дистрибуції та розширення лінійки співпраці з маркетплейсами.

УДК 332.12.656.2

Продіус Ю.І., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри міжнародного менеджменту та інновацій

Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

РЕСУРСНО-ПРОЦЕСНА СТРУКТУРА ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПІДСИСТЕМ МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ЇХ ІННОВАЦІЙНА ОРІЄНТОВАНІСТЬ

Ключові слова: *менеджмент, функціональні підсистеми, структура, інновації, система, ресурси.*

У сучасних умовах динамічного розвитку бізнесу та зростаючої конкуренції українські підприємства потребують впровадження ефективних управлінських практик [1-2]. Одним із ключових аспектів успішного менеджменту є ресурсно-процесна структура функціональних підсистем, що дозволяє оптимізувати внутрішні процеси і забезпечити інноваційну орієнтованість. Ресурсно-процесна структура функціональних підсистем менеджменту – це система, що відображає взаємозв'язок між ресурсами (людськими, фінансовими, матеріальними, інформаційними) та процесами, що реалізуються в межах функцій менеджменту та складається з п'яти основних функціональних підсистем, які формують основу для ефективного управління підприємством:

1. Фінансова підсистема. Здійснює управління фінансовими ресурсами, планування бюджету, аналіз витрат та доходів, а також забезпечення фінансової стабільності. Інноваційна орієнтованість фінансової підсистеми може проявлятися у впровадженні нових технологій для автоматизації фінансових процесів.

2. Виробнича підсистема. Здійснює організацію виробничих процесів, управління якістю продукції та оптимізацію використання виробничих потужностей. Інновації в цій підсистемі можуть включати впровадження використання методів lean-manufacturing та системи управління якістю.

3. Маркетингова підсистема. Маркетингова підсистема відповідає за дослідження ринку, управління брендом. Інноваційна орієнтованість в цій сфері може включати впровадження нових каналів комунікації та використання соціальних медіа для залучення клієнтів.

4. Підсистема управління персоналом. Управління персоналом є критично важливим чинником успіху підприємства. Ця підсистема займається підбором, навчанням та розвитком співробітників. Інноваційність може проявлятися у впровадженні нових форм та нових підходів до навчання та розвитку персоналу.

5. Інформаційна підсистема. Охоплює апаратні засоби (комп'ютери, сервери, мережі), програмні продукти (системи управління базами даних), а також методики та процедури, які використовуються для обробки інформації. Використання систем управління підприємством (ERP) та аналітичних платформ дозволяє автоматизувати процеси, знижувати витрати та покращувати прийняття рішень. Інноваційність може проявлятися у впровадженні краудтехнологій.

Кожна функціональна підсистема повинна бути інтегрована в загальну стратегію інноваційного розвитку підприємства, бути готовою адаптуватися до змінюваного середовища та використовувати нові можливості для зростання та впровадження нових технологій. На думку автора, необхідно розробити стратегічний підхід до управління інноваціями, який включає створення крос-функціональних команд, а також розвиток культури інновацій, де кожен співробітник буде мотивований пропонувати та реалізовувати нові ідеї. Використання систем управління підприємством (ERP) та аналітичних платформ дозволяє автоматизувати процеси, знижувати витрати та покращувати прийняття рішень. Для підвищення інноваційної орієнтованості підприємства важливо налагоджувати партнерства з університетами, науковими

установами та іншими компаніями. Співпраця з зовнішніми експертами може допомогти в розробці нових продуктів, технологій та ринкових стратегій.

Таким чином, ресурсно-процесна структура функціональних підсистем менеджменту є основою для забезпечення ефективності та інноваційної орієнтованості підприємства. Впровадження сучасних технологій, стратегічне управління інноваціями та активна співпраця з зовнішніми партнерами дозволяють підприємствам не лише адаптуватися до викликів сучасного ринку, а й стати лідерами в своїх галузях. Інновації не повинні бути епізодичним явищем, а мають стати невід'ємною частиною корпоративної культури кожного підприємства.

Список використаних джерел: 1. Сучасні концепції менеджменту: навч. посібник / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.І.Федулової. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 536 с. 2. Орловська О.В. Формування та становлення системи менеджменту в Україні. *Науковий вісник НЛТУ: зб. наук.-техн. праць. Львів:РВВ НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.3. С. 180-186.

УДК 658.012.4:005.3

Резніченко Н. А., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Продіус Ю. І.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри міжнародного менеджменту та інновацій

Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

КРАУДМЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Ключові слова: *краудменеджмент, краудсорсинг, управління, інновації, цифрові технології.*

Сучасний світ характеризується швидкими змінами, викликаними цифровими технологіями, глобалізацією та зростаючою конкуренцією [1]. У таких умовах традиційні методи управління організаціями часто виявляються недостатньо ефективними, що вимагає застосування нових підходів до координації процесів і ухвалення рішень. Одним із таких інноваційних підходів є краудменеджмент – методологія управління, що базується на використанні колективного інтелекту, цифрових платформ і механізмів краудсорсингу для залучення широкої аудиторії до виконання завдань та прийняття стратегічних рішень.

Стивен Селигман визначає краудменеджмент як "управління взаємодією людей у великих групах з метою запобігання хаосу, забезпечення безпеки та комфорту" [3]. Він акцентує увагу на безпеці і організації простору, особливо під час масових заходів, де велика кількість людей може призвести до небажаних ситуацій.

А ось для Майкл Е. Джонсона краудменеджмент — це взаємодія фізичних, соціальних і технологічних факторів для забезпечення оптимального результату в ситуаціях масових скупчень [2]. Він підкреслює роль технологій, зокрема мобільних додатків і систем моніторингу, для зменшення ризиків під час великих подій.

Краудменеджмент поєднує в собі принципи відкритого управління, гнучкості та інтерактивної взаємодії. Він передбачає залучення зовнішніх і внутрішніх експертів, працівників, клієнтів, а також зацікавлених осіб до процесів прийняття рішень [4]. Це дозволяє компаніям та організаціям не лише зменшувати витрати, а й отримувати доступ до унікальних знань, компетенцій і творчих ідей, що сприяють підвищенню інноваційного потенціалу та ефективності управління.

Ключовою особливістю краудменеджменту є його технологічна база: сучасні цифрові платформи, мобільні додатки, соціальні мережі та спеціалізовані онлайн-спільноти.

Використання цих інструментів дозволяє швидко та ефективно збирати ідеї, оцінювати їхню життєздатність і організувати реалізацію найкращих рішень. Прикладами успішного застосування краудменеджменту є проекти, що реалізуються великими корпораціями (наприклад, Lego Ideas, NASA Solve), державними установами та некомерційними організаціями.

Основні аспекти краудменеджменту

1. Колективний інтелект і його роль у прийнятті рішень

Колективний інтелект є основою краудменеджменту, оскільки дозволяє залучати велику кількість учасників до генерації ідей та розв'язання проблем. Використання краудсорсингових платформ дає змогу акумулювати думки експертів, споживачів та зацікавлених сторін, що підвищує якість управлінських рішень [2].

2. Технологічні платформи та інструменти краудменеджменту

Ключовими інструментами краудменеджменту є цифрові платформи, соціальні мережі та мобільні додатки. Вони сприяють швидкому збору інформації, аналізу даних і координації учасників. Наприклад, платформи типу Kickstarter і GoFundMe допомагають у фінансуванні проєктів через краудфандинг, а OpenIDEO використовує краудсорсинг для пошуку рішень соціальних проблем.

3. Взаємодія організацій із громадськістю та співробітниками

Краудменеджмент дозволяє залучати клієнтів і співробітників до розробки продуктів, послуг і стратегій. Це підвищує лояльність та задоволеність споживачів, а також покращує корпоративну культуру. Наприклад, компанія Starbucks реалізує програму My Starbucks Idea, де клієнти пропонують нові концепції та ініціативи.

4. Мотивація учасників у краудменеджменті

Важливим елементом ефективного краудменеджменту є мотивація учасників. Вона може бути як фінансовою (грошові винагороди, гранти), так і нематеріальною (визнання, кар'єрні можливості, можливість участі в інноваційних процесах) [5]. Застосування гейміфікації також сприяє підвищенню активності учасників.

5. Проблеми та виклики краудменеджменту

— контроль якості. Оскільки краудменеджмент передбачає залучення великої кількості учасників, необхідно мати механізми перевірки та відбору кращих ідей;

— конфіденційність і безпека даних. Відкритість краудменеджменту може створювати ризики витоку інформації та порушення авторських прав;

— стійкість учасників. Підтримка мотивації та довготривала участь людей є ключовим фактором для ефективного функціонування краудменеджменту.

6. Приклади успішного застосування краудменеджменту

— NASA - агенція активно використовує краудсорсингові конкурси для вирішення інженерних задач;

— Lego Ideas - платформа, яка дозволяє фанатам створювати власні проекти конструкторів і отримувати роялті у разі комерційного успіху;

— Wikipedia - модель відкритого управління, що дозволяє будь-кому редагувати та вдосконалювати енциклопедичний контент.

Краудменеджмент є інноваційним інструментом управління, який дає змогу організаціям ефективно залучати колективний інтелект, використовувати цифрові платформи та розширювати можливості співпраці [1]. Використання краудменеджменту у бізнесі, науці та державному управлінні сприяє швидкому прийняттю якісних рішень, покращенню взаємодії з громадськістю та підвищенню інноваційного потенціалу організацій. Попри виклики, цей підхід

має значний потенціал і може стати основою для подальшого розвитку цифрового менеджменту та стратегічного управління.

Список використаних джерел: 1. Tapscott D., Williams A. Wikinomics: How Mass Collaboration Changes Everything. Penguin, 2006. 2. Surowiecki J. The Wisdom of Crowds. Anchor, 2005. 3. Howe J. Crowdsourcing: Why the Power of the Crowd Is Driving the Future of Business. Crown Business, 2008. 4. Brabham D.C. Crowdsourcing. MIT Press, 2013. 5. Malone T.W., Laubacher R., Dellarocas C. The Collective Intelligence Genome. MIT Sloan Management Review, 2010.

УДК 658.6

Рибальченко С.В., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Микитась А.В.**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНО-АКТИВНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Ключові слова: *інноваційне підприємництво, економічна нестабільність, безпекоорієнтований підхід, антикризові стратегії*

Економічна нестабільність створює суттєві виклики для підприємств, особливо тих, що активно займаються впровадженням інновацій. Нестабільність ринків, коливання попиту, інфляційні процеси, зміни в законодавстві та геополітичні ризики потребують адаптації стратегій управління підприємствами. В умовах невизначеності важливо визначити ефективні підходи до управління, що сприятимуть сталому розвитку та збереженню конкурентних переваг.

Основними викликами інноваційно-активних підприємств є [1, с. 92-94]:

1. Фінансові ризики – труднощі із залученням інвестицій та кредитуванням.
2. Нестабільність ринкового середовища – коливання попиту, зміни в регуляторній політиці.
3. Технологічні виклики – необхідність швидкого впровадження нових технологій.
4. Кадрові проблеми – збереження та залучення висококваліфікованих фахівців.
5. Конкурентний тиск – зростання кількості гравців на ринку та боротьба за ресурси.

До основних стратегій управління інноваційно-активними підприємствами в умовах економічної нестабільності відносяться [2, с. 457-503; 3, с. 5-7]:

1. Диверсифікація ризиків – диверсифікація бізнес-моделі передбачає розширення асортименту продукції та ринків збуту. Підприємства можуть розглядати вихід на міжнародні ринки, запровадження нових каналів продажу та інвестування в альтернативні напрямки діяльності.

2. Гнучке стратегічне планування – у сучасних умовах важливо використовувати сценарне планування, що дозволяє оперативно реагувати на зміну зовнішніх факторів. Це передбачає аналіз можливих варіантів розвитку подій та розробку відповідних дій.

3. Цифрова трансформація – автоматизація бізнес-процесів, використання великих даних (Big Data), впровадження штучного інтелекту дозволяють підвищити ефективність роботи підприємства, скоротити витрати та покращити якість прийняття рішень.

4. Оптимізація фінансових ресурсів – раціональне використання ресурсів, запровадження антикризових заходів та пошук альтернативних джерел фінансування (венчурний капітал,

краудфандинг, державно-приватне партнерство) допомагають підтримати стабільність підприємства.

5. Безпекоорієнтований підхід – формування культури ризик-менеджменту, впровадження систем безпеки та антикризових механізмів дозволяють підприємствам зменшити вплив зовнішніх негативних факторів та забезпечити стійкість до кризових явищ.

6. Інноваційне партнерство – співпраця з науковими установами, університетами, стартапами та міжнародними організаціями сприяє пришвидшенню інноваційних процесів та розширенню можливостей для розвитку підприємств.

Стратегії управління підприємствами в умовах економічної нестабільності широко застосовують такі всесвітньо відомі інноваційно-активні компанії, як:

- Tesla – компанія активно використовує цифрову трансформацію, інвестує в штучний інтелект та автоматизацію, що допомагає їй адаптуватися до нестабільних ринкових умов;

- SpaceX – диверсифікує ризики, виходячи на різні ринки (космічний туризм, військові контракти, супутниковий інтернет Starlink), що мінімізує вплив економічних криз;

- Amazon – впровадження гнучкого стратегічного планування через використання великих даних (Big Data) дозволило швидко адаптуватися до змін попиту під час пандемії;

- Pfizer – інноваційне партнерство з біотехнологічними компаніями (наприклад, BioNTech) дозволило швидко розробити вакцину від COVID-19, що забезпечило фінансову стабільність;

- Toyota – активно використовує безпекоорієнтований підхід, що включає впровадження систем ризик-менеджменту та розподіл постачальницьких ланцюгів для уникнення перебоїв у виробництві.

В Україні до таких компаній можна віднести:

- Ajax Systems – розробник інноваційних систем безпеки, який використовує цифрову трансформацію та автоматизацію для зміцнення позицій на світовому ринку;

- Rozetka – український лідер у сфері e-commerce, який впроваджує інноваційні логістичні рішення, автоматизацію складів та гнучке планування;

- Grammarly – компанія, що використовує штучний інтелект для аналізу текстів і постійно вдосконалює продукт, незважаючи на нестабільність ринків;

- Новатек-Електро – виробник інноваційного електротехнічного обладнання, що впроваджує стратегії ризик-менеджменту та розширює експортні можливості;

- Ukravit – лідер у сфері агрохімії та біотехнологій, що інвестує в наукові розробки та співпрацює з університетами для створення нових екологічних рішень.

Отже, економічна нестабільність вимагає від інноваційно-активних підприємств гнучкості, адаптивності та стратегічного підходу до управління. Впровадження безпекоорієнтованих стратегій, цифрової трансформації, фінансової оптимізації та інноваційного партнерства дозволить підприємствам не лише вижити в умовах нестабільності, а й забезпечити довгостроковий розвиток.

Список використаних джерел: 1. Микитась А. В. Типологія механізмів дотримання економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2019. №1. С. 91-96. 2. Притис В. І. Умови реалізації безпекоорієнтованого управління підприємствами з урахуванням існуючих загроз. *Бізнес Інформ*. 2020. №3. С. 453–548. 3. Юринець З. В., Замроз М. В., Стрільчук Р. М. Стратегія інноваційного розвитку підприємств: менторський підхід. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. №5(14). С. 3-7.

УДК 005.591.6:35.073.53

Санжара О.В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Повна С.В.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та адміністрування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

***Ключові слова:** публічні закупівлі, інноваційна політика, стратегія реформування публічних закупівель, прозорість публічних закупівель*

Державне стимулювання інноваційного розвитку у сфері публічних закупівель тісно пов'язане з державною інноваційною політикою, яка передбачає розробку заходів для планування, заохочення та регулювання інноваційної діяльності. Її метою є ефективне використання науково-технологічного потенціалу країни задля покращення економічної, екологічної та соціальної ситуації. Інноваційна політика поєднує науково-технічні та промислові аспекти, сприяючи співпраці між установами, що створюють, поширюють і застосовують знання, формуючи таким чином національну інноваційну систему.

Відповідно до національного законодавства, інноваційна діяльність включає процеси впровадження та комерціалізації результатів наукових досліджень і розробок, які сприяють виходу на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Динамічний економічний розвиток безпосередньо залежить від ефективного впровадження інновацій у різних сферах діяльності [1].

З огляду на це, в Україні запроваджено державну політику у сфері інновацій публічних закупівель, що включає розробку комплексу заходів, спрямованих на планування, підтримку та регулювання інноваційних процесів. Суттєві зміни в законодавстві, яке регулює сферу публічних закупівель, кілька ключових змін, сприяли покращенню прозорості, ефективності та боротьбі з корупцією.

Одна з ключових функцій держави – забезпечення суспільних потреб шляхом закупівлі товарів, робіт і послуг із раціональним використанням бюджетних коштів.

Одним із важливих викликів у сфері публічних закупівель є ефективне впровадження проєктів, спрямованих на відновлення об'єктів, зруйнованих через повномасштабну збройну агресію Російської Федерації.

Однією з ключових проблем, що досі потребує вирішення, є подальша гармонізація законодавства України у сфері публічних закупівель із директивами ЄС, що безпосередньо впливає на процес надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. Водночас нові виклики, спричинені повномасштабною збройною агресією Російської Федерації, вимагають створення належних умов для ефективного впровадження проєктів з відбудови країни. Це все зазначено в Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024-2026 роки затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02 лютого 2024 р. № 76-р [2].

Серед основних напрямків стратегії є: узгодження законодавства України у сфері публічних закупівель із директивами ЄС; розвиток інституційної структури публічних закупівель; реалізація проєктів відбудови України; професіоналізація сфери публічних закупівель; удосконалення електронної системи закупівель; активне залучення громадянського суспільства до розвитку сфери закупівель; міжнародне співробітництво у цій сфері.

Для підвищення ефективності та прозорості публічних закупівель у Prozorro протягом 2024-2026 років планується впровадження: електронної форми тендерної документації та тендерних пропозицій; електронних скарг; формування електронних контрактів у Prozorro Market;

інтеграції Prozorro із платформою Dream тощо.

Інноваційна роль публічних закупівель полягає у створенні економічних умов для розробки принципово нової продукції або товарів, робіт і послуг із покращеними споживчими характеристиками. Водночас у світовій практиці не існує універсального правового механізму стимулювання інновацій у сфері публічних закупівель – кожна країна формує власний підхід відповідно до особливостей своєї економіки.

Основним законодавчим актом, що регулює сферу публічних закупівель, є Закон України «Про публічні закупівлі» № 922-VIII від 25 грудня 2015 р. (зі змінами) та відповідні нормативно-правові акти, ухвалені для його реалізації [3].

Варто зазначити, що повномасштабне вторгнення Російської Федерації та запровадження воєнного стану спричинили значні зміни у регулюванні публічних закупівель. Зокрема, було фактично скасовано конкурентні процедури закупівель через ухвалення постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 169 «Деякі питання здійснення оборонних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану» [4]. Згодом відбулося часткове повернення до прозорих та конкурентних процедур, що було закріплено у постанові Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2022 р. № 1178 «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії воєнного стану та протягом 90 днів після його завершення» [5].

Зміни стали необхідними через особливості воєнного стану та потребу гарантувати національну безпеку, обороноздатність, а також збереження економічної стабільності та соціального розвитку. У зв'язку з цим було внесено корективи до законодавства та вдосконалено механізми проведення закупівель, що дозволило підвищити оперативність, спростити процедури та знизити корупційні ризики.

Основною метою впроваджених змін інноваційного розвитку у сфері публічних закупівель є:

- підвищення рівня прозорості та покращення доступу до тендерної інформації;
- спрощення процесів для малого бізнесу та зниження адміністративних перешкод;
- зміцнення контролю та моніторингу з метою запобігання корупції та зловживанням;
- розширення конкуренції за рахунок застосування сучасних цифрових рішень та електронних аукціонів;
- впровадження державних закупівель інноваційних розробок.

Таким чином, впровадження інновацій в сфері публічних закупівель є важливим кроком для покращення її ефективності та боротьби з корупцією. Проте, для досягнення максимального результату необхідно постійно удосконалювати процеси та забезпечувати належний рівень реалізації змін у практиці.

Список використаних джерел: 1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 №40-IV: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>. 2. Стратегія реформування системи публічних закупівель на 2024-2026 роки та затвердження операційного плану з її реалізації у 2024-2025 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 лютого 2024 р. № 76-р. Офіційний вісник України. 2024. № 18. С. 79. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2024-%D1%80#Text>. 3. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>. 4. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 169 «Деякі питання здійснення оборонних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-%D0%BF#Text>. 5. Постанова Кабінету Міністрів України № 1178 від 12 жовтня 2022 р. "Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування" (зі змінами): URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text>.

УДК 33.339.3

Свириденко О.А., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Попело О.В.**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри менеджменту та адміністрування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ключові слова: *цифрові технології, логістична система, торговельне підприємство, розвиток, цифровізація*

Перспективи розвитку логістичної системи торговельного підприємства в епоху цифрових технологій є одним із актуальних питань сучасного бізнесу. Впровадження інноваційних рішень у сферу логістики дозволяє суттєво підвищити ефективність постачання, скоротити витрати та покращити рівень обслуговування клієнтів. Цифровізація процесів змінює традиційні підходи до управління ланцюгами постачання, роблячи їх більш гнучкими та адаптивними до змін ринкового середовища. Особливо актуальним впровадження цифрових технологій в логістиці є для українських підприємств, оскільки з початком повномасштабного вторгнення з боку росії в Україну частина логістичних ланцюгів була знищена, що вимагає від підприємств формування нового логістичного потоку для налагодження своєї діяльності.

Одним із ключових напрямів розвитку логістики в умовах цифровізації є використання штучного інтелекту та аналітики великих баз даних. Системи на основі ШІ дозволяють прогнозувати попит, оптимізувати маршрути доставки та автоматизувати процеси управління запасами. Це, в свою чергу, допомагає торговельним підприємствам уникати дефіциту або надлишку товарів, що є критичним для ефективного функціонування бізнесу [1].

Ще одним важливим аспектом є інтеграція IoT (інтернету речей) у логістичні процеси, оскільки завдяки підключеним пристроям та сенсорам підприємства можуть у реальному часі відстежувати стан вантажів, контролювати умови їх транспортування та швидко реагувати на можливі проблеми. Автоматизація складів також є важливим трендом, який впливає на розвиток логістичних систем. Роботизовані системи комплектування замовлень, дрони для інвентаризації та автономні транспортні засоби допомагають значно прискорити обробку товарів та зменшити людський фактор у процесах логістики, що є актуальним для великих торговельних підприємств, які обробляють тисячі замовлень щодня [2].

Перспективним напрямом є впровадження блокчейн-технологій у логістичні ланцюги через децентралізовані реєстри, які забезпечують прозорість та безпеку операцій, дозволяючи учасникам ланцюга постачання відстежувати всі етапи руху товару. Це сприяє підвищенню довіри між партнерами та зменшенню ризиків шахрайства.

Отже, цифрові технології відкривають нові можливості для розвитку логістичних систем торговельних підприємств за рахунок впровадження інноваційних рішень, які допомагають не лише оптимізувати витрати та підвищити ефективність, а й забезпечують конкурентоспроможність у динамічному ринковому середовищі.

Список використаних джерел: 1. Гоменюк М. О. Розвиток логістики на основі впровадження процесів діджиталізації. *Ефективна економіка*. 2020. №2. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.2.51. 2. Наконечна Т.В., Гринів Н.Т. Застосування новітніх технологій у логістичній діяльності підприємств. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2021. №5. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-5-4>

УДК 332.1, 351, 352, 353

Семигуліна І.Б., канд. екон. наук, науковий співробітник

Ярошенко І.В., канд. екон. наук, старший дослідник, завідувач відділу

Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, м. Харків, Україна

ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО І ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

***Ключові слова:** законодавче забезпечення, просторовий розвиток, сталий розвиток, публічне управління, регіон, територія, громада, регіональна політика, політика відновлення, євроінтеграція, реформа децентралізації.*

Більш ніж три десятиліття поспіль перевагами при формуванні політики управління розвитком країн та їх територій в світі виступають пріоритети для досягнення принципів сталості, метою яких є досягнення балансу між задоволенням сучасних потреб людства та захистом інтересів майбутніх поколінь з урахуванням їх потреб в безпечному і здоровому довкіллі.

Наша країна, як частина світової демократичної спільноти, формує національні інтереси з урахуванням впровадження постулатів сталості. Попередньо визначені довгострокові перспектив розвитку сучасної України та її територій ґрунтуються на заявлених світовим товариством цілях сталого розвитку до 2030 року та кореспондуються із положеннями Стратегії сталого розвитку Європейського Союзу.

Тріада загальноновизнаних світових цілей досягнення сталості є законодавчою основою для подальшого прийняття різноманітних концепцій і стратегій розвитку, програмних і проєктних документів, нормативно-правових актів для різних рівнів публічного управління з метою організації та формування збалансованого соціально-економічного і екологічного розвитку України та всіх її територій [1].

Нажаль, триваюча три роки поспіль активна фаза війни в Україні призвела до дестабілізації усіх суспільних процесів в країні. Наразі функціонуванню українських регіонів і їх територій притаманне суттєве зростання проблем в економічній, соціальній, екологічній та інших сферах, що стали наслідками зменшення обсягів промислового виробництва, падіння обсягів сільського господарства, скорочення обсягів капітальних інвестицій, зростання рівня безробіття населення, зменшення або втрати доходів громадян, погіршення якості життя, виникнення незбалансованості потреби робочих місць та наявних трудових ресурсів і втрати людського капіталу, мінування, провокування екологічних катастроф, забруднення навколишнього середовища, порушення безпекових норм тощо. Має місце значне поширення міжрегіональних і міжтериторіальних диспропорцій, як результат масштабних руйнувань виробничого потенціалу, інфраструктури життєзабезпечення і житлового фонду, порушення логістики, вимушеної зовнішньої і внутрішньої міграції, релокації підприємств тощо. Різкі структурні зсуви виробничих сил і втрата власного потенціалу є особливо характерними для територій і регіонів, зокрема прикордонних, що найбільше піддалися військовій агресії.

Сьогоднішній приклад України дозволяє говорити про те, що такий стан речей не лише характеризує порушення усіх постулатів сталості, запропонованих світовим суспільством, а й актуалізує питання обов'язковості додавання безпекової складової, що є вирішальною в процесі вибору пріоритетів як сучасного, так і майбутнього розвитку будь-якої країни світу.

Законодавча база є основою функціонування країни, її правової, політичної, галузевої, територіальної, інших складових. По відношенню до політики публічного управління в Україні законодавче забезпечення щодо просторового розвитку є постійним процесом удосконалення і

пошуку кращих практик реалізації в залежності від внутрішніх і зовнішніх умов функціонування країни. Реакція на виклики і загрози, що впливають та визначають пріоритети безпекової, територіальної, соціальної, економічної, екологічної, інших секторальних політик розвитку територій (регіонів, громад, міст тощо) і країни в цілому, визначають доцільність і актуальність законодавчих змін, характерних для різних часових періодів.

Три роки повномасштабної агресії РФ проти України впливають на адаптацію національного законодавства щодо просторового розвитку до сучасних викликів і загроз, з одного боку, як необхідність подолання наслідків тяжкої війни (значні руйнування інфраструктури та житлового фонду, порушення економічних зв'язків, суттєві соціальні виклики, міграція, втрата освітнього і трудового потенціалів, безпекові питання тощо), з іншого боку, як прагнення остаточно інтегруватися до Європейського Союзу (проведення реформ, впровадження високих стандартів управління тощо).

Встановлення законодавчих взаємозв'язків між положеннями євроінтеграційної, регіональної (територіальної) політики і політики відновлення, розробка й впровадження спільних, взаємодоповнюючих механізмів та інструментів їх спільної реалізації є основою для майбутнього успішного сталого розвитку України, її регіонів і територій.

Проведений аналіз законодавчої бази щодо просторового розвитку в Україні дозволив, на основі виявлених проблем, запропонувати пріоритетні і перспективні напрями для її подальшого розвитку, враховуючи дотримання принципів сталості і безпечності.

В частині законодавства щодо реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні доцільним є:

- оновлення положень Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [2] з урахуванням результатів десятирічного прогресу реалізації, наслідками впливу від повномасштабної війни, прискорення темпів європейської інтеграції тощо;

- розробка і ухвалення законодавства, зокрема, щодо розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування й органами виконавчої влади;

- продовження реформи децентралізації з урахуванням взаємодії демографічної, безпекової та економічної ситуації, що склалась в наслідок війни, реалізації та взаємодії територіально-галузевих пріоритетів.

В частині упорядкування системи планування відновлення та розвитку на рівні законодавства і підзаконних актів, актуальним є:

- встановлення критеріїв визначення, проведення моделювання і формування переліків функціональних типів територій відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» [3];

- приведення критеріїв визначення територій відновлення (уражених територій) у відповідність із Законом України «Про засади державної регіональної політики» [3];

- створення законодавчих умов для підтримки відновлення та розвитку уражених територій та окремих функціональних типів територій з підвищеними безпековими ризиками;

- формування соціально-економічної політики в різних типах українських макрорегіонів; встановлення взаємозв'язків регіональної (територіальної) політики, політики відновлення, політики євроінтеграції з секторальними політиками в різних сферах;

- розробка регіональних стратегій розвитку, стратегій розвитку територіальних громад до 2027 року у відповідності до положень Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [4];

- формування планів заходів та програм регіонального розвитку, які є тісно пов'язаними із пріоритетами розвитку секторальних політик країни і відповідають вимогам програмування політики згуртованості ЄС;

- створення системи методологічної підтримки з питань планування відновлення та розвитку громад і регіонів; розробка планів відновлення уражених територій;
- запуск Геоінформаційної системи регіонального розвитку; розробка законодавчих засад щодо формування муніципальної статистики у відповідності до європейських вимог;
- формування системи фінансування проєктів відновлення (і стійкості) уражених територій; оновлення законодавства щодо функціонування Державного фонду регіонального розвитку, узгодження положень із фінансовими можливостями Євросоюзу та інших міжнародних партнерів.

В частині реалізації євроінтеграційної політики України доцільним є:

- адаптація законодавства України до права Європейського Союзу про політику згуртованості;
- використання Ukraine Facility для формування інституцій в процесі «спільного управління» фондами політики згуртованості Євросоюзу;
- розробка механізмів державного співфінансування проєктів на рівні громад, регіонів і держави, за рахунок ЄС та інших джерел;
- створення, відповідно до вимог політики згуртованості Євросоюзу, багаторівневої системи інституцій для управління Європейськими структурними та інвестиційними фондами.

Список використаних джерел: 1. Семигуліна, І., Ярошенко, І., Красносова, О., Михайленко, Д., & Тур, О. (2024). Класифікація проблемних ситуацій у розвитку регіонів України. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(56), 350–364. <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.56.2024.4378>. 2. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>. 3. Про засади державної регіональної політики. Закону України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>. 4. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

УДК 658.3:005.32

Сенецька Є., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Баценко Л., канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту ім. професора Л.І.Михайлової
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЕФЕКТИВНІЙ АДМІНІСТРАТИВНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Ключові слова: емоційний інтелект, ефективна адміністративна комунікація, уникання конфліктів, самоусвідомлення, соціальні навички, ефективне лідерство

В сучасних умовах ефективне управління організацією значною мірою залежить від якості адміністративної комунікації. Вона включає не лише обмін інформацією, а й розуміння емоційних реакцій співрозмовників, вміння управляти конфліктними ситуаціями та створювати продуктивну взаємодію між керівництвом і персоналом. В умовах швидких змін та високої конкурентності емоційний інтелект стає необхідною умовою для забезпечення стійкої адміністративної комунікації. У цьому контексті важливо дослідити, як саме емоційний інтелект впливає на ефективність комунікаційних процесів в адміністративній діяльності.

Емоційний інтелект відображає здатність людини усвідомлювати, розпізнавати та контролювати власні емоції, а також правильно інтерпретувати емоційний стан інших. Дослідження підтверджують, що керівники з високим рівнем ЕІ ухвалюють зваженіші рішення, ефективніше взаємодіють з колективом і формують сприятливу атмосферу в робочому середовищі [1]. Саме тому розгляд ролі емоційного інтелекту в адміністративній комунікації є важливим завданням сучасного менеджменту.

За теорією Д. Гоулмана, емоційний інтелект включає п'ять основних компонентів: самоусвідомлення, самооцінка, емоційна саморегуляція, емпатія та соціальні навички [1]. Кожен із цих компонентів має важливе значення для адміністративної комунікації, адже забезпечує більшу гнучкість та адаптивність у взаємодії.

1. Самоусвідомлення – здатність розпізнавати власні емоції та розуміти, як вони впливають на поведінку та прийняття рішень. Адміністративний працівник, який усвідомлює свої емоції, краще контролює комунікаційні процеси, не піддається імпульсивним реакціям та об'єктивно оцінює ситуацію.

2. Самоконтроль – вміння управляти власними емоціями, адаптуватися до змін і уникати деструктивної поведінки. В адміністративній діяльності це допомагає керівникам уникати конфліктів і зберігати раціональний підхід до вирішення проблем.

3. Мотивація – внутрішня зацікавленість у досягненні цілей, яка є рушійною силою ефективного керівництва. Доведено, що керівники з високим рівнем ЕІ мають вищий рівень професійної мотивації і здатність мотивувати інших.

4. Емпатія – вміння відчувати емоційний стан інших і відповідно реагувати на нього. В адміністративній комунікації емпатія сприяє побудові довірливих відносин, що є особливо важливим у роботі з персоналом.

5. Соціальні навички – здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими, вести переговори, управляти конфліктами та забезпечувати ефективну комунікацію в колективі [1].

Ефективність адміністративної комунікації значною мірою залежить від рівня розвитку емоційного інтелекту керівників та працівників. Високий рівень ЕІ сприяє:

1. Зниженню конфліктності в організації - дослідження підтверджують, що керівники, які володіють навичками регулювання емоцій, краще справляються з конфліктами та запобігають їх ескалації [3].

2. Підвищенню ефективності комунікації - адміністративні працівники з високим рівнем ЕІ здатні чітко передавати інформацію, зважаючи на емоційний стан співрозмовників, що підвищує рівень розуміння та зменшує ризики непорозуміння [4].

3. Покращенню прийняття рішень - раціональне управління емоціями дозволяє керівникам уникати впливу стресу та емоційного перевантаження при ухваленні управлінських рішень [1].

4. Створенню позитивного психологічного клімату -- Працівники, які відчувають підтримку та розуміння з боку керівництва, працюють продуктивніше, що позитивно впливає на загальну ефективність організації [4].

З огляду на важливість емоційного інтелекту, його розвиток серед керівників та адміністративного персоналу слід вважати пріоритетним завданням. Основними методами вдосконалення є:

1. Проведення тренінгів та навчальних програм, спрямованих на розвиток навичок самоконтролю, емпатії та ефективної комунікації.

2. Використання технік управління стресом і методів регулювання емоцій.

3. Формування корпоративної культури, що сприяє емоційній компетентності.

4. Впровадження активного слухання та забезпечення якісного зворотного зв'язку.

Отже, емоційний інтелект є невід'ємним елементом успішної адміністративної комунікації. Він сприяє зниженню рівня конфліктності, підвищенню якості взаємодії, ефективному прийняттю рішень та покращенню психологічного клімату в організації. Саме тому розвиток емоційного інтелекту має стати одним із пріоритетних напрямів професійного зростання керівників та адміністративних працівників.

- Список використаних джерел:** 1. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Чому він може значити більше, ніж IQ. Київ.: Основи, 2019. <https://www.empatia.pro/daniel-goulman-emotsijnyj-intelekt/>.
 2. Буркало Н.І. Психологічні особливості емоційного інтелекту. *Психологічний часопис*. 2019. Vol. 5, Iss. 7. URL: <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/download/630/380/785>.
 3. Горбатенко В.П. Адміністративний менеджмент: сучасні аспекти розвитку. 2019.
 4. Карамушка Л.М. Психологія управління: емоційний інтелект у діяльності керівника. 2017. URL: https://eprints.library.odeku.edu.ua/220/1/KaramushkaLM_Psihologiya_upravl_2003.pdf/.
 5. Максименко С.Д. Соціальна психологія управління. Київ: Либідь, 2016. URL: <https://library.udpu.edu.ua/>

УДК 005.591.6:[35.072.6:338.439.4

Сергіянська Г.П., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
 Науковий керівник: **Повна С.В.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та адміністрування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ СФЕРИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ПОТУЖНОСТЕЙ ОПЕРАТОРІВ РИНКУ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

Ключові слова: *інновації, безпечність харчових продуктів, ринок харчових продуктів, державна реєстрація потужностей, державний реєстр операторів ринку*

Економічне зростання країни неможливе без активного впровадження інноваційних процесів, які сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності підприємств як на національному, так і на міжнародному рівнях. В Україні внаслідок змін у законодавчій сфері було впроваджено процес державної реєстрації потужностей та встановлено порядок ведення державного реєстру потужностей операторів ринку.

Системи реєстрації потужностей операторів ринку харчових продуктів та затвердження порядку введення державного реєстру є важливими кроками в напрямку інноваційного розвитку. Державна політика в цій галузі орієнтована на розробку та реалізацію заходів, які стимулюватимуть і регулюватимуть інноваційну діяльність, що дозволяє максимізувати ефективність використання науково-технологічного потенціалу країни. Це, у свою чергу, сприяє росту економіки, покращенню екологічної безпеки та соціального добробуту населення. Важливу роль у цьому процесі відіграє інтеграція науково-технічних та виробничих аспектів, що дає можливість здійснювати тісну співпрацю між науковими установами і підприємствами, які активно впроваджують новітні технології [1].

Відповідно до пунктів 7, 8 частини першої статті 7, статей 23, 25 Закону України "Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів" у 2024 р. затвердили наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 15.02.2024р. № 431 «Про затвердження Порядку державної реєстрації потужностей та Порядку ведення державного реєстру операторів ринку та їхніх потужностей» зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 04 квітня 2024 р. за № 501/41846.

Метою впроваджених змін є забезпечення прозорості та доступності процесу подачі заяв операторами ринку з мінімальними витратами часу, а також створення та ведення державного реєстру. Необхідність цих змін обумовлена актуальністю та відповідністю сучасним вимогам, а також узгодженням процедури державної реєстрації потужностей із нормами Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [2].

Оновлення та вдосконалення процесу державної реєстрації потужностей операторів ринку харчових продуктів, а також порядку ведення державного реєстру операторів та їхніх

потужностей є важливим напрямом інноваційного розвитку. Державна політика в цій сфері спрямована на розробку та впровадження заходів для планування, стимулювання й регулювання інноваційної діяльності, що дозволяє максимально ефективно використовувати науково-технологічний потенціал країни. Це сприяє економічному зростанню, підвищенню рівня екологічної безпеки та соціального добробуту. Інноваційний підхід об'єднує науково-технічні та виробничі аспекти, забезпечуючи тісну взаємодію між установами, які генерують, поширюють і застосовують нові знання, що формує національну інноваційну систему.

Запровадження нового наказу дозволило вдосконалити процедуру державної реєстрації потужностей відповідно до законодавчих вимог. Це сприяло оптимізації витрат для суб'єктів господарювання, які підпадають під дію наказу. Крім того, впроваджено новий електронний сервіс у системі «Дія» – e-Підприємець, що значно спрощує процес подачі заяв, дозволяючи зробити це дистанційно.

Реалізація цих змін надає посадовим особам територіальних органів Держпродспоживслужби ефективні інструменти для виконання своїх повноважень щодо державної реєстрації потужностей операторів ринку, які займаються виробництвом та обігом харчових продуктів.

Відповідно до нового наказу було змінено форму заяви, яку оператори ринку зобов'язані подавати для державної реєстрації своїх потужностей. Такий підхід до регулювання є найбільш ефективним і зручним, оскільки дозволяє оптимізувати процес подання документів, заощаджуючи час і фінансові ресурси суб'єктів господарювання. Подання заяви, що містить визначені законодавством та наказом відомості, є ключовою підставою для здійснення державної реєстрації потужностей, що значно спрощує та прискорює процедуру в порівнянні з попередньою системою.

Згідно з чинним законодавством, заява має бути подана не пізніше ніж за 10 днів до початку роботи потужності. Реєстрація здійснюється протягом 10 календарних днів після її отримання. Рішення про реєстрацію або відмову з обґрунтуванням причин оформлюється відповідним наказом територіального органу Держпродспоживслужби та доводиться до відома оператора ринку або його уповноваженого представника не пізніше ніж через 3 робочі дні з моменту ухвалення рішення. Відомості про зареєстровану потужність вносяться до державного реєстру операторів ринку та їхніх потужностей посадовою особою Держпродспоживслужби не пізніше наступного робочого дня після прийняття рішення [3].

Система реєстрації забезпечує прозорість, доступність і суттєве скорочення часових витрат. Це сприяє зменшенню фінансових витрат для бізнесу, мінімізує корупційні ризики, підвищує відкритість та впорядкованість процесу державної реєстрації. У результаті це позитивно впливає на інвестиційну привабливість та розвиток галузі загалом.

Впровадження змін до чинних нормативно-правових актів є найбільш дієвим та раціональним механізмом для забезпечення належного державного регулювання, що дозволяє гармонізувати реальну ситуацію із запланованими цілями. Незважаючи на виклики, пов'язані з воєнним станом, цей підхід не зможе вирішити всі нагальні проблеми, проте значно сприятиме оптимізації часу та фінансових ресурсів для суб'єктів господарювання.

Тому наявність операторів ринку в державному реєстрі потужностей є важливою як для самих операторів, так і для суспільних потреб. Легалізація їхньої діяльності має велике значення для населення та економічної стабільності країни, а сама актуалізація нормативно-правових актів сприяє оптимізації процесів, зменшенню фінансового навантаження на операторів ринку, що, своєю чергою, дає можливість спрямувати заощаджені кошти на розвиток підприємницької діяльності.

Загалом удосконалення процесу державної реєстрації потужностей та забезпечення прозорості цього процесу, є впровадженням інноваційних підходів у регулюванні ринку харчових продуктів. Крім того, розробка інноваційних підходів до розвитку сфери державної реєстрації потужностей операторів ринку харчових продуктів стане важливим кроком для забезпечення ефективності та конкурентоспроможності галузі. Це дозволить знизити адміністративні бар'єри, полегшити доступ до ринку та сприятиме розвитку нових технологій і методів у регулюванні ринку харчових продуктів.

Список використаних джерел: 1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 №40-IV: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>. 2. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 №771/97-ВР. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z970771?an=1>; 3. Про затвердження Порядку державної реєстрації потужностей та Порядку ведення державного реєстру операторів ринку та їхніх потужностей, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 04 квітня 2024 р.: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 15.02.2024 № 431. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0501-24#Text>

УДК 005.591.6:[35.072.6:664-049.5

Сіробаба Р.І., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Повна С.В.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та адміністрування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ЗАХОДІВ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ХАРЧОВОЇ БЕЗПЕКИ

Ключові слова: *інноваційна діяльність, інноваційна політика, безпечність харчових продуктів, інспекція харчових продуктів, державний контроль харчової безпеки, ризик-орієнтована інспекція*

Економічний розвиток нашої держави неможливий без результативної інноваційної діяльності, яка сприятиме зміцненню конкурентоспроможності виробничих компаній як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. У зв'язку з цим в Україні впроваджено державну інноваційну політику, що передбачає розробку комплексу заходів для планування, стимулювання та регулювання інноваційної діяльності. Її мета — ефективне використання науково-технологічного потенціалу країни задля підвищення добробуту в економічній, екологічній та соціальній сферах. Ця політика об'єднує науково-технічні та промислові аспекти, забезпечуючи взаємодію між інституціями, які займаються створенням, поширенням і застосуванням знань, що формує національну інноваційну систему [1].

Методи державного регулювання інноваційної діяльності у сфері контролю за дотриманням законодавства щодо харчових продуктів, кормів, побічних продуктів тваринного походження, а також здоров'я та благополуччя тварин ґрунтуються на застосуванні ризик-орієнтованого підходу до заходів державного контролю.

Відповідно до законодавства зміни стосуються ст. 18 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» [2].

Крім того, система контролю харчових продуктів у світі, заснована на оцінці ризиків, спрямована на такі аспекти: визначення критичних точок у виробничому процесі, що становлять найбільшу загрозу; ідентифікацію та аналіз небезпечних факторів; оптимізацію перевірок для зменшення витрат виробників харчової продукції; пріоритетність профілактичних заходів над реагуванням на проблеми.

Розвиток інноваційної діяльності в Україні вимагає більшої підтримки з боку держави, оскільки це є основою для використання інших інструментів стимулювання інновацій, тому у межах цього підходу всі учасники харчового ланцюга від постачальників сировини до роздрібних торговців відповідають за безпечність продукції. Державні органи контролю відстежують виконання цих обов'язків, приділяючи особливу увагу найбільш критичним ризикам. Регулювання офіційних заходів контролю здійснюється відповідно до Директиви (ЄС) 625/2017.

Основна мета запроваджених інноваційних змін – забезпечення більшої відкритості, прозорості, системності та плановості, а також неупередженості й об'єктивності державного контролю. Необхідність таких змін зумовлена прагненням створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності операторами ринку, а також забезпечити контроль за дотриманням вимог на всіх етапах виробництва та обігу харчових продуктів і кормів. Важливим завданням реформи є перехід від карально-репресивного підходу до превентивного та ризик-орієнтованого [3].

Перевірки операторів ринку на основі оцінки ризиків та належної гігієнічної практики включають: аналіз програм-передумов Prerequisite programme та санітарних процедур SOPs, SSOPs, дотримання норм особистої гігієни, ефективність навчальних програм, заходи з контролю шкідників, прозорість системи управління виробництвом, обробку споживчих скарг, перевірку планів HACCP, ведення документації, забезпечення простежуваності та розробку планів відкликання продукції. Також оцінюється профіль ризику підприємства [4].

Аналіз, який наведено в табл.1, показує, що ризик-орієнтована система контролю забезпечує більш ефективний підхід до харчової безпеки, зосереджуючись на профілактиці ризиків та підвищенні відповідальності всіх учасників харчового ланцюга.

Таблиця 1 – Порівняння традиційної та ризик-орієнтованої систем інспекції харчових продуктів

<i>Традиційна інспекція харчових продуктів</i>	<i>Ризик-орієнтована інспекція харчових продуктів</i>
Основна увага приділяється відповідності правилам на переробних підприємствах, які можуть бути неактуальними	Орієнтована на фактори ризику, що можуть спричинити харчові захворювання
Ефективність залежить від часу, який інспектор може витратити на фізичну перевірку об'єкта	Інспектор ефективніше використовує відведений час, зосереджуючись на ключових загрозах
Метод є реактивним і не гарантує усунення порушень у майбутньому	Підхід базується на запобіганні ризикам, а не лише на усуненні порушень
Основний механізм забезпечення безпеки – фізична перевірка продукції	Проби продуктів відбираються для верифікації, а не як основний інструмент контролю

Отже, навіть при існуючих прямих та непрямих засобах стимулювання інновацій, далеко не всі з них успішно використовуються в Україні. Осягнення повної реалізації ризик-орієнтованого підходу та визначеної періодичності контролю відповідно до цілей Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» наразі ускладнене. Це пов'язано з обмеженнями та мораторіями на проведення перевірок, запровадженими у зв'язку з воєнним станом.

Список використаних джерел: 1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 №40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>. 2. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин: Закон України від 18.05.2017 № 2042-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19#Text>. 3. Порядок визначення періодичності здійснення планових заходів державного контролю відповідності діяльності операторів ринку (потужностей) вимогам законодавства про харчові продукти, корми, здоров'я та благополуччя тварин, які здійснюються Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, та критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від її провадження: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.10.2018 N896. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP180896?an=1>. 4. Вимоги щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах Системи управління безпечністю харчових продуктів (HACCP): Наказ М-ва аграрної політики та продовольства України 01.10.2012 №590. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE22016?an=9>

УДК 005.7:004:331.1

Смоляк Ю.Ю., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
 Науковий керівник: **Холодницька А.В.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та бізнес-технологій
 Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ГІБРИДНІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ: ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ключові слова: Гібридні моделі управління, цифрові технології, кібербезпека, дистанційна робота, традиційний менеджмент, управління персоналом.

В сучасному світі бізнес-процеси вимагають гнучкості підходів до управління, що має передбачати використання традиційних методів управління та можливостей цифрових технологій. Гібридні моделі управління забезпечують ефективну міжособистісну взаємодією керівників і працівників, стратегічне планування та автоматизацію процесів. Використання таких технологій як CRM-системи, ERP-платформи, штучний інтелект та хмарні рішення покращують ефективність комунікації, пришвидшують процес прийняття управлінських рішень, підвищують прозорість та координацію між різними підрозділами компанії.

Гібридна модель роботи – це комбінована організація роботи, при якій працівники можуть частину роботи виконувати на робочому місці в організації, а іншу частину віддалено [1]. Така модель має низку переваг для організації та продуктивності праці загалом. За даними Gartner, у традиційних організаціях, де співробітники працюють в офісі повний робочий тиждень (40 годин), лише 36% демонструють високий рівень продуктивності. Проте, при переході до максимально гнучкого режиму роботи, що дозволяє самостійно визначати місце, час та тривалість виконання завдань, частка високопродуктивних працівників зростає до 55% [2]. Наведемо основні переваги впровадження гібридної моделі управління у таблиці 1.

Таблиця 1 – Переваги впровадження гібридної моделі управління*

Гнучкість та баланс між роботою та особистим життям	Ця модель дозволяє планувати робочий день гнучко, що сприяє кращому поєднанню професійних обов'язків з особистими, зменшує рівень стресу та підвищує рівень задоволеності результатом праці.
Економія витрат	Зменшення витрат на оренду офісних приміщень, оплату комунальних послуг дозволяє спрямувати вільні кошти в інші напрямки бізнесу.
Покращення корпоративної культури	Гібридна модель збільшує рівень довіри між працівниками та керівництвом, що позитивно впливає на корпоративну культуру та сприяє згуртуванню колективу.
Підвищення продуктивності та мотивації праці	Підвищенню мотивації співробітників до роботи сприяє надання автономії у виборі місця та часу роботи.
Розширення кадрового резерву	Можливість залучення співробітників з будь якого місця не лише країни, а й світу, що в свою чергу відкриває доступ до широкого пулу талантів. Підвищує конкурентоспроможність на ринку праці.

*Джерело: розроблено автором

Разом з вищеперерахованими перевагами впровадження гібридних моделей управління, важливим залишається людський фактор, оскільки інноваційні інструменти не здатні повністю

замінити особисту комунікацію, переговори та стратегічне мислення керівників. Гібридні моделі сприяють розвитку у співробітників soft skills, формуванню корпоративної культури та зменшують опір змінам в організації.

Основними викликами при впровадженні гібридної моделі на підприємстві є необхідність безперервного навчання та розвитку персоналу, значні витрати на впровадження діджитал-технологій, забезпечення кібербезпеки. Втім, ефективне застосування гібридних моделей управління забезпечує підприємству підвищення конкурентоспроможності, адаптуватись до змін середовища функціонування та використовувати інноваційні підходи до ведення бізнесу. Таким чином, гібридні моделі стають необхідністю для підприємств, що прагнуть стабільно розвиватись та зберігати сильні конкурентні переваги на ринку.

Список використаних джерел: 1. Лизак, М., Материнська, О., & Гринів, Л. (2023). Сучасні тенденції у менеджменті: перехід до гібридної робочої моделі та дистанційного управління. *Цифрова економіка та економічна безпека*, 8 (08), 29-36. <https://doi.org/10.32782/dees.8-6>. 2. Baker M. Gartner Identifies Three Dimensions That Define The New Employer-Employee Relationship. Gartner. URL: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2020-10-13-gartner-identifies-three-dimensions-that-define-the-new-employer-employee-relationship>. 3. Смоляк, Ю.Ю., Холодницька, А. В. Штучний інтелект в управлінні підприємством: трансформація ролі менеджера в індустрії 4.0. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, №11. 2024. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-04-12>

УДК 33.339.3

Стахів О.О., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Ревко А.М.**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри соціальної роботи

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Ключові слова: конкурентоспроможність, заклади охорони здоров'я, розвиток, євроінтеграція, управління.

В умовах євроінтеграції та сталого розвитку сфера охорони здоров'я також потребує відповідних змін та трансформацій. Запровадження європейських стандартів медичних послуг, реформування системи фінансування та управління закладами охорони здоров'я сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності. До основних аспектів впливу євроінтеграції на розвиток закладів охорони здоров'я можна віднести:

1. Адаптація нормативно-правового забезпечення до норм Європейського Союзу, що дозволить покращити якість медичних послуг, забезпечити належний рівень безпеки пацієнтів та підвищити ефективність управління медичними закладами.

2. Фінансова та інвестиційна підтримка за рахунок участі в програмах фінансування, таких як Horizon Europe та Європейський фонд регіонального розвитку, що відкриває нові можливості для модернізації інфраструктури та впровадження інноваційних технологій у сфері охорони здоров'я. Програми міжнародної технічної допомоги та фонди розвитку сприяють модернізації матеріально-технічної бази лікарень, закупівлі сучасного обладнання та впровадження інноваційних технологій. Окрім цього, європейські інвестори зацікавлені у розвитку приватного

сектору медицини, що створює сприятливі умови для підвищення конкуренції між закладами та покращення якості обслуговування пацієнтів.

3. Впровадження стандартів якості до ISO 9001, що підвищить рівень довіри як серед пацієнтів так і інвесторів для вкладання коштів.

4. Розвиток кадрового потенціалу за рахунок професійної підготовки медичних працівників через програми обміну, стажування та навчання за міжнародними стандартами.

5. Впровадження технологій цифровізації в систему управління медичним закладом, що значно підвищить рівень ефективності управління.

Європейська інтеграція сприяє підвищенню конкурентоспроможності закладів охорони здоров'я через впровадження інновацій, гармонізацію стандартів якості та залучення міжнародних інвестицій. Подальша адаптація до європейських вимог дозволить забезпечити сталий розвиток медичної сфери, покращення рівня надання послуг та підвищення довіри населення до системи охорони здоров'я. Особливо це актуально для вітчизняних закладів охорони здоров'я, які знаходяться в перехідному періоді медичних реформ. Ускладнення цього процесу пояснюється економічною кризою, яка пов'язана з несприятливою безпековою ситуацією в країні, недостатнім рівнем фінансування з боку держави. Перехід на новий рівень фінансування медицини на основі впровадження страхового полісу дозволить розширити перелік надання безоплатних послуг для населення. Проте, саме перехідний період, який припав на військову агресію, ускладнює отримання відповідної медичної допомоги через бюрократичні процедури отримання відповідних послуг.

Список використаних джерел: 1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках» від 17 січня 2025 р. № 34-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2025-%D1%80#Text>

УДК 35.08:656.0:625.7/.8

Тимоха А.Д., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (кафедра економічної політики та менеджменту)

Науковий керівник: **Латинін М.А.**, д-р наук з держ. упр., проф., завідувач кафедри економічної політики та менеджменту

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДОРОЖНЬОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ «ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Ключові слова: *адаптація, виклики, дорожнє господарство, європейський досвід, механізми публічного управління, сталий розвиток, Цілі сталого розвитку*

В умовах стрімких глобалізаційних процесів, що супроводжуються загостренням екологічних та соціально-економічних викликів, досягнення Цілей сталого розвитку набуває не просто важливого, а стратегічного значення для України. Як наголошено в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [1], ці цілі визначено як основоположні орієнтири при розробці документів стратегічного планування, різноманітних програмних документів, а також проектів нормативно-правових актів. Такий підхід, безперечно, свідчить про нагальну необхідність інтеграції принципів сталого розвитку в усі, без винятку, сфери суспільного життя, і, зокрема, у сферу дорожнього господарства. Адже саме дорожнє господарство, забезпечуючи мобільність населення, суттєво сприяючи економічному зростанню

і забезпеченню територіальної цілісності країни, водночас може мати значний вплив як на стан навколишнього природного середовища, так і на соціальну сферу в цілому. З іншого боку, не можна ігнорувати той факт, що розвиток дорожньої інфраструктури, як підкреслюється в аналітичній доповіді «Цілі сталого розвитку для України: регіональний вимір» [2], виступає одним із ключових чинників економічного зростання, що, в свою чергу, потребує виваженого та комплексного підходу.

Власне, такий дуалізм у впливі дорожнього господарства – з одного боку, на економічне зростання, а з іншого – на екологію та соціальну сферу – ставить перед системою публічного управління низку складних, багатоаспектних завдань. Ефективне вирішення цих завдань потребує впровадження не лише комплексних, але й, що особливо важливо, інноваційних рішень. Одним із ключових, стратегічних викликів, що постають перед Україною на сучасному етапі, є необхідність адаптації кращого європейського досвіду публічного управління розвитком дорожнього господарства. Проте, така адаптація, безумовно, має обов'язково враховувати національні особливості, специфіку економічного розвитку, а також поточний стан інституційного середовища. Важливо розуміти що механічне копіювання може призвести до зворотнього ефекту.

Окремої уваги потребує вивчення практик управління дорожнім господарством, що застосовуються у країнах Європейського Союзу. Аналіз їхнього досвіду дозволить виокремити найбільш дієві інструменти, які, після відповідної адаптації до українських реалій, можуть бути імплементовані у вітчизняну систему публічного управління. Зокрема, мова йде про такі аспекти, як впровадження принципів державно-приватного партнерства, застосування інноваційних технологій будівництва та утримання доріг, а також розбудова системи ефективного фінансового контролю та моніторингу якості дорожніх робіт. Доцільно наголосити, що успішне впровадження позитивного досвіду європейських країн напряму залежить від спроможності управлінської системи, її гнучкості та здатності до змін.

Слід, однак, зазначити, що при розробці довгострокових, стратегічних планів та програм розвитку дорожньої інфраструктури необхідно чітко визначати не лише цілі та індикатори, але й, що не менш важливо, механізми ефективної взаємодії між різними рівнями влади – як центральними, так і місцевими. Окрім суто управлінського аспекту, важливим є також залучення широких верств громадськості до процесу прийняття рішень у сфері розвитку дорожнього господарства. Адже саме громадський контроль, а також проведення регулярних консультацій з громадськістю сприяють значному підвищенню прозорості та підзвітності діяльності органів влади, що, в свою чергу, є запорукою ефективного використання бюджетних коштів та довіри з боку суспільства.

Варто наголосити, що одним із ключових елементів успішної реалізації Цілей сталого розвитку у сфері дорожнього господарства є створення дієвої системи індикаторів. Така система повинна не лише відображати поточний стан справ, але й дозволяти оцінювати ефективність впроваджуваних заходів у динаміці, а також забезпечувати можливість оперативного коригування управлінських рішень. Розробка та впровадження такої системи має стати одним із пріоритетних завдань для органів публічної влади, відповідальних за розвиток дорожньої інфраструктури. Насамперед, ці показники повинні бути вимірювальними та чітко визначеними, а також корелюватися з положеннями чинного законодавства.

При цьому, розробляючи та впроваджуючи систему індикаторів, необхідно враховувати не лише економічні показники ефективності дорожнього господарства, але й соціальні та екологічні аспекти. Зокрема, слід приділити увагу таким показникам, як рівень безпеки дорожнього руху, доступність дорожньої інфраструктури для різних груп населення, включаючи осіб з обмеженими можливостями, а також рівень викидів шкідливих речовин та шумового забруднення від транспортних засобів. Лише комплексний підхід до оцінки впливу

дорожнього господарства на різні сфери суспільного життя дозволить забезпечити його сталий розвиток у довгостроковій перспективі, та сприятиме досягненню відповідних Цілей.

Виходячи із зазначеного вище, можна з упевненістю стверджувати, що успішне впровадження ефективних механізмів публічного управління розвитком дорожнього господарства є неможливим без застосування системного, комплексного підходу. Такий підхід передбачає, перш за все, глибоке розуміння та врахування взаємозв'язку між різними Цілями сталого розвитку, а також забезпечення їх збалансованого, гармонійного досягнення. Окрім цього, необхідним є запровадження системи постійного моніторингу, а також проведення регулярної оцінки ефективності заходів, що впроваджуються. На основі результатів такого моніторингу та оцінки має відбуватися подальше удосконалення відповідної нормативно-правової бази, що регулює відносини у сфері дорожнього господарства. Як наголошується у моніторинговому звіті «Цілі сталого розвитку Україна. 2021» [3], досягнення поставлених цілей вимагає підходу, який охоплює всі аспекти – від стратегічного планування до поточного контролю та коригування.

Подальші дослідження у цій важливій сфері мають бути спрямовані, насамперед, на розробку детальної системи індикаторів для здійснення моніторингу та об'єктивної оцінки ефективності впровадження європейських механізмів публічного управління. Окрім цього, важливим напрямом є поглиблений аналіз ролі громадських організацій та інших інститутів громадянського суспільства у реалізації Цілей сталого розвитку у дорожньому господарстві України, а також вивчення можливостей для залучення додаткових джерел фінансування, зокрема, з боку міжнародних організацій та приватних інвесторів.

Список використаних джерел: 1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 12.03.2025). 2. Цілі сталого розвитку для України: регіональний вимір: аналітична доповідь. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2018. 90 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). 3. Цілі сталого розвитку Україна. 2021. Моніторинговий звіт. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/csr_prezent/2020/ukr/st_rozv/publ/SDGs%20Ukraine%202021%20Monitoring%20Report%20ukr.pdf

УДК 339.138:658.8

Тихонова К.К., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Линенко А.В.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом і маркетингу

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ДИРЕКТ-МАРКЕТИНГУ ЛІКАРНЯМИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЛОЯЛЬНОСТІ ПАЦІЄНТІВ

Ключові слова: *директ-маркетинг, лікарні, лояльність пацієнтів, сегментація, цільова аудиторія*

Останніми роками маркетингова діяльність медичних закладів стає більш динамічною, тоді як конкуренція між державними та приватними лікарнями продовжує набирати обертів. Ці процеси є взаємопов'язаними, тому маркетингологам сучасних лікарень необхідно шукати дієві способи залучення нових пацієнтів, а також збереження вже існуючих. Одним із найефективніших маркетингових інструментів, що забезпечує безпосередню взаємодію з цільовою аудиторією, є директ-маркетинг. Його впровадження є важливим для підвищення

довіри та лояльності пацієнтів у цілому. Цей підхід дає лікарням можливість встановлювати прямий зв'язок із їхніми потенційними пацієнтами, надаючи їм персоналізовану інформацію та послуги, що відповідають індивідуальним потребам.

Директ-маркетинг охоплює канали для безпосередньої комунікації з цільовою аудиторією, що дають змогу надсилати персоналізовані пропозиції. В медичній сфері директ-маркетинг передбачає використання електронних листів, SMS-повідомлень або телефонних дзвінків для безпосереднього звернення до пацієнтів [5]. Головна мета такої маркетингової діяльності полягає в наданні релевантної та своєчасної інформації, що сприяє покращенню здоров'я пацієнтів і зміцненню їхньої довіри до лікарні. Переваг у такого маркетингового підходу чимало: високий рівень залученості, можливості детальної сегментації цільової аудиторії та автоматизація багатьох процесів. Директ-маркетинг забезпечує регулярну взаємодію з пацієнтами, а месенджери мають високий рівень використання серед різних вікових груп населення. Впровадження директ-маркетингу в лікарнях включає персоналізацію медичних послуг, підвищення обізнаності пацієнтів про лікарів та можливі акції, зміцнення довіри за рахунок прозорої комунікації та отримання лікарнею зворотного зв'язку для покращення якості надання відповідних послуг.

Щоб створити релевантний і ефективний маркетинг, орієнтований на пацієнта, лікарні мають спочатку приділити належний час глибокому розумінню своєї цільової аудиторії. Ретельний аналіз демографічних даних пацієнтів забезпечує таку основу. Збір даних про вік, стать, місцезнаходження, рівень доходів, статус, стан здоров'я та інші атрибути допомагає виявити ключові сегменти пацієнтів лікарень. Справжнє встановлення зв'язку між лікарнею та пацієнтом вимагає вивчення його психології за допомогою здійснення якісного дослідження. Проведення фокус-груп та індивідуальне опитування пацієнтів може виявити ставлення, мотивацію, цінності, спосіб життя та бар'єри у підсвідомості людини щодо відвідування лікарів. Потрібно не тільки вміти чути пацієнта, а вчитися його слухати. Пацієнти розповідають історії, які потім можна використовувати у проведенні рекламних кампаній, орієнтуючись на їхні «болі». Звісно, з дотриманням вимог законодавства про захист персональних даних. Для успішного впровадження директ-маркетингу в лікарнях рекомендується сегментувати аудиторію, використовуючи сучасні технології, такі як CRM-системи, але не забувати дотримуватися етичних норм щодо конфіденційності даних пацієнтів і регулярно аналізувати ефективність маркетингових кампаній для їх подальшої оптимізації.

Зарубіжні лікарні вже давно й активно використовують директ-маркетинг для покращення взаємодії з пацієнтами. Наприклад, Mayo Clinic у США застосовує персоналізовані електронні розсилки, надаючи пацієнтам інформацію про профілактику захворювань і нагадування про планові обстеження [2]. Cleveland Clinic також використовує директ-маркетинг, пропонуючи пацієнтам індивідуальні рекомендації та інформацію про нові послуги за допомогою різних каналів комунікації [1].

Лікарні України також крокують у ногу з часом. Одним із прикладів успішного застосування директ-маркетингу є мережа клінік «Добробут». Маркетинг-директор мережі, Ольга Липко, зазначає, що «Добробут» активно використовує багатоканальний підхід у комунікації з пацієнтами, поєднуючи різні методи для досягнення максимальної ефективності [3]. Це включає персоналізовані електронні розсилки з інформацією про нові послуги та акції, SMS-нагадування про заплановані візити чи необхідність проходження профілактичних обстежень, а також телефонні дзвінки для отримання зворотного зв'язку й оцінювання задоволеності пацієнтів. Крім того, мережа «Добробут» активно розвиває свою онлайн-присутність, що є важливим елементом сучасного директ-маркетингу [4]. Використання соціальних мереж, офіційного веб-сайту та мобільних застосунків дає мережі змогу бути ближчою до пацієнтів, надаючи їм актуальну інформацію та можливість швидкого зв'язку з медичним персоналом.

Впровадження директ-маркетингу в діяльність сучасних лікарень є важливим кроком на

шляху до підвищення якості медичних послуг і зміцнення відносин з пацієнтами, підвищення їхньої лояльності. Персоналізований підхід, регулярні комунікації та увага до потреб кожного пацієнта сприяють формуванню довіри та забезпеченню лояльності, що позитивно впливає на репутацію лікарні та її конкурентоспроможність на медичному ринку.

Список використаних джерел: 1. An Inside Look at the Ambitious and Successful Cleveland Clinic Content Strategy. URL: <https://contentmarketinginstitute.com/articles/cleveland-clinic-content-strategy> (дата звернення: 22.02.2025). 2. The Making of a Great Healthcare Brand: Mayo Clinic. URL: <https://www.forbes.com/sites/kimberlywhitler/2025/02/04/the-making-of-a-great-healthcare-brand-mayo-clinic> (дата звернення: 22.02.2025). 3. Маркетинг-директор мережі клінік «Добробут»: державна медицина для нас не лише конкурент, але й драйвер. URL: <https://thepharma.media/publications/articles/17742-marketing-direktor-seti-klinik-dobrobut-gosudarstvennaja-medicina-dlja-nas-ne-tolko-konkurent-no-i-drajver> (дата звернення: 22.02.2025). 4. Офіційний веб-сайт мережі клінік «Добробут». URL: <https://dobrobut.com/ua> (дата звернення: 22.02.2025). 5. Янчук Т. В., Любінчак К. Р. Прямий маркетинг в Україні: основні проблеми та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 43. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1768/1704> (дата звернення: 22.02.2025).

УДК 330.342.146

Ткач О. Ю., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Ключові слова: інновації, інвестиційні проекти, ефективність, конкурентоспроможність, державно-приватне партнерство.

Інновації, як вітчизняні, так і міжнародні, сприяють створенню необхідних передумов для стабілізації економічної ситуації в країні, а згодом і для значного підвищення її ефективності. З огляду на це, теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій для вирішення актуальних проблем і визначення стратегій інноваційного розвитку галузей набувають особливої важливості. Вони стають визначальними факторами прогресу та мають значну практичну цінність у контексті сучасних економічних викликів.

У контексті глобалізації світової економіки особливу увагу приділяють широкому впровадженню інновацій та розробці ефективних механізмів поетапної оцінки інвестиційних проектів, їх відповідності міжнародним стандартам, а також створенню механізму державно-приватного партнерства та посиленню впливу привабливості цінних паперів на активізацію інвестиційної діяльності. Крім того, ефективність інвестиційних проектів досягається за допомогою структурних змін та розвитку економічних інститутів. Одним із ключових напрямків є розробка наукових пропозицій і практичних рекомендацій, що орієнтовані на підвищення ефективності оцінки інвестиційних проектів та їх адаптацію до сучасних механізмів реалізації інноваційної діяльності [1].

Стабільність та конкурентоспроможність економіки забезпечує лише та країна, яка здійснює активну інвестиційну політику. Як вітчизняні, так і іноземні інновації сприяють спочатку створенню основ для стабілізації економічної ситуації, а згодом – для значного підвищення її ефективності. У зв'язку з цим, вирішення актуальних проблем і формування стратегій інноваційного розвитку бізнесу, набувають особливої важливості як фактори прогресу.

Підходи до визначення ефективності інвестицій загалом можна класифікувати за кінцевою метою або ефектом від інвестицій, типом використовуваних даних, методом оцінки витрат, рівнем економічної системи, врахуванням часового фактору, кінцевою метою оцінки та формою її здійснення. Серед інвестицій можна виокремити кілька основних видів ефективності [1; 2]:

- фінансова ефективність, що враховує фінансові наслідки інвестиційної діяльності для безпосередніх учасників, зокрема прибуток, дохід та рентабельність;
- бюджетна ефективність, яка відображає фінансові результати інвестиційної діяльності для державних, регіональних або місцевих бюджетів;
- екологічна ефективність проекту, що демонструє вплив інвестицій на поліпшення екологічної ситуації;
- соціальна ефективність, що характеризує соціальні наслідки інвестиційної діяльності;
- ефективність виробництва, що показує вплив інвестицій на зміни природних показників виробничого процесу;
- економічна ефективність, що враховує результати та витрати, вимірювані в грошовому вираженні.

Сучасний етап глобального розвитку відкриває численні можливості для інвестиційних проектів. У зв'язку з цим виникає необхідність здійснення аналізу прибуткових проектів. Інвестор або керівник галузі має володіти здатністю оцінювати інвестиційні проекти, що дозволяє приймати ефективні рішення щодо їх доцільності. Ефективність інвестиційних рішень значною мірою залежить від якості системи відбору інвестиційних проектів для реалізації, а також від її адаптації до економічних умов, які прогнозуються на майбутнє. Для вирішення завдань оцінки ефективності інвестиційних проектів або, принаймні, визначення ефективності окремих показників на початковому етапі, застосовуються різноманітні методи, моделі, рекомендації та підходи [3].

Основним критерієм успішності інвестиційного проекту є підвищення ефективності виробництва та максимізація прибутку від вкладеного капіталу. Окрім того, технологічна модернізація ключових галузей економіки вимагає значних капіталовкладень. В умовах обмежених фінансових та матеріальних ресурсів інноваційні рішення повинні базуватися на всебічному аналізі інвестиційних проектів. При оцінці та відборі таких проектів інвестори часто стикаються з проблемою балансування між прибутковістю та ризикованістю інвестицій [3]. Вибір проекту, орієнтуючись лише на його прибутковість, може призвести до зростання ризиків у фінансово-господарській діяльності та знижувати ймовірність досягнення запланованих фінансових результатів. У той же час, спроби мінімізувати ризики можуть обмежити досягнення бажаного рівня прибутковості. Для подолання цих викликів необхідно розробити інтегровані багатокритеріальні показники. Традиційні методи оцінки ефективності інвестиційних проектів не завжди враховують стратегічні інтереси галузей. Важливо враховувати різноманітні фактори, зокрема вплив інновацій на проект та здійснювати якісну оцінку його ефективності. Інноваційна ефективність дозволяє всебічно і точно оцінити економічну доцільність проекту при прийнятті управлінських рішень у галузі.

Економічна ефективність проекту тісно пов'язана з питаннями комплексної оцінки інвестицій. Аналіз ефективності проекту в цілому базується на наукових аспектах його інвестиційної привабливості та здатності продемонструвати потенційним інвесторам комерційну життєздатність. Оцінка загальної ефективності проекту вимагає врахування факторів, які традиційно впливають на діяльність галузі, з огляду на інтереси як внутрішніх, так і зовнішніх стейкхолдерів. Крім того, важливими аспектами ефективності участі в проекті є ефективність компанії, ефективність інвестування в акції, ефективність участі в проекті структур вищого рівня та бюджетна ефективність [2].

Аналіз інвестиційних проектів має здійснюватися за низкою ключових напрямів. Зокрема, важливо проводити оцінку проекту після завершення кожної його фази, що є складовою сучасних моделей управління проектами, зокрема підбиття підсумків кожної фази. Рекомендується використовувати отриманий позитивний досвід на наступному етапі проекту, а

також розпочинати оцінку проекту ще до його реалізації, здійснюючи попередню оцінку. Крім того, необхідно уникати виявлених недоліків та помилок на подальших етапах проекту, що дозволить зробити висновки щодо можливих негативних наслідків.

Підсумовуючи, слід відзначити, що ключову роль у підвищенні ефективності інвестиційних проектів у контексті розвитку інноваційної діяльності галузей відіграють фактори, такі як модернізація, диверсифікація, диференціація, активне впровадження принципів корпоративного управління та мотивація працівників. Окрім того, перспективні інвестиційні проекти залишатимуться важливими для адаптації галузі до сучасних ринкових умов.

Список використаних джерел: 1. Богашко О.Л. Основні аспекти інноваційного розвитку підприємництва в сучасних умовах технологічного розвитку. *Економічні горизонти*. 2022. Вип. 2 (20). С. 83–93. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(20\).2022.263346](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(20).2022.263346). 2. Богашко О. Л. Стратегічний підхід оптимізації конкурентоспроможного розвитку області. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2004. Вип. 189 (4). С. 1204–1209. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8617/1/Stratehichniy_pidkhid.pdf. 3. Shaturaev J. N., Jumaev H. S. Small business, innovation and entrepreneurship. *International Journal of Advanced Research*, Vol. 7 (11), pp. 303–307. DOI: <https://doi.org/10.21474/IJAR01/10008>.

УДК 658 : 339.9

Тодошук Н.А., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Руда М.В.**, доцент, доцент кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Ключові слова: *бізнес-модель, глобалізація, драйвери трансформації, цифровізація, стратегії.*

Незважаючи на відмінності у підходах до визначення «бізнес-моделі», більшість вчених та практиків погоджуються у тому, що бізнес-модель описує, як компанія створює та фіксує вартість (цінність). Тобто мова йде про монетизацію бізнес-ідеї на основі цінностей. Характеристики бізнес-моделі визначають ціннісну пропозицію для споживача та механізм ціноутворення, вказують на те, як компанія організовуватиме себе та з ким буде співпрацювати, щоб створювати продукт, а також вказує на те, як вона структуруватиме свій ланцюг поставок. По суті, бізнес-модель – це система, різні функції якої взаємодіють, часто складним чином, щоб визначити успіх компанії [1].

Сучасне бізнес-середовище характеризується безпрецедентною динамікою та глобальними викликами, які змушують організації переосмислювати та трансформувати свої бізнес-моделі. Пандемія COVID-19, геополітична нестабільність, кліматичні зміни, технологічні інновації та мінливі потреби споживачів створюють новий унікальний ландшафт, в якому традиційні підходи до ведення бізнесу потребують радикальної трансформації.

Окреслимо глобальні виклики для бізнесу. Насамперед, слід взяти до уваги технологічні виклики. Цифрова трансформація вимагає від компаній швидкої адаптації до нових технологій. Штучний інтелект, машинне навчання та автоматизація стають необхідними інструментами для підтримки конкурентоспроможності. Компанії стикаються з необхідністю інвестувати значні ресурси в технологічну інфраструктуру та розвиток цифрових компетенцій персоналу. Кібербезпека також постає критичним викликом, оскільки зростання цифровізації підвищує вразливість до кібератак та витоків даних [2].

Не менш важливими є екологічні виклики. Зміна клімату та екологічна деградація змушують бізнес переосмислювати свої виробничі процеси та ланцюги постачання. Перехід до циркулярної економіки потребує фундаментальних змін у проектуванні продуктів, управлінні відходами та використанні ресурсів.

Зростаюча геополітична напруженість, торговельні війни та протекціоністські заходи створюють непередбачуване середовище для міжнародного бізнесу.

Демографічні виклики зумовлені старінням населення в розвинених країнах та зростанням середнього класу в економіках, що розвиваються, змінюється структура споживання та ринку праці. Компанії стикаються з дефіцитом талантів у критичних галузях, необхідністю адаптації продуктів та послуг до потреб різних демографічних груп та управлінням мультигенераційною робочою силою. Урбанізація також створює нові виклики та можливості для бізнесу, змінюючи логістичні моделі та споживчі вподобання.

Економічна нестабільність, інфляційний тиск та волатильність фінансових ринків ускладнюють фінансове планування та інвестиційні рішення. Зростання нерівності доходів змінює структуру попиту та створює нові сегменти ринку. Компанії повинні балансувати між короткостроковою прибутковістю і довгостроковою стійкістю в умовах економічної невизначеності.

Посилення регуляторних вимог у сферах захисту даних, антимонопольного законодавства, екологічних стандартів та трудових відносин вимагає від компаній значних інвестицій у системи комплаєнсу. Зростає тиск щодо прозорості бізнес-практик та корпоративної соціальної відповідальності.

Зміна цінностей та очікувань споживачів, зростання важливості автентичності брендів та етичних бізнес-практик трансформують маркетингові стратегії та корпоративну культуру. Компанії повинні адаптуватися до зростаючих очікувань щодо соціальної відповідальності, інклюзивності та різноманітності.

Розглянемо нижче основні драйвери трансформації бізнес-моделей:

1) Цифровізація та технологічні інновації. Цифрові технології радикально змінюють способи взаємодії компаній із споживачами та партнерами. Підприємства впроваджують цифрові рішення для оптимізації операційних процесів, покращення обслуговування клієнтів та створення нових потоків доходу. Штучний інтелект, аналітика великих даних, Інтернет речей та блокчейн дозволяють компаніям переосмислити свої ціннісні пропозиції та конкурентні переваги.

2) Сталий розвиток та екологічна відповідальність. Зростаюча увага до екологічних проблем спонукає компанії інтегрувати принципи сталого розвитку у свої бізнес-моделі. Циркулярна економіка, відновлювані джерела енергії та екологічно чисті технології стають не лише етичним вибором, але й економічною необхідністю для довгострокового виживання та конкурентоспроможності.

3) Глобалізація та гео економічні зрушення. Зміна глобальних економічних центрів, торговельні війни та геополітична напруженість вимагають від компаній більшої гнучкості та адаптивності. Диверсифікація ланцюжків постачання, локалізація виробництва та стратегічне позиціонування на нових ринках стають ключовими елементами адаптації до мінливого гео економічного ландшафту.

Трансформація бізнес-моделей вимагають ретельної підготовки та проведення маркетингових досліджень. Серед основних аспектів варто виділити: клієнтоцентричність та персоналізацію, платформну економіку та екосистемний підхід, гнучкість та адаптивність.

Сучасні бізнес-моделі орієнтовані на глибоке розуміння потреб клієнтів та надання персоналізованих рішень. Компанії впроваджують технології та процеси, які дозволяють збирати та аналізувати дані про поведінку клієнтів для створення продуктів та послуг, що відповідають їхнім конкретним потребам та очікуванням.

Платформні бізнес-моделі, які об'єднують різних учасників ринку для створення додаткової цінності, демонструють значне зростання. Компанії формують екосистеми, інтегруючи

різноманітні продукти, послуги та рішення для забезпечення комплексного досвіду клієнтів та створення нових джерел доходу.

Підприємства впроваджують гнучкі організаційні структури та процеси для швидкого реагування на зміни ринкових умов. Agile-методології, які спочатку застосовувалися у розробці програмного забезпечення, тепер адаптуються для управління бізнес-процесами у різних галузях, сприяючи інноваціям та покращенню оперативності.

Трансформація бізнес-моделей є необхідною умовою для виживання та успіху організацій в умовах глобальних викликів. Компанії, які здатні переосмислити свою ціннісну пропозицію, імплементувати інноваційні технології та адаптуватися до змінних умов ринку, мають найкращі шанси на стабільний розвиток. Ключовими факторами успіху стають стратегічна гнучкість, орієнтація на клієнта та здатність створювати цінність у межах ширших екосистем.

Список використаних джерел: 1. Stelios Kavadias, Kostas Ladas and Christoph Loch. (2016). The Transformative Business Model. URL: <https://hbr.org/2016/10/the-transformative-business-model>. 2. Шведа Н., Краузе О. (2023). Трансформація бізнес-моделей в умовах цифрової економіки. *Соціально-економічні проблеми і держава (електронний журнал)*. Вип. 1 (28). С. 86- 94. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2023/23snmute.pdf>

УДК 316.77:336.22

Фірчук-Лукашева М.С., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Рилєєв С.В.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування

Чернівецький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету, м. Чернівці, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПОДАТКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

Ключові слова: *корпоративна соціальна відповідальність, податковий менеджмент, сталий розвиток, податкові пільги, екологічні ініціативи, репутаційні ризики, технології, блокчейн, штучний інтелект, BEPS, прозорість, інвестиції, соціальні ініціативи, етичні стандарти.*

У сучасному бізнес-середовищі, де зростає увага до глобальних соціальних, екологічних та економічних викликів, інтеграція корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) в податковий менеджмент стає важливим кроком для досягнення сталого розвитку. Це дозволяє компаніям не лише досягати фінансових цілей, але й позитивно впливати на соціальні та екологічні процеси, знижуючи ризики та підвищуючи конкурентоспроможність.

1. Податкові пільги як інструмент сталого розвитку.

Сьогодні податкові пільги є важливим інструментом підтримки екологічних і соціальних ініціатив. Уряди багатьох країн надають бізнесу, що активно інвестує в «зелені» проекти та соціальне благо, податкові пільги. Це стимулює компанії використовувати новітні екологічно чисті технології, знижуючи свій екологічний слід. Наприклад, країни Європейського Союзу активно підтримують інвестиції в альтернативну енергетику та інші технології, що сприяють охороні навколишнього середовища, через знижки на податки та пільги з ПДВ.

Компанії, що інтегрують екологічно чисті технології у свою стратегію, можуть скористатися цими податковими пільгами для зниження витрат на новітні технології та сприяння сталому

розвитку, що є вигідним не тільки з фінансової точки зору, але й допомагає покращити їх імідж [1].

2. Репутаційні ризики агресивного податкового планування.

Агресивне податкове планування, хоча й може знижувати податкове навантаження, приносить значні репутаційні ризики. Проте в умовах сучасної економіки етичність податкових стратегій має величезне значення. Приклади таких компаній, як Amazon та Starbucks, що використовують офшорні зони для мінімізації податків, показують, як це може призвести до втрати довіри з боку громадськості та тривалих репутаційних втрат.

Згідно з дослідженнями, репутаційні збитки можуть значно знизити дохід компанії, оскільки споживачі та інвестори все більше звертають увагу на етичні практики бізнесу. У зв'язку з цим компанії повинні обирати стратегії, що відповідають етичним стандартам, щоб не втратити довіру своїх партнерів і громадськості.

3. Технології як каталізатор ефективності податкового менеджменту.

Впровадження інноваційних технологій, таких як блокчейн і штучний інтелект, у податковий менеджмент дозволяє компаніям підвищити прозорість і ефективність податкових процесів. Блокчейн гарантує збереження точності та відкритості фінансових і податкових даних, що критично важливо для компаній, які прагнуть зберегти довіру державних органів та громадськості. Ця технологія також знижує ймовірність фінансових зловживань.

Штучний інтелект, у свою чергу, дозволяє автоматизувати процеси податкової звітності та аналізувати ризики, що виникають у результаті змін в законодавстві. Це дозволяє більш ефективно планувати податкові стратегії та знижувати ймовірність податкових порушень.

4. Міжнародні стандарти та глобальні ініціативи.

Міжнародні організації, зокрема ОЕСР і ООН, активно сприяють інтеграції екологічних та соціальних аспектів у податкові стратегії компаній. Ініціативи, такі як BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), сприяють підвищенню прозорості податкових операцій та боротьбі з ухиленням від сплати податків. Угода про автоматичний обмін податковою інформацією, яку підписали понад 130 країн, робить офшорні схеми менш привабливими для ухилення від оподаткування [2].

Таким чином, компаніям важливо не тільки дотримуватися національних податкових вимог, але й інтегрувати міжнародні стандарти відповідальності у свої стратегії, щоб забезпечити стабільність та надійність бізнесу.

5. Поради та рекомендації для бізнесу.

Підвищення прозорості через технології: Компанії повинні активно впроваджувати інноваційні технології для підвищення прозорості своєї податкової звітності. Блокчейн та штучний інтелект можуть стати потужними інструментами для автоматизації звітності та контролю за виконанням податкових зобов'язань, що дозволяє знизити операційні витрати і зменшити ймовірність помилок.

Інвестування в сталий розвиток як стратегія довгострокового успіху: Уряди активно підтримують компанії, що впроваджують екологічно чисті технології. Важливо використовувати податкові пільги для впровадження таких технологій і інвестувати в зелені ініціативи, які не лише знижують податкове навантаження, але й підвищують репутацію на міжнародній арені.

Дотримання етичних стандартів у податковому менеджменті: Підвищення етичних стандартів у податкових стратегіях є важливим етапом для збереження корпоративної репутації. Варто уникати агресивних методів податкового планування та застосовувати стратегії, що відповідають стандартам BEPS та міжнародним вимогам щодо прозорості.

Моніторинг змін у законодавстві: Оскільки податкове законодавство постійно змінюється, компанії повинні мати систему для моніторингу нових змін у податкових правилах як на національному, так і на міжнародному рівні. Це допоможе швидко адаптувати податкові стратегії та уникнути негативних наслідків.

Фокус на соціальні ініціативи: Компанії повинні активно працювати над соціальними проектами та ініціативами, щоб підвищити рівень корпоративної соціальної відповідальності. Включення соціальних проектів у податкові стратегії не тільки підтримує сталий розвиток, а й сприяє залученню нових інвесторів, які орієнтовані на етичний бізнес.

Інтеграція корпоративної соціальної відповідальності в податковий менеджмент не лише сприяє сталому розвитку бізнесу, але й допомагає зберігати конкурентні переваги в умовах глобалізації та технологічних змін. Врахування екологічних та соціальних аспектів у податкових стратегіях компаній є важливою складовою їхнього довгострокового успіху. Використання сучасних технологій, таких як блокчейн і штучний інтелект, дозволяє забезпечити прозорість і точність фінансових процесів. Крім того, етичний підхід до податкового менеджменту допомагає уникати репутаційних ризиків і зберігати довіру з боку клієнтів, партнерів та громадськості.

Список використаних джерел: 1. Лега О. В., Яловега Л. В., Прийдак Т. Б. Роль податків у реалізації цілей сталого розвитку. *Трансформація обліку та бізнес-консалтинг в умовах невизначеності: сучасні тренди, виклики, міжнародний досвід* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 8 лист. 2024 р. / Держ. біотехнологічний ун-т., Харків : ДБТУ, 2024. С. 221–223. URL : <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/60694>. 2. Шкроміда В.В., Шкроміда Н.Я., Кузишин І. М. Міжнародні ініціативи розвитку інтегрованої звітності бізнесу. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 2(49). С. 153–156. URL : <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/954/913>

УДК 33.339.3

Фіщук Б.Д., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Ревко А.М.**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри соціальної роботи

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Ключові слова: *цифровізація, заклади охорони здоров'я, розвиток, управління*

Цифровізація охорони здоров'я є одним із ключових чинників, що визначає сучасний розвиток медичних закладів. Впровадження цифрових технологій не лише підвищує ефективність їхньої роботи, а й сприяє покращенню доступу до медичних послуг, оптимізації ресурсів та підвищенню рівня медичної безпеки. У контексті глобалізації та стрімкого розвитку інформаційних технологій цифровізація стає необхідною умовою конкурентоспроможності закладів охорони здоров'я.

Одним із найважливіших аспектів цифровізації є електронний документообіг. Впровадження електронних медичних карток дозволяє лікарям швидко отримувати доступ до історії хвороби пацієнта, результатів аналізів та рекомендацій, що не лише скорочує час на обробку інформації, а й мінімізує ризик помилок, пов'язаних із людським фактором. Крім того, електронні рецепти значно спрощують процес отримання медикаментів та зменшують ймовірність зловживань у сфері фармацевтики.

Дистанційні медичні послуги, або телемедицина, є одним із напрямів цифровізації, оскільки вони надають можливість пацієнтам отримувати консультації лікарів, не виходячи з дому. Це особливо важливо для осіб із хронічними захворюваннями, людей похилого віку, мешканців віддалених населених пунктів та під час кризових ситуацій, таких як пандемія. Завдяки телемедицині можна не лише діагностувати та лікувати пацієнтів, а й проводити дистанційний моніторинг їхнього стану [1].

Цифрові технології відіграють важливу роль у зборі та аналізі медичних даних. Використання систем штучного інтелекту дозволяє проводити швидкий та точний аналіз великого обсягу інформації, прогнозувати розвиток захворювань, а також персоналізувати лікування, за рахунок впровадження системи обробки великих даних (Big Data), які допомагають медичним закладам ефективніше планувати свою діяльність, прогнозувати епідемії та покращувати якість медичних послуг.

Окрім цього, цифровізація значно покращує управління медичними установами на основі автоматизації процесів реєстрації пацієнтів, запису на прийом, управління кадровими та фінансовими ресурсами, що дозволяє медичним закладам функціонувати ефективніше.

Важливим аспектом цифровізації є кібербезпека та захист персональних даних, оскільки медична інформація є надзвичайно чутливою, необхідно впроваджувати надійні системи шифрування та захисту даних. Безпека інформаційних систем медичних закладів є пріоритетним завданням для запобігання витоку даних та зловживань [2].

Однак слід акцентувати увагу на тому, що цифровізація сфери охорони здоров'я також супроводжується певними викликами. Одним із головних є необхідність значних фінансових інвестицій у технологічну інфраструктуру, навчання персоналу та адаптацію до нових умов роботи. Крім того, існує ризик цифрового розриву, коли не всі пацієнти мають доступ до цифрових технологій або вміють ними користуватися.

Незважаючи на ці виклики, цифровізація сфери охорони здоров'я є невідворотним процесом, що відкриває широкі можливості для покращення якості медичних послуг. Вона сприяє підвищенню рівня медичної безпеки, розширенню доступу до медичних послуг та оптимізації роботи медичних закладів. У майбутньому розвиток цифрових технологій ще більше трансформує систему охорони здоров'я, зробивши її більш ефективною, доступною та орієнтованою на потреби пацієнтів.

Список використаних джерел: 1. Гуржий П. О. Цифрові технології в управлінському процесі закладів охорони здоров'я. *Економіка та суспільство*. 2024. №70. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-113>. 2. Геглюк О. М. Нормативно-правове забезпечення цифровізації як пріоритетного напрямку реформування системи охорони здоров'я. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. № 96. С. 36–43. DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v96.2022.3>

УДК 33.339.3

Фіщук Н.Д., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Ревко А.М.**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри соціальної роботи

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Ключові слова: адаптивне управління, заклади охорони здоров'я, розвиток, управління

У сучасних умовах функціонування закладів охорони здоров'я, враховуючи несприятливу безпекову ситуацію, адаптивне управління розвитком закладів є важливим підходом, який дозволяє забезпечити стійкість, ефективність і здатність до оперативного реагування на змінні зовнішні та внутрішні умови. Суть адаптивного управління полягає у постійному моніторингу динамічних процесів у сфері охорони здоров'я, своєчасному аналізі змін і коригуванні управлінських рішень відповідно до нових викликів та потреб.

Зклади охорони здоров'я функціонують у складному динамічному середовищі, яке характеризується швидкими змінами в медичних технологіях, нормативно-правовій базі,

соціально-економічних умовах, демографічних показниках та очікуваннях пацієнтів. Саме тому традиційні методи управління, які базуються на жорсткому плануванні та довгострокових стратегіях без можливості оперативного коригування, часто виявляються неефективними. Натомість адаптивний підхід дозволяє використовувати гнучкі методи, що передбачають коригування стратегії розвитку на основі поточного аналізу ситуації [1].

Основою адаптивного управління є системний підхід, який розглядає заклади охорони здоров'я як складні динамічні системи з багатьма взаємопов'язаними елементами. У цьому контексті особливого значення набувають механізми зворотного зв'язку, що дозволяють оцінювати ефективність управлінських рішень і своєчасно вносити необхідні корективи. Такі механізми включають регулярний аналіз ключових показників ефективності, збирання відгуків від пацієнтів і медичного персоналу, а також використання сучасних цифрових технологій для обробки великих масивів даних.

Одним із ключових аспектів адаптивного управління є прогнозування розвитку подій та моделювання можливих сценаріїв за рахунок використання аналітичних інструментів та методів штучного інтелекту, що дозволяє визначати потенційні ризики, передбачати зміни в попиті на медичні послуги та відповідно адаптувати стратегію розвитку закладу.

Гнучкість адаптивного управління проявляється також у можливості оперативного оновлення організаційних структур і процесів, що може включати оптимізацію внутрішньої логістики, впровадження нових підходів до координації роботи медичного персоналу, використання інноваційних методів діагностики та лікування. Зокрема, інтеграція цифрових платформ для управління медичними закладами дає змогу автоматизувати рутинні процеси, що сприяє підвищенню ефективності роботи та зменшенню адміністративного навантаження на лікарів [2].

Крім того, таке управління передбачає активну взаємодію з усіма зацікавленими сторонами, включаючи державні органи, страхові компанії, наукові установи та громадські організації. Окреслена кооперація сприяє розробці більш ефективних механізмів фінансування, вдосконаленню нормативно-правової бази та впровадженню сучасних стандартів надання медичних послуг, що є актуальним завданням для вітчизняної медицини враховуючи європейський вектор розвитку держави.

Особливу увагу в адаптивному управлінні слід приділяти розвитку персоналу, оскільки саме він є основним ресурсом закладів охорони здоров'я, а тому важливо створювати умови для постійного навчання, підвищення кваліфікації та мотивації працівників. Гнучкі підходи до кадрової політики включають впровадження сучасних методів навчання, таких як симуляційні тренінги, дистанційні курси та наставництво. В умовах європейської інтеграції важливо запроваджувати принципи пацієнт орієнтованого підходу, який повинен враховувати потреби пацієнтів, забезпечуючи комфортні умови лікування та якісний сервіс. Адаптивне управління дозволяє враховувати індивідуальні потреби пацієнтів, запроваджуючи персоналізовані підходи до діагностики, лікування та реабілітації.

На сьогодні адаптивне управління розвитком закладів охорони здоров'я є невід'ємною складовою сучасного менеджменту у сфері медицини. Воно забезпечує здатність закладів оперативно реагувати на зміни, оптимізувати внутрішні процеси, покращувати якість медичних послуг та створювати умови для ефективної взаємодії всіх учасників системи охорони здоров'я. У перспективі подальший розвиток цього підходу сприятиме формуванню більш стійкої, ефективної та інноваційної медичної системи, що відповідатиме сучасним викликам і очікуванням суспільства.

Список використаних джерел: 1. Дубина М., Сердюк Д. Організаційно-економічний механізм розвитку сфери охорони здоров'я: сутність, морфологія та специфічні особливості функціонування. *Науковий вісник Полісся*. 2023. № 1 (26). С.238–254. DOI:[https://doi.org/10.25140/2410-9576-2023-1\(26\)-238-254](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2023-1(26)-238-254). 2. Макаренко М. В. Світові тренди цифровізації сфери охорони здоров'я та принципи реалізації. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2023. № 1 (36). С. 58-63. DOI:<https://doi.org/10.32782/2310-9653-2023-1.8>.

УДК 330.34:332.142

Ханін С.Г., канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту, маркетингу та публічного адміністрування

ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», м. Київ, Україна

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Ключові слова: *розвиток, регіон, регіональна економічна система, інноваційний процес, інноваційний розвиток.*

Сучасні вимоги розвитку економічних систем вимагають активізації інноваційного спрямування розвитку економічних суб'єктів та економічного ландшафту в цілому. Тільки інноваційний шлях розвитку спроможний забезпечити дбайливе використання ресурсів та підвищити ефективність господарювання на рівня будь-яких систем.

Щодо висвітлення питань стосовно управління інноваційним процесами регіональних економічних систем необхідно відмітити праці таких вітчизняних науковців, як: А. Амоші, О. Біловодської, Л. Беновської, В. Геєця, А. Даниленка, О. Жихор, Н. Куцай, М. Мельник, І. Сторонянської, С. Тульчинської, Р. Тульчинського, І. Федулової та ін. Використовуючи нормативно-законодавчі акти потрібно зазначити, що у Законі України «Про інноваційну діяльність» зазначається, що інновації це «новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [1].

Воєнні діє, що відбуваються на території України вимагають активізації діяльності у напрямі інноваційного розвитку регіональних економічних систем вже сьогодні, оскільки це є підґрунтям для подальшого розвитку регіонів сьогодні і повоєнний період. До напрямів удосконалення управління інноваційними процесами розвитку регіональних економічних систем та активізації інноваційного розвитку регіонів необхідно активізувати розвиток інноваційної інфраструктури регіонів завдяки створення еко-індустріальних парків, інноваційних регіональних кластерів, що особливо актуально для забезпечення релокації бізнесу [2; 3, с. 98].

Для забезпечення інноваційного розвитку регіональних економічних систем необхідно зміни підходи до управління регіональної інноваційної політики завдяки розробки та впровадження стратегій та програм стимулювання інноваційної діяльності підприємств та стартапів, у тому числі, із залученням механізму державно-приватного партнерства для їх фінансування, надання преференцій інноваційно активним підприємствам з боку місцевої влади. Стратегії та програми інноваційного розвитку регіонів повинні базуватися на специфічних особливостях та можливостях регіонів, що передбачає смарт-спеціалізацію інноваційного розвитку. Необхідно акцентувати увагу на підтримку місцевих ініціатив, спрямованих на розвиток високотехнологічних сфер економічної діяльності та забезпечення екологічної безпеки регіонального розвитку. Окреслені напрями управління інноваційними процесами сприятимуть інноваційному розвитку регіональних економічних систем та повоєнному відновленню країни на інноваційній основі.

Список використаних джерел: 1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 №40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>. 2. Тульчинська С.О., Гавронський А.О. Напрями стимулювання інноваційного розвитку територій в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2025. №2. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/5772/5826>. 3. Лещух І. В. Інноваційний потенціал регіону: домінантні характеристики. *Інноваційна економіка*. 2019. № 7-8. С. 97-103.

УДК 658:330.46:005

Tsebro Yana, PhD, associate professor, associate professor of the department of Management named by Professor L.I. Mykhailova

Sumy national agrarian university, Sumy, Ukraine

FEATURES OF IMPLEMENTATION OF QUALITY MANAGEMENT STANDARDS IN THE ACTIVITIES OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES

Keywords: *quality standard, management, TQM, ISO, enterprises, small and medium-sized business*

In recent years, the problem of quality improvement has become increasingly relevant for small, medium-sized businesses and microbusinesses in various economic sectors. Modern trends in IT development, scientific and technological progress, the emergence of unique technologies and products reduce the contribution of human labour to the overall production process, which reduces production costs, and the introduction of waste-free production creates additional opportunities for price variation and additional incentives to attract consumers.

One of the main aspects that drives companies to implement a quality management system is the requirements of external stakeholders and consumers. Especially European business partners, as many of them have a certified quality system and undergo ongoing recertification by independent bodies. It should be noted that certification of quality systems in accordance with international ISO standards is carried out regardless of the profile and size of the enterprise, as well as the location of the object of inspection. The certification commission assesses, in accordance with the regulations, the compliance of the company's quality system with the set of requirements established by a set of recommendations in the standard [1; 3].

Most western and domestic financial institutions consider QMS certification as an additional advantage when deciding on loans or investments in industrial companies to expand or modernise their business.

There are both external and internal benefits of implementing quality management systems.

External benefits include market and economic and legal aspects. Market aspects: tender and competitive bids for goods and services, one of the points includes the availability of certified quality systems, preferably several; Certification of the quality management system gives the company the necessary level of trust in the market and strengthens its business reputation; Certificate of quality system is a guaranteed confirmation, for a little-known manufacturer; ISO certificates are a high standard of confirmation of expertise and quality. Almost all financial and banking transactions related to lending, leasing, insurance, and freight forwarding in the foreign and domestic markets require confirmation of quality and safety guarantees, which can also be confirmed through ISO certificates. Economic and legal aspects: the legislation of a number of countries may additionally request certificates of conformity to quality and modern scientific and technical level in case of disputes; government orders in some European countries can be obtained only if certified systems of QMS and TQM, CRM, ERP, etc. are available [2].

More and more business structures are using certification to strengthen their market positions, build a positive social image, and ensure the safety and sustainability of their investment sphere. The internal benefits include organisational aspects, improvement of the management system, and increased staff motivation for development and quality of work. The financial aspect, not only as a reduction in product defects and costs, but also a more rational use of all company resources. '

The ISO 9000 series standards are necessary for streamlining and unifying the quality of the organisational system of an enterprise and its functional content, document flow, job responsibilities, and the formation of relationships with contractors and consumers. The implementation of standards allows to formulate uniform requirements for the effective implementation of all business processes of enterprises and organisations aimed at optimising the production of goods or services [3].

The peculiarity of ISO 9008 - ISO 9015 standards is the definition of rules and recommendations not only to ensure product quality, but also to define requirements for the management system, quality

determination at the production level, which in turn allows to ensure the expected and stable level of product quality at the planning and manufacturing stage. From the perspective of ISO 9000 standards, quality products are those that meet both the specified (foreseen) and expected (unforeseen) expectations of the consumer [2].

ISO 9001:2015 Quality management systems. Requirements. Quality Management is a coordinated activity that consists in directing and controlling an organisation's quality. The Standard for the first time requires the identification and handling of risks and opportunities related to its context and objectives. DSTU ISO 9001:2015 is based on a process approach, which means that all activities involve a set of interrelated processes based on the PDCA (plan, do, check, and act) principle.

DSTU ISO 9001:2015 is quite democratic: it contains requirements on what needs to be done, but how to achieve it is up to individual creativity and view of the problem. Therefore, the QMS system in each organisation is unique.

TQM includes 2 mechanisms:

Quality Assurance (QA) - quality control - maintains the required level of quality and consists in the company providing certain guarantees that give the customer confidence in the quality of a given product or service.

Quality Improvements (QI) implies that the level of quality should not only be maintained, but also improved, thus raising the level of guarantees. This allows you to control and improve quality, and constantly improve and develop your business [2].

The management aspect and improvement of the business system involves building an optimal QMS management system and implementing modern IT systems based on classical existing resource management systems such as TQM, CRM, ERP. This will allow focusing on maintaining high quality of goods and services, preserving existing market segments and expanding them, modernising technical processes, competitive advantages in tenders, international cooperation, etc.

References: 1. Lingur L.M., Martyniuk O.A., Yesina O.G. Implementation of quality standards in the management of small and medium-sized businesses. *Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade*. 2023. Issue 1(107). C. 12-18. 2. International Centre for Standardisation and Certification. URL: <http://www.9001-2001.ru/publicazii/101-2009-04-07-08-56-20.html>. 3. Prerequisites for the implementation of the quality management system at enterprises. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/186.pdf> (accessed 15.01.2025).

UDC 658.3:005.32

Шаповалова Є.В., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Баценко Л.М., канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту ім. проф. Л.І. Михайлової
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ УПРАВЛІННІ

Ключові слова: комунікаційні стратегії, вирішення конфліктів, адміністративний менеджмент, управлінські рішення, тактика ведення переговорів.

Ефективність адміністративного менеджменту багато в чому залежить від уміння реалізовувати комунікаційні стратегії, спрямовані на вирішення конфліктів. Правильно структуровані комунікаційні процеси сприяють зниженню напруги на робочому місці та підвищенню ефективності прийняття рішень.

Конфлікти в адміністративному менеджменті виникають через розбіжності у поглядах, інтересах та цілях між різними рівнями управління. Вони можуть бути як конструктивними,

сприяючи інноваціям та змінам, так і деструктивними, що призводять до зниження ефективності роботи організації. Впровадження ефективних комунікаційних стратегій дозволяє зменшити негативний вплив конфліктів та створити сприятливе середовище для прийняття рішень.

Конфлікт є неминучою частиною адміністративного менеджменту через різні погляди, організаційні цілі та конкуренцію за ресурси. В управлінні конфлікти можуть виникати через: відмінності в інтересах, цінностях або очікуваннях між працівниками та керівництвом, нерозуміння або відсутність прозорості в прийнятті рішень, конкуренція за обмежені ресурси, відповідальність або повноваження, опір змінам організаційних процесів. Ефективне вирішення конфліктів має важливе значення для підтримки продуктивності, покращення командної співпраці та забезпечення позитивного робочого середовища [2].

Ключові комунікаційні стратегії для вирішення конфліктів. Активне слухання: заохочує відкритий діалог і взаєморозуміння, допомагає визначити першопричину конфліктів, а не лише проблеми поверхневого рівня, вимагає підтримувати зоровий контакт, перефразувати твердження для уточнення та ставити відкриті запитання [1]. Не менш важливим є використання асертивної комунікації – стилю спілкування, що базується на відкритому та чесному висловленні своїх думок і почуттів без агресії чи пасивності. Ключовим принципом цього підходу є збереження балансу між власними інтересами та повагою до інших. Наприклад, замість звинувачень і критики варто використовувати «Я»-висловлювання: «Я відчуваю занепокоєння, коли дедлайни не дотримуються», а не «Ти постійно запізнюєшся зі здачею проєктів». Це дозволяє уникнути оборонної реакції та сприяє конструктивному діалогу [1]. Ще одним ефективним методом вирішення конфліктів є переговори та медіація. У процесі переговорів важливо не фокусуватися на протистоянні, а шукати взаємовигідні рішення, які задовольняють обидві сторони. Коли ж конфлікт настільки складний, що сторони не можуть дійти згоди самостійно, доцільно залучити нейтрального посередника – медіатора. Його роль полягає в тому, щоб допомогти сторонам виявити реальні причини конфлікту та знайти оптимальне рішення [1]. Успішне управління конфліктами також потребує розвинутого емоційного інтелекту. Менеджер повинен вміти розпізнавати власні емоції та емоції інших, регулювати свою поведінку та вчасно заспокоювати напружені ситуації. Високий рівень емпатії дозволяє краще розуміти мотивацію співробітників і знаходити підхід до кожного з них. Окрім цього, самоконтроль допомагає уникнути імпульсивних рішень, які можуть загострити ситуацію [2]. Ще одним важливим фактором у запобіганні конфліктам є чітка та прозора комунікація. Багато конфліктних ситуацій виникає через те, що працівники не мають чіткого розуміння своїх обов'язків, очікувань керівництва або корпоративних цілей. Тому адміністративний менеджмент повинен забезпечувати доступність інформації, пояснювати зміни у політиці компанії, стимулювати відкриті обговорення та створювати атмосферу, в якій співробітники не бояться висловлювати свої думки [1].

Лідерство відіграє вирішальну роль у процесі вирішення конфліктів. Керівники не повинні виступати авторитарними суддями, що нав'язують свої рішення, а скоріше бути посередниками, які допомагають знайти компроміс та сприяють продуктивному діалогу. Політика відкритих дверей, яка передбачає доступність керівників для обговорення проблемних питань, значно зменшує ризик загострення конфліктів. Крім того, встановлення чітких правил та процедур для вирішення конфліктних ситуацій дозволяє уникати затягування та хаосу у процесі їхнього врегулювання [2].

Сучасні технології також можуть бути корисними у процесі вирішення конфліктів. Наприклад, цифрові комунікаційні платформи, такі як електронна пошта, корпоративні чати та відеоконференції, дозволяють уникнути непорозумінь і забезпечують швидке обговорення проблемних питань. Окрім цього, онлайн-платформи для медіації можуть допомогти вирішувати конфлікти дистанційно, що особливо важливо для великих міжнародних компаній.

Деякі організації навіть використовують аналітику настроїв на основі штучного інтелекту для виявлення потенційних конфліктів ще до того, як вони загострюються. [2].

Застосування ефективних комунікаційних стратегій є ключовим елементом успішного адміністративного управління. Вміння керівників запобігати та вирішувати конфлікти позитивно впливає на організаційну культуру, покращує взаємовідносини у колективі та сприяє підвищенню продуктивності. Вчасне виявлення конфліктних ситуацій, розвиток навичок активного слухання, використання асертивної комунікації, застосування емоційного інтелекту та прозорих комунікаційних механізмів дозволяють ефективно справлятися з конфліктами та запобігати їхній ескалації.

У результаті організація отримує стабільне робоче середовище, де кожен співробітник відчуває себе почутим та цінним.

Список використаних джерел: 1. Зайцева Л. Конфліктологія в менеджменті. Харків: Видавництво «Академія», 2019. 312 с. 2. Черненко П. Цифрові технології в управлінні конфліктами. Львів: Видавництво «Наука», 2021. 198 с.

УДК 330.34:332.142

Шило А. П., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (кафедра економіки і підприємництва)

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *цифровізація, розвиток, цифрова трансформація, малий та середній бізнес.*

На сучасні тенденції розвитку великий вплив має цифровізація. Цифровізації увійшла у повсякденне життя кожного індивідуума та всі сфери життєдіяльності. Сьогодні не можливо явити собі функціонування промисловості, логістики, культури, освіти, торгівлі без застосування різноманітних цифрових технологій. Цифрова трансформація через застосування різноманітних цифрових платформ дала можливість підвищити соціальний рівень за рахунок впровадження цифрових медичних та освітніх послуг, залучення через цифрові платформи громадськість до обговорення та прийняття управлінських рішень на різних щаблях влади тощо [1; 2]. Це впливає також на діяльність малого та середнього бізнесу, які виступають базисом сучасної соціально-економічної системи.

Безперечно воєнні дії на території України вплинули на розвиток малого та середнього підприємництва. Так у 2021 р. в Україні налічувалось 17811 од. середнього бізнесу та 1937827 од. суб'єктів малого бізнесу. У 2022 р. відбулось зменшення їх кількості на 2774 од. середнього (становило у 2022 р. 15037 од.) та 220850 од. малого бізнесу (становило 1716977 од.). Позитивним стало збільшення кількості суб'єктів малого підприємництва у 2023 р. до 1898385 од., але кількість середнього бізнесу продовжувало зменшуватися і становило 14296 од. [3]. Така ситуація вимагає підтримки малого та середнього бізнесу оскільки від їх діяльності залежить не тільки валовий регіональний продукт та доходи населення, а й податкові надходження до державного та місцевих бюджетів.

Цифровізація дала можливість змінити ринкову кон'юнктуру, оскільки лідерів на ринку сьогодні вже не визначає багаторічна історія діяльності підприємства, не вартість активів або кількість патентів і доступ до капіталу. Сьогодні завдяки цифровим технологіям більш

конкурентоспроможним на ринку є те підприємство яке здатне запропонувати нову бізнес-модель, за рахунок аналізу інформації прийняте нестандартне управлінське рішення, максимально використати інформаційно-комунікаційні технології для виходу на нові ринки продажу своєї продукції та послуг.

Розвиток цифровізації розширює можливості малого та середнього бізнесу щодо залучення інвесторів, розвиток стартап проектів та відкриттю інноваційного підприємництва. Полегшує вихід малого і середнього підприємництва на міжнародний ринок надаючи можливості обмінюватися інформацією, приймати участь у міжнародних грантах та проектах.

Отже, окреслене дає можливість зазначити важливість цифрових технологій для розвитку малого та середнього бізнесу їх використання дає можливість знайти джерела підвищення ефективності діяльності, забезпечити конкурентоспроможність, у тому числі на міжнародному ринку, підвищити рівень життя населення та забезпечити соціально-економічний розвиток територій сприяючи повоєнному відновленню країни в цілому.

Список використаних джерел: 1. Тульчинська С. О., Гавронський А. О. Напрями стимулювання інноваційного розвитку територій в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2025. № 2. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/5772/5826>. 2. Ситник Н. С., Себестянович І. С. Цифровізація та її вплив на розвиток малого та середнього бізнесу. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 11. С. 50-52. 3. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

**Секція 6. МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНІ ПІДХОДИ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ,
ПСИХОЛОГІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ**

*Section 6. MULTIDISCIPLINARY APPROACHES IN SOCIAL WORK, PSYCHOLOGY
AND REHABILITATION: FROM THEORY TO PRACTICE*

УДК 364.632:37

Буковський Д.О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Фера С.В.**, канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ
НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Ключові слова: домашнє насильство, соціальна робота, захист дітей, профілактика, алгоритми реагування.

Домашнє насильство є однією з найбільш поширених і гострих соціальних проблем сучасного суспільства. Воно не має ані географічних, ані соціальних меж і стосується людей незалежно від їхнього віку, статі чи статусу. Проте особливо вразливою категорією жертв домашнього насильства є діти. Вони не можуть самостійно захистити себе, часто не усвідомлюють, що стають об'єктами жорстокого поводження, а страх і залежність від дорослих змушують їх мовчати. Домашнє насильство включає фізичне, психологічне, сексуальне та економічне насильство, кожен із цих видів має свої особливості впливу на дитину та потребує окремих механізмів запобігання та протидії.

Відповідно до Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" та міжнародних стандартів [2]:

1. Фізичне насильство – будь-які умисні дії, що завдають фізичної шкоди дитині або створюють загрозу її життю та здоров'ю. До таких дій належать побої, штовхання, удари, навмисне заподіяння травм, примус до фізично виснажливих дій. Фізичне насильство може призвести до серйозних тілесних ушкоджень та психоемоційних розладів.

2. Психологічне (емоційне) насильство – форма насильства, що включає словесні образи, приниження, погрози, маніпуляції, ігнорування потреб дитини, демонстрацію байдужості з боку батьків чи опікунів. Довготривале психологічне насильство може мати такі наслідки, як зниження самооцінки, тривожні розлади, депресія, соціальна ізоляція.

3. Сексуальне насильство – примус дитини до будь-яких дій сексуального характеру або залучення її до сексуальних контактів. Воно може включати як фізичний контакт (згвалтування, розпусні дії), так і непрямий вплив (примус до перегляду порнографії, експлуатація у комерційній сексуальній діяльності). Наслідки сексуального насильства є вкрай тяжкими, оскільки воно призводить до серйозних психологічних травм, порушень сексуальної ідентичності, суїцидальних тенденцій.

4. Економічне насильство – обмеження доступу дитини до необхідних матеріальних ресурсів, позбавлення їжі, одягу, медичної допомоги, освіти. Економічне насильство також може проявлятися у примусі до жебракування, дитячої праці, експлуатації дитини у фінансових махінаціях дорослих. Така форма насильства впливає не лише на фізичний, але й на емоційний стан дитини, формуючи почуття безпорадності та незахищеності.

Варто зазначити, що у більшості випадків діти зазнають комплексного насильства, коли одночасно присутні кілька його форм.

Законодавчі механізми боротьби з домашнім насильством мають ключове значення у контексті соціальної роботи. В Україні нормативно-правова база представлена Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Конвенцією ООН про права дитини, а також міжнародними рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо ідентифікації та протидії насильству над дітьми [2, с. 4]. Однак, на практиці реалізація цих норм стикається з низкою труднощів, зокрема недостатньою підготовкою фахівців, відсутністю ефективного моніторингу ситуації та слабкою міжвідомчою взаємодією між освітніми установами, соціальними службами та правоохоронними органами.

Раніше проблема домашнього насильства щодо дітей залишалася в тіні суспільної уваги через стереотипи, що жорстокість в сім'ї є «приватною справою». Проте сучасні дослідження, зокрема роботи українських науковців, таких як Т. М. Семигіна та І. Д. Зверева, наголошують на тому, що домашнє насильство має довготривалі негативні наслідки не лише для постраждалої дитини, а й для суспільства в цілому [4].

У світовій практиці існує низка ефективних моделей соціальної роботи з дітьми, які постраждали від насильства. Зокрема, у США діє програма «Child Advocacy Centers», що передбачає створення спеціалізованих центрів допомоги дітям, які зазнали жорстокого поводження. У країнах Європейського Союзу активно впроваджуються міждисциплінарні підходи, де соціальні працівники, педагоги та правоохоронні органи працюють спільно для запобігання насильству [5, с. 204].

Важливим аспектом протидії домашньому насильству в шкільному середовищі є підготовка педагогічного персоналу. Дослідження демонструють, що більшість педагогів не мають чітких алгоритмів дій у випадках виявлення насильства над дітьми. Це підкреслює необхідність розробки та впровадження комплексних освітніх програм, які допоможуть педагогам не лише ідентифікувати випадки насильства, а й правильно реагувати на них у межах законодавчого поля та міждисциплінарної співпраці.

Окрім правового аспекту, значну роль у профілактиці домашнього насильства відіграють психологічні служби закладів освіти. Наявність шкільних психологів, які можуть проводити анонімне опитування дітей та здійснювати психологічну підтримку, є важливим фактором раннього виявлення проблеми.

Постійний стрес і страх, який відчуває дитина, що потерпає від насильства, можуть спричинити соматичні розлади (головний біль, порушення сну, захворювання шлунково-кишкового тракту) та психічні захворювання (депресія, посттравматичний стресовий розлад, фобії). В окремих випадках діти, які пережили насильство, можуть самі виявляти агресивну поведінку щодо однолітків чи молодших дітей.

Освітні заклади можуть запроваджувати спеціальні програми для дітей, спрямовані на навчання їх розпізнаванню ситуацій насильства та методам звернення по допомогу. Зокрема, у Фінляндії впроваджено інтерактивні навчальні курси, які допомагають дітям зрозуміти свої права та вчать алгоритмам дій у разі потрапляння у небезпечні ситуації.

Таким чином, для успішної протидії домашньому насильству щодо дітей необхідний комплексний підхід, що включає правові, освітні та психологічні аспекти. Вдосконалення міжвідомчої взаємодії, розширення мережі соціальних послуг та підвищення рівня кваліфікації фахівців дозволить значно знизити рівень домашнього насильства та мінімізувати його негативні наслідки для дітей.

Список використаних джерел: 1. Аналітичний звіт щодо домашнього насильства / Міністерство соціальної політики України. Київ : Мінсоцполітики, 2024. 135 с. 2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. №5. С. 4–7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> 3. Насильство щодо дітей: глобальна ситуація

та виклики / ЮНІСЕФ. Київ : ЮНІСЕФ, 2023. 152 с. **4.** Семигіна Т. М., Зверева І. Д. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. Київ : Академвидав, 2020. 320 с. **5.** Violence Against Children / World Health Organization. WHO Report, 2022. 278 p. **6.** Finkelhor D. Child Abuse and Neglect: Global Perspectives. Springer, 2021. 312 p.

УДК 378.37

Гальчич І.П., здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота»

Науковий керівник: **Ярошенко А.О.**, д-р філ. наук, професор

Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ МЕДІАЦІЙНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

***Ключові слова:** медіація, соціальна робота, професійна підготовка, конфліктологія, комунікативна компетентність*

Сучасне суспільство характеризується високим рівнем конфліктності, що зумовлено соціальними, економічними та політичними чинниками. У зв'язку з цим особливого значення набуває медіація як ефективний інструмент вирішення конфліктів у різних сферах, зокрема у соціальній роботі.

Згідно з дослідженнями, соціальні працівники часто виконують роль посередників у вирішенні конфліктів між клієнтами та державними установами, в родинних відносинах, у трудових спорах тощо. Формування медіаційних навичок є одним із ключових завдань професійної підготовки майбутніх фахівців, особливо в умовах євроінтеграції, що передбачає адаптацію української освітньої системи до європейських стандартів.

Медіація – це процес вирішення конфліктів за допомогою нейтрального посередника, який допомагає сторонам знайти взаємоприйнятне рішення. У соціальній роботі медіація використовується для врегулювання:

- міжособистісних конфліктів;
- сімейних суперечок;
- конфліктів між клієнтами та державними установами;
- трудових спорів у соціальних службах.

Медіаційні технології дозволяють соціальним працівникам не лише вирішувати конфлікти, а й запобігати їх загостренню.

Для ефективного застосування медіаційних технологій соціальний працівник повинен володіти низкою компетенцій:

Комунікативні навички – здатність активно слухати, правильно формулювати думки, використовувати невербальну комунікацію.

Емоційний інтелект – вміння розпізнавати емоційний стан співрозмовника та відповідним чином реагувати.

Конфліктологічна компетентність – знання механізмів розвитку та ескалації конфлікту.

Критичне мислення – аналіз причин конфлікту та пошук оптимальних шляхів його вирішення.

Ефективне навчання медіаційних навичок передбачає використання [3]:

- кейс-методу, який моделює реальні конфліктні ситуації;
- рольових ігор, що дозволяють студентам практикувати навички ведення переговорів;
- симуляційних тренінгів, які забезпечують максимально наближені до реальності сценарії.

Сучасна освіта все більше орієнтується на STEAM-підхід (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics). У контексті навчання медіації це означає[2]:

1. Використання цифрових платформ (онлайн-симуляторів, VR-тренажерів) для відпрацювання навичок ведення переговорів.

2. Залучення аналітичних методів для оцінки ефективності медіаційних процесів.

3. Інтеграцію психологічних і соціальних аспектів у практичну підготовку студентів.

Для ефективного засвоєння медіаційних навичок студентам необхідно проходити практику у:

- центрах соціальних послуг;
- кризових центрах;
- службах у справах дітей;
- медіаційних центрах.

Такі стажування дозволяють студентам здобути безпосередній досвід роботи з конфліктними ситуаціями та вдосконалювати свої навички під керівництвом досвідчених фахівців.

Попри важливість медіаційних навичок, їх формування стикається з низкою викликів:

1. Відсутність систематичної підготовки медіаторів у ВНЗ.

2. Обмежена кількість практичних курсів та стажувань.

3. Низький рівень поінформованості про переваги медіації у соціальній роботі.

Перспективи розвитку включають:

- створення спеціалізованих освітніх програм з медіації;
- розширення міжнародного співробітництва у сфері медіаційної освіти;
- інтеграцію цифрових технологій у навчальні програми.

Як висновок, варто зазначити, що формування медіаційних навичок є важливою складовою підготовки соціальних працівників. Використання інтерактивних методів, цифрових технологій та практичного досвіду сприяє підвищенню професійної компетентності майбутніх фахівців.

Список використаних джерел: 1. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 №2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 15. 2. Білик Н.М. Використання інтерактивних методів у підготовці майбутніх соціальних працівників до медіаційної діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2021. №4. С. 115-121. 3. Дудар О.О. Роль медіації у вирішенні соціальних конфліктів: міжнародний досвід та українські реалії. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2020. №7(1). С. 89-95.

УДК 796.012

Желізний М.М., канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри фізичної реабілітації
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ БІОМЕХАНІЧНОЇ СТИМУЛЯЦІЇ М'ЯЗІВ В ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ТА СПОРТІ

Ключові слова: біомеханічна стимуляція, фізична терапія, БМС, спортивна діяльність.

Відновлення м'язів людини після активного тренування, травм, тривалої хвороби, м'язової атрофії, розслаблення патологічного тонуусу спазмованих м'язів постійно носить актуальний характер. В сучасній практиці спорту та фізичної реабілітації визначається значний арсенал різних методів та спеціалізованих методик відновлення працездатності м'язів. Для цього використовують різноманітні відновлювальні заходи: різновиди масажу, розтяжка, водні процедури (лазня, душ, ванни), голкотерапія, електроакупунктура, мануальна терапія, теплові процедури, світлотерапію, електрофарез, електростимуляцію, ультразвукову терапію [6]. Більшість із цих процедур потребують крім спеціалізованого обладнання, наявності фахівця, який зможе їх провести.

Одним із ефективних засобів відновлення є використання методики біомеханічної стимуляції м'язів. При застосуванні біомеханічної стимуляції (БМС) не потрібно активних зусиль, м'язи працюють під впливом механічної вібрації пасивно. БМС тренування м'язових волокон покращує кровообіг, еластичність тканин та збільшує їх витривалість. Методика біомеханічної стимуляції досліджувалась академіком Володимиром Назаровим у кінці 70-х та на початку 80-х років. Ним було запропоновано 3 варіанти апаратних комплексів, в які входили апарат для всього тіла, нижній біомеханічний стимулятор та варіант для БМС обличчя [5]. Популярність БМС поширилася і в Україні, і у сусідніх країнах. Зацікавлення в подальших дослідженнях було настільки великим, що в Латвії відкрився інститут «Стимуляція Назарова», а в Білорусі БМС включили до національної програми санаторного лікування. На початку 21 століття в багатьох країнах Європи відкрилися філії інституту Назарова. Сучасні БМС апарати визнані ефективною терапією по всьому світу на міжнародному рівні [5].

Біомеханічна стимуляція (БМС) доступна й може одержати розширене використання у вигляді різних тренажерних пристроїв із віброуючими платформами. Подібні технічні пристрої, з урахуванням ефективності результатів й простоти умов застосування можуть стати найбільш доступним й ефективним фактором у вирішенні даної проблеми.

Біомеханічна стимуляція – це вплив механічної вібрації низької частоти спрямований уздовж м'язових волокон людини для керування рядом фізіологічних функцій (зокрема, посилення кровообігу, збільшення трофіки тканин). Напрямо вібрації по ходу м'язового скорочення не враховується при використанні вібромасажу, тому ефективність тренувального і біологічного впливу досягається на багато швидше [4].

Створений БМС вібраційний вплив посилює насосну функцію в судинах м'язів, що полегшує транспортування формених елементів крові та посилює обмін речовин у м'язових волокнах. Під впливом вібрації збільшується приток крові, а судини стають більш еластичними і значно збільшують свій поперечник [4]. Це дозволяє збільшити еластичність м'язових волокон і сухожилків. Цей ефект використання механічної вібрації з частотою 15-18 Гц застосовується для покращення еластичності м'язових тканин і сухожилок, відновлення стану м'язів після перетренованості, спортивних травм (забоїв, розтягнень). Також визначається активний вплив на механорецептори м'язів, це дозволяє, підбираючи частоту механічного подразнення, впливати на їх розслаблення чи рівень напруження. Тривалість такого впливу зменшує чутливість механорецепторів, що зменшує больові відчуття у м'язах [1; 4].

БМС м'язів може використовуватись як засіб розтягування м'язів. Застосування цього ефекту простежується в практиці спортивної гімнастики [1] і у підготовці танцюристів, артистів балету. Тривале ж застосування цієї методики викликає адаптацію до механічного впливу вібрації і сприяє зміцненню м'язів [3; 5].

Спостереження динаміки змін приростів результатів на заняттях спортивної гімнастики у дітей віком 7-9 років показали значний приріст рухливості в кульшових суглобах, під час проведення експерименту після сеансу БМС майже в усіх дітей спостерігалось значне зниження відчуття болю, що дуже важливо для наступного розтягування, зникли м'язові болі після значного перевантаження ніг, або вони не виникали, якщо стимуляцію було проведено після навантаження. Тривале використання БМС викликало зменшення приросту показників гнучкості, що вказує на адаптацію м'язів до вібраційного навантаження [1].

Ефект відновлення та покращення роботи м'язових тканин використовується і в медичній практиці: для розслаблення м'язів, зменшення патологічного тону м'язів у дітей з ДЦП [1; 2]; зменшення спайок; стимулювання метаболічних процесів в тканинах сприяє покращенню мікроциркуляції та лімфодренажу; вібраційне подразнення через пропріорецептори, розташовані в сухожилках, зв'язках, м'язах і суглобних капсулах, посилює вплив на ЦНС та збільшує нейром'язову передачу імпульсів [4].

Проведений експеримент з дітьми, хворими на церебральний параліч, віком 12 років показав, що після проведення біомеханічної стимуляції до виконання основних вправ заняття спостерігається значний приріст показників рухливості у суглобах ніг (кульшовому, колінному

та гомілковостопному). Дослідження дозволило зробити висновок, що БМС значно розслабляє м'язи, знижуючи патологічний тонус, це значно скорочує час на підготовку враженої частини тіла до виконання основних вправ лікувальної гімнастики та може замінити масаж в зоні впливу вправ [2]. Позитивний вплив біомеханічної стимуляції спостерігався також і при тестуванні силових якостей та рівноваги [3].

Ременюк Ю.К. у своїй статті підтверджує вище вказане і підсумовує, що правильний підбір частоти вібрації БМС може бути використаний при тренуванні м'язів, це може замінити тривалі тренування як у спортсменів, так і людей з певними вадами; за 1 сеанс може зняти наслідки перетренованості ("крепатуру" в тілі); зниження гіпертонусу м'язів, може бути використане при ДЦП та постінсультному гіпертонусі; в комплексі з ударно-хвильовою терапією при лікуванні целюліту; при лікуванні м'язово-тонічних синдромів у неврології [4].

Список використаних джерел: 1. Желізняк М.М. Особливості використання біомеханічної стимуляції в процесі розвитку рухливості в суглобах дітей, хворих на церебральний параліч. Педагогіка, психологія і медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків: ХДАДМ (ХХІІІ), 2004. № 14. С. 7-17. 2. Желізняк М.М. Вплив засобів біомеханічної стимуляції на розвиток рухливості в суглобах вражених кінцівок у хлопчиків віком 12 років, хворих на геміпаретичну форму церебрального паралічу. *Молода спортивна наука України: зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту*. Випуск 8. Львів, 2004. Том 2. С. 141-145. 3. Желізняк М.М. Динаміка змін силових та координаційних якостей у хлопчиків віком 12-14 років, хворих на церебральний параліч під впливом засобів біомеханічної стимуляції. *Молода спортивна наука України: зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту*. Випуск 9. Львів, 2005. Том 2. С. 109-114. 4. Ременюк Ю.К. V-Actor – біомеханічна стимуляція м'язів по швейцарській технології. URL: <https://awatage.com/ua/v-actor-biomechanichna-stimulyatsiya-myaziv-po-shvejtsarskij-tehnologiyi/>. (дата звернення: 13.03.2025 р.). 5. Біомеханічна стимуляція м'язів для розтяжки. URL: <https://master-pro.net.ua/biomechanichna-stimulyatsiya-myaziv-dlya-roztyazhki/>. (дата звернення: 13.03.2025 р.). 6. Маленюк Т.В. Відновлювальні засоби працездатності у фізичній культурі та спорті : навчальний посібник (електронне видання). Кропивницький, Видавець Лисенко В. Ф., 2023. 182 с.

УДК 364.4-057.36

Ковтун А.Ю., викладач кафедри соціальної роботи

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Ключові слова: психологічна адаптація, соціальна адаптація, сімейна адаптація військовослужбовці, демобілізація.

Після завершення служби в армії демобілізовані військовослужбовці стикаються з низкою труднощів, пов'язаних із переходом від військового до цивільного життя. Це складний і багатогранний процес, який включає в себе психологічну, соціальну та економічну адаптацію. Повернення до мирного життя після тривалого перебування в умовах бойових дій потребує значних зусиль і підтримки з боку родини, громади та держави.

Психологічна адаптація є першим і важливим етапом, оскільки війна залишає серйозний слід на психіці військових. Вони можуть відчувати посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), який є одним з найпоширеніших психічних розладів серед ветеранів, що проявляється в нав'язливих спогадах про пережите, нічних кошмарах, агресивних реакціях або емоційній

відчуженості. Також, часто виникають труднощі з емоційною стабільністю. Повернення до мирного життя після того, як людина звикла до постійного стресу, може бути важким, і часто виникає відчуття втрати мети або дезорієнтації.

Для вирішення цих проблем необхідна психологічна підтримка. Це може бути як індивідуальна робота зі спеціалістом, так і участь у групах підтримки, де ветерани можуть ділитися своїми переживаннями та знаходити підтримку серед однодумців [4, с. 55]. Важливо також, щоб держава надавала доступ до спеціалізованих реабілітаційних програм для лікування ПТСР та інших психологічних розладів.

Також, однією з основних проблем демобілізованих військових є відновлення зв'язків з родиною. Після тривалого часу на фронті, в умовах війни, повернення додому може бути психологічно важким і для самого військового, і для його близьких. Військовий може відчувати себе чужим у своїй родині, адже зміни, що сталися з ним під час війни, можуть значно відрізнятись від того, що відбулося з родичами в мирному житті. Здебільшого можуть з'являтися труднощі з комунікацією. Розрив між досвідом військових і мирним життям родини може призвести до відчуття ізольованості.

Для підтримки сімейних стосунків важливо організувати психологічні консультації для родин, де вони можуть отримати поради, як підтримати військового, та навчитися правильно взаємодіяти з ним в умовах його соціальної адаптації [3, с. 345].

Значущим етапом під час соціальної адаптації військовослужбовців є пошук роботи та повернення до економічної діяльності. Зазвичай, після служби у війську у них немає досвіду в цивільних професіях, а їхні навички можуть бути неадекватно оцінені на ринку праці. Тому для військовослужбовців пропонується перенавчання та перекваліфікація. Держава та громадські організації надають програми перепідготовки та перекваліфікації, допомагаючи військовим здобути нові професійні навички та підвищити свою конкурентоспроможність на ринку праці.

В соціальній адаптації військовослужбовців процес соціальної інтеграції включає в себе відновлення соціальних зв'язків і адаптацію до мирного суспільства. Військові, які довгий час були ізольовані від мирного світу, можуть відчувати себе дезорієнтованими в соціумі [2, с. 211].

Особливе місце займає підтримка громади, як частини суспільства. Громадські організації, благодійні фонди та волонтери відіграють важливу роль у допомозі демобілізованим, організовуючи різні заходи для ветеранів — від тренінгів до культурних і спортивних подій.

Волонтерські ініціативи є складовою адаптації військових до суспільного життя, оскільки, участь ветеранів у волонтерській діяльності також може допомогти їм знову знайти своє місце в громаді та відновити відчуття цілі.

Наступна складова - підтримка з боку держави. Держава повинна забезпечити ряд механізмів, які сприятимуть соціальній адаптації військових. В Україні існують такі програми підтримки:

1. Фінансова допомога: Це можуть бути одноразові виплати або соціальні пенсії для ветеранів.

2. Медичне обслуговування: Ветерани війни мають право на безкоштовне медичне обслуговування, зокрема психіатричну допомогу.

3. Пільги на житло: Програми для ветеранів включають надання пільгових умов для придбання житла або зниження вартості оренди [1, с. 130].

Останнім важливим етапом є інтеграція військових у громадське життя. Це включає як підтримку з боку родини і друзів, так і суспільну обізнаність щодо труднощів, з якими стикаються демобілізовані. Інформування суспільства - підвищення обізнаності серед громадян про труднощі, які переживають ветерани, може сприяти зменшенню стигматизації та покращити взаємодію між ветеранами і цивільними.

Соціальна адаптація військових, які повернулися з війни, є комплексним процесом, який включає в себе психологічну підтримку, реадaptaцію в родині, працевлаштування та інтеграцію

в соціум. Після повернення з військової служби багато ветеранів стикаються з труднощами, пов'язаними з травмами, депресією, тривожними розладами або посттравматичним стресовим розладом (ПТСР). Важливою є підтримка професіоналів, психотерапевтів, а також належне ставлення з боку родини та соціуму. Важливо, щоб держава та громадські організації надавали соціальні гарантії, допомогу в реабілітації, доступ до медичних послуг, а також заходи для інтеграції в соціум через участь у різноманітних проектах. Тому, підтримка з боку держави, громадських організацій та родини є ключовими для успішного повернення ветеранів до мирного життя.

Список використаних джерел: 1. Семигіна Т. В. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин та туризму, 2020. 275 с. 2. Таран Ю.Я. Соціальна адаптація колишніх військовослужбовців та членів їх сімей. Досвід роботи недержавних некомерційних організацій. *Праця і соціальні відносини*. 2010. № 1. С. 211–217. 3. Турбан В. В. Реабілітаційна робота з військовослужбовцями, учасниками бойових дій у центрах соціальних служб: етичний аспект. Творча спадщина Г. С. Костюка: історія та сучасність. 2018. С. 345–346. 4. Шолудько Ю.О. Соціальний захист військовослужбовців за законодавством України. Актуальні проблеми сучасного права. 2018. С. 55–68.

УДК 378:342.78

Колєватова К. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Примак Ю. В.**, канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології імені М. А. Скока

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

АДАПТАЦІЯ ДО ПЕРШОГО РОКУ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *адаптація здобувачів-першокурсників, психологічні умови, соціально-психологічна адаптація, воєнний стан*

Навчання допомагає всебічно формувати, розвивати та виховувати особистість, але умови воєнного стану вимагають нових підходів. Від адаптації здобувача першого року навчання в закладі вищої освіти залежить і професійний розвиток особистості майбутнього фахівця. Тому ця проблема нині неабияк набуває актуальності.

Загалом дослідженнями проблеми адаптації студентів-першокурсників, її чинників займалися такі науковці: К. Березняк, О. Гречановська, М. Дідух, Н. Дятленко, О. Мороз, Н. Пасічник, Ю. Сидоренко, Л. Співак, К. Щербакова та інші. Варто відмітити, що наукових досліджень адаптації здобувачів до навчання у закладах вищої освіти саме в умовах воєнного стану не багато (У. Борис, Т. Вереша, Б. Паламар, Б. Савчук, Л. Шолохон). Так, наприклад, у них феномен емоційного інтелекту розглядали як чинник збереження психічного здоров'я та життєздатності студентів у роки війни в Україні [3].

Взагалі О. Мороз виділяє такі види адаптації студентів-першокурсників:

1. Формальна – адаптація до студентського життя, умов навчального закладу, усвідомлення прав та обов'язків.

2. Соціально-психологічна – йдеться про соціальні навички й звички, перехід до самостійного студентського життя (однокурсників, одногрупників, викладачів, а то й гуртожитку).

3. Дидактична – адаптація, пов'язана з тим, що студент /студентка опановує складність навчального матеріалу нормативних курсів і курсів за вибором, організаційних форм освітнього процесу.

4. Особистісно-психологічна – адаптація, коли студент сприймає нові соціальні позиції та ролі як суб'єкт навчальної діяльності [1].

До цих видів адаптації слід додати й теперішні складні умови життя (йдеться про навчання в умовах воєнного стану). Водночас за роки пандемії та війни в освітньому процесі все ж таки вдалося пристосуватися до дистанційного навчання, внутрішніх і закордонних переміщень, складнощів зі зв'язком і відключенням світла. Проблема адаптації є надактуальним завданням для першокурсників, позаяк саме в цей період відбувається налагодження стосунків між одногрупниками, викладачами, звикання до навчального навантаження. Відтак передусім на цьому етапі навчання слід врахувати різноманітні чинники (відсутність мотивації, складність самостійного вирішення організаційних питань із навчання або зосередження на заняттях), що ускладнюють навчально-професійний розвиток та психоемоційний стан здобувачів через воєнні дії.

Загалом адаптація – пристосування особи до соціального середовища, нових умов та засвоєння норм нової моделі ефективної поведінки. Тому можна виділити декілька етапів адаптації до навчання: фізіологічна (тривалість до двох тижнів), психологічна (тривалість до двох місяців), соціально-психологічна (тривалість до трьох років) [2].

Відзначимо, що період вступу до закладу вищої освіти припадає зазвичай на юнацький вік, тому важливо врахувати й моральні аксіорієнтири, що активно переоцінюються. Побіжно цей етап життя ще можна позначити як період стабілізації особистості, позаяк продовжує своє активне формування її світогляд, відбуваються спроби особистісного й професійного самовизначення. Також за умов успішної соціалізації зазвичай увиразнюються такі особистісні риси, як: самостійність, самоповага до себе, цілеспрямованість, рішучість, відповідальність. Відтак позитивний процес адаптації залежить і від психічних властивостей особистості.

Особливу роль відіграє стан здоров'я студентів, адже в процесі адаптації зростають вимоги до когнітивно-емоційної і фізичної працездатності, оскільки збільшується об'єм інформації, виникає дефіцит часу та стресові ситуації, пов'язані з сесією та повітряними тривогами. Все це негативно впливає на рівень фізичного й ментального здоров'я здобувачів. Слід зазначити, що не кожна людина має розвинену адаптивність, але разом важливо пам'ятати й про резильєнтність (вроджену динамічну властивість долати стресові ситуації).

Складнощі, що можуть виникати в процесі пристосування до навчання у першокурсників, об'єднують у певні групи: пізнавальна, соціально-психологічна та професійна. У першій слід згадати про вимоги на іспитах, нові методи організації навчальної та наукової роботи, збільшення обсягу самостійної роботи, потенційна складність практичних занять. Соціально-психологічні труднощі – умови життя в стані війни, стосунки в групі, високий рівень відповідальності, недостатньо розвинені навички ефективного розподілу часу, технічні складнощі. Професійні труднощі насамперед пов'язані з тим, як здобувач сприймає та бачить себе в майбутній професійній діяльності [5].

Звернімо увагу, що дезадаптація здобувача на першому курсі навчання може проявлятися в таких опціях: невпевненість, страх перед виступами, конфлікти з одногрупниками та викладачами, часті пропуски занять без поважних причин, порушення крайдат тощо. Так, результати однієї з наукових розвідок засвідчили такі складнощі студентів у навчанні в умовах воєнного стану: розгубленість та неухважність через постійні стреси, пов'язані з війною, недостатні навички самоорганізації та самоконтролю, технічні проблеми, порушення навчального процесу через відключення світла та повітряні тривоги [4].

Зрозуміло, що організація освітнього процесу в Україні залежить від безпекової ситуації в окремих регіонах, тому більшість закладів вищої освіти працюють нині в дистанційному або змішаному режимі. Задля профілактики складнощів адаптації першокурсників в умовах воєнних дій необхідно систематично проводити бесіди та фідбек, цікавитися їхніми турботами, оптимізувати освітній процес. Значущу роль у цьому процесі можуть відіграти куратор або

здобувач-наставник старших курсів, які на першому етапі мають допомогти створити сприятливі стосунки в групі (наприклад, завдяки спеціальним онлайн-зустрічам виховного характеру).

Отже, маємо визнати, що воєнний стан – це виклик для всіх суб'єктів освітнього середовища, зокрема й першокурсників. Тому в навчальній діяльності їм варто бути уважними до самих себе, інших, щоб подолати цей складний період життя.

Список використаних джерел: 1. Адаптація студента до навчання у вищій школі, її види та умови ефективності. URL: <https://studfile.net/preview/9753491/page:12/> (дата звернення: 15.02.2025). 2. Дідух М. М. Проблеми й основні напрями адаптації студентів до умов навчання в закладах вищої освіти. *Юридична психологія*. 2019. №2 (25). URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/51702613-7911-41e0-aaa2-4f3cecf0a200/content> (дата звернення: 22.02.2025). 3. Красілова Ю. М., Пракапас Р. А., Коломицева І. В. Адаптація студентів до навчання в умовах воєнного стану. *Вікова та педагогічна психологія*. 2023. Вип. 51. С. 82-87. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2023/51-2023/13.pdf> (дата звернення: 24.02.2025). 4. Філат Т. В., Сидора М.Ю., Запорожець О. С., Сербіненко Л. М. Особливості навчального процесу в умовах воєнного стану в Україні. *Theoretical aspects of education development: тези III Міжнар. наук.-практ. конф.* (24-27 січня 2023 р., Варшава, Польща). URL: http://tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/part_2/30.pdf (дата звернення: 24.02.2025). 5. Чистяк О. В. Адаптація студентів першокурсників закладу вищої освіти. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. №1, Т. 2. С. 149-152. URL: http://tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/part_2/30.pdf (дата звернення: 18.02.2025).

УДК 159.96:378

Колєватова К. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Ковбаса Ю. М.**, канд. педагог. наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ключові слова: *психологічна безпека, безпека освітнього середовища, воєнний стан, учасники освітнього процесу, заклад вищої освіти.*

У сучасних умовах проблема захищеності особистості від несприятливих факторів є надзвичайно актуальною. Передумовою для підготовки висококваліфікованих фахівців вважається безпечний освітній простір у закладі вищої освіти (ЗВО). Воєнний стан негативно вплинув на освітній процес, тим самим ускладнивши умови отримання знань. У таких умовах головною необхідністю є надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу, адже психологічна безпека здобувачів освіти є важливим завданням для психолого-педагогічної науки, практики та суспільства.

Психолого-педагогічні проблеми безпеки учасників освітнього процесу досліджувалися багатьма вітчизняними та зарубіжними ученими. Зокрема, вивченням психологічної безпеки займалися такі вітчизняні науковці: О.І. Бондарчук, І.Ю. Борисюк, Л.В. Гула, Т.В. Зайчикова, Н.І. Коцур, О.П. Нікітіна, О.П. Соцька, Т.П. Цюман та інші. У своїх дослідженнях вони розкривають основні проблеми та шляхи подолання забезпечення психологічної безпеки в

освітньому процесі. Зокрема методику оцінки психологічної безпеки освітнього середовища в умовах війни, психологічний стан та психічне здоров'я. Формуванню психологічно безпечного середовища в ЗВО присвятили свої праці Г.М. Мешко та О.І. Мешко [3].

Освітнє середовище направлене як на вирішення освітніх завдань, так і на безпеку та збереження здоров'я, психологічний розвиток учасників освітнього процесу. Поставлена ціль озвучена в Указі Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [5].

В Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 року № 2145-VIII, безпечним освітнім середовищем вважаються такі умови в освітніх закладах, за якими неможливо заподіяти учасникам освітнього процесу фізичної, майнової шкоди, приниження честі та гідності [2].

Внаслідок воєнного стану, державна служба якості освіти України в довіднику «Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки» оновила категорію «безпечне середовище» згідно з умовами сьогодення. Зокрема рекомендації щодо облаштування безпечного укриття, алгоритми дій під час сигналу «Повітряна тривога», правила мінної безпеки, надання першої невідкладної допомоги та проходження педагогічними працівниками психологічних тренінгів [1].

Психологічна безпека – це стан захищеності психіки особистості, в якому людина відчуває комфорт, позитивне мислення та досягнення цілей. У сучасному освітньому середовищі відбувається психологічний розвиток особистості, соціалізація, формується й розвивається усвідомлене ставлення людини до умов життєдіяльності, уміння попереджати та уникати небезпеки. В період юнацького онтогенезу розвивається світогляд, уточнюється самовизначення особистого й професійного життя. Тому в цей час слід приділити особливу увагу формуванню соціально-психологічній стороні освітнього середовища. Завдяки правильним і вчасним заходам кваліфікованої психологічної допомоги можна попередити емоційне вигорання, психоемоційну напругу, сприяти розвитку життєстійкості. Така психологічна підтримка серед студентів покращує якість освіти.

Психологічна безпека освітнього середовища – це стан захищеності учасників освітнього процесу від впливу небезпек на їх соціально-психологічний стан, який передбачає сприятливий клімат серед здобувачів освіти, викладачів, покращення їх самооцінки, адекватне ставлення до проблем і труднощів, їх соціальної взаємодії.

Освітнє середовище зазнає вплив різних негативних явищ психологічного характеру, тим самим сприяє психологічній небезпеці окремій групі або особистостям. Під час воєнного стану зростає чисельність факторів ризику для психологічної безпеки, чим негативно впливає на працездатність та здоров'я здобувачів освіти. Серед негативних чинників, які здатні психічно травмувати особистість в освітньому середовищі, виділяють: суперечності та конфлікти з однокласниками, викладачами, емоційне вигорання на тлі воєнних дій, проблема адаптації до нового колективу, низька участь здобувачів у житті ЗВО [4].

Для підвищення психологічної безпеки освітнього середовища, слід удосконалити рівень психологічної стійкості скориставшись захисними механізмами, які включають в себе емоційно-особистий розвиток. У сучасних ЗВО в умовах функціонування заходів підвищення рівня психологічної безпеки освітнього середовища відмічається позитивна характеристика задоволення, присутня власна позиція, ініціатива, право на повагу, всі ці фактори є причиною збереження психічного здоров'я учасників освітнього процесу. Психологічна культура містить в собі такі психологічні властивості людини як інтелект, емоції, комунікації, мотивацію, здатна створити та підтримати безпечне середовище.

У сучасній системі освіти важливе місце посідає соціально-психологічна практика, яка формує напрями для створення психологічної безпеки та комфортного освітнього середовища. Це спеціалізована робота, яка впливає на суспільство загалом і формує громадську думку щодо освітніх закладів, вплив яких зосереджується на школах, закладах вищої освіти. Проведення бесід, лекцій, розповсюдження роздаткових матеріалів, що інформують про комфортне навчання та психологічну безпеку, формування здорового способу життя, дотримання режиму праці та відпочинку.

Враховуючи загрози безпеки та життю здобувачів освіти під час війни, слід формувати у молоді компетентність збереження ментального здоров'я, що є основою для повноцінного життя. Приділити увагу до розробки освітніх програм з профілактики посттравматичних реакцій, підтримки психічного здоров'я. Дотримання основних рекомендацій для підвищення психологічної безпеки освітнього середовища спричиняє до зменшення нервово-психічної напруги, підвищення самооцінки, психічного здоров'я.

Отже, проблема психологічної безпеки освітнього середовища є актуальною, особливо в наш час, і вимагає комплексного підходу фахівців незважаючи на наявність досліджень, які спрямовані на забезпечені безпеки. Психологічна безпека учасників освітнього процесу виступає обов'язковою умовою розвитку особистості, досягнення успіху в навчанні, здатності протистояти негативним впливам.

Список використаних джерел: 1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки: довідник. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Bezpechne_osvitnie_seredovysche_2022_SQE-SURGe.pdf. 2. Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. 3. Мешко Г. М., Мешко О. І. Формування психологічно безпечного освітнього середовища у загальноосвітньому навчальному закладі. Гуманітарний вісник ДВНЗ Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Вип. 37 (3). Том II (22): тематичний випуск "Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання". Київ: Гнозис, 2017. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/8744>. 4. Пісоцький В.П., Горянська А.М., Гришко В.В. Проблема психологічної безпеки освітнього середовища в сучасних умовах. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2024/62-2024/46.pdf>. 5. Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

УДК 005.591.6:364.4-053.2

Кудлай З.В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Повна С.В.**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та адміністрування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ДИТИНИ НА СІМ'Ю: ПІДТРИМКА СІМЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ЧАТ-БОТА «ДИТИНА НЕ САМА»

Ключові слова: *права дітей, право на сім'ю, захист дітей, дитина не сама, усиновлення дитини, прийомні батьки*

Повномасштабна війна в Україні значно загострила проблему реалізації сімейних прав дітей, зокрема, призвела до того, що велика кількість дітей залишилися без батьківського піклування, втратили свої сім'ї та опинилися в складних життєвих обставинах. Багато з них осиротіли, втратили зв'язок з родичами і були змушені покинути свою батьківщину, як всередині країни, так і за її межами. Така ситуація поставила перед суспільством і державою нові виклики, зокрема щодо захисту прав дітей в умовах альтернативного влаштування дітей до сімейних форм виховання.

Українське законодавство передбачає два основні підходи до захисту дітей, позбавлених батьківського піклування:

1. Усиновлення, опіка, піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу – це сімейні форми виховання, які забезпечують дітям стабільність і можливість зростати в сімейному оточенні.

2. Короткострокове або тимчасове влаштування, яке передбачає розміщення дітей у родичів чи інших родин, які виявили бажання прихистити дитину, соціальних центрах. Цей метод забезпечує негайний захист до вирішення подальшої долі дитини [0].

Для підтримки даного процесу та забезпечення ефективної співпраці з дітьми та сім'ями було створено інноваційний інструмент - чат-бот «Дитина не одна». Проєкт був ініційований Уповноваженим Президента України з прав дитини, за участі Офісу Президента України, Міністерства соціальної політики України, дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ, як відповідь на виклики, спричинені війною [0].

«Дитина не сама: Інструкція з турботи» пояснює, як сьогодні влаштована процедура усиновлення та надання прихистку, як допомогти дітям, які втратили рідних, загубились, пережили травму або чії права порушили. Зокрема, мова йде про права дітей, які через бойові дії залишились без батьків, батьківського піклування, потребують турботи і тимчасового дому.

Чат-бот надає інформацію сім'ям, які бажають тимчасово або назавжди усиновити дитину, допомагає їм розібратися в процесі, а також пропонує консультації та підтримку на всіх етапах процедури.

Робота з потенційними прийомними батьками та опікунами проходить у кілька етапів:

- Реєстрація: потенційні прийомні батьки та опікуни можуть зареєструватися через чат-бот і отримати легкий доступ до системи.

- Навчання: для підготовки майбутніх патронатних вихователів організуються спеціальні онлайн-курси. Вони включають психологічну підготовку, розуміння правових аспектів та навчання батьківських навичок.

- Консультавання: надається підтримка у виборі між усиновленням, опікою чи іншими формами влаштування, а також допомога в оформленні необхідної документації.

- Моніторинг: база даних «Сім'я для дитини» відстежує прогрес сімей, які пройшли навчання, та тих, хто вже усиновив дітей; тисячі сімей пройшли навчання та отримали підтримку з моменту старту проєкту у 2022 р. Це свідчить про ефективність підходу та високий суспільний інтерес до підтримки дітей [0].

Чат-бот «Дитина не одна» став важливим інструментом захисту прав дітей у воєнний час. Він допомагає поширювати інформацію серед населення, проводить структуроване навчання для потенційних прийомних батьків та супроводжує їх на всіх етапах процесу. Особливо важливо, що цей інструмент забезпечує швидке реагування на запити сімей та координацію діяльності навіть у складних умовах війни.

Серед очікувань від розвитку проєкту – наступні:

- Удосконалення механізмів відбору для забезпечення найкращих умов для дітей.
- Розробка нових підходів до підтримки дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах.
- Розширення функціоналу чат-бота для охоплення ширшої аудиторії та інтеграції нових послуг [0, 0].

Таким чином, створення та розвиток подібних ініціатив є важливим кроком на шляху до захисту дітей та забезпечення їхнього права залишатися зі своїми сім'ями навіть в екстремальних умовах війни. Це також демонструє готовність суспільства активно долучатися до вирішення суспільно важливих питань.

Список використаних джерел: 1. Бичук І. Проблема соціального сирітства в сучасному українському суспільстві. *Ввічливість*. 2021. Вип.1 С. 54–59. 2. Діти і війна в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/02-06-2022-CiAC-monitoring-report>. 3. Лемко Г. І., Дідух

І. Я. Значення сім'ї у формування самооцінки дитини. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. Вип. 87. С. 45–48.

4. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. N866. Останні зміни 27.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>.

5. Програма «Дитина не сама»: понад 1000 українців пройшли навчання та готові прийняти у свою сім'ю дитину під час війни. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/dytyna-ne-sama-trained-1000-ukrainians>

УДК 796.03-053.4

Лялявська К. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ФТЕ-231
 Науковий керівник: **Черняков В.В.**, канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри фізичної реабілітації

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПРОФІЛАКТИКА ПОРУШЕННЯ ПОСТАВИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Основним засобом профілактики порушень постави є фізична реабілітація, яка розуміється у широкому сенсі та включає загальний режим, спеціальний статико-динамічний режим, а також лікувальну гімнастику. Загальний та статико-динамічний режими мають бути забезпечені дитині вдома, а реабілітаційні заходи необхідно виконувати як у домашніх умовах, так і в умовах освітньої установи, дитячої поліклініки чи реабілітаційного центру під керівництвом н контролем кваліфікованого методиста та фізичного терапевта [1; 3].

Загальні засади реабілітаційних заходів для профілактики порушення постави:

1. Мінімізувати тривалість статичного навантаження на хребет.
2. Вироблення в дитини потреби дотримання положення правильної постави під час навчання за партою, сидіння, стояння.
3. Для сну дитини слід використовувати напівжорстке ліжко, ортопедичний матрац, ортопедичну подушку.
4. Ранкова гігієнічна гімнастика, загальнорозвивальні вправи, терапевтичні вправи, фізкультпаузи, фізкультхвилинки.
5. Правильна побудова занять з фізичної терапії та реабілітації.
6. Виконання комплексів терапевтичних вправ з різних вихідних положень: стоячи, сидячи, лежачи, в упорі стоячи на колінах.
7. Використання різноманітного гімнастичного інвентарю (гімнастичні палиці, бодібари, обручі, м'ячі, фітболи, скакалки, гантелі тощо).

Для профілактики та зміцнення навички правильної постави необхідно дотримуватись алгоритму правил реабілітаційних заходів:

- кожне заняття має починатися і закінчуватися вправами на формування навичок правильної постави та м'язово-рухового уявлення про неї;
- під час виконання терапевтичних вправ вимагати від дітей збереження положення правильної постави;
- особливої уваги необхідно приділяти зміцненню м'язів, які беруть участь в утриманні та збереженні правильної постави;
- застосовуються силові вправи для зміцнення м'язів спини та живота як динамічного, так і статичного характеру;
- більшість вправ силового характеру доцільно виконувати з положення розвантаження хребетного стовпа (лежачи, стоячи тощо);

- силові вправи повинні поєднуватись із вправами для розвитку еластичності м'язів;
- з метою вирівнювання сил м'язової тяги. необхідно застосовувати вправи з гімнастичною палицею, бодібаром;
- перевагу слід надавати симетричним вправам;
- формуванню правильної постави сприяє застосування стройових вправ, проте їх обсяг в окремому занятті обмежується;
- для формування тактильних відчуттів правильної постави застосовуються вправи у вертикальній площині та перед дзеркалом;
- для формування у дитини уявлень про правильну поставу слід використовувати наочний метод у вигляді малюнків та макетів;
- враховуючи вікові психологічні особливості дітей, бажано застосовувати образні назви вправ, сюжети, рухливі ігри з прийняттям положення правильної постави.

У ході застосування терапевтичних вправ для профілактики порушень постави дуже важливим є дотримання правильного статико-динамічного режиму [1; 2]:

1. Для здорового сну здорового дитини ліжко має бути достатньо жорстким, з рівною поверхнею, з невеликою пласкою подушкою. Дітям в жодному разі не можна дозволяти спати на м'якому матраці, що прогинається. Бажано привчати дитину спати на спині чи боці, але, не згорнувшись «калачиком».

2. Правильно організоване навчальне місце дитини є передумовою збереження правильної постави. При цьому важливого значення слід надавати правильному освітленню навчального місця, яке має бути розсіяним та достатньої потужності.

3. Необхідно навчити дитину правильного робочого положення під час навчання з постійним контролем з боку педагогів н батьків. Основні вимоги до робочого положення дитини під час навчання – дотримуватись максимальної опори для тулуба, рук та ніг, а також збереження їх симетричного положення.

4. Не дозволяти дитині сидіти з неправильними позами, такими, як викривлене положення лінії плечового поясу під час навчання, не дозволяти звішувати ліву руку з парти або викривлене положення таза, при якому дитина сидить, підклавши ногу під сідницю або стала звичка стояти на одній нозі, зігнувши при цьому іншу в коліні.

5. Ослаблена дитина з дефектами постави потребує звільнення від будь-яких додаткових занять, що передбачають тривале сидіння або утримання асиметричної статичної пози.

Всі ці, не значні, на перший погляд, деталі мають величезне значення для забезпечення профілактики порушень постави та її корекції і відновлення, оскільки впливу лікувальної гімнастики дитина піддається протягом деякого часу, а більшу частину дня і всю ніч, вона проводить без ортопедичного контролю.

Список використаних джерел: 1. Гордійчук В. І. Детермінанти, які впливають на формування постави та стопи людини. *Медико-біологічні проблеми фізичного виховання різних груп населення, ерготерапії, інклюзивної та спеціальної освіти* : матеріали V наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 3 грудня 2019 р.) / ред. В. В. Чижик. Луцьк: ЛПрОЛ, 2019. С. 20-22. 2. Профілактика і корекція деформацій хребта та плоскостопості в школярів засобами фізичного виховання: метод. розробка для фахівців із фізичного виховання / Упоряд. С. Г. Компанець, В. В. Черняков. Чернігів: ЧОШПО імені К. Д. Ушинського, 2015. 40 с. 3. Профілактика порушень постави і плоскостопості у дітей в умовах закладів освіти засобами фізичного виховання : метод. рекомендації / Укл.: Н. С. Полька та ін. Київ, 2011. 48 с.

УДК 316.61

Нагорна Н.С., канд. психол. наук, доцент, декан факультету соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації

Національний Університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ З РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ЕЛЕМЕНТИ КІПТ ТЕХНІК

***Ключові слова:** психологічна готовність, соціальне підприємництво, соціальна відповідальність особистості, когнітивно-поведінкова терапія.*

Соціальне підприємництво являючи собою унікальний бізнес-підхід, здійснює вплив на життя не лише засновників такого бізнесу, а й тих людей, котрі стають споживачами товарів чи послуг, а також цільовою групою для отримання соціальної підтримки [1]. Підприємницька активність соціального підприємця та його команди має свій соціальний ефект не лише у розвитку малого підприємництва, сплаті податків чи працевлаштуванні незайнятого населення, його місія більш глибока та ґрунтується на принципах сталого розвитку. Саме тому, вже й український досвід соціального підприємництва [5] багатий практиками різної спрямованості: освітні, екологічні, реінтеграційні, підтримуючі, консультативні та ін.

Звісно, у кожного соціального підприємця свій шлях до цієї діяльності [4]. Проте відновлення українських громад, підтримка значної частини населення потребує розвитку готовності до соціального підприємництва як професійної діяльності. При чому важливу роль у процесі та результатах формування такої готовності особистості відіграє окрім компетентнісної, ще й психологічна готовність.

Під психологічною готовністю особистості до соціального підприємництва ми розуміємо сукупність сформованих психологічних характеристик індивіда, що корелюють з психологічним наповненням соціально-підприємницької діяльності, та є передумовою для впровадження соціально-підприємницьких ініціатив на рівні громади [6].

Наразі, спектр соціальної проблематики нашого суспільства вказує на необхідність запровадження інноваційних алгоритмів до розв'язання / пом'якшення гостроти тих викликів, що привнесла в життя українців війна. Якраз формат соціального підприємництва, його реінтеграційна сутність, підприємницький підхід та різноманіття практик здійснення соціального впливу, перетворюється на дієвий інструмент особистісного та соціального розвитку. Однак, результати емпіричних досліджень [3; 7] свідчать про низький рівень обізнаності щодо соціального підприємництва серед громадськості, наявність стереотипних уявлень про його специфіку та соціальну місію, а відтак впливають на мотивацію та соціально-підприємницьку активність. Особливо це актуально для таких категорій громадян, котрі потребують реінтеграційної підтримки через воєнні дії (ветерани війни та члени їх сімей, ВПО).

У попередньому нашому дослідженні [2] охарактеризовано коло партисипативних практик розвитку психологічної готовності особистості до соціального підприємництва: начальна дисципліна «Соціальне підприємництво», сертифікатна програма та психологічний тренінг для розвитку особистісних якостей в соціальному підприємстві. Щодо психологічного тренінгу, то нами було також окреслено тематику таких зустрічей [2]: опрацювання соціальної цінності підприємництва в українському суспільстві; підтримка самоефективності в бізнесі та соціальному підприємстві; командна робота під час кризи; розвиток соціальної взаємодії та партисипативності; лідерство; стресостійкість; емпатійність та співпраця з ветеранами і членами їх сімей, ВПО.

Метою такого тренінгу є розвиток психологічної готовності особистості до соціального підприємництва. Серед завдань тренінгу варто виділити: 1. Сформувані уявлення учасників тренінгу щодо соціального підприємництва, особливостей його діяльності; опрацювати стереотипні уявлення про соціальну місію бізнесу. 2. Визначити емоційний відгук щодо образу соціального підприємця та опрацювати ціннісне поле соціально-підприємницької діяльності. 3. Розкрити специфіку мотивації до соціального підприємництва в сучасному українському суспільстві; опрацювати потреби (соціальні, екологічні, безпекові, освітні, реінтеграційні ті інші) громад учасників тренінгу для визначення їх особистої мотивації та складання місії майбутнього соціального підприємства. 4. Здійснити роботу над визначенням особистісних і професійних цілей, кроками їх досягнення та ризик-менеджментом у соціально-підприємницькій активності. 5. Опрацювати розвиток особистісних якостей, що є важливими у соціальному підприємстві.

В ході реалізації завдань тренінгу, вважаємо за можливе, використовувати елементи технік когнітивно-поведінкової терапії, особливо в роботі з ветеранами війни, членами їх сімей, а також з ВПО. Травматичний досвід учасників тренінгів з такими соціальними статусами потребує подібного опрацювання, навіть у соціально-психологічному тренінгу. Відтак, на нашу думку, робота над когнітивним компонентом психологічної готовності особистості до соціального підприємництва може включати елементи терапії установками для нівелювання наявних у суспільстві стереотипів щодо соціального підприємництва. Формування ціннісно-мотиваційного компоненту неможливе, на наш погляд, без використання елементів арт-терапії, рефлексій та дискусій про символи громади. Розкриття операційно-діяльнісного компоненту можливе через застосування прийомів аналізу підприємницької поведінки особистості, раціоналізації дій, ціле покладання та роботи над ризиками. Опрацювання особистісного компоненту включає роботу з розвитку стресостійкості в нових умовах життя (цивільне життя для ветеранів, життя з втратами для членів сімей ветеранів, або в умовах нової громади для ВПО).

Список використаних джерел: 1. Нагорна Н.С. Дослідження понятійного контуру соціального підприємництва у вітчизняній та зарубіжній літературі. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Психологія.* 2022. Т.33 (72). №2. С. 97-103. 2. Нагорна Н.С. Комплекс практик з розвитку готовності особистості до соціального підприємництва. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія.* 2024. 35 (74) № 4. С. 85-90. 3. Нагорна Н.С., Максьом К.В. Особливості індивідуально-психологічних характеристик ветеранів та членів їх сімей як суб'єктів соціального підприємництва. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки.* 2023. Випуск 18. С. 61-67. 4. Нагорна Н.С. Теоретико-методологічні засади дослідження соціального підприємництва в сучасному суспільстві. *Феномен соціального підприємництва в умовах сучасних викликів : кол.монограф. / за заг.ред. д.е.н. А.М. Ревко.* Житомир : ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк», 2022. С. 6-29. 5. Соціальне підприємництво в Україні. Каталог. 2020. URL: <https://socialbusiness.in.ua/enterprises/> 6. Nahorna N. Peculiarities of veterans' psychological training for social entrepreneurship. *Traditional and innovative scientific research: domestic and foreign experience: Scientific monograph.* Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. P. 286-315. 7. Verbytska A., Nahorna N., Dyvnych H. Participatory Model of Social Entrepreneurship Development as a Determinant of Veterans' and their Family Members' Reintegration: Theoretical Framework. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Volume 10. Number 2. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». P. 51-59.

УДК 377.015.311

Нестеренко О. О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Фера С. В.**, канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РОЗШИРЕННІ ДОСТУПУ МОЛОДІ ДО СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

***Ключові слова:** соціальні послуги, волонтерські організації, молодь, соціальна робота волонтера, соціалізація волонтера.*

У сучасному суспільстві молодь стикається з численними викликами, зокрема у сфері освіти, працевлаштування, охорони здоров'я, психологічної підтримки та соціальної адаптації. Волонтерські організації відіграють ключову роль у розширенні доступу молоді до соціальних послуг, допомагаючи вирішувати нагальні проблеми та забезпечуючи підтримку тим, хто її потребує [1].

Актуальність цієї теми зумовлена тим, що волонтерські ініціативи не лише сприяють підвищенню соціальної згуртованості, а й є важливим інструментом формування громадянської активності серед молодого покоління. Завдяки волонтерам молодь отримує доступ до безкоштовних консультацій, тренінгів, освітніх програм, психологічної допомоги, соціального супроводу та інших важливих послуг.

Особливо важливою є діяльність волонтерських організацій у кризові періоди, наприклад, під час військових конфліктів, економічних труднощів або пандемій. Вони забезпечують швидке реагування на соціальні потреби, мобілізують ресурси та залучають молодь до активного вирішення суспільних проблем [1].

Волонтерська діяльність відображає рівень соціального розвитку суспільства: що він вищий, то більше можливостей для ефективного вирішення актуальних проблем. Це унікальний соціальний ресурс, що включає різноманітні форми, методи та напрями роботи, сприяючи розвитку духовного, культурного й інтелектуального потенціалу нації.

В Україні волонтерство дедалі частіше розглядається як важливий чинник суспільного прогресу, засіб отримання нових знань, умінь і навичок. Окрім того, воно відіграє значну роль у зміцненні правової держави, що поважає права людини, цінує особистість, підтримує європейські цінності та сприяє становленню громадянського суспільства.

Залучення молоді до волонтерської діяльності відкриває перед ними можливість самореалізації та випробування власних сил у різних соціальних проєктах. Події, що відбуваються на сході України, значно активізували молодіжний волонтерський рух, що призвело до його якісних змін [3].

До 2013 року волонтерська діяльність в Україні здебільшого мала стихійний характер або здійснювалася у межах соціальних установ при міських і районних центрах. Основну частину волонтерів становили ті, хто допомагав малозабезпеченим сім'ям, дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, а також жінкам, які постраждали від насильства. Однак після подій, що вплинули на історичний розвиток незалежної України, волонтерський рух набув нової форми, об'єднавши численні самоорганізовані групи для підтримки української армії та національної єдності.

Гнучкість волонтерської діяльності виявилася особливо ефективною, адже можливість діяти без бюрократичних процедур дозволяє економити час і швидко реагувати на нагальні потреби суспільства. На сучасному етапі волонтерський рух в Україні розвивається як завдяки внутрішнім ресурсам, так і за підтримки міжнародних добровільних ініціатив.

Волонтерська діяльність є унікальним феноменом, оскільки її вплив поширюється не лише на тих, хто отримує допомогу, а й на самих волонтерів. Основними функціями волонтерства є

соціалізація, самопізнання, розвиток соціального капіталу, здобуття нових знань та професійне становлення [2].

Ці функції сприяють формуванню умов для самовираження, особистісного та професійного розвитку волонтера. Зокрема, важливу роль відіграє соціалізація, яка допомагає учасникам волонтерського руху засвоювати загальнолюдські цінності та набувати навичок ефективної взаємодії в суспільстві.

Процес соціалізації волонтера відбувається під час взаємодії як на міжособистісному рівні, так і в суспільстві загалом, включаючи співпрацю з державними установами та громадськими організаціями. Волонтерські центри та об'єднання створюють сприятливі умови для комунікації з новими людьми, зустрічей із фахівцями у сфері соціальної та педагогічної роботи, організації неформальних заходів, таких як майстер-класи, тренінги та тематичні зустрічі. Участь у таких активностях сприяє розвитку особистісних якостей, зміні світогляду, формуванню життєвих цінностей та засвоєнню соціальних норм [4].

Залучаючись до волонтерської діяльності, людина розширює свою мережу контактів, здобуває довіру та налагоджує ефективну взаємодію з суспільством, тим самим зміцнюючи власний соціальний капітал. Крім того, через активну участь у роботі волонтерських організацій волонтери сприяють реалізації спільних цілей цих структур.

Важливе місце волонтерська діяльність займає у студентському середовищі. Вона допомагає молоді розвивати соціальні навички, необхідні для успішної інтеграції в суспільство, а також сприяє професійному становленню. Саме тому студентське волонтерство відіграє значну роль у процесі професіоналізації майбутніх фахівців [4].

Отже, дослідження ролі волонтерських організацій у розширенні доступу молоді до соціальних послуг є надзвичайно важливим для подальшого розвитку громадянського суспільства та забезпечення рівних можливостей для всіх молодих людей.

Список використаних джерел: 1. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с. 2. Грищенко Н. І. Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* Випуск 2 (38) 2018. С. 73-78. 3. Калениченко Р.А. Волонтерство в соціальній роботі: Навч. посіб. Київ: КиМУ, 2008. 86 с. 4. Масюк О.П. Соціальна робота з молоддю як інструмент розвитку волонтерської діяльності. *Інноваційна педагогіка. Актуальні питання педагогіки.* 2024. Випуск 69. Том 2. С. 288-293.

УДК 159.922:364-78-053.5

Панченко М.В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Захаріна М.І.** к.філос.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Ключові слова: арттерапія, емоційний стан, соціально-психологічна консультація, дитина з особливими потребами.

Відомо, що творчість є способом самовираження людини, проявом її стану, думок, емоцій. Знаючи про це, творчість можна використовувати під час надання психологічної підтримки. Цей процес називається арттерапія і набув широкої популярності як закордоном, так і в нашій країні, адже його використання є безпечним та універсальним, не залежно від статі, віку та особливостей індивідуума.

І хоча техніки арттерапії можна використовувати під час будь-якої соціально-психологічної консультації, особливо в нагоді вони стануть при роботі з дітьми з інвалідністю. Цією темою вже цікавились вітчизняні науковці. Аналіз технік арттерапії та їх застосування в соціальній роботі та психології зробили Віхляєва Я. Є., Трофімова Т.Б., в роботах яких зазначено практичне застосування та вплив на особистість терапевтичних технік.

Основними завданнями під час консультації є допомога в адаптації, покращенні емоційного стану, зняття напруги та розвиток нових емоційних реакцій. Популярними техніками арттерапії в роботі з дітьми з інвалідністю є ізотерапія, казкотерапія, музикотерапія та використання метафоричних асоціативних карт. Розглянемо кожну з них окремо [1]:

Ізотерапія - малювання. Цей метод допомагає дитині перенести свої відчуття на папір і за допомогою кольорів відобразити свій внутрішній світ. Адже відомо, що кожен колір несе відповідний сенс і в залежності від настрою, емоційного стану, дитина обере відповідний, що і стане підказкою для соціального працівника або психолога, який проводить заняття. Також варто звернути увагу і на те, що буде зображено дитиною на папері. Наприклад за допомогою тесту "Неіснуюча тварина" відповідно до деталей образу, який створює дитина, та кольорів можна зрозуміти, на що треба звернути увагу.

Казкотерапія - різновид арттерапії, де за допомогою спеціально підібраних текстів відбувається занурення дитини до особливого психологічного простору, який має схожість з реальними подіями для подолання наявних психологічних проблем.

Музикотерапія - метод в якому використовуються музичні засоби для покращення емоційного стану особистості. Головною метою є активація відповідних ділянок мозку для покращення психологічного, фізичного та соціального благополуччя, а також задля виробітку гормонів щастя (дофаміну, окситоцину, серотоніну). Музикотерапія набула широкого застосування при роботі з дітьми з інвалідністю. На думку В. Б. Полякової музика здатна підвищити розумову діяльність, допомогти прожити негативні емоції, покращити концентрацію уваги [4]. В додаток до музикотерапії можна також використовувати ароматерапію, де за допомогою аромату можна створити відповідну атмосферу. Наприклад аромат цитрусових бадьорить, надає енергію. Аромат лаванди- заспокоює, а ваніль надає відчуття затишку та безпеки, проте варто враховувати індивідуальні реакції стосовно ароматів.

Метафоричні асоціативні карти - засіб арттерапії в якому іде робота з підсвідомим. Використовуються для аналізу внутрішнього світу та психоемоційного стану дитини за допомогою асоціативних картинок.

Також окрему увагу хочеться приділити іграшкотерапії як способу арттерапії з дітьми з особливими потребами. Окрім сублімації емоційних переживань відбувається налагодження процесів мовлення та аналізу інформації. Кожна дитина пізнає світ через гру. Лагідне втручання у внутрішній світ дитини за допомогою іграшки допоможе подолати певні психологічні проблеми. Подібну техніку варто використовувати для подолання посттравматичного стресового розладу, розвитку емоційного інтелекту, навичок комунікації. Наукові дослідження зарубіжних університетів опублікували свої висновки з позитивним відгуком в журналах *Journal of Child and Adolescent Trauma*, *American Journal of Play*. Серед українських науковців особливу увагу іграшкотерапії приділили С. Бережна, О. Бацилева, які відзначили про покращення емоційного стану дітей, які проходили зазначену терапію. До того ж зазначену форму можна застосовувати батькам самостійно вдома зі своїми дітьми. Адже інколи дитині легше відкрити свої переживання саме в такій формі.

Техніки арттерапії не даремно набули поширення в нашій країні, адже це є дієвим способом допомоги дітям з інвалідністю, аби покращити їх емоційний стан та допомогти із соціальною адаптацією та інтеграцією.

Список використаних джерел: 1. Віхляєва Я. Є. Особливості використання методів арт-терапії в соціальній роботі. URL: <http://ir.stu.cn.ua/123456789/22346> (дата звернення: 12.03.2025). 2. Трофімова Т. Б. Арт-терапія як засіб соціально-психологічної допомоги. URL: <http://ir.stu.cn.ua/123456789/22346> (дата звернення: 12.03.2025). 3. Вознесенська О. Л. Арт-терапія як засіб психосоціального відновлення особистості. URL: <http://ir.stu.cn.ua/123456789/22346> (дата звернення: 12.03.2025). 4. Сергійчук О. Особливості практичного застосування музичної терапії при роботі з дітьми із особливими потребами. URL: <http://dpsz2018.blogspot.com/2018/11/blog-post29.html?m=1> (дата звернення: 12.03.2025).

УДК 349.3:364.3-057.36

Сазонська Г., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник: **Якобчук В.П.**, кандидат економічних наук, професор
Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Ключові слова: *соціальний захист, учасники бойових дій, реінтеграції ветеранів*

Соціальний захист учасників бойових дій є важливим напрямом державної політики, оскільки забезпечення прав та гарантій для цієї категорії громадян впливає на соціальну стабільність та національну безпеку. В умовах сучасних військових конфліктів та зростання кількості ветеранів особливої актуальності набуває питання ефективної реалізації механізмів державного управління у сфері соціального забезпечення учасників бойових дій. Незважаючи на наявність законодавчої бази, численні програми соціального захисту в Україні часто стикаються з проблемами недостатнього фінансування, складнощами в доступі до медичних і реабілітаційних послуг, бюрократичними перепонами під час отримання пільг, а також труднощами з працевлаштуванням та адаптацією ветеранів до мирного життя.

Наукові дослідження, присвячені цій темі, відображають комплексність проблеми та потребу у вдосконаленні механізмів реалізації державної політики у сфері соціального захисту ветеранів. Зокрема, Василь Куйбіда досліджував питання розвитку державної політики у сфері соціального захисту, наголошуючи на важливості публічного управління в реалізації ветеранських програм. Юрій Сурмін аналізував механізми державного управління, зокрема ефективність соціальних програм, спрямованих на підтримку учасників бойових дій. Тетяна Васильченко вивчала аспекти соціальної адаптації ветеранів, зосереджуючись на реабілітаційних та інтеграційних процесах. Ірина Артюх досліджувала нормативно-правові засади соціального захисту ветеранів, розглядаючи їх у контексті державного управління. Міжнародний досвід також є цінним джерелом для вдосконалення української ветеранської політики. Дослідження Девіда Рінгса (США) та Майкла Еванса (Велика Британія) демонструють ефективні моделі соціальної реінтеграції ветеранів, які включають комплексні програми медичної та психологічної реабілітації, професійної адаптації, соціальної підтримки та розвитку підприємницьких ініціатив серед ветеранів. Враховуючи результати наукових досліджень, можна стверджувати, що для ефективного соціального захисту учасників бойових дій в Україні необхідно вдосконалити механізми публічного управління у цій сфері. Це передбачає реформування законодавчої бази, усунення бюрократичних перешкод, посилення фінансування соціальних програм та активізацію співпраці між державними органами та громадськими організаціями ветеранів. Крім того, запозичення міжнародного досвіду допоможе Україні адаптувати найкращі практики

підтримки ветеранів і створити ефективну систему соціального захисту, яка відповідатиме сучасним викликам та потребам учасників бойових дій.

Державна політика соціального захисту учасників бойових дій є важливим напрямом діяльності органів влади, спрямованим на забезпечення соціальних гарантій, медичної допомоги, реабілітації та інтеграції ветеранів у суспільство. В Україні вона реалізується на основі чинного законодавства, державних програм підтримки, а також міжнародних стандартів у сфері соціального захисту ветеранів. Одним із ключових законодавчих актів є Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", який визначає права учасників бойових дій, включаючи пенсійне забезпечення, пільгове медичне обслуговування, психологічну реабілітацію, професійну адаптацію та житлове забезпечення. Важливу роль у реалізації цих заходів відіграє Міністерство у справах ветеранів України, яке координує політику у цій сфері та здійснює взаємодію з іншими органами влади. Серед основних напрямів соціального захисту учасників бойових дій виділяють медичне забезпечення та реабілітацію, соціальні виплати та пільги, професійну адаптацію, працевлаштування та житлове забезпечення. Держава гарантує безоплатне медичне обслуговування ветеранам, лікування у спеціалізованих закладах, забезпечення лікарськими засобами та психологічну підтримку, проте на практиці спостерігаються труднощі з доступом до якісних медичних послуг, особливо в регіонах.

Система соціальних виплат включає пенсійне забезпечення, одноразові грошові допомоги, пільги на оплату комунальних послуг та податкові знижки, однак реалізація цих пільг часто ускладнюється бюрократичними перепонами. Професійна адаптація ветеранів є одним із ключових викликів, що вимагає розвитку програм перекваліфікації та стимулювання ветеранського бізнесу через грантові програми та податкові пільги. Житлове забезпечення учасників бойових дій передбачає надання пільг на отримання житла або компенсації за його придбання, проте через обмежене фінансування реалізація цих механізмів є неповною.

Попри наявність нормативно-правового регулювання, реалізація державної політики соціального захисту учасників бойових дій стикається з рядом викликів. Основними проблемами є складні та тривалі процедури оформлення пільг, що ускладнюють доступ ветеранів до соціальної допомоги, недостатнє фінансування державних програм, нерівномірність надання соціальних та медичних послуг у різних регіонах, а також відсутність комплексної стратегії реінтеграції ветеранів у мирне життя. Важливими напрямками вдосконалення державної політики у цій сфері є спрощення адміністративних процедур через цифровізацію державних послуг, забезпечення сталого фінансування програм соціального захисту, розширення мережі реабілітаційних центрів, створення ефективних механізмів працевлаштування ветеранів, а також посилення співпраці між державними установами та громадськими організаціями ветеранів.

Таким чином, державна політика соціального захисту учасників бойових дій є важливим компонентом системи публічного управління, який вимагає подальшого вдосконалення. Ефективність її реалізації залежить від спрощення процедур надання соціальних послуг, покращення фінансування програм підтримки, розвитку реабілітаційних заходів та активної взаємодії між державою, громадським сектором і міжнародними партнерами. Інтеграція найкращих міжнародних практик у національну систему соціального захисту дозволить створити ефективну модель підтримки учасників бойових дій, що відповідатиме сучасним викликам і потребам ветеранів.

Державна політика соціального захисту учасників бойових дій є важливою складовою системи публічного управління, оскільки спрямована на забезпечення гідних умов життя ветеранів, їхню соціальну адаптацію, реабілітацію та економічну інтеграцію. Аналіз чинного законодавства та механізмів реалізації цієї політики в Україні свідчить про наявність певних позитивних напрацювань, таких як створення Міністерства у справах ветеранів, запровадження програм соціальної підтримки, фінансових виплат, медичної допомоги, реабілітації та професійної адаптації. Однак, незважаючи на ці досягнення, система соціального захисту учасників бойових дій все ще залишається недостатньо ефективною через низку проблем, серед

яких складні бюрократичні процедури, недостатнє фінансування, нерівномірний доступ до медичних та реабілітаційних послуг, а також труднощі з працевлаштуванням і соціальною інтеграцією ветеранів у мирне життя.

З метою вдосконалення механізмів реалізації ветеранської політики необхідно розробити комплексний підхід до розв'язання цих проблем. Передусім варто оптимізувати нормативно-правову базу, забезпечити ефективний контроль за виконанням законодавства та усунути бюрократичні бар'єри під час отримання соціальних послуг. Важливим кроком є цифровізація адміністративних процедур, створення єдиного електронного реєстру ветеранів, що дозволить автоматизувати процес надання пільг і мінімізувати людський фактор у прийнятті рішень. Для забезпечення належного рівня медичного обслуговування необхідно розширити мережу спеціалізованих реабілітаційних центрів, що надаватимуть комплексні послуги з фізичної та психологічної реабілітації. Також необхідно посилити програми професійної адаптації та працевлаштування ветеранів шляхом розширення державних програм перекваліфікації, створення сприятливих умов для розвитку ветеранського бізнесу, а також залучення приватного сектору до створення робочих місць для колишніх військовослужбовців. Важливим напрямом є забезпечення ефективної співпраці держави з громадськими організаціями ветеранів, які відіграють ключову роль у реалізації соціальних ініціатив, наданні психологічної підтримки та захисті прав учасників бойових дій.

Отже, покращення державної політики соціального захисту учасників бойових дій можливе лише за умови комплексного реформування цієї сфери, що включає удосконалення законодавства, спрощення процедур отримання соціальних послуг, розширення програм реабілітації та працевлаштування, а також активну взаємодію державних органів із громадянським суспільством. Інтеграція міжнародного досвіду та впровадження сучасних управлінських підходів дозволять підвищити ефективність соціальної політики щодо ветеранів та забезпечити їм гідний рівень життя.

Список використаних джерел: 1. Артюх І. В. Публічне управління соціальною політикою в Україні : монографія. Київ : НАДУ, 2018. 280 с. 2. Гордієнко Є. М. Соціальний захист ветеранів у системі державного управління : навч. посіб. Харків : Право, 2020. 256 с. 3. Баштанник В.О. Адміністративно-правові засади державної політики у сфері соціального захисту ветеранів. *Вісник державного управління*. 2019. № 2(18). С. 45-52.

УДК 159.944.4:331.101.3-057.87

Селівон Х.А., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Фера С.В.**, канд. психол. наук, доцент кафедри соціальної роботи
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Ключові слова: емоційне вигорання, соціальна робота, психологічна профілактика, стресостійкість, психологічна підтримка, професійна підготовка.

Емоційне вигорання є серйозною проблемою, яка стосується багатьох професій, особливо тих, що пов'язані з соціальною роботою. Соціальні працівники щодня взаємодіють із людьми, які потребують допомоги, і часто стикаються з важкими життєвими обставинами клієнтів. Це може викликати емоційне виснаження, втому та втрату мотивації до роботи [1, с. 45]. Здобувачі вищої освіти, які готуються до цієї професії, також перебувають у групі ризику, оскільки вони ще не мають достатнього досвіду управління своїм емоційним станом. Якщо не приділяти

належної уваги профілактиці вигорання, це може негативно вплинути на їхню майбутню професійну діяльність і загальне психічне здоров'я [2, с. 87]. Законодавство України також приділяє увагу питанням емоційного вигорання фахівців соціальної сфери. Наприклад, Закон України «Про соціальні послуги» передбачає заходи підтримки для працівників, включаючи професійний розвиток і надання психологічної допомоги [3, с. 12]. Це важливо, адже без належного супроводу соціальні працівники можуть швидко втратити мотивацію та відчувати професійне вигорання.

Згідно з дослідженнями, емоційне вигорання складається з трьох основних компонентів: емоційного виснаження, деперсоналізації та зниження почуття професійної компетентності [4, с. 103]. На початкових стадіях людина може відчувати втому, дратівливість і небажання виконувати професійні обов'язки. Якщо не вжити заходів, вигорання може перерости у серйозніші проблеми, такі як депресія, хронічний стрес і навіть соматичні захворювання. Фактори, що сприяють вигоранню серед здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціальна робота», включають високий рівень емоційного навантаження, необхідність постійного співпереживання клієнтам, а також контакт із кризовими ситуаціями, що вимагають значних емоційних ресурсів. Також до цього можуть призводити невпевненість у виборі професії, низький рівень підтримки з боку викладачів або відсутність програм психологічного супроводу в університетах [2, с. 120].

Щоб запобігти вигоранню, необхідно впроваджувати заходи профілактики. Одним із найважливіших є навчання здобувачів вищої освіти технікам стресостійкості та емоційної саморегуляції. Наприклад, ефективними є методи релаксації, такі як глибоке дихання, медитація та фізичні вправи. Крім того, важливим аспектом є когнітивно-поведінковий підхід, що допомагає змінювати ставлення до стресових ситуацій і формувати позитивний настрій [4, с. 157].

Важливим елементом профілактики є також психологічна підтримка у закладах вищої освіти. Це може включати консультації з психологами, групові тренінги та організацію зустрічей, на яких здобувачі можуть обговорювати свої переживання. Дослідження показують, що ті здобувачі вищої освіти, які мають доступ до психологічної підтримки, рідше стикаються з емоційним вигоранням і легше адаптуються до професійної діяльності [1, с. 203].

Крім того, важливу роль відіграють університетські програми з розвитку професійної стійкості, які передбачають тренінги з управління стресом, моделювання реальних робочих ситуацій і наставництво з боку викладачів. Запровадження таких заходів у закладах вищої освіти сприятиме не лише зниженню рівня емоційного вигорання, а й покращенню професійної мотивації та підготовки здобувачів вищої освіти до майбутньої роботи.

Список використаних джерел: 1. Маслач К., Джексон С. Вигорання: причини, наслідки та методи подолання. Нью-Йорк: Springer, 1981. 250 с. С. 45, 203. 2. Бойко В.В. Синдром емоційного вигорання: діагностика та профілактика. Київ: Академія, 2018. 310 с. С. 87, 120. 3. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. №8. С. 12-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> 4. Semmer N., Zapf D. Stress and burnout in social work: International perspectives. Oxford: Oxford University Press, 2020. 345 p. P. 103, 157. 5. Finkelhor D. Child Abuse and Neglect: Global Perspectives. Springer, 2021. 312 p.

УДК 159.923

Стояцька Г.М., канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри психології
Дніпровської академії неперервної освіти, м. Дніпро, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ БАГАТОВИМІРНОГО АНАЛІЗУ ПСИХОЛОГІЇ: ПОТРЕБИ СУЧАСНОСТІ

Ключові слова: психологія, багатовимірні методи, психодіагностика

Сучасна українська психодіагностика та психометрика позначена значним браком застосування багатомірних методів аналізу даних та багатовимірною шкалювання. Переважна більшість тенденцій, притаманних застосуванню науковцями правила мі принципам збору і обробки даних психологічних досліджень – архаїчні та не відповідають духу часу. Нехтування потужною математико-статистичною обробкою, принципами відбору даних, правилами формування вибірок роблять вітчизняні дослідження малоінформативними щодо тенденцій у генеральних сукупностях. А брак сучасних валідних і надійних діагностичних інструментів ставить під сумнів адекватність психологічних вимірювань сучасним потребам, робить їх науковий рівень почасти іррелевантним рівню експресії переважної більшості психологічних явищ в сучасному українському соціумі.

Світ багатовимірних (багатоваріантних, multivariate) методів аналізу даних став трендом сучасності і вони здатні замінити практично будь-який традиційний кількісний метод, в тому числі і в психології. Наразі поки що існують певні труднощі з описом статистичних характеристик достатньо зрозумілою мовою для широкого психологічного загалу, але при цьому багатомірні методи набагато краще можуть допомогти інтерпретувати результати наукових досліджень як на макро-, так і на мікро- рівнях.

Серед постійних питань та все більш зростаючих перспектив у різних галузях науки та життя загалом ми намагаємося зрозуміти основну істину в плутанині спостережної реальності. Як свого часу античні вчені, а пізніше творці першої наукової революції Нового часу інтуїтивно відчували, що незважаючи на всю багатоманітність світу в його основі лежать якісь фундаментальні і дуже прості правила, і по-справжньому нескінченними можуть бути лише їх комбінації та застосування, так само багатомірний аналіз спирається на переконання, що в основі безлічі комбінацій психічних явищ та їх аспектів можна віднайти певну простоту і баланс.

Стратегія застосування багатовимірних методів у психології полягає у аналізі масивів даних через «невеликі сегменти, помічаючи точки контрасту та схожості для виявлення найбільш очевидних аспектів» [1, с.28]. Особливість верифікації результатів у психології полягає у тому що основною джерельною базою є аналогічні та/або попередні дослідження, дослідницький досвід самого фахівця, навички інтерпретації і, таким чином, валідизація відіграє тут ключову роль порівняно з іншими науками. Саме такий підхід дозволяє «помічати аномалії, розвиває інтуїцію та знаходить зв'язки» [2].

Реальні дані у психології, виражені, переважно, у категоріальних та порядкових змінних, як правило погано відображають саму структуру психічних процесів. Багатовимірний аналіз, включно з багаторівневим шкалюванням постає як сукупність процесів, спрямованих на виявлення взаємозв'язків між та всередині таких масивів даних. Тому він використовується, в тому числі, і для візуалізації подібності чи відмінності точок даних у наборах даних. Він має на меті відобразити попарні відстані або відмінності між об'єктами в просторі нижчого виміру, зберігаючи, наскільки це можливо, початкові відстані між об'єктами. Основна ідея багатовимірною аналізу полягає в перетворенні високовимірних даних у низьковимірний простір (зазвичай дво- або тривимірний), де відстані між точками даних відображають їх

подібність або відмінність. Це перетворення дозволяє легше візуалізувати та інтерпретувати зв'язки між точками даних. БА можна використовувється у різних соціальних та поведінкових науках. Виправдання його застосування у психології полягає в тому, що він використовується у ситуаціях, коли дослідники хочуть зрозуміти основну структуру набору даних або візуалізувати шаблони подібності чи відмінності між об'єктами. Він забезпечує гнучку та систематичну структуру для вивчення складних явищ і має потенціал для створення цінного розуміння людської поведінки та досвіду.

Багатовимірний аналіз є більш гнучким і варіативним для специфічних дослідницьких потреб у психології, він розширює і збагачують інші статистичні методи, стосовно використання яких у психології у нас вже є певний досвід. Врешті, вивчення багатовимірного мислення та методів сприяє згуртованості та інтеграції у дослідженнях, що може стимулювати практику емпіричних досліджень, в тому числі в нашій країні. Ймовірно, дослідницька практика буде більш доказовою та дасть більше для розуміння можливостей емпіричних досліджень, а також у застосуванні цих методів у власній роботі, таким чином збагачуючи та надихаючи інших у дедалі ширшому багатоваріантному зв'язку.

Список використаних джерел: 1. Harlow Lisa L. The Essence of Multivariate Thinking. Basic Themes and Methods. Routledge, New York, 2023. 389 p. 2. Hoffmann R. That's interesting. *American Scientist*, 99, 2011, 374–377 pp.

УДК 316.485.26:355.08(045)

Фера С.В., канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи
Національний університет «Чернігівська політехніка», Чернігів, Україна

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ У ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ

Ключові слова: ветерани, соціальна підтримка, адаптація, реабілітація, цифрові технології, інноваційні підходи.

З огляду на зростаючу кількість ветеранів, які повертаються до цивільного життя, актуальність проблеми їхньої соціальної адаптації значно зростає. Впровадження ефективних механізмів підтримки та використання сучасних технологій є критично важливими для реабілітації учасників бойових дій. Сучасна соціальна політика потребує вдосконалення реабілітаційних програм, які забезпечують якісну інтеграцію ветеранів у суспільство.

Вітчизняні науковці приділяють значну увагу дослідженню соціальної підтримки учасників бойових дій у контексті російсько-української війни, що зумовлено актуальністю цієї проблематики, її масштабністю та важливістю для соціального добробуту населення. Різні аспекти соціальної підтримки детально розглянуті у працях Т. Чечко, Т. Лях, О. Столярик, Т. Семигіної, Л. П. Шумної, Г. Яковлева. Питання соціальної роботи з військовослужбовцями досліджували О. Бойко, Н. Гусак, О. Міхеєва, Т. Назарчук та інші вчені. Аналіз нормативно-правового регулювання соціального забезпечення ветеранів знайшов відображення в роботах Л. Хрящевської, Г. Слозанської, Н. Горішної, Д. Бибик, І. Криницької. Впровадження програм та технологій соціальної підтримки учасників бойових дій, як на національному рівні, так і в міжнародному контексті, розглядали В. М. Халява, Р. С. Пінчук, О. П. Письменна. Зокрема, питання впливу соціальних технологій на процес адаптації ветеранів до мирного життя глибоко вивчали В. В. Горбунова, А. Б. Карачевський, В. О. Климчук, Г. С. Нетлюх, О. І. Романчук, А. В. Дуля та інші дослідники.

Система допомоги ветеранам включає такі ключові складові:

1. Психологічна допомога.

Значну роль у реабілітації ветеранів відіграє психологічна підтримка, що включає групову та індивідуальну терапію, когнітивно-поведінковий підхід, тренінги емоційної саморегуляції. Використання методик арт-терапії, психодрами та медитативних технік допомагає знизити рівень стресу та посттравматичних розладів [3].

2. Медико-соціальна підтримка

Розширення можливостей медико-соціальної допомоги відбувається через використання телемедицини, сенсорних технологій та програм реабілітації в спеціалізованих центрах. Дистанційний доступ до медичних фахівців дозволяє оперативно надавати необхідні послуги ветеранам, незалежно від їхнього місця проживання.

3. Освітня та професійна адаптація

Сучасний ринок праці вимагає від ветеранів нових компетенцій. Для цього використовуються програми перекваліфікації, онлайн-курси та платформи для професійного розвитку. Особливу роль відіграють державні та міжнародні ініціативи, спрямовані на інтеграцію ветеранів у сферу бізнесу та підприємництва.

4. Юридична допомога.

Правова підтримка ветеранів включає консультування щодо соціальних гарантій, отримання пільг та захисту їхніх прав. Законодавчі ініціативи повинні бути спрямовані на розширення можливостей соціального захисту учасників бойових дій [1].

5. Інформаційна підтримка.

Створення електронних ресурсів, тематичних вебінарів та груп взаємодопомоги сприяє доступу до необхідної інформації. Соціальні мережі та спеціалізовані онлайн-платформи допомагають ветеранам обмінюватися досвідом та отримувати консультації.

Сучасні підходи до соціальної адаптації ветеранів передбачають інтеграцію цифрових рішень:

- Віртуальна реальність (VR) допомагає моделювати реальні ситуації, що сприяє зменшенню проявів посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Крім того, VR-терапія використовується для відпрацювання навичок соціальної взаємодії, контролю тривожності та психологічного розвантаження.

- Телемедицина розширює доступ до медичних і психологічних консультацій незалежно від місця перебування ветерана. Використання дистанційних консультацій дозволяє своєчасно виявляти проблеми здоров'я та оперативно реагувати на них [2].

- Цифрові платформи самопомоги надають можливість взаємодії ветеранів, отримання підтримки та навчальних ресурсів. Вони містять матеріали щодо адаптації, психологічного благополуччя, а також інструменти для моніторингу психоемоційного стану.

- Соціальні мережі та онлайн-групи підтримки створюють безпечний простір для спілкування, обміну досвідом та подолання соціальної ізоляції. Такі спільноти забезпечують взаємну допомогу, надаючи можливість ветеранам отримувати підтримку від людей з аналогічним досвідом [4].

Інтеграція сучасних технологій та вдосконалення державних програм сприяють ефективнішій соціальній підтримці ветеранів. Використання цифрових рішень допомагає оптимізувати процес реабілітації, забезпечуючи якісну адаптацію колишніх військовослужбовців у суспільство.

Список використаних джерел: 1. Гриненко А. М. Соціальна політика. Київ: КНЕУ, 2003. 2. Дуля А. В. Соціальна підтримка сімей учасників АТО. Хмельницький: ХІСТ, 2017. 3. Євдокимова Н. О. Соціально-психологічний тренінг як технологія розвитку особистості студента. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 4. 4. Інновації у медико-психологічній реабілітації учасників бойових дій. Харків-Київ: Укрпрофоздоровниця, 2019.

5. Фера С. Особливості соціальної підтримки учасників бойових дій у процесі їх адаптації до мирного життя. *Сучасна теорія та практика соціальної роботи в Україні та зарубіжжі* : матеріали міжнар. науково-практ. конф. (Львів, 14-15 листоп. 2024 р.). Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2024. С. 214–217.

УДК 615.825

Черняков В.В., канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри фізичної реабілітації
Желізний М.М., канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри фізичної реабілітації
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ФІЗІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВТОМИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ТЕРАПЕВТИЧНИХ ВПРАВ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Ключові слова: втома, фізична реабілітація, фізичне навантаження

Тимчасове зниження працездатності людини, що виникає внаслідок попередньої м'язової діяльності характеризується певним рівнем стомлення. Якщо мозкові центри тривалий час та одноманітно надсилають імпульси до м'язів, це викликає швидке стомлення мозкових центрів і як наслідок – зниження працездатності м'язів. Таким чином, центральна нервова система є головною ланкою у виникненні втоми та насамперед порушення кіркової нейродинаміки. Однак, при фізичних навантаженнях у ході фізичної реабілітації, м'язи однозначно беруть участь у виникненні відчуття втоми. Втома викликає реакцію гальмування (уповільнення), що настає у нервовій системі. Гальмування оберігає нервові клітини від виснаження, яке виникає при тривалій чи напруженій фізичній діяльності. Таке гальмування отримало назву – захисне гальмування. При різних формах м'язової діяльності втома супроводжується різними змінами у периферичних системах організму [1; 2; 3].

При нетривалих фізичних навантаженнях значної інтенсивності головною причиною виникнення втоми є зміни у центральній нервовій системі. А саме: дуже швидка зміна процесів збудження та гальмування у мозкових центрах. Навіть гарно треновану людину це дуже втомлює. При цьому у нервових клітинах швидко розвивається захисне гальмування, а сила збудження зменшується. Такі зміни в мозкових центрах супроводжуються змінами функціонального стану м'язів, а це прискорює порушення гармонійної роботи організму та викликає тимчасове зниження працездатності [2; 3].

При тривалих фізичних навантаженнях значної інтенсивності темп збудливо-гальмівних явищ у мозкових центрах також дуже високий. У цьому випадку також швидко настає захисне гальмування, але все ж таки пізніше, ніж при нетривалих фізичних навантаженнях значної інтенсивності. Втома при тривалих фізичних навантаженнях значної інтенсивності супроводжується накопиченням у крові, а потім у м'язах молочної кислоти. Таким чином, розвивається втома та кисневий недолік, який при тривалих фізичних навантаженнях значної інтенсивності зростає до граничних величин, що спричиняє болочість у м'язах [2; 3].

При тривалих фізичних навантаженнях незначної інтенсивності процеси в центральній нервовій системі відбуваються у помірному ритмі, тому тривалість роботи може бути великою. Однак і за такої роботи в результаті відбувається порушення коркової нейродинаміки. Поряд із основними явищами при тривалих фізичних навантаженнях незначної інтенсивності додаються зміни у периферичних системах (зниження рівня глюкози в крові, неможливість використовувати енергетичні запаси організму, зміну температури тіла) [2; 3].

Статична напруга є більш стомлюючою, ніж динамічні фізичні навантаження. У цьому випадку стомлення супроводжується змінами у клітинах кори великих півкуль. Щоб зберегти тривалу напругу у м'язах у відповідних мозкових центрах має бути сильно виражене збудження. При статичній роботі захисне гальмування дуже швидко виникає у людини, підготовленої до виконання статичних навантажень. Частота і сила нервових імпульсів до м'язів перестають бути оптимальними і у м'язах відбуваються зміни, що призводять до зниження працездатності. А також ці зміни у м'язах можуть посилюватися порушенням кровообігу. Поряд із виникненням гальмування центральна нервова система, посилаючи трофічні імпульси до тканин та органів, може підвищувати їхню працездатність. Імпульси або з центральної нервової системи надходять до працюючих органів з вегетативних нервів або впливають на залози внутрішньої секреції, тим самим змінюється їх активність, що призводить до виділення гормонів, що спричиняє підвищення рівня обміну речовин та працездатність людини у цілому [1; 2; 4; 5].

Умовно-рефлекторні подразники також можуть змінювати функціональний стан нервових центрів, що призводить до зменшення чи збільшення працездатності людини. Великого значення для людини при фізичних навантаженнях, особливо під час виконання терапевтичних вправ реабілітаційної програми, має такий умовний подразник, як словесний, який змінює збудження деяких ділянок кори великих півкуль. Поряд із словесним подразником на рівень працездатності впливає наявність у людини певних емоційних проявів. За наявності позитивних чи негативних емоцій людина може виконувати роботу непосильну їй у звичайних умовах. При цьому деякі фактори зовнішнього впливу такі як температура навколишнього середовища, світло, музика, фармацевтичні препарати також спричиняють зміни у центральній нервовій системі та впливають на збільшення працездатності.

Отже, при фізичних навантаженнях у ході виконання терапевтичних вправ реабілітаційної програми важливо знати та враховувати основні причини виникнення втоми у людини за різних видів м'язової діяльності та раціонально застосовувати зовнішні фактори, що дозволяють підвищити працездатність організму.

Список використаних джерел: 1. Бабак, С. Фізіологічні та біохімічні механізми розвитку втоми при фізичних навантаженнях. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. №71(1). С. 17-24. 2. Маракушин Д. І. та ін. Фізіологічні механізми розвитку втоми. Огляд. *Медична наука України*. 2021. Т.17. №2. С. 125-131. 3. Матвієнко Т. Ю. та ін. М'язова втома: фактори розвитку та шляхи корекції. *Фізіологічний журнал*. 2017, Т. 63, № 1. С. 95-104. 4. Черняков В.В., Желізний М.М. Функціональні зміни в організмі при застосуванні терапевтичних вправ в адаптивному фізичному вихованні. *Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та туристично-краєзнавчої і фізкультурно-оздоровчої роботи: зб. наук. праць за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю*. 26 листопада 2024 року. Глухів: ГНПУ ім. О. Довженка, 2024. С. 303-307. 5. Черняков В. В., Мовчан А. О. Фізіологічні механізми втоми при фізичних навантаженнях на заняттях фітнесом. *Юність науки – 2022: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства: зб. тез XII Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 15-16 травня 2022 р.)*: Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2022. С. 224-226.

УДК 364-78:316.628-053.9

Шаповал А. Г., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Ковтун А. Ю.**, викладач
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПРОФІЛАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ СЕРЕД ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ

Ключові слова: соціальна ізоляція, літні люди, профілактика, психічне здоров'я, депресія, когнітивні порушення, культурні заходи, фізична активність, інтеграція в суспільство, емоційна підтримка, соціальні працівники.

Соціальна ізоляція літніх людей є актуальною проблемою сучасного суспільства, бо відокремлення літніх людей від суспільства є серйозним викликом сучасності, що суттєво шкодить як їхньому психічному, так і фізичному благополуччю, сприяючи розвитку депресії, порушень когнітивних функцій та захворювань серцево-судинної системи. З урахуванням швидкого старіння населення в Україні, протидія соціальній ізоляції стає дедалі важливішим завданням.

Відсутність соціальних зв'язків може призводити до підвищеного ризику інсульту, тривожних розладів, деменції та підвищує ризик депресії, когнітивних порушень та серцево-судинних захворювань підвищує ризик депресії, когнітивних порушень та серцево-судинних захворювань. Враховуючи стрімке старіння населення, профілактика соціальної ізоляції набуває особливого значення. Враховуючи стрімке старіння населення, профілактика соціальної ізоляції набуває особливого значення [1].

Соціальна ізоляція літніх людей зумовлена низкою причин, серед яких можна виділити самотність і брак уваги, що погіршує їх емоційний стан; обмежені фінансові ресурси, які не дозволяють забезпечити соціальну активність; недостатній доступ до якісних соціальних, медичних і психологічних послуг; хронічні захворювання, що знижують можливості для фізичної активності; бар'єри у спілкуванні між поколіннями, викликані культурними чи технологічними розривами, а також брак програм і заходів для змістовного дозвілля, що обмежує їхню соціальну взаємодію. Усі ці аспекти вказують на необхідність комплексного підходу для вирішення проблеми [2].

Дослідження показують, що соціальна ізоляція та самотність негативно впливають на фізичне і психічне здоров'я літніх людей, збільшуючи ризик депресії, когнітивних розладів і серцево-судинних захворювань. До пандемії основними причинами самотності були вік, вихід на пенсію та зниження соціальної активності. Однак карантинні обмеження, введені під час COVID-19, ще більше посилили ізоляцію, порушивши звичні соціальні мережі. Раніше ці явища були окремими, але пандемія зробила їх тісно пов'язаними, що підкреслює необхідність підтримки соціальних зв'язків і участі літніх людей у соціальних програмах. [3, с. 155-156].

Для профілактики соціальної ізоляції серед літніх людей включають необхідність підтримки соціальних зв'язків та активного спілкування, що допомагає знизити відчуття самотності та тривоги. Важливим є розвиток нових інтересів та участь у різноманітних активностях, таких як заняття фізичними вправами, волонтерство, навчання новим технологіям або культурним заходам. Це не лише покращує емоційний стан, але й дозволяє літнім людям знайти нових друзів і стати частиною суспільства. Програми для старших людей, організовані громадськими організаціями, місцевими установами чи волонтерськими групами, допомагають забезпечити їх активність та соціалізацію. Важливо також звертати увагу на медичну та емоційну підтримку, зокрема, консультації сімейних лікарів, які допомагають оцінити емоційний стан та надають необхідну допомогу [4].

Соціальні працівники відіграють ключову роль у підтримці літніх людей, надаючи їм необхідну допомогу та сприяючи їх інтеграції в суспільство. Вони організують різноманітні

заходи, спрямовані на активізацію соціальної взаємодії та підтримку психічного здоров'я. Також важливо враховувати індивідуальні потреби літніх людей та створювати умови для їх самореалізації. Це може включати залучення до волонтерської діяльності, що сприяє підвищенню їх самооцінки та почуття значущості [5, с. 51].

Тобто для профілактики психічних та фізичних проблем у літніх людей важливо забезпечити підтримку їх психоемоційного здоров'я через регулярні соціальні та фізичні активності. Розумова активність, як і соціальні зв'язки та групові заходи, допомагають підтримувати когнітивні функції, знижують рівень стресу та попереджають депресію. Практики, такі як медитація, йога, читання та спілкування, можуть значно поліпшити емоційний стан та загальне самопочуття літніх людей. Крім того, якісний сон і відпочинок є важливими для відновлення фізичних і когнітивних функцій, а також для запобігання розвитку хронічних захворювань. [6].

Розвиток технологій відкриває нові можливості для спілкування та отримання інформації. Навчання літніх людей користуванню сучасними засобами комунікації, такими як інтернет та соціальні мережі, може значно зменшити їх соціальну ізоляцію та розширити коло спілкування [5, с. 213].

Підтримка родинних зв'язків є ще одним важливим аспектом профілактики соціальної ізоляції. Сімейні заходи, регулярні відвідування та спільні активності допомагають літнім людям відчувати себе частиною родини та суспільства [5, с. 53].

Організація університетів третього віку та інших програм для літніх людей сприяє їхньому особистісному розвитку та соціальній активності. Це дозволяє не лише отримувати нові знання, але й розширювати коло спілкування та знаходити однодумців [5, с. 205].

Соціальна ізоляція літніх людей негативно впливає на їхнє психічне та фізичне здоров'я, сприяючи депресії, когнітивним розладам і серцево-судинним захворюванням. Серед основних причин – самотність, фінансові труднощі, хронічні хвороби, міжпоколінні бар'єри та нестача соціальних програм. Для профілактики важливі підтримка соціальних зв'язків, фізична та розумова активність, волонтерство, навчання технологіям. Родинна підтримка й соціальні ініціативи сприяють інтеграції літніх людей, а подолання ізоляції потребує спільних зусиль держави, громади та сім'ї, підтримувати міжпоколінний. Тільки спільними зусиллями можна забезпечити гідне та активне життя для представників старшого покоління.

Список використаних джерел: 1. Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України : ВООЗ назвала самотність серйозною загрозою здоров'ю. URL: <https://phc.org.ua/news/vooz-nazvala-samotnist-seryoznoyu-zagrozoju-zdorovyu> (дата звернення: 08.03.2025). 2. Життя продовжується. Соціальні проблеми людей похилого віку в Україні. URL: <https://seniorcare.org.ua/soczialni-problemy-lyudej-pohylogo-viku-v-ukrayini/> (дата звернення: 08.03.2025). 3. Бордійчук А. Самотність та соціальна ізоляція людей похилого віку під час пандемії COVID-19: фактори, що їх спричиняють. Social Work and Education, 2021 Vol. 8, No. 2. pp. 152-163. URL: https://www.researchgate.net/publication/356675830_SAMOTNIST_TA_SOCIALNA_IZOLACIA_LUDEJ_POHILOGO_VIKU_PID_CAS_PANDEMII_COVID-19_FAKTORI_SO_IH_SPRICINAUT (дата звернення: 08.03.2025). 4. Ти як. Як людині старшого віку не опинитися в ізоляції URL: <https://howareu.com/materials/yak-liudyni-starshoho-viku-ne-opynytyisia-v-izoliatsii> (дата звернення: 09.03.2025). 5. Іванова І.Б. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посіб./Іванова І.Б. Київ : Університет «Україна», 2023. 220 с. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/naukovi_vydannia/ivanova_i_b_socialna_robota_z_ludmi_pohylogo_viku.pdf (дата звернення: 09.03.2025). 6. Медичний центр b-healthy clinic. Поради щодо зміцнення здоров'я в похилому віці. URL: https://bhealthyclinic.com.ua/news/sovety-po-ukreplenyu-zdorovya-v-pozhilom-vozraste/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.03.2025).

УДК 364-78:616.89-053.6

Шаповал А. Г., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
 Науковий керівник: **Фера С.В.**, канд. псих. наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи
 Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФІЛАКТИКИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД МОЛОДІ

Ключові слова: суїцидальна поведінка, молодь, профілактика, соціальні працівники, психічне здоров'я, депресія, конфлікти, інтернет-загрози, групи смерті, батьківський контроль, кризові втручання, самооцінка, превентивні заходи.

Тема суїцидальної поведінки серед молоді – це складна соціально-психологічна проблема, зумовлена безліччю факторів: емоційною нестабільністю, сімейними конфліктами, психологічними розладами і впливом навколишнього середовища. Важливу роль у його профілактиці відіграють соціальні працівники, які виявляють ризики, надають підтримку підліткам та їхнім родинам, а також співпрацюють з іншими спеціалістами.

Основною проблемою суїцидальної поведінки серед молоді, на жаль, є її зростаючі масштаби. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, проблема самогубств набула глобальних масштабів: вони є другою за частотою причиною смерті серед молодих людей у віковій групі 15–29 років. Кожні 40 секунд у світі реєструється новий випадок суїциду, що складає близько 800 тисяч смертей щорічно [1].

Ризик самогубства виникає через сукупність факторів на різних рівнях: індивідуальному, міжособистісному, громадському та соціальному. До індивідуальних чинників належать хронічні хвороби, попередні спроби самогубства, фінансові труднощі, травми та почуття безнадії. У стосунках загрозу становлять втрата близьких, ізоляція, конфлікти та насильство. Ризик зростає через обмежений доступ до медичних послуг, стрес, дискримінацію, та стигматизацію психічних розладів і доступність засобів для самогубства [2].

Також суспільні фактори впливають і на девіантну поведінку, яка, своєю чергою, часто супроводжується психічними розладами та може призводити до суїцидальних тенденцій. Поняття девіантної поведінки дослідила Кікалішвілі М. В., визначаючи її як порушення загальноприйнятих норм і правил, які діють у певному суспільстві. Вона може виявлятися як у діях окремих людей, так і в поведінці соціальних груп, суперечачи законодавчим, етичним або культурним нормам [3, с. 115].

Девіантної поведінка може проявлятися в різних формах – від незначних етичних відхилень до кримінальних дій. До її основних видів належать делінквентна, деструктивна, асоціальна та інші форми поведінки. Вивчення цього явища враховує генетичні, соціальні та психологічні чинники [4].

Девіантна поведінка, а саме її психопатологічні прояви, часто можуть супроводжуватися психічними розладами, що можуть спричинити суїцидальні тенденції. Порушення сприйняття, мислення та волі можуть призводити до втрати здатності адекватно оцінювати реальність, що підвищує ризик саморуйнівних вчинків. Аутодеструктивна поведінка, як форма девіації, виражається у самонашкодженні, залежностях та суїцидальних діях, оскільки людина починає сприймати світ як ворожий, а власне існування – як безглузде. [5, с. 11].

Так, виходячи з вище зазначеного тексту, можна зробити висновок, що девіація може впливати на суїцидальну поведінку, зокрема через аутодеструктивну поведінку, яка є формою психопатологічних, патохарактерологічних та адиктивних відхилень. Людина з такими девіаціями спрямовує агресію на себе, втрачає здатність до гармонійної взаємодії з реальністю.

Основними мотивами є залежності та нездатність справлятися з труднощами життя. Отже, девіантна поведінка, особливо її аутодеструктивні форми, пов'язана з ризиком суїциду.

Соціальні працівники відіграють ключову роль у профілактиці суїцидальної поведінки серед підлітків, допомагаючи родинам, виявляючи неблагополуччя та коригуючи виховні підходи. Вони працюють з підлітками, оцінюючи ризики, надаючи психологічну підтримку та навчаючи стресостійкості. Також організують просвітницькі заходи та проводять кризові втручання, залучаючи психологів, медиків і правоохоронців [6].

Профілактика суїцидальної поведінки серед підлітків важлива через емоційну незрілість, адже навіть незначні труднощі можуть сприйматися як безвихідь. Конфлікти з родиною, проблеми у стосунках і байдужість батьків можуть стати факторами ризику. Важливо зміцнювати самооцінку підлітка, підтримувати його інтереси та звертати увагу на зміни в поведінці, як-от ізоляція, втрата інтересу до хобі чи депресивні висловлювання. У разі тривожних ознак необхідно звертатися до спеціалістів, а для ефективної профілактики потрібна співпраця батьків, вчителів та психологів [7].

Соціальні працівники відіграють ключову роль у профілактиці суїцидальної поведінки серед молоді, яка часто стикається з емоційними та життєвими труднощами. Суїцидальна проблема має комплексну природу, включаючи соціально-психологічні, особистісні та міжособистісні фактори ризику, а також вплив інтернет-контенту, зокрема груп смерті в соцмережах. Потрібен комплексний підхід за участю соціальних працівників, психологів, педагогів і медиків для зниження рівня самогубств серед підлітків, своєчасного виявлення депресивних станів і підтримки молоді у складні моменти.

Список використаних джерел: 1. Українська правда : Не хорор, а реальна статистика ВООЗ: кожні 40 секунд людина вчиняє самогубство. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2019/09/10/238157/> (дата звернення: 07.03.2025). 2. Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України : Самогубства: Фактори ризику та тривожні дзвіночки, які не можна ігнорувати. URL: <https://phc.org.ua/news/samogubstva-faktori-riziku-ta-trivozhni-dzvinochki-yaki-ne-mozhna-ignoruvati> (дата звернення: 07.03.2025). 3. Кікалішвілі М.В. Девіантна поведінка: поняття та ознаки. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. 3(22) С. 109-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2011_3_19 (дата звернення: 07.03.2025). 4. Шаповал А. Г. Злочинність як форма девіантної поведінки. *Юність науки – 2024 : збірник тез доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 24-26 квітня 2024 р.)*. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2024. С. 516–517. URL: <http://ir.stu.cn.ua/123456789/30262> (дата звернення: 08.03.2025). 5. Пономарьов В. І., Пономарьова В. В., Міщенко О. М. Психологічні аспекти залежної, суїцидальної поведінки, танатології та евтаназії: методичні рекомендації для самостійної роботи слухачів при підготовці до практичних занять циклу спеціалізації «Психіатрія» (для лікарів, які закінчили інтернатуру за будь-якою спеціальністю медичного профілю. Харків : НТУ «ХП», 2023. 33 с. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/7e9a281f-9144-44a7-aa14-0fb9db1bc197/content> (дата звернення: 08.03.2025). 6. Сидорова А. С. Профілактична робота соціального педагога з асоціальною сім'єю, яка є чинником суїцидальної поведінки дітей підліткового віку. *На Урок : веб-сайт*. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-profilaktichna-robot-socialnogo-pedagoga-z-asocialnoyu-sim-eyu-yaka-e-chinnikom-su-cidalno-povedinki-ditey-pidlitkovogo-viku-111315.html> (дата звернення: 08.03.2025). 7. Рощина С. М. Профілактика самогубств серед підлітків. *Всеосвіта: веб-сайт*. URL: <https://vseosvita.ua/blogs/profilaktyka-samohubstv-sered-pidlitkiv-34922.html> (дата звернення: 08.03.2025).

Наукове видання

**СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ**

Збірник тез доповідей

**IV Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених
20 березня 2025 року**

Відповідальний за випуск:
Комп'ютерне складання та верстання

Т. В. Клименко
О. П. Журко

Підписано до друку 02.04.2025. Формат 60×84/16.
Умов. друк. арк. 21,8. Тираж 100 пр. Зам. № 5/25.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету «Чернігівська політехніка»
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 7128 від 18.08.2020